IESV CHRISTI
D. N. NOVVM TE-
STAMENTVM.

THEODORO BEZA
Interprete.

D.3.7

MATTH. XVII.

Hic est ille meus dilectus, in quo acquiesco: ipsum audite.

LONDINI,
Excudebat IOANNES NORTONUS
Typographus Regius.
M. DC. X.

EX EPISTOLA TH. BEZÆ: AD SERENISSIMAM D. ELIZABETHAM, Reginam Angliæ, Franciæ, & Hiberniæ.

QVAM neceſſe ſit in Eccleſia Dei extare emẽdatam vtriuſque Teſtamenti Latinam interpretationem, non eſt quod pluribus conemur oſtendere, quum de eo nemo poſſit dubitare, quin ſeſe pietati ac religioni Chriſtianæ inimicum eſſe profiteatur. Dicendum eſt igitur mihi potius quæ me cauſa impulerit, vt poſt aliorum interpretationes in hoc argumento verſarer. Vulgatæ illius editionis qua iampridem vtimur, quis author fuerit, video inter doctos homines non conſtare. Hoc quidem conſtat, præterquàm quod plurimis locis à librariis eſt deprauata, ſæpe illam à Græcis diſcedere, ſæpe obſcurè multa interpretari, quædam prætermittere, quædam adiice- *Latina interpretatio.*

iicere: vt eam minimè mirum sit eruditis hominibus nunquam satisfeciſſe, imperitis autem multis magnos errores obieciſſe. Eruditos voco, non eos duntaxat qui præcipuè hoc nomine digni sunt, quales sanè perpauci semper extiterunt, sed eos quoque qui vel mediocrem vtriusque linguæ peritiam ad pietatis studium attulerunt. Cæteros autem, quod ad id attinet de quo agimus, nihil moror, quorum tamen duo genera esse video. Vnum eorum qui per imperitiam, quòd pleraque errata non modo non intelligãt, sed ne suspicari quidem possint, idcirco in recepta illa interpretatione acquiescunt, qui tamen procul dubio meliora amplecterentur, si quis illa cõmonstraret. Alterũ eorũ, qui peruerso quodam ingenio prædíti, ita in crassis illis & obscuris tenebris versantur, vt veritis lucem sponte refugiant. Illi commiseratione aliqua digni sunt, isti verò planè indigni quorum corruptis & deprauatis iudiciis quisquã commoueatur: quinimo aperti sunt veritatis hostes: mirum enim est inter mendaciũ & ignorantiam, qua isti tantoperè delectantur, consensus. Adferunt tamen ipsi aliquid, ne nihil dicere videantur.

Eruditi.

Imperiti.

Peruersi.

Maiores noſtri (inquiunt) illa interpretatione fuerunt contenti. Cedo verò, quos maiores appellatis? Nam Auguſtinum, Ambroſium, Hilarium, vllum denique ſcriptorem eruditum eſſe nego, qui non ab illa ſæpenumero diſceſſerit. Id ſi pernegatis, ipſorum libros vobis iudices fero. Ad Hieronymum autem quod attinet, ſi Vetus illa tam erat emẽdata quam vos eſſe vultis, cur ipſe Damaſi Romani Epiſcopi hortatu, idem in illa tentauit quod olim Origines in veteris teſtamenti Græca interpretatione. Nam iſta certè, de qua agimus, ſi Hieronymo tribuatur, neceſſe eſt fateamur illũ plurimis, & iis quidẽ manifeſtiſſimis erratis teneri. Denique quũ (vt olim idẽ conquerebatur) tot penè ſint huius editionis exemplaria, quot ſunt codices. Primùm omniũ oportuit decidere, quænam illa ſit cæteris anteponenda. Veritas certè quamuis vetuſtior ſit mendacio, tamen non perinde vt vinũ probatur vetuſtate. Quũ igitur in illa vulgata editione (quam tamen ego quo ad eius fieri potuit integrã ſeruaui) permultis requirantur, laudandus eſt profecto eorũ labor qui illã emẽdare ſtuduerũt. Ex

Obiectio.

Maiores.

Hieronymus.

Origenes.

Vulgata editio.

illis autem alij, vt omnem nouitatis ſuſ-
picionem effugerent, ex collatione an-
tiquiſſimorum codicum conati ſunt,
quæ luxata videbantur, reſtituere: alij,
Hieronymi exemplum & Pontificum
decreta ipſamque adeo rationem ſe-
quuti, ad Græcorum vſque fontes re-
currerunt. Nam de nouo Teſtamento
hîc à nobis quæritur. In vtriſque non-
nulla probo, quòd antiquitati tantũ ho-
norem habuerint, in eo vitupero, quòd
tum à Latinorum codicum veſtigiis nũ-
quam volunt diſcedere, ſæpenumerò er-
ratis cumularunt. Iſtorum verò conſi-
lium, eruditionem, diligentiam, ſicut
non poſſum non vehementer ap-
probare, ita quædam (quod
eorum pace dixerim)
in ipſis de-
ſidero.

EVAN-

EVANGELIVM, id est summa beatæ illius doctrinæ, quam nobis Iesus Christus annuntiauit. Quum enim Euangelium Græcis quemuis bonum,& optatum nuntium declaret, propriè dici cœpit de vera illa salutis doctrina, quæ non est excogitata ab hominibus,sed è cœlo ad vos allata,sicut prædictum fuit ab Esa.52.7.vt mutua sit inter fidem & verbum prædicatum relatio, Rom. 10. 17. Quoniam autem Christus est non tantùm huius rei nuntius, sed etiam ille ipse in quo tota hæc fœlicitas residet, idcircò Euangelij nomen peculiari ratione inscriptum est, quatuor istis Marci, Lucæ, & Iohannis libellis, quibus rerum à Christo dictarum & gestarum historia continetur. Sed & illud obseruandum est, interdum Euangelij nomine,neque hos quatuor libellos, neque ipsam propriè doctrinam, sed eius potiùs doctrinæ annuntiationem significari, vt Rom.11. & 1.Cor. 4.15.& 2.Cor.18. & alibi sæpè. Nos autem vbique hoc vocabulum quasi Ecclesiæ Christi peculium, vt alia eiusmodi omnia libenter retinuimus.

***

ORDO LIBRORVM NOVI TESTAMENTI.

EVANGELIA.

Secundum Matthæum.	cap. XXVIII.
Secundum Marcum.	XVI.
Secundum Lucam.	XXIV.
Secundum Iohannem	XX.
Acta Apostolorum.	XXVIII.

EPISTOLÆ.

Pauli ad Romanos.	Cap. XVI.
I ad Corinthios.	XVI.
II. ad Corinthios.	XIII.
Ad Galatas.	VI.
Ad Ephesios.	VI.
Ad Philippenses.	IIII.
Ad Colossenses.	IIII.
I. ad Thessalonicenses.	V.
I. ad Timotheum.	VI.
II. ad Timotheum.	III.
Ad Titum,	III.
Ad Philemonem.	vnic.
Ad Hebræos.	XIII.
Iacobi Epistola.	Cap. V.
I Petri	V.
II. Petri.	III.
I Iohannis.	vnic.
II. Iohannis.	vnic.
III. Iohannis.	vnic.
Iudæ.	vnic.
Apocalypsis.	XXII.

EVAN-

EVANGELIVM SECVNDVM MATTHAEVM.

CAPVT I.

2 Quòd Ieſus ſit Meßias ille promiſſus ſeruator patribus. 18 Chriſti natiuitas.

1 LIBER generationis IESV Chriſti, filij Dauid filij Abraham. *Luc.3.24 Gen.21.2 Gen.35.*

2 * Abraham genuit Iſaac,* Iſaac autem genuit Iacob, * Iacob autem genuit Iudam,& fratres eius. *24. Gen.29. 35.*

3 * Iudas autem genuit Phares & Zaram è Thamar,* Phares autem genuit Eſrom,Eſrom autem genuit Aram. *Gen.38. 27. 1.Par.2.*

4 Aram autem genuit Aminadab, Aminadab autem genuit Naaſſon.Naaſſon autem genuit Salmon. *5. Ruth.4. 18.*

5 Salmon autem genuit Boos è Rachab,* Boos autem genuit Obed è Ruth Obed autem genuit Ieſſe. *1.Reg.16. 1. & 17. 12.*

6 Ieſſe autem genuit Dauid regem,* Dauid autem rex genuit Solomonem ex ea quæ *fuerat* vxor Vriæ. *2.Reg. 12.24. 3.Reg.*

7 *Solomon autem genuit Roboam, Roboam autem genuit Abia,Abia autem genuit Aſa. *13.43. 1. Par.3. 10.*

ORDO LIBRORVM NOVI TESTAMENTI.

EVANGELIA.

Secundum Matthæum.	cap. XXVIII.
Secundum Marcum.	XVI.
Secundum Lucam.	XXIV.
Secundum Iohannem	XX.
Acta Apostolorum.	XXVIII.

EPISTOLÆ.

Pauli ad Romanos.	Cap. XVI.
I ad Corinthios.	XVI.
II. ad Corinthios.	XIII.
Ad Galatas.	VI.
Ad Ephesios.	VI.
Ad Philippenses.	IIII.
Ad Colossenses.	IIII.
I. ad Thessalonicenses.	V.
I. ad Timotheum.	VI.
II. ad Timotheum.	III.
Ad Titum,	III.
Ad Philemonem.	vnic.
Ad Hebræos.	XIII.
Iacobi Epistola.	Cap. V.
I Petri	V.
II. Petri.	III.
I Iohannis.	vnic.
II. Iohannis.	vnic.
III. Iohannis.	vnic.
Iudæ.	vnic.
Apocalypsis.	XXIII.

EVAN-

EVANGELIVM SECVNDVM MATTHAEVM.

CAPVT I.

2 *Quòd Ieſus ſit Meſsias ille promiſſus ſeruator patribus.* 18 *Chriſti natiuitas.*

1 LIBER generationis IESV Chriſti, filij Dauid filij Abraham. *Luc.3.24 Gen.21.2 Gen.35.*

2 * Abraham genuit Iſaac,* Iſaac autem genuit Iacob, * Iacob autem genuit Iudam,& fratres eius. *24. Gen.29. 35.*

3 * Iudas autem genuit Phares & Zaram è Thamar,* Phares autem genuit Eſrom,Eſrom autem genuit Aram. *Gen.38. 27. 1.Par.2.*

4 Aram autem genuit Aminadab, Aminadab autem genuit Naaſſon.Naaſſon autem genuit Salmon. *5. Ruth.4. 18.*

5 Salmon autem genuit Boos è Rachab,* Boos autem genuit Obed è Ruth Obed autem genuit Ieſſe. *1.Reg.16. 1. & 17. 12.*

6 Ieſſe autem genuit Dauid regem,* Dauid autem rex genuit Solomonem ex ea quæ *fuerat* vxor Vriæ. *2.Reg. 12.24. 3.Reg.*

7 *Solomon autem genuit Roboam, Roboam autem genuit Abia,Abia autem genuit Aſa. *13.43. 1.Par.3. 10.*

8 Asa autem genuit Iosaphat. Iosaphat autem genuit Ioram. Ioram autem genuit Oziam.

9 Ozias autem genuit Ioathan. Ioathan autem genuit Achaz. Achaz autem genuit Ezechiam.

4. Reg. 20. & 21. 18. 10 *Ezechias autem genuit Manasse. Manasses autem genuit Amon. Amon autem genuit Iosiam.

1. Par. 3. 13. 11 *Iosias autem genuit Iakim, Iakim autem genuit Iechoniam & fratres eius, in deportatione Babylonica.

4. Reg. 24. 14. & 24. 1. 2. Paral. 36. 4. 12 Post verò deportationem Babylonicã, *Iechonias genuit Salathiel. *Salathiel autem genuit Zorababel.

4. Reg. 24. 6. 13 Zorobabel autem genuit Abiud. Abiud autem genuit Eliacim, Eliacim autem genuit Azor.

2. Paral. 36. 9. 14 Azor autem genuit Sadoc. Sadoc autem genuit Achim. Achim autem genuit Eliud.

1. Par. 3. 16. 15 Eliud autem genuit Eleazar. Eleazar autem genuit Matthã. Matthã autem genuit Iacob.

1. Esd. 3. 4. & 5. 1. 16 Iacob autem genuit Ioseph virum Mariæ ex qua genitus est IESVS ille qui dicitur Christus.

17 Vniuersæ igitur progenies ab Abraham vsque ad Dauid, progenies quatuordecim: & à Dauid vsque ad deportationem Babylonicam, progenies quatuordecim: & à deportatione Babylonica vsque ad Christum, progenies quatuordecim.

18 ¶ Iesu verò Christi natiuitas ita fuit. * Nam quum mater eius Maria desponsa esset Luc. 1. 27 Ioseph, priusquam ipsi conuenissent, inuenta

est vterum ferre ex Spiritu sancto.

19 Porrò Ioseph vir eius quum esset iustus, & nollet eam * ignominiæ exponere, voluit clam eam dimittere. *Deut. 24. 1.*

20 Hæc autem quum cogitasset, ecce Angelus Domini in somnio apparuit ei dicens, Ioseph fili Dauid, ne metuito accipere Mariam vxorem tuam: nam quod in ea genitum est, ex Spiritu sancto est.

21 Pariet autem filium * & vocabis nomẽ eius IESVM. Ipse enim * seruabit populum suum ex peccatis ipsius. *Luc. 1.31. Act. 4. 11.*

22 (Porrò totum hoc factum est, vt impleretur quod ait Dominus per Prophetam, dicentem.

23 * Ecce virgo quædam vterum feret, & pariet filium, & vocabis nomen eius Emanuel: quod est, si interpreteris, Nobiscũ Deus.) *Esa. 7.14*

24 Experrectus autem Ioseph ex somno, fecit vt ei imperarat Angelus Domini, & accepit vxorem suam.

25 Et non cognouit eam quousque peperisset filium illum suum primogenitum, vocauitque nomen eius IESVM.

CAP. II.

1 Magi primitia Gentium Christum adorant. 14. Fugit Ioseph cum Iesu & matre in Aegyptum. 16 Herodes pueros occidit.

1 QVum * ergo natus esset Iesus in ea Bethleem *quæ est*, Iudææ: temporibus Herodis regis, ecce Magi ab Oriente aduene- *Luc. 1.6.*

runt Hierosolyma.

2 Dicentes, vbi est ille rex Iudæorum qui natus est? vidimus enim eius stellam in Oriente, & venimus vt adoremus eum.

3 His autem auditis Herodes rex turbatus est, & tota Hierosolyma cum eo.

4 Et conuocatis omnibus principibus Sacerdotum & scribis populi, percontatus est ab eis vbi Christus nasceretur.

5 At illi dixerunt ei, in *ea* Bethleem *quæ est* Iudææ. Sic enim scriptum est per Prophetam.

Mic. 5 2. *Ioh.* 7.41 6 * Et tu Bethleem terra Iuda nequaquam minima es inter duces Iuda: Ex te enim exibit dux, qui pascet populum illum meum Israel.

7 Tum Herodes clam vocatis Magis exquisiuit ab eis quo tempore stella apparuisset.

8 Et eis Bethleem dimissis, dixit, Profecti illuc, penitus exquirite de puerulo: postquam autem inuenieritis, renuntiate mihi, vt ego veniam & adorem eum.

9 Ipsi verò audito rege profecti sunt, & ecce, stella quam viderant in Oriente, præibat eis donec, venit stetítque supra *locum* in quo erat puerulus.

10 Visa autem stella, gauisi sunt gaudio magno valdè:

11 Et ingressi domum, inuenerunt puerulum cum Maria matre ipsius, & procidentes adorauerunt eum: apertísque thesauris suis obtulerunt ei munera, aurum, & thus, & myrrham.

12 Et

12 Et diuinitus admoniti in somnio ne reuerterentur ad Herodem, per aliam viam regressi sunt in regionem suam.

13 Ipsis autem regressis, ecce Angelus Domini apparet in somnio Ioseph, dicens, Experrectus accipe puerulum & matrem eius, & fuge in Ægyptum, & esto illic vsque dum dixero tibi. Futurum est enim vt Herodes quærat puerulum ad eum perdendum.

14 Ille verò experrectus accepit puerulum & matrem eius nocte, & secessit in Ægyptum.

15 Et fuit illic vsque ad obitum Herodis, vt impleretur quod ait Dominus per Prophetam dicentem, *Ex Ægypto vocaui filium meum. *Osea.* 11. 2.

16 ¶ Tum Herodes quum vidisset *se* illusum esse à Magis, excanduit valdè: & missis *carnificibus* interemit omnes pueros qui erant in Bethleem, & in omnibus finibus eius, à bimulis & inferioribus, secundum tempus quod exquisierat ex Magis.

17 Tunc impletum fuit quod ait Dominus per Hieremiam Prophetam, dicentem. *Hier.* 31. 13.

18 *Vox in Rhama audita est, lamentatio & fletus & eiulatus multus, Rachael plorans filios suos: & noluit consolationem admittere, *de eo* quòd non sint.

19 ¶ Quum autem obiisset Herodes, ecce Angelus Domini somnio apparet Ioseph in Ægypto.

20 Dicens, Experrectus accipe puerulum & matrem eius, & proficiscere in terram Israel.

21 Ille verò experrectus accepit puerulũ & matrem ipsius,& venit in terram Israël.

22 Quum autem audisset Archelaum regnare in Iudæa pro Herode patre eius,timuit illuc abire: verum diuinitus admonitus in somnio secessit in partes Galilææ.

23 Et quum *eo* venisset, habitauit in vrbe quæ dicitur Nazareth:vt impleretur quod dictum est per Prophetas, fore vt Nazarenus vocaretur.

CAP. III.

1 *Iohannes concionatur.* 4. *Vestitus & victus ipsius.* 5. *Baptizat.* 8. *Fructus pœnitentiæ.* 14. *Ventilabrum, palea.* 15. *Christus baptizatur.*

*Mar.*1. 4 *Luc.* 5. 3.

1 TEmporibus * autem illis adfuit Iohannes Baptista, prædicans in deserto Iudææ.

2 Dicénsque, Resipiscite, appropinquauit enim regnum cœlorum.

*Esa.*40.3 *Mar.* 1.4 *Luc.* 3.4. *Iohã.* 1.23

3 Nam hic est ille de quo dictum est per Esaiam Prophetam,dicentem,Vox clamantis in deserto, parate viam Domini,complanate semitas eius.

Mar. 1. 6

4 * Ipse verò Iohannes habebat vestimentum suum è pilis camelorum,& zonam pelliceam circum lumbos suos:alimentum autem eius erat locustæ & mel agreste.

*Mar.*1 3. *Luc.* 3. 7.

5 Tunc exiuit ad eum Hierosolyma;& tota Iudæa,totáque regio circumfaciens Iordani.

6 Et baptizabantur ab eo in Iordane, cõfitentes peccata sua.

7 Quum vidisset autem multos ex Pharisæis, & Sadducæis venientes ad baptismum suum, dixit eis, * Progenies viperarum, quis vobis præmõstrauit vt fugeretis à futura ira?

8 Ferte igitur fructum dignum iis qui resipuerint. *Infra.* 12. 34.

9 Et ne putetis *vobis* dicendum apud vosipsos, * Patrem habemus Abraham, dico enim vobis, Deum posse etiam ex lapidibus istis excitare liberos Abrahamo. *Iohan.* 8. 39. *Act.* 13. 26.

10 * Iam verò securis ad radicem arborum posita est, omnis igitur arbor non ferens fructum bonum, excidituꝛ & in ignem abiicitur. *Infr.* 7. 19

11 * Ego quidem baptizo vos aqua ad resipiscentiam: is verò qui pone me venit, validior me est: cuius non sum dignus qui soleas portem: ipse vos baptizauit Spiritu Sancto & igni. *Mat.* 1. 18. *Luc.* 3. 16. *Iohã.* 1. 26

12 * Cuius ventilabrum in manu ipsius, & repurgabit aream suam: & coget triticum suũ in horreum, paleam autem exuret igni inextinguibili. *Act.* 1. 5. & 19. 4. *Mar.* 1. 9

13 ¶ * Tunc aduenit Iesus à Galilæa in Iordanem ad Iohannem, vt baptizaretur ab eo. *Luc.* 3. 11.

14 At Iohannes obnoxè prohibebat eum, dicens, Ego necesse habeo à te baptizari, & tu venis ad me?

15 Respondens autem Iesus dixit ad eum, Omitte *me* nunc: ita enim decet nos implere omnem iustitiam. Tunc omittit eum.

16 Et baptizatus Iesus ascendit statim ex a-

qua,& ecce aperti sunt eis cœli, & vidit spiritum Dei descendentem tanquam columbã, & venientem super ipsum.

1.*Pet.*1. 17 Et ecce vox è cœlis dicens, * Hic est Fi-
17. lius ille meus dilectus in quo acquiesco.
*Colos.*1.13

CAP. IV.

1 *Tentatur Christus.* 4 *Scripturis conuincit Diabolum.* 11. *Angeli ei inseruiunt.* 12. *Prædicat pœnitentiam, & se aduenisse.* 18. *Vocatio Petri & Andreæ,* 21. *Iacobi, & Iohannis.* 23. *Prædicat Euangelium, & sanat infirmos.*

*Mar.*1. 1 TVnc * Iesus subductus fuit in desertum
12. à Spiritu, vt tentaretur à Diabolo.
*Luc.*4 1. 2 Et cùm ieiunasset dies quadraginta &
noctes quadraginta, postea esurijt.

3 Et quum venisset ad eum tentator, dixit, si Filius es Dei, dic vt isti lapides panes fiant.

4 At ille respondens dixit, Scriptum est
*Deut.*8.3 * Non è solo pane viuet homo, sed ex omni
verbo prodeunte per os Dei.

5 Tunc transfert eum Diabolus in Sanctã
vrbem,& statuit eum super pinnas templi.

6 Dicítque ei,si filius es Dei,iace teipsum
*Ps.*90. 12 deorsum:nam scriptũ est, * Quia Angelis suis
mandabit de te, *ipsi* tollent te in manus ne
quando offendas ad lapidem pedem tuum.
*Deu.*6.16 7 Dixit ei Iesus, Rursum scriptum est,
Non tentabis Dominum Deum tuum.

8 Rursum transfert eum Diabolus in montem sublimẽ valdè, & ostendit ei omnia regna mundi,& gloriam eorum.

9

9 Dixítque ei, Hæc omnia tibi dabo si prę cidens ador. ueris me.

10 Tunc dicit ei Iesus, Abi Satana, scriptum est enim, Dominum Deum tuum adorabis, & ei soli seruies. *Deut. 6. 13. & 10. 20.*

11 Tunc omittit eum Diabolus: & ecce, Angeli accedebant, & ministrabant ei.

12 * Quum audisset autem Iesus Iohannem traditum esse *in custodiam*, rediit in Galilæam. *Mar. 1. 14. Luc. 4. 24.*

13 Et relicta Nazareth venit & habitauit in Capernaum *vrbe* maritima, in finibus Zabulon & Nephtalim. *Iohan. 4. 14.*

14 Vt impleretur quod dictum est per Esaiam prophetam dicentem. *Esa. 9. 1.*

15 Terra Zabulon & terra Nephthalim *ad* viam maris trans Iordanem, Galilæa Gentium.

16 Populus positus in tenebris, vidit lucē magnam: & positis in regione & vmbra mortis, lux exorta est.

17 * Ex eo tępore cœpit Iesus prædicare, & dicere, Resipiscite: appropinquauit enim regnum cœlorum. *Mat. 1. 15.*

18 ¶ Ambulans autem Iesus ad mare Galilææ, vidit duos fratres, Simonem qui dicitur Petrus, & Andream fratrem eius, iacientes rete in mare (erant enim piscatores.)

19 Et dicit eis, Sequimini me, & faciam vos piscatores hominum.

20 Illi verò statim omissis retibus, secuti sunt eum,

21 Tunc progressus illinc, vidit alios duos fratres, Iacobum filium Zebedæi, & Iohan-

nem fratrem eius, in nauigio cum Zebedæo patre suo, sarcientes retia sua: & vocauit eos:

22 Illi autem statim omisso nauigio & patre suo, sequuti sunt eum.

23 ¶ Et circumiit totam Galilæam Iesus, docens in synagogis ipsorum, & prædicans Euangelium regni, & sanans quemuis morbum & quemuis languorem in populo.

24 Tunc exiit fama eius in totam Syriam: & obtulerunt ei omnes malè affectos, variis morbis & cruciatibus detentos, & dæmoniacos, & lunaticos, & paralyticos: sanauítque eos.

25 Et secuta est eum turba multa à Galilæa ac Decapoli & Hierosolymis & Iudæa & *regionibus* trans Iordanem *situ*.

CAP. V.

1 *Qui beati*, 13 *Apostoli sal & lux mundi*, 14 *Vrbs supra montem posita*, 15 *Lucerna*, 16 *Opera bona*, 19 *Mandatorum Christi impletio*. 21 *Occidere quid*. 23 *Reconciliatio sacrificiis præfertur*. 27 *Adulterium*, 29 *Oculi erutio*, 30 *Manus abscisio*. 33 *Libellus abscessionis*, 35 *Non iurandum*, 43 *Inimici diligendi*, 48 *Perfectio*.

1 QVum vidisset autem turbam, ascendit in montem: & quum consedisset, accesserunt ei discipuli eius.

2 Tunc aperto ore suo, docebat eos, dicens,

Luc. 6. 20. 3 * Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum.

4 * Beati

4 * Beati qui lugent: quoniam ipſi conſolationem accipient. *Luc. 6. 11.*

5 * Beati mites: quoniam ipſi hæreditatis accipient terram poſſidebunt. *Eſa 61. 2.*

6 * Beati qui eſuriunt & ſitiunt iuſtitiam: quoniam ipſi ſaturabuntur. *Pſal. 37. 15.*

7 Beati miſericordes: quoniam ipſi miſericordiam conſequuntur. *Eſa. 65. 13.*

8 * Beati mundi corde: quoniam ipſi Deũ videbunt. *Pſal. 24. 4.*

9 Beati pacifici: quoniam filij Dei vocabuntur.

10 * Beati qui perſecutionem patiuntur iuſtitiæ cauſa: quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum. *1. Pet. 3. 14.*

11 * Beati eritis cùm cõuitiati fuerint vobis & perſequuti fuerint, & dixerint quoduis mali aduerſus vos, mentientes: propter me. *1. Pet. 4. 14.*

12 Gaudete, & exultate, quoniam merces veſtra multa *eſt* in cœlis, ita enim perſequuti ſunt Prophetas qui *fuerunt* ante vos.

13 ¶ * Vos eſtis ſal terræ: quòd ſi ſal infatuatus fuerit, quo ſalietur? ad nihil valet amplius niſi vt abiiciatur foras, & conculcatur à quibuſuis. *Mar. 9. 50. Luc. 14. 34.*

14 Vos eſtis lux mundi. Non poteſt vrbs occultari ſupra montem poſita.

15 * Neque accendunt lucernam & ponunt eam ſubter modium: ſed in candelabrum, & ſplendet omnibus qui ſunt in domo. *Mar. 4. 21. Luc. 8. 15. & 11. 33.*

16 * Ita ſplendeat lux veſtra coram hominibus, vt videant veſtra bona opera, glorificéntque Patrem veſtrum qui eſt in cœlis. *1 Pet. 2. 12.*

17 ¶ Ne existimate me venisse vt dissoluã Legem, aut Prophetas: non veni vt dissoluam, sed vt impleam.

18 * Amen quippe dico vobis: Vsq; cdm
Luc.16. 17. præterierit cœlum & terra iota vnum aut vnus apex nequaquam præterierit ex Lege vsquedum omnia facta fuerint.

19 ¶ * Quisquis igitur soluerit vnum ex
Iac.2.10. mandatis hisce minimis, & ita docuerint homines, minimus vocabitur in regno cœlorum, quisquis autem fecerit & docuerit, iste magnus vocabitur in regno cœlorum.

20 Dico enim vobis, nisi abundauerit vestra iustitia * plus quàm Scribarum & Pha-
Luc.11. 39. risæorum vos nequaquam ingressuros, in regnum cœlorum.

21 Audistis dictum fuisse antiquis, * Non
Exo.20. 13. occides: quisquis autem occiderit, tenebitur iudicio.

Deut.5. 17. 22 Ego verò dico vobis, quicunque irascitur fratri suo temerè tenebitur iudicio: quicũque verò dixerit fratri suo, racha, tenebitur consessu: quisquis autem dixerit, Fatue, tenebitur gehenna ignis.

23 Igitur si munus tuum attuleris ad altare, & illic memineris fratrem tuum habere aliquid contra te,

24 Omitte illic munus tuum coram altare, & abi primùm reconciliator fratri tuo, & tum veniens offer munus tuum.

Luc. 18. 58. 25 * Esto amicus aduersario tuo citò, dum es in via cum eo, nequando te tradat aduersarius iudici, & iudex tradat ministro, & in custodiam coniiciatis.

26 Amen

26 Amen dico tibi, nequaquam exibis illic ne vsque dum reddideris vltimum quadrantem.

27 * Audistis dictum fuisse antiquis, Non mœchaberis. *Exod.* 20. 14.

28 Ego verò dico vobis, Quicunque aspicit mulierem vt eam concupiscat, iam adulterauit eam in corde suo.

29 * Quòd si oculus tuus dexter facit vt tu offendas, erue eum, & abiice abs te, expedit enim tibi vt pereat vnum ex membris tuis, ac non totum corpus tuum coniiciatur in gehennam. *Infr.* 18, 8. *Marc.* 9. 37.

30 Et si dextra tua manus facit vt tu offendas, excinde eam, & abiice abs te, expedit enim tibi vt pereat vnum ex membris tuis, ac non totum corpus tuum coniiciatur in gehẽnam.

31 ¶ Dictum est autem, * quisquis dimiserit vxorem suam, det ei libellum discessionis. *Infr.* 19, 7. *Deut.* 24, 1.

32 Ego verò dico vobis, eum qui dimiserit vxorem suam extra rationem fœrtationis, facere vt ea mœchetur, & eum qui dimissam duxerit, mœchari. *Mar.* 12. 4. *Luc.* 16. 18.

33 ¶ Rursum audistis dictum fuisse antiquis, * Non peierabis: Sed reddes Domino quæ tu iuraueris. 1. *Cor.* 7. 10. *Exo* 20. 7.

34 Ego verò dico vobis, Ne iuretis omnino neque per cœlum, quia thronus Dei est. *Leuit.* 19. 12.

35 Neque per terram, quia scabellum est pedum eius: neque per Ierosolymã, quia vrbs est magni regis: *Deu.* 5. 11.

36 Neque per caput tuum iures: quia non potes vnum capillum albũ aut nigrũ facere.

Luc. 5.11. 37 * Esto autem sermo vester, etiam, etiã, non non: quod autem supra hæc redundat, ã malo est.

Exod. 21. 24. 38 ¶ Audistis dictum fuisse, * oculum pro oculo, dentem pro dente.

Leui. 24. 20. 39 Ego verò dico vobis, *ne resistatis malo: sed quisquis te cędet in dextram tuam maxillam, obuerte ei & alteram:

Leuit. 9. 21. 40 Et ei qui vult tecum iudicio contendere, ac tunicam tuam capere, dimitte ei etiã pallium.

Deut. 6. 10. 41 Et quisquis te angariabit *ad* miliare vnum, abi cum eo duo.

Rom. 12. 17. 42 * Petenti abs te dato: & volentem mutuari abs te, ne auersare.

1. *Cor.* 7. 7. 43 Audistis dictum fuisse, *Diliges proximũ tuum, odio habebis inimicum tuum.

Deut. 16. 81. 44 Ego verò dico vobis, * Diligite inimicos vestros, benedicite iis qui deuouent vos,

Leu. 9.18 *Luc.* 1.27 *Luc.* 23. 24. benefacite iis qui oderunt vos, *& precamini pro iis qui vos infestãt & persequuntur vos.

Act. 7. 60. 45 * Vt sitis filij Patris vestri qui est in cœlis, facit enim vt sol suus exoritur super malos ac bonos, & pluit super iustos & iniustos.

1. *Cor.* 4. 14. 46 Nam si dilexeritis eos qui diligunt vos.

Luc. 6.15. quam mercedem habebitis? nónne & publicani idem faciunt?

47 Et si complexi fueritis fratres vestros solùm quid ampliùs facitis, nónne publicani ita faciunt.

48 Estote igitur vos perfecti, vt pater vester qui est in cœlis.

CAPVT VI.

1 *Eleemosyna:* 3. *Oratio.* 14. *Condonandum fr*

tri. 16. Ieiunium. 19. Thesauri. 20. Pauperibus subueniendum. 24. Deus & diuitiæ. 25 Solicitudo de victu & vestitu tollenda. 34. Regnum Dei & eius iustitia.

1 ATtēdite ne eleemosynam vestram detis coram hominibus, vt spectemini ab eis. alioqui mercedem non habetis apud patrem vestrum qui est in cœlis.

2 * Itaque quum dabis eleemosynam, ne cures buccina cani coram te, sicut hypocritæ faciunt in synagogis & in plateis, vt gloriam consequrntur ab hominibus, amen dico vobis *eos* referre mercedem suam.

3 Quum verò tu das eleemosynam, ne nouerit siniſtra tua, quin faciat dextra tua.

4 Vt sit tua eleemosyna in occulto: Pater autem tuus qui te aspicit in occulto, reddet tibi in propatulo.

5 ¶ Et quum precaris, ne sis vt hypocritæ, amant enim in conuentibus & in angi portis platearum stando precari, vt appareant homi nibus: amen dico vobis *eos* referre mercedem suam.

6 Tu verò quum precaris, introito in conclaue tuum, & clauso ostio tuo precare Patrē tuum qui est in occulto: & Pater tuus qui *te* aspicit in occulto, reddet tibi in propatulo.

7 Precantes autem ne sitis loquaces vt Ethnici: putant enim fore vt sua illa loquacitate exaudiantur.

8 Ne igitur ipsis assimulemini: nouit enim Pater vester quibus sit vobis opus, antequam vos petatis ab eo.

*Luc.*11.2. 9 Vos igitur ita precamini, *PATER noſter qui es in cœlis, ſanctificetur nomen tuum.

10 Veniat regnum tuum: fiat volũtas tua, ſicut in cœlo *ita* etiam in terra.

11 Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie.

12 Et remitte nobis debita noſtra, ſicut & nos remittimus debitoribus noſtris.

13 *Et* ne nos inducas in tẽtationem, ſed libera nos à* malo. Quia tuum eſt regnum, & potentia, & gloria in ſecula. Amen.

*Inf.*15.19.

14* Nam ſi remiſeritis hominibus offenſas ipſorum, remittet etiam vobis Pater ille veſter cœleſtis.

Mar 11. 28.

15 Sin autem non remiſeritis hominibus ipſorum offenſas, nec pater veſter remittet vobis offenſas veſtras.

*Eccle.*28. 2.

16 Quum autem ieiunatis, ne ſitis vt hypocritę, tetrici obſcurant enim facies ſuas, vt appareant hominibus ieiunare. Amẽ dico vobis referunt mercedem ſuam.

17 Tu verò quum ieiunas, vnge caput tuum & faciem tuam laua:

18 Vt ne appareas hominibus ieiunare, ſed Patri tuo qui eſt in occulto: & Pater tuus qui aſpicit in occulto, reddet tibi in propatulo.

19 ¶ Ne theſauros cõgerite in terra, vbi tinea & eroſio corrumpit, & vbi fures perfodiunt ac furantur.

*Luc.*12 33 *1.Tim.*6. 19.

20* Sed congerite vobis theſauros in cœlo, vbi neque tinea atque eroſio corrũpit, & vbi fures non perfodiunt neque furantur.

21 Nam

21 Nam vbi est Thesaurus vester, illic erit etiam cor vestrum.

22 ¶ *Lucerna corporis est oculus: itaque si oculus tuus simplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit. *Lu.11.34.

23 Quod si oculus tuus malus fuerit, totum corpus tuum tenebrosum erit. Ergo si lumen quod est in te, tenebræ sunt, ipsæ tenebræ quantæ?

24 ¶ * Nemo potest duobus dominis seruire. aut enim vnum habebit odio, & alterum diliget: aut vni adhærebit, & alterum contemnet. Non potestis Deo seruire & Mammonæ. *Luc.16.13.

29 ¶* Propterea dico vobis, ne estote solliciti de anima vestra, quid esuri sitis, aut quid bibituri: neque de corpore vestro, qua re sitis induendi: nónne anima plus est quàm alimétum, & corpus quàm vestitus? *Luc.12.23. *Phil.4.6 1.*Tim.6.8.

26 Intuemini in volucres cœli: non serũt enim, neque metunt, neque cogunt in horrea, & Pater vester cœlestis alit eas: nónne vos multò præstitis eis? 1.*Pe.5.7. *Psal.55.22.

27 Quis autem ex vobis solicitè cogitando potest apponere ad staturam suam cubitum vnum?

28 Ac de vestitu quid soliciti estis? discite quomodo lilia agrorum crescant: non fatigãtur, neque nent.

29 Sed dico vobis, ne Solomonem quidem cum vniuersa gloria sua, sic amictum fuisse vt vnum ex istis.

30 Quod si herbam agri quæ hodie extat, & cras in clibanum mittitur, Deus ita circã-

ueſtit, nónne vos multò magis, ô exigua fide præditi?

31 Ne igitur eſtote ſoliciti, dicentes, Quid edemus, aut quid bibemus? aut quo amicte-mur?

32 (Nam omnia iſta Gentes requirunt) nouit enim Pater veſter cœleſtis vos indige-re his omnibus,

33 Sed quærite primò regnum Dei, & iuſti-tiam eius, & iſta omnia adiicientur vobis.

34 Ne ſitis igitur ſoliciti de craſtino: nam craſtinus dies ſolicitus erit de *rebus* ſuis, ſuf-ficit diei ſua vexatio.

CAP. VII.

1 *Non iudicandum de proximo*, 6 *Non dandum ſanctum canibus*, 13 *Via lata & arcta.* 15 *Pſeudoprophetæ*, 18 *Arbor & fructus*, 24 *Domus ſuper petram fundata*, 26 *ſuper arenam.*

Luc.6.7. 1 NE * iudicate, vt ne iudicemini,
Rom.2.1. 2 Quo enim iudicio iudicatis iu-
1.Cor.4. dicabimini, & * qua menſura metimini, v-
3. ciſſim metientur vobis.
Mar.4. 3 Quid autem aſpicis feſtucam quæ
25. in oculo fratris tui, trabem verò quæ eſt
Luc.6. oculo tuo non animaduertis?
38. 4 * Aut quomodo dices fratri tuo, Si-
Luc.6.1. ciiciam feſtucam ex oculo tuo: & ecce tu-bes in oculo tuo?

5 Hypocrita, eiice primum trabem illa ex oculo tuo, & tum deſpicies vt eiici feſtucam ex oculo fratris tui.

¶ 6

6 ¶ Ne date *quod* ſanctum *eſt* canibus, nec proiicite margaritas veſtras coram porcis: ne quando conculcent eas pedibus ſuis, & conuerſi lacerent vos.

7 ¶ Petite,& dabitur vobis:quærite,& inuenietis: pulſate, & aperietur vobis. *Infra.21. 22. Marc.11.*

8 Quiſquis enim petit, accipit,& qui quærit inuenit:& pulſanti aperietur. *24. Luc 11.9.*

9 Nam quis eſt ex vobis homo , qui ſi filius eius petierit ab eo panem, det ei lapidē: *Ioh.14. 13.16.4.*

10 Et ſi piſcem petierit, num ſerpentem dabit ei ? *Luc.6.6.*

11 Si vos igitur, quum ſitis mali , noſtis dona bona dare liberis veſtris , quanto magis Pater veſter qui eſt in cœlis , dabit bona iis qui ab ipſo petent?

12 ¶ * Quæcunque igitur volueritis vt faciant vobis homines , ita & vos facite eis, iſta enim eſt lex & Prophetæ. *Luc.9.31. Ioh.4. 16.*

13 ¶ * Introite per anguſtam portam, quoniam lata eſt porta ,& ſpatioſa via quæ adducit in exitium , multíque ſunt qui introeunt per eam. *Luc. 13. 24.*

14 Quia anguſta eſt porta & ſtricta via quæ ducit ad vitam , & pauci ſunt qui inueniant eam.

15 ¶ Cauete verò vobis à pſeudoprophetis qui veniunt ad vos cum veſtimentis ouiū ſed intrinſecus ſunt lupi rapaces.

16 A fructibus eorum agnoſcetis eos. * Num colligunt ex ſpinis vuam, aut ex tribulis ficus? *Luc 6. 43. 44.*

17 Ita omnis arbor bona fert fructus bonos,putris autem arbor fert fructus malos.

18 Non potest arbor bona fructus malos ferre, neque arbor putris fructus bonos ferre.

Suprà. 3. 7. 19 ¶ * Quæcunque arbor non fert fructum bonum, exciditur, & in ignem coniicitur.

20 Nempe igitur ex fructibus ipsorum agnoscetis eos.

Rom. 2. 13. Iacob. 1. 22. 22 ¶ * Non quisquis dicit mihi, Domine, Domine, introibit in regnum cœlorum, sed qui facit quod vult Pater meus qui in cœlis est.

22 Multi dicent mihi in illo die, Domine, Domine, nónne per nomen tuum prophetauimus, & per nomen tuum dæmonia eiecimus, & per nomen tuum multas virtutes edidimus?

23 Tunc autem profitebor eis, * Nunquam noui vos: discedite à me qui facitis iniquitatem.

Luc. 13. 25. 27. Psal. 6. 9. Luc. 6. 47. 24 ¶ * Quisquis igitur audit ex me sermones istos, & eos præstat, assimulabo eum viro prudenti, qui ædificauit domum suam super petram:

25 Descendit autem pluuia, & venerunt flumina, & flauerunt venti, & inciderunt domui illi, & non cecidit: fundata enim fuerat super petram.

26 Et quisquis audit ex me hos sermones & eos non præstat, assimilabitur viro fatuo qui ædificauit domum suam super arenam.

27 Descendit autem pluuia, & venerunt flumina, & flauerunt venti, & impacti sunt domui illi: & cecidit, & fuit casus eius magnus.

28.

28 * Et factum est quum finiisset Iesus ser- *Mat.7.*
mones istos, percellabatur turba super do- 12.
ctrina ipsius. *Luc.4.*
29 Docebat enim eos vt habens authori- 32.
tatem,& non vt Scribæ:

CAP. XIII.

2 Leprosus purgatus. 5 Centurionis fides. 11 Gentium vocatio: 12 Iudæorum reiectio. 14 Socrus Petri sanatur. 19 Scriba Christum sequi volens. 23 Tempestas in mari. 28 Duo dæmoniaci sanantur. 23 Dæmones in porcos abeunt.

1 QVum autem descendisset è monte, se-
quuta est eum turba multa.
2 * Et ecce, leprosus veniens adorauit *Mar.1.*
eum, dicens, Domine, si velis, potes me 40.
purgare. *Luc.5.12.*
3 Extensáque manu tetigit eum Iesus, di-
cens, Volo, purgator, Statim igitur purgata
fuit eius lepra.
4 Tunc dicit ei Iesus, Vide, *vt* nulli dicas,
sed abi, ostende teipsum sacerdoti, & offer
donum illud quod * imperauit Moses, *vt hoc* *Leuit.*
sit eis testimonio. 14. 7.
5 ¶ * Ingressum autem Iesum in Caper- *Luc.7.1.*
naum adiit Centurio precans eum.
6 Et dicens, Domine puer meus proiectus
est domi paralyticus vehementer vexatus.
7 Tunc dicit ei Iesus, Ego quum venero
sanabo eum.
8 Et respondens Centurio dixit,Domine:
nõsum dignus vt sub tectũ meũ ingrediaris,

ſed ſolùm loquere,& ſanabitur puer meus.

9 Nam & ego ſum homo ſub poteſtate cõſtitutus, & habeo ſub me milites & dico huic, Proficiſcere,& proficiſcitur, & alteri, Veni,& venit & ſeruo meo,Fac hoc,& facit.

10 *Hæc* autem, quum audiſſet Ieſus miratus eſt: ait ſequentibus, Amen dico vobis ne in Iſrael,quidem tantam fidem inueni.

11 Dico autem vobis multos ab Oriente & Occidente venturos: & diſcubituros cum Abraham & Iſaac & Iacob in regno cœlorum:

Infrà,22. 13. 12 * Filios verò regni eiectum iri in tenebras exteriores: illic erit fletus & ſtridor dentium:

13 Et dixit Ieſus Centurioni, Abi,& vt credidiſti,fiat tibi,Sanatúſque eſt puer eius eo ipſo momento:

Marc. 1. 29. *Luc.* 4. 38. 14 ¶ * Et quum veniſſet Ieſus domum Petri, vidit ſocrum eius in lecto proiectam & febricitantem,

15 Tetigítq; manum eius, & reliquit eam febris,& ſurrexit,ac miniſtrauit eis.

Marc. 1. 32. *Luc.* 4. 40. 16 * Quum autem ſerum *diei* eſſet,obtulerunt ei dæmoniacos multos,& eiecit ſpiritus verbo,omnéſque malè affectos ſanauit.

*Eſa.*53.4. 1. *Pet.* 2. 24. 17 * Vt impleretur quod dictum eſt per Eſaiam Prophetam, dicentem, ipſe inualitudines noſtras accepit, & morbos portauit.

*Luc.*9.57 18 * Quum vidiſſet autem Ieſus turbam multam circum ſeſe, iuſſi *ſuos diſcipulos* abire in vlteriorem *ripam*.

19 ¶ Et quum acceſſiſſet quidam Scriba,dicit ei, Magiſter, ſequar te quocunque abieris

20 Tum

20 Tunc dicit ei Ieſus, vulpes luſtra habẽt & volucres cœli, nidos: Filius autem hominis non habet vbi caput reclinet.

21 Alius autem ex diſcipulis eius dixit ei, Domine, permitte mihi primum abire, & ſepelire Patrem meum.

22 Ieſus autem dixit ei, Sequere me, & ſine vt mortui ſepeliant mortuos ſuos.

23 ¶ * Quum ipſe eſſet ingreſſus nauigium ſequuti ſunt eum diſcipuli eius. *Mar.* 4. 33.

24 Et ecce motus magnus factus eſt in mari, adeo vt nauis operiretur à fluctibus: ipſe verò dormiebat. *Luc.* 18. 12.

25 Et accedentes diſcipuli excitauerunt eũ, dicentes, Domine, ſerua nos, perimus.

26 Et dixit eis, Quid timidi eſtis, ô exigua fide prẽditi? Tunc experrectus obiurgauit vẽtos & mare: & facta eſt tranquillitas magna.

27 Homines verò mirati ſunt, dicentes, Qualis eſt iſte, vt venti quoque & mare auſcultent ei.

28 ¶ * Et quum ipſe veniſſet ad vlteriorem *ripam*, in regionem Gergeſenorum, occurrerunt ei duo dæmoniaci, è monumentis exeuntes, ſæui valdè: adeo vt non valeret quiſquam præterire per viam illam, *Mar.* 5. 2. *Luc* 8. 26

29 Et ecce clamarunt, dicentes, Quid nobis tecum, Ieſu Fili Dei? veniſti huc vexatum nos ante tempus?

30 Erat autem longè ab eis grex porcorũ multorum paſcens.

31 Dæmones verò precabantur eum, dicentes, Si eiicis nos, permitte nobis abire in gregem porcorum illorum.

32 Et ait eis, Abite: Illi verò egressi abier
in illum gregem porcorum: & ecce ruit tot
ille grex porcorum è præcipitio in mare, &
mortui sunt in aquis.

33 Pastores autem fugerunt, & quum ab
issent in vrbem, renunciarunt omnia, & q
dæmoniacis facta fuerant.

34 Et ecce tota vrbs exiuit in occurs
Iesu: & quum vidissent eum, rogarũt vt digr
deretur à finibus ipsorum.

CAP. IX.

1 Paralyticus sanatur. 5 Remissio peccatorum. Matthæus vocatur. 10 Peccatores. 17 Vinnouum. 18 Principis filia suscitatur. 20 Mulier à fluctu sanguinis sanatur. 28 Duo cæci de sanantur. 32. Mutus dæmoniacus sanatur. Messis. Operarij.

Mat 23. 1 ET ingressus nauigium, traiecit, & ve
Luc.5.18. in suam vrbem.

2 Et ecce, obtulerunt ei paralyticum
lecto proiectum, quumque vidisset Iesus f
eorum, dixit paralytico, Confide fili, rem
sunt tibi peccata tua.

3 Et ecce, quidam è Scribis dicebant ap
se, Iste blasphemat.

4 Et quum vidisset Iesus cogitationes
rum dixit, Quid cogitatis mala in cordibu
stris?

5 Vtrum enim est facilius dicere, Rem
sunt tibi peccata: an dicere: surge & ambu

6 Vt autem sciatis authoritatem hab
Fili

Filium hominis in terra remittendi peccata (tunc dicit paralytico) Surge, tolle tuum lectũ & abi domum tuam.

7 Tunc *ille* surrexit, abiitque domum suã.

8 Turba verò quum *hoc* vidisset mirata est, & glorificauit Deum qui dedisset talem potestatem hominibus.

9 ¶ * Et quum prætergrederetur Iesus illinc: vidit quendam sedentem ad telonium qui Matthæus dicebatur, & dixit ei, Sequere me: Atque *is* surgens secutus est eum. *Mar.* 2. 14. *Luc.* 5 27

10 Et factum est quum Iesus accumberet domi illius, ecce multi publicani & peccatores qui venerant, simul accubuerunt cum Iesu & discipulis eius.

11 Quúmq; *id* vidissent Pharisæi, dixerunt discipulis eius, Quare cum publicanis & peccatoribus edit magister?

12 Iesus autem quum *hoc* audisset, dixit eis, Qui valent, non egent medico, sed malè affecti.

13 Profecti verò discite quid sit,* Misericordiam volo, & non sacrificium, non enim veni vt vocarem iustos, sed peccatores ad resipiscentiam. *Osea* 66. *Infr.* 17. 7 1. *Tim.* 1. 15.

14 ¶ Tunc adeunt eum discipuli Iohannis, dicentes, Quare nos & Pharisęi multum ieiunamus, discipuli verò tui non ieiunant? *Mar.* 2. 18.

15 Et dixit ei Iesus, Num possunt filij thalami lugere quandiu cum eis est sponsus? Aderunt autem dies quum tolletur ab eis sponsus & tunc ieiunabunt. *Luc.* 5. 33.

16 Nullus autem immittit panniculum impexum in vestimẽtum vetus: illud enim ipsius

ſupplementum tollit *aliquid* ex illo veſtimento,& fit peior fiſſura.

17 Neque initiunt vinum nouum in vtres veteres:alioqui rumpuntur vtres, & vinum effunditur, & vtres pereunt:ſed iniiciunt vinum nouum in vtres recentes, & vtraque cõſeruantur.

Mar. 5. 22. *Luc.* 8. 41

18 ¶* Hæc eo loquente ipſis, ecce, quidam princeps *ſynagogæ* quum veniſſet, adorauit eum, dicens, Filia mea modò defuncta eſt: ſed veni:& impone manum tuam ſuper eam, ac viuet.

19 Tunc ſurgens Ieſus ſequutus eſt eum & diſcipuli eius.

20 Et ecce,mulier ſanguinis profluuio laborans à duodecim annis, accedens à tergo tetigit fimbriam veſtimenti illius.

21 Dicebat enim apud ſe, Si ſolum tetigero veſtimentum eius ſeruabor.

22 Ieſus verò conuerſus & intuitus eã,dixit,Confide,filia,fides tua te ſeruauit.Et ſeruata eſt mulier ab eo momento.

23 ¶ Et quum veniſſet Ieſus domum principis *ſynagogæ*, vidiſſétque tibicines & turbam tumultuantem.

24 Dicit eis: Recedite, non enim mortua eſt adoleſcentula,ſed dormit. Et deridebant eum.

25 Quum autem fuiſſet eiecta turba,ingreſſus,prehendit manum eius:&ſurrexit adoleſcentula.

26 Et exiit hæc fama in totam illam regionem.

27 ¶ Quúmque prætergrederetur illinc Ieſus,

sus, sequuti sunt eum duo cęci clamantes, & dicentes, Miserere nostri, fili Dauid.

28 Quum autem venisset domum, adierũt eum cæci illi, & dicit eis Iesus, Creditis me hæc posse facere? Dicunt ei: Etiam Domine.

29 Tunc tetigit oculos eorum, dicens, Secundum fidem vestram fiat vobis.

30 Et aperti sunt oculi eorum, & grauiter interminatus est eis Iesus, dicens, Videte, nemo sciat.

31 At illi egressi sparserunt eius famam in tota illa regione.

32 Ipsis autem egredientibus, ecce obtulerunt ei hominem mutum dæmoniacum.

33 Et eiecto dæmonio loquutus est mutus & mirata est turba dicens, Nunquam apparuit tale quidpiam in Israel.

34 * Pharisæi verò dicebant, Per principẽ dæmoniorum eiicit dæmonia. *Infr.* 12. 24.

35 * Et circumibat Iesus vrbes omnes ac vicos, docens in synagogis eorũ, & prædicans Euangelium regni, & sanans quemuis morbũ, & quemuis languorem in populo. *Mar.* 3. 22. *Luc* 11. 15 *Mar.* 6.

36 * Quum vidisset autem turbam, misericordia commotus est super eis, quòd essent dissipati & disiecti, quasi oues non habentes pastorem. 6. *Luc.* 13. 22 *Mar.* 6. 34.

37 * Tunc dicit discipulis suis, * Ipsa quidem messis multa, operarij autem pauci. *Luc.* 10. 2 *Ioh.* 4. 36.

38 Rogate igitur dominum messis vt emittat operarios in messem suam.

CAP. X.

1. *Apostolis datur gratia sanitatum.* 5. *Mittuntur*

ad prædicandum Euangelium 13 *Pax.* 14 *Pul-
ueris excussio.* 16 *Afflictio* 22 *Perseuantia*
23 *Fuga.* 28 *Timor* 29 *Passeres duo.* 30 *Capil-
li* 32 *Confiteri Christum.* 34 *Pax. Gladius.* 3[illegible]
Dissidia 37 *Amor parentum.* 38 *Crux.* 3[illegible]
Perdere animam. 40 *Recipere Euangelistam.*

Mar 3. 13. *Luc.* 9.1. 1 *Vnc aduocatis duodecim discipulis suis, dedit eis potestatē aduersus spiritus impuros, vt eicerent eos & sanarent omnem morbum & omnem languorem.

2 Porrò duodecim Apostolorum nomina sunt hæc: primus, Simon qui dicitur Petrus, & Andreas frater eius: Iacobus filius Zebedęi, & Iohannes frater eius.

3 Philippus & Bartholomæus: Thomas & Matthæus ille publicanus: Iacobus *filius Al-*phæi, & Lebbeus, cognominatus Thaddæus.

4 Simon Cananites, & Iudas Iscariotes qui etiam prodidit eum.

5 Hos duodecim misit Iesus, & addidit ei mandata, dicens, In viam Gentium ne abieritis, & in vrbem Samaritanorum ne ingrediamini.

Act. 13. 16. 6 Sed proficiscimini potius * ad oues perditas domus Israel.

Luc. 10. 9.11. 7 ¶ Profecti verò prædicate, *dicentes, Appropinquauit regnum cœlorum.

Mar. 6.8 *Luc.* 9.3. & 3. 35. 8 ¶ * Aegrotos sanate, leprosos purgate, mortuos excitate, dæmonia eiicite: donum accepistis, donate.

1. Tim. 5. 17. 9 ¶ * Ne comparate aurum, neque argentum, neque æs in zonis vestris.

10 Neque peram ad iter, neque binas tu-

ci

eas, neque soleas, neque virgam * nam dignus est operarius alimento suo.

11 ¶* In quamcunque verò vrbem aut vicũ introieritis, exquirite quis in ea sit dignus: & illic manete vsquedum exeatis. *Luc.10.3.*

12 Introeuntes autem domum, salutate eam.

13 Et si quidem fuerit domus digna, veniat pax vestra super eam: sin autem non fuerit digna, pax vestra ad vos reuertatur.

14 * Et quicunque non receperit vos, neque audierit sermones vestros, exeũtes domo aut vrbe illa, * excutite puluerem pedum vestrorum. *Mar. 6. 11. Luc. 9.5. Act. 3.51.*

15 Amen dico vobis, tolerabilior erit cõditio terræ Sodomorum & Gomorrhæorum in die iudicij, quàm vrbis illius. *& 16.18.*

16 ¶ * Ecce ego mitto vos, vt oues in medio luporum: estote igitur prudentes vt serpẽtes, & innocentes vt columbæ. *Luc.10.3.*

17 Cauete autem ab hominibus, tradent enim vos in consessus, & in Synagogis suis flagellabunt vos.

18 Sed & ad præsides ac reges ducemini mea causa, vt *hoc sit* eis & Gentibus testimonium.

19 * Sed cùm tradiderint vos, ne estote solliciti quomodo aut quid loquamini: dabitur enim vobis illo momento quid loquamini. *Mar. 13. 11. Luc.10.11*

20 Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, *is est* qui loquitur in vobis.

21 * Tradet autem frater fratrem ad mor- *Luc. 12.1.*

tem,& pater filium:& insurgent liberi in parentes,& morte mulctandos curabunt.

*Mar.*13, 13. *Luc.*21. 17. 22 * Et eritis exosi omnibus propter nomẽ meum: verùm qui sustinuerit ad finem vsque is seruabitur.

23 Quum autem persequentur vos in ea vrbe,fugite in aliam. Amen enim dico vobis, nequaquam odieritis vrbes Israelis quin venerit Filius hominis.

Luc. 6. 40. 24 *Non est discipulus supra magistrum,neque seruus supra dominum suum.

25 Sufficit discipulo vt sit sicut magister ipsius.& *vt* seruus *sit* sicut dominus ipsius. *Si ipsum patrem familias Beelzebub vocarunt, quantò magis domesticos eius?

*Ioh.*13.16. & 15.20. *Infra.*12. 24 26 Itaque ne eos timete. * nihil enim est opertum quod non sit retegendum : & nihil occultum quod non sit cognoscendum.

Mar. 4. 22. *Luc.* 8,17 & 12. 2. 27 Quod dico vobis in tenebris: dicite in luce:& quod in aurem auditis , prædicate supra domos.

28 Et ne timete *vobis* ab iis qui trucidant corpus,animam autem non possunt trucidare: sed timete potius eum qui potest & animam & corpus perdere in gehenna.

1. *Reg.* 14 45. *Act.* 17. 34 29 Nónne duo passerculi assario vęneunt, & vnus ex eis non cadet humi sine Patre vestro.

Mar. 8. 38. *Luc* 9 26 & 12. 8. 30 Vestri verò etiam * capilli capitis omnes numerati sunt.

31 Ne igitur timete:vos multis passerculis præstitis.

1. *Tim.*2. 13. 32 ¶ * Quisquis igitur confitebitur me coram hominibus , confitebor & ego eum co-

ram

ram Patre meo qui est in cœlis.

33 Quisquis autem negauerit me coram hominibus, negabo eum & ego coram Patre meo qui est in cœlis.

34 ¶ * Ne existimetis, me venisse missurũ pacem in terram: non veni missurus pacem, sed gladium. *Luc.* 12. 51

35 * Nam veni facturus vt dissideat filius aduersus patrem suum, & filia aduersus matrem suam, & nurus aduersus socrum suam. *Mich.* 7. 6.

36 Et inimici hominis *erunt qui sunt* domestici ipsius. *Luc.* 14.

37 ¶ * Qui amat patrem, aut matrem supra me, non est me dignus: & qui amat filium aut filiam supra me, non est me dignus. 15. *Infrà*, 16. 24.

38 * Et qui non accipit crucem suam, aut sequitur me à tergo, non est me dignus. *Mar.* 8. 34.

39 * Qui inuenerit animam suam perdet eam, & qui perdet animam suam mea causa, inueniet eam. *Luc.* 9. 23 & 14. 37 *Infr.* 16. 25.

40 ¶ * Qui recipit vos, me recipit: & qui me recipit, recipit eum qui misit me. *Mar.* 8. 35.

41 ¶ Qui recipit Prophetam in nomine Prophetæ, mercedem Prophetæ accipiet: & qui recipit iustum in nomine iusti, mercedẽ iusti accipiet. *Luc* 9. 24. & 17. 33.

42 * Et quicunque potum dedit vni ex hts paruis poculum frigidæ aquæ, in nomine discipuli, amen dico vobis, non perdiderit mercedem suam. *Ioh.* 12. 25 *Luc* 10. 6 *Ioh.* 13 20 *Mar.* 9. 41.

CAP. XI.

2 *Iohannes mittit discipulos ad Christum.* 7 *Te-*

ſtimonium Chriſti de Iohanne. 13 *Lex & Prophetæ.* 18 *Chriſtus & Iohannes.* 21 *Chorazin, Bethſaida.* 25 *Euangelium reuelatum parnulis.* 28 *Fatigati & onerati.*

1 ET factum eſt quum finem feciſſet Ieſus præcipiendi duodecim diſcipulis ſuis, digreſſus eſt illinc, vt doceret, & prædicaret in vrbibus eorum.

Luc. 7. 18. 2* Iohannes autem quum audiſſet in vinculis opera Chriſti, miſſis duobus ex diſcipulis ſuis,

3 Dixit ei, Tu ne is qui venturus erat, an alterum expectabimus?

4 Et reſpondens Ieſus dixit eis, Profecti renunciate Iohanni quæ auditis, & videtis.

5 Cæci viſum recipiunt, & claudi ambulãt, leproſi mundantur, & ſurdi audiunt, mortui excitantur, & pauperibus euangelizatur.

6 Et beatus eſt qui non fuerit offenſus in me.

7 ¶ Illis autem abeuntibus cæpit Ieſus dicere turbæ de Iohanne: Quid exiſtis in deſertum vt ſpectaretis? arundinem quæ agitetur à vento?

8 Sed quid exiſtis vt videretis? hominem mollibus veſtibus amictum? ecce, qui gerunt molles veſtes, in domibus regum ſunt.

9 Sed quid exiſtis vt videretis? Prophetam? certè dico vobis, etiam amplius Quàm Prophetam.

Malac. 3. 1. 10 Iſte enim eſt de quo ſcriptum eſt,* Ecce, ego mitto nuncium meum ante faciẽ tuam, qui præparabit viam tuam coram te.

11 Amen

11 Amen dico vobis, non surrexit inter eos qui gignuntur è mulieribus quisquam maior Iohanne Baptista: sed qui est minimus in regno cœlorum, maior eo est.

12 * Porrò à diebus Iohannis Baptistæ vsque nunc regno cœlorum vis adfertur, & vio- *Luc.* 16. 16.
lenti rapiunt illud.

13 Nam omnes Prophetæ & ipsa lex vsque ad Ioannem prophetarunt.

14 Et si vultis recipere, * ipse est Elias ille *Mal.* 4. 5
qui venturus erat.

15 Qui habet aures ad audiendum, audiat.

16 ¶ * Sed cui assimulabo generationem *Luc.* 7. 31
hanc? Similis est puerulis qui sedent in foris: & acclamant sodalibus suis,

17 Ac dicunt, Tibia cecinimus vobis, & nō saltastis: lamentati sumus vobis, & non planxistis.

18 Venit enim Iohannes nec edens nec bibens, & aiunt, Dæmonium habet,

19 Venit Filius hominis edens ac bibens & dicunt, Ecce homo edax & vini potor, publicanorum amicus & peccatorum. Sed iustificata est sapientia à filiis suis.

20 ¶ * Tunc cœpit *ita* exprobare vrbibus *Luc.* 10.
in quibus editæ fuerant plurimæ virtutes i- 13.
psius, quòd non resipuissent.

21 Væ tibi Chorazin, væ tibi Bethsaidan, nam si in Tyro & Sydone editæ fuissent virtutes quæ editæ sunt apud vos, olim cum sacco & cinere *sedentes* resipuissent.

22 Quin etiam dico vobis, Tyri & Sidonis tolerabilior erit conditio in die iudicij quàm vestra.

23 Et

22 Et tu Capernaum, quæ es vſque ad cœlum ſublata, vſque ad inferos deprimêris: nam ſi Sodomis editæ fuiſſent virtutes quæ editæ ſunt apud te, manſiſſent vſque ad hodiernum diem.

24 Quinetiam dico vobis, terræ Sodomorum tolerabilior erit conditio in die iudicij, quàm tua.

Luc. 10. 25 ¶ * In illo tempore reſpondens Ieſus dixit, confiteor tibi, Pater, Domine cœli & terræ, quòd abſconderis hæc à ſapientibus & intelligentibus, & ea detexeris infantibus.

26 Etiam Pater, quia ita placuit tibi.

Ion. 3.35. & 6.46. 27 ¶ * Omnia mihi tradita ſunt à Patre meo: & nemo nouit Filium niſi Pater, neque Patrem quiſquam nouit niſi Filius, & cuicunque voluerit Filius retegere.

28 Venite ad me omnes qui fatigati eſtis & onerati, & ego faciam vt requieſcatis.

29 Tollite iugum meum ſuper vos, & diſcite à me, quòd mitis ſum & humilis corde: * & inuenietis requiem animabus veſtris.

Ier. 6,16. 30 * Iugum enim meum facile eſt, & onus
1. *Iohan.* meum leue eſt.
5.3.

CAP. VI.

1 Diſcipuli ſpicas vellunt. 6 Miſericordia, Sacrificium. 10 Arida manus ſanatur. 12 Sabbathis benefaciendum. 22 Dæmoniacus ſanatur. 25 Regnum diuiſum. 31 Peccatum, blaſphemia. 33 Arbor bona aut mala. 34 Viperæ. 41 Niniuitæ. 42 Regina Sabæ. 48 Veri parentes Chriſti.

1 In

1 *In illo tempore ibat Iesus sabbatho per sata: discipuli verò ipsius esuriebant, cœperúntque vellere spicas & edere. *Marc. 2. 23. Luc. 6. 1.*

2 Pharisæi autem, quum *eos* vidissent, dixerunt ei, Ecce, discipuli tui faciunt * quod non licet facere in Sabbatho. *Deut. 23. 25.*

3 Ipse verò dixit eis, Non legistis quid fecerit * Dauid, cùm esuriret ipse & ij qui erāt cum eo? *1. Reg. 21. 6.*

4 Quomodo introiret domum Dei, & panes propositionis ederit, quibus vesci non erat ipsi licitum, neque iis qui cum eo erant, sed * sacerdotibus solis? *Exod. 29. 33.*

5 Aut non legistis * in Lege, sabbathis sacerdotes in templo sabbathum prophanare, & sine crimine esse? *Leuit. 8. 32. & 24. 9. Num. 28 9.*

6 Dico autem vobis, *quendam* templo maiorem hic esse.

7 Quòd si nossetis quid sit, * Misericordiam volo & non sacrificium, non condemnassetis insontes. *Hos 6. 7.*

8 Nam Dominus est etiam sabbathi Filius hominis.

9 ¶ * Et digressus illinc, venit in synagogam eorum. *Mar. 3. 1. Luc. 6. 6.*

10 Et ecce, quidam *illic* erat manum habens aridam: & interrogarunt eum dicentes, Licetne sabbathis *quempiam* sanare? vt accusarent eum.

11 Ipse verò dixit eis, Quis erit ex vobis qui habeat ouem vnam, & si ea inciderit sabbatho in foueam, non apprehendat eam & eripiat.

12 Quantum autem homo præstat oui? Ita-

que licet ſabbathis benefacere.

13 Tunc dicit homini illi, Extende manum tuam, Et *is* extendit, éſtque reſtituta ſana vt altera.

14 Phariſæi verò egreſſi cœperunt conſilium aduerſus eum vt eum perderent.

15 Ieſus autem cùm *hoc* noſſet, ſeceſſit illinc, ſecutáque eum turba multa, ſanauítque eos omnes.

16 Et interminatus es eis ne ipſum palam facerent:

17 Vt impleretur quod dictum erat per Eſaiam Prophetam dicentem.

Eſ. 42.1. 18 * Ecce ſeruus meus, quem elegi, dilectus meus, in quo acquieſcit anima mea: ponam Spiritum meum ſuper eum, & iudicium Gentibus annunciabit.

19 Non litigabit, neque clamabit, neque audiet quiſquam in plateis vocem eius.

20 Arundinem quaſſatam non confringet & linum fumigans non extinguet, vſque dum *Suprà*, 9. proferat ad victoriam iudicium.

32. 21 Et in eius nomine Gentes ſperabunt.

Luc. 11. 14. 22 ¶ * Tunc oblatus eſt ei dæmoniacus cæcus & mutus: & ſanauit eum, adeò vt qui cæcus & mutus *fuerat*, & loqueretur & videret.

23 Et obſtupuit tota turba, dicebátque, Nónne iſte filius ille Dauid?

Suprà, 9. 34. *Mar.* 3.2. 24 Phariſæi verò, quum *hæc* audiſſent, dicebant, Iſte non eiicit dæmonia niſi per Beelzebub principem dæmoniorum.

Luc. 11. 17. 25 ¶ Ieſus autem cùm ſciret cogitationes eorum, dixit eis: Omne regnum diſſidens ad-

u erſus

uersus se se, vastatur: & omnis vrbs aut domus dissidens aduersus seipsam non stabit.

26 Sed si Satanas Satanam eiicit, aduersus se ipsum dissidet: quomodo ergo stabit regnũ eius?

27 Et si ego per Beelzebub eiicio dæmonia, filij vestri per quem eiiciunt? propterea ipsi erunt vestri iudices.

28 Sin autem per Spiritum Dei ego eiicio dæmonia, nempe peruenit ad vos regnum Dei.

29 Nam quomodo potest aliquis ingredi domum validi *alicuius* & vasa eius diripere, nisi primò vinxerit validum illum, & tũc domum illius diripiet?

30 Qui non est mecum, aduersum me est: & qui non cogit mecum, spargit.

31 ¶ Propterea dico vobis, quoduis peccatum & Blasphemia remittetur hominibus: blasphemia verò in Spiritum non remittetur hominibus. *Mar. 3. 29. Luc. 12. 10.*

32 Et quisquis loquutus fuerit aduersus Filium hominis, remittetur ei: quisquis autem fuerit loquutus aduersus Spiritum sanctum, non remittetur ei, neque in hoc seculo nec in futuro. *1. Iohan. 5. 13.*

33 Aut facite arborem bonam, & fructum eius bonum, aut facite arborem putrem, & fructum eius putrem, nam è fructu arbor cognoscunt.

34 ¶ Progenies viperarum quomodo possitis bona loqui, quum sitis mali? nam ex abundantia cordis os loquitur. *Luc. 6. 45*

35 Bonus homo è bono thesauro cordis

profert bona: & malus homo ex malo the-
lauro profert mala.

36 Sed dico vobis, quodcunque verbum
otiosum loquuti fuerint homines, de eo red-
dituros rationem in die iudicij.

37 Ex sermonibus enim tuis iustificaberis,
& ex sermonibus tuis condemnaberis.

38 Tunc responderunt quidam è Scribis &
Iupr. 16.2 Pharisæis, dicentes, Magister, * velimus ex te
Luc. 11. signum videre.
29. 39 Ipse verò respondens dixit eis, Natio
1. *Cor.* 1. mala & adulterina signum requirit: sed si-
22. gnum non dabitur ei nisi signum illud Ionæ
Prophetæ:

Ioh. 2. 2. 40 * Sicut enim Ionas in ventre cetiti tre-
dies & tres noctes, ita erit Filius hominis in
corde terræ tres dies & tres noctes.

41 ¶Niniuitæ resurgent in iudicio cum na-
Ioh. 3. 5. tione hac, & condonabunt eam, * quòd ipi
resipuerint ad prædicationem Ionæ: & ecce
plus quàm Ionas *est* in hoc loco.

2. *Reg.* 10 42 Regina Austri surget in iudicio cum na-
1. tione hac, & condemnabit eam. quòd venit
2. *Par.* rit à terminis terræ vt audiret sapientiam
9. 1. Solomonis, & ecce plus quàm Solomon hic
Luc. 11. in hoc loco.
24. 43 Cæterùm quũ impurus spiritus exierit
ab homine, ambulat per arida loca, quærens
requiem, & non inuenit.

44 Tunc dicit, reuertar domum meam
vnde exiui. Et quum venit, inuenit *eam* vacã-
tem, versam & ornatam.

45 Tunc proficiscitur, & accipit secum sep-
tẽ alios spiritus peiores quàm ipse *sit*. & in-
gre-

gressi habitant illic * sitque vltima conditio hominis illius deterior priore: ita etiam erit nationi huic malæ.

46 ¶ * Quum autem adhuc loqueretur turbæ, ecce, mater & frater eius stabant foris, quærentes eius colloquium. *Heb. 6 4 & 2. Pet. 2. 20.*

47 Dixit autem ei quidam, Ecce, mater tua & fratres tui foris stant quærentes tuum colloquium. *Mar. 31. 31. Luc. 8. 20.*

48 Ipse verò respondens, dixit illi, qui hoc ei dixerat, Quæ est mater mea, & qui sunt fratres mei?

49 ¶ Et protensa manu sua in discipulos suos dixit. Ecce mater mea & fratres mei.

50 Quisquis enim fecerit quod vult Pater meus, qui est in cœlis, is est meus frater, & soror, & mater.

CAP. XIII.

1 *Parabolæ seminantis.* 11 *& 13 Cur in parabolis loquutus Christus.* 18 *Expositio parabolæ.* 24 *Parabola Zizaniorum.* 31 *Grani sinapis.* 33 *Fermenti.* 44 *Thesauri absconditi.* 45 *Margaritæ.* 47 *Sagenæ iactæ in mari.* 50 *Christus à Nazaræis non suscipitur.*

1 ILlo verò die egressus Iesus domo, sedit iuxta mare.

2 Et coacta est ad eum turba multa, adeo vt nauigium ingressus sederet: tota autem turba supra littus stabat.

3 Et loquutus est eis multa per parabolas dicens: Ecce, *quidam* sator exiit ad seminandum.

4 Et in ſeminando, alia quidem ceciderũ iuxta viam:& venerunt volucres, & deuora uerunt ea.

5 Alia verò ceciderunt in petroſa,vbi non habebant terram multam: & ſtatim exorta ſunt, propterea quòd non habebant profundam terram.

6 Sole autem exorto torrefacta ſunt, & propterea quòd non habebant radicem, exaruerunt.

7 Alia verò ceciderunt in ſpinas,& aſcenderunt ſpinæ,& ſuffocarunt ea.

8 Alia verò ceciderunt in terram bonam & ediderunt fructum,aliud quidem centenum aliud verò ſexagena, aliud verò tricena.

9 Qui habet aures ad audiendum, audiat.

10 Tunc accedentes diſcipuli, dixerunt ei: Quare per parabolas loqueris eis.

11 ¶ Ipſe verò reſpondens dixit, Quia vobis datum eſt noſſe myſteria regni cœlorum, illis autem non eſt datum.

Infr.25. 29. 12 *Quiſquis enim habet,dabitur ei,& redetur abundantior: quiſquis autem non habet etiam quod habet tolletur ab eo.

Eſa. 6.9. Mar. 4. 12. Luc.8. 10 Ioh. 12. 40. Act. 28. 26. Rom.11,8 13 Propterea per parabolas loquor eis, quia videntes non vident, & audientes non audiunt,nec intelligunt.

14 * Itaque completur in ipſis prophetia Eſaiæ,qua dicit,Auditu audietis,& non intelligetis:& videntes videbitis & *non* cernetis.

15 Pinguefactum eſt enim cor populi huius,& auribus grauiter audierũt,& oculos ſuos conniuerunt:ne quando cernant oculis,&

ribus audiant, & corde intelligant, & conuertantur, & ſanem eos.

16 ¶ Veſtri verò beati ſunt oculi, quod cernant, & aures veſtræ, quòd audiant,

17 * Amen enim dico vobis, multi Prophetæ & iuſti deſiderarunt videre quæ videtis, & non viderunt: & audire quæ auditis, & non audierunt. *Luc. 10. 24.*

18 Vos igitur audite parabolam eius qui ſeminat.

19 * Quoties quiſquam audit ſermonem de regno illo, & nõ intelligit, venit ille Malus, & rapit quod ſatum eſt in corde ipſius: is eſt qui iuxta viam ſemen excipit. *Mar. 4. 15. Luc. 8. 11.*

20 Qui verò in petroſa ſemen excepit, is eſt qui ſermonem audit, & eum ſtatim cum gaudio accipit.

21 Non habet autem radicem in ſeſe, ſed temporarius eſt: ortáque oppreſſione vel perſequutione propter ſermonem, ſtatim offenditur.

22 Qui verò in ſpinas ſemen excepit, is eſt qui ſermonem audit: ſed ſolicitudo ſeculi huius, & fallacia diuitiarum ſuffocat ſermonem, & fit infructuoſus.

23 Qui verò in terram bonam excepit ſemen, is eſt qui ſermonem audit & intelligit, qui videlicet fructum fert, edítque alius quidem centena, alius ſexagena, alius verò tricena.

24 ¶ Aliam parabolam propoſuit eis, dicens. Simile eſt regnum cœlorum homini ſeminanti bonum ſemen in agro ſuo.

25 Quum autem dormirent homines, venit

eius inimicus, & seminauit zizania inter tri-
ticum: abiitque.

26 Quum verò germinasset herba, & fru-
ctum edidisset, tunc apparuerunt etiam zi-
zania.

27 Accedentes autem serui patrisfamilias
dixerunt ei, Domine, nonne bonum semen
seminasti in tuo agro? vnde ergo habet zi-
zania?

28 Ille verò dixit eis, Inimicus quispiam
hoc fecit: Serui autem dixerunt ei, Vis igitur
abeamus & colligamus ea?

29 At ille dixit, Non, ne colligendo zi-
zania, eradicetis simul cum eis triticum,

30 Sinite simul crescere vtraque vsque ad
messem: & tempore messis dicam messo-
bus, Colligite primum zizania, & ligate ea
in fasciculos, ad exurendum ea, triticum ve-
rò cogite in horreum meum.

Mar. 4. 20. *Luc.* 12. 18.

31 * Aliam parabolam proposuit eis, di-
cens Simile est regnum cœlorum grano si-
napis, quod acceptum quispiam semina-
in agro suo.

32 Quod minimum quidem est omnium
semi-inum: quum autem excreuerit, maxi-
est olerum, & fit arbor: adeo vt veniant vo-
lucres cœli & nidulentur in ramis ipsius.

Luc. 12. 20.

33 * Aliam parabolam loquutus est eis:
dens, Simile est regnum cœlorum fermen-
quod acceptum mulier condidit in farinæ
tis tribus, vsquequò fermentaretur tota.

34 Hæc omnia loquutus est Iesus per pa-
bolas ad turbam: & * absque parabola nil
loquutus est eis:

Mar. 4. 33.

35

35 Vt compleretur quod dictum fuit per Prophetam, dicentem, * Aperiam per parabolas os meum: eructabo occultata à iactis fundamentis mundi. *Psal. 77. 2.*

36 Tunc dimissa turba venit domum Iesus: & adierunt eum discipuli eius, dicentes, Edissere nobis parabolam zizaniorum agri illius.

37 ¶ Ipse verò respondens dixit eis, Qui seminat bonum semen, est Filius hominis.

38 Ager autem est mundus: bonum verò semen, sunt filij regni: zizania verò sunt filij illius Mali.

39 Inimicus autem qui seminauit ea, est diabolus, messis verò, consummatio seculi est: messores autem Angeli sunt.

40 Sicut ergo colliguntur zizania, & igni exuruntur: ita erit in consummatione seculi huius. *Apoc. 14. 14.* *Ioel. 3. 13.*

41 Mittet filius hominis Angelos suos, qui colligent ex ipsius regno omnia offendicula, & eos qui faciunt iniquitatem:

42 Proiicientque eos in fornacem ignis: illic erit fletus stridórque dentium.

43 * Tunc iusti fulgebunt vt sol, in regno patris sui. Qui habet aures ad audiendum, audiat. *Sapien. 3. 7.* *Dan. 12. 3.*

44 ¶ Rursus simile est regnum cœlorum thesauro occultato agro, quem inuentũ homo occultauit, & præ gaudio quod accipit ex eo, subducit *se*, & omnia quæ habet vendit, emítque agrum illum.

45 Rursus simile est regnũ cœlorũ cuipiã negotiatori, quærenti pulchras margaritas:

46 Qui inuenta quapiam magni pretij margarita, abiens venundidit omnia quæ habebat & emit eam.

47 ¶ Rursum simile est regnum cœlorum sagenæ iactæ in mare, & quæ ex omni *rerum* genere coëgit.

48 Quam impletam *piscatores* subduxerunt in littus: & sedentes collegerunt quæ bona sunt in vasa, mala verò foras abiecerũt.

49 Ita erit in consummatione seculi: prodibunt Angeli, & separabunt malos è medio iustorum.

50 Proiiciéntque eos in caminum ignis illic erit fletus & stridor dentium.

51 ¶ Dicit eis Iesus, intellexistis hæc omnia? Dicunt ei, Etiam Domine.

52 Ipse verò dixit eis, Propterea omnis Scriba edoctus, in regno cœlorum, similis est cuipiam patrifamilias, qui profert è thesauro suo noua & vetera.

53 Et factum est quum finisset Iesus parabolas istas, soluit illinc.

Mar. 6.1 *Luc.*4.16 *Ioh* 6.42. 54 ¶ * Et quum venisset in patriam suam docuit eos in synagoga eorum: *adeo* vt perstupefierent, ac dicerent, Vnde huic sapientia ista & virtutes?

55 Nónne iste est ille fabri filius? nónne mater eius dicitur Maria, & fratres eius Iacobus & Ioses & Simon & Iudas?

56 Et sorores eius nónne omnes apud nos sunt? vnde igitur isti hæc omnia?

57 Et offendebantur in eo. Iesus autem dixit eis, * Non est propheta inhonoratus nisi *Mar.* 6. 41. in patria sua, & domo sua.

58 Neque

58 Neque edidit illic virtutes multas, propter incredulitatem eorum. *Luc. 6. 4. Ioh. 4. 44.*

CAP. XIIII.

1 Herodis iudicium de Iesu. 3 Iohannes quare vinctus. 10 Capite truncatur. 13 Secedit Iesus. 18 De quinque panibus, &c. Orat Christus. 24 Apostoli iactati fluctibus. 27 Fides. 30 Petrus periclitatur. 36. Fimbria vestimenti.

1 IN* illo tempore audiuit Herodes Tetrarcha famam de Iesu. *Mar. 6. 14.*

2 Et dixit seruis suis, Iste est Iohannes ille Baptista: ipse surrexit à mortuis: & propterea virtutes agunt in eo. *Luc. 9. 7.*

3 * Nam Herodes prehenderat Iohannem, & vinxerat eum, & coniecerat in carcerem, propter Herodiadem vxorem Philippi fratris sui. *Mar. 6. 17. Luc. 3. 19.*

4 Dicebat enim ei Iohannes, Non licet tibi eam habere.

5 Et quum vellet eum occidere, timebat turbam, * quod eum haberent vt Prophetam. *Inf. 21. 26*

6 Quum autem ageretur natalitium Herodis, saltauit filia Herodiadis in medio, & placuit Herodi.

7 Vnde cum iureiurando spopondit se daturum ei quicquid petiisset.

8 Illa verò producta à matre sua, Da mihi (inquit) hic in patina caput Ichannis Baptistæ.

9 Et contristatus est rex, sed propter iusiu-

randum & eos qui simul accumbebant, ru
sit dari.

10 Et misso *carnifice* decolauit Iohannem
in carcere.

11 Et allatum est caput eius in patina, d
túmque est puellæ: & *ip'a* obtulit matri su

12 Tunc accesserunt discipuli eius, t
sustulerunt corpus, idque sepelierunt: & v
nientes renuntiauerunt Iesu.

Marc. 6. 13 ¶ * Quum autem hoc audisset Iesus, s
32. cessit illinc in nauigio in desertum locu
Luc. 9. 10 priuatim: & quum audissent turba, pedibus
quuta est eum ab vrbibus.

14 Et egressus Iesus vidit multam turb
& misericordia commotus est erga eos,
nauítque eorum ægrotos.

Mar. 6. 15 * Quum autem serum diei esset, ad
34. runt eum discipuli eius, dicentes, Deser
Luc. 9. 12. est locus, & tempus iam præteriit: dimi
Ioh. 6. 50 turbam vt abeat in vico, & emant sibi esc

16 Iesus autem dixit eis, Non habent
cesse abire: date eis vos quo vescantur.

27 Ipsi verò dicunt ei, Non habemus
nisi quinque panes & duos pisces.

18 Ipse autem dixit, Adferte mihi
huc.

19 Et iussa turba per herbas discumbe
& acceptis quinque illis panibus ac duob
piscibus, suspiciens in cœlum benedixit:
quum fregisset dedit discipulis panes, dis
puli verò turbæ.

20 Et comederunt omnes, & satur
sunt: sustulerúntque quod superfuerat fr
mentorum, duodecim cophinos plenos.

21 Q

21 Qui autē ederant, fuēre viri quasi quinquies mille, absque mulieribus ac puerulis.

22 ¶ Et statim coegit Iesus discipulos suos incendere in nauigium, & præire sibi in *ripam* vlteriorem, dum dimitteret turbam.

23 Dimissa igitur turba ascendit in montem priuatim ad orandum. * Quum autem serum diei esset, solus erat illic. *Mar. 6. 46.*

24 Nauigium verò iam in medio maris erat vexatum à fluctibus: nam ventus erat contrarius. *Ioh. 6. 16.*

25 Quarta autem noctis vigilia abiit ad eos Iesus, ambulans super mare.

26 Et eo viso super mare ambulante, discipuli turbati sunt dicentes, spectrum est: & præ metu clamarunt.

27 Sed statim loquutus est eis Iesus, dicens, Confidite: ego sum, ne timete.

28 ¶ Respondens autem ei Petrus dixit, Domine: si tu es, iube me ad te venire super aquas.

29 Ipse verò dixit, Veni. Et quum descendisset è nauigio Petrus, ambulauit super aquas, vt veniret ad Iesum.

30 Videns autem ventum validum, timuit: & quum cœpisset demergi, clamauit dicens, Domine serua me.

31 Statim verò Iesus, extenta manu, apprehendit eum, dicítque ei, O exigua fide prædite, quid dubitasti?

32 Et quum essent ingressi nauigium, quieuit ventus.

33 Qui autē erant in nauigio, veniētes adorauerunt eum, dicentes, Verè Dei Filius es.

Mar. 6. 34 * Et quum traiecissent, venerunt in ter-
53. ram Gennesareth.

35 ¶ Et quum agnouissent eum viri loci illius, miserunt in totam circumiacétem regionem illam, & obtulerunt ei omnes male affectos.

36 Et precabantur eum vt solum tangerent fimbriam pallij ipsius, & quotquot tetigerunt, seruati sunt.

CAP. XV.

3 Mandata & doctrinæ hominum. 12 Scandalum. 13 Plantatio quæ eradicatur. 14 Cæcos ducentes. 18 Cor. 21. Chananæa. 26 Panis filiorum catellis. 28. Fides. 32. 4000. hominum satiantur. 36 Gratiarum actio.

Mar. 7. 1 TVnc * accedunt ad Iesum Ierosolymitani quidam Scribæ & Pharisæi, dicentes,

2 ¶ Quare discipuli tui transgrediuntur
Exod. 20. traditionem seniorum? non enim lauant
12. & 21. manus suas quum edunt panem.
17.

3 At ille respondens dixit eis, Quare &
Deut. 5. vos transgredimini mandatum Dei per tra-
16. ditionem vestram?

Eph. 6. 2. 4 Nam Deus mandauit, dicens, *Honora
Exod. 21. patrem tuum & matrem, & * Qui maledixe-
17. rit patri aut matri, morte moriatur.

Leuit. 20. 5 Vos autem dicitis, Quicunque dixerit
9. patri aut matri, Donum quodcunque à me
Prou. 20 erit, tibi proderit, etiam si nequaquam ho-
28. norauit patrē suū aut matrem suā, *insons erit.*

6 E

6 Et irritum feciſtis mandatum Dei per
traditionem veſtram.
7 ¶ Hypocritæ, benè de vobis prophetauit Eſaias, dicens:
8 * Appropinquat mihi populus hic ore ſuo & labiis me honorat: cor autem eorum procul abeſt à me. *Eſa 29. 13.*
9 Sed fruſtra me colunt, docentes doctrinas, *quæ ſunt* mandata hominum.
10 ¶ * Et aduocata turba dixit eis, Audite & intelligite. *Mar. 7. 17.*
11 Non quod ingreditur in os polluit hominem, ſed quod egreditur ex ore, hoc polluit hominem.
12 Tunc accedentes diſcipuli eius dixerunt ei, Noſti Phariſæos audito ſermone iſto offenſos fuiſſe?
13 Ipſe verò reſpondens dixit, * Omnis planta, quam non plantauit Pater ille meus cœleſtis, eradicabitur. *Ioh. 15. 8.*
14 Sinite eos * duces ſunt cæci cæcorum, porrò ſi cæcus cæco præierit ambo in foueam cadent: *Luc. 6. 39*
15 * Reſpondens autem Petrus dixit ei, Ediſſere nobis parabolam iſtam. *Mar. 7. 17.*
16 Ieſus autem dixit, Adhuc & vos ſine intelligentia eſtis?
17 Nondum intelligitis, quicquid ingreditur in os, in ventrem cadere, & in latrinam eiici?
18 Quæ autem prodeunt ex ore, ex ipſo corde egrediuntur, & illa polluunt hominem.
19 * Nam ex corde egrediuntur cogita-

Gen.6.5. & 8.21. tiones malæ, cædes, adulteria, scortationes, furta, falsa testimonia, obtrectationes.

20 Hæc sunt quæ polluunt hominem: illotis autem manibus vesci non polluit hominem.

Mat.7.24. 21 * Egressus illinc Iesus recessit in partes Tyri & Sidonis.

22 Et ecce mulier Chananæa à finibus illis egressa, clamauit, dicens ei, Miserere mei Domine, fili Dauidis filia mea malè à dæmonio vexatur.

23 ¶ Ille verò non respondit ei quicquam. Tunc accedentes discipuli eius rogarũt eum dicentes, Dimitte eam: nam clamat post nos.

Supra. 10.6. 24 Ipse verò respondens dixit, * Non sum missus nisi ad oues perditas domus Israel.

25 Illa autem venit & adorauit eum, dicens Domine, succurre mihi.

26 Ipse verò respondens dixit. Non est bonum accipere panem liberorum, & abicere catellis.

27 Ipsa autem dixit, Etiam Domine, etenim catelli vescuntur micis quæ cadunt de mensa dominorum suorum.

28 Tunc respondens Iesus dixit ei, O mulier, magna est fides tua, fiat tibi vt vis. Et sanata fuit filia eius ab eo momento.

Mar.7.31. 29 ¶ * Et digressus illinc Iesus venit iuxta mare Galilææ: & quum ascendisset in montem, sedit illic.

30 Tunc adiit eum turba multa habens secum * claudos, cæcos, mutos, mancos, & alios multos: & abiecerunt eos ad pedes Iesu, & sana-

Esa.35.5.

sanauit eos.

31 Adeò vt turba mirata sit, quum videret mutos loquentes, mancos sanos, claudos ambulantes, cæcos videntes: & glorificarũt Deum Israel.

32 ¶ * Iesus autẽ aduocatis discipulis suis dixit, Commoueor misericordia erga turbã; quia iam triduum permanent apud me, & nõ habent quo vescentur: & dimittere eos ieiunos nolo, ne deficiant in via. *Mar.8.1.*

33 Tunc dicunt ei discipuli eius, Vnde nobis in deserto tot panes vt saturemus turbã tantam?

34 Dicit igitur eis Iesus, Quot panes habetis? illi autem dixerunt, Septem, & paucos piscículos.

35 Tunc iussit turbam discumbere humi.

36 Et acceptis septem illis panibus, ac piscibus, quum gratias egisset, fregit, deditque discipulis suis, discipuli verò turbæ.

37 Comederúntque omnes, & saturati sunt, & sustulerunt, quod superfuerat fragmentorum, septem sportas plenas.

38 Erant autem qui comederant, quatuor mille viri absque mulieribus & puerulis.

30 Tunc dimissa turba inscendit in nauigium, venitque in fines Magdala.

CAP. XVI.

4 *Signum Ionæ.* 5 *Fermentum Phariſæorum.* 12 *Pro doctrina.* 13 *Opinio populi de Chriſto.* 17 *Fides à Deo.* 18 *Petra.* 19 *Claues.* 21 *Pradicit*

Christus mortem suam. 24 Abnegatio sui, & crux. 25. Perdere animam.

1 ET * quum accessissent Pharisæi & Sad
Supra 12. 39. Mar. 8. 11. Luc. 22. 54. ducæi, tentantes rogarunt eum, vt s gnum è cœlo ipsis ostenderet.

2 Ipse verò respondens dixit eis, Quan do serum est diei, dicitis, Serenitas *erit*: n bet enim cœlum.

3 Et manè, Hodie *erit* tempestas: rubr enim cœlum triste, Hypocritæ faciem qui dem cœli nôstis discernere, signa verò tem porum non potestis?

Supra. 12. 34. Ioh. 2. 1. 4 * Natio mala & adulterina signum re quirit: sed signum non dabitur ei nisi * sign illud Ionæ Prophetæ, Et relictis ipsis abiit:

Mar. 8. 14. Luc. 12. 1. 5 ¶ * Et quum venissent discipuli ei in vlteriorem ripam, obliti fuerant sume panes.

6 Iesus autem dixit eis, Videte & caue à fermento Pharisæorum & Sadducæorum

7 Ipsi verò disceptabant inter se, dice tes, Panes non sumpsimus.

8 *Id* autem quum nôsset Iesus, dixit ei Quid disceptatis inter vos exigua fide præd ti, quòd panes non sumpsistis?

9 Nondum intelligistis, neque meminist * quinque illos panes *hominum* quinqui
Sup. 14. 17. mille, & quot cophinos acceperitis?

Ioh. 6. 9. 10 Neque septem illos panes * quater mi
Supr. 15. 35. le *hominum*, & quot sportas accepissetis?

11 Quomodo non intelligitis me non d xisse vobis de pane, vt caueretis à fermento Pharisæorum & Sadducæorum.

12 Tum

12 Tunc intellexerunt eum non dixisse, vt cauerent à fermento panis, sed à doctrina Phariſæorum & Sadducæorum.

13 ¶ * Quum veniſſet autem Ieſus in partes Cæſareæ *quæ dicitur* Philippi, interrogauit diſcipulos ſuos, dicens, Quem me dicunt homines eſſe, Filium hominis. *Marc.6. 27. Luc.9 18*

14 Illi verò dixerunt, Alij quidem Iohãnem Baptiſtam, alij verò Eliam, alij verò Ieremiam, aut vnum ex Prophetis.

15 Dicit eis, Vos autem quem me dicitis eſſe?

16 * Reſpondens verò Simon Petrus dixit: Tu es Chriſtus ille Filius Dei viuentis. *Ioh.6.69*

17 Tunc reſpondens Ieſus dixit ei, Beatus es Simon bar-Iona. quia caro & ſanguis *hæc* non retexit tibi: ſed Pater meus qui eſt in cœlis.

18 ¶ * Sed & ego tibi dico: tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo meam Eccleſiam, & & portæ inferorum non ſuperabunt eam. *Ioh.1.42.*

19 ¶ * Et tibi dabo claues regni cælorum, & quicquid ligaueris in terra, erit ligatum in cœlis: & quicquid ſolueris in terra erit ſolutum in cœlis. *Ioh.20. 21.*

20 ¶ Tunc interdixit diſcipulis ſuis vt nemini dicerent ipſum eſſe Ieſum illum Chriſtum.

21 ¶ Ex eo tempore cœpit Ieſus indicare diſcipulis ſuis, oportere ſe abire Hieroſolymam, & multa pati ſenioribus & principibus Sacerdotum & Scribis, & occidi, & tertio die ſuſcitari.

22 Et prehenſum eum Petrus cœpit obiurgare, dicens, Propitius tibi ſis Domine: nequaquam erit tibi hoc.

23 ¶ At ille conuerſus dixit Petro, Abſcede à me Satana, ſcandalo es mihi: nam non ſapis quæ *ſunt* Dei, ſed quæ *ſunt* hominum.

24 ¶ * Tunc Ieſus dixit diſcipulis ſuis, Si quis vult poſt me venire, abneget ſemetipſum, & tollat crucem ſuam, ac ſequatur me.

Sup. 10. 38. *Marc.* 8. 33. 25 * Quiſquis enim voluerit animam ſuam ſeruare, perdet eam: quiſquis autem perderit animam ſuam mea cauſa, inueniet eam.

Luc 9. 23. & 14. 27. *Supr.* 10. 39. *Marc.* 8. 35. *Luc* 9 24 & 17. 33. *Ioh.* 12. 25 *Marc* 8. 36. *Luc.* 9 25 *Pſ.* 61. 12. *Rom.* 2. 6 *Mar.* 9. 1 & 17. 26 * Quid enim prodeſt cuipiam ſi totum mundum lucratus fuerit, anima verò ſua mulctetur? aut quam dabit quiſpiam commutationem animæ ſuæ?

27 Futurum eſt enim vt Filius hominis veniat cum gloria Patris ſui cum Angelis ſuis, * & tunc reddet vnicuique ſecundum facta eius.

28 Amen dico vobis, ſunt quidam ex his qui hîc adſtant qui nequaquam guſtabunt mortem vſquedum viderint Filium hominis venientem in regnum.

CAP. XVII.

Transformatio Chriſti. 5 *Audiendus Chriſtus.* 11. *Elias.* 13 *Iohan. Baptiſta.* 17 *Infidelitas Apoſtolorum.* 20 *Fidei vis.* 21 *Oratio & ieiunium.* 22 *Paſſionem ſuam prædicit.* 24 *Tributum ſoluit.*

1 Sex

1 *SExto verò pòst die accepit Iesus Petrum ac Iacobum & Iohannem fratrem eius, & subducit eos priuatim in montem sublimem. *Mar. 9. 1 Luc. 9. 27.

2 Transformatúsque est coram eis, & splenduit facies eius vt sol: vestimenta autem eius facta sunt alba vt lux.

3 Et ecce, conspecti sunt eis Moses & Elias, cum eo colloquentes.

4 Respondens autem Petrus dixit: Iesu, Domine, bonum est nos hîc esse: si vis, faciamus hîc tria tabernacula, tibi vnum, & Mosi vnum, & Eliæ vnum.

5 Adhuc eo loquente, ecce nubes lucida inumbrauit eos: & ecce vox è nube dicens,* Hic est filius ille meus dilectus, in quo acquiesco: ipsum audite, Supr 3. 17 2. Pet 2. 17.

6 Et quum *hæc* audissent discipuli, ceciderunt in faciem suam, & timuerunt vehementer.

7 Tunc accedens Iesus tetigit eos, dixitque. Surgite, & ne timete.

8 Sublatis autem oculis suis neminem viderunt, nisi Iesum solum.

9 Et quum descenderent de monte, mandauit eis Iesus, dicens: Nemini dixeritis hanc visionem, vsquequò Filius hominis à mortuis resurgat.

10 Tunc interrogauerunt eum discipuli sui dicentes, Quid igitur Scribæ * dicunt, oportere vt Elias primùm veniat. Mal. 4. 5 Supr. 11. 14.

11 Iesus autem respondens dixit eis, Elias quidem veniet primùm, & restituet omnia. Mar. 9. 11.

12 Sed dico vobis Eliam iam veniſſe: quem non agnouerunt, ſed fecerunt ei quęcunque voluerunt: ita futurum eſt vt & Filius hominis patiatur ab eis.

13 Tunc intellexerunt diſcipuli *eum* de Iohanne Baptiſta *hæc* ſibi dixiſſe.

Mar.17. 14 ¶ * Et quum veniſſent ad turbam: adij
9. eum quidam, accidens ei ad genua.

Luc.9.37 15 Et dicēs, Domine, miſerere filij mei, quoniam lunaticus eſt, & malè afficitur: nam ſæpè cadit in ignem, & ſæpè in aquam.

16 Et obtuli eum diſcipulis tuis, nec eum potuerunt ſanare.

17 Reſpondens autem Ieſus dixit, O natio incredula & peruerſa! quouſq; tādem ero vobiſcum? quouſque tandem tolerabo vos? adducite mihi eum huc.

18 Et obiurgauit dæmonium Ieſus, exiitq; illud ab eo: & ſanatus eſt puer ex illo momento.

19 ¶ Tunc adeuntes diſcipuli Ieſum priuatim, dixerunt: Quare nos non potuimus illud eiicere?

Luc.17.6 20 Ieſus autem dixit eis, Propter incredulitatem veſtram. * Amen quippe dico vobis, habeatis fidem quantumlum eſt granum ſinapis, dicetis monti huic, De migra hinc illuc, & demigrabit, & nihil impoſſibile erit
Infr.20. vobis.
17.

21 ¶ Hoc verò genus *dæmoniorum* non egreditur niſi per precationem & ieiunium.
Marc.9. 13.

22 * Verſantibus autem ipſis in Galilea, dixit eis Ieſus, futurū eſt vt Filius hominis tradatur in manus hominum.
Luc. 6. 44.

23 Et trucidabunt eum, ſed tertio die ſuſcitabitur. Et contriſtati ſunt vehementer.

24 Quum autem veniſſent Capernaum, venerunt ad Petrum qui didrachma accipiunt, dixerúntque, Magiſter veſter nõ ſoluit didrachma?

25 Dicit, Etiam. Et quum ingreſſus fuiſſet domum, præuenit eum Ieſus, dicens, Quid tibi videtur Simon? Reges terræ à quibus accipiunt tributa aut cenſum, à filiis ſuis, an ab alienis?

26 Dicit ei Petrus, ab alienis. Ait ei Ieſus, Nempe igitur liberi ſunt filij:

27 Sed ne offendamus eos, profectus ad mare mitte hamum: & eum piſcem qui aſcẽderit primus, tolle, & aperto ore eius, inuenies ſtaterem: acceptum illum da eis pro me & pro te.

CAP. XVIII.

1 Maximus in regno Dei. 5 Suſcipere puerulũ 6 Scandalizare. 7 Scandala. 9 Oculi eruitio. 11 Angeli, 12 Ouis perdita. 15 Correptio. 17 Excommunicatio. 21 Fratri reſipiſcenti ſemper parcendum. 23 Parabola Regis conferentis rationem cum ſeruis ſuis.

EO * ipſo tempore adierunt Ieſum diſcipuli, dicentes, Quiſnam maximus eſt in regno cœlorum? *Mar. 9. 33. Luc. 1. 46*

2 ¶ Et quum aduocaſſet puerulum Ieſus ſtatuit eum in medio eorum, *Infrà 19. 14.*

3 * Et dixit, Amen dico vobis niſi conuerſi fueritis, & fiatis vt pueruli, nequaquam ingrediemini in regnum cœlorum. *2. Cor. 14. 20.*

4 Quisquis igitur demiserit seipsum sicut *est* puerulus iste, is est maximus ille in regno cœlorum.

5 Et quisquis exceperit aliquem puerulum talem in nomine meo me excipit.

Mar. 9. 42. Luc. 17. 1. 6 ¶ * Quisquis autẽ offenderit aliquem ex paruis istis qui in me credunt: præstiterit ei vt suspendatur mola asinaria in collo eius, & demergatur in profundo maris.

7 ¶ Væ mundo ab offendiculis, necesse est enim vt eueniant offendicula: veruntamen væ homini illi per quem offendiculum euenit:

Suprà 5. 30. Mar. 9. 43. 8 * Si verò manus tua vel pes tuus facit tu offendas, exscinde ea, & abiice abs te, bonum est tibi ad vitam ingredi claudum aut mancum *potius*, quàm duas manus vel duos pedes habentem conijci in ignem æternum.

9 Et si oculus tuus facit vt tu offendas, erue eum & abiice abs te, bonum est tibi luscum ingredi in vitam *potius*, quàm duos oculos habentem conijci in gehennam ignis.

Psal. 34. 8. Luc. 19. 10. 10 ¶ Videte ne contemnatis aliquem ex paruis istis: dico enim vobis, * Angelos eorum in cœlis per omne *tempus* videre faciem patris mei qui in cœlis est.

Luc. 15. 4. 11 * Venit enim filius hominis vt seruet quod perierat.

12 * Quid vobis videtur? si fuerint alicui homini centum oues, & errauerit vna ex eis, nonne relictis ipsis nonaginta nouem, profectus in montes, querit eam quæ aberrauit?

13 Quod si acciderit vt inueniat eã, Amen dico

dico vobis, gaudet super ea magis quàm super illis nonaginta nouem, quæ non aberrarunt.

14 ¶ Ita non vult Pater vester qui in cœlis est, vt pereat vnus ex paruis istis. *Leuit.19. 17.*

15 * Si verò peccauerit in te frater tuus, veni & argue eum inter te & ipsum solum, si te audierit, lucratus es fratrem tuum. *Eccle.19. 15. Luc. 17. 3.*

16 Sin verò te non audierit, accipe tecum adhuc vnum aut duos: * vt in ore duorum aut trium testium stabile sit omne verbum. *Iac.5.18. Deut.19. 5.*

17 ¶ Quod si neglexerit eos audire, dic Ecclesiæ: quod si Ecclesiam audire neglexerit, sit tibi velut quispiam * ethnicus & quispiam publicanus. *Iohan 8. 17. 1. Cor.5. 9.*

18 Amen dico vobis, * quæcunque ligaueritis in terra, erunt ligata in cœlo: & quæcunque solueritis in terra, erunt soluta in cœlo. *2. Cor.13. 1. 2. Thes. 3. 14. Heb.10. 28.*

19 Rursum dico vobis, si duo ex vobis cõsenserint in terra, quodcunque petierint, fiet eis à Patre meo qui in cœlis est. *1. Cor.5. 5. 9. 2. Thes. 13.*

20 Vbi enim sunt duo vel tres coacti in nomine meo, illic sum in medio eorum.

21 ¶ Tunc audiens eum Petrus dixit, Domine, quoties peccabit in me frater meus & remittam ei? * *an* vsque septies. *Iohan.22. 23.*

22 Dicit ei Iesus, Non dico tibi vsque septies, sed vsque septuagies septies.

23 * Propterea simile est regnum cœlorum regi qui voluit conferre rationem cum seruis suis. *Luc. 17. 4.*

24 Et quum cœpisset conferre, oblatus est ei quidam debitor decies mille talentorum. *Luc. 17. 4.*

25 Quum autem is non posset *hæc* reddere, iussit eum Dominus eius venundari, & vxorem eius, & liberos, & omnia quæ habebat: & reddi *debitum*.

26 Procidens ergo seruus ille adorabat eum, dicens, Domine, differ iram erga me: & omnia tibi reddam.

27 Commotus autem misericordia dominus serui illius, dimisit eum, & mutuum remisit ei:

28 Egressus verò seruus ille inuenit vnũ ex conseruis suis, qui debebat ei centum denarios, & prehensum eum suffocabat, dicẽs, Redde quod debes.

29 Procidens ergo conseruus eius ad eius pedes, precabatur eum, dicens, Differ iram erga me, & omnia reddam tibi.

30 Ille verò noluit: sed abiens coniecit eum in carcerẽ, quousque redderet debitũ.

31 Quum autem vidissent conserui eius quæ facta fuerant, contristati sunt vehemẽter: & quum venissent, declararunt domino suo omnia quæ facta fuerant.

32 Tunc eo aduocato Dominus ipsius dixit ei, Serue male, totum debitum illud remisi tibi, quia precatus es me:

33 Nónne oportuit & te misereri conserui tui, vt & ego tui misertus sum?

34 Tunc iratus Dominus eius tradidit eũ tortorib⁹, vsquequò redderet id omne quod sibi debebatur.

35 Ita & Pater meus cœlestis faciet vobis, nisi remiseritis suo quisque fratri ex cordibus vestris offensas eorum.

CAP.

CAP. XIX.

2 *Sanantur infirmi* 7 *Libellus discessionis,* 12 *Eunuchi.* 13 *Pueri illi oblati.* 17 *Bonus Deus. Mandata seruanda.* 21 *Perfectus.* 23 *Diues, Salus à Deo.* 27 *Relinquere omnia, & Christum sequi.*

1 ET* factum est quum finisset Iesus sermones istos, soluit à Galilæa, & venit in fines Iudææ, traiecto Iordane. *Mar.10. 11.

2 Et secuta est eum turba multa: sanauítque eos illic.

3 Tunc adierunt eum Pharisæi, tentantes eum & dicentes ei, Licét-ne homini dimittere vxorem suam quauis ex causa?

4 Ille verò respondens dixit eis, Non legistis* opificem ab initio fecisse masculum & fœminam? *Gen.1 13.

5 Et dixisse, * Propterea relinquet homo patrem & matrem, & agglutinabitur vxori suæ, & qui duo *fuerant*, erunt vna caro. *Gen.2 24 1. Cor.6. 16.

6 Itaque non amplius sunt duo, sed vna caro, quod ergo Deus coniunxit, homo ne seiungat. *Ephes. 5. 31.

7 Dicunt ei, Cur ergo * Moses mandauit dare libellum discessionis, & eam dimittere? *Deut.24. 1

8 Dicit eis, Moses pro duritia cordis vestri permisit vobis dimittere vxores vestras: cæterùm à principio non fuit ita. *Sup 5 32. Mar.10. 11.

9 Dico autem vobis,* quicunque dimiserit vxorem suam, nisi ob scortationem, & aliam duxerit, eum mœchari: & qui dimissam duxerit, mœchari. *Luc. 16. 18. 1 Cor 17 1.

10 ¶ Dicunt ei discipuli eius, Si tale est negotium hominis cum vxore, non expedit cõtrahere matrimonium.

11 Ipse verò dixit eis, Non omnes capiunt hunc sermonem, sed quibus datum est.

12 Sunt enim Eunuchi qui ex matris vtero nati sunt ita: & sunt Eunuchi qui castrati sunt ab hominibus: & sunt Eunuchi qui seipsos castrarunt propter regnum cœlorum. Qui potest capere, capiat,

Supra. 18. 3. *Marc.* 10. 13. 13 * Tunc oblati sunt ei pueruli vt manus eis imponeret, & precaretur: discipuli autem obiurgarunt eos?

Luc. 18. 15. 14 Iesus autem ait, Sinite puerulos, & ne prohibete eos ad me venire, talium est enim regnum cœlorum.

15 Et quum imposuisset eis manus, profectus est illinc.

Mar. 10. 17. *Luc* 11. 18. 16 ¶ Et ecce, quidam accedens, dixit ei, Magister bone, quid boni faciam, vt habeam vitam æternam.

17 Ipse verò dixit ei, Cur me dicis bonum? nullus est bonus, nisi vnus *nempe* Deus. Si vis autem ad vitam ingredi, serua mandata.

Exod. 20. 13. 18 Dicit ei, Quæ? Iesus autem dixit, * Non occides, Non mœchaberis, Non furaberis, non dices falsum testimonium.

19 Honora Patrem & matrem. Et, Diliges proximum tuum vt teipsum.

20 Dicit ei adolescens, Omnia hæc obseruaui à iuuentute mea: quo adhuc deficio?

21 Ait ei Iesus, Si vis perfectus esse, abi, vende quæ habes, & da paupertibus: & habebis thesaurum in cœlo, & veni, sequere me.

22 Quum

22 Quum audisset autem adolescens eum sermonem, abijt contristatus, Habebat enim bona multa.

23 Iesus autem dixit discipulis suis, Amen dico vobis, diues difficilè introibit in regnũ cælorum.

24 Rursum verò dico vobis, Facilius est camelum per foramen acus transire, quàm diuitem in regnum Dei intrare.

25 *Hi* autem auditis discipuli eius perculsi sunt valdè, dicentes, Quis ergo potest seruari?

26 *Intuitus autem eos Iesus* dixit eis, Apud homines hoc impossibile est: apud Deum autem omnia possibilia sunt.

27 * Tunc respondens Petrus dixit ei, Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te: quid ergo erit nobis? *Mar.* 10. 21. *Luc.* 18.

28 Iesus autem dixit eis, Amen dico vobis, vos qui secuti estis me in regeneratione, quũ sederit Filius hominis in throno gloriæ suæ * sedebitis etiam vos *inquam* super thronos duodecĩ, iudicãtes duodecĩ tribus *Israel*. 28 *Luc* 22. 30.

29 Et quisquis reliquerit domos, aut fratres aut sorores, aut Patrẽ aut matrem, aut vxorẽ, aut liberos, aut agros causa nominis mei: centuplicia accipiet, & vitam æternam hęreditatis iure possidebit. *Mar.* 10. 31.

30 ¶ * Multi autem primi, erunt vltimi: & vltimi primi. *Lu.* 13. 30

CAP. XX.

1 *Operarij conducuntur in vineam.* 15. *Oculus nequam.* 17 *Passionem suam prædicit.* 20 *Zebe-*

dæi filij. 22 *Calix.* 28 *Minister noster Christus.* 30. *Cæci duo.*

1 SImile enim est regnum cœlorum patrifamilias, qui exijt cũ prima luce ad conducendos operarios *quos mitteret* in vineam suam.

2 Pactus autem cum operarijs denario in diem, misit eos in vineam suam.

3 Et egressus circa horam tertiam, vidit alios stantes in foro otiosos?

4 Et illis dixit, Abite, & vos in vineam, & quodcunque iustum fuerit dabo vobis.

5 Illi autem abierunt. Rursum egressus circa sextam & nonam horam, fecit itidem.

6 Circa horam autem vndecimam egressus inuenit alios stantes otiosos, ac dicit eis, Cur hîc statis totum diem otiosi?

7 Dicunt ei, *Quia* nemo nos conduxit. Dicit eis, Abite & vos in vineã, & quicquid fuerit iustum accipietis.

8 Quum autem serum diei esset, dicit Dominus vineæ procuratori suo, Voca operarios & redde eis mercedem, incipiens ab vltimis vsque ad primos.

9 Et quum venissent qui circa vndecimam horam *conducti fuerant*, acceperunt singuli denarium.

10 Venientes autem & primi existimarunt se plus esse accepturos: sed acceperunt ipsi quoque singuli denarium.

11 Et quum accepissent, murmurabant aduersus patremfamilias,

12 Dicentes, Isti vltimi vnam horam *opus* fece-

fecerunt,& eos æquales nobis feciſti, qui portauimus pondus diei,& æſtum.

13 Ipſe verò reſpondens dixit vni eorum, Amice, non facio tibi iniuriam:nõne denario pactus es mecum?

14 Tolle quod tuum eſt,& abi,volo autem huic vltimo dare vt tibi.

15 *Annon licet mihi quod volo facere in meis?an oculus tuus malus eſt quia ego bonus ſum?

16 Sic vltimi erunt primi: & primi vltimi: multi enim ſunt vocati,pauci verò electi.

17 ¶ Et aſcendens Ieſus Hieroſolyma, aſſumpſit duodecim diſcipulos ſuos priuatim in via,& dixit eis,

18 ¶* Ecce, aſcendimus Hieroſolyma, & Filius hominis tradetur principibus ſacerdotũ ac Scribis,& condamnabunt eum morte.

19 ¶* Tradéntque eum gentibus, vt illudant,& flagellent,& crucifigant:ſed tertia die reſurget.

20 ¶ Tunc venit ad eum mater filiorum Zebedęi cum filiis ſuis,adorans,& petens aliquid ab eo.

21 Ipſe verò dixit eis,Quid vis? Ait ei, Dic vt ſedeant iſti duo filij mei,vnus ad dextram tuam,& alter ad ſiniſtram in regno tuo.

22 Reſpondens autem Ieſus dixit, Neſcitis quid petatis,poteſtis bibere poculum quod ego bibiturus ſum,& baptiſmate quo ego baptizor, baptizari. Dicunt ei, poſſumus.

23 Tunc dicit eis, Poculum quidem meũ bibetis, & baptiſmate quo ego baptizor, baptizabimini, ſedere autem ad dextram meam

*Supr.19. 13. Mar. 10 31. Luc.13. 40. Infr. 22. 14. Mar.10. 31. Luc.18.31 Ioan.18.25 Mar.10. 35.

& ſiniſtram meam non eſt meũ dare, ſed *dabitur quibus* paratum eſt à Patre meo.

*Mar.*10. 41. 24 * Et quum *hæc* audiſſent *alij* decem, indignati ſunt de duobus fratribus.

*Luc.*22.25 25 Ieſus autem quum eos aduocaſſet, ait: Scitis principes Gentium in eas dominari, & qui magni ſunt, licentia vti in eas.

26 Verùm non ita erit inter vos: ſed quicunque voluerit inter vos magnus fieri, ſit veſter miniſter.

27 Et quicunque voluerit inter vos primus eſſe, ſit veſter ſeruus

*Phil.*2.7. 28 Sicut Filius hominis non venit vt ſibi miniſtraretur, ſed vt miniſtraret, * darétque animam ſuam *in* redemptionis pretium pro multis.

*Marc.*10 46. 29 ¶ * Tunc egredientibus ipſis ex Iericho, ſequuta eſt eum turba multa.

*Luc.*18.35 30 Et ecce, duo cæci ſedentes iuxta viam, quũ audiſſent Ieſum prætereire, clamârunt, dicentes, Miſerere noſtri Domine, fili Dauid.

31 Turba autem obiurgabat eos, vt ſileret: illi verò magis clamabant, dicentes, Miſerere noſtri Domine, fili Dauid.

32 Et quum ſubſtitiſſet Ieſus, vocauit eos & ait, quid vultis faciam vobis?

33 Dicunt ei, Domine, vt aperiantur oculi noſtri.

34 Miſericordia autem commotus Ieſus tetigit oculos eorum: & ſtatim viſum receperunt oculi eorum: & ſequuti ſunt eum.

CAP. XXI.

2 *Chriſtus aſinæ inſedens ingreditur Ieruſalem.*

12 *Va*

12 Vendentes eiicit. 13 Orationis domus. 19 Ficus arefacta. 25 Baptiſmus Iohãnis. 28 Qui volũtatẽ Dei faciũt. 30 Publicani. Meretrices. 33 Vinea Dei. Iudæi. 28 Filius occiſus ab agricolis. 42 Lapis angularis.

a ET* quum appropinquaſſent Hieroſolymis, & veniſſent Bethphage ad montem Olearum, tunc Ieſus miſit duos diſcipulos, *Mar. 11. 1. Luc. 19. 29.*

2 Dicens eis, Ite in vicum qui vobis eſt ex aduerſo, & ſtatim inuenietis aſinam ligatam, & pullum cum ea: ſoluite, & adducite mihi.

3 Et ſi quis vobis aliquid dixerit, dicite, Domino his opꝰ eſſe: ſtatim enim mittet eos.

4 Hoc autem totum factum eſt vt impleretur quod dictum eſt per Prophetam, dicentem:

5 *Dicite filiæ Sion, Ecce, rex tuus venit tibi manſuetus, & inſidens aſinæ ac pullo filio ſubiugis aſinæ. Eſa. 62. 11 Zach. 2 9 Ioh. 12. 15.*

6 Profecti ſunt autem diſcipuli, fecerúntque ſicut imperarat eis Ieſus,

7 Et adduxerunt aſinam & pullum, & eis impoſuerunt pallia ſua, & collocarunt *ipſum* ſuper ea.

8 Plurima autem turba ſtrauerunt pallia ſua in via: alij verò cædebant ramos ex arboribus, & ſternebant in via.

9 Porrò turba quæ præibat & quæ ſequebatur, clamabant, dicens, Hoſanna filio Dauid: benedictus qui venit in nomine Domini: Hoſanna *ô qui es* in *cælis* altiſſimis

10 Et quum introiiſſet Hieroſolyma, commota eſt vniuerſa vrbs, dicens, Quis eſt hic?

11 Turba autem dicebat, hic est Iesus Propheta ex Nazareth *vrbe* Galilææ.

Mar.11. 12 * Et introiuit Iesus in templum Dei,
12. eiecit omnes vendentes & ementes in te-
Luc. 19. plo: mensásque numulariorum, & cathedras
45. vendentium columbas subuertit.

Ioh. 2.13. 13 Et dixit eis, Scriptum est,* Domus mea
Deut.56. domus orationis vocabitur: at vos fecistis
7. eam speluncam latronum.

Esa.56.7 14 * Tunc venerunt ad eum cæci & claudi
Ier.7.11. in templo: & sanauit eos.

Mar.11. 15 ¶ Quum vidissent autem principes sa-
17. cerdotum & Scribæ miranda illa quæ fece-
Luc. 19. rat, & pueros clamantes in templo, & dicen-
46. tes, Hosanna filio Dauid, indignati sunt.

16 Et dixerunt ei, Audis quid isti dicant? Iesus autem dixit eis, Etiam, nunquam legistis, * Ex ore infantium & lactantium perfecisti laudem?

Psal.8.3.

17 Et eis relictis, exiit extra vrbem in Bethaniam, & diuersatus est illic.

18 ¶ Manè autem rediens in vrbem, esuriit.

19 Et quum vidisset ficũ quandam in via, venit ad eam, & nihil inuenit in ea nisi folia solùm: tunc dicit ei, * Ne amplius ex te fructus nascatur in æternum. Et exaruit illicò ficus.

Mar.11. 13.

20 ¶ Quum igitur hoc vidissent discipuli, mirati sunt, dicentes, Quomodo illicò exaruit ficus?

21 Respondens autem Iesus, ait eis, Amen dico vobis, si habueritis fidem, neque hæsitaueritis non solùm hoc *quod factum est* ficus

facietis, verùm etiam si monti isti dixeritis, Tollitor, & proiiciator in mare, fiet.

22 * Et quæcunque precando petieritis, si credideritis, accipietis. *Marc.* 11. 17.

23 ¶ Et quum venisset in templum, principes sacerdotum & seniores populi, eum docentem adierunt, dicentes, Qua authoritate facis ista? & quis tibi dedit istam authoritatem? *Luc.* 10. 1.

24 Respondens autem Iesus dixit eis, Interrogabo vos & ego rem quandam: quam si dixeritis mihi, dicam & ego vobis qua authoritate ista faciam.

25 Baptisma Iohannis vnde erat? è cœlo, an ex hominibus? At illi ratiocinabantur apud se dicentes, Si diximus, E cœlo, dicet nobis, Quare ergo non credidisti ei?

26 Sin autem dixerimus, ex hominibus: timemus turbam: * omnes enim habent Iohannem vt Prophetam. *Sup.* 14. 5.

29 Et respondentes Iesu dixerunt, Nescimus. Ait eis & ipse, Nec ego vobis dicam quo iure ista faciam.

28 ¶ Quid autem vobis videtur? Quidam habebat duos filios: & accedens ad priorem, dixit, Fili, abi hodie operare in vinea mea.

29 Ille verò respondens ait, nolo: sed postea quum resipuisset, abiit.

30 Et accedens ille ad secundum, dixit idem. *Is* verò respondens ait, Ego *abeo*, Domine, sed non abiit.

31 Vter è duobus fecit quod voluit *eius* pater? Dicunt ei, Prior. Dicit eis *Iesus*, Amen dico vobis, publicani & meretrices præeunt

vobis in regnum Dei.

32 Venit enim ad vos Iohannes via iu
tię, & nō credidiſtis ei: publicani verò &
retrices crediderunt ei, vos autem qui
vidiſtis, non peniturſtis poſtea, vt ei cre
retis.

Eſa. 5. 15. *Ier.* 2. 21. *Mar.* 12. 2. *Luc.* 20. 9.

33 ¶ * Aliam parabolam audite. Fuit
dam paterfamilias qui plantauit vineam
ſepem circum poſuit ei, foditque in ea to
lar, & ædificauit turrim, & elocauit eam
colis, ac peregrè profectus eſt.

34 Quum autem tempus fructuum ap
pinquaſſet, miſit ſeruos ſuos ad agricola
eius fructus acciperent.

35 Agricolæ verò captis eius ſeruis, a
quidem occiderunt, alium verò trucidar
lium autem lapidarunt.

36 Rurſum miſit alios ſeruos plures pr
bus: & fecerunt eis itidem.

37 Poſtremò autem miſit ad eos filium
dicens, Reuerebuntur filium meum.

38 Agricolæ verò viſo filio, dixerunt
Infra, 26. 5. & 27 ſe, * iſte eſt hæres, venite, trucidemus eum
obtineamus hæreditatem eius.

Ioh. 21. 53.

39 Tunc captū eum eiecerunt extra
& trucidarunt.

40 Quum igitur venerit Dominus
Pſal. 118. 22 quid faciet agricolis illis?

41 Dicunt ei, Malos ipſos malè p
Act. 4. 11. & vineam ſuam elocabit aliis agricol
reddent ei fructum temporibus ſuis.

Rom. 9. 33. *2. Pet* 2. 7.

42 Dicit eis Ieſus, Nunquā legiſtis in
turis * Quem lapidem reprobarunt ædi

tes, is factus est Caput anguli, à Domino factum est illud, & est mirabile in oculis nostris,

Esa.8.14

43 Propterea dico vobis, fore vt tollatur à vobis regnum Dei, & detur genti quæ ferat eius fructus.

44 * Porrò qui ceciderit super lapidem istū, conquassabitur: super quem verò ceciderit, dissipabit eum.

45 Et quum audissent principes sacerdotū ac Pharisæi parabolas eius, cognouerunt *hæc* de se dici.

46 Et quum studerent eum prehendere timuerunt turbam, quoniam vt Prophetam eū habebant.

CAP. XXII.

2 *Nuptiarum parabola.* 9 *Gentium vocatus.* 11 *Vestis nuptialis, fides.* 16. *De censu Cæsaris* 23 *Et de resurrectione interrogatur Christus.* 32 *Deus viuentium.* 36. *Mandatum maximum.* 37 *Dilectio Dei.* 39. *Dilectio proximi. Interrogat Iesus Pharisæos de Messia.*

1 VNc* respondens Iesus, rursum loquutus est eis per parabolas, dicens,

Luc.14. 16 Apoc.19. 9.

2 Simile est regnum cælorum cuidam regi qui fecit nuptias filio suo.

3 Et misit seruos suos qui vocarent vocatos ad nuptias: sed noluerunt venire.

4 Rursus misit alios seruos, dicens, Dicite vocatis, Ecce, prādium meū parauī, tauri mei

& altilia mactata ſunt,& omnia parata:veni
ad nuptias.

5 Illi autem quum *hoc* neglexiſſent,abier
alius quidem in agrum ſuum, alius verò
mercaturam ſuam.

6 Reliqui verò prehenſos ſeruos eius co
tumeliis affecerunt,& trucidarunt.

7 Rex autem quum *hoc* audiſſet, iratus e
& miſſis exercitibus ſuis, perdidit homici
illos,& vrbem eorum incendit.

8 Tunc dicit ſeruis ſuis,Nuptię quidem
ratę ſunt:ſed qui vocati erant,nõ erant dig

9 Ite ergo ad compita viarum, & quoſc
què inueneritis,vocate ad nuptias.

10 Et egreſſi ſerui illi in vias,congrega
omnes quos inuenerunt malos pariter ac
nos,& impletæ ſunt nuptiæ conuiuis.

11 Ingreſſus autem rex vt ſpectaret co
uas, vidit illic hominem non indutum v
nuptiali.

12 Tunc dicit ei, Amiee, quomodo hu
troiſti non habens veſtem nuptialem? A
os occluſum eſt.

13 Tunc dicit miniſtris, Ligatis pedib
manibus eius tollite eum,& conijcite in t
bras exteriores: * illic erit fletus & ſtri
dentium.

14 Multi enim ſunt vocati, pauci verò
cti.

Supr. 8. 12. 13. 42 15 ¶ * Tunc profecti Phariſæi, c
ſilium ceperunt vt illaquearent eum in
mone.

infr. 25. 30. 16 Itaque mittunt ad eum diſcipulos
cum Herodianis, dicentes, Præceptor, ſc

te veracē esse,& viam Dei in veritate docere, nec quemquam curare,non enim respicis personam hominum. *Mar* 12 *Luc* 20, 26.

17 Dic ergo nobis,quid tibi videtur? licet cēsum dare Cæsari, an non?

18 Cognita autem Iesus malitia eorum,ait, Quid me tentatis hypocritæ?

19 Ostendite mihi numisma census. Ipsi verò obtulerunt ei denarium.

20 Tunc dicit eis,Cuius est imago ista & inscriptio?

21 Dicunt ei,Cæsaris. Tunc dicit eis,Reddite ergo quæ sunt Cæsaris, Cæsari,& quę sunt Dei, Deo. *Rom.* 13.7

22 Quum igitur *hoc* audissent, mirati sunt,& omisso eo abierunt

23 ¶ * In illo die adierunt eum Sadducæi, *qui dicunt non esse resurrectionem:& interrogarunt eum, *Mar.* 12. 19. *Luc.* 20. 27

24 Dicētes, Magister,* Moses dixit,Si quis mortuus fuerit non habens filios, eius frater ducet(affinitatis iure)vxorē eius, & suscitabit semen fratri suo. *Act.* 23. 6 *Deut.* 25. 5.

25 Fuerunt autem apud nos septem fratres, & primus vxore ducta obiit: & quum non habet semen, reliquit vxorem suam fratri suo

26 Similiter etiam secundus & tertius,vsque ad illos septem.

27 Post omnes autem mortua est & mulier.

28 In resurrectione ergo,cuius è septem erit vxor? omnes enim habuerunt eam.

26 Respondens autem Iesus dixit ei,Erra-

tis, neſcientes Scripturas, neque potentiam Dei.

30 Nam in reſurrectione, neque vxores ducunt, neque nuptum dantur: ſed ſunt vt Angeli Dei in cœlo.

31 De reſurrectione verò mortuorum nó legiſtis quod vobis dictum eſt à Deo, dicente,

Exod.3 6 32 * Ego ſum Deus Abraham, & Deus Iſaac, & Deus Iacob? Deus non eſt Deus mortuorum, ſed viuentium.

33 Et quum *hoc* audiſſet turba, perculſa eſt ob doctrinam eius.

Matt.22. 28. 34 ¶ * Phariſæi verò quum audiſſent eum occluſiſſe os Sadducæis, coacti ſunt in vnum.

35 Tunc interrogauit *eum* quidam *ex ipſis* Legis interpres, tentans eum, & dicens,

36 Magiſter, quod eſt mandatum magnum in Lege?

Deut 6 5 Mar.12. 31. 37 Ieſus autem dixit ei, * Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota cogitatione tua.

38 Iſtud eſt primum & magnum mandatum.

39 Secundum autem ſimile eſt huic, * Diliges proximum tuum vt teipſum.

Mar.12. 35. Luc.10. 41. 40 Ab iſtis duobus mandatis tota lex Prophetæ pendent.

41 ¶ * Coactis autem Phariſæis, interrogauit eos Ieſus,

42 Dicens, Quid vobis videtur de Chriſto cuius filius eſt? Dicunt ei, Dauidis.

43 Dicit eis, quomodo ergo Dauid in Spiritu

Spiritum vocat eum Dominum dicens.

44 *Dixit Dominus Domino meo, Sede ad dextram meam vſquedum ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum. *Pſ.* 110.

45 Si ergo Dauid vocat eum Dominum, quomodo filius eius eſt?

46 Et nemo poterat ei reſpondere quicquam: neque auſus fuit quiſpiam ab illo die amplius eum interrogare.

CAP. XXIII.

2 Scribæ docentes populum legem Moſis quales. 5 Phylacteria, Fimbriæ. 7 Salutationes. 8 Fratres. 9 Pater. 10 Miniſter. 13 Claudere regnum cœlorum. 14 Comedere domos viduarum. 15 Proſelytas. 16 Iurare per templum. 23 Decimare mentham. 25 Purgare exteriorem poculi partem. 27 Sepulchra dealbata. 33 Serpentes, Vipera. 37 Gallina.

1 TVnc Ieſus loquutus eſt turbę & diſcipulis ſuis, *1. Eſa. 8.*

2 Dicens,* In cathedra Moſis ſedent Scribæ & Phariſæi: 4. *Luc.* 11.

3 Omnia ergo quæ dixerint vobis vt ſeruetis, ſeruate & facite: ſed ſecundum opera eorum ne facite, dicunt enim, & nõ faciunt. 46. *Act.* 15. 20.

4 ¶ *Legant enim onera grauia difficiliáque portatu, & imponunt in humeros hominum: digito autem ſuo nolunt ea mouere. *Num* 15. 38. *Deut.* 6.

5 ¶ Omnia verò opera ſua faciunt vt ſpectentur ab hominibus, dilatant enim phyla- 8 & 22. 12.

cteria sua, & producunt fimbrias pallioru
suorum.

Mar. 12. 38. 6 * Amántque primos accubitus in cœnis & primos consessus in conuentibus.

Luc. 11. 43. & 29. 46. 7 Et in foris salutationes,& vocari ab hominibus, Rabbi,Rabbi.

8 ¶Vos autem ne vocemini Rabbi, vnus enim est doctor vester,*nempe* Christus:omnes autem vos fratres estis.

Mal. 1. 6 9 *Et patrem vestrum neminem vocet in terra:vnus enim est Pater vester qui in cœlis est.

10 Ne vocemini doctores, vnus enim vester est doctor,*nempe* Christus.

11 Sed qui maximus est vestrûm,sit minister vester.

Luc. 14. 11. & 18. 14. 12 ¶* Porrò qui sese extollet, deprimetur: & qui sese demiserit,extolletur.

13 Sed væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ, quoniam clauditis regnum cœlorum coram hominibus:vos enim nõ introitis,neq; introeuntes finitis introire.

Luc. 11. 52 14 ¶* Væ Vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ,quoniam exeditis domos viduarum,& in speciem vtimini longis precibus,propterea auferetis grauius iudicium.

15 Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ quoniam circumitis mare & aridam,vt faciatis vnum proselytum : & quum fuerit factus facitis eum filium gehennæ duplo magis quàm vos *estis*.

16 Væ vobis duces cæci qui dicitis, Quisquis iurauerit per templum,nihil est:quicũq; autem iurauerit per aurum templi,debet.

17 Stulti

17 Stulti & cæci: vtrum enim maius est, aurum, an templum quod sanctificat aurum?

18 Et, Quisquis iurauerit per altare, nihil est: quicunque autem iurauerit per donum quod est super ipsum, debet.

19 Fatui ac cæci: vtrum enim maius est munus, an altare quod sanctificat munus?

20 Qui ergo iurauerit per altare, iurat per ipsum, & per omnia quæ super illud sunt:

21 * Et qui iurauerit per templum, iurat per ipsum & per eum qui habitat in eo: 3 *Reg.* 8. 13.

22 Et qui iurauit per cœlum, iurat per thronum Dei & per eum qui sedet super ipsum. 2 *Par.* 6. 2.

23 ¶ * Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ, quoniam decimatis mentham & anethum & cuminum, & omittitis quæ grauiora sunt Legis, iudicium & misericordiam ac fidem: hæc oportuit facere, & illa non omittere. *Luc.* 11. 48.

24 Duces cæci, qui excolatis culicem: camelum autem deglutitis.

25 ¶ * Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ, quoniam purgatis exteriorem poculi patinæque partem, intus autem *illa* plena sunt rapina & intemperantia. *Luc.* 11. 39

26 Pharisæe cæce, purga primùm quod est intra poculum & patinam, vt id quódq; quod extrà est purum fiat.

27 Væ vobis Scribæ & Pharisęi hypocritæ, quoniam assimiles estis sepulchris dealbatis, quæ extrà quidem apparent speciosa, intus verò plena sunt ossibus mortuorum, omnique immunditia.

28 Ita & vos extrà quidem apparetis h
minibus iusti, intus autem pleni estis hypo
si & iniquitate.

29 ¶ Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypoc
tæ, quoniam ædificatis sepulchra Prophet
& ornatis monumenta iustorum.

30 Et dicitis, Si fuissemus temporibu
trum nostrorum, non fuissemus eorum s
in cæde Prophetarum.

31 Itaque testamini aduersus vosmetip
vos esse filios eorum qui Prophetas occi
runt.

32 Vos quoque complete mensuram p
vestrorum,

33 Serpentes, progenies viperarum, quo
do effugere possitis iudicium gehennæ?

34 ¶ Propterea ecce, ego mitto ad vos p
phetas, & sapientes, & scribas, & ex ipsis
nullos trucidabitis & crucifigetis & ex ipsis
nullos flagellabitis in synagogis vestris, &
sequemini ex vrbe in vrbem:

35 ¶ Vt veniat super vos omnis sangui
stus, effusus super terram, a sanguine Abel
sti vsq; ad sanguinē Zachatiæ *filij* Barach
1 Par. 13. * quem occidistis inter templum & altar
21

36 Amen dico vobis, venient hæc om
super nationem istam.

Luc. 13. 34 37 ¶ Ierusalem, Ierusalem, quæ truci
Prophetas, & lapidas eos qui ad te missi s
4 Esd. 1. quoties volui congregare liberos tuos
30. admodum gallina congregat pullos suos
alas, & noluisti?

38 Ecce, relinquitur vobis domus ve
deserta.

39 Dico enim vobis, nequaquam me videbitis ab hoc tempore, vsquedum dicatis, Benedictus qui venit in nomine Domini.

CAP. XXIIII.

1 Destructio templi. Signa aduentus Christi. 12 Iniquitas. 23. Pseudochristi 29. Signa consummationis seculi. 31. Angeli. 32 Ficus. 37. Tempora Noe. 42. vigilandum. 45. Seruus.

1 ET * ingressus Iesus è templo abibat: & accesserunt discipuli eius, vt ostentarét ei ædificia templi. *Mar.13. 1. Luc.21.5.*

2 Iesus autem dixit eis. Nónne videtis hæc omnia? amen dico vobis, non relinquitur hic lapis super lapidem qui non dissoluatur. *& 19.44*

3 Sedente autem eo in monte olearum, adierunt eum discipuli priuatim, dicentes, Dic nobis, quando hæc erunt, & quod *erit* signum aduentus tui, & consummationis seculi.

4 ¶ Et respondens Iesus dixit eis, Videte ne quis vos seducat. *Ephe.5.6 Coloss.2. 28.*

5 Multi enim venient in nomine meo, dicentes, Ego sum Christus: multósque seducent.

6 Futurum est autem vt audiatis bella, & rumores bellorũ: videte ne turbemini: oportet enim omnia *hæc* fieri: sed nõdũ erit finis.

7 Insurget enim gens in gentem, & regnum in regnum: & erunt fames, & pestilentiæ, & terræmotus singulis locis.

8 Hæc autem omnia principium sunt do-

lorum

Sup. 10. 17. 9 *Tunc tradent vos oppressioni, & trucidabunt vos: & odio eritis omnibus gentibus propter nomen meum.*

Luc. 21. 12.

Ioh. 15. 20. & 16. 2. 10 Et tunc offendentur multi: & alius alium prodet, & odio habebit alius alium.

11 Et multi pseudoprophetæ surgent & seducent multos.

12 Et quoniam multiplicata erit iniquitas refrigescet charitas multorum.

13 ¶ Sed qui sustinuerit ad finem vsque, hic saluus erit.

14 Et prædicabitur istud Euangelium regni in vniuersa terra, vt sit testimonio omnibus gentibus, & tunc veniet finis

Mar. 13. 14. *Luc.* 21. 20. *Dan.* 9. 27. 15 ¶ * Quum ergo videritis abhominationem illam vastatricem quæ dicta est a Daniele Propheta, posita in loco sancto (qui legit animaduertat.

16 Tunc qui in *Iudæa fuerint*, fugiant in montes,

17 Qui supra domum, non descendat tollere quicquam è domo sua.

18 Et qui in agro, non reuertatur retrò tollere vestimenta sua.

19 Væ autem vterum ferentibus & lactantibus per illos dies.

20 Orate verò ne fiat fuga vestra hyeme, *Act.* 1. 22. * neque sabbatho.

21 Erit enim tunc oppressio magna, qualis non fuit à principio mundi ad hoc vsque tempus, neque erit.

22 Et nisi contracti fuissent dies illi, periret omnis caro: sed propter electos, contrahentur

entur dies illi,

23 Tunc si quis vobis dixerit, Ecce, hic hristus, aut hic: ne credite,

24 Surgent enim pseudochristi & pseudoprophetæ, & edent signa magna & mirabilia, ita vt seducant (si fieri possit) etiam electos.

25 Ecce prædixi vobis.

26 Itaque si dixerint vobis, Ecce, in deserto est: ne egredimini. Ecce, in conclauibus: ne credite.

27 Sicut enim fulgur exit ab oriente & apparet vsque in occidentem, ita etiam erit aduentus Filij hominis, *Luc.* 17.

28 ¶ * Vbicunque enim fuerit cadauer, illic congregabuntur aquilæ. 17. *Marc.* 13.

29 ¶ * Statim autem post oppressionem dierum illorum Sol obscurabitur, nec dabit Lunæ splendorem suum, & stellæ cadent è cœlo, & potestates cœlorum concutientur, 24. *Luc.* 21. 25 *Esa.* 13. 10 *Ezech.* 32.

30 Tunc apparebit signum Filij hominis in cœlo: & tunc omnes tribus terræ plangent, & videbunt Filium hominis venientem in nubibus cœli cum potentia & gloria multa. 2. *Ioel.* 2. 31. & 3. 1. 5. *Apocal.*

31 * Is verò mittet Angelos suos cum tuba & voce magna, & cogent electos eius à quatuor ventis, à cœlorum extremo ad eorum extremum. 1. 7. *Dan.* 7. 13. *Zach.* 12. 11.

32 ¶ A ficu autem discite parabolam: quum iam ramus eius tener fit, & folia germinat, scitis propè esse æstatem. 1. *Cor.* 15. 52.

33 Ita & vos, quum videritis hæc omnia, scite illum propè esse & ad fores, 1. *Thess.* 4 16.

34 Amen dico vobis: nequaquam
rierit ætas hæc, vsquedum omnia ista
sint.

Mar. 13. 32. 35 *Cælum & terra præteribunt: ser
autem mei nequaquam præteribunt.

36 ¶ De die autem illo & hora nem
ne Angeli quidem cœlorum, sed pate
solus,

37 Sicut autem *erant* dies Noe, ita
aduentus Filij hominis.

Luc. 17. 23. *Gen.* 7. 4. *Pet.* 3. 2. 38 * Sicut enim diebus *qui præcesse*
luuium, edebant, & bibebant, vxores
& nuptum dabant, ad eum vsque die
ingressus est Noe in arcam.

39 Nec cognouerunt diluuium vs
venisset & sustulisset omnes: ita erit &
tus Filij hominis.

Luc. 17. 35 *1. Thes.* 4. 18. 40 ¶ * Tunc duo erant in agro: vn
pietur, & alter relinquetur.

41 Duæ molentes in pistrino: vna
tur, & altera relinquetur.

Mar. 13. 35. 42 ¶ * Vigilate ergo, nescitis enim
ra Dominus vester venturus sit.

Luc. 12. 19. *2. Thes.* 5. 2. 43 * Illud autem scitote, si scire
milias qua vigilia fur venturus sit, v
nec sineret perfodi domum suam.

Apoc. 16. 18. 44 Propterea & vos estote para
qua hora non putatis, Filius hominis
est.

Luc. 12. 42. 45 * Quis igitur est fidelis seru
dens, quem constituit Dominus supe
litium suum, vt det illis alimentum
pore?

46 Beatus seruus ille, quem quum

Dominus eius? inuenerit ita facientem.

47 Amen dico vobis omnibus bonis ſuis præficiet eum.

48 Quod ſi dixerit ſeruus ille malus in corde ſuo, Tardat Dominus meus aduentum.

49 Cæperitque verberare conſeruos, quinetiam edere & bibere cum ebriis.

50 Veniet Dominus ſerui illius die quo non expectat, & hora qua non nouit.

51 Et ſeparabit eum, ac partem ei aſſignabit cum hypocritis: illic erit fletus & ſtridor dentium.

CAP. XXV.

1 Virgines expectantes ſponſum. 13 Vigilandum. 14 Talenta ſeruis tradita. 24 Seruus nequam. 30 Extremum iudicium quale. 41 Maledicti.

1 TVnc erit ſimile regnum cœlorum decem virginibus, quæ ſumptis lampadibus ſuis prodierunt in occurſum ſponſi.

2 Quinque autem ex eis erant prudentes, & quinque fatuæ,

3 Quæ *erant* fatuæ, acceptis lampadibus ſuis non ceperant oleum ſecum.

4 Prudẽtes verò cœperant oleum in vaſis ſuis vnà cum ſuis lampadibus.

5 Tardante verò ſponſo, nictarunt omnes, ac dormierunt.

6 Media autem nocte clamor ortus eſt *dicentium*, Ecce ſponſus venit, exite in occurſum eius.

7 Tunc surrexerunt omnes illę virgi
prępararunt lampades suas.

8 Fatuæ autem prudentibus dixerun
te nobis ex oleo vestro,quia lampades n
extinguuntur.

9 Responderunt verò prudente
dicentes, Nequaquam, ne non sufficiat
& vobis:ite verò potius ad eos qui vend
ipsæ vobis emite.

10 Quum autem irent emptum, ven
sus; & quæ paratæ erant, introierunt cu
nuptias,clausaque est ianua.

11 Postea verò venerunt: & reliqu
gines dicentes, Domine, Domine,
nobis.

12 *Ipse* verò respondens ait, Am
vobis,non noui vos.

13 *Vigilate itaque,quia nescitis di
que horam qua Filius hominis veniet.

*Supr.24. 4.3.

14 ¶ *Ita enim est,vt *quum* quispiam p
proficiscens vocauit seruos suos, & t
eis bona sua.

*Mar. 13. 13. Luc. 19. 12.

15 Et huic quidem dedit quinque t
alij autē duo,alij verò vnum:vnicuique
dum ipsius facultatem, & peregrè pro
est statim.

16 Profectus autem:qui quinque tale
ceperat: negotiatus est ex iis :& fecit
quinque talenta

17 *Itidem* & qui duo *acceperat*, lucr
& ipse altera duo.

18 Qui autē vnū acceperat,abiēs defo
in terrā, & abscondit pecuniam domi

19 Post multum verò tempus veni

nus ſeruorum illorum, & confert rationem
um eis.

20 Tunc accedens is qui quinque talenta
ceperat, attulit altera quinque talenta di-
ens, Domine, quinque talenta tradidiſti mi-
i: ecce, altera quinque talenta lucratus ſum
x eis.

21 Dixit autem ei dominus eius, Bene *ha-*
et, ſerue bone & fidelis: in paucis fuiſti fide-
is, ſuper multa te conſtituam: ingredere in
audium domini tui.

22 Accedens autem & qui duo talenta ac-
perat, ait, Domine, duo talenta tradidiſti
ihi: ecce, alia duo lucratus ſum ſupra ea.

23 Ait ei dominus eius, Bene *habet*, ſerue
one & fidelis, in paucis fuiſti fidelis: ſuper
ulta te conſtituam: ingredere in gaudium
mini tui.

24 Accedens autem & qui vnum talentũ
ceperat, ait, Domine, noueram te hominem
rum eſſe, qui metas vbi nõ ſeminaſti, & in-
cogis vbi non ſparſiſti.

25 Itaque timens abij & occultaui talen-
m tuum in terra: ecce habes quod tuum
t.

26 Reſpondens autem Dominus eius di-
ei, Serue male & cunctator, ſciebas me me-
re vbi nõ ſeminaui, & inde cogere vbi non
arſi.

27 Oportuit ergo te committere pecuniam
eam menſariis: & veniens ego recepiſſem
eum, cum fœnore.

28 Tollite ergo ab eo talentum, & date ei
habet decem talenta.

Suprà 13. 10. *Mar.* 4. 25. *Luc.* 8.18. *&* 19.26.

29 * Omni enim habenti dabitur,& abundabitur: qui verò non habet,etiam quod habet tolletur ab eo.

30 Et inutilem seruum eiicite* in tenebras extimas: illic erit fletus & stridor dentium.

Sup. 8.15. 22.13.

31 ¶ Quum autem venerit Filius hominis cum gloria sua, & omnes sancti Angeli cum eo, tunc sedebit super thronum gloriæ suæ.

32 Et cogentur coram eo omnes gentes, & separabit eos alteros ab alteris,vt pastor segregat oues ab hœdis,

33 Et statuit,oues quidem ad dextram,hœdos autem ad siniſtram.

35 Tunc dicet rex iis qui ad dextram erunt, Venite benedicti Patris mei, possidete regnum paratum vobis ab ipsis fundamentis mundi.

Esa 58.7. *Ezech.* 18. 7. *Ecc.* 7.39.

35 * Esuriui enim,& dedistis mihi quod manducarem:sitiui,& dedistis mihi potum:hospes fui, & collegistis me:

36 Nudus, & amicuistis me:* ægrotaui, & inuisistis me: in carcere eram, & venistis ad me.

37 Tunc respondebunt ei iusti dicentes, Domine, quando te vidimus esurientem, & pauimus? aut sitientem, & dedimus tibi potum?

38 Quando autem te vidimus hospitem, & collegimus te? aut nudum, & operuimus?

39 Aut quando te vidimus ægrotum aut in carcere,& venimus ad te?

40 Et respondens rex dicet eis, Amen di-
vobis, quatenus id feciſtis vni ex iſtis fra-
bus meis minimis, mihi feciſtis.

41 Tunc dicet etiam iis qui ad ſiniſtram e-
* Maledicti abite à me in ignem æter- *Pſal.6.9.*
m, qui paratus eſt diabolo & angelis e- *Supra 7.*
25.

42 Eſuriui enim, & non dediſtis mihi *quo* *Luc.13.29*
gerer: ſitiui, & non dediſtis mihi potum.

43 Hoſpes eram, & non collegiſtis me: nu-
& non amiciuiſtis: me ægrotus & in car-
eram, & non inuiſiſtis me.

44 Tunc ipſi quoque reſpondebunt ei, di-
tes, Domine, quando te vidimus eſurien-
aut ſitientem, aut hoſpitem, aut nudum,
ægrotum, aut in carcere, & non miniſtra-
us tibi?

45 Tunc reſpondebit eis dicens, Amen di-
obis, quatenus *id* non feciſtis vni ex iſtis
aimis, nec mihi feciſtis.

46 * Et abibunt iſti in ſupplicium æter-
iuſti verò in vitam æternam.

CAP. XXVI.

onſilium Sacerdotum contra Chriſtum. 6 Chri-
pedes vnguntur. 15 Illum vendit Iudas.
Inſtitutio Cœnæ 34 & 69 Petri abnega-
io. 38 Triſtis Chriſtus 47 Oſculo proditur.
Ad Caipham ducitur. 64 Fatetur ſe Chri
um. 67 Conſpuitur.

Marc.14
1 T * factum eſt cùm finiſſet Ieſus omnes
iſtos ſermones, dixit diſcipulis ſuis, *Luc.22.1*

2 Scitis intra duos dies pascha fore, & filium hominis tradendum vt crucifigatur.

Iohan 11. 47. 3 ¶* Tunc coacti sunt principes sacerdotum & scribæ & seniores populi in aulam principis maximi, qui dicebatur Caiapha,

4 Et simul consultarunt vt Iesum dolo prehenderent & trucidarent.

5 Dicebant autem, Non in festo, ne forte tumultus fiat in populo.

Marc. 14. 3. 6 ¶* Quum autem Iesus esset Bethaniæ in domo Simonis leprosi,

Iohan. 22 7 Venerat ad eum mulier, habens alabastrum vnguenti grauis pretij, & effudit illud super caput ipsius accumbentis.

8 Videntes autem discipuli eius, indignati sunt, dicentes, Quorsum perditio hæc?

9 Potuit enim istud vnguentum venire multo magno, & dari pauperibus.

10 Quum autem *hoc* cognouisset Iesus, ait illis, quid molestiam exhibetis isti mulieri? opus enim bonum operata est erga me.

Deut. 15. 11. 11 * Semper enim pauperes habebitis vobiscum, me verò non semper habebitis.

12 Quòd enim hæc vnguentum hoc effudit corpori meo, ad sepeliendum me fecit.

13 Amen dico vobis, Vbicunque prædicatum fuerit hoc Euangelium in toto mundo, etiam quod hæc fecit, dicetur ad memoriam ipsius.

Mar. 14. 12. *Luc.* 21. 4 14 *Tunc profectus vnus ex duodecim, qui dicebatur Iudas Iscariotes, ad principes sacerdotum.

15 Ait ei: Quid vultis mihi dare, & ego vobis eum tradam: Ipsi verò appenderunt

ginta argenteos nummos.

16 Ex eo tempore quærebat opportunitatem vt eum proderet

17 ¶ * Primo autem die Azymorum venerunt discipuli ad Iesum, dicẽt eis, Vbi vis paremus tibi ad vescendum Pascha? *Mar* 14. 12. *Luc.* 22. 7.

18 Ipse verò dixit, Abite in vrb ẽ ad quendã, & dicite ei, Magister dicit, Tempus meum propè est, apud te faciam Pascha cum discipulis meis.

19 ET fecerunt discipuli sicut præceperat eis Iesus, & parauerunt Pascha.

20 Quum autem serum diei esset, recubuit cum duodecim.

21 * ET edentibus ipsis, dixit, Amen dico vobis, vnus vestrûm me prodet. *Mar.* 14. 18.

22 Tunc contristati vehementer, cœperunt dicere singuli eorum ei, Num ego sum Domine? *Luc.* 22. 14 *Ioh.* 13 21.

23 *Ipse* verò respondens ait, qui intingit mecum manum in patina, iste me proditurus est.

24 Filius quidem hominis abit, sicut scriptum est de eo, Væ autem homini illi per quem Filius hominis proditur, bonum erat homini illi si natus non fuisset.

25 Respondens autem Iudas qui prodebat eum, dixit, Num ego sum, Rabbi? Dicit ei, Tu dixisti.

26 ¶ * Edentibus autem eis accepit Iesus panem: & quum benedixisset, fregit, deditque discipulis, & ait, Accipite, comedite, hoc est corpus meum. 1. *Cor.* 11. 24.

27 Et accepto poculo, ac gratiis actis, de-

dit eis, dicens, Bibite ex eo omnes:

28 Hoc est enim sanguis meus Noui Te-
mẽti, qui pro multis effunditur in remissi-
peccatorum.

29 Dico autem vobis, Non bibam ab-
tempore ex hoc fructu vitis: vsque ad dien
lum quum ipsum bibam vobiscum nouu
regno Patris mei.

30 Et quum hymnum ceciniſſent, abi
in montem Olearum.

31* Tunc dicit eis Iesus, Omnes vos ist
Marc. 14. 17. cte offendemini in me. Scriptum est enim
Ioh. 6. 30. & 18. 8. Zach. 13. 7. cutiam pastorem, & dispergentur oues gr
32 Postquam autem surrexero, *præib
bis in Galilæam.

33 Respondens verò Petrus dixit ei
Marc. 14. 28. & 16. 7. am si omnes offendantur in te, ego nunq
offendar.

34 Dixit ei Iesus, *Amen dico tibi, ist
Ioh. 13. 38 cte antequam gallus vocem mittat, ter m
negabis.

35 *Dicit ei Petrus. Etiam si oport
Mar. 14. 32. Luc. 22. 39. me mori tecum, non te abnegabo. Simi
omnes discipuli dixerunt.

36 ¶ Tunc venit Iesus cum eis in lo
qui dicitur Gethsemane: & dicit disci
Sedete hic, vsquequò abiens, precatus
illic:

37 ET assumpto Petro & duobus filiis
bedæi, cœpit contristari & grauissimè ang

38 ¶ Tunc dicit eis Iesus, Vndequaque
stis est anima mea vsque ad mortem: ma
hic, & vigilate mecum,

39 ET progressus paululum, procidit in

ciem suam precans,& dicens,Pater mi,si possibile est,abeat à me poculum istud: Veruntamen non vt ego volo,sed vt tu.

40 ¶Tunc venit ad discipulos,& reperit eos dormientes,& dicit Petro,Itáne, nō potuistis vnam horam vigilare mecum?

41 Vigilate & orate,ne introcatis in tentationem: spiritus quidem promptus, sed caro infirma *est*.

42 Rursum secundò abijt, & precatus est, dicens, Pater mi, si non potest hoc poculum abire à me quin bibam ipsum, fiat voluntas tua.

43 Et cùm venisset, reperit eos rursum dormientes,erant enim oculi eorum grauati.

44 Et relictis eis, rursum abijt:& precatus est tertiò,eundem sermonem dicens.

45 Tunc venit ad discipulos suos, & dicit eis, Dormite quod supereſt,& requiescite:ecce,appropinquauit hora,& Filius hominis traditur in manus peccatorum,

46 Surgite, eamus : ecce appropinquauit qui me prodit.

47 ¶ * Et adhuc eo loquente, ecce Iudas vnus ex duodecim,venit,& cum eo turba multa cum gladijs & fustibus, à Principibus sacerdotum & senioribus populi, *Mat.* 14. 43. *Luc.* 22. 47.

48 Is verò qui prodebat eum,dederat eis signum, dicens, Quemcunque osculatus fuero,is est:prehendite eum, *Ioh.* 18.

49 Itaque statim cùm venisset ad Iesum, dixit,Aue Rabbi,& deosculatus est eum.

90 At Iesus dixit ei,Amice,quorsum ades? Tunc accesserunt,& manus iniecerunt in Ie-

sum,& prehenderunt eum.

51 ¶ Et ecce,vnus ex iis qui *erant* cum extensa manu exeruit gladium suum,& cusso seruo Pontificis maximi, abstulit culam eius.

52 Tunc ait ei Iesus,Conuerte gladi in locum suum, quicunque enim acc gladium,gladio peribunt.

53 An putas me non posse nunc Patrem meum, qui huc sistat mihi plu duodecim legiones Angelorum?

54 Quomodo ergo implerentur Scr *quæ dicunt* sic oportere fieri?

55 In illa hora dixit Iesus turbæ,Vt sus latronem exiuistis cum gladiis & bus,vt comprehenderetis me: Quotidi vos sedebam docens in templo,nec pr distis me.

56 Hoc autem totum factum est,vt rentur Scripturæ Prophetarum.Tunc li omnes relicto eo fugerunt.

*Mar.*14. 53. *Luc.*22. 54. *Iohan.*18. 14. *Mar.*14 53.

57 Illi verò prehensum Iesum adduc ad Caiapham Pontificem maximum,vb bæ & seniores coacti erant,

58 Petrus autẽ sequebatur eum procul in aulam Pontificis maximi:& ingressus sedebat cum ministris,vt videret finem

59 Principes autem sacerdotum & res & totus consessus quærebant falsum monium contra Iesum, vt eum morti ctarent.

60 Et non inuenerunt:etiam cùm mu si testes accessissent,non inuenerunt. P mò verò aduenientes duo falsi testes,

61 Dixerunt, iste dixit, * Possum dissoluere templum Dei, & triduo ipsum ædificare. *Ioh.2.19.*

62 Et surgens Pontifex maximus dixit ei, Nihil respondes? quid *illud est quod* isti aduersum te testificantur?

63 Iesus autem silebat. Ei respondens Pontifex maximus dixit ei, Adiuro te per Deum viuentem, vt dicas nobis an tu sis Christus Filius Dei.

64 Dicit ei Iesus. Tu dixisti: quinetiam dico vobis, ab hoc tempore videbitis * Filium hominis sedentem ad dextram potentię *Dei*, & venientem in nubibus cœli. *Supra 16. 19. Rom.14. 10. 1.Thes.4. 14.*

65 Tunc Pontifex maximus dirupit vestimenta sua, dicēs, blasphemauit: quid amplius egemus testibus? ecce: nunc audistis blasphemiam eius.

66 Quid vobis videtur? Ipsi verò respondentes dixerunt, Tenetur mortis pœna.

67 *Tunc insputrunt in faciem eius, & colaphos ei inflixerunt: alij verò bacillis eum cęciderunt. *Esa.5. 6.*

68 Dicentes, Vaticinare nobis Christe, quis est, qui te percussit.

69 ¶* Petrus autem sedebat extra in aula: & accessit ad eum quædam ancillula, dicens, Et tu cum Iesu Galilæo eras. *Mar 14. 66. Luc. 22. 55.*

70 Ipse verò negauit coram omnibus, dicens, Nescio quid dicas. *Ioh.18 25*

71 Eum autem egredientem in vestibulū vidit alia *ancilla* & dixit iis qui *erant* illic, Et hic erat cum Iesu Nazareno.

72 Tunc rursus negauit cum iureiurando, Non noui hominem.

73 Paulo post autem accesserunt qui
stabāt & dixerunt Petro, verè & tu ex ipsis
nam & loquutio tua te manifestum facit
74 Tunc cœpit seipsum deuouere, & iu
re, *dicens*, nō noui hominem. Et statim gal
misit vocem.
75 Tunc meminit Petrus verborum
qui dixerat ei, Priusquam gallus vocem
tat ter me abnegabis. Et egressus extra
uit amarè.

CAP. XXVII.

1 *Pilato vinctus traditur.* 5. *Iudas se*
strangulat. 19 *Vxor Pilati.* 20 *Barabba*
titur. 24. *Pilatus lauat manus.* 29 *Christ*
nis coronatur. 34 *Crucifigitur.* 40 *Conuit*
ceßatur. 50 *Emittit spiritum.* 57 *Sepulch*
ponitur. 62 *Custoditur à militibus.*

Marc. 15. 1. *Luc.* 22. 66. *Ioh.* 18. 28.

1 MAne * autem quum esset, consili
perunt omnes principes sacerd
& seniores populi aduersus Iesum, ut
morte multarent.
2 Et vinctum eum abduxerunt, ac trad
runt Pontio Pilato prę sidi.
3 ¶ Tunc Iudas qui eum prodiderat
dens eum damnatum esse, pœnitens, re
triginta argenteos *numos* ad Principes s
dotum & seniores:
4 Dicens, Peccaui, prodito sanguine i
xio. At illi dixerunt, Quid ad nos? tu vid
5 Et *ipse* abiectis illis *numis* argenteis
Act. 1. 18 plum, secessit, & abiens * strangulauit *se*
6

6 Principes autem ſacerdotum acceptis *numis* illis argenteis, dixerunt, Non licet eos mittere in corbanam, quoniam pretium ſanguinis eſt.

7 Concilio autem capto, emerunt ex eis agrum illud figuli, ad ſepulturam hoſpitum.

8 Quapropter vocatus eſt ager ille, * ager ſanguinis, vſque in hodiernum diem. *Act.1.19*

9 (Tunc impletum eſt quod dictum eſt per Ieremiam Prophetam, dicentem, * Et acceperunt triginta *nummos* argentios, pretium æſtimati, quæ æſtimatus fuit à filiis Iſrael. *Zac.11.13*

10 Et dederunt eos ad *emendum* agrum figuli, ſicut conſtituit mihi Dominus.)

11 ¶ * Ieſus autem ſtetit coram præſide: & interrogauit eum præſes, dicens, *Túne es* rex ille Iudæorum? Dixit autem ei Ieſus, Tu dicis. *Mar.19.3. Luc 23.3. Ioh.18.33*

12 Et quum ipſe accuſaretur à principibus ſacerdotum & ſenioribus, nihil reſpondit.

13 Tunc dicit ei Pilatus, Non audis quàm multa aduerſum te teſtificentur.

14 Et non reſpondit ei ad vllum verbum: ita vt miraretur præſes valdè.

15 ¶ Præſes autem in feſto conſueuerat turbæ dimittere vnum vinctum, quem voluiſſent.

16 Habebãt verò tunc vinctum inſignem, qui dicebatur Barabbas.

17 Ipſis igitur coactis, dixit eis Pilatus, Vtrum vultis dimittam vobis? Barrabam, an Ieſum qui dicitur Chriſtus?

18 Sciebat enim quod per inuidiam tradidiſſent eum.

19 Sedente autem eo pro tribunali, m
ad eum vxor eius, dicens, Nihil tibi *rei* si
iusto illo. multa enim passa sum hodie
somniis propter eum.

Mar. 15. 20 *Principes autem sacerdotum & se
11. res persuaserunt turbæ vt peteret Barabb
Luc. 23. Iesum verò perderet.
18. 21 Respondens autem præses dixit ei
Ioan. 18 trum è duobus illis vultis vt vobis dimitt
40. Ipsi verò dixerunt, Barabban.
Act. 3. 13 22 Dixit eis Pilatus, Quid igitur fac
Iesu qui dicitur Christus? Dicunt ei om
Crucifigatur.

23 Præses autem ait, Enimuerò quid
fecit? At illi amplius clamabant, dice
Crucifigatur.

24 ¶ Videns autem Pilatus se nihil p
cere, sed maiorem tumultum fieri, acc
aqua abluit manus coram turba, dicens, In
xius ego sum à sanguine huius iusti: vos
deritis.

25 Et respondens vniuersus populus d
Sanguis eius super nos, & super filios
stros.

26 Tunc dimisit eis Barabban: Iesum
flagellatum tradidit vt crucifigeretur.

Mar. 15. 27 ¶* Tunc milites præsidis, cùm abd
16. sent Iesum in prætorium, coegerunt ad
Ioh. 19. 1. vniuersam cohortem.

28 Et quum exuissent eum, circumpo
runt ei chlamidem coccinam,

29 Et coronam è spinis contextam i
fuerunt eius capiti, & arundinem in dext
eius, & genu ante eum submisso, illudeba
dice

dicentes, Aue rex Iudæorum.

30 Et quum inſpuiſſent in eum, cœperunt arundinem illam, & verberabant caput eius.

31 Et quum illuſiſſent ei, exuerunt eum chlamide, induerúntque veſtimentis ſuis: & abduxerunt eum vt crucifigerent.

32 * Exeuntes autem inuenerunt quendam Cyrenæum, nomine Simonem, hunc angariauerant, vt portaret crucem eius. *Marc.* 15. 22. *Luc.* 1. 36.

33 ¶ * Et quum veniſſent in locum qui dicitur Golgotha, quod eſt Caluariç locus, *Marc.* 5. 20.

34 ¶ Dederunt ei acetum bibendum cum felle miſtum: & cùm guſtaſſet, noluit bibere. *Luc.* 23. 32.

35 * Poſtquam autem crucifixerunt eum, partiti ſunt eius veſtimenta, ſortem iacentes: vt impleretur quòd dictum eſt à Propheta,* Partiti ſunt ſibi veſtimenta mea, & ſuper veſtem meam ieserunt ſortem. *Iohan.* 19. 16. *Mar.* 15. 24. *Pſ.* 2. 19.

36 ¶ Et ſedentes ſeruabant eum illic.

37 Et impoſuerunt ſuper caput eius crimen ipſius ſcriptum. HIC EST IESVS REX ILLE IVDAEORVM.

38 ¶ Tunc crucifiguntur cum eo duo latrones: vnus ad dextram, & alter ad ſiniſtram.

39 ¶ Qui verò præteribant conuitiabantur ei, mouentes capita ſua,

40 Et dicentes, * Tu qui diſſoluis templum, & triduo ædificas, ſerua temetipſum: ſi filius Dei es, deſcende è cruce. *Iohan.* 2. 19.

41 Similiter autem etiam principes ſacerdotum illudentes cum Scribis & ſenioribus, dicebant,

42 Alios ſeruauit, ſeipſum non poteſt ſer-

uare: si rex Israel est, descendat nunc, è cruce, & credemus ei.

Ps. 22. 9. 43 *Confidit in Deo, liberet eum nunc, si vult eum: dixit enim, Filius Dei sum.

Sapien. 1. 28. 44 Idipsum autem etiam latrones qui crucifixi erant cum eo, exprobrabant ei.

45 ¶ A sexta autem hora tenebræ factæ sunt super vniuersam regionem, vsque ad horam nonam.

46 Circiter verò horam nonam exclamauit Iesus voce magna dicēs,* Eli, Eli, lamma bachthani? Hoc est, Deus mi, Deus mi, cur me seruisti me?

Ps. 21. 2.

47 Quidam autem ex iis qui illic stabant quum *hoc* audissent, dicebant, Eliam vocat iste.

48 Et statim currens quidam ex eis,* acceptam spongiam impleuisset aceto, & circumposuisset calamo, dedit ei vt biberet.

Psal. 69. 22.

49 Reliqui verò dicebant, Sine, videamus an veniat Elias seruaturus eum.

50 ¶ Iesus autem quum rursum clamasset voce magna, emisit spiritum.

2. Par. 3. 14. 51 ¶ * Et ecce, aulæum templi fissum est in duas partes à summo vsque ad imum: & terra mota est, & petræ fissæ sunt.

52 Et monumenta aperta sunt: & multa corpora sanctorum qui dormierant, surrexerunt:

53 Qui egressi è monumentis, post resurrectionem eius, introierunt in sanctam vrbem & apparuerunt multis.

54 Centurio verò & qui cum eo erant ob

uantes Iesum, viso terræ motu & iis quæ facta fuerant, timuerunt vehementer, dicentes, Verè filius Dei erat iste.

55 Erant autem illic mulieres multæ procul spectantes, quæ sequutæ fuerant Iesum à Galilæa, ministrantes ei.

57 Inter quas erat Maria Magdalena, & Maria Iacobi & Ioseph mater, & mater filiorum Zebedæi.

57 ¶* Quum autem serum diei esset, venit homo dives ab *vrbe* Arimathæa, nomine Ioseph qui & ipse discipulus fuerat Iesu. *Mar.* 15. 42. *Luc.* 23. 50. *Ioh.* 9. 38.

58 Is adiit Pilatum, & petiit corpus Iesu: Tunc Pilatus iussit reddi corpus.

59 Et Ioseph quum accepisset corpus, involuit illud Sindone pura.

60 Posuítque in monumento suo novo: quod exciderat petra: & advoluto saxo magno ad ostium monumenti, abiit.

61 Erat autem illic Maria Magdalena & altera Maria, sedentes contra sepulchrum.

62 Postero autem die quæ sequitur Parasceuen, coacti sunt principes Sacerdotum & Pharisæi ad Pilatum.

63 Dicentes, Domine, meminimus planum illum dixisse, quum adhuc viveret, Tertio post die resurgam.

46 Iube ergo muniri sepulchrum vsque in diem tertium: ne quando veniant discipuli eius nocte, & furentur eum, dicantque populo, Surrexit à mortuis, & erit vltimus error peior priore.

65 Dicit eis Pilatus, Habetis custodiam, abite, munite sicut scitis.

66 Ipsi autem profecti, munierunt sepulchrum, obsignato lapide, cum custodia.

CAP. XXVIII.

2 Mulieres sepulchrũ adeunt. 2 Angelus. 7 Christus conspicitur à mulieribus. 18 Mittit Apostolos ad prædicandum.

Mar.16.1 EXtremo *autem Sabbatho, quum lucesceret in primum *diem* hebdomad
6. *Ioh.20.11* venit Maria Magdalene & altera Maria, spectarent sepulchrum.

2 Et ecce terræ motus factus est magn Angelus enim Domini quum descendisse cœlo, & accessisset, deuoluit lapidem ab os sedebátque super eum.

3 Erat autem visus eius vt fulgur, & ve mentum eius album sicut nix.

4 Custodes autem concussi sunt præ ipsi timore, & facti sunt sicut mortui.

5 Respondens autem Angelus, dixit mulieribus, Vos *verò* ne timete: scio enim Iesum crucifixum quærere.

6 Non est hic: surrexit enim, prout dix Venite, videte locum vbi iacebat Domin

7 Et citò profectæ dicite discipulis ei eum surrexisse à mortuis. Et ecce præit vo in Galilæam: illuc eum videbitis. Ecce, d vobis.

8 Tunc egressæ citò à monumento cum more & gaudio magno, currebant, vt renu tiarent discipulis eius.

9 ¶ Quum autem proficiscerentur, vt an

nunti

nuntiarent discipulis eius, ecce, Iesus occurrit eis, dicens, Auete. Illæ autem accesserunt, & prehenderunt pedes eius, & adorauerunt eum.

10 Tunc ait eis Iesus, Ne timete, abite, annunciate fratribus meis, vt abeant in Galilæam: & illic me videbunt.

11 ¶ Proficiscentibus autem ipsis: ecce, quidam ex custodia venerunt in vrbem, & annuntiauerunt principibus Sacerdotum omnia quæ facta fuerant.

12 Tunc coacti cum senioribus, consilio capto, pecuniam multam dederunt militibus.

13 Dicentes, Dicite, Discipuli eius nocte venerunt & eum furati sunt, nobis dormientibus.

14 Quòd si hoc auditum fuerit apud præsidem, nos persuadebimus ei, & securos vos præstabimus.

15 Ipsi verò accepta pecunia, fecerunt sicut erant edocti: & diuulgatus est iste sermo apud Iudæos vsque ad hodiernum diem.

16 ¶ Vndecim autem discipuli profecti sunt in Galilæam, in montem vbi constituerat eis Iesus.

17 Et quum vidissent eum, adorauerunt eũ: quidam autem dubitauerunt.

18 Et accedens Iesus loquutus est eis, dicens, Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra. *Heb. 1.2.*

19 ¶ Profecti ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris & Filij & Spiritus sancti. *Mar. 16. 15.*

66 Ipſi autem profecti, munierunt ſe
chrum, obſignato lapide, cum cuſtodia.

CAP. XXVIII.

2 *Mulieres ſepulchrũ adeunt.* 2 *Angelus.* 7 *C*
ſtus conſpicitur à mulieribus. 18 *Mittit A*
ſtolos ad prædicandum.

*Mar.*16. 1 EXtremo *autem Sabbatho, quum lu
6. ceret in primum *diem* hebdoma
*Ioh.*20.11 venit Maria Magdalene & altera Maria
ſpectarent ſepulchrum.

2 Et ecce terræ motus factus eſt mag
Angelus enim Domini quum deſcendiſ
cœlo, & acceſſiſſet, deuoluit lapidem ab
ſedebátque ſuper eum.

3 Erat autem viſus eius vt fulgur, & v
mentum eius album ſicut nix.

4 Cuſtodes autem concuſſi ſunt præ
timore, & facti ſunt ſicut mortui.

5 Reſpondens autem Angelus, dixit
lieribus, Vos *verò* ne timete: ſcio enim
Ieſum crucifixum quærere.

6 Non eſt hic: ſurrexit enim, prout d
Venite, videte locum vbi iacebat Domi

7 Et citò profectæ dicite diſcipulis e
eum ſurrexiſſe à mortuis. Et ecce præit vo
in Galilæam: illuc eum videbitis. Ecce,
vobis.

8 Tunc egreſſæ citò à monumento cum
more & gaudio magno, currebant, vt ren
tiarent diſcipulis eius.

9 ¶ Quum autem proficiſcerentur, vt

nuntiarent discipulis eius, ecce, Iesus occurrit eis, dicens, Auete. Illæ autem accesserunt, & prehenderunt pedes eius, & adorauerunt eum.

10 Tunc ait eis Iesus, Ne timete, abite, annunciate fratribus meis, vt abeant in Galilæam: & illic me videbunt.

11 ¶ Proficiscentibus autem ipsis: ecce, quidam ex custodia venerunt in vrbem, & annuntiauerunt principibus Sacerdotum omnia quæ facta fuerant.

12 Tunc coacti cum senioribus, consilio capto, pecuniam multam dederunt militibus.

13 Dicentes, Dicite, Discipuli eius nocte venerunt & eum furati sunt, nobis dormientibus.

14 Quòd si hoc auditum fuerit apud præsidem, nos persuadebimus ei, & securos vos præstabimus.

15 Ipsi verò accepta pecunia, fecerunt sicut erant edocti: & diuulgatus est iste sermo apud Iudæos vsque ad hodiernum diem.

16 ¶ Vndecim autem discipuli profecti sunt in Galilæam, in montem vbi constituerat eis Iesus.

17 Et quum vidissent eum, adorauerunt eũ: quidam autem dubitauerunt.

18 Et accedens Iesus loquutus est eis, dicens, Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra. *Heb.* 1.2.

19 ¶ Profecti ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris & Filij & Spiritus sancti. *Mar.* 16. 15.

20 Docentes eos ſeruare omnia quæ
daui vobis. Et ecce, ego vobiſcum ſum om
bus diebus vſque ad conſummationem ſæ
li. Amen.

EVANGELIV
SECVNDVM
MARCVM.

CAP. I.

*4 Baptizat Iohannes. 6 Veſtitus & v
pſius. 9 baptizatur Ieſus. 12 Tentatu
dicat Euangelium. 16. 21. & 39 Doce
nagogis. 23 Sanat Dæmoniacum. 2
crum Petri. 32 Multos infirmos. 4
proſum.*

1 PRINCIPIVM Euange
ſu Chriſti Filij Dei.

2 Vt Scriptum eſt in Pr
Mar. 3. 1. tis,* Ecce, ego mitto nu
meum ante faciem tuam, qui parabi
tuam coram te.

3 * Vox clamantis in deserto, Parate viam *Esa.40.3*
Domini, complanate semitas eius. *Luc. 3.4.*

4 ¶ * Baptizabat Iohannes in deserto, & *Iohan. 1.*
prædicabat baptismum resipiscentiæ, ad re- *15.*
missionem peccatorum. *Mat.3.4*

5 * Et exibat ad eum totæ Iudææ regio, ac *Mat.3.4*
Hierosolymitæ & baptizabantur omnes ab
eo in Iordane flumine, confitentes peccata
sua.

6 Induebatur autem Iohannes pilis ca-
melorum, & zona pellicea circa lumbos suos:
& edebat locustas, & mel syluestre. *Leuit. 11.*

7 ¶ * Et prædicabat, dicens, Venit pone me *22.*
qui validior me est, cuius non sum dignus qui *Mat. 3.*
curuatus soluam corrigiam solearum. *12.*

8 * Ego quidem baptizaui vos aqua: ipse *Luc.3.16.*
erò baptizabit vos Spiritu sancto. *Ioh.1.27.*

9 ¶ * Et factum est diebus illis, venit Iesus *Act. 1.5.*
Nazareth *vrbe* Galilææ, & baptizatus est in *& 2.4.*
Iordane à Iohanne. *& 11.16.*

10 Et statim ascendens ex aqua, vidit findi *& 19.4.*
cælos, & Spiritum tanquam columbam des- *Mat. 3.*
cendere super eum. *14.*

11 Et vox extitit è cœlis? Tu es Filius ille *Luc.3.22.*
meus dilectus, in quo acquiesco. *Ioh. 1.39.*

12 ¶ * Statimque spiritus eum expellit in *Mat.4.1*
desertum. *Luc. 4.1.*

13 Et fuit illic in deserto dies quadraginta
tentante eum Satana, erátque cum feris: &
angeli ministrabant ei.

14 ¶ * Postquam autem traditus fuit Iohã- *Mat. 4.*
nes in custodiam, venit Iesus in Galilæam *12.*
prædicans Euangelium regni Dei. *Luc 4.14*

15 Et dicens, Impletum est tempus, & ap- *Ioh. 4.43*

propinquauit regnum Dei: resipiscite, & credite Euangelio.

Mat. 4, 18. *Luc.* 5.2. 16 * Ambulans autem ad mare Galilææ vidit Simonem & Andræam fratrem eius, mittentes rete in mare (erant enim piscatores).

17 Et dixit eis Iesus, Sequimini me, & faciam vt sitis piscatores hominum.

18 Et *ipsi* statim omissis retibus suis secuti sunt eum.

19 Tunc progressus illinc paululum, vidit Iacobum *filium* Zebedæi, & Iohannem fratrem eius, qui & ipsi in nauigio sarciebant retia.

20 Statimque vocauit eos: & *ipsi* relicto patre suo Zebedæo in nauigio cum mercenariis, secuti sunt eum.

Mar. 4. 23. *Luc.* 4 31 21 ¶ * Et ingrediuntur Capernaum: et statim sabbatho ingressus Iesus in synagogam docebat,

Mat. 7. 28. 22 * Et percellabantur super doctrina eius: docebat enim eos vt authoritatem habens, et non vt Scribæ.

Luc. 4. 32 23 * Erat autem in synagoga eorum homo quidam, in quo erat spiritus impurus, qui exclamauit.

24 Dicens, Ah, quid nobis tecum Iesu Nazarene? venisti vt perderes nos? noui te qui sis, *nimirum* Sanctus ille Dei.

25 Et obiurgauit eum Iesus dicens, Obmutesce, & exi ab eo.

26 Tunc, quum discerpsisset eum spiritus impurus, & clamasset voce magna, exiit ab eo.

27 Et expauerũt omnes, ita vt mutuo

rerent inter se dicentes, Quid est hoc? quæ doctrina noua hæc, quòd per potestatem imperat etiam spiritibus impuris, & auscultent ei?

28 Peruenit autem fama eius statim in totam regionem circumiacentem Galilææ.

29 ¶ * Et statim è synagoga egressi, venerunt domum Simonis & Andreæ cum Iacobo & Iohanne. *Mat. 8. 14. Luc. 4. 34.*

30 Socrus autem Simonis decumbebat febricans: & statim dicunt ei de illa.

31 Tunc accedens erexit eam, prehensa manu eius: & dimisit eam febris statim: & ministrauit eis.

32 Quam autem serum *dei* esset, occidente sole, adducebant ad eum omnes malè affectos & dæmoniacos.

33 Et vrbs tota coacta erat ad ostium.

34 Et sanauit multos malè affectos variis morbis: & dæmonia multa eiecit: & non sinebat loqui dæmonia, quòd ipsum nossent.

35 Et manè valdè, multa nocte quum surrexisset, exiit, & abiit in desertum locum, & illic precabatur.

36 Et prosequuti eum Simon & qui cum ipso erant.

37 Et quum inuenissent eum, dicunt ei, Omnes te quærunt.

38 Tunc dicit eis, eamus in contigua oppidula, vt & illic prædicē. ad hoc enim sum egressus.

39 Et prædicabat in synagogis eorum in tota Galilæa, & dæmonia eiiciebat.

*Mat.*8.2 40 ¶ * Venitque ad eum leprosus, pre-
*Luc.*5.12. cans eum, eique ad genua accidens, ac dicē
ei, Si velis, potes me purgare.

41 Iesus autem misericordia commotus
extensa manu, tetigit eum, & dixit ei, Vo-
lo, purgator.

42 Et quum *hæc* dixisset, statim abiit ab e
lepra, & purgatus fuit.

43 Et grauiter interminatus ei *Iesus* st
tim ablegauit eum:

44 Dixitque ei, Vide, *vt* nemini quicq
dicas: sed abi ostende teipsum sacerdoti, t
*Leuit.*14. offer pro purgatione tuî, quæ * imperau
4. Moses, vt hoc sit eis testimonio.
*Luc.*5.18. 45 * Ille verò egressus, cœpit prædica
multa, & rem diuulgare, ita vt iam non po
set Iesus manifestè introire in ciuitatem: se
foris in desertis locis erat, & veniebant
eum vndique.

CAP. II.

3 *Et* 5 *Paralyticus remissis peccatis sanatur.*
Matthæi vocatio. 19 *Ieiunia & afflictio*
prædicuntur. 23 *Discipuli spicas vellunt.* 26
nes propositionis.

Mat. 9. 1 ET * rursus intrauit Capernaum inter
ctis *aliquot* diebus: & auditum est e
domi esse.

2 Statimque coacti sunt multi, *ado*
iam non caperent *eos* ne ea quidem *loca*
erant ad ostium: & loquebatur eis sermone
Euangelij.

3 Tu

3 Tunc veniunt ad eum ferentes paralyticum, qui à quatuor portabatur.

4 Et quum non possent ei appropinquare propter turbam, detexerunt tectum *ædium* in quibus erat, eóque perfosso, *funibus* demiserunt grabatum in quo paralyticus iacebat.

5 Quum autem vidisset Iesus fidem eorũ dixit paralytico, Fili, remissa sunt tibi peccata tua.

6 Erant autem illic quidam ex Scribis sedentes, & ratiocinantes in cordibus suis,

7 Quid iste ita loquitur blasphemias? * quis potest remittere peccata, nisi solus Deus? *Iohan. 14 4.*

8 Et quum statim cognouisset Iesus spiritu suo: eos ita ratiocinari apud se, dixit eis, Quid ista ratiocinamini in cordibus vestris? *Esa. 43. 15.*

9 Vtrum est facilius, dicere paralytico, Remissa sunt tibi peccata, an dicere, Surge, & tolle grabatum tuum & ambula?

10 Vt autem sciatis, Filium hominis præditum esse authoritate remittendi peccata in terra (ait paralytico,)

11 Tibi dico, surge, ac tolle grabatũ tuum, & abi domum tuam.

12 Tunc *ille* statim surrexit: sublatóque grabato, egressus est coram omnibus: adeò vt obstupescerent omnes, & glorificarent Deum, dicentes, Nunquam tale quicquam vidimus.

13 * Et egressus est rursus ad mare: totáq; turba veniebat ad eum, & docebat eos. *Mat. 9 9 Luc. 5. 27*

14 Et quum prætergrederetur, vidit Leui Alphæi *filium* ſedentem ad teloniam: dixitque ei, Sequere me, Et *is* ſurgens ſequutus eſt eum.

15 Et factum eſt, quum Ieſus accumberet in domo illius, multi etiam Publicani & peccatores ſimul diſcumbebant cum Ieſu & diſcipulis eius: erant enim multi, & ſequuti fuerant eum.

16 Quicunque Scribæ ac Phariſæi viderent eum edentem cum Publicanis & peccatoribus, dixerunt Diſcipulis eius, quidnam quòd cum Publicanis & peccatoribus edit & bibit?

17 Et quum *hoc* audiuiſſet Ieſus, dixit eis: Iis qui valent non opus eſt medico, ſed qui malè affecti ſunt, * non veni vt vocarem iuſtos ſed peccatores ad reſipiſcentiam. 1. *Tim.* 1. 15.

18 ¶ Diſcipuli autem Iohannis ac Phariſæorum ieiùnabant: veniunt igitur & dicunt ei, Quare Diſcipuli Iohannis & Phariſæorum ieiunant, tui autem Diſcipuli non ieiunant?

19 * Tunc ait eis Ieſus, Num poſſunt filii thalami, quo *tempore* cum ipſis eſt ſponſus, ieiunare? quamdiu habent ſecum ſponſum non poſſunt ieiunare. *Mat.* 9. 14. *Luc.* 5. 33.

20 Aderunt autem dies, cùm tolletur ab eis ſponſus, & tunc ieiunabunt *illis* diebus.

21 Sed nemo panniculum impexum inſuit veſtimento veteri: alioquin illud ipſius ſupplementum nouum detrahit *aliquid* e vetere *veſtimento*, & fit peior fiſſura.

22 Et nemo iniicit vinum nouum in

tres veteres, alioquin vinum nouum diſrumpit vtres, & vinum effunditur, & vtres pereunt: ſed vinum nouum in vtres recentes iniiciendum eſt.

23 ¶ * Factum eſt autem vt ipſe præteriret Sabbatho per ſata, & cœperunt diſcipuli eius iter faciendo vellere ſpicas. *Mat.* 12. *Luc.* 1. 1.

24 Tunc Phariſæi dixerunt ei, Ecce cur faciunt Sabbatho quod non licet?

25 Et ipſe dixit eis, Nunquam legiſtis * quid fecerit Dauid quum egeret, & eſuriret, ipſe & qui cum eo *erant*? *1. Reg.* 11. 6.

26 Quomodo ingreſſus ſit domum Dei ſub Abiathar Pontifice maximo, & panes propoſitionis ederit, quos non licet edere, * niſi ſacerdotibus: & dederit etiam iis qui ſecum erant. *Exod.* 29. 33. *Leuit.* 8. 32. & 24. 9.

27 Dixit etiam eis, Sabbathum propter hominem factum eſt, non homo propter Sabbathum,

28 Itaque Filius hominis eſt etiam Sabbathi dominus.

CAP. III.

1 Arefacta manus ſanatur. 6 Phariſæi cum Herodianis conſilium ineunt. 10 Tactu Chriſti ſanantur multi. 11 Eiuſdem aſpectu dæmones genibus accidunt. 14 Duodecim Apoſtoli. 24 Regnum aduerſus ſeſe partitum. 29 Blaſphemia in Spiritum. 33 Parentes Chriſti.

Mar. 12.

1 ET * introiuit rurſus in ſynagogã: eratq; illic quidam arefactam manũ habẽs: 6. *Luc.* 6. 6.

2 Et obseruabant an Sabbathis sanatur
esset eum, vt ipsum accusarent.

3 Tunc ait homini habenti manum are
ctam, Surge in medium.

4 Eis autem dixit, Licet Sabbathis be
facere, an malè facere *cuipiam*? homin
seruare, an trucidare? Ipsi verò silebant.

5 Et quum circumspexisset eos cum i
condolescens quòd occalluissent cor eor
dicit homini, Extende manum tuam. E
extendit: restitutáque est manus eius sana
altera.

6 ¶ Tunc egressi Pharisæi, statim cũ H
rodianis consilium inierunt aduersus e
vt eum perderent.

7 Sed Iesus cum discipulis suis secess
mare: & magna multitudo sequuta est eu
Galilæa, & à Iudæa.

8 Et Hierosolymis, & ab Idumæa, &
gione quæ est trans Iordanem: & qui circa
rum ac Sidonem habitabant, magna mu
tudine, quum audissent quanta faceret,
nerunt ad eum.

9 Ipse autem dixit discipulis suis, vt
uigiolum sibi semper adesset, propter t
bam, ne ipsum opprimerent.

10 Multos enim sanauerat, adeò vt
rent in eum, vt ipsum tangerent, quotq
tenebantur flagellis.

11 Et spiritus impuri, quum eum con
xerunt, accidebant ei *ad pedes*, & clamab
dicentes, Tu es filius ille Dei.

12 Ipse verò multùm interminabatur eis
ipsum palàm facerent.

13 ¶ * T

13 ¶ * Tunc ascendit in montem, & ad- *Infr.6.7.*
uocauit ad se quos ipse voluit: & venerunt *Mat.10.*
ad eum. 1.

14 Et constituit duodecim, qui secum es- *Luc.9.1.*
sent, & quos mitteret, vt prædicarent:

15 Haberentque potestatem sanandi morbos, & eiiciendi dæmonia.

16 Primum Simonem,(cui imposuit nomẽ Petrum,)

17 Et Iacobum *filium* Zebedæi, & Iohannẽ fratrem Iacobi, (& imposuit eis nomina Boanarges, quod est filij tonitrui.)

18 Et Andræam,& Philippum, & Bartholomæum,& Matthæum, & Thomam,& Iacobum Alphæi *filium*, & Thaddæum, & Simonem Cananitem.

19 Et Iudam Iscariotem, qui & prodidit eum: veneruntque domum.

20 Conuenit autem rursum turba, adeò vt ne capere quidem cibum possent.

21 ¶ Et quum *hæc* audissent ipsius propinqui, venerunt vt prehenderent eum: dicebãt enim eum apud se non esse.

22 Scribæ verò qui Hierosolymis descenderant: dicebant eum habere Beelzebub, & * per principem dæmoniorum eiicere dæmonia. *Mat. 9. 34. & 12. 24.*

23 ¶ Quum autem eos aduocasset, dixit eis per parabolas, Quomodo potest Satanas Satanam eiicere? *Luc.11. 14.*

24 Neque si regnum aduersus sese dissideat, potest stare regnum illud.

25 Neque si domus cõtra semetipsam dis-

sideat, potest stare domus illa.

26 *Sic* quoque, si Satanas insurrexit, dissidet aduersus semetipsum, stare non potest, sed finem habet.

27 Non potest quisquam validi *alicuius* sa, ingressus domum eius, diripere, nisi mò validum illum vinxerit: & tunc dom eius diripiet.

Mar. 12. 38. *Luc.* 12. 10. *Ioh.* 5. 16.

28 * Amen dico vobis, Quæuis peccata mittentur filiis hominum, & blasphe quibuscunque blasphemarint.

29 Sed quicunque blasphemarit in S tum sanctum, non habet remissionem i ternum, sed tenebitur æterno iudicio.

30 Dicebant enim, Spiritum impu habet.

Mat. 12. 35 *Luc.* 8. 19

31 * Veniunt igitur fratres & mater & foris stantes, miserunt ad eum, & eum carunt.

32 Sedebat autem circa eum turba: illi rò dixerunt ei, Ecce, mater tua & fratres foris quærunt te.

33 Tunc respondit eis, dicens, Quæ est ter mea, aut fratres mei?

34 Et quum circumspexisset in circ circum se discipulos sedentes, ait, Ecce ter mea, aut fratres mei.

35 Quicunque enim fecerit quod D vult, is est frater meus, & soror mea, & ter.

CAP. IV.

4 *Parabola seminantis.* 14 *Eiusdem expo* 18 *Spina.* 21 *Lucerna.* 29 *Sementis iacta*

ram. 13 Granum ſinapis. 38 Dormit Chriſtus in puppi.

ET* rurſus cœpit docere iuxta mare, & coacta eſt ad eum turba multa, adeò vt ipſe nauigium ingreſſus, ſederet in mari: tota autem turba iuxta mare in terra erat. *Mat.13.1 Luc.8 4.*

2 Et docebat eos per parabolas multa, dicebátque eis in doctrina ſua.

3 ¶ Audite, Ecce, *quidam* ſator exiit ad ſeminandum:

4 Et factum eſt in ſeminando, aliud quidem cecidit iuxtà viam; venerúntque volucres cœli, & deuorauerunt illud.

5 Aliud verò cecidit in petroſa, vbi non habebat terram multam: & ſtatim exortum eſt, propterea quòd non habebat profundam terram.

6 Sole autem exorto torrefactum eſt, & propterea quòd non habebat radicem, exaruit.

7 Et aliud cecidit in ſpinas, & aſcenderunt ſpinæ, ac ſuffocarunt illud, & fructum non edidit.

8 Et aliud cecidit in terram bonam, ediditque fructum aſſurgentem & creſcentem: & tulit aliud tricena, & aliud ſexagena, & aliud centena,

9 Tunc dixit eis, Qui habet aures ad audiendum, audiat.

10 Quum autem eſſet ſolus, interrogarunt eum qui circa eum erant cum duodecim, de parabola.

11 Et dixit eis, Vobis datum est nosse
sterium regni Dei : iis autem qui foris
per parabolas omnia *ista* fiunt.

Esa.6. 9. *Mat.13.15* *Luc.8. 10* *Iohan.12. 40.* *Act.28. 26.* *Rom. 11. 8.*

12 *Vt videntes videant, & non cer
& audientes audiant, & non intelliga
quando conuertantur, & remittant
peccata.

13 Præterea dixit eis, Nescitis para
istam? & quomodo omnes parabolas c
cetis?

14 Seminator ille sermonem
nat.

15 Isti autem sunt qui iuxta viam *se
cipiunt*, in quibus *videlicet* seminatur
sed postquam audierũt, statim venit Sa
& tollit sermonem seminatum in co
eorum.

16 Et isti sunt similiter qui in petr
men excipiunt: qui *videlicet* quum aud
sermonem, statim cum gaudio acc
eum:

17 Et non habent radicem in se, sed
porarij sunt: deinde orta oppressione, a
sequutione propter sermonem, statim
duntur.

18 Hi sunt autem qui in spinas sem
cipiunt: hi sunt, *inquam*, qui sermone
diunt:

19 Sed solicitudines seculi huius, &
cia *diuitiarum, & cupiditates quæ in
ris rebus *versantur*, introeuntes suffoca
monem, isque redditur infructuosus.

1. Tim. 6. 17.

20 Hi sunt verò qui in terram bon
men exceperunt, qui *videlicet* audiu

monem, & accipiunt, & fructum ferunt, aliud tricena, aliud sexagena, aliud centena.

21 ¶ Dixit etiam eis, *Num lucerna venit, vt subter modum ponatur, aut subter lectum? nonne vt candelabro imponatur? *Mat.5.15 Luc.18.16 & 11. 33.

22 Non enim quicquam occultum, quod non manifestandum sit: vel *quod* absconda- *Mat. 10. 26.
tur, sed *oportet* vt palàm proferatur. *Luc.* 8.17

23 Si quis habeat aures ad audiendum, au- & 12.2.
diat.

24 ¶ Præterea dixit eis, Videte quid audiatis: * qua mensura metimini, alij vobis metientur: & adiicientur vobis qui audis.

25 * Qui enim habet, dabitur ei: & qui nõ habet, etiam quod habet, tolletur ab eo. *Mat.7.2 Luc 6.38

26 ¶ Item dicebat, Ita est regnum Dei, vt quispiam iaciat semen in terram, *Mat. 13. 13. & 15. 29.

27 Et dormiat, & exurgat nocte ac die: semen germinet, & assurgat, quomodo ipse nescit, *Luc.* 8.18. & 19.26.

28 Sponte enim terra fructum fert, primum herbam, deinde spicam, deinde plenum frumentum in spica.

29 Quum autem prodiderit *sese* fructus, statim mittit falcem, quoniam adest messis.

30 * Dicebat etiam, Cui *rei* assimilabimus regnum Dei? aut qua collatione conferemus illud? *Mat.13.31 Luc. 13. 19.

31 Velut grano sinapis, quod cùm seminatur in terra minimum est omnium seminum quæ in terra sunt:

32 Sed quum seminatum fuerit, assurgit &

fit maximum omnium olerum, editóq
mos magnos, ita vt possunt sub eius v
volucres cœli nidulari.

Mat. 13. 34. 33 * Et talibus multis parabolis loq
tur eis sermonem, prout poterant audi

34 Absque parabola verò non loq
tur eis, priuatim autem discipulis suis
cabat omnia.

Mat. 8. 23. 35 ¶ *Dixit autem eis die illo, quu
diei esset, Transeamus viteriorem *ripa*

Luc. 8. 22. 36 Dimissa igitur turba, acceperun
vt erat in nauigio: sed & illa nauigiol
cum eo.

37 Tunc oritur turbo venti magn
ctúsque irruebant in nauigium, ita
impleretur.

38 Erat autem ipse in puppi cerui
dormiens: tunc expergefaciunt eum,
que ei, Magister, non est tibi curæ qu
rimus?

39 Experrectus igitur obiurgauit ve
dixítque mari, Sile, obmutesce. Tum
uit ventus, factáque est tranquillita
gna.

40 Dixit autem eis, Quid ita timi
quomodo fidem non habetis?

41 Et timuerunt timore magno, dic
que alius ad alium, Quísnam iste est, v
ventus & mare auscultent ei?

CAP. V.

1 *Dæmoniacus sanatur.* 6 *Dæmon a*
Christum. 9 *Legio Dæmoniorum.* 13. *In*

intrat. 22 Iairi filia. 25 Mulier à fluxione sanguinis sanatur. 26 Medici. 34 Fides. 39 Dormire.

ET * venerunt in vlteriorem *ripam* maris, in regionem Gadarenorum. *Mat. 8. 28. Luc. 3. 26*

2 Egressóque ei è nauigio, statim occurrit è monumentis homo in quo erat spiritus impurus:

3 Qui domicilium habet in monumentis, & ne catenis quidem quisquam poterat eum vincire.

4 Propterea quòd sæpè pedicis & catenis vinctus fuerat, sed discerptæ fuerant ab eo catenæ, & pedicæ contritæ neque quisquam potuerat eum domare.

5 Et per omne *tempus* die ac nocte in montibus & in monumentis erat, clamans, & cõdens seipsum lapidibus.

6 Quum vidisset autem Iesum procul, occurrit, & adorauit eum.

7 Et clamans voce magna dixit, Quid mihi tecum Iesu Fili Dei altissimi? adiuro te per Deum, ne me torqueas.

8 (Dicebat enim ei, Exi spiritus impure ex homine.

9 Tunc interrogauit eum, Quod tibi nomen *est*? Et respondit dicens, Legio mihi nomen *est*, quia multi sumus.

10 Et multùm precabatur eum ne mitteret extra illam regionem.

11 Erat autem illic ad montem grex porcorum magnus pascens.

12 Et precati sunt eum omnes *illi* dæmones,

dicentes, Mitte nos in porcos, vt in eos ingrediamur.

13 Et permisit eis statim Iesus. Et egressi spiritus illi impuri introierunt in porcos: & impetu ruit ille grex è præcipitio in mari, (erant autem quasi bis mille) & suffocati sunt in mari.

14 Qui verò pascebant porcos fugerunt, & renuntiauerunt in vrbem & in agros. Exierunt autem *illi* egressi sunt vt viderent quid illud esset quod factum fuerat.

15 Veniunt igitur ad Iesum, & considerant eum qui fuerat dæmoniacus, sedentem, & vestitum, & sanæ mentis, eum *inquam* qui habuerat legionem: & timuerunt.

16 Et qui *id* viderant, narrauerunt illis quomodo actum esset cum dæmoniaco, & de porcis.

17 Tunc *illi* cœperunt eum rogare, vt discederet ex finibus ipsorum.

18 Ipso verò ingresso in nauigium, rogabat eum (ille quę fuerat dæmoniacus) vt esset cum ipso.

19 Iesus autem ~~non permisit~~ ei, sed dimisit, Abi domum tuam ad tuos, & enarra illis quanta tibi Dominus præstiterit, & quomodo misertus sit tui.

20 Abiit igitur *ille*, & cœpit prædicare in Decapoli, quanta ipsi fecisset Iesus: & omnes mirabantur.

21 Et quum Iesus rursum traiecisset in nauigio in vlteriorem *ripam*, coacta est ad eum multa turba: erátque apud mare.

Mat.9. 38. *Luc.8.* 14

22 * Et ecce venit vnus ex princi-

ynagogæ, nomine Iaïrus: & cùm vidisset
um, accidit ad pedes eius.
23 Et multùm precabatur eum, dicens,
liola mea in extremum adducta est: *rogo* vt
enias, & imponas ei manus, vt seruetur &
uat.
24 Abiit igitur *Iesus* cum eo, & sequeba-
r eum turba multa & comprimebant
m.
25 Tunc mulier quædam, quæ erat in
xione sanguinis, ab annis duodecim,
26 Fuerátque multa perpessa à multis me-
icis, & expenderat omnia sua & nihil adiu-
fuerat, sed potius in deterius venerat:
27 Quum audisset de Iesu, venit in turba
tergo, & tetigit vestimentum eius:
28 Dicebat enim, Si vel vestimenta eius
tigero, seruabor.
29 Et statim exaruit fons sanguinis eius:
sensit corpore se sanatam esse ex eo fla-
llo.
30 Statim autem Iesus, quum apud se co-
nouisset vim quæ ex ipso exierat, conuer-
in turbam, dixit, quis tetigit vestimenta
ea?
31 Et dixerunt ei discipuli ipsius, Vides
rbam te opprimentem, & dicis, Quis me
tigit?
32 *Ipse* verò circumspiciebat, vt videret
m quæ hoc fecerat.
33 Mulier autem timens & tremens, cùm
iret quod in se factum fuerat, venit &
cidit ei *ad pedes*, dixítque ei omnem ve-
tatem.

34 Ille autem dixit ei, Filia, fides tua te
ſeruauit, abi in pace: & eſto ſana ex flagell
tuo.

35 Adhuc eo loquente, veniunt *quidam*
à principe ſynagogæ, dicentes, Filia tua mo
tua eſt: quid amplius vexas magiſtrum?

36 Ieſus autem, ſtatim vt audiit hunc ſe
monem qui dicebatur, dixit præfecto ſyna
gogæ, Ne metue, ſolum modò crede.

37 Neque permiſit vt quiſquam ipſum co
ſequeretur, niſi Petrus, & Iacobus & Joha
nes frater Iacobi.

38 Tunc venit domum præfecti ſynag
gæ, & multos conſpicit, flentes & eiulan
multùm.

29 Et ingreſſus dicit eis, Quid tumult
mini & fletis? puella non eſt mortua, ſ
dormit.

40 Et deridebant eum, Ipſe verò, eiec
omnibus accepit patrem & matrem puel
& eos qui ſecum erant. & ingreditur *eo*
puella erat iacens.

41 Prehenſaque manu puellæ, dicit ei,
litha cumi, quod eſt, ſi interpreteris, Pue
(dico tibi) ſurge.

42 Et ſtatim ſurrexit puella & ambulab
erat enim annorum duodecim: & obſtup
runt ſtupore magno.

43 *Ipſe* verò multum imperauit eis, n
quis id reſciret: dixítque vt daretur puel
quo veſceretur.

CA

CAP. VI.

2 Prædicans Christus à suis in patria contemnitur. 6 Incredulitas Nazarenorum. 7 Mittuntur Apostoli. 13 Eiciunt dæmonia, vngunt oleo ægrotos. 14 Iudicium Herodis de Christo. 18 Ioãnes quare coniectus in carcerem. 22 Saltare. 27 Iohannes decollatus. 29 Sepultus. 30. Apostoli reuersi à prædicatione. 34 Christus docet in deserto. 37 P. scit populum quinque panibus. 48 Apostoli vexantur in mari. 56 Sanantur infirmi tactu vestimenti Christi.

1 ET* egressus est illinc, venítque in patriam suam: & sequuti sunt eum discipuli eius. *Mat. 13. 54. Luc. 4. 16*

2 Quúmque aduenissetSabbathum, cœpit in synagoga docere: multíque, audientes percellebantur, dicentes, vnde huic ista? & quę est hæc sapientia quæ data est ei, vt etiam virtutes tales per manus eius edantur?

3 Nónne iste est faber ille, filius Mariæ, frater Iacobi & Iose & Iudæ & Simonis? nónne & sorores eius hic sunt apud nos? Et offendebantur in ipso.

4 Dicebat autem eis Iesus,* Non est Prophetainhonoratus nisi in patria sua, & inter cognatos, & in domo sua. *Ioh. 4. 44 Mat. 9.*

5 Neque potuit illic virtutem vllam edere, sed quum paucis ægrotis impositis set manus, sanauit *eos*. *33 Luc 13. 22 Mat. 10.*

6 * Mirabatúrque propter incredulitatem eorum: & circumibat vicos in orbem, docens. *1. Luc 9. 1. Sup. 3. 14.*

7 ¶ * Tunc aduocauit duodecim illos, cœ-
pítque eos mittere binos, dedítque eis pot-
ſtatem *aduerſus* ſpiritus impuros.

8 Et præcepit eis vt nihil ſumerẽt ad iter
niſi virgam tantùm, non peram, non panem
non æs in zona:

Act. 12.1 9 Sed *vt* calcearentur * ſandaliis: & ne
ducerentur binis tunicis.

10 Et dicebat eis, Vbicunque introieri-
domum, illic manete vſquedũ exeatis illi-

*Mat.*10. 11 * Et quicunque non receperint vos, ne-
14. que audierint vos, egreſſi illinc, excu-
Luc. 9.5. puluerem qui ſubeſt pedibus veſtris, *in*
Act. 13. *ſit* teſtimonio aduerſus eos. Amen dico v
51. & 18. bis, tolerabilior erit Sodomorum *conditio*,
6. ue Gomorrhæorum, in die iudicij, quàm vi
illius.

12 Egreſſi igitur *illi* prædicabant vt re-
piſcerent *homines*.

*Iac.*5.14. 13 Et dæmonia multa eiiciebant, * vn-
bántque oleo multos ægrotos, & ſanabã
eos.

*Mat.*14. 14 ¶ * Audiuit autem *hæc* rex Herod
1. (clarum enim factum erat nomen eius) &
*Luc.*9.7 xit que, Iohannes ille qui baptizabat, ſurre-
à mortuis, & propterea virtutes ag-
in eo

15 Alij dicebant, Elias eſt: Alij verò dic-
bant, Propheta eſt, vel vnus ex Prophetis illi

Luc. 3.19 16 * Quum igitur *hæc* audiſſet Herodes,
Hic eſt Iohannes quem ego decollaui, ip
ſurrexit à mortuis.

17 Ipſe enim Herodes, miſſis *ſatellitibus* p
henderat Iohannem, & vinxerat eum in c
cere

cere, propter Herodiaden vxorem Philippi fratris sui, qui duxerat eam vxorem.

18 Dicebat enim Iohannes Herodi, * Non licet tibi habere vxorem fratris sui. *Leui. 18. 16.*

19 Herodias autem imminebat ei, & cupiebat eum trucidare, nec poterat.

20 Herodes enim metuebat Iohannem: sciens eum esse virum iustum ac sanctum: & obseruabat eum: auditóq; eo multa faciebat, & libenter eum audiebat. *Mat. 22. 26.*

21 Quum igitur dies opportunus adesset, quo tempore Herodes in natalitiis suis cœnã faciebat proceribus suis, ac chiliarchis & primariis Galilææ:

23 Et introiisset filia ipsius Herodiadis, ac saltasset, placuisséque Herodi, & simul accũbentibus, rex ait puellæ, Pete à me quodcunque volueris, & dabo tibi.

23 Iurauítque ei, Quodcunque à me petieris, dabo tibi, vsque ad dimidium regni mei.

24 Et illa egressa dixit matri suæ, Quid petam? Illa verò dixit, Caput Iohannis Baptistæ.

25 Puella igitur cupidè statim ad regem ingressa, id petiit, dicens, Velim vt iam nunc des mihi in patina caput Iohannis Baptistæ.

26 Rex autem valdè tristis factus: noluit tamen propter iusiurandum, & eos qui simul accumbebant, eam reiicere.

27 Et statim rex, misso speculatore, impeauit vt adferretur caput eius.

28 Ille verò abiit, ac decollauit eum in car-

cere: attulítque caput eius in patina, & de illud puellæ, & puella dedit illud matri

29 Quúmque *hoc* audissent discipuli e venerunt & sustulerunt cadauer eius, & suerunt in monumento.

Luc.9.10 30 * Coacti sunt autem Apostoli ad Ie annunciauerunt ei omnia, & quæ egera quæ docuerant.

31 Et dixit eis, Venite vos priuatim in sertum locum, & requiescite paululum. E enim multi venientes & abeuntes: & n bum quidem capere ipsis vacabat.

Mat.14. 32 * Abierunt igitur in desertum lo
13. nauigio seorsum.

Luc.9.10 33 Vidit autem eos abeuntes turba, & nouerunt eum multi: & pedibus ex om ciuitatibus concurrerunt illuc, præuene que eos, & conuenerunt ad eum.

Mat. 9. 34 * Tunc egressus vidit turbam mul
38 *&* 14 Iesus, & misericordia commotus est super
14. quoniam erant vt oues non habentes p
Luc.9.12 rem, cœpítque eos docere multa.

Mat.14. 35 * Quum autem iam multos dies
15. adierunt eum discipuli eius dicentes, De tus est locus, & iam multus dies est,

36 Dimitte eos, vt profecti in circumi tes agros ac vicos, emant sibi panes: nam vescantur, non habent.

37 At ille respondens, dixit eis, Date ipsis quo vescantur. Tunc d cunt ei: N
Mat.14. profecti emamus ducentis denariis pano
17. demus eis quo vescantur.

Luc 9.13. 38 Ipse verò dicit eis, Quot panes hab
Ioh. 6.9. bite & videte. * Et *illi* re cognita, dixer

Qui

Quinque & duos piſces.

39 Tunc iuſſit eos facere vt accumberent omnes per conuiuia ſuper viridi gramine.

40 Accubuerunt igitur ſigillatim per areolas *partim* centeni & *partim* quinquageni.

41 Et acceptis quinque illis panibus, ac duobus illis piſcibus, ſuſpiciens in cœlum benedixit, ac fregit panes: dedítque diſcipulis ſuis vt illis apponerent: & duos piſces partitus eſt omnibus.

42 Comederúntque omnes, & ſaturati ſunt.

43 Et ſuſtulerunt fragmentorum duodecim cophinos plenos, & ex piſcibus.

44 Erant autem qui comederant, quaſi quinquies mille viri.

45 ¶ Et ſtatim coegit diſcipulos ſuos inſcendere nauigium, & præire Bethſaidam in vlteriorem *ripam*, dum ipſe dimitteret turbam.

46 Et quum mandaſſet eos, abiit in montem ad precandum.

47 *Quum autem ſerum *dici* adeſſet, erat nauigium in medio mari, & ipſe ſolus in terra. *Mat.* 14. 23. *Ioh.* 16. 16

48 Vidítque eos vexatos in *nauigio* proueliendo: (erat enim ventus contrarius) & circa quartam vigiliam noctis venit ad eos, ambulans ſuper mare: volebátque eos præterire.

49 Illi verò viſo eo ambulante ſuper mare, putauerant ſpectrum eſſe: & exclamauerunt.

50 (Omnes enim videbant eum, & turba-

ti sunt)sed statim loquutus est cum eis,& ei dixit,Confidite,ego sum,ne timete.

52 Tunc ascendit ad eos in nauigiũ, quie uitque ventus: & *ipsi* multò magis apud se obstupescebant,& mirabantur.

52 Non enim intellexerant *quod factum fuerat* illis panibus: quoniam cor eorum stupidum erat.

53 Et quum traiecissent, venerunt in terram Genezareth:& appulerunt.

54 Tunc ipsis egressis è nauigio, statim agnito eo.

55 Quum percurrissent totam illam circumiacentem regionem, cœperunt in grabatis malè affectos circumferre, vbi audieta eum esse.

56 Et quocunque introisset in vicos, aut vrbes,aut agros,in foris ponebant ægrotos: precabantur eum,vt vel fimbriam pallij ipsius tangerent, & quotquot tangebant eum, sanabantur.

CAP. VII.

1 *Apostoli reprehenduntur comedentes illotis manibus.* 4 *Pharisæorum doctrina de lotionibus.* 6. *Hypocritæ.* 8 *Præcepta hominum præferuntur Dei præceptis.* 10 *Parentes honorandi.* 14 *Quæ sunt quæ verè coinquinant hominem.* 24 *Chananea.* 32 *Surdus mutus sanatur.*

Mat.15.1 1 TVnc * coguntur ad eum Pharisæi, et quidam ex Scribis, qui venerant Hierosolymis.

2 Et

2 Et quum vidissent quosdam ex discipulis eius pollutis manibus (id est illotis) edere panem, conquesti sunt.

3 Nam Pharisæi & omnes Iudæi, nisi pugno lauerint manus, non edunt, tenentes traditionem seniorum.

4 Et à foro *venientes*, nisi loti fuerint, non edunt. Et alia multa sunt quæ acceperunt tenenda, nempe lotiones poculorum, & sextariorum, & æramentorum & lectorum.

5 Deinde interrogârunt eum Pharisæi & Scribæ, Quare discipuli tui non ambulant secundum traditionem seniorum, sed illotis manibus edunt panem?

6 ¶ Ille verò respondens dixit eis, Enimuerò bene prophetauit Esaias de vobis hypocritis: vt scriptum est,* Populus iste labiis me honorat, cor autem eorum procul abest à me. *Esa.29.13*

7 Frustra verò me colunt, docentes doctrinas *quæ sunt* mandata hominum.

8 Nam omisso mandato Dei, tenetis traditionem hominum, lotiones sextariorum, & poculorum, aliáque similia eiusmodi multa facitis. *Exod.20. 22.*

9 Præterea dixit eis, *Sanè* bene abrogatis mandatum Dei, vt traditionem vestram seruetis. *Deut. 5. 16. Eph. 6.2.*

10 ¶ Moses enim dixit:* Honora patrem tuum & matrem tuam: &, * Qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur. *Exod.21. 17. Leui.20. 9.*

11 Vos autem dicitis, Si dixerit quispiam patri vel matri, Corbam, (id est munus) quodcunque ex me *erit*, tibi proderit: *insons erit*. *Pro. 20. 20.*

12 Nec permittitis amplius eum quicquam
præstare patri suo, aut matri suæ,

13 Abrogantes sermonem Dei traditione
vestra quam tradidistis: & similia huiusmodi
multa facitis.

Mat.14. 14 ¶ * Præterea aduocata tota turba, dixit
10. eis, Audite me omnes, & intelligite.

15 Nihil est extra hominem quod ingre-
diens in eum, possit eum polluere: sed quæ e-
grediuntur ex eo, illa sunt quæ polluunt ho-
minem.

16 Si quis habet aures ad audiendum au-
diat.

17 Et quum introisset domum, *digressus a*
turba, interrogarunt discipuli eius de pa-
bola.

18 Tunc dicit eis, Itáne & vos desipitis? non
intelligitis, quicquid extrinsecus ingredi-
in hominem, non posse eum polluere,

19 Non enim ingreditur in cor eius, sed in
ventrem & in latrinam abit, purgans omnes
escas.

20 Dicebat autem, Quod ex homine egre-
ditur illud polluere hominem:

Gen.6.5 21 * Intus enim ex corde hominum ma-
& 8. 21. cogitationes egrediuntur, adulteria, fornica-
tiones, cædes.

22 Furta, auaritiæ, scelera, dolus, protra-
uia, oculus malus, obtrectationes, superbia,
amentia.

23 Omnia hæc scelera intus exeunt, &
polluunt hominem.

Mat.15. 24 ¶ * Et illinc surgens, abiit in confinia
22. Tyri ac Sydonis: & ingressus domũ, neminem

volebat *hoc* scire: sed non potuit latere.

25 Quum enim de eo audisset mulier, cuius filiola habebat spiritum impurum, venit & accidit ad pedes eius.

26 (Erat autem mulier Græca, Syrophenissa genere) & rogauit eum vt dæmonium eiiceret ex filia sua.

27 Iesus autem dixit ei, Sine priùs saturentur liberi: non est enim bonum accipere panem liberorum, & obiicere catellis.

28 Ipsa verò respondit & dixit ei, Etiam Domine, etenim catelli edunt sub mensa ex micis puerorum.

29 Tunc dixit ei, Propter istum sermonem abi: exiit dæmonium ex filia tua.

30 Quum autem *illa* abiisset domum suam, inuenit dæmonium exisse, & filiam proiectam superlectum.

31 ¶ Tunc regressus è finibus Tyri ac Sydonis, venit ad mare Galilææ, per medios fines Decapolis.

33 Et offerunt ei surdum difficulter loquentem: & precantur eum vt imponat ei manum.

33 *Ipse* verò quum abduxisset eum è turba priuatim, misit digitos suos in auriculas eius: & quum spuisset, tetigit linguam eius:

34 Ac suspiciens in cœlum, ingemuit, dixítque ei, Ephata, quod est, Adaperitor.

35 Et statim adapertæ sunt eius aures, & solutum est vinculum linguæ eius, & loquebatur rectè.

36 Et interdixit eis, ne cui dicerent, sed

quantumcunque ipse eis interdixisset, multo magis *hoc* prædicabant.

37 Et supra modum percellebantur, dicentes, Bene omnia fecit: facit vt & surdi audiant & muti loquantur.

CAP. VIII.

1 *Miraculum de septem panibus* 11 *Iudæi signum quærunt.* 15 *Cauendum a doctrina Pharisæorum.* 26 *Cæcus sanatur.* 27 *Varia populi opinio de Christo.* 29 *Apostolorum de Christo confessio.* 31 *Prædicit mortem suam Christus.* 33 *Petrus Satan.* 35 *Animam seruare & perdere.* 38 *Erubescere Christum.*

Mat. 15. 32. 1 Diebus * illis, quum multa omnino turba esset, nec haberent quo vescerentur, aduocauit Iesus discipulos suos, dixitque eis.

2 Misericordia commoueor erga turbam: quia iam triduum manent apud me, nec habent quo vescantur.

3 Quòd si dimisero eos ieiunos domum suam, deficient in via: quidam enim ex eis procul venerunt.

4 Respondebunt autem ei discipuli eius, Vnde istos quispiam possit hic satiare panibus in deserto?

5 Interrogauit autem eos, Quot panes habetis? Ipsi verò dixerunt, Septem.

9 Tunc præcepit turbæ vt discumberet humi: & acceptis septem illis panibus, quũ gra-

tias

tias egisset, fregit, dedítque discipulis suis vt apponerent: & apposuerunt turbæ.

7 Habebant autem piscículos paucos: & quum benedixisset, dixit vt hos etiam apponerent.

8 Comederunt autem, & saturati sunt: & sustulerunt fragmentorum quæ superfuerant septem sportas.

9 Erant autem qui comederant, quasi quater mille: dimisitque eos.

10 * Et statim ingressus nauigium cum discipulis suis, venit in partes Dalmanutha. *Mat. 15. 19.*

11 * Et venerunt Pharisæi, cœperúntque altercari cum eo, quærentes ab eo signum è cœlo, tentantes eum. *Mat 16. 1.*

12 Ipse verò, quum altè ingemuisset spiritu suo, dixit, Cur natio ista signum requirit? Amen dico vobis, si dabitur nationi isti signum.

13 * Et relictis, ingressus rursum nauigium, abiit in vlteriorem *ripam*. *Mat. 16. 4.*

14 ¶ * Fuerant autem obliti discipuli sume repanes, & panem non habebant nisi vnum secum in nauigio. *Mat. 16. 5.*

15 Tunc interdixit eis, dicens, * Videte, cauete à fermento Pharisæorum & fermento Herodis. *Mat. 16. 6.*

16 Disceptabant igitur alij aduersus alios, dicentes, Panes non habemus.

17 *Id* autem quum nosset Iesus, dixit eis, Quid disceptatis quòd panes non habetis? nondum animum aduertitis, nec intelligentia prædíti estis? adhuc stupidum habetis cor vestrum?

18 Quum oculos habeatis, non cernitis? & quum aures habeatis, non auditis, nec memi-
niſtis?

Ioh. 6.11. 19 Quum quinque illos panes fregi in *homines* quinquies mille, quot cophinos fragmenti plenos ſuſtuliſtis? Dicunt ei duodecim.

20 Quum autem ſeptem illos *homines* quater mille, quot ſportas fragmentis plenas ſuſtuliſtis? Illi verò dixerunt ſeptem.

21 Tunc dixit eis, Quomodo *hæc* non intelligiſtis?

22 ¶ Venit autem Bethſaidam: & obtulerunt ei cæcum, & precatſunt eum vt ipſum tangeret.

23 Tunc prehenſa manu cæci, eduxit eum extra vicum: & quum inſpuiſſet in oculos eius, impoſuiſſetque ei manus, interrogauit eum, ecquid videret.

24 Qui quum oculos ſuſtuliſſet, dixit, Video homines: nam cerno inſtar arborũ ambulantes.

25 Deinde rurſum impoſuit manus oculis eius, fecítque vt *denuò* oculos attolleret, & reſtitutus eſt, vidítque procul & dilucidè omnes.

26 Tunc *Ieſus* miſit eum domum ſuam, dicés, Neque in vicum illum ingreditor, neque *dicito* cuiquam in vico.

Matt.16. 27 Ingreſſus eſt autem Ieſus ac diſcipuli
15. eius in vicos Cæſaræę *quæ cognominatur* Phi-
Luc 9.19 lippi: & in via interrogauit diſcipulos ſuos, dicens eis, Quem me dicunt homines eſſe?

28 Illi verò reſponderunt, Iohannem Baptiſtam

piſtam:& alij Eliam:alij verò vnum ex Prophetis.

29 Tunc ipſe dixit eis,Vos autem quem me dicitis eſſe? Reſpondens verò Petrus dicit ei, Tu es ille Chriſtus.

30 Tunc interminatus eſt,vt nulli id dicerent de ſe.

31 ¶ Et cœpit eos docere quòd oporteret Filium hominis multa pati, & reprobari à ſenioribus, principibúſque Sacerdotum, ac Scribis, & trucidari, & tribus poſt diebus reſurgere.

32 Et apertè eum ſermonem loquebatur. Tunc præhendit eum Petrus,cœpítque obiurgare.

33 Ipſe verò conuerſus, & intuitus diſcipulos eius,obiurgauit Petrum,dicens, Abſcede à me Satana:nam non ſapis quæ Dei *ſunt*,ſed quæ *ſunt* hominum. *Mat.*10. 38. & 16. 24.

34 ¶ Et quum aduocaſſet turbam cum diſcipulis ſuis dixit eis. Quicunque vult me ſequi,abneget ſemetipſum,& tollat crucem ſuam,ac ſequatur me. *Luc.*6. 23. & 27. 34.

35 * Nam quiſquis voluerit animam ſuam ſeruare,perdet eam:quiſquis autem perdiderit animam ſuam cauſa mea & Euangelij, is ſeruabit eam. *Mat.*10. 39. & 16. 25. *Luc* 9.

36 Quid enim profuerit cuipiam, ſi lucratus fuerit mundum totum, & anima ſua mulctetur. 24 & 17. 33. *Ioh.* 12 2.

37 Aut quam dabit quiſpiam compenſationem animę ſuæ? *Mat.*10. 33

38* Nam quĕcunque puduerit meî ac meorum ſermonum in gente iſta adulterina & *Luc.* 10. 26. 22.8.

peccatrice, Filium etiam hominis pudebit eius, quando venerit cum gloria Patris sui cum Angelis illis sanctis.

CAP. IX.

Transfiguratio Christi. 7 Christus audiendus. De Elia & Iohanne Baptista. 14 Daemoniacus sanatur. 23 Fides omnia potest. 31 Praedicit Christus mortem. 33 Quis maior inter Apostolos. 36 Christus puerum accipit in vlnas. Scandalizare. 50 Sal: Pax.

Mat.16.28. Luc.9.27

1 PRæterea* dixit eis, Amen dico vobis quia sunt quidam ex iis qui hic adstant, qui nequaquam gustabunt mortem, vsquedum viderint regnum Dei venisse cum potentia.

Mat.17.1. Luc.9.28

2 ¶ *Sexto verò post die accepit Iesus Petrum & Iacobum & Iohannem & subduxit eos solos in montem sublimem priuatim: & transformatus fuit coram eis.

3 Et vestimenta eius facta sunt coruscantia, candida valdè vt nix, qualia nō potest fullo in terra dealbare.

4 Et visus est eis Elias cum Mose, qui cum Iesu loquebantur.

5 Tunc respondens Petrus dicit Iesu, Rabbi, bonum est nos hic esse: faciamus igitur tria tabernacula tria, tibi vnum, & Mosi vnum, & Eliæ vnum.

6 Nec enim sciebat quid loqueretur: erant enim exterriti.

7 Et extitit nubes quæ inumbrauit eos, ve-

nitque vox è nube, dicens, Hic est Filius ille meus dilectus, ipsum audite.

8 Et repentè quum circumspexissent, non ampliùs viderent quenquam, sed solum Iesum secum.

9 *Quum verò descenderent è monte interdixit eis ne cui narrarent quæ viderant, nisi quum Filius hominis à mortuis resurrexisset. *Mat.* 17. 9.

10 *Ipsi* igitur id continuerunt apud se, mutuò quærentes quid illud esset, A mortuis resurgere.

11 ¶ Et interrogarunt eum dicentes Cur Scribæ dicunt oportere vt * Elias priùs veniat? *Mal.* 4 3 *Esa.* 53. 4

12 Ipse verò respondens dixit eis, Elias quidem priùs veniens, restituet omnia: & * vt scriptum est de Filio hominis: *oportet* vt multa patiatur, & pro nihilo habeatur.

13 Sed dico vobis & Eliam venisse, & *istos* ei fecisse quæcunque voluerunt, sicut scriptum est de eo.

14 ¶ * Et quum venisset ad discipulos *suos*, vidit turbam multam circa eos, & Scribas cum eis altercantes. *Mat.* 17. 14. *Luc.* 9. 38

15 Et statim tota turba viso eo expauit, & accurrentes salutauerunt eum.

16 Tunc interrogauit Scribas, Quid altercamini inter vos?

17 Et respondens quidam è turba dixit, Magister adduxi filium meum ad te, habentem spiritum mutum.

18 Qui vbicunque eum corripuerit, lacerat eum: ipse verò spumat, & stridet dentibus suis,

& exareſcit:& dixi diſcipulis tuis vt eiicerent
ſed non potuerunt.

19 Ipſe verò reſpondens ei dixit, O ne
incredula, quouſque tandem apud vos e
quouſque tandem tolerabo vos? adduc
eum ad me.

20 Illum igitur adduxerunt ad eum. Q
autem eum vidiſſet, continuò ſpiritus diſc
pſit eum: & *ille* quum cecidiſſet in terr
voluebatur ſpumans.

21 Tunc interrogauit *Ieſus* patrem e
Quantum temporis eſt quod hoc accidit
Ipſe verò ait, ab infante:

22 Et ſæpe eum tum in ignem abiecit,
in aquas, vt perderet eum. Sed ſi quid po
ſuccurre nobis, intima miſericordia com
tus erga nos.

23 Ieſus autem dixit ei, Si potes hoc cre
re, omnia fieri poſſunt credenti.

24 Pater verò pueri ſtatim clamans, c
lachrymis dixit, Credo, Domine: ſuccurr
credulitati meæ.

25 Quum vidiſſet autem Ieſus turbam
mul accurrere: obiurgauit ſpiritum illum
purum dicens ei, *Tu* ſpiritus mute & ſurd
go tibi impero, Exi ab eo, & ne amplius
greditor in eum.

26 Et quum clamaſſet *ſpiritus*, multúm
diſcerpſiſſet eum, exiuit: & *ille* factus eſt
mortuus, adeò vt multi dicerent mort
eſſe.

27 Ieſus verò prehenſa manu eius, e
eum, & ille *ſurrexit*.

28 Et quum eſſet ingreſſus domum, d

puli eius interrogauerunt eum priuatim, Cur nos non potuimus *spiritum* illum eiicere?

29 *Ipse* verò dixit eis, Hoc genus *dæmoniorum* nulla re potest exire nisi per precationem & ieiunium.

30 * Et illinc egressi, vnà iter faciebant per Galilæam: nec volebat vt quisquam *id* sciret. *Mat.* 17. 22. *Luc.* 7. 22

31 Docebat enim discipulos suos, & dicebat eis, Filius hominis traditur in manus hominum, qui trucidabunt eum: sed trucidatus, tertio die resurget.

32 Ipsi verò ignorabant hoc dictum, & timebant eum interrogare.

33 * Venit igitur Capernaum, & quum venisset domum, interrogauit eos, Quid in via inter vos disceptabatis? *Mat.* 18. 1.

34 Ipse verò siluerunt: nam alij aduersus alios disseruerant in via, *quis esset futurus* cæteris maior. *Luc.* 9 45

35 Et quum consedisset, vocauit duodecim illos, & dixit eis, Si quis vult primus esse, erit omnium vltimus, & omnium minister.

36 Et acceptum puerulum statuit in medio eorum: eóque in vlnas recepto dixit eis,

37 Quisquis vnum ex talibus puerulis exceperit nomine meo, me excipit: & quicunque me exceperit, non me excipit, sed eum qui misit me,

38 ¶ * Respondit autem ei Iohannes dicens Magister, vidimus quendam per nomen tuum eiicientem dæmonia, qui non sequitur *Luc.* 9. 49

nos & prohibuimus eum, quia non sequitur nos.

1.Cor.12. 8. 39 Iesus autem ait, Ne illum prohibete, nullus enim est qui edat virtutem per nomen meum, & possit citò maledicere mihi:

Mat.10. 42. 40 * Nam qui non est contra nos pro nobis est.

41 Quisquis enim potum dederit vobis poculum aquæ in nomine meo, *id est*, quod sitis Christi, amen dico vobis, nequaquam perdiderit mercedem suam.

Mat.18.6 Luc.17.1. 42 * Et quisquis offenderit vnum ex paruis istis qui credunt in me, bonum esset ei potiùs si circumponeretur saxum molare circa collum eius, & proiiceretur mare.

Mat.5. 29.& 10. 8. 43 * Quod si manus tua facit vt tu offendas, abscinde eam: bonum est tibi ad vitam ingredi mancum, *potius* quàm duas manus habẽtem abire in gehennam, *id est*, in ignem illum inexinguibilem,

Esa. 66. 24. 44 * Vbi vermis eorum non interit, & ignis non extinguitur.

45 Et si pes tuus facit vt tu offendas, abscinde eum: bonum est tibi ingredi in vitam claudum *potius* quàm duos pedes habentem proiici in gehennam (*id est*) ignem inextinguibilem,

46 Vbi vermis eorum non interit, & ignis non extinguitur.

47 Et si oculus tuus facit vt tu offendas, eruc eum: bonum est tibi introire in regnum Dei luscum, *potiùs* quàm duos oculos habentem proiici in gehennam ignis.

48 Vbi vermis eorum nõ interit, & ignis

non extinguitur.

49 Nam omnis *homo* igne ſalietur, * & omnis oblatio ſale ſalietur. *Leuit. 2. 13.*

50 * Bonus eſt ſal: ſi verò ſal inſulſus fuerit, quónam ipſum condietis? habete in vobis ipſis ſalem, & pacem habete inter vos mutuò. *Mat. 5. 13 Luc. 14. 44.*

CAP. X.

1 Vxor ob ſolam fornicationẽ dimittenda. 13 Parvuli Chriſto offerũtur. 17 A diuite interrogatur Ieſus, quomodo vita æterna poſſideatur. 28 Apoſtoli relinquentes omnia propter Chriſtum. 33 Chriſtus prædicit mortem ſuam 35 Filiorum Zebedæi petitio. 45 Bartimæus cæcus ſanatur.

1 ET * quum illinc ſurrexiſſet, venit in fines Iudææ per *regionem quæ eſt* trãs Iordanem: & conuenit rurſum turba ad eum: & vt conſueuerat, rurſum docebat eos. *Mat. 19. 1.*

2 Tunc accedentes Phariſæi interrogarũt eum, an liceret viro vxorem dimittere, tentantes eum.

3 Ipſe verò reſpondens dixit, Quid vobis mandauit Moſes?

4 Ipſi autem dixerunt, * & Moſes permiſit libellum abſceſſionis ſcribere & dimittere *vxorem*. *Deut. 24. 2.*

5 Tunc reſpondens Ieſus dixit eis, Propter duritiã cordis veſtri ſcripſit vobis mandatum iſtud.

6 A principio verò creationis, * maſculum & fœminam fecit Deus.

Gen 2 27 Mat. 19. 4. 7 * Propterea relinquet homo patrem
suum & matrem, & agglutinabitur vxori suæ,
8 Et qui duo *fuerant*, erunt caro vna, ità
Gen. 2 24 que non sunt amplius duo, sed vna caro.
2. Cor. 6. 16. 9 * Quod ergo Deus coniunxit, homo ne
seiungat.
Eph 5.31. 10 Et domi rursum discipuli eius eadem
1. Cor. 7. 10. de re interrogarunt eum.
11 *Ipse* verò dixit eis, * Quicunque dimise-
Mat 5.32 & 19. 9. rit vxorem suam, & duxerit aliam, mœcha-
tur aduersus eam.
Luc 16. 18. 12 Et si mulier dimiserit virum suum, &
nupserit alteri, mœchatur.
1. Cor. 7. 10. 13 ¶ * Tunc obtulerunt ei puerulos vt tã-
geret eos: discipuli verò obiurgabant eos qui
Mat. 19. 13. offerebant.
Luc. 18 5. 14 Quod quum vidisset Iesus, indignans
est & dixit eis, Sinite puerulos venire ad me,
& ne prohibite eos, talium enim est regnum
Dei.
15 Amen dico vobis, quicunque non re-
ceperit regnum Dei vt puerulus, nequaquam
in id ingreditur.
16 Et quum accepisset eos in vlnas, impo-
sitis in eos manibus, benedixit eis.
17 ¶ Et egrediente eo *vt se daret* in viam *
quidam, quum accurrisset, & accidisset ei ad
genua, interrogauit eum, Magister bone, quid
faciam vt vitam æternam obtineam?
18 Iesus autem dixit ei, cur me dicis bo-
num? nullus est bonus nisi vnus, *nempe*
Deus.
Exod. 20 23. 19 Mandata nosti * Ne mœchare, Ne oc-
cidito, Ne furare, Ne falsum testimonium di-
cito,

cito, Ne damno afficito *quenquam*, Honora patrem tuum & matrem.

20 Ille verò respondens dixit ei, Magister hæc omnia obseruaui à iuuentute mea.

21 Iesus autem eum intuitus, dilexit eum, & dixit ei, Vnum te deficit: abi, quæcunque habes vende, & da pauperibus: & habebis thesaurum in cœlo: & veni, sequere me, sublata *in humeros* cruce.

22 Ille verò mœstus factus propter hunc sermonem abiit contristatus: habebat enim bona multa.

23 Et quum circumspexisset Iesus, dicit discipulis, Quàm difficilè qui opes habent in regnum Dei introibunt!

24 Discipuli verò expauerunt ad hos sermones ipsius. Iesus autem rursum respondens dixit eis, Filij, Quàm difficile est, vt qui confidunt opibus, in regnum Dei ingrediantur?

25 Facilius est camelum per foramen acus transire, quàm diuitem in regnum Dei ingredi.

26 Illi verò ampliùs percellebantur, dicentes inter se, Et quis potest seruari?

27 Intuitus autem eos Iesus dicit, Apud homines *hoc est* impossibile, sed non apud Deum: nam omnia possibilia sunt apud Deum.

28 ¶ * Tunc Petrus cœpit ei dicere, Ecce, nos reliquimus omnia, & secuti sumus te. *Mat.* 19. 27. *Luc.* 18. 28.

29 Respondens autem Iesus ait, Amen dico vobis, nullus est qui reliquerit domũ, aut

fratres, aut ſorores, aut patrem, aut matrem aut vxores, aut liberos, aut agros, mea cau & Euangelij,

30 Quin accipiat centuplicia, nunc in tempore, domos, & fratres, & ſorores, & m tres, & liberos, & agros, cum perſequutio bus, & in ſeculo futuro vitam æternam.

Mat 19. 31 * Multi autem primi, erunt vltimi: 30. vltimi primi.

*Luc.*33 30 32 ¶ * Erant autem in via aſcendentes Hi *Mat* 20. roſolyma: & præibat eis Ieſus, & expauesc 17. bant, & ſequentes timebant, Et ipſe aſſump *Luc.*18.31 rurſum duodecim, cœpit eis dicere quæ i erant euentura.

33 *Dicens*, Ecce, aſcendimus Hieroſolym & Filius hominis tradetur principibus Sace dotum & Scribis: & condemnabunt eũ m te, tradéntque eum Gentibus:

34 Quæ illudent ei, & flagellabunt eu & inſpuent in eum, & trucidabunt eum: ſe tertia die reſurget.

Mat 20. 35 ¶ * Tunc accedunt ad eum Iacobus f 10. Iohannes filij Zebedæi, dicentes, Magiſte velimus, vt quicquid petierimus præſtes no bis.

36 Ipſe verò dixit, Quid me vultis vob præſtare?

37 Illi autem dixerunt ei, Da nobis vt v nus ad dextram tuam & alter ad ſiniſtra tuam ſedeamus in gloria tua.

38 Ieſus autem dixit eis, Neſcitis quid pe tatis, poteſtis bibere poculum, quod ego bi bo, & baptiſmo quo ego baptizor, bapti zari?

39 Ipſ

39 Ipse verò, dixerunt ei: Possumus. Iesus autem dixit eis, Poculum quidem quod ego bibetis: & baptismate quo ego baptizor, baptizabimini:

40 Sed sedere ad dextram meam & ad sinistram meam, non est meum dare, sed *dabitur* quibus paratum est.

41 Et quum *hæc* audissent *alij* decem, cœperunt indignari de Iacobo & Iohanne.

42 Iesus autem quum eos aduocasset, dixit eis, * Scitis eos quibus placet imperare Gentibus, dominari in eas: & qui magni sunt inter eas, licentia in eas vti. *Luc.22. 23.*

43 Verùm non ita erit inter vos: sed quicunque voluerit fieri magnus inter vos, erit minister vester.

44 Et quicunque voluerit ex vobis fieri primus erit omnium seruus.

45 Nam & Filius hominis non venit vt sibi ministraretur, sed vt ministraret, & daret animam suam redemptionis pretium pro multis.

46 ¶ Tunc veniunt Hiericho, * eóque egrediente ab Hiericho, ac discipulis eius & turba multa, filius Timçi Bartimæus cæcus sedebat iuxta viam mendicans: *Mat 20. 29. Luc 18.35*

47 Et quum audisset ipsum esse Iesum illum Nazarenum, cœpit clamare, & dicere: Fili Dauid Iesu miserere mei.

48 Et obiurgabant eum multi, vt sileret: ille verò multò magis clamabat, Fili Dauid, miserere mei.

49 Tunc Iesus quum substitisset, iussit eum vocari. Vocant igitur cæcum, dicentes ei, Cõ-

fide, surge: vocat te.

50 Ipse verò abiecto pallio suo quum surrexisset, venit ad Iesum.

51 Et respondens dixit ei Iesus, Quid vis tibi præstem? Cæcus autem ait ei, Rabboni, vt visum recipiam.

52 Iesus autem dixit ei, Abi, fides tua seruauit. Statim igitur recepit visum, & sequebatur Iesum per viam.

CAP. X.

1 *Christus ingreditur Ierusalem vectus asella. Ficus infructuosa maledicitur.* 15 *Eiicit templo vendentes & ementes.* 23 *Virtus fidei.* 24 *Fides orationis.* 25 *Peccata fratribus tenda.* 27 *Sacerdotes petunt qua authoritate Christus faciat quæ facit.* 30 *Baptismus Iohannis vnde.*

Matt. 21. 1. *Luc.* 19. 29. QVum * autem appropinquaret Hierosolymis Bethphage & Bethaniæ ad montem Olearum, misit duos è discipulis suis.

2 Et dicit eis, Abite in vicum qui vobis est ex aduerso, & statim vt ingredieminii in eum, inuenietis pullum ligatum, supra quem nullus hominum sedit: soluite eum, & adducite.

3 Quod si quis vobis dixerit, Cur hoc facitis? dicite Dominum eo opus habere: & eum huc mittet.

4 Abierunt autem & inuenerunt pullum ligatum apud ostium foris in biuio: & solue-

bluerunt eum.

5 Tunc quidam eorum qui illic adſta-
nt, dixerunt eis, Quid facitis qui ſoluitis
llum?

6 Ipſi verò dixerunt eis prout mandarat
ſus: & *illi* dimiſerunt eos.

7 * Adduxerunt igitur pullum ad Ieſum, &
ecerunt ei pallia ſua, ſeditque ſuper eum.

8 Multi verò pallia ſua ſtrauerunt per
m: alij autem frondes cædebant ex arbo-
us, & ſternebant in viam,

9 Et qui præibant, quique ſequebãtur, cla-
abant, dicentes, Hoſanna, benedictus qui
nit in nomine Domini.

10 Benedictum regnum patris noſtri Da-
d, quod venit in nomine Domini: hoſan-
ô *qui es* in *cælis* altiſſimis.

11 * Et ingreſſus eſt Hieroſolymam Do- *Mat.* 1.
inus, & in templum, quúmque circumſpe- 20.
ſſet omnia, & veſpera iam hora eſſet, ve- *Luc.* 19.
it Bethaniam cum duodecim, 45.

12 ¶ * Et poſtero die quum exiſſent Be- *Mat.* 21.
ania, eſuriit. 19.

13 Quúmque procul vidiſſet ficum haben-
m folia, venit *viſurus* videlicet num inue-
ret aliquid in ea: & quũ veniſſet ad eum,
hil inuenit niſi folia: non enim erat tem-
us ficuum.

14 Tunc reſpondens Ieſus dixit ficui, Ne
mpliùs ex te in ſeculum quiſquam fru-
um comedat. Et *hoc* audierunt diſcipuli
ius.

15 Veniunt igitur Hieroſolymam Et in-
reſſus Ieſus in templum, cœpit eiicere eos

qui vendebant & emebant in templo, ſas numulariorum, & cathedras vende columbas ſubuertit.

16 Nec ſinebat vt quiſquam depo vas per templum.

17 Et docebat dicens eis, Nonne ſcr
Eſa.57. 6 eſt *Domum meam, domum precatio
Ier.7. 9. catum iri ab omnibus Gentibus? vos eam feciſtis ſpeluncam latronum.

18 Et *hoc* audierunt Scribæ & pri ſacerdotum, & quærebant quomodo perdicerent, timebant enim eum, tota turba percellebatur ſuper do ipſius.

19 Quum verò veſpera eſſet, egreſ Ieſus ex vrbe.

20 ¶ * Et mane adambulantes vi
Mat.11.9 derunt eam exaruiſſe radicitùs.

21 Tunc recordatus Petrus dixit ei, Ecce, ficus ille cui imprecatus es aruit.

22 Et reſpondens Ieſus dixit eis, Ha fidem Dei.

23 Amen enim dico vobis, quicunq xerit monti huic Tollitor, & proiici mare, nec hæſitauerit in corde ſuo, ſed diderit futura quæ dixit, erit ei quicqu xerit.

Mat.7 7 24 * Propterea dico vobis, quæcu
Luc.11.9. precantes petitis, credite vos accepturo erunt vobis.

Mat.6. 25 * Et quum adſtiteritis precantes, re
14. tite ſi quid habetis aduerſus aliquem: pater ille veſter qui in cœlis *eſt*, rem

bis offensas vestras.

26 Nam si vos non remiseritis, nec Pater
ester qui in cœlis est, remittet offensas
stras.

27 ¶ * Tunc veniunt rursus Hierosoly- *Mat. 21.*
a: & quum ipse ambularet in templo, ve- 14.
unt ad eum principes Sacerdotum, & Scri- *Luc. 10. 1.*
& seniores,

28 Et dicunt ei, Qua authoritate ista facis?
quis tibi dedit authoritatem istam vt hæc
cias?

29 Iesus autem respondens dixit eis, *In-*
rrogabo vos & ego rem quandam: Respō-
ete igitur mihi, & dicam vobis qua autho-
tate hæc faciam.

30 Baptisma Iohannis è cœlo erat, an ex
ominibus: respondete mihi.

31 Ratiocinabantur autem apud se dicen-
s, Si dixerimus, E cœlo, dicet, Quare ergo
on credidistis ei?

32 Sed si dicamus, Ex hominibus: timemus
opulum, omnes enim sentiebant de Iohan-
e eum verè Prophetam fuisse.

33 Tunc respondentes dicunt Iesu, Nesci-
mus. Et Iesus respondens dicit eis, Nec e-
o dicam vobis qua authoritate hæc fa-
iam.

CAP. XII.

Devinea. 10 *Christus lapis reprobatus à Iu-*
dæis. 13 *De tributo dãdo Cæsari.* 18 *Sadducæi*
negantes resurrectionẽ. 29 *Primũ mandatum.*
31 *Dilectio Dei & proximi præponitur sacrifi-*

ciis 36 Christus filius Dauidis. 38 Caute Scribis & Phariſæis. 42 Vidua pauper

Mat. 21. 33. Luc. 20. 9. Eſa. 5. 1. Ier. 2. 21.

1 ET* cœpit eis per parabolas dicere: Vineam plantauit quidam, & circumſuit ſepem, & fodit lacum, & ædificauit turrim, & elocauit eam agricolis: & peregre profectus eſt.

2 Miſitque ſeruum ad agricolas ſuo tempore vt ab agricolis acciperet ex fructibus vineæ.

3 Illi verò captum eum cæciderunt, & miſerunt inanem.

4 Et rurſum miſit ad eos alium ſeruum, *& illi* huic quoque lapidato caput vulnerarunt, & remiſerunt dedecoratum.

5 Et rurſum alium miſit, & illum occiderunt: multóſque alios, hos quidem cædentes, illos verò trucidantes.

6 Quum ergò vnum adhuc haberet filium ſuum dilectum, miſit etiam illum nouiſſimum ad eos, dicens, Reuerebuntur filium meum.

7 Illi verò agricolæ dixerunt inter ſe: Iſte eſt hæres: venite, trucidemus eum, & noſtra erit hæreditas.

Pſ. 118 22 Eſa. 28. 18 Mat. 21. 42. Act. 4 11 Rom 9. 33. 1. Pet. 2. 8

8 Et ceperunt eum trucidarunt, & eiecerunt extra vineam.

9 Quid ergò faciet Dominus vineæ? veniet, & perdet illos agricolas, & dabit vineam aliis.

10 Ne hanc quidem Scripturam legiſtis? Quem lapidem, reprobarunt ædificantes, hic factus eſt caput anguli:

A domino factum est illud, & est mi-
le in oculis nostris?

Studebant igitur eum prehendere: sed
erunt turbam: norant enim eum aduer-
sus illam parabolam dixisse: itaque o-
so eo abierunt.

¶ * Et miserunt ad eum quosdam è *Mar.* 12.
risæis, & Herodianis: vt eum captarent 13.
one. *Luc.* 20.

Illi verò quum venissent, dicunt ei: 20.
ster, scimus te veracem esse, neque cu-
quenquam, non enim respicis in perso-
hominum, sed in veritate viam Dei
s: Licet censum Cæsari dare, an non? de-
an non demus?

Ipse vero, quum sciret eorum hypo-
, dixit eis, Quid me tentatis, proferte
denarium, vt videam.

Illi verò protulerunt. Tunc dicit eis,
s est imago ista & inscriptio? Illi verò
unt ei, Cæsaris

Irrespondens Iesus dixit eis, *Reddite *Rom.* 13.
ua Cæsaris, Cęsari: & quæ Dei *sunt* Deo. 7.
mirati sunt super eo.

' Tunc veniunt ad eum Sadducæi, *Mat.* 22.
icunt non esse resurrectionem: & in- 25.
garunt eum dicentes. *Luc.* 22.

Magister, * Moses scripsit nobis vt si e- 27.
ater mortuus sit, ac reliquerit vxorem, *Deut.* 25.
os non reliquerit, accipiat ipsius frater 5.
em eius, & excitet semen fratri suo.

Septem ergo fratres fuerunt: ac pri-
accepit vxorem, & moriēs non reliquit
en.

21 Et

21 Et secundus accepit eam, & mor
est, & ne ipse quidem reliquit semen: &
tius itidem.

22 Et acceperunt eam septem illi, ne
reliquerunt semen: vltima omnium mo
est & mulier.

23 In resurrectione ergo, quum res
xerint, cuius eorum erit vxor? nam sep
habuerunt eam vxorem.

24 Tunc respondens Iesus dixit eis, Ne
propterea erratis quòd nesciatis scrip
neque potentiam Dei?

25 Postquam enim à mortuis resurr
rint neque vxores ducunt, neque nu
dantur? sed sunt vt Angeli qui in cœlis

26 De mortuis verò, quòd suscit
sunt, non legistis in libro Mosis, quom
in rubo loquutus sit ei Deus, dicens
Exod. 3. 6 *sum* Deus Abraham, & Deus Isaac, &
Mat. 22. 32. Iacob?

27 Non est Deus mortuorum, sed D
viuentium: vos ergo multùm erratis.

Mat. 22. 35. 28 ¶ * Et quum accessisset quid
Scribis qui audierat eos disceptantes
sciebat eum bene illis respondisse, inte
gauit eum quod esset primum om
mandatum?

29 Iesus autem respondit ei, Primum
nium mandatorum *est*, * Audi Israel, D
Deut. 6. 4. nus Deus noster, Dominus vnus est.

30 Diliges igitur Dominum Deum
ex toto corde tuo, & ex tota anima tua,
tota cogitatione tua, & ex totis viribus
hoc *est* primum mandatum.

31 Et secundum *illi* simile, hoc *est*,* Diliges proximum tuum, vt teipsum: maius istis a- *Leuit.19.* 18.
d mandatum non est. *Mar.22.*
32 Tunc dixit ei Scriba ille, Bene, magi- 39.
, in veritate dixisti, nam vnus est Deus, *Rom.* 13.
alius est præter eum: 9.
33 Et diligere eum ex toto corde, & ex *Gal.*5.14
intelligentia, & ex tota anima, & ex to- *Iac.* 2. 8.
viribus, ac diligere proximum vt seipsum,
s est quàm omnia holocautomata & sa-
cia.
34 Tunc Iesus quum vidisset eum corda-
respondisse, dixit ei, Non longè es à re-
o Dei. Et nemo amplius audebat eum in-
rogare.
35 * Et respondens Iesus dicebat, docens
emplo, Quomodo dicunt Scribæ Christũ
filium Dauid?
36 Nam ipse Dauid dixit per Spiritum san- *Mat.* 22.
m, Dixit Dominus Domino meo, sede 48.
dextram meam, vsquedum posuero ini- *Luc.*20.
cos tuos scabellum pedum tuorum. 41.
37 Ipse ergo Dauid dicit eum Dominum, *Ps.*110 1
de igitur filius eius est? Et multa turba au- *Mat.* 23.
ebat eum libenter. 6.
38 * *Ipse* autem dicebat eis in doctrina *Luc* 11.
, Cauete à Scribis, qui volunt stolati am- 43. & 20.
lare, & *amant* salutationes in foris, 45.
39 Primósque consessus in conuentibus, & *Mar.* 23.
imos accubitus in cœnis. 14.
40 * Qui deuorant domos viduarum, & in *Luc.* 20.
eciem vtuntur longis precibus, isti aufe- 47.
nt grauius iudicium.
41 ¶ * Et quum sedisset Iesus ex aduerso *Luc.*21.2.

gazophylacij, ſpectabat quomodo turba m
teret æs in gazophylacium, multi igitur d
tes mittebant multa.

42 Et quum veniſſet quædam vidua p
per miſit minuta duo, quod eſt quadran

43 Tunc *ille* cùm aduocaſſet diſcip
ſuos, dixit eis: Amen dico vobis, vidua
pauper plus miſit quàm omnes qui miſe
in gazophylacium.

44 Nam omnes ex eo quod ipſis re
dat miſerunt: hæc verò è penuria ſua
ſit omnia quæ habebat, totum, *inquam*
ctum ſuum.

CAP. XIII.

2 *De deſtructione vrbis Ieroſ.* 9 *Perſecu*
propter Euangelium. 10 *Euangelium p*
candum omnibus gentibus. 26 *De aduentu*
ſti ad iudicium. 33 *Vigilandum & orand*

*Mat.*24 1. 1 ET* quum egrederetur è templo, d
ei quidam è diſcipulis eius, Magi
*Luc.*2.15. vide quales lapides, & qualia *iſta ſunt* æ
cia.

Luc. 19. 44. 2 Tunc Ieſus reſpondens dixit ei, Vides
magna ædificia? *non relinquetur lapis ſu
lapidem, qui non deſtruatur.

3 Et quum ſederet in monte olearum
aduerſo templi, interrogarunt eum priva
Petrus & Iacobus & Iohannes & Andreas

4 Dic nobis quando hæc erunt, & qu
ſignum *erit* quando futurum eſt vt om
hæc finem accipiant.

5 Ie

5 Iesus autem eis respondens cœpit dicere,
*Videte ne quis vos seducat. *Eph. 5.6.*
6 Multi enim venient in nomine meo,di- 2.Thes.2.
cens, Ego sum *Christus* : multósque seducent.
7 Quum autem audietis bella,& rumores
bellorum ne turbamini:oportet enim *ista* fie-
ri at nondum *erit* finis.
8 Surget enim gens in gentem,& regnum
in regnum:erúntque terræ motus singulis lo-
cis,& erunt fames acturbæ.
9 Principia *erunt* dolorum *partus* ista, sed
cauete vos vobisipsis:tradent enim vos in cō-
fessas,& synagogas:cædemini, & coram præ-
sidibus ac regibus sistemini mea causa , vt *hoc*
sit testimonio aduersus eos.
10 Et apud omnes gentes oportet primum
prædicari Euangelium.
11 *Quum autem vos traditos duxerint, ne *Mat.10.*
ante soliciti estote quid dicturi sitis,neq. me 19.
ditamini:sed quicquid datum fuerit vobis il- *Luc.12.11*
lo momento,id loquimini:nō enim estis vos &21.14.
qui loquimini,sed spiritus sanctus.
12 Tradet autem frater fratrem ad mortē:
& pater filium : & insurgent liberi aduersus
parentes, & eos curabunt morte mulctan-
dos.
13 Et eritis exosi omnibus propter nomen
meum:sed qui perseuerauerit ad finem vsque
is seruabitur. *Mat.24.*
14 *Quum autem videritis abhominationē 16.
illam vastatricem, quæ dicta est à * Daniele *Luc.21.*
Propheta,positam vbi non oportet,(qui legit, 20.
animaduertat) tunc qui *fuerint* in Iudæa , fu- *Dan. 9.*
giant in montes: 19.

15 Qui verò *fuerit* ſupra domum, ne de
ſcendat in domum, nec egrediatur vt qui
quam ſumat è domo ſua.

16 Et qui fuerit in agro, ne reuertatur r
tro vt ſumat pallium ſuum.

17 Væ autem prægnantibus & lactanti
per illos dies.

18 Orate verò ne fiat fuga veſtra hyem

19 Erunt enim die illo *tales* oppreſſio, q
lis non fuit à principio rerum conditar
quas condidit Deus, vſque ad hoc temp
nec erit.

20 Et niſi Dominus contraxiſſet dies ill
omnis caro periret, ſed propter electos q
elegit, contraxit dies illos.

Mat.24. 21 * At tum ſi quis vobis dixerit, Ecce
23. Chriſtus, vel, Ecce illic: ne credite.

Luc.21.8 22 Surgent enim pſeudochriſti & pſeu
prophetę, & edent ſigna & miracula ad ſe
cendum, ſi fieri poſſit, etiam electos.

23 Vos autem cauete: Ecce, prædixi vo
omnia.

Ezech.32 24 * Cæterùm per illos dies, poſt opp
7. ſionem illam, ſol obſcurabitur, nec dabit
Eſa.13 10 na ſplendorem ſuum.
Ioel.2.10 25 Et ſtellæ cœli excident, & poteſta
31. quæ in cœlis *ſunt* concutientur.
& 3.15. 26 Et tunc videbunt Filium hominis v
nientem in nubibus cum potentia multa
gloria.

27 *Ipſis* verò tunc mittet Angelos ſuos,
ſuos electos coget à quatuor ventis, ab extr
mo terræ vſque ad extremum cœli.

28 A ficu verò diſcite parabolam, Qu

ramus eius iam tener sit & germinat folia, scitis propè esse æstatem.

29 Ita & vos, quum hæc videritis fieri, agnoscite propè esse, & ad fores *regnum* Dei.

30 Amen dico vobis, nequaquam præteribit hæc ætas vsquedum facta sint hæc omnia.

31 Cœlum & terra præteribunt, sermones autem mei nequaquam præteribunt.

32 Sed de die illo ac hora nemo scit, ne Angeli quidem qui in cœlo sunt: nec ipse Filius, sed *solus* Pater.

33 Cauete, vigilate & orate: nescitis enim quando tempus illud sit futurum. *Mat. 42. 13.*

34 *Nam filius hominis ita est:* Vt quispiam qui peregrè abiens relicta domo sua, darátque seruis suis potestatem, ac suum cuique opus, ianitori mandauit, vt vigilaret.

35 Vigilate igitur, (nescitis enim quando Dominus domus veniet, vespere, an media nocte, an in gallicinio, an mane,)

36 Ne quum repentè venerit, inueniat vos dormientes.

37 Quæ autem dico vobis, omnibus dico, Vigilate.

CAP. XIIII.

Consilium Sacerdotum contra Christum. 3 Mulier vngens caput Christi vnguento. 12 Paschæ præparatio. 22 Institutio Cœnæ. 41 Christi captiuitas. 43 Iudas osculo prodit Christum, 53 Christus coram Caipha. 66, Petri negatio.

Mat 26.1 ERat * autem pascha & azyma duob
1. post diebus:& quærebant principes sa
*Luc.*22.1. cerdotum & Scribę quomodo eum dolo pr
henſum trucidarent.

2 Dicebant autem,Non in feſto,ne tum
tus ſit populi.

3 Quum autem *Ieſus* eſſet Bethaniæ,in d
mo Simonis leproſi, accumbente eo vene
mulier habens alabaſtrum vnguenti nardi
quidæmulti pretij:& confracto alabaſtro,
funderat ei in caput.

4 Quidam autem indignabantur apud
& dicebant, Quorſum profuſio iſta vngue
ti facta eſt?

5 Nam poterat hoc vendi ampliùs qu
trecentis denariis,& dari pauperibus. Et fr
mebant in eam.

6 Ieſus autem ait,Omitte eam:quid ei m
leſtiam exhibetis? bonum opus operatu
erga me.

7 Semper enim pauperes habebitis v
biſcum, & quandocunque volueritis pote
eis benefacere? me verò non ſemper hab
bitis.

8 Hæc quod potuit fecit: occupauit eu
vngere meum corpus ad ſepulturam.

9 Amen dico vobis,vbicunque prędicat
fuerit Euangelium hoc in toto mundo,etia
id quòd iſta fecerit, dicetur in memoriam
pſius.

*Mat.*26. 10 * Tunc Iudas Iſcariotes, vnus ex duod
14. cim, venit ad principes ſacerdotum vt eum
*Luc.*22.4 pſis proderet.

11 Illi verò *eo* audito gauiſi ſunt:& polli
ti ſu

ei sunt se pecuniam ei daturos. Quærebat igitur quomodo oportunè eum proderet.

11 Primo autem die Azymorum quando pascha mactabatur, dicunt ei discipuli sui, Vbi vis vt profecti paremus vt edas pascha? *Mat. 26. 17. Luc. 22. 7*

13 Tunc mittit duos è discipulis suis, & dicit eis, Abite in vrbem, & occurret vobis quidam portans amphoram aquæ, sequimini eum.

14 Et quocunque introierit, dicite patrifamilias, Magister dixit, vbi est diuersorium, vbi pascha cum discipulis meis edam?

15 Tunc ipse vobis indicabit cœnaculum magnum stratum, paratum: illic parate nobis *pascha.*

16 Abierunt igitur discipuli eius, venerúntque in ciuitatem, & inuenerunt *omnia* prout dixerat eis: & parauerunt pascha.

17 Et quum serum *diei* esset, venit cũ duodecim.

18 Quũmque accubuissent, & ederent, ait Iesus, Amen dico vobis, vnus ex vobis prodet me, qui edit mecum. *Mat. 26. 20. Ia. 22 14*

19 Ipsi verò cœperunt contristari, & ei dicere sigillatim, Num ego? & alius, Num ego? *Ioh. 13 21*

20 Ipse autem respondens dixit eis, Vnus ex duodecim, qui *manum* intingit mecum in catinum, *me prodet.*

21 Filius quidem hominis abit, prout scriptum est de eo: sed væ homini illi per quem filius hominis proditur: bonum erat homini illi si natus non fuisset. *Mat 20. 22. 1. Cor. 11.*

22 Et edentibus ipsis, quum accepisset Ie- *24.*

ſus panem, & benedixit, fregit: dedit
eis, & ait, Accipite, edite: hoc eſt cor
meum.

23 Et accepto poculo, quum gratias eg
ſet dedit eis: & biberunt ex eo omnes.

24 Et dixit eis, Hoc eſt ſanguis meus N
ui illius teſtamenti, qui pro multis effun
tur.

25 Amen dico vobis, non bibam amp
ex fructu vitis vſque ad diē illum quū ip
bibam nouum in regno Dei.

26 Et quum hymnum cecinissent, exier
in montem olearum

27 * Tunc dixit eis Ieſus, Omnes o
demini in me nocte iſta. Nam ſcriptum e
Percutiam paſtorem, & diſpergentur o

Iohan.16. 22. 28 * Sed poſtquam ſurrexero, præibo
bis in Galilæam.

Z ch.13 7 29 Petrus autem dixit ei, Etiamſi omnes
fendantur, at non ego.

Infra.16. 7. 30 Tunc dixit ei Ieſus: Amē dico tibi
die nocte iſta priuſquam bis gallus voc
miſerit, ter abnegabis me.

31 At ille multo magis dicebat, Si me
portuerit commori tibi, haud quaquam
abnegabo. Itidem autem etiam omnes di
bant.

32 * Veniunt igitur in locum cuius no
eſt Gethſemane. Tunc dicit diſcipulis ſuis, S
dete hic vſquedum precatus fuero.

Mat.26 47. Luc.22. 16. 33 Et aſſumit Petrum & Iacobum &
hannem ſecum: cœpítque expaueſcere & g
uiſſimè angi.

34 Et dixit eis, Vndiquaque triſtis eſt a

ma mea vsque ad mortem: manete hic,& vigilate.

35 Progressúsque paululum,procidit in terram: & orauit, vt si possibile esset,abiret ab ipso hora illa.

36 Dixitque, Abba Pater, omnia possibilia sunt tibi:transfer à me istum poculum,verùm non quid ego velim, sed quid tu.

37 Tunc venit & inuenit eos dormientes: dicitque Petro, Simon dormis? non potuisti vnam horam vigilare?

38 Vigilate & precamini, ne introeatis in tentationem, spiritus quidem promptus *est*, sed caro infirma.

39 Et quum rursus abiisset, precatus est,& eundem sermonem dixit.

40 Et reuersus inuenit eos rursum dormientes,(erant enim oculi eorum grauati) neque sciebant quid ei responderent.

41 Et venit,tertio: dicitque eis, Dormite quod super est,& requiescite:sufficit,venit hora:Ecce,traditur Filius hominis in manus peccatorum.

42 Surgite eamus, ecce, qui prodit me appropinquauit.

43 * Et statim, adhuc eo loquente, adest Iudas qui erat vnus ex duodecim: & cum eo turba multa cũ gladiis & fustibus, à principibus sacerdotum & Scribis & senioribus.

44 Dederat autem eis iste qui eum prodebat,commune signum,dicens, Quemcunque osculatus fuero,is est: comprehendite eũ & abducite tutò.

45 Quum igitur venisset,statim accedit ad

Mat 26. 47. *Luc.22.* 47. *Iohan.18.* 2.

eum, dicítque ei, Rabbi, Rabbi, ac deosculatus est eum.

46 Ille verò iniecerunt in eum manus, & ceperunt eum.

47 Quidam autem adstantium exerto gladio percussit seruum Pontificis maximi, & abstulit eius auriculam.

48 Et respondens Iesus, dixit eis, Vt aduersus latronem existis cum gladiis & fustibus comprehendendum me.

49 Quotidie eram apud vos in templo docens, nec cepistis me. Sed *oportet* vt implentur Scripturæ.

50 Tunc relicto eo, omnes fugerunt.

51 ¶ Quidam autem iuuenis sequebatur eum, amictus sindone super nudum *corpus*: comprehenderunt eum iuuenes.

52 Ipse verò derelicta sindone, nudus effugit ab illis.

Mat.26. 57. *Luc.22.* 54. 53 * Tunc abduxerunt Iesum ad Pontificem maximum: & conuenerunt cum eo omnes principes sacerdotum, & seniores & Scribæ,

Ioan 18. 24. 54 Petrus autem procul sequutus est eum introrsus usque in aulam pontificis maximi: & erat considens cum ministris, & calefaciens *sese* ad ignem.

Mat.26. 59. 55 * Principes autem sacerdotum & totum consessus quærebant testimonium aduersus Iesum vt eum morte mulctarent: nec inueniebant.

56 Nam multi falsum testimonium dicebant aduersus eum: sed non erant paria ipsorum testimonia.

57 Tunc quidem surrexerunt, & falsa te-
stati sunt aduersus eum, dicentes.

58 Nos audiuimus eum, dicentem, * Ego *Ioh. 2.19.*
destruam templum hoc quod est manibus fa-
ctum, & triduo aliquid absque manibus factũ
edificabo.

59 Sed ne sic quidem par erat testimonium
eorum.

60 Tum Pontifex maximus quum assurre-
xisset in medium, interrogauit Iesum, dicens,
Non respondes quicquam? quid *illud est quod*
isti aduersum te testificantur?

61 Ipse verò silebat, & nihil respõdebat. Rur
sum Pontifex maximus eum interrogauit, &
dixit ei: *Túne* es ille Christus Filius *Dei* bene-
dicti?

62 Iesus autem dixit, Ego sum: * & videbi- *Mat.24.*
tis Filium hominis sedentem ad dextram 30.
potentiæ *Dei*, & venientem cum nubibus
cœli.

63 Pontifex maximus verò diruptis vesti-
bus suis dixit, Quid adhuc nobis opus est te-
stibus?

64 Audistis blasphemiam: quid vobis vi-
detur? Illi verò omnes contra eum iudicâ-
runt, ipsum teneri mortis pœna.

65 Et cœperunt quidam conspuere in eum:
& obtegere faciem eius, & colaphos ei infli-
gere, & dicere ei, Vaticinare, ministri verò
bacillorum ictibus eum cædebant. *Mat.26.*

66 ¶ * Quum verò Petrus esset in aula in- 69.
feriùs, venit quædam ex ancillis Põtificis ma- *Luc.22.*
ximi: 55.

67 Et viso Petro qui *se* calefaciebat, intuita *Ioh.18.28*

eum, dixit ', & tu cum Nazareno Iesu er

68 Ipse verò negauit dicens, Non no neque scio quid tu dicas : Et exiuit extrà vestibulum, & gallus vocem misit.

Mat.27. 69 * Tunc ancilla quum rursus vidi
71. eum, cœpit dicere iis qui adstabant, hic
Luc. 22. *vnus* ex ipsis.
50.

70 Ipse verò rursum negauit. Et rur
Ioh.18.25 paulò pòst qui adstabant dixerunt Petro, V rè ex ipsis es: etenim Galilæus es, & loqu tua similis est.

71 Ipse autem cœpit execrari & iurare cens, Non noui hominem istum quem di tis.

72 * Tunc secundò gallus vocem misit,
Mar.27. recordatus est Petrus verborum quæ dixe
57 ei Iesus, Priusquam gallus vocem bis mis
Iohan.13. rit, ter me abnegabis. Et quum se proripu
38. set, fleuit.

CAP. XV.

1 *De his quæ Christus sub Pilato præside pas est* 11 *Barabbas Christo præfertur.* 15 *Chr stus traditur à Pilato vt crucifigatur.* 17 *Spi nis coronatur.* 19 *Conspuitur & irridetur.* 2 *Simon Cyrenæus portat crucem Christi.* 2 *Christus crucifigitur inter duos latrones.* 2 *Conuitiis afficitur.* 37 *Expirat.* 43 *Ioseph s pelit Christum.*

Mat.27. 1.
Luc. 22.
66.
Ioan. 18.
20.

1 STatim * autem diluculo, consilio init summi sacerdotes cum senioribus & Scribis ac toto consessu, vinctum Iesum ab duxe

duxerunt, tradiderúntque Pilato.

2 Tunc interrogauit eum Pilatus, Tú *ne* es ille Rex Iudæorum? Ipse verò respondens dixit ei, Tu dicis.

3 Et multùm accusabant eum principes sacerdotum.

4 Pilatus autem rursus interrogauit eum, dicens, Non respondes quicquam? ecce, quàm multa aduersus te testificantur. *Mat.* 27. 12. *Luc.* 23. 3.

5 Iesus autem nihil ampliùs respondit, adeò vt miraretur Pilatus. *Ioh.* 18. 33.

6 In festo autem dimittebat eis vnum ex vinctis quemcunque postulassent:

7 Erat verò quidam qui dicebatur Barabbas, vinctus cum seditionis sociis, qui cædem per seditionem fecerant.

8 Et vociferans turba cœpit petere *vt faceret* prout semper ipsis fecerat.

9 Pilatus autem respondit eis dicens, Vultis dimittam vobis regem illum Iudæorum?

10 (Nouerat enim eum per inuidiam traditum fuisse à Principibus sacerdotum.)

11 Principes verò sacerdotum concitarunt turbam vt potiùs Barabbam ipsis dimitteret.

12 Tunc Pilatus respondens, rursum dixit eis, Quid ergo vultis faciam isto quem dicitis regem Iudæorum.

13 Ipsi verò rursum clamauerunt, Crucifige eum.

14 Pilatus autem dicebat eis, Nam quid mali fecit? Illi autem ampliùs clamauerunt, Crucifige eum.

15 Pilatus autem volens turbæ satisfacere,

dimisit eis Barabban, & Iesum flagellatum tradidit, vt crucifigeretur.

16 ¶ Milites verò abduxerunt eum intra aulam, id est prætorium, & conuocarunt totam cohortem.

17 Et induerunt eum purpura, & circumposuerunt ei contextam coronam spineam.

18 Et cœperunt eum salutare, *dicentes*, Aue Rex Iudæorum.

19 Et verberabant eius caput calamo, & inspuebant in eum, ac summissis genibus adorabant eum.

20 Quum autem illusissent ei, exuerunt eum purpura, & induerunt eum vestimentis ipsius: eduxerúntque vt crucifigerent eum.

Mat 27. 32. *Luc.* 23. 26. 21 ¶ * Præterea angariarunt prætereuntem quendam Simonem Cyrenæum (venientem rure, patrem Alexandri & Rufi) vt portaret crucem eius.

Mat. 27. 33. 22 * Duxerúntque eum in locum Golgotha, quod est si interpreteris, Caluariæ locum.

Luc. 23. 33. 23 Et dederunt ei bibendum myrratum vinum: ipse verò non sumpsit.

Ioh. 19. 23. *Mat.* 7. 35. *Luc.* 23. 34 * Quumque crucifixissent eum, partiti sunt vestimenta eius, iacta sorte super ea, quis quid tolleret.

25 Erat autem hora tertia quando crucifixerunt eum.

Ioh. 19. 23. 26 Erátque inscriptio criminis ipsius inscripta *his verbis*, REX ILLE IVDAEORVM.

27 Crucifixerunt etiam cum eo duos latrones: vnum ad dextram, & alterum ad eius sinistram.

28 Et

28 Et impleta est Scriptura quę dicit, * Et cum sceleratis numeratus est. *Esa. 53.*

29 Et qui præteribant, conuitiabantur ei mouentes capita sua, ac dicentes, vah, *tu qui destruis templum, & triduò ædificas. *Ioh. 2. 12. 1.*

30 Serua teipsum, & descende è cruce.

31 Similiter autem & principes Sacerdotũ illudentes, dicebant alij ad alios, cum Scribis, Alios seruauit, seipsum seruare non potest.

32 Christus ille Rex Israel descendat nunc è cruce, vt videamus & credamus, & qui crucifixi erant cum eo, probris afficiebant eum.

33 Quum verò aduenisset hora sexta, tenebræ factæ sunt super totam regionem vsque ad horam nonam.

34 Et hora nona clamauit Iesus voce magna dicens, * Eloi eloi, lamma sabachthani? quod est, si quis interpretarit, Deus mi, Deus mi, cur me deseruisti? *Psal. 22. 1. Mat. 27. 46.*

35 Et quidam adstantium quum audissent, dicebant, Ecce, Eliam vocat.

36 Cucurrit autem quidam, & impleta spongia aceto, & circumposita calamo, dedit ei potum, dicens, Sinite: videamus an veniat Elias ad detrahendum eum. *Psal. 69. 22.*

37 Iesus autem emissa voce magna, expirauit.

38 Et aulæum templi fissum est in duas partes, à summo vsque ad imum.

39 Quum vidisset autem Centurio qui adstabat ipsi ex aduerso, eum ita emisso clamore expirasse, dixit, Verè homo iste Filius erat Dei.

40 Erant autem iam mulieres procul spectantes: inter quas erat Maria Magdalene, Maria Iacobi parui & Ioſe mater, & Salome.

Luc. 8. 2. 41 Quæ etiam quum eſſet in Galilæa, * quutæ fuerant eum, & miniſtrauerant ei: liæque multę quæ ſimul cum eo aſcenderant Hieroſolyma.

Mat. 27. 57. 42 * Quum autem ſerum *diei* iam eſſet (quoniam erat paraſceue, hoc eſt, antesabbathum.)

Luc. 23. 50. *Ioh.* 19. 38. 43 Veniens Ioſeph *ortus* ex Arimathia honeſtus ſenator, qui & ipſe expectabat regnum Dei, fidēti animo introiit ad Pilatum & petiit corpus Ieſu.

44 Pilatus autem miratus eſt ſi iam mortuus eſſet: & aduocato Centurione, interrogauit eum an iamdudum mortuus fuiſſet.

45 Et re cognita ex Centurione, donauit corpus ipſi Ioſeph.

46 *Is* autem emit ſindonem, & detractum eum inuoluit ſindone: depoſuítque in monumento quod erat excíſum à petra: & adduxit ſaxum ad oſtium monumenti.

47 Maria Magdalene verò & Maria Ioſe *mater*, ſpectabant vbi poneretur.

1. *De Chriſti reſurrectione.* 9 *Chriſtus apparet Mariæ Magdalenæ, & aliis.* 15 *Mittit Apoſtolos ad prædicandum.* 19 *Aſcenſio Chriſti.*

Luc. 24. 1. *Ioh.* 20. 1. Et * quum exactum eſſet Sabbathum, Maria Magdalene & Maria Iacobi *mater*

Salmone emerunt aromata, vt venientes vngerent eum.

2 Itaque valdè manè primo die hebdomadis veniunt ad monumẽtum exorto sole.

3 Dicebántque inter sese, Quis deuoluet nobis lapidem ab ostio monumenti?

4 Et intuitæ, conspiciunt lapidem esse deuolutum, nam erat magnus valdè.

5 Ingressæ igitur in monumentum, vident iuuenem sedentem ad dextram, amictum stola candida, & expauerunt. *Mat. 28. 1. Iohan. 20 12.*

6 Ipse verò dixit eis, Ne expauescite: Iesum illum quæritis Nazarenũ, qui fuit crucifixus, resurrexit, non est hîc, ecce locus vbi posuerant eum.

7 Sed abite, dicite discipulis eius & Petro, ipsum præire vobis in Galilæam: illic eum videbitis: * prout dixit vobis. *Supr. 14. 28. Mat. 26. 32.*

8 Tunc abeuntes citò, fugerunt à monumento, tenebat enim eas tremor & stupor, neque cuiquam dicebant: timebant enim.

9 Quum autem resurrexit Iesus manè, primo die hebdomadis * apparuit primũ Mariæ Magdalenę, ex qua eiecerat septem dæmonia. *Ioh. 20. 16. Luc. 8. 2.*

10 Illa profecta annũciauit iis qui cum ipsa fuerant, lugentibus ac flentibus.

11 Illi verò quum audissent eum viuere, & conspectum fuisse ab ea, non crediderunt.

12 Postea autem * duobus ex ipsis ambulantibus apparuit alia forma, quum rus proficiscerentur. *Luc. 14. 13.*

13 Et illi abierunt & annuntiauerunt reliquis: qui ne illis quidem crediderunt.

Luc. 24. 36. Ioha 20. 19. 14* Postremò, vnà sedentibus ipsis vnde exhibuit sese, & exprobrauit incredulitat eorum & cordis duritiem: quòd iis qui ips conspexerant excitatum, non credidissem.

Mat. 28. 19. 15 Et dixit eis, *profecti in mũdum vni sum, prædicate Euangelium omni creatu

Iohã. 19. 48. 16 Qui crediderit & baptizatus fuerit, s uabitur: * qui verò non crediderit, conde nabitur.

Act. 10. 18. 17 Signa autem eos qui crediderint, h subsequentur, * Per nomen meum dæmo eiicient, *linguis loquentur nouis.

Act. 2.4 & 10.46 Act. 28. 5 18 * Serpentes tollent, & si quid lethale berint, nequaquam nocebit eis. *ęgrotis m nus imponent, & bene habebunt.

Act. 28. 1 Luc. 24. 51. 19 ¶ * Dominus igitur postquam loqu fuisset eis: sursum receptus est in cœlum, sedit ad dextram Dei.

Heb. 2. 4. 20 Illi verò egressi prædicarunt vbiq Domino vnà operante, & sermonem co mante per signa obsequentia.

EVA

EVANGELIVM SECVNDVM LVCAM.

CAP. I.

Præfatur Lucas. 5 Zacharias, & Elizabet 15 Iohannes qualis futurus. 20 Zacharias incredulus, mutus efficitur. 26 Angelus salutat Mariam, & annuntiat Christi natiuitatem 39. Maria visitat Elizabet. 46 Canticum Mariæ 68 Canticum Zachariæ nuntians Christum promissum venisse. 76 Iohannis officium.

QVONIAM multi aggressi sunt componere narrationem earum rerum, quarum plena fides nobis facta est,

2 Prout tradiderunt nobis qui à principio spectatores ipsi & ministri fuerunt sermonis.

3 Visum est etiam mihi omnia altè *repetita*, penitùs consequuto ordine, *de eis* ad te scribere, præstantissime Theophile:

4 Vt agnoscas earum rerum veritatem quas auditione accepisti.

5 FVit diebus Herodis illius regis Iudæ
1. Par. 24.1. Sacerdos quidam nomine Zachatias, de vice Abia: vxor verò ipsius *erat* ex filiabus Aaron, & nomen eius Elizabeth.

6 Erant autem iusti ambo in conspectu Dei incedentes in omnibus mandatis & constitutionibus Domini inculpatè,

7 Nec erat ipsis proles, eo quòd esset Elizabeth sterilis, & ambo prouecti iam essent ætate.

8 Factum est autem quum is sacerdotio fungeretur in ordine vicis suæ coram Deum.

9 Secundum ritum sanctionis sacerdotalis, sortitus est *mumus* suffitus faciendi, postquam ingressus esset in templum Domini.

Exo. 30. 7. 10 *Et tota multitudo populi foris precabatur tempore suffitus.

Leui. 16. 17. 11 Visus autem est ei Angelus Domini stans ad dextram altaris suffitus.

12 Et Zacharias *eo* viso turbatus est, & timor incidit in eum.

13 Dixit autem ei Angelus, Ne time Zacharia, nam exaudita est deprecatio tua: vxor que tua Elizabeth gignet tibi filium, & vocabis nomen eius Iohannem.

14 Et erit tibi gaudio & exultationi, multique super eius natiuitate gaudebunt.

15 Erit enim magnus in conspectu Domini, & vinum sicerámque non bibet: & Spiritu sancto implebitur etiam ab vtero matris suæ,

Mal 3.5. Mat. 11. 14. 16 *Multósque filiorum Israel conuertet ad Dominum Deum ipsorum:

17 N

17 Nam ipſe præcedit in conſpectu eius cum ſpiritu & virtute Eliæ, vt conuertat corda patrum in filios, & rebelles ad prudentiam iuſtorum: vt paret Domino populum inſtructum.

18 Tunc dixit Zacharias Angelo, Quo *argumento* iſtud noſcam? ego enim ſum ſenex, & vxor mea prouecta eſt ætate.

19 Et reſpondens Angelus dixit ei, Ego ſũ Gabriel qui adſto in conſpectu Dei, miſſúſque ſum vt te alloquar, & hæc tibi læta nunciem:

20 Et ecce, ſilebis, nec loqui poteris *ad eum* vſque diem quo hęc fiant, eò quòd non credidiſti ſermonibus meis, qui implebuntur tempore ſuo.

21 Erat autem populus expectans Zachariam: & mirabantur quòd is tardaret in templo.

22 *Ille* verò egreſſus non poterat eis loqui: & cognouerunt eum viſionem vidiſſe in templo: Nam ipſe innuebat eis: permansítque mutus.

23 Et factum eſt, vt impleti ſunt dies miniſterij ipſius, abiit domum ſuam.

24 Poſt illos autem dies concepit Elizabeth vxor eius: & occultauit ſe mẽſibus quinque, dicens.

25 Nempe ita mihi fecit Dominus diebus quibus *me* intuitus eſt, *vt* auferret probrum illud meum inter homines.

26 ¶Menſe autem ſexto miſſus eſt Angelus Gabriel à Deo in vrbem Galileæ cui nomen Nazareth.

*Mat.*1.81 27 * Ad virginem desponsam viro cui nomen erat Ioseph, ex domo Dauid: nomen autem virginis *erat* Maria.

28 Ingressus igitur Angelus ad eam, dixit, Aue gratis dilecta: Dominus tecum *est*, benedicta tu inter mulieres.

29 Illa verò quum *eum* vidisset, perturbata est super eius sermone: & cogitabat qualis esset salutatio ista.

30 Tunc dixit ei Angelus, Ne time Maria: es enim inuenisti gratiam apud Deum:

31 * Et ecce concipies in vtero, & paries filium: & vocabis nomen eius Iesum.

Esa 7.14

*Infr.*2.21. *Mat.*1.21

32 Hic erit magnus, & Filius altissimi vocabitur, dabítque ei Dominus Deus sedem Dauid patris ipsius.

*Dan.*7. 14 27.

33 * Regnabítque super domum Iacob in æternum, & regni eius non erit finis.

Mich. 4. 7.

34 Dixit autem Maria ad Angelum, Quemodo erit istud: quandoquidem virum non noui?

35 Et respondens Angelus dixit ei, Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus Altissimi inumbrabit te: propterea *id* etiam quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei.

36 Et ecce, Elizabet cognata tua, & ipsa concepit filium in senectute sua, & hic mensis est sextus ipsi quæ vocabatur sterilis:

37 Quia apud Deum non erit impossibile vllum verbum.

38 Dixit autem Maria, Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum. Et abiit ab ea Angelus.

39 ¶ Con-

39 ¶ Consurgens verò Maria per eos dies profecta est in montanam *regionem* cum festinatione, in vrbem Iuda:

40 Et ingressa est domum Zachariæ, & salutauit Elizabet.

41 Et factum est vt audiuit Elizabet salutationem Mariæ, saliit fœtus in vtero eius: & repleta est Spiritu sancto Elizabet.

42 Exclamauítque voce magna, & dixit, Benedicta tu inter mulieres, quia benedictus fructus vteri tui.

43 Et vnde hoc mihi, vt veniat mater Domini mei ad me?

44 Ecce enim, vt peruenit vox salutationis tuæ in auribus meis subsiliit fœtus exultans in vtero meo.

45 Et beata est quæ credidit: nam perficientur ea quæ dicta sunt ei à Domino.

46 Tunc ait Maria, Magnificat anima mea Dominum,

47 Et exultat spiritus meus super Deo seruatore meo.

48 Qui respexit humilem ancillam suam, ecce, enim, ex hoc *tempore* beatam me prædicabunt omnes ætates:

49 Quia magnificè mecum egit potens ille, cuius sanctum *est* nomen.

50 Et cuius misericordia in omnes ætates *parata est* timentibus ipsum.

51 Fortè facinus fecit brachio suo: * dissipauit superbos cogitatione cordis ipsorum. *Esa 51.9. Ps.33.10. Esa.29.15*

52 Detraxit potentes è thronis, & extulit humiles.

1. Reg. 2. 6. 53 * Famelicos impleuit bonis, & diui
ablegauit inanes.

Psal. 34. 11. 54 * Suscepit Israël puerulum suum, vt
mor esset misericordiæ.

Esa. 30. 38. & 41. 8. & 54. 5. 55 (* Prout loquutus est patribus nost
nimirum Abrahamo, & semini eius) in
ternum.

Ier. 31. 3. 20. 56 Manſit autem Maria cum illa q
menses tres : & *postea* reuertit dom
suam.

Gen. 17. 19. & 22. 15. 57 ¶ Elizabethæ verò impletum est tem
pariendi: & peperit filium.

Psal. 132. 11. 58 Et audierunt accolæ & cognati eius,
minum magnifica misericordia sua vsum
se erga eam, & ei gratulabantur.

Supr. 14. 56 Et factum est, die octauo venerun
circumciderent puerulum, & vocabant e
ex nomine patris ipsius Zachariam.

60 Sed respondens mater eius, ait, Neq
quam, sed vocabitur Iohannes.

61 Et dixerunt ad eam, Nemo est in cogn
tione tua qui vocetur isto nomine.

62 Innuebant autem patri eius quid ve
eum vocari.

63 Isque postulata tabella scripsit, dice
Infr. 2. 30 * Iohannes est nomen eius. Et mirati sun
mnes.

64 Apertum est autem os eius illicò,
lingua eius, & loquebatur benedice
Deo.

65 Ortus est igitur timor omnibus acco
eorum: & in tota montana regione Iudæ
vulgata sunt omnia verba ista.

66 Et omnes qui audierunt, respond
ru

rum & in corde suo dicentes, Quisnam puerulus hic erit? Manus autem Domini erat cum eo?

67 Et Zacharias pater eius repletus est Spiritu sancto: prophetauitque, dicens,

68 * Benedictus Dominus Deus Israel, quòd inuiserit & redemerit populum suum. *Infr.* 2.30 *Mat.* 1. 22.

99 * Et erexit cornu salutis nobis in domo Dauid pueri sui. *Psal.* 132. 17.

70 * Prout loquutus est per os sanctorum qui à seculo fuerunt Prophetarum suorum. *Psal.* 132. 18.

71 *Fore vt nos* seruaret ex inimicis nostris, & è manu omnium qui oderunt nos, *Ier.* 23. 6. & 30. 10

77 Vt vteretur misericordia erga patres nostros, ac memor esset fœderis sui sancti. *Gen.* 22. 16.

73 Et * iureiurandi quod iurauit Abrahamo patri nostro, *nimirum* se daturum nobis: *Ier.* 31. 33. *Heb.* 6. 13 17.

74 Vt sine metu, è manu inimicorum nostrorum liberati seruiamus ipsi, 1 *Pet.* 1. 15

75 * Cum sanctitate & iustitia in ipsius conspectu, cunctis diebus vitæ nostræ.

76 Tu verò puerule, Propheta altissimi vocaberis: præibis enim ante faciem Domini, vt pares vias eius.

77 Et des cognitionem salutis populo eius, per remissionem peccatorum ipsorum. *Supr.* 17.

78 Propter viscera misericordiæ Dei nostri quibus inuisit nos * is qui prodit ex alto: *Zach.* 3. 9. & 4. 12.

79 Vt appareat iis qui in tenebris & vmbra mortis positi sunt ad dirigendos pedes nostros in viam pacis. *Malac.* 4. 2.

80 Ipse autem puerulus crescebat & co
roborabatur Spiritu: fuítque in desertis
eum vsque diem quo se ostenderet ap
Israelem.

CAP. II.

*1 Censetur tota terra à Cæsare Augusto. 7. Nas
citur Christus. 13 Canticum Angelorum. 21 Chri
stus circumciditur. 22 Puerpuræ Mariæ purga
tio. 28 Simeon suscipit Christum. 29 Cantic
Simeonis. 36 Anna Prophetissa. 40 Puer Chri
stus. 46 Iesus cum doctoribus disputat.*

1 FActum est autem diebus illis, venit e
actum à Cæsare Augusto, vt describe
tur totus orbis.

2 (Hæc descriptio prima facta est præsi
Syriæ Cyrenio.)

3 Ibant igitur omnes vt describerentur
suam quisque vrbem.

4 Ascendit autem etiam Ioseph à Galilæ
Ioh. 7. 41 ex vrbe Nazareth, in Iudæam,* in vrbem Da
uid quæ vocatur Bethleem (propterea quòd
esset ex domo & familia Dauid,)

5 Vt describeretur cum Maria desponsa
bi vxore, quæ erat prægnans.

6 Factum est autem quum essent illic,
completi sunt dies quibus ipsa pareret.

7 Peperit igitur filium suum primogeni
tum, & fasciis eum inuoluit, reclinauitque
eum in præsepi: eò quòd non erat eis locus
in diuersorio.

8 ¶ Erant autem pastores in eadem regio

ne excubantes & agentes vigilias noctis super gregem suam.

9 Et ecce Angelus Domini superuenit ipsis, & gloria Domini circumfulsit eos: & timuerunt timore magno.

10 Tunc dixit eis Angelus, Ne timete: ecce enim euangelizo vobis gaudium magnum, quod erit toti populo:

11 *Nempe* natum esse vobis hodie Seruatorem (qui est Christus Dominus) in vrbe Dauid

12 Hoc autem vobis signum *erit*, Inuenietis infantem fasciis inuolutum, iacentem in præsepi.

13 Et repentè adfuit cum Angelo multitudo exercituum cœlestium, laudantium Dominum & dicentium,

14 Gloria in *cœlis* altissimis Deo, & in terra pax, in homines beneuolentia.

15 Et factum est, vt discesserunt ab eis Angeli in cœlum, tunc pastores illi dixerunt alij ad alios, Eamus sanè Bethleem vsque, & videamus factum istud quod Dominus notũ fecit nobis.

16 Venerunt igitur festinantes, & inuenerunt Mariam & Ioseph, & infantem iacentem in præsepi.

17 *Eo* autem viso, diuulgarunt id quod dictum fuerat ipsis de puerulo illo.

18 Et omnes qui audierunt, mirati sunt ea quæ ipsis dicta fuerant à pastoribus.

19 Maria verò ista omnia conseruabat, conferens *ea* in corde suo.

20 Reuersi sunt autem pastores, glorifican-

tes & laudantes Deum ſuper omnibus q
audierant & viderant, prout ipſis dictum
rat.

21 * Et quum aduenisſet dies octau
Gen.17. 18. circumciderent puerulum,* vocatum eſt
men eius Ieſus, quod vocatum fuerat ab
Leuit.12. 3. gelo priuſquam ipſe in vtero concip
tur.

Supr.1.31 22 Et quum impleti fuiſſent dies pur
Mat.1.21 tionis Mariæ * ſecundum legem Moſis,
Ioh.7.22. duxerunt eum Hieroſolymam , vt ſiſte
Leuit.12. 6. eum Domino.

23 (Prout ſcriptum eſt in lege Domi
Exod. 13. 2. Omnis maſculus primogenitus, ſanctus
mino erit.)

Num.8.6 24 Et vt darent oblationem, * ſecund
Leuit.12. 6. *id* quod dictum eſt in Lege Domini, par
turum, aut duos pullos columbarum.

25 ¶ Et ecce quidam erat in Hieruſale
cui nomen Simeon : *erátque* homo iſte iu
ac religioſus , expectans conſolationem
ſrael: & Spiritus ſanctus erat ſuper eum.

26 Fuerátque ipſi diuinitùs nuntiatu
Spiritu ſancto , *ipſum* non viſurum mor
priuſquam vidiſſet Chriſtum illum D
mini.

27 Is igitur venit impulſore Spiritu
templum, & quum introducerent puer
Ieſum parentes , vt eius cauſa facerent quo
ex Lege conſueuerant.

28 Tunc ipſe accepit eum in vlnas ſuas
benedixit Deo, ac dixit,

29 Nunc di mittis ſeruum tuum Domi
ſecundum verbum tuum, in pace:

30 Qui

30 (Quia viderunt oculi mei ſalutem
tuam,
31 Quam paraſti in oculis omnium po-
pulorum:
32 Lumen patefaciendum Gentibus, &
gloriam populi tui Iſrael.
33 Ioſeph autem & mater eius mirabantur ſuper eis quæ dicebantur de eo.
34 Et benedixit eis Simeon, dixitque Mariæ matri eius: * Ecce poſitus eſt iſte in caſum & reſurrectionem multorum in Iſrael, & in ſignum cui contradicatur. *Eſa.8.32. Rom.9.32. 1.Pet.2.8*
35 (Quin & tuam ipſius animam traiiciet gladius) vt detegãtur ex multis cordibus cogitationes.
36 * Erat etiam *quædam* Anna prophetiſſa filia Phanuel, ex tribu Aſer: hæc proceſſerat in multam ætatem, poſtquam vixiſſet cum viro annnis ſeptem à virginitate ſua.
37 Et *quum* eſſet vidua, quaſi annorum octoginta quatuor, non abſcedebat à templo, ieiuniis ac deprecationibus ſeruiens *Deo* nocte acdie.
38 Hæc igitur eo ipſo momento quum ſuperueniſſet, viciſſim confitebatur Domino, & loquebatur de eo omnibus qui expectabant redemptionem in Hieruſalem.
39 At *illi* vt perfecerunt omnia ſecundum Legem Domini, reuerſi ſunt in Galilæam in vrbem ſuam Nazareth,
40 Puerulus autem creſcebat, & corroborabatur Spiritu, implebatúrque ſapientia, & Dei gratia ipſi inerat.
41 ¶ Ibant verò parentes eius, quotannis

Deut.26. Hierosolymam * in die festo Paschæ.

1. 42 Quum igitur factus esset annorum
decim, ascenderunt ipsi Hierosolyman
cundum ritum diei illius festi.

43 Peractisque *eius* diebus : quum re
rentur illi, remansit puer Iesus in Hieru
quod nesciuit Ioseph nec mater eius.

44 Existimantes autem eum esse i
mitatu, ierunt viam *unius* diei : & re
bant eum inter cognatos & inter notos.

45 Et quum eum non inuenissent, re
sunt in Hierusalem, quærentes eum.

46 Et factum est triduò pòst inuen
eum in templo, sedentem in medio d
rum, & audientem eos, & eos interr
tem.

47 Obstupescebant autem omnes
eum audiebant, super intelligentia & re
sis eius.

48 Et eo viso fuerunt attoniti, & di
mater eius, Fili, cur ita feciſti nobis? e
pater tuus & ego anxij quærebamus te.

49 Tunc dixit ad eos, Quid est quòd
rebatis me? *an* nesciebatis quod in iis qu
tris mei sunt, oportet me esse?

50 At ipsi non intellexerunt verba
ipsis loquutus erat.

51 Descendit autem cum eis, veni
Nazareth: & erat eis subiectus. Et mater e
conseruabat omnia hæc in corde suo.

52 Iesus autem proficiebat sapientia &
tura ac gratia apud Deum & homines.

CAP. III.

Iohannes hortatur ad resipiscentiam. 15 Testimonium ipsius de Christo. 20 Herodes illum in carcerem includit. 21 Christus baptizatur. 23 Catalogus maiorum Christi.

ANno vero decimoquinto Imperij Tiberij Cæsaris, Pontio Pilato præside dea,& Tetrarcha Galileæ Herode, Philipo autem ipsius fratre tetrarcha Itureæ & traconitidis regionis, & Lysania Abilenes tetrarcha.

2 Sub Pontificibus maximis Anna & Caiapha factum est verbum Domini ad Iohanem Zachariæ filium,in deserto. *Act. 4. 6*

3 Venit igitur in omnem regionem circumiacentem Iordani, prædicans Baptisma resipiscentiæ in remissionem peccatorum. *Mat. 3. 2. Mar. 1. 4.*

4 Vt scriptum est in libro sermonũ Esaiæ prophetæ, dicentis, *Vox clamantis in deserto,parate viam Domini,complanate semitas eius. *Esa. 40. 30. Iohan. 1. 13.*

5 Omnis vallis implebitur, & omnis mõs & collis deprimetur, & quæ curua sunt, fient in recta & asperæ viæ *fient* planæ.

6 Videbítque omnis caro salutem Dei.

7 Dicebat igitur turbæ venienti vt baptizaretur ab ipso, *Progenies viperarum,quis demonstrauit vobis, vt futuram iram effugeretis. *Mat. 3. 7.*

8 Ferte igitur fructus dignos iis qui resi-

puerint, & ne cœperitis dicere apud ipsos, Patrem habemus Abraham. Dico enim vobis posse Deum etiam ex lapidibus istis excitare liberos Abrahamo.

9 Iam verò securis etiam ad radicem arborum posita est: omnis igitur arbor non faciens fructum bonum, exciditur, & in ignem abiicitur.

10 Tunc interrogauit eum turba, dicens: Quid igitur faciemus?

1. Ioh. 3. 17. 11 Respondens autem dixit eis, * Qui habet duas tunicas, impertiat non habenti: & qui habet escas, similiter faciat.

12 Venerunt autem & Publicani ut baptizarentur: & dixerunt ei, Magister, quid faciemus?

13 Ipse verò dixit eis, Nihil amplius quàm quod constitutum est vobis, exigite.

14 Interrogauerunt autem eum etiam milites, dicentes, Et nos quid faciemus? Et dixit eis, Neminem concutite, néque calumniam faciatis: & contenti estote stipendiis vestris.

15 Expectante autem populo, & cogitantibus omnibus in cordibus suis de Ioanne, ne forte ipse esset Christus ille.

16 Respondit Iohannes, dicens omnibus: Mat. 3. 11 Ego quidem baptizo vos aqua: sed venit Mar. 1. 8. validior me est, cuius non sum dignus Ioh. 1. 26. soluam solearum corrigiam: ipse vos baptizabit Spiritu sancto & igni. Act. 1. 5. & 8. 4. & 1. 16. & 9. 4.

17 Cuius ventilabrum in manu ipsius, & perpurgabit aream suam: cogétque triticum in horreum suum, paleam autem exuret igni inextinguibili.

18 Mi

18 Multa igitur etiam alia exhortans euangelizabat populo.

19 ¶ * Herodes autem Tetrarcha, quum argueretur ab eo de Herodiade vxore Philippi fratris eius, déque omnibus sceleribus quæ ipse fecerat: *Mat.14. 3. Mar.6. 17.*

20 Adiecit & hoc supra omnia, quod inclusit Iohannem in carcere.

21 ¶ Factum est autem quum baptizaretur omnis populus, & Iesus baptizatus esset, & precaretur, vt apertum sit cœlum,

22 Ac descenderet Spiritus sanctus corporea specie tanquam columba supra eum: & vox de cœlo existeret, dicens, Tu es Filius ille meus dilectus, in te acquiesco. *Mat.3.13 Mar.1.9 Ioh.1.32.*

23 ¶ Ipse autem Iesus incipiebat esse quasi annorum triginta, filius (vt existimabatur) Ioseph, qui fuit *filius* Heli,

24 Qui fuit Matthat, qui fuit Leui, qui fuit Melchi, qui fuit Ianna, qui fuit Ioseph,

25 Qui fuit Mattathiæ, qui fuit Amos, qui fuit Naum, qui fuit Essi, qui fuit Naggæ,

26 * Qui fuit Maath, qui fuit Mattathiæ, qui fuit Semei, qui fuit Ioseph, qui fuit Iuda,

27 Qui fuit Iohanna, qui fuit Rhesa, qui fuit Zorobabel, qui fuit Salathiel, qui fuit Neri,

28 Qui fuit Melchi, qui fuit Addi qui fuit Cosam, qui fuit Elmodam, qui fuit Er,

29 Qui fuit Iose, qui fuit Eliezer, qui fuit Iorim, qui fuit Matthat, qui fuit Leui.

30 Qui fuit Simeon, qui fuit Iuda, qui fuit Ioseph, qui fuit Ionam, qui fuit Eliacim.

31 Qui fuit Melcha, qui fuit Mai
qui fuit Mattatha, qui fuit Nathan, qui
Dauid.

32 Qui fuit Ieſſe, qui fuit Obed,
fuit Boos, qui fuit Salmon, qui fuit
aſſon,

33 Qui fuit Aminadab, qui fuit Aram,
fuit Eſrom, qui fuit Phares, qui fuit Iuda,

34 Qui fuit Iacob, qui fuit Iſaac,
fuit Abraham, qui fuit Thara, qui fuit
chor,

35 Qui fuit Saruch, qui fuit Ragau, qui
Phalec, qui fuit Heber, qui fuit Salæ,

36 Qui fuit Arphaxad qui fuit Sem,
fuit Noe, qui fuit Lamech.

37 Qui fuit Methuſala, qui fuit Henoch,
fuit Iared, qui fuit Mahalaleel, qui fuit
nan.

38 Qui fuit Henos, qui fuit Seth, qui fui
dam, qui fuit Dei.

CAP. IIII.

1: *De tentatione & ieiunio Chriſti.* 16 *Doct*
Nazareth magna omniũ admiratione. 24. *P*
pheta in patria docens contemn tur. 33. *De*
niacus ſanatur 38 *Socrus Petri ſanatur.* 40
nantur & infirmi. 41 *Et dæmones confi*
Chriſtum.

1 IEſus autem plenus Spiritu Sancto reu
à Iordane, * & actus eſt ab *eodem* Spi
Mat. 4. in deſertum.
Mar. 1. 2 Dies quadraginta tentante *eum* diabo
Ne

Neque comedit quicquam per illos dies: sed his exactis, postea esuriit.

3 Tunc dixit ei diabolus, Si Filius es Dei, dic isti lapidi vt fiat panis.

4 Et respondit ei Iesus dicens, Scriptum est, *non pane solo victurum hominem, sed omni verbo Dei. *Deut.* 8. 3. *Mat.* 4.

5 Tunc quum subduxisset eum Diabolus in montem sublimem, ostendit ei omnia regna terræ puncto temporis. 4.

6 Et ait ei diabolus, Tibi dabo potestatem hanc vniuersam, & gloriam illorum *regnorum*, nam mihi tradita est, & cuicunque voluero do eam.

7 Itaque si tu adoraueris me, erunt tua omnia.

8 Respondens autem Iesus dixit ei, Abscede à me Satana: scriptum est enim, * Adorabis Dominum Deum tuum, & ei soli seruies. *Deut.* 9. 16. & 10. 26.

9 Tum duxit eum in Hierusalem, & eum statuit super pinnas templi: & dixit ei, Si Filius Dei es, iace teipsum hinc deorsum.

10 Scriptum est enim, *Angelis suis mandabit de te, vt custodiant te. *Psal.* 95. 12.

11 Et in manus tollent te, ne quando offendas ad lapidem pedem tuum.

12 Respondens autem Iesus dixit ei, Dictum est, * Non tentabis Dominum Deum tuum. *Deut.* 6. 16.

13 Finita omni tentatione, diabolus abscessit ab eo ad tempus.

14 Reuersus est autem Iesus cum virtute spiritus in Galilæam, & fama de eo exiit in

totam circumiacentem regionem.

25 Et ipse docebat in synagogis eorum, o
mnibus ipsum glorificantibus

Mat. 13. 54. Marc. 6. 1. 16 * Venit igitur Nazareth, vbi fuerat n
tritus: & intrauit, vt consueuerat, die Sabb
in synagogam: & surrexit vt legeret

Ioh. 4. 43 17 Tunc datus est ei liber Esaiæ Prophe
quúmque explicuisset librum: inuenit loc
in quo scriptum erat.

Esa. 61. 1. 18 * Spiritus Domini super me, propte
quod vnxit me, vt euangelizem pauperib
misit me, vt sanem contritos corde, vt pra
cem captiuis dimissionem, & cæcis visus
cuperationem, & confractos emittam in
bertatem.

19 Vt prædicem annum Domini ac
ptum.

20 Et complicatum librum quum red
disset ministro, sedit: & omnium in syna
ga oculi erant intenti in eum.

21 Cœpit autem eis dicere. Hodie impl
est hæc Scriptura audientibus vobis.

22 Et omnes testimonium ei dabant
mirabantur super sermonibus *plenis* grat
qui procedebant ex ore ipsius, dicebántq
Nónne iste est filius Ioseph?

23 Et dixit ad eos, Omnino dicetis mi
hoc prouerbium, Medice, cura teipsum. qu
cunque audiuimus facta fuisse in Caperna
fac etiam hic in patria tua.

Ioh. 4. 44 24 Dixit autem, Amen dico vobis, Ne
1. Reg. 17. 9. Propheta acceptus est in patria sua.

25 Sed in veritate dico vobis, * Multæ v
Iac. 5. 17. duæ erant diebus Eliæ in Israël, quando cl

sum est cœlum ad annos tres, & sex menses, adeò vt fuerit fames magna per totam regionem:

26 Sed ad nullam illarum missus est Elias, nisi Sareptem vrbem Sidoniæ, ad mulierem viduam.

27 * Et multi leprosi erant in Israel sub Eliseo Propheta, sed nemo eorum purgatus est nisi Naaman Syrus. 2. Reg. 5. 14.

28 Tunc repleti sunt omnes excandescentia in synagoga, hæc audientes.

29 Et quum surrexissent, eiecerunt eum extra vrbem, & duxerunt eum vsque ad supercilium montis super quem vrbs ipsorum erat ædificata, vt præcipitarent eum

30 Ipse verò quum transisset per medium eorum, profectus est

31 ¶ Et descendit in Capernaum vrbem Galilææ,* ibique docebat eos Sabbathis. Mat. 4. 13.

32 * Et percellebantur super doctrina eius, Erat enim sermo ipsius cum authoritate. Mar. 1. 21.

33 * Erat autem in synagoga quidam habens spiritum dæmoniacum imparum, qui exclamauit voce magna, Mat. 7. 29. Mar. 1. 22.

34 Dicens, Ah, quid nobis tecum Iesu Nazarene? venisti vt perderes nos? noui te qui sis, nempe Sanctus ille Dei. Mar. 1. 23.

35 Et obiurgauit eum Iesus, dicens, Obmutesce, & exi ex eo. Tunc dæmonium abiecto illo in medium, exiit ex eo, nihilque ei nocuit.

36 Et obortus est pauor in omnib⁹, & colloquebantur alij cum aliis dicētes, Quid hoc

rei est,quòd cum authoritate ac potestate i
perat impuris spiritibus,& exeunt.

37 Et dimanauit rumor de eo in omn
locum circumiacentis regionis.

Mat. 8. 14. *Marc.* 1. 30. 28 * Quum surrexisset autem Iesus è sy
goga,introiuit domum Simonis. Socrus v
Simonis detinebatur febri magna:& roga
runt eum pro illa.

39 Tunc *ipse* adstans suprà eam,obiurg
febrim: & *febris* eam dim sit: *illa* verò qu
illicò surrexit, ministrauit eis.

40 Occidente autem sole,omnes qui h
bant ægrotantes morbis variis,ducebãt i
ad eum:ille verò vnicuique ipsorum imp
tis manibus,sanauit eos.

41 ¶ * Exibant autem etiam dæmoni
multis clamantia & dicentia , Tu es Chr
ille Filius Dei , Sed *ipse* obiurgans , non si
bat ea loqui quòd scirent ipsum esse C
stum.

42 ¶ Orto autem die egressus , profe
est in desertum locum: & turba quærebat
veneruntque vsque ad ipsum : & retinebã
eum ne ab ipsis discederet.

43 Ille verò dixit eis, Certè etiam alij
bibus oportet me euangelizare regnum D
nam ad hoc missus sum.

44 Et prædicabat in synagogis Galilæ.

CAP. V.

1 *Christus docet è nauigio.* 6 *De capturâ pi*
12 *Leprosus.* 16 *In deserto orat Christus.* 1
ralyticus. 28. *Leui publicanus.* 34 *Ieiu*

& afflictiones Apostolorũ post ascensionẽ 36.37. 38. Vetustis vtribus, & vestibus discipuli debilis & minus robusti comparantur.

1 FActum est autem, quum turba immineret ei, audiendi verbi Dei causa, ipse stabat apud stagnum Genezareth: *Mat.4. 18. Marc.1. 16.*

2 Vidítque duo nauigia quę ad stagnum erant: piscatores verò quum ex ijs descendissent, abluebant retia.

3 Ingressus autem in vnum istorum nauigiorum, quod erat Simonis, rogauit eum vt à terra proueheret paulul ũ: quumq; cõscendisset, docebat turbam ex nauigio.

4 Vt cessauit autem loqui, dixit ad Simonem, Prouehito in altum, & dimittite retia vestra ad capturam.

5 Tunc respondens Simon, ait ei, Magister, cùm per totã noctẽ nos fatigauerimus, nihil cepimus, tamen ex tuo iussu dimittam rete.

6 Et quum hoc fecissent, concluserunt piscium multitudinem magnam: dirumpebatur autem rete eorum.

7 Et innuerunt sociis qui erant in altero nauigio vt venirent, & ipsis opitularẽtur. Venerunt igitur, & impleuerunt ambas naues, ita vt penè mergerentur.

8 Quum autem *hæc* vidisset Simon Petrus, accidit ad genua *Iesu*, dicens, Discede à me, Nam homo peccator sum, Domine:

9 Pauor enim occuparat eum & omnes qui cum eo *erant*, super captura piscium quam comprehenderant.

10 Similiter autem & Iacobum & Iohannem filios Zebedæi, qui erant socij Simonis. Tunc ait ad Simonẽ Iesus, Ne metue: ab hoc *tempore* homines viuos capies.

11 Illi autem quum subduxissent in terram nauigia, relictis omnib⁹, secuti sunt eum.

Mat 8.2

*Marc.*1. 40.

12 ¶ * Et factum est, quum esset in quadam vrbe, tunc ecce adfuit quidam plenus lepra: ac viso Iesu procidens in faciem, rogauit eum dicens, Domine si velis potes me purgare.

13 *Iesus* autem extensa manu tetigit eum dicens, Volo, purgator. Et statim lepra abiit ab eo.

14 Ipse verò præcepit ei vt nulli *hoc* diceret. Sed vade, inquit, ostende teipsum Sacerdoti & offer pro purgatione tui, * prout præcepit Moses, vt *hoc sit* eis testimonio.

*Leuit.*14 4.

15 ¶ Dimanabant autem eò magis sermones de eo: & conueniebat turba vt multa audirent, & per eum sanarentur à morbis istis.

16 Ipse autem secedens, erat in desertis, & precabatur.

17 ¶ Et factũ est quodam die quum ipse doceret, essentque Pharisæi sedentes, ac Legis doctores, qui venerant ex omnibus vicis Galileæ & Iudeæ & ex Hierusalem & potẽtia Domini adesset *ei* ad sanandum illos.

*Mat.*9.2 *Marc.*2. 3.

18 * Tunc ecce *adfuerunt* quidam ferentes in lecto hominem qui erat paralyticus: & studebant eum inferre, & ponere in ipsius conspectu.

19 Et quum non inueniſſent qua parte eum inferrent, propter turbam, aſcenderunt ſuper domum, & per tegulas dimiſerunt eum cum lectulo in medium ante Ieſum.

20 Qui fide eorum viſa, dixit, Heus tu: remiſſa ſunt tibi peccata tua.

21 Tunc cœperunt ratiocinari Scribæ & Phariſæi dicentes, Quis eſt iſte qui loquitur blaſphemias? Quis poteſt remittere peccata, niſi ſolus Deus?

22 Ieſus autem quum noſſet eorum ratiocinationes, reſpondens, dixit eis, Quid ratiocinamini in cordibus veſtris?

23 Vtrum eſt facilius dicere: Remiſſa ſunt tibi peccata: an dicere, Surge & ambula?

24 Vt autem ſciatis Filium hominis præditum eſſe authoritate in terra remittendi peccata (ait paralytico,) Tibi dico, Surge, & ſublato lectulo tuo, proficiſcere domum tuam.

25 Is autem illicò quum ſurrexiſſet in cõſpectu eorum, ſublato eo in quo iacuerat, abiit domum ſuam, glorificans Deum.

26 Et ſtupor cepit omnes, & glorificabant Deum: & repleti ſunt timore, dicentes, Certe vidimus inopinata hodie:

27 * Poſt hæc verò exiit, & conſpexit publicanum nomine Leui, ſedentem ad telonium, & dixit ei, ſequere me. *Mat.* 9. 9. *Mar.* 2. 14.

28 Et ille relictis omnibus ſurrexit, & ſequutus eſt eum.

29 Et fecit ei Leui epulum magnum domi ſuæ: erátque turba multa publicanorum, & aliorum qui cum ipſis accumbebant.

30 Qui autem ex iis erant Scribæ & Phari-
sæi murmurabant aduersus discipulos eius
dicentes, Quare cum publicanis & peccato-
ribus editis & bibitis?

31 Et respondens Iesus dixit eis, Non opus
est iis qui sani sunt, medico, sed iis qui male
affecti sunt.

32 * Non veni vocatum iustos, sed peccato-
res ad resipiscentiam:

1. *Tim.* 1. 33 * Ipsi verò dixerunt ei, Quare discipuli
35. Iohannis ieiunant crebrò, & deprecationes
Mat. 9. faciunt, similiter & discipuli Phariseorum: tui
14. verò edunt & bibunt?

Mar. 2. 34 Ipse autem dixit eis, Num potestis facere
18. vt filij thalami, quo *tempore* cum ipsis est
sponsus, ieiunent?

35 Aderunt autem dies quum tolletur ab
eis sponsus, tunc ieiunabunt illis diebus.

36 Dicebat autem eis etiam per parabolam:
Nemo panniculũ noui vestimenti immittit
in vestimentum vetus: alioqui & illud nouum
findit *vetus*, & veteri non cõuenit panniculus
sumptus ex nouo.

37 Et nemo iniicit vinum nouum in vtres
veteres: alioqui disrumpet vinum nouum vtres, & ipsum effundetur, & vtres peribunt:

38 Sed vinum nouum in vtres recentes in-
iiciendum est: & vtraque conseruantur.

39 Et nemo qui biberit vetus: statim vult
nouum: dicit enim, Vetus vtilius est.

CAP. VI.

1 *Discipuli spicas vellunt Sabbatho.* 6 *De ha-*
bente manum aridam. 13 *Electio Apostolorum.*
20 *De beatitudinibus & maledictionibus.*

27 *In-*

17 *Inimici diligendi.* 46 *Quo fructu verbum Dei sit audiendum.*

FActũ * est verò vt sabbatho altero primo pertransiret igitur sata: Vellebant autem eius discipuli spicas, edebantque confricantes manibus. *Mat.12.5 Marc. 2.*

2 Quidam autem Pharisæorum dixerunt eis, Cur facitis, quod non licet facere Sabbathis?

3 Tunc respondens *Ie*sus dixit eis, *Ne hoc quidem legistis, quod fecit Dauid quum esuriret ipse & qui cum eo erant? *1.Sam.21 6.*

4 Quomodo introierit domum Dei, & panes propositionis sumpserit, ederítque, ac dederit etiam iis qui secum *erant:* quibus panibus non licet vesci * nisi solis sacerdotibus?

5 Et dicebat eis, Filius hominis Dominus est etiam Sabbathi. *Exod.19. 33. Leuit. 8. 32. & 9. 49.*

6 * Factum est verò etiam alio Sabbatho vt ipse ingrederetur in synagogam, ac doceret. Erat autem ibi quidam cuius manus dextra erat arida. *Mat. 12. 9. Marc. 3. 1.*

7 Obseruabant autem eum Scribę ac Pharisæi, an sabbatho sanaturus esset *illum*, vt inuenirent accusationem *aduersus* eum.

8 At ipse norat cogitationes eorum: & dixit homini qui habebat manum aridam, Surge & adsta in medio. Ille verò surgens adstitit.

9 Dixit igitur eis Iesus, *I*nterrogabo vos quidá, Licet Sabbathis benefacere, an malefacere *cuipiam*? hominẽ seruare an perdere?

10 Et quum eos omnes circumſpexiſſ
ait homini, Extende manum tuam. Ille a
tem ita fecit: & reſtituta eſt manus eius ſa
ſicut altera.

11 Ipſi autem repleti ſunt amentia: & co
loquebantur alij cum aliis, quídnam fac
rent Ieſu

12 ¶ Factum eſt autem illis diebus, abi
Infr. 9. 1. in montem ad precandum: & pernoctauit
Mat. 10. *lic*, precans Deum.

1. 13 * Et quum dies ortus eſſet, aduocu
Marc. 3. diſcipulos ſuos, & quum ex ipſis elegiſ
13. & 6. duodecim, quos & Apoſtolos nomin
7. uit.

14 (*Nempe* Simonem, quem etiam nom
nauit Petrum, & Andræam fratrem eius, I
cobum & Iohannem, Philippum & Bartho
lomæum.

15 Matthæum & Thomam. Iacobum A
phæi *filium*, & Simonem qui vocatur Zelo
tes,

16 Iudam Iacobi *fratrem*, & Iudam Iſcario
ten, qui etiam fuit proditor.)

17 Deſcendit cum eis, ſubſtitítque in lo
campeſtri, turbáque diſcipulorum eius,
multitudo magna plebis ex tota Iudęa,
Hieruſalem, & à maritima *regione* Tyri &
donis, qui venerant vt audirent eum, &
narentur à morbis ſuis.

18 Et qui torquebantur à ſpiritibus imp
ris & ſanabantur.

19 Et tota turba ſtudebat eũ tangere, qu
virtus ab eo exibat, & ſanabat omnes.

Mat. 5. 1. 20 * Ipſe verò ſublatis oculis ſuis in diſcip

s,dicebat,Beati pauperes:quia veſtrum eſt
egnum Dei. *Eſa.65.13*
11 *Beati qui nunc eſuritis: quia ſatiabi- *Eſa.61.31*
ini. * Beati qui nunc fletis: quia ridebi- *Mat.5.1.*
is.
22 *Beati eritis quum vos oderint homi-
es & ſeparauerint vos, & conuitiati fuerint
obis, & nomen veſtrum vt malum eiece-
nt,propter Filium hominis.
23 Gaudete illo die, & ſalite, Ecce enim
erces veſtra multa *eſt* in cœlis:nam itidem
ciebant Prophetis patres eorum.
24 *Sed væ vobis diuitibus: nam reporta- *Amos.6.*
is conſolationem veſtram. 1.
25 * Vę vobis qui impleti eſtis: nam eſu- *Eccle.31.*
ietis,Væ vobis qui ridetis nunc: nam luge- 8.
tis & flebitis. *Eſa.65.13*
26 Væ vobis quum bene vobis dixerint o-
mnes homines: nam itidem faciebant pſeu-
doprophetis patres eorum.
27 *Sed vobis dico qui auditis, Diligite i-
imicos veſtros: benefacite iis qui vos ode-
runt.
28 Benedicite iis qui deuouent vos,& prę- *Mat. 5.*
amini pro iis qui infeſtant vos. 44.
29 *Et qui tibi verberauerit maxillã, præ- *Mat. 5.*
be & alteram:& ab eo qui tollit tibi pallium 39
iam tunicam ne prohibeto. *1.Cor.6.7*
30 Cuiuis autem petenti abs te,da:& ab eo
qui tollit *res* tuas ne repetito. *Mat. 7.*
31 *Et proult vultis vt faciant vobis homi- 11.
nes,vos etiam facite eis ſimiliter. *Ioh.4.16*
32 Nam ſi diligitis eos qui vos diligũt, quæ *Mat. 5.*
vobis erit gratia? nam & peccatores etiam 16.

diligunt eos à quibus diliguntur.

33 Et si benefeceritis iis qui vobis bene-
ciunt, quę vobis erit gratia? nam peccato-
Mat. 5. idem faciunt.
42.

34 *Et si mutuum dederitis *ijs* à quibus
Deut. ratis vos recepturos, quæ gratia erit vo-
15.8. nam & peccatores peccatoribus dant m-
tuum, vt recipiant paria.

Mat. 5. 35 *Itaque diligite inimicos vestros, & b-
45. nefacite & mutuum date, nihil inde spera-
tes: & erit merces vestra multa: * ac filij e-
tis illius Altissimi, nam ipse benignus est
ga ingratos & malos.

*Mat.*7.1 36 Estote ergo misericordes, prout &
ter vester misericors est.

37 Ne iudicate, & non iudicabimini:
condemnate, & non condemnabimini: a-
Mat 7.2 soluite, & absoluemini.

Marc. 4 38 Date, & dabitur vobis, * mensuram,
24. *quam* bonam, pressam, agitatam, & super-
Mat. 15. entem dabunt in sinum vestrum. Eadé en-
14. mensura qua metimini, vicissim metiu-
vobis *alij*.

Mat. 16. 39 Dicebat autem eis parabolam, *N-
24. potest cæcus cęco præire? nónne ambo
Ioh. 13 16 foueam cadent.
& 15. 10.

40 *Non est discipulus supra magist-
*Mat.*7.1 sum; sed quisquis *erit* perfectus *discipulus*, e-
vt magister.

41 * Quid autem aspicis, festucam qua
in oculo fratris tui, trabem autem quæ est
oculo proprio non animaduertis?

42 Aut quomodo potes dicere fratri
Frater, sine eiiciam festucam quę in ocu-
tuo

uo est: cùm ipse trabem quę est in oculo tuo non respicias? Hypocrita, eiice primum trabem illam ex oculo tuo: & tum dispicies vt eiicias festucam quæ est in oculo fratris tui. *Mat. 7.*

43 * Non est enim arbor bona quæ ferat fructum malum, neque arbor mala quæ ferat fructum bonum. 17.

44 * Vnaquæque enim arbor ex fructu proprio cognoscitur. Neque enim è spinis colligunt ficus, neque è rubo vindemiant vuam. *Mat. 6. 16. & 12. 33.*

45 Bonus homo ex bono thesauro cordis sui profert bonum: & malus homo ex malo thesauro cordis sui profert malum, ex abundantia enim cordis loquitur os eius.

46 * Quid autem vocatis me Domine, Domine: & non facitis quę dico?

47 Quisquis venit ad me, & audit sermones meos, & eos præstat, indicabo vobis cui similis sit. *Mat. 7. 12.*

48 Similis est cuipiam ædificanti domum qui fodit & excauauit, posuitque fundamentum super petram: vbi autem venit inundatio, illisum est flumen domui illi, sed non potuit eam quatere: fundata enim erat super petram. *Rom. 2. 13. Iac. 1. 21.*

49 Qui autem *eos* sermones audiuit, nec præstitit, similis est cuipiam qui ædificauit domum suam super solum absque fundamento: cui illisum est flumen: itaque statim cecidit, fuitque ruina domus illius magna.

CAP. VII.

2 *De ſeruo Centurionis.* 9 *Fides Centurio-* *Filius Viduæ ſuſcitatur in Naim* 18 *Io-* *nes mittit diſcipulos uos ad Chriſtum.* 33 *E-* *dem peculiaris victus ratio.* 57 *Peccatri-* *gat pedes Chriſti.*

Mat. 8.5 1 QVum * autem finiſſet omnia ver- ſua audiente populo, ingreſſus eſt pernaum.

2 Centurionis autem cuiuſdam ſeruus lè affectus moribundus erat, qui erat ipſi tioſus.

3 Is verò quum audiſſet de Ieſu, miſit ad ſeniores Iudæorum, rogans eum vt ven & ſeruaret ſeruum ſuum.

4 Iſti autem quum veniſſent ad Ieſum, cati ſunt eum ſtudioſè, dicentes, Certè dig eſt cui hoc præbeas,

5 Diligit enim gentem noſtram, & ſy gogam ædificauit nobis

6 Ieſus ergo proficiſcebatur cum eis quum iam non longè abiiſſet domo, mi eum Centurio ille amicos, dicens ei, Do ne, ne vexato: neque enim ſum dign tectum meum ſubeas

7 Ideò meipſum quidem non ſum dig arbitratus qui venirem ad te: ſed dic ver & ſanabitur puer meus.

8 Etenim ego homo ſum ſub poteſtate ſtitutus, habens ſub me milites, & dico h Proficiſcere, & proficiſcitur: & alteri, ven venit, & ſeruo meo, Fac hoc, ac facit.

9 Au

9 Auditis autem his, Iesus admiratus est eum, & conuersus dixit turbæ, quę ipsum sequebatur, Dico vobis, ne in *Israel* quidem tantam fidem inueni.

10 Et domum reuersi qui missi fuerant, sanum inuenerunt seruum qui ægrotus fuerat.

11 ¶ Et factum est *die* sequenti, proficiscebatur in ciuitatem quę vocatur Naïm, & proficiscebantur cum eo discipuli eius multi, turbáque multa.

12 Vt autem appropinquauit portæ ciuitatis, ecce, defunctus efferebatur, *qui* vnigenitus *erat* matri suę, & ipsi *quidem* viduæ: turbáque ciuitatis multa erat cum ea.

13 Et Dominus eam intuitus, misericordia commotus est super ea, & dixit, Ne fleto.

14 Quumque accessisset, tetigit loculum: (ij verò qui portabant substiterunt) & dixit, Adolescens, tibi dico, surge.

15 Tunc resedit qui fuerat mortuus, & cœpit loqui: & *ille* dedit eum matri suæ.

16 Cœpit autem omnes timor: & glorificabant Deum, dicentes. Certè Propheta magnus surrexit inter nos, & certè Deus respexit populum suum.

17 Peruenítque iste de eo sermo in totam Iudæam, & in totam regionem circumiacentem.

18 *Et annuntiauerunt Iohanni discipuli eius de his omnibus, qui conuocatos duos quosdam è discipulis suis. *Mat.11.2*

19 Misit ad Iesum, dicens, Tú *ne* is es qui venturus erat, an alium expectabimus?

20 Quum igitur veniſſent ad eum viri dixerunt, Iohannes Baptiſta miſit nos ad dicens, Tú*ne* es qui venturus erat, an alium expectabimus?

21 Eadem autem hora multos ſanauit morbis & flagellis & ſpiritibus malis: & cis multis viſum gratificatus eſt.

22 Et reſpondens Ieſus dixit eis, Proficite annuntiate Iohanni quæ vidiſtis & audiſtis cæcos viſum recipere, claudos ambulare, proſos purgari, ſurdos audire, mortuos re tari, pauperibus euangelizari.

23 Beatus eſt autem quicunque non fuerit offenſus in me.

35 Et quum abiiſſent nuntij Iohannis, pit de Iohanne dicere ad turbam, Quid ſtis in deſertum ſpectaturi? arundinem q vento agitetur?

25 Sed qui exiſtis viſuri hominem mo bus veſtibus amictum? ecce, qui veſtim norifico & luxu vtuntur, ſunt in palatiis gum.

26 Sed qui exiſtis viſuri? Prophetam, m dico vobis, etiam ampliùs quàm Proph tam.

27 Hic eſt de quo ſcriptum eſt, *Ecce to nuntium meum ante faciem tuam, præparabit viam tuam coram te.

28 Nam dico vobis, Inter eos genitos lieribus, nemo eſt maior Propheta Iohan Baptiſta: ſed qui minimus eſt in regno maior eſt eo.

29 Et *his* auditis, totus populus & p cani iuſtificarunt Deum, qui baptizati

runt Baptismo Iohannis.

30 Pharisæi autem & Legis interpretes cõsilium Dei reiecerunt aduersus semetipsos, non baptizati ab eo.

31 * Dixit autem Dominus, Cui ergo assimulabo homines nationis istius? & cui rei similes sunt? *Mat. 11. 16.*

32 Similes sunt pueris qui sedent in foro, & qui acclamant alij aliis, & dicunt, Cecinimus vobis tibiis, & non saltastis: lamentati sumus vobis, & non fleuistis.

33 Venit enim Iohannes Baptista neque edens panem, atque bibens vinum: & dicitis, Dæmonium habet.

34 Venit filius hominis edens ac bibens, & dicitis, Ecce homo edax, & vini potor, amicus publicanorum & peccatorum.

35 Sed iustificata est sapientia à filiis suis omnibus.

36 ¶ Rogauit autem eum quidam ex Pharisæis, vt cum ipso vesceretur: itaque ingressus domum Pharisæi, discubuit.

37 Et ecce, mulier, quæ fuerat in vrbe peccatrix, quum cognouisset eum accubuisse in domo Pharisæi, allato alabastro vnguenti.

38 *Et stans apud pedes eius, & capillis capitis sui extergebat, & deosculabatur pedes eius, & vnguento vngebat. *Mat. 15. 40. Ioh. 11. 12.*

39 Quum autem *id* vidisset Pharisæus qui vocauerat eum, dixit apud se, Hic si esset Propheta, nosset quæ & qualis sit ea mulier quæ tangit ipsum: nam est peccatrix.

40 Tunc respondens Iesus, dixit ei, Simon,

habeo quiddam quod tibi dicam. At ille ait Magiſter, dic.

41 Duo debitores, inquit Ieſus, erant cui dam creditori: vnus debebat denarios quingen alter verò quinquaginta.

42 Quum autem illi non eſſent ſoluendi gratificatus eſt vtriſque. Horum igitur, dic ter eum plus diliget?

43 Reſpondens verò Simon dixit, Exiſti mo eum cui plus gratificatus eſt. At ille di ei, Rectè iudicaſti.

44 Et conuerſus ad mulierem, dixit Simo ni, Vides hanc mulierem? ingreſſus ſum d mum tuam, aquam pedibus meis non ded ſti, hęc autem lacrymis rigauit pedes meos capillis capitis ſui exterſit.

45 Oſculum mihi non ded ſti, hæc autem ex quo intraui, non intermiſit deoſculari pe des meos.

46 Oleo caput meum non vnxiſti, hæc au tem vnguento vnxit pedes meos.

47 Cuius rei gratia dico tibi, remiſſa ei peccata eius multa: nam dilexit multum. Cui autem paululum remittitur, paululum dilig

48 Dixit autem ei, Remiſſa ſunt tibi pe cata.

49 Et cœperunt qui ſimul accumbeb dicere inter ſe, Quis eſt hic, qui etiam pecc remittit?

50 Dixit autem ad mulierem, Fides tua ſeruauit: vale in pace.

CA

CAP. VIII.

Mulieres ministrantes Christo de facultatibus suis. 4 Parabola seminantis. 16 Lucerna. 19. Mater & fratres Christi. 22 Christus ventis imperat. 26 De legione. 37 Gergæsæi Christum reiiciunt. 41 Iairi filia sanatur. 43 Mulier à fluxione sanguinis sanatur. 52 Fletus ob mortuos.

ET factum est deinceps, ipse iter faciebat per singulas vrbes & vicos prædicans & euangelizans regnum Dei: & duodecim illi erant cum eo.

2 Et quædam mulieres quas sanauerat à spiritibus malis, & morbis, Maria quæ vocabatur Magdalena, * & ex qua septem dæmonia exierant: *Mat.16. 19.*

3 Et Iohanna vxor Chuzæ procuratoris Herodis, & Susanna, & aliæ multæ quæ ministrabant ei ex facultatibus suis.

4 * Quum autem multa turba conueniret, & qui in singulis vrbibus erant, proficiscerentur ad eum, dixit per parabolam. *Mat.13. 3.*

5 Quidam qui seminabat, exiit ad seminandum semen suum: & in seminando, aliud cecidit in viam, & conculcatum est, & volucres cæli deuorarunt illud.

6 Et aliud cecidit super petras, & enatum exaruit, quia non habebat humorem.

7 Et aliud cecidit inter spinas, & simul enatæ spinæ suffocauerunt illud.

8 Et aliud cecidit in terram bonam, & quũ enatum esset, edidit fructum centuplum. Hæc

dicens clamabat, Qui habet aures ad audiendum, audiat.

9 Interrogabant autem eum discipuli eius dicentes, quæ esset ista parabola.

10 Ipse verò dixit *eis*, Vobis, datum est nosse mysteria regni Dei, reliquis autem per parabolas *loquor*, vt* videntes non videant, & audientes non intelligant.

Esa 6. 9. Mat. 13. 14. Mar. 4. 12. Iob. 12. 40. Act. 18. 69. Rom. 11. 8

11 * Est autem hæc parabola: Semen est verbum Dei.

12 Qui autem in viam, ij sunt qui audiunt: deinde venit diabolus, & tollit sermonem è corde eorum, ne quum crediderint, saluentur.

13 Qui verò super petram, ij *sunt* qui quum audierint, cum gaudio excipiunt sermonem: & isti radices non habent, qui ad tempus credunt, & tempore tentationis abscedunt.

Mat. 31. 18. Mar. 4. 15.

17 Quod autem in spinas cecidit, ij sunt qui audierunt: sed profecti, à solicitudinibus & diuitiis ac voluptatibus vitæ suffocantur, & non fructum perferunt.

15 Quod autem in bonam terram cecidit, ij sunt qui in corde honesto ac bono, audito sermone, retinent, & fructum adferunt in patientiam.

Mat. 5. 15. Marc. 4. 21. Infr. 12. 33 Mat. 10. 26.

16 * Nemo porrò lucernam accensam operit vase, aut subter lectum ponit: sed candelabro imponit, vt qui ingrediuntur videant lumen.

17 * Non est enim *quicquam* occultum quod non sit futurum manifestum: nec absconditum quòd non sit cognoscendum, & venturum in apertum.

Marc 4. 22. Infr. 12. 2.

18 Videte

18 Videte ergo quomodo audiatis. * Quis- *Mat.* 13.
quis enim habet, dabitur ei: & quicunque non 13. & 23.
habet, etiam quod videtur habere, tolletur ab 29.
eo. *Marc.* 4.

19 ¶ * Venerunt autem ad eum mater & 15.
fratres eius, & non poterant eum conuenire *Infr.* 19.
propter turbam. 26.

20 Et annuntiatum est ei, dicentibus *non-* *Mar.* 12.
nullis, Mater tua & fratres tui stant foris, cupi- 46.
entes te videre. *Marc.* 3.

21 Ipse verò respondens dixit eis, Mater 32.
mea & fratres mei, isti sunt, qui sermonem
Dei audiunt, & eum præstant.

22 ¶ * Factum est autem quodam die, ipse *Mat.* 8.
ingressus est in nauigium, ac discipuli eius: & 23
dixit eis, Transeamus in vlteriorem ripam *Mar.* 4.
stagni: & prouecti sunt. 16.

23 Nauigantibus autem eis sopitus est, &
descendit turbo venti in stagnum & comple-
bantur, ac periclitabantur.

24 Accedens autem experge fecerunt eũ,
dicentes, Magister, magister, perimus. Ipse ve-
rò experrectus obiurgauit ventum ac fluctua-
tionem aquæ, & cessauerunt, factáque est tran-
quillitas.

25 Dixit autem eis, Vbi est fides vestra? Ti-
mentes autem mirati sunt, dicentes alij ad a-
lios, Quisnam iste est, vt ventis quoque & a-
quę imperet, & auscultent eis?

26 * Et nauigarunt in regionem Gadare- *Mat.* 8. 8
norum quæ est in opposita ripa Galilæę. *Mar.* 5. 4

27 Ipsi autem egresso in terram, occurrit
ei vrbe vir quidam qui habebat dæmonia à
temporibus multis, & vestimento non indue-

batur, neque in vlla domo manebat, sed monumentis.

28 *Is* ergò quum vidisset Iesum, & ex masset, accidit ei *ad pedes*, & voce magna xit, Quid mihi tecum Iesu fili Dei altissimi go te ne me torqueas.

29 Præcipiebat enim spiritu impuro xiret ab eo homine, nam à multo tépore ripuerat eum: itaque vinctus *ille* catenis & dicis custodiebatur: sed diruptis vinculis tabatur à dæmone in deserta.

30 Interrogauit autem eum Iesus, dic Quod tibi nomen est? ipse verò dixit, gio, nam dæmonia multa ingressa eran eum.

31 Et rogabant eum ne imperaret ips abirent in abyssum.

32 Erat autem ibi grex porcorum mul rum pascentium in monte: & rogabant e *dæmonia*, vt permitteret ipsis in illos ingr Et permisit eis

33 Egressa autem dæmonia ex eo homi ingressa sunt in porcos, & grex ruit è pr pitio in stagnum & suffocatus est.

34 Quum autem pastores vidissent q factum fuerat, fugerunt: & profecti nun tiauerunt in vrbem & in agros.

35 Exierunt igitur vt viderent quod fact erat: venerúntque ad Iesum, & inuenerú minem illum à quo dæmonia exierant, ve tum, ac sanæ mentis, sedentem ad pedes & timuerunt.

36 Annuntiauerunt autem ipsis etia qui viderant, quomodo liberatus fuisset

fuerat dæmoniacus.

37 Et rogauit eum tota multitudo circumiacentis regionis Gadarenorum, vt discederet ab ipsis, quia magno timore tenebantur: ipse autem ingressus nauigium reuersus est.

38 Rogauit autem eum vir ille, à quo dæmonia exierant, vt esset cum eo: sed dimisit eum Iesus, dicens,

39 Reuertere domum tuam, & narra quanta tibi præstiterit Deus. Abiit igitur prædicans per totam vrbem quanta ipsi præstitisset Iesus.

40 ¶ Factum est autem quum reuertisset Iesus, excipit eum turba: nam omnes expectabant eum.

41 * Et ecce venit quidam cui nomen Iairus, qui erat præfectus synagogę, quúmque accidisset ad pedes Iesu, rogabat eum vt ingrederetur domum ipsius. *Mat.* 9. 20. *Mar.* 5. 22.

42 Quoniam erat ei vnigenita filia quasi annorum duodecim, eaque moriebatur. Interea verò turba comitabat eum.

43 Mulier quæ erat in fluxione sanguinis ab annis duodecim, & in medicos impenderat totum victum, nec ab vllo potuerat curari,

44 Quum accessisset à tergo: tetigit fimbriam palij ipsius: & illicò substitit fluxio sanguinis eius.

45 Tunc ait Iesus, Quis *est* qui me tetigit? Negantibus autem omnibus, dixit Petrus & qui cum eo erant, Magister, turba te constringit & opprimit, & dicis, Quis *est* qui me tetigit?

46 Iesus autem ait, Tetigit me aliquis, nam ego cognoui virtutem à me prodiisse.

47 Quum autem mulier illa vidisset se non latuisse, tremens venit, & accidens ei *ad pedes* declarauit ei in conspectu totius populi quam ob causam tetigisset eum, & quomodo sanata fuerat illicò.

48 Ipse verò dixit eis, Confide filia, fides tua te seruauit: Vade cum pace.)

49 Adhuc eo loquente, venit quidam à principe synagogæ, dicens ei, Mortua est filia tua, ne vexa magistrum.

50 Iesus autem *hoc* audito, respondit ei, Noli metue, crede solum modo: & seruabitur.

51 Ingressus verò domum, non permisit ingredi quenquam nisi Petrum & Iacobum & Iohannem, & patrem ac matrem puellæ.

52 Flebant autem omnes, & plangebant eam: ipse verò dixit, Ne flete, non est mortua, sed dormit.

53 Et deridebant eum, quod scirent eam mortuam.

54 Ipse verò eiectis foras omnibus, & prehensa manu eius, clamauit dicens, Puella surge.

55 Et reuersus est spiritus eius, ac surrexit illico, & *ipse* præcepit vt ei daretur cibus.

56 Et obstupuerunt parentes eius: ipse verò præcipit eis vt nulli dicerent quod factum fuerat.

CAP. IX.

2 *Mittuntur Apostoli ad prædicandum.* 7 & 19.

Opinio vulgi de Christo. 13 *De quinque panibus & duobus piscibus.* 20 *Confessio Apostolorum.* 24 *Perdere animam.* 35 *Christus audiendus.* 37 *Lunaticus.* 47 *Contentio Apostolorum de primatu.* 49 *Quidam eiiciens dæmonia nomine Christi.* 53 *Samaritani nolũt Christum recipere.* 56 *Vindicta prohibita.* 57 59 61. *De tribus Christum sequi volentibus, sed diuersis rationibus.*

COnuocatis * autem *Iesus* duodecim discipulis suis, dedit eis vim ac potestatem in omnia dæmonia, & morbos sanandi. *Mat.* 10. 1. *Mar.* 3. 13 & 6. 7.

2 * Misitque eos vt prædicarent regnum Dei, & sanarent ægrotos. *Mat.* 10. 7

3 * Et dixit eis, Nihil sumite ad iter, neque virgas, neque peram, neque panem, neque pecuniam: neque binas tunicas habete. *Mat.* 10. 9. *Mar.* 6. 8.

4 Et in quãcúnque domum intraueritis, illic manete, & illinc exite.

5 * Et quicunque non receperint vos exeuntes ex vrbe illa, etiam puluerem à pedibus vestris excutite, *vt sit* testimonio aduersus eos. *Inf.* 10. 11. *Mat.* 10. 14. *Marc.* 6. 1.

6 Exeuntes igitur obibant singulos vicos euangelizantes, & sanantes vbique. *Act.* 13. 51

7 ¶ * Audiuit autem Herodes tetrarcha omnia quæ fiebant ab eo & hæsitabat, propterea quòd dicebatur à quibusdam Iohannem excitatum esse à mortuis. *Mar.* 14. 1. *Mat.* 6. 14.

8 A quibusdam verò, Eliam apparuisse: *ab* aliis autem prophetam quempiam ex antiquis resurrexisse.

9 Tunc ait Herodes, Iohannem ego de
collaui: quis est autem iste de quo ego tal
audio? Et studebat eum videre.

Mat.6. 10 ¶ * Reuersi autem Apostoli narra
30. runt ei quæcunque fecerant. * Et *ipse* assu
Mat. 11. ptis illis secessit priuatim in locum deser
43. vrbis quæ vocabatur Bethsaida.

Mar. 6. 11 Quod quum cognouissent turba, seq
35. est eum: *ipse* autem excipit eos, & loque
tur eis de regno Dei: eos quibus sanati
opus erat, sanabat,

12 * Dies autem coperat inclinare, & ac
Mat.14 dentes duodecim dixerunt ei, Dimitte
16. bam vt abeuntes in circumiacentes vicu
Mar. 6. agros, *illuc* diuertant, & inueniant cibari
35. hic in loco deserto sumus.

Ioh.6.5. 13 *Ipse* verò dixit eis, Date ipsis vos quo
scantur. Ipsi verò dixerunt, Non sunt no
plus quàm quinque panes & duo pisces,
nos profecti emamus toti huic pop
escas

14 Adeant enim quasi viri quinq
mille. Ait autem discipulis suis, Facite
scumbant per singulos quosque disca
quinquageni

15 *Ipsi* igitur ita fecerunt, & discub
runt *illi* omnes.

16 *Ipse* verò, acceptis quinque illis pa
bus & duobus piscibus, suspiciens in cœl
benedixit eis: & fregit deditque discipul
apponerent turbæ.

17 Comederunt igitur omnes illi, & s
rati sunt: & sublatum est quod superfluit
fragmentorum, cophini duodecim.

18

18 ¶ * Et factum est quum ipse solus pre- *Mat.* 16.
caretur, erant cum eo discipuli, interrogauit- 13.
que eos dicens. Quem me dicit esse turba? *Marc.* 8.

19 Ipsi autem respondentes dixerunt, 27.
Iohannem Baptistam: alij autem Eliam: alij
verò Prophetam quempiam ex antiquis re- *Mat.* 17.
surrexisse. 22.

20 Dixit autem eis, vos verò quem me es- *Marc.* 8.
se dicitis? Respondens autem Petrus dixit, 31.
Christum illum Dei. *Inf.* 14. 27

21 Ipse verò interminatur eis, præcepit vt *Mat.* 16.
nulli hoc dicerent: 38. & 16.

22 Dicens, * Oportet Filium hominis mul- 24.
ta pati, & reprobari à senioribus & principi- *Marc.* 8.
bus Sacerdotum & Scribis, & trucidari, & ter- 35.
tia die excitari. *Inf.* 17. 33

23 * Dicebat autem omnibus, Si quis vult *Mat.* 10.
me sequi abdicet semetipsum, & tollat cru- 39. & 16.
cem suam quotidie, & sequatur me. 25.

24 * Quisquis enim voluerit animam *Mar.* 8.
suam seruare, perdet eam: quisquis verò 35.
perdiderit animam suam mea causa, is serua *Ioh.* 12. 25
bit eam. *Mat* 16.

25 Quid enim prodest cuipiam si lucretur 26.
vniuersum mundum, seipsum autem perdat, *Mar.* 9.
siue *seipso* mulctetur? 26.

26 * Quem enim puduerit mei ac meorũ *Inf* 12. 9.
sermonum, eius pudebit Filiũ hominis quan- *Mat.* 10.
do venerit cum gloria sua & Patris, sancto- 33.
rumque Angelorum. *Marc.* 8.

27 Dico autem vobis verè sunt qui- 38
dam ex iis qui hic adstant, qui non gustabunt 2. *Tim.* 2.
gustabunt mortem vsquedum viderint re- 12.
gnum Dei.

Mat. 16. 28 * Factum est autem, post hæc verba
28. quasi dies octo *interceſſerant*, quum assumpsit
Marc 9. Petro & Iohanne & Iacobo ascendit in mon-
1. tem vt precaretur.
Mat. 27. 29 Et facta est inter precandum species
21. vultus eius alia, & vestitus eius albus ac re-
Marc. 9. fulgens.
2. 30 Et ecce, duo viri colloquebantur cum
eo, qui erant Moses & *E*lias:

31 Qui visi cum gloria, dicebant ipsum
exitum quo futurum erat vt defungeretur in
Hierusalem.

32 Petrus verò & qui cum ipso erant, gra-
uati erant somno: quum autem euigilassent,
viderunt gloriam eius, & duos illos viros qui
stabant cum eo.

33 *E*t factum est quum illi discederent ab
eo, dixit Petrus ad Iesum, Magister, bonum
est nos hic esse: atque *adeò* faciamus tria ta-
bernacula, vnum tibi, & vnum Mosi, & vnum
*E*liæ: nesciens quid diceret.

34 Hæc autem ipso dicente, extitit nubes
quæ inumbrauit eos: timuerunt autem dum
ingrederentur in nubem.

55 *E*t vox extitit è nube, dicens, Hic est
Filius ille meus dilectus, ipsum audite.

36 *E*t postquam vox illa extitisset, inuentus
est Iesus solus: ipsi autem siluerunt, & nulli
declararunt per id tempus quicquam eorum
quæ viderant.

Mat 17. 37 ¶ Factum est autem sequenti die, quum
4.1. ipsi descendissent è monte, occurrit ei turba
Mar. 9. multa.
14. 38 *E*t ecce, quidam è turba exclamauit di-
cens,

cens, Magiſter rogo te, reſpice ad filium meum, nam vnigenitus eſt mihi.

39 Et, ecce, ſpiritus arripit eum, & *ipſe* repente clamat, & *ſpiritus* diſcerpit eum ſpumantem, & vix diſcedit ab eo conterens eum.

40 Et rogaui diſcipulos tuos vt ipſum eiicerent, ſed non potuerunt.

41 Reſpondens autem Ieſus ait, O natio incredula & peruerſa! quouſque tandem ero apud vos, & tolerabo vos? Adduc filium tuum huc.

42 Quum autem adhuc accideret, laceravit eum dæmonium & diſcerpſit, obiurgauit autem Ieſus ſpiritum impurum, & ſanauit puerum, & reddidit eum patri ſuo.

43 Percellebantur igitur omnes ſuper magnifica Dei virtute. Omnibus verò mirãtibus ſuper omnibus quæ faciebat, dixit diſcipulis ſuis.

44 * Reponite vos in aures veſtras ſermones iſtos: futurum eſt enim vt Filius hominis tradatur in manus hominum. *Mat.17. 22. Mar. 9.*

45 Ipſi verò ignorabant dictum illud, et- 15.
rátque ipſis occultum, adeò vt illud non ſentirent, & timebant eum interrogare de hoc dicto:

46 * Incidit autem diſceptatio inter eos, *Mat. 18. 1.*
quis eſſet eorum maximus.

47 Ieſus verò viſa cogitatione cordis i- *Mar. 9.*
pſorum, acceptum puerulum ſtatuit a- 33.
pud ſe.

48 Et dixit eis, Quicunque exceperit puerulum hunc nomine meo, me excipit: &

quicunque me exceperit, excipit eum qui me misit: nam qui minimus est inter vos omnes is erit magnus.

Mat.9. 39. 49 * Respondens autem Iohannes ait, Magister, vidimus quendam sub nomine tuo eiicientem dæmonia, & prohibuimus eum qui te non sequitur nobiscum:

50 Et dixit eis *Iesus*, Ne prohibite illum: qui enim non est aduersum nos, pro nobis est.

51 Factum est autem quum implerentur tempus quo sursum reciperetur, tum ipse firmauit vt proficisceretur in Hierusalem.

52 Misitque nuntios ante faciem suam qui profecti ingressi sunt in vicum Samaritanorum: vt pararent ei *hospitium*.

53 ¶ Sed *illi* non receperunt eum, quòd habitum præferret proficiscentis in Hierusalem.

54 Quum autem hoc vidissent discipuli eius Iacobus & Iohannes dixerunt, Domine vis dicamus vt ignis descendat è cœlo, & consumat eos, vt etiam Elias fecit?

55 Sed conuersus Iesus obiurgauit eos, dicens, Nescitis cuius spiritus vos sitis.

1. Reg. 18. 12. Mat. 8. 19. 56 * Filius enim hominis non venit vt perderet animas hominũ sed vt seruaret. Abierunt igitur in alium vicum.

57 ¶ Factum est autem proficiscentibus ipsis, quidam in via dixit ei, Sequar te quocunque ieris, Domine.

58 Dixit autem ei Iesus, Vulpes lustra habent, & volucres cœli nidos: Filius autem hominis

dominis non habet vbi caput reclinet.

56 * Ait autem ad alium *quendam*, Seque- *Mat.* 8.
re me. Ille verò dixit, Domine, permitte 22.
mihi vt priùs abeam ac sepeliam patrem
meum.

60 Dixit autem ei Iesus, sine vt mortui
sepeliant mortuos suos: tu verò profectus an-
nuntia regnum Dei.

61 Dixit autem etiam alius, Sequar te Do-
mine: sed permitte mihi priùs vt valedicam
iis qui sunt domi meæ.

62 Ait autem ei Iesus, Nemo qui manu
sua admota aratro, respexerit ad ea quæ re-
trò *sunt* appositus est ad regnum Dei.

CAP. X.

1 *LXX. Discipuli.* 10 *Ingratis vrbibus impie-*
tas obicitur. 17 *Discipulos redeuntes humili-*
tatis admonet. 30 *Proximus quis* 38 *De Mar-*
tha & sorore Maria.

1 POst hæc autem designauit Dominus e-
tiam alios septuaginta, misitque eos
binos ante faciem suam in omnem vr-
bem & locum quò futurum erat vt ipse ve-
niret.

2 Dicebat igitur eis, * Messis quidem mul- *Mat.* 9.
ta, sed operarij pauci: rogate ergò Domi- 37.
num Messis, vt emittat operarios in messem *Mat.* 10.
suam. 16.

3 * Abite: ecce, ego mitto vos vt agnos 2. *Reg.* 2.
in medium luporum. 29.

4 Ne portate crumenam, neque peram, ne-

que calceamenta: & neminem in via salu-
ueritis.

*Mat.*10. 12. 5 * In quamcunque domum ingrediemi-
primùm dicite, Pax h ic domui.

Mar. 6. 10. 6 Quòd si fuerit illic quispiam filius
cis, requiescet super eum pax vestra:
minùs, ad vos reuertetur.

7 Manete autē in ea ipsa domo, edente
bibentes quæ ab ipsis *apposita fuerint*, * dig
enim est operarius mercede sua. Ne tra
è domo in domum.

*Deut.*24. 14. *Mat.*10. 10. 8 * Sed & in quamcunque vrbem ing
si fueritis, & exceperint vos, edite quæ ap
nuntur vobis.

1.Tim. 5. 18. 9 Et san te ægrotos qui in ea fuerint,
dicite eis, Appropinquauit ad vos regn
Dei.

*Mat.*10. 11. 10 In quamcunque autem vrbem ingre
fueritis, & non exceperint vos, egressi in pl
teas eius, dicite,

Supr. 9.5 *Act.* 13. 51. & 86. 11 * Etiam puluerem qui adhæsit nob
ex vrbe vestra, vobis abstergimus: tamen h
scitote, appropinquasse ad vos regnu
Dei.

12 Dico autem vobis, Sodomorum con
tionem die illo tollerabiliorem fore qui
vibis illius.

Mat. 11. 21. 13 * Væ tibi Chorazin, væ tibi Bethsaid
nam si in Tyro & Sidone editæ fuissent virtu
tes, quæ editæ sunt apud vos, olim cum sacc
& cinere sedentes resipuissent.

14 Ideò Tyri & Sidonis tolerabilior e
conditio quàm vestra.

15 Et tu Capernaum quæ vsque ad cœlu

ublata, es, vsque ad inferos deprimêris.

16 * Qui vos audit, me audit: & qui vos re- *Mat.10.*
iicit, me reiicit: qui verò me reiicit, reiicit eũ 49,
qui misit me. *Iohan.13.*

17 Reuersi sunt autem septuaginta cũ gau- 20.
dio, dicentes; Domine, etiam dæmonia subij-
ciuntur nobis per nomen tuum.

18 *Ipse* autem dixit eis, Spectabam Satanam
vt fulgur è cœlo cadentem.

19 Ecce, do vobis potestatem calcandi ser-
pentes & scorpiones, & supra omnem vim ini-
mici: & nihil vos lædet.

20 Sed de eo ne gaudete quòd spiritus vo-
bis subiiciantur: gaudete verò potiùs quòd no-
mina vestra scripta sunt in cœlis.

21 ¶ * Eo ipso momento exultauit spiritus, *Mat.11.*
& dixit, Gloriam tibi tribuo Pater, Domine 25.
cœli & terræ, quòd hæc absconderis à sapi-
entibus & intelligentibus, & detexeris ea
infantibus: etiam Pater quia placuit ita
tibi.

22 Omnia mihi tradita sunt à Patre meo &
nemo nouit quis sit Filius: nisi Pater: & quis sit
Pater, nisi Filius, & cuicunque voluerit Filius
detegere.

23 Et conuersus ad discipulos, priuatim di-
xit eis, * Beati oculi qui vident quæ vos vi- *Mat.13.*
detis. 16.

24 Dico enim vobis, multos Prophetas
& Reges cupiuisse videre quæ vos videtis,
nec vidisse: & audire quæ auditis, nec audi- *Mat.22.*
uisse: 35.

25 * Tunc ecce, quidam Legis interpres sur- *Mat.22.*
rexit, tentans eum, & dicens, Magister, quid 28.

faciendo, vitam æternam possidebo?

26 At ille dixit ei, *In* lege quid scriptum est? quomodo legis?

27 Ille verò respondens dixit, *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex totis viribus tuis, & ex tota cogitatione tua: * proximum tuum tanquam teipsum.

Deut. 6. 1

Leuit. 19. 18.

28 Tum *ipse* dixit ei, Rectè respondisti: hoc fac, & vives.

29 Ille autem volens iustificare seipsum, dixit *Iesu*, Et quis est meus proximus?

30 Excipiens autem Iesus dixit, Quidam descendebat ab Hierusalem in Hiericho, & incidit in latrones, qui expoliato eo & plagis impositis abierunt, *eo* semiuiuo relicto.

31 Fortè autem Sacerdos quidam descendebat per eandem viam: qui viso eo, ex aduerso præterijt.

32 Similiter & Leuita, quum venisset ad eum locum, & illum vidisset, præterijt ex aduerso.

33 Samaritanus autem quidam iter faciens, venit ad eum, & eo viso, misericordia intima commotus est.

34 Et accedens obligauit eius vulnera, infundens oleum ac vinum, & ipsum imposuit suo iumento, duxit in diuersorium, & eius curam egit.

35 Postero autem die abiens, prolatos duos denarios dedit hospiti, & dixit ei, Curam ipsius age: & quodcũque præterea insumpseris, ego quum rediero, reddam tibi.

36 Quis

36 Quis igitur horum trium tibi videtur proximus fuisse illi qui incidit in latrones?

37 Ille autem dixit, *Is* qui vsus est misericordia erga eum. Ait igitur ei Iesus, Abi & tu fac similiter.

38 ¶ Factum est verò inter eundum, ipse ingressus est in quendam vicum: mulier autẽ quædam Martha nomine excepit eum domũ suam.

39 Et huic erat soror quæ vocabatur Maria, quæ etiam assidens ad pedes Iesu, audiebat ipsius sermonem

40 Martha verò distrahebatur circa frequens ministerium, superueniens igitur ait, Domine nõ est tibi curæ quòd soror mea reliquit me vt solam ministrem? Dic ergo ei vt mihi vicissim opituletur.

41 Respondens autem dixit ei Iesus, Martha, Martha, solicita es, & satagis de multis:

42 Atqui vna re opus est, Maria verò bonã partem elegit, quæ non auferetur ab ea.

CAP. XI.

1 *Docet Apostolos orare.* 14 *Dæmonium mutum ejicitur* 27 *Mulier è turba vocem extollens.* 29 *Iudaï signa petũt.* 28 *A Pharisæo inuitatus, externam sanctimoniæ laruam corripit.*

1 ET factum est quũ ipse precaretur quodã in loco, vt cessauit, dixit ei quidã ex eius discipulis, Domine, doce nos precari prout & Ioannes docuit discipulos suos.

Mat. 6. 2 * Dixit autem eis, quum precamini, dicite, PATER noſter qui es in cœlis, ſanctificetur nomen tuum: veniat regnum tuum: fiat voluntas tua, ſicut in cœlo, etiam in terra.

3 Panem noſtrum quotidianum da nobis in diem.

4 Et remitte nobis peccata noſtra: etenim ipſi remittimus omnibus qui nobis debent. Et ne nos inducas in tentationem, ſed libera nos à malo.

5 * Dixit etiam eis, Quis veſtrûm habebit amicum, & proficiſcatur ad eum media nocte & dicit ei, Amice, da mihi mutuò tres panes:

6 Quoniam amicus meus venit de via ad me, & non habeo quod apponam ei:

7 Et ille intus reſpondens dicat, Noli mihi moleſtiam exhibere. Iam oſtium clauſum eſt, & pueruli mei mecum ſunt in cubili: non poſſum ſurgere & dare tibi

8 Dico vobis, etiamſi non dederit ei ſurgens, eo quòd amicus eius ſit: at certè propter importunitatem eius ſurget, ac dabit ei quotquot ſunt ei opus.

9 * Et ego dico vobis, Petite, & dabitur vobis: quærite & inuenietis, Pulſate, & aperietur vobis.

Mat. 7 7

& 21. 22. Marc. 11. 24. 10 * Quiſquis enim petit, accipit: & qui quærit, inuenit: & pulſanti aperietur.

Ioh. 14. 13 & 16. 22. Iac. 1. 10. 11 * Ecquis autem ex vobis Pater, ſi filius *ab eo* petierit panem, lapidem ei dabit? aut ſi piſcem num pro piſce dabit ei ſerpentem?

12 Aut

11 Aut si petierit ouum, num dabit ei scor- Mat. 9. 32
pium & 12. 22.

13 Si vos igitur qui mali estis, nostis bona Marc. 3.
dona dare liberis vestris: quanto magis Pater 20.
vester cœlestis Spiritum sanctum petentibus
ab ipso.

14 * Eiecit enim dæmonium quod erat Mat. 9. 33
mutum: factum est autem, egresso dæmonio, & 12. 22.
loquutus est mutus, & mirata est turba. Marc. 3.

15 Quidam verò ex iis dixerunt, Per Beel- 10.
zebub principem dæmoniorum eiicit dæmo- Matt. 9.
nia. 14.

16 Et alij *eum* tentantes, signum è cœlo pe- Mar. 3 22
tebant ab eo

17 Ipse verò quum nosceret cogitationes
eorum, dixit eis, * Omne regnum dissidens Mat. 12.
aduersus sese, vastatur: & domus aduersus se- 25.
se dissidens, cadit. Marc. 3.

18 Quod etiam Satanas aduersus seipsum 24.
dissidet, quomodo stabit regnum eius? Nam
dicitis, per Beelzebub eiicere me dæmo-
nia.

19 Quod si ego per Beelzebub eiicio dæ-
monia, filij vestri per quem eiiciunt? propter-
ea ipsi erunt vestri iudices.

20 Sin autem digito Dei eiicio dæmonia,
nempe peruenit ad vos regnum Dei.

21 Quum validus quispiam armatus cu-
stodit aulam suam, in pace sunt ea quæ ha-
bet.

22 Postquam verò quispiam eo validior
inuadens vicerit eum, totam armaturam eius
aufert qua confidebat, & spolia eius distri-
buit.

Mat. 6. 14. 2 * Dixit autem eis, quum precamini, dicite, PATER noster qui es in cœlis, sanctificetur nomen tuum: veniat regnum tuum: fiat voluntas tua, sicut in cœlo, etiam in terra.

3 Panem nostrum quotidianum da nobis hodie diem.

4 Et remitte nobis peccata nostra: etenim ipsi remittimus omnibus qui nobis debent. Et ne nos inducas in tentationem, sed libera nos à malo.

5 * Dixit etiam eis, Quis vestrûm habebit amicum, & proficiscatur ad eum media nocte & dicit ei, Amice, da mihi mutuò tres panes:

6 Quoniam amicus meus venit de via ad me, & non habeo quod apponam ei:

7 Et ille intus respondens dicat, Ne mihi molestiam exhibe. Iam ostium clausum est, & pueruli mei mecum sunt in cubili: non possum surgere & dare tibi

8 Dico vobis, etiamsi non dederit ei surgens, eo quòd amicus eius sit: at certè propter importunitatem eius surget, ac dabit ei quotquot sunt ei opus.

9 * Et ego dico vobis, Petite, & dabitur vobis: quærite & inuenietis, Pulsate, & aperietur vobis.

Mat. 7 & 21. 22. Marc. 11. 24. Ioh. 14. 13 & 16. 22. Iac. 1. 10.

10 * Quisquis enim petit, accipit: & qui quærit, inuenit: & pulsanti aperietur.

11 * Ecquis autem ex vobis Patet, si filius ab eo petierit panem, lapidem ei dabit? aut si piscem num pro pisce dabit ei serpentem?

12 Aut

11 Aut si petierit ouum, num dabit ei scor- Mat. 9. 32
pium & 12. 22.

13 Si vos igitur qui mali estis, nostis bona Marc. 3.
dona dare liberis vestris: quanto magis Pater 20.
vester cœlestis Spiritum sanctum petentibus
ab ipso.

14 * Eiecit enim dæmonium quod erat Mat. 9. 33
mutum: factum est autem, egresso dæmonio, & 12. 22.
loquutus est mutus, & mirata est turba. Marc. 3.

15 Quidam verò ex iis dixerunt, Per Beel- 10.
zebub principem dæmoniorum eiicit dæmo- Matt. 9.
nia. 14.

16 Et alij *eum* tentantes, signum è cœlo pe- Mar. 3. 22.
tebant ab eo

17 Ipse verò quum nosceret cogitationes
eorum, dixit eis, * Omne regnum dissidens Mat. 12.
aduersus sese, vastatur: & domus aduersus se- 25.
se dissidens, cadit. Marc. 3.

18 Quod etiam Satanas aduersus seipsum 24.
dissidet, quomodo stabit regnum eius? Nam
dicitis, per Beelzebub eiicere me dæmo-
nia.

19 Quod si ego per Beelzebub eiicio dæ-
monia, filij vestri per quem eiiciunt? propter-
ea ipsi erunt vestri iudices.

20 Sin autem digito Dei eiicio dæmonia,
nempe peruenit ad vos regnum Dei.

21 Quum validus quispiam armatus cu-
stodit aulam suam, in pace sunt ea quæ ha-
bet.

22 Postquam verò quispiam eo validior
inuadens vicerit eum, totam armaturam eius
aufert qua confidebat, & spolia eius distri-
buit.

23 Qui non est mecum aduersum me est:
& qui non cogit mecum, spargit.

Mat. 12. 43. 24 * Quum impurus spiritus exierit à quopiam, transit per arida loca, quærens requiem:
& non inueniens, Dicit, Reuertar domum
meam vnde exiui.

25 Veniens igitur inuenit eam verrutam &
ornatam.

26 Tunc proficiscitur & accipit septem alios spiritus peiores quàm sit ipse: & ingressi
habitant illic, sitque vltima conditio hominis illius deterior prior.

27 Factum est autem quum hæc diceret, extollens vocem quædam mulier è turba dixit ei, Beatus venter qui te portauit, * & vbera
Heb. 6. 4. 1. Pet. 2. 20. quæ suxisti.

28 Ipse autem dixit, Imò verò beati
qui audiunt sermonem Dei, & eum obseruant.

Mat. 12. 38. 29 ¶ * Quum autem turba congregaretur
apud eum, cœpit dicere, Gens hæc scelesta
est: signum requirit, sed signum non dabitur
Ionæ 2. 1. ei, * nisi signum illud Ionæ Prophetæ

30 Nam prout fuit Ionas signum Ninivitis, ita etiam erat filius hominis istæ genti.

1. Reg. 10 1. 2. Par. 9. 1. 31 * Regina Austri surget in iudicio cum
viris gentis huius, & condemnabit eos, quòd
venerit à terminis terræ vt audiret sapientiam Salomonis: & ecce, plus quàm Salomon
est in hoc loco.

32 Viri Niniuitæ resurgent in iudicio cum
Ion 3. 5. gente ista, & condemnabunt eam: * quòd in
præconium Ionæ resipuerint: & ecce plus
quàm Ionas *est* in hoc loco.

33 Nemo

33 * Nullus verò lucernam accensam in occulto ponit neque subter modium : sed in candelabrum , vt qui ingrediuntur, splendorem videant. *Sup. 8. 16 Matt. 5. 15 Mar. 4. 21.*

34 Lucerna corporis est oculus: quum igitur oculus tuus fuerit simplex , totum quoque corpus tuum lucidum erit : quum verò malus fuerit , etiam corpus tuum tenebrosum erit. *Matt. 6. 22.*

35 Considera ergo num lumen quod in te est, tenebræ sint.

36 Itaque si corpus tuum totum lucidum *fuerit*, non habens aliquam partem tenebrosam,*sic* erit lucidum totum, vt quum lucerna fulgore te illustrat.

37 ¶ Quum autem *hæc* loquutus esset,rogauit eum quidam Pharisæus vt pranderet apud se,Ingressus igitur discubuit.

38 Pharisæus verò quum *hoc* vidisset , admiratus est eum non priùs oblutum fuisse ante prandium.

39 Dixit autem Dominus ei, *Vos quidem Pharisæi exteriorem poculi,patinæq; partem purgatis, sed quod intra vos est , plenum est rapina & scelere. *Mat. 23. 25.*

40 Amentes, nonne qui fecit quod foris est,etiam id quod intus est fecit?

41 Immo,ea quæ adsunt date *in* eleemosynam:& ecce omnia erunt vobis pura,

42 Sed væ vobis Pharisæis : quoniam decimatis mentham & rutam, & quoduis olus, sed præteritis iudicium & charitatem Dei. Hæc autem oportuit facere , & illa non omittere.

Infrà, 20. 46. 43 * Væ vobis Phariſæis: quoniam diligtis primum conſeſſum in conuentibus, & ſa-
Mat. 15 6. lutationes in foris.

Marc. 12. 38. *Mat.* 23. 27. 44 * Væ vobis Scribæ & Phariſæi hypocritæ, quoniam eſtis vt monumenta quę non apparent, & *quæ* neſciunt ij qui ſuper ea ambulant.

45 Reſpondens autem quidam ex Legis interpretibus, ait ei, Magiſter, quum hæc dicis, etiam nos afficis iniuria.

Mat. 23. 4. *Act.* 15. 10. 46 *Ipſe* autem ait, * Væ vobis quoque Legis interpretibus, quoniam oneratis homines oneribus difficilibus portatu, ſed infirmis ex digitis veſtris non attingitis onera.

Mat. 23. 28. 37 * Væ vobis, quoniam ædificatis monumenta Prophetarum, patres autem veſtri occiderunt eos.

48 Nempe teſtimonio veſtro comprobatis facta patrum veſtrorum: quoniam illi quidem eos trucidarunt, vos autem ædificatis eorum monumenta.

49 Propterea etiam Sapientia Dei dixit, Mittam ad eos Prophetas & Apoſtolos, & ex ipſis *quoſdam* trucidabunt, & *quoſdam* expellent.

50 Vt à gente iſta requiratur ſangnis omnium Prophetarum, effuſus à iactis fundamentis mundi,

Gen. 4. 8. 2. *Par.* 24 21. 51 * A ſanguine Abel vſque ad ſanguinem * Zachariæ, qui periit inter altar & ædem: etiam dico vobis, requiretur ab hac gente.

52 Vę vobis Legis interpretibus, quoniam ſuſtuliſtis clauem cognitionis: ipſi non introiſtis,

istis & eos qui introibant prohibuistis.

53 Quum autem hæc eis diceret, cœperunt scribæ & Pharisæi vehementer *ipsi* imminere, & eum allicere ad loquendum de multis.

54 Insidiantes ei, & cupidè venantes aliquid ex ipsius ore, vt eum accusarent.

CAP. XII.

1 *Fermentum Pharisæorum.* 5 *Quis timendus.* 8 *Confiteri Christum.* 16 *Parabola diuitis cuius regio exuberant.* 22 *Terrenarum cura despicienda* 31 *Regnum Dei quærendum.* 39 *Fur inmitte.* 51 *Dissidia ob Euangelium.*

1 INterea quum coacta esset permulta turba, adeò vt alij alios conculcarent, cœpit dicere discipulis suis, In primis cauete vobis à fermento Pharisęorum, quod est hypocrisis. *Mat.* 10. 16. *Mar.* 8. 14. *Supr.* 8.

2 *Nihil enim opertum est quod non sit detegendum: neque occultum, quod non sit futurum vt cognoscatur, 17. *Mat.* 9. 26.

3 Propterea quę in tenebris dixistis, in luce audientur: & quod in aurem loquuti estis, in conclauibus, proclamabitur supra domos. *Mat.* 4. 10.

4 *Dico autem vobis amicis meis, Ne timete *vobis* ab iis, qui trucidant corpus, & postea non habent quod amplius faciant. *Mat.* 10. 28.

5 Præmonstrabo autem vobis quem timeatis: timete eum qui postquam trucidarit corpus, præditus est authoritate iniicien-

di in gehennã: etiam dico vobis, hũc timete.
*Mat.10. 29. 6 *Nónne quinque passerculi væneunt assariis duobus, & vnus ex iis non est in oblivione apud Deum?
*Sam. 14. 44. 1. Act. 27 34. 7 *Quin etiam capilli capitis vestri omnes numerati sunt: ne igitur timete, multis passerculis præstatis
Supr. 9 92. 8 Dico autem vobis, Quisquis me agnouerit coram hominibus, Filius quoque hominis agnoscet eum coram Angelis Dei:
*Mat. 10. 32. 2. Tim. 2. 12. 9 Qui verò abnegauerit me in conspectu hominum, abnegabitur in conspectu Angelorum Dei
*Mat. 12. 31. Mar 3. 18 1. Ioh. 18. 10 * Et quisquis dicet quippiam aduersus Filium hominis, ei remittetur: ei verò qui aduersus Spiritum sanctum blasphemauerit non remittetur.
*Mat 10. 29. Marc. 13. 12. 11 *Quum autem adduxerit vos ad synagogas & ad magistratus ac potestates, ne solliciti estote quomodo aut quid pro defensione allaturi, aut quid dicturi sitis:
12 Spiritus enim sanctus docebit vos ipso momento quæ oporteat dicere.
13 * Dixit autem ei quidam è turba Magister, dic fratri meo, vt partiatur mecum hæreditatem
14 Ipse verò dixit eis, Heus tu, quis me vobis iudicem aut partitorem præfecit?
15 Dixit igitur eis, Videte, & cauete auaritia: nec enim cuiusquam vita ex iis quæ ipsi suppetunt, in eo sita est vt redundet.
16 Dixit autem eis parabolam in hæc verba. *Hominis cuiusdam diuitis exuberat regio.
*Ecc. 11.19

17 Itaque ratiocinabatur apud se dicens, Quid faciam? nec enim habeo vbi cogam fructus meos.

18 Et dixit, Hoc faciam, destruam horrea mea, & maiora ædificabo: & illic cogam omnes proventus meos, & bona mea:

19 Et dicam animæ meę, Anima, habes multa bona reposita in annos multos, requiesce, comede, bibe, oblectare.

20 Dixit autem ei Deus, Amens, hac nocte animam tuam repetitur abste: quæ verò parasti cuius erunt?

21 Ita est qui thesaurum congerit sibi, nec est in Deo dives.

22 Dixit autem discipulis suis:* Propterea dico vobis, ne solliciti estote de anima vestra, quid esuri sitis, neque de corpore, quare indui sitis induendi. *Mat. 6. 25. 1. Pet. 5. 7. Psal. 54. 26.*

23 Anima plus est quàm alimentum, & corpus quàm vestitus.

24 Considerate corvos: neque serêre neq; metêre, quibus non est cella neque horreũ, & tamen Deus alit eos, quantò vos præstatis volucribus?

25 Quis autem ex vobis solicitè cogitando, potest apponere ad staturam suam cubitum vnum?

26 Itaque si ne id quidem quod minimum est potestis, quid de cæteris soliciti estis?

27 Considerate lilia, quomodo crescant: non fatigantur neque nent: dico autem vobis ne Solomonem quidem cum omni gloria sua amictum fuisse vt vnum illorum.

28 Quòd si herbam quæ hodie est in agro,

& cras in clibanum mittitur. Deus ita ci
cumueſtit : quantò magis vos ô exigua fid
præditi?

26 Vos igitur ne quærite quid eſuri ſitis a
quid bibituri, & ne ſuſpenſo animo eſte

30 Hæc enim omnia gentes mundi requ
runt, Pater autem veſter nouit vos iſtis indi
gere.

21 Quin potiùs quærite regnum Dei, & hæ
omnia adiicientur vobis.

32 Ne time, ô parue grex, nam viſum e
Patri veſtro dare vobis regnum.

Mar. 6. 20. 33 Vendite bona veſtra, & date eleemoſy
nam, * Parate vobis crumenas quę non vete
raſcunt, theſaurum in cœlis qui nunquam de
ficiat : quò fur non appropinquat, *&* vbi ti
nea non corrumpit.

1. *Pet.* 1. 13. 34 Vbi enim theſaurus veſter eſt, illic &
cor veſtrum erit.

35 *Sint lumbi veſtri præcincti & *veſtræ* ar
cernę accenſæ:

36 Et vos ſimilis *eſtote* iis qui expectant
quando Dominus ſuus reuerſus ſit à nuptiis,
vt quum venerit ac pulſauerit, ſtatim ape
riant ei.

27 Beati ſerui illi quos quum venerit do
minus, inueniet vigilantes: amen dico vobis,
præcinctus faciet vt diſcumbant, & prodiens
miniſtrabit eis.

38 Et ſi venerit ſecunda vigilia, & ſi tertia
Mat. 24. 43. vigilia venerit, atque ita inuenerit, beati ſunt
ſerui illi.

Apocal. 16. 15. 39 * Hoc autem ſcitote, ſi ſciret paterfami
lias qua hora fur venturus ſit, vigilaret, nec
fine-

sineret perfodi domum suam.

40 Et vos igitur estote parati: quia qua hora non putatis, Filius hominis veniet.

41 Dixit autem ei Petrus, Domine nobis dicis istam parabolam, an etiam omnibus?

42 Dixit autem Dominus, Quisnam est fidus dispensator ac prudens, quem Dominus præficiet famulitio suo, vt in tempore det demensum?

43 Beatus seruus ille, quem Dominus cùm venerit, inuenerit ita facientem.

44 Verè dico vobis, omnibus suis bonis præficit eum.

45 Quòd si dixerit seruus ille in corde suo, Tardat Dominus meus aduentum: cœperítq; verberare seruos & ancillas, & edere, & bibere, & inebriari,

46 Veniet Dominus serui illius die quo non expectat, & qua hora non nouit, & separabit eum, partémque cum infidis ei assignabit.

47 Ille autem seruus qui nouit voluntatẽ domini sui, nec *se* comparauit, nec fecit ex voluntate eius, cædetur multis *plagis*.

48 Qui verò non nouit, & fecit digna plagis, cædetur *plagis* paucis. Porrò cuicunque multum datum est, multum repetetur ab eo: & apud quem deposuerunt multa, ampliùs reposcetur ab eo.

49 Ignem veni missurus in terram, & quid volo si iam accensus est?

50 Sed baptismo oportet me baptizari, & quomodo constringor vsquequò *hoc* perficiatur?

51 Putatis me aduenisse pacem daturum in terra? non, dico vobis, imò dissidium.

52 Erunt enim ex hoc *tempore* quinque in vna domo dissidentes, tres aduersus duos, & duo aduersus tres.

53 Dissidebit pater aduersus filium, & filius aduersus patrem: mater aduersus filiam, & filia aduersus matrem: socrus aduersus nurum suam, & nurus aduersus socrum suam.

Mat.16. 2. 54 *Dicebat autem etiam turbæ, Quum videritis nubem exorientem ab occasu, statim dicitis, Imber venit & ita fit.

55 Et quum austrum flantem, dicitis, Aestus erit, & fit *æstus*.

56 Hypocritę, faciem cœli & terræ nostis probare: hoc autem tempus qui fit vt non probetis?

57 Cur autem & per vos ipsos non diiudicatis quod iustum est?

Mat. 5 29. 58 *Enimuero dum abis cum aduersario tuo ad magistratum, da operam in via vt libereris ab eo, ne pertrahat te ad iudicem, & iudex te tradat exactori, & exactor coniiciat te in carcerem.

59 Dico tibi, Non exibis illinc vsquequò vltimum etiam minutum reddideris.

CAP. XIII.

1 *De Galilæis.* 4 *Et iis qui in Siloë oppressi sunt.* 6 *Ficus non ferens fructũ.* 11 *Mulier spiritu infirmitatis, id est, morbo à Satana inflicto laborans sanatur.* 19 *Parabola grani Sinapis.* 21 *Fermenti.* 23 *Quæstio, An pauci seruandi.* 32 *Herodes vulpes.*

1 Adfue-

1 ADfuerunt autem eo ipso tempore quidam annuntiantes ei de Galilæis, quorum sanguinem Pilatus miscuerat cum ipsorum sacrificiis.

2 Et respondens Iesus dixit eis, Putatis hos Galilæos præ omnibus Galilæis, peccatores fuisse quoniam talia passi sunt.

3 Nequaquam, dico vobis; imò nisi resipiscatis, omnes itidem peribitis.

4 Aut illos decem & octo supra quos cecidit turris in Siloam, & quos trucidauit, putatis debitores fuisse præ omnibus hominibus qui habitant in Hierusalem?

5 Nequaquam dico vobis: imò nisi resipiscatis, omnes itidem peribitis.

6 ¶ Dixit autem hanc parabolam. Ficum habebat quidam plantatam in vinea sua, & venit quærens fructum in ea, neque inuenit.

7 Dixit autem vinitori, Ecce anni tres sunt ex quo venio quærens fructum in ficu ista, & non inuenio: excinde eam, quorsum etiam terram inutilem reddit.

8 Ille verò respondens dixit ei Domine, dimitte eam etiam hoc anno, vsquequò fodero circum eam, & misero stercus.

9 Et si quidem tulerit fructum, *dimittes*, sin minus, in futurum excindes eam.

10 ¶ Docebat autem in quadam synagoga Sabbatho.

11 Et ecce mulier adfuit habens spiritum infirmitatis *ab* annis decem, & octo, erátque incurua nec prorsus *sese* poterat recurrare.

12 Ipſam autem Ieſus viſam, aduocauit & dixit ei. Mulier abſoluta es ab inualetudine tua.

13 Et impoſuit ei manus, & illicò ſurrexit eſt, & glorificabat Deum.

14 Reſpondens autem præfectus ſynagogæ indignans quod Sabatho ſanaſſet Ieſus, dicebat turbæ, Sex dies ſunt quibus oportet operari: his ergo *diebus* venite & ſanamini, & non die Sabbathi,

15 Reſpondit ergo ei Dominus, & dixit Hypocrita, vnuſquiſque veſtrûm Sabatho nonne ſoluit bouem ſuum aut aſinam à præſepio, & ducit aquatum?

16 Hanc autem filiam Abrahæ: quam vinxerat Satanas ecce decem & octo annos, non oportet à vinculo iſto ſolui die Sabbathi?

17 Et quum hæc diceret, pudore afficiebantur omnes qui ſe opponebant ei: ſed tota turba gaudebat ſuper omnibus gloriosis rebus quæ fiebant ab eo.

18 * Dixit autem *Ieſus*, Cui rei ſimile eſt regnum Dei? & cui illud aſſimulabo? *Mat. 13. 31.*

19 Simile eſt grano ſinapis, quod acceptum quiſpiam miſit in hortum ſuum, & creuit & euaſit in arborem magnam, volucres cæli nidulati ſunt in eius ramis. *Mar. 4. 31*

20 * Et rurſum dixit, Cui rei aſſimilabo regnum Dei? *Mat. 13. 32.*

21 Simile eſt fermento quod acceptum mulier incidit in farinæ ſata tria, vſquequò fermentata eſt tota. *Mar. 9. 35*

22 * Tranſibat igitur ſingulas vrbes & vicos dicens & iter faciens Hieroſolymam. *Mar. 6. 6*

23 Dixit

23 Dixit autem ei quidam: Domine, num pauci sunt qui seruentur? Ipse verò dixit eis.

24* Contendite intrare per angustam portam: quia multi (dico vobis) studebunt intrare, & non poterunt. *Mat. 7. 13.*

25 Ex quo *videlicet* surrexit paterfamilias & occluserit ostium, & cœperitis foris stare, & pulsare ostium, dicé es, Domine, aperi nobis: qui respondens dicit vobis, Nescio vnde vos sitis.

26 Tunc incipietis dicere, Edimus in tui conspectu, & bibimus, & in plateis nostris docuisti.

27 Et dicet, Dico vobis, nescio vnde vos sitis: * abscedite à me omnes qui facitis quod iniustum est. *Mat. 7. 13. & 25. 32.*

28 Illic erit fletus & stridor dentium, cùm videritis Abraham & Isaac & Iacob & omnes Prophetas in regno Dei, vos autem expelli foras. *Psal. 6. 3.*

29 Tunc venient *multi* ab Oriente & Occidente, & Borea, & Austro, & discumbent in regno Dei.

30* Et ecce sunt vltimi qui erunt primi, & & sunt primi qui erunt vltimi. *Mat. 19. 31. & 20. 16.*

31 Eo ipso die accesserunt quidam Pharisæorum dicentes ei, Exi & abi hinc: nam Herodes vult te trucidare. *Marc. 10. 32.*

32 Tunc ait eis, Profecti dicite vulpi, Ecce, eiciam dæmonia, & sanationes peragam hodie & cras, & tertia die consummabor:

33 Verumtamen oportet me hodie & cras, & perendie iter facere: quia fieri non potest

vt Propheta pereat extra Hierusalem.

Mat.23. 37. 34 *Hierusalem, Hierusalem, trucidans Prophetarum, & lapidatrix eorum qui ad te missi sunt, quoties volui cogere liberos tuos quēadmodum gallina pulliciem suam sub alis,& noluistis.

35 Ecce relinquitur vobis domus vestra deserta. Amen autem dico vobis,non videbitis me vsquedum venerit *tempus* quum dicetis, Benedictus qui venit in nomine Domini.

CAP. XIIII.

4 *Hydropicus Sabbatho sanatur.* 8 *Primi accubitus.* 13 *Pauperes ad prandium vocandi.* 16 *Inuitati ad cœnam magnam.* 23 *Compulsi.* 28 *Turrim ædificaturus.*

1 ET factum est quum venit domum cuiusdam ex primoribus Pharisæis Sabbato ad capiendum cibum, ipsi obseruabant eum.

2 Et ecce quidam hydropicus erat coram eo.

3 Tum respondens Iesus, dixit Legis interpretibus & Pharisæis, in hæc verba, Licetne sanare Sabbatho?

4 Ipsi verò tacuerunt. Tum ipse prehendens eum sanauit & dimisit.

5 Et respondens eis, dixit, Quis vestrum *ipsius* asinus aut bos in puteum incidat, non statim extrahet eum die Sabbathi?

6 Et non poterant ei ex aduerso ad haec respondere.

7 Dixit

7 Dixit autem parabolam iis qui vocati fuerãt, attendens quomodo primos accubitus eligerent, dicens eis.

8 Quum vocatus fueris ab aliquo ad nuptias, ne accumbito primo loco: ne fortè honoratior te sit vocatus ab eo.

9 Et is qui te & illum vocauit, veniens dicat tibi, Da huic locum: & tunc incipias cum pudore vltimum locum obtinere.

10 * Sed quum vocatus fueris, vade discubitum in vltimum locum: vt quum venerit qui te vocauit, dicat tibi, Amice, ascende superiùs. Tunc erit tibi gloria in conspectu eorum qui tecum discumbunt. *Pro. 25.7*

11 * Nam omnis qui se extollit, deprimetur: & qui se demiserit, extolletur. *Infr. 18. 24.*

12 Dicebat autem etiam ei qui ipsum vocauerat, * Quum facis prandium aut cœnam, ne voca amicos tuos, neque fratres tuos, neque cognatos tuos, neque vicinos diuites: ne quando & ipsi te vicissim vocent, ac retribuatur tibi gratia. *Mat. 23. 12.*

13 Sed quum facis epulum, voca pauperes, mancos, claudos, cæcos.

14 Et beatus eris: quia non possunt *gratiam* retribuere tibi: retribuetur enim tibi in resurrectione iustorum.

15 Hæc autem quum audisset quidam ex iis qui simul discumbebant: dixit ei, Beatus qui comedet panem in regno Dei.

16 Ipse autem dixit ei, * Homo quidam fecit cœnam magnam, & vocauit multos: *Mat. 23. 1 Apocal. 19. 9.*

17 Misitque seruum suum hora cœnæ vt

diceret vocatis, Venite, quia iam parata sunt omnia.

18 Et omnes cœperunt vno *ore se* excusare. Primus dixit ei, Agrum emi, & necesse habeo exire, & eum inspicere: rogo te, habe me excusatum.

19 Et alter dixit, Iuga boum emi quinque, & proficiscor ad probandum ea: rogo te, habe me excusatum.

20 Et alius dixit: Vxorem duxi, & propterea, non possum venire.

21 Quum igitur seruus aduenisset, annunciauit ista domino suo, tunc iratus paterfamilias dixit seruo suo, Abi citò in plateas & vicos vrbis, & pauperes ac mancos, claudos & cæcos huc introducito.

22 Et ait seruus, Domine, factum est vt imperasti, & adhuc locus est.

23 Tũc ait dominus seruo, Abi in vias & sepes & coge ingredi, vt impleatur domus mea.

24 Dico enim vobis, neminem virorum illorum qui vocati fuerant, gustaturum cœnam meam.

25 Ibat autem turba multa cum eo: & conuersus dixit eis.

Supr. 9. 23. *Mat.* 10. 37. & 16. 24. 36 *Si quis venit ad me & non odit patrem suum & matrem, & vxorem & liberos, & fratres & sorores: atque adeò etiam animã suam, non potest meus esse discipulus.

Mat. 10. 38. & 16. 24. 27 * Et qui *quis* non portat crucem suam & *non* sequitur me, non potest meus esse discipulus.

Marc. 8. 24. 28 Quis enim ex vobis si velit turrim ædificare, non priùs sedens computat sumptus,

habeat, quæ ad perfectionem *operis requi-*
runtur?

29 Ne postquam posuerit fundamentum, & non potuerit perficere, omnes qui spectarint incipiant ei illudere,

30 Dicentes, Homo iste cæpit ædificare, & non potuit *ædificium* perficere.

31 Aut quis rex proficiscens vt committat prælium aduersus alterum regem, sedēs priùs non consultat an possit cum decem millibus occurrere ei, qui cum viginti millibus venit aduersus ipsum?

32 Alioquin, quum adhuc ille procul est, legatione missa, rogat ea quæ ad pacem spectant.

33 Sic ergo quisquis vestrûm non valedicit omnibus bonis suis, non potest meus esse discipulus.

34 Bonus est sal: si verò sal infatuatus fuerit, quo condietur? *Mat.5.* 13.

35 Neque ad terram, neque ad sterquilinium appositus est: foras eum abiiciunt. Qui habet aures ad audiendum, audiat. *Marc.9.* 50.

CAP. XV.

Parabola ouis perditæ. 8 Drachma. 11 Filij prodigi.

1 ACcedebant autem ad eum omnes publicani & peccatores, vt eum audirent.

2 Et murmurabant Pharisæi & Scribæ, dicentes, Iste peccatores recipit, & vescitur cum eis.

3 Ipſe verò loquutus eſt ad eos hanc p-
rabolam, dicens.

Mat. 8. 12. 4 *Quis ex vobis, ſi habeat centum oues & perdiderat vnam ex illis, non relinquit las nonaginta nouem in deſerto, & pergit eam quæ periit, vſquedum eam inueniat?

5 Et inuentam imponit in humeros ſ gaudens:

6 Veniénſque domum, conuocat amicos vicinos, dicens eis, gratulamini mihi: nam i ueni ouem meam quæ perierat.

7 Dico vobis ita fore gaudium in cœlo ſ per vno peccatore reſipiſcente, maius qu ſuper nonaginta nouem iuſtis, quibus non pus eſt reſipiſcentia.

8 Aut quæ mulier, ſi habet drachmas c cem, & perdiderit drachmam vnam, non a cendit lucernam & verrit domum, quæ accuratè, vſquequò *eam* inueniat?

9 Et quum inuenerit, conuocat amicas vicinas, dicens, Gratulamini mihi: nam inue ni drachmam quam perdideram.

10 Ita, dico vobis gaudium eſt apud An gelos Dei ſuper vno peccatore reſipiſcenti.

11 Ait autem, Quidam habebat duos fi lios.

12 Quorum iunior dixit patri, Patet, da mihi partem ſubſtantiæ *ad me* attinentem ſ *le* igitur diuiſit eis facultates.

13 Poſt dies autem non multos, quum om nia coegiſſet iunior ille filius peregrè pro fectus eſt in regionem longinquam, & ill diſſipauit ſubſtantiam ſuam profuſè v uendo.

14 Quum

14 Quum autem omnia ipſe cõſumpſiſſet, facta eſt fames valida in regione illa: & ipſe cœpit *victu* deficit.

15 Abiit igitur & adhæſit vni ex ciuibus regionis illius: qui miſit eum in agro ſuo vt pasceret porcos.

16 Et deſiderabat implere ventrem ſuum de ſiliquis quas edebant porci: & nemo ei dabat.

17 Quum autem ad ſe rediiſſet, dixit, Quot mercenarij patris mei abundant panibus? ego verò fame pereo.

18 Surgens proficiſcar ad patrem meum, & dicam ei, Pater, peccaui in cœlum, & coram te:

19 Neque ampliùs ſum dignus vocari filius tuus: fac me vt vnum ex mercenariis tuis.

20 Surgens igitur, venit ad patrem ſuum. Quum autem adhuc longè abeſſet, vidit eum pater ipſius, ac intima miſericordia motꝰ eſt: & accurrens incidit in collum eius: & deoſculatus eſt eum.

21 Dixit autem ei filius: Pater, peccaui in cœlum & coram te, neque ampliùs ſum dignus vocari filius tuus.

22 Dixit verò pater ad ſeruos ſuos, Afferte ſtolam illam præcipuam, & induite eum, & indite annulum in manum eius, & ſoleas in pedes:

23 Et adducturn vitulum illum ſaginatum mactate: & veſcentes oblectemur.

24 Quia filius iſte meus mortuus erat, & reuixit: perierat, & inuentus eſt. Cæperunt igitur oblectari.

25 Erat autem filius ille ipsius senior tuus qui vt veniens appropinquauit domui, audiuit concentum & choros:

26 Et vocatum vnum ex pueris percontatus est quid istud esset.

27 Is verò dixit ei, frater tuus venit, & mactauit pater tuus vitulum illum saginatum, quòd valentem illum reperit.

28 Indignatus est autem ille, nec volebat introire, Pater ergò ipsius egressus hortatus est eum.

29 Ipse verò respondens dixit patri, Ecce, tot annos seruio tibi nec vnquam mandatum tuum sum transgressus: nec vnquam dedisti mihi hœdum, vt cum amicis meis oblectarer,

30 Sed quum filius iste tuus qui deuorauit facultates tuas cum meretricibus, venit, mactasti ei vitulum illum saginatum.

31 Ipse verò dixit ei, Fili, tu semper mecum es, & omnia mea tua sunt.

32 Oblectari autem & gaudere te oportebat, quod frater tuus hic mortuus erat, & reuixit, perieratque & inuentus est.

CAP. XVI.

1 *Parabola Dispensatoris delati ad Dominum.* 9 *Duobus dominis seruire.* 16 *Lex & Prophetæ.* 19 *De Diuite & Lazaro.*

1 DIxit autem etiam discipulis suis, Fuit homo quidam diues qui habebat dispensatorem: & is delatus est apud eum

qui

qui dissiparet ipsius bona.

2 Vocauit eum igitur, & dixit ei, Quid hoc audio de te? redde rationem dispensationis tuæ, non enim poteris ampliùs esse dispensator.

3 Dixit autem apud se dispensator, Quid faciam quum Dominus meus auferat à me dispensationem? fodere non possum, mendicare pudet.

4 Noui quid sim facturus, vt quum amotus fuero à dispensatione, recipiant me *aliqui* domi suæ:

5 Conuocatis itaque singulis debitoribus domini sui, dixit primo, Quantum debes Domino meo?

6 Is autem ait, Centum batos olei. Tum ille dixit ei, Accipe tabulas tuas, & sede citò, & scribe quinquaginta.

7 Deinde alij dixit, Tu verò quantum debes? Is autem ait, Centum coros tritici. Tum ipse dixit ei, Accipe tabulas tuas, & scribe octoginta.

8 Et laudauit Dominus dispensatorem iniustum, quòd prudenter fecisset, Quamobrem filij huius seculi prudentiores sunt filiis lucis in suo genere.

9 Et ego vobis dico, Facite vobis amicos ex mămona fallaci, vt quum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula.

10 Qui fidelis est in eo quod minimum est, etiam in eo quod multum est fidelis est: & qui in pauciſſimis iniustus est, etiam in multis est iniustus.

11 Itaque si in fallaci mammona fideles

non fuistis, veram *mammonam* quis credet vobis?

12 Et si in alieno fideles non fuistis, quod vestrum est quis dabit vobis?

13 * Nullus seruus potest duobus dominis seruire: aut enim vnum odio habebit, & alterum diliget: aut vni adhærebit, & alterum cõtemnet, non potestis Deo seruire & mammonæ. *Mat.16. 24.*

14 Audiebant autem hæc omnia & illi Pharisæi, qui erant auari: & sannis eum eccipiebant.

15 Tunc dixit eis, Vos ij estis qui iustificatis vosipsos in hominum conspectu: Deus autem nouit corda vestra: quia quod apud homines sublime est, abominationi est in conspectu Dei.

16 * Lex & Prophetæ vsque ad Iohannem: ab eo tempore regnum Dei annuntiatur, & quiuis in illud vi perrumpit. *Mat.* 11. 21.

17 * Facilius est autem cœlum & terram præterire, quàm Legis vnum apicem excidere. *Mat* 5.18 *Mat.*5.32 *& 19. 9.*

18 * Quisquis dimittit vxorem suam, & alteram ducit, mœchatur. *1. Cor.7. 11.*

19 ¶ Cæterùm quidam erat diues, & induebatur purpura & byssõ, & se oblectabat quotidie splendidè:

20 Erat verò quidam mendicus nomine Lazarus, qui proiectus erat ad vestibulum eius vlcerosus:

21 Et desiderans saturari micis quæ cadebant è mensa diuitis: sed & canes veniebant ac lingebant eius vlcera.

22 Fa-

22 Factum est autem vt moreretur mendicus, & asportaretur ab Angelis in sinum Abrahæ: mortuus est verò etiam diues ille, ac sepultus est.

23 Et apud inferos sublatis oculis suis, quum esset in tormentis, vidit Abraham procul, & Lazarum in sinu eius:

24 Tum ipse clamans dixit, Pater Abraham, miserere mei, & mitte Lazarum vt intingat extremum digitum suum in aquam, & refrigeret linguam meam: quoniam grauissimè crucior in ista flamma.

25 Dixit autem Abraham, Fili, memento te bona tua recepisse in vita tua, & Lazarum similiter mala: nunc autem hic solatio fruitur, tu verò cruciaris.

26 Et ad hæc omnia, inter nos & vos hiatus ingens constitutus est, vt ij qui volunt hinc transire ad vos, non possunt: neque istinc huc transire.

27 Dixit autem *ille*, Rogo ergò te, pater, vt eum mittas domum patris mei.

28 Habeo enim quinque fratres: vt hæc testificetur eis, ne & ipsi veniant in hunc locum tormenti.

29 Dicit ei Abraham, habent Mosen & Prophetas: audiant eos.

30 Ille verò dixit, Non, pater Abraham: sed siquis ex mortuis abierit ad eos, resipiscent.

31 Abraham autem dixit ei, Si Mosen & Prophetas non audiũt, ne si quidem quispiam ex mortuis excitetur, assentientur.

CAP. XVII.

1 *Scandala.* 3 *Peccanti in nos ignoscendum.* 5 *Serui inutiles sumus.* 12 *De decem leprosis.* 20 *Regnum Dei quando venturum.* 23 *Falsi Christi.* 26 *Aduentus Christi qualis futurus.*

Mat. 18. 7 Mar 9. 42.

1 Ait* autem discipulis, Fieri non potest quin eueniant scandala: sed væ illi per quem eueniunt.

2 Expedit ei si mola asinaria circumponatur collo eius, & abiectus fuerit in mare, *potius* quam vt offendat vnum ex paruis istis.

Mat. 18. 22.

3 Cauete vobis. * Si peccauerit in te frater tuus, obiurga eum: & si resipuerit, remitte ei.

Mat. 18. 21.

4 * Et si septies in die peccauerit in te, & septies *vno* die reuertatur ad te, dicens, Resipui: remittes ei.

5 Tunc dixerunt Apostoli Domino, Adde nobis fidem.

Mat. 16. 20.

6 Dixit autem Dominus, * Si haberetis fidem quantulum *est* granum sinapis, diceretis huic sycamino, Eradicator, & plãtator in mari: & obediret vobis.

7 Quis autem vestrûm habet seruum arantem, aut pascentem, qui regresso ab agro dicat statim, prodi, & discumbe?

8 Imò nonne dicit ei, Para quod cœnem, & præcinctus ministra mihi vsquedum edero ac bibero: & postea edito tu & bibito?

9 Num

9 Num gratiam habet seruo illi, quia fecit quæ ipsi præcepta fuerant? non puto.

10 Ita & vos, quum feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite, serui inutiles sumus: nam quod debuimus facere, fecimus.

11 ¶ Et factum est, inter eundum Hierosolymam, vt ipse transiret per mediam Samariam & Galilæam.

12 Quum autem ingrederetur in quendã vicum, occurrunt ei decem viri leprosi, qui steterunt procul:

13 Et extulerunt vocem dicentes, Iesus magister miserere nostri.

14 Quos quum *eos* vidisset, dixit eis, Profecti ostendite vos Sacerdotibus. Et factum est vt inter eundum purgati sint. *Leuit. 14. 2.*

15 Vnus autem ex ipsis, vt vidit sanatum esse, reuertit, glorificans Deum voce magna.

16 Et procidit in faciem ad pedes eius, gratias ei agens: erátque iste Samaritanus.

17 Respondens autem Iesus dixit, Nonne decem illi purgati sunt? nouem autem illi vbi sunt?

18 Non sunt reperti qui redierint, vt tribuerent gloriam Deo, nisi alienigena iste.

19 Et dixit ei, Surge & abi: fides tua te seruauit.

20 ¶ Interrogatus autem à Pharisæis, quando venturum esset regnum Dei: respondit eis, & dixit. Non veniet regnum Dei ita vt obseruari possit.

21 Neque dicent, ecce hîc, aut ecce illic,

ecce enim regnum Dei intus habetis.

22 Dixit autem discipulis, veniet tempus quum desiderabitis videre vnum ex diebus Filij hominis: nec videbitis.

Mat.24. 23 * Et dicent vobis, Ecce hic, aut ecce illic: *Mar. 13.* *sed* ne abite, neque prosequimini.

21. 24 Nam sicut fulgur coruscans ex vna regione quæ sub cœlo est, in *alteram* quæ sub cœlo est, splendet: ita erit & filius hominis die suo.

25 Sed priùs oportet eum multa pati, & reprobari à gente ista.

Gen.7. 5. 26 * Et prout factum est in diebus Noë, ita *Mat.24.* erit etiam diebus Filij hominis.

38. 27 Edebant, bibebant, vxores ducebant, & *1.Pet.3.18* dabantur nuptum, ad eum vsque diem quo introiuit Noë in arcam: venitque diluuium, & perdidit omnes.

28 Similiter etiam vt accidit in diebus Lot: edebant, bibebant, emebant, vendebant, plantabant, ædificabant:

Gen.19. 29 * Quo autem die Lot exiit Sodomis, 26. pluit igni & sulphure è cœlo, & omnes perdidit.

30 Secundum hæc erit dies quo Filius hominis detegetur.

Gen.19. 31 In illo die qui fuerit supra domum & 26 vasa eius in ipsa domo, ne descendat, ad ea *Supr. 9.* sumenda: & qui in agro, similiter non revertatur retrò.

24. *Mat. 10.* 32 * Memineritis vxoris Lot.

39. 33 * Quicunque quæsierit animam suam *Mar.8.35* seruare perdet eam, & quicunque eam perde- *Ioh.12.25.* derit, viuificabit eam.

34 * In

34 * Dico vobis, Illa nocte erunt duo in lecto vno: vnus accipietur, & alter relinquetur. *Mat.24. 41.*

35 Duæ erunt molentes simul: vna accipietur & altera relinquetur.

36 Duo erunt in agro: vnus accipietur, & alter relinquetur.

37 Tunc respondentes dicunt ei, Vbi Domine? Ipse verò dixit eis, * Vbi corpus, illuc cogentur & aquilæ. *Mat.24. 28.*

CAP. XVIII.

1 Iudicis iniqui & viduæ parabola. 10 De Pharisæo & publicano. 15 Puerorum est regnum Dei. 22 Vendere omnia, & dare pauperibus. 28 Apostoli relinquunt omnia. 31 Mortem suam prædicit Christus. 35 Cæcus visum recipit.

1 DIxit autem eis etiam parabolam, *huc spectantem*, quòd oportoret ipsos semper precari, nec segnescere: *Eccl.18. 22. Rom.12. 13. 1.Thes.5. 17.*

2 Dicens, Iudex quidam erat in quadam vrbe qui Deum non timebat, nec quenquam reuerebatur.

3 Erat autem in illa vrbe quædam vidua, quæ venit ad eum, dicens, Vindica me ab aduersario meo.

4 Ille autem noluit per *multum* tempus: post hæc verò dixit apud se, Etsi Deum non timeo, nec quenquam reuereor:

5 Tamen quia molestiam mihi exhibet vidua ista, vindicabo eam, ne ad extremum veniens obtundat me.

6 Ait autem dominus, Audite quid iudex ille iniuſtus dicat.

7 Deus autem non vindicabit electos ſuos clamantes ad ipſum die ac nocte, etiam ſi iram differat ſuper ipſis?

8 Dico vobis, vindicabit eos citò. Verumtamen Filius hominis, quum venerit, num reperturus eſt fidem in terra?

9 ¶ Dixit autem etiam quibuſdam qui ſibi perſuaſerant ſe iuſtos eſſe, & pro nihilo habebant reliquos, parabolam iſtam:

10 Duo homines aſcenderant in templum vt precarentur, vnus Phariſæus, & alter Publicanus:

11 Phariſæus conſiſtens ſeorſim, hæc precatus eſt, Deus gratias ago tibi quòd non ſim vt reliqui homines, rapaces, iniuſti, mœchi, vel etiam vt iſte Publicanus.

12 Ieiuno bis hebdomade, decimo quæcunque poſſideo.

13 Publicanus autem procul ſtans, nolebat vel oculos in cœlum attollere: ſed percutiebat pectus ſuum dicens, Deus, propitius eſto mihi peccatori.

14 Dico vobis, deſcendit iſte iuſtificatus domum ſuam *potiùs* quam ille: quia quicunque ſe extollit, deprimetur: & qui ſe deprimit, extolletur.

Sup. 14. 1. *Mat.* 23. 12.

15 * Adferebant autem ad eum etiam infantes, vt eos tãgeret: quum autem hoc viderent diſcipuli, obiurgabant eos.

Mat. 10. 13.

Mar. 10. 13. 16 Ieſus verò quum puerulos aduocaſſet, dixit: ſinite puerulos venire ad me & eos nolite prohibere: talium eſt enim regnum Dei.

17 Amen

17 Amen dico vobis, Quicunque non acceperit regnum Dei tanquam puerulus, nequaquam introibit in illud.

18 * Tunc interrogauit eum quidam ex primoribus dicens, Magister bone, quid faciendo vitam æternam possidebo? *Mat.19. 17. Marc.10*

19 Dixit autem ei Iesus, Cur me dicis bonum? nemo bonus nisi vnus: *nempe* Deus. 19.

20 Mandata nosti, * Ne mœchare, Ne occidito, Ne furare: Ne falsum testimonium dicito, Honora patrem tuum & matrem tuam. *Exod.30. 13.*

21 Ille autem dixit, Hæc omnia obseruaui à iuuentute mea

22 Iesus verò his auditis, dixit ei, Adhuc vnum tibi deest: omnia quæ habes vende, & distribue pauperibus, & habebis thesaurum in cœlo: & adesdum sequere me.

23 At ille, his auditis valdè tristis factus est, nam diues erat valdè,

24 Quum autem vidisset Iesus eum valdè tristem factum, dixit, Quàm difficilè, qui pecunias habent, in regnum Dei introibunt!

25 Facilius est enim camelum per foramen acus introire, quàm diuitem introire in regnum Dei.

26 Qui verò *hoc* audierant, dixerunt, Et quis potest saluus fieri?

27 Ipse autem dixit, Quæ impossibilia sunt apud homines, possibilia sunt apud Deum. *Mat.19. 27.*

28 * Dixit autem Petrus, Ecce, nos reliquimus omnia, & secuti sumus te. *Mar.10. 28.*

29 *Ipse* verò dixit eis, Amen dico vobis, nemo est qui reliquerit domum, aut parentes aut fratres, aut vxorem, aut liberos, regni Dei causa.

30 Qui non recepturus sit multiplicia hoc tempore, & in seculo venturo vitam aternam.

31 ¶ * Iesus autem, assumptis illis duodecim, dixit eis, Ecce, ascendimus Hierosolymã, & perficientur omnia quæ scripta sũt per Pro-
Mat 10. phetas de Filio Hominis.
17. 32 Tradetur enim Gentibus, & illu-
Mar. 14 detur, & contumeliis afficietur, & conspe-
32. etur.

33 Et postquam eum flagellauerint, trucidabunt: sed die tertia resurget.

34 Ipsi verò nihil horum intellexerunt: erantque ista verba ipsis occulta, nec cognouerunt quæ dicebantur.

35 * Factum est autem dum ipse appropi-
Mat 20. quarat Iericho. cæcus quidam sedebat apud
29. viam mendicans,
Mar. 10. 36 Quum igitur *is* audisset turbam prætereuntem, percontabatur quid hoc esset.
46.

37 Nuntiauerunt autem ei Iesum Nazarenum transire.

38 Tunc clamauit dicens, Iesu fili Dauid miserere mei.

39 Et qui præibant, obiurgabant eum vt sileret, ipse verò multò magis clamabat, Fili Dauid miserere mei.

40 Iesus autẽ quũ substitisset iussit eum adduci ad se: & quum is appropinquasset interrogauit eum.

41 Di-

41 Dicens, Quid tibi vis faciam? Ille verò dixit, Domine, vt visum recipiam,

42 Et Iesus dixit ei, recipito visũ: fides tua te seruauit.

43 Illicò igitur visum recepit ac sequebatur eum glorificans Deum, & totus populus quum *hoc* vidisset, tribuit laudem Deo.

CAP. XIX.

1 *Zachæus publicanus.* 13 *Minæ seruis datæ ad negotiationem.* 28 *Iesus ingreditur Hierosolymam* 41 *Flens prædicit vrbis excidium.* 45 *vendentes ejcit è templo.*

1 Et ingressus, Iericho transibat.

2 Et ecce quidam qui nomine vocabatur Zachæus, qui Magister erat publicanorum, & dives.

3 Studebátque videre quis esset Iesus, nec poterat præ turba, quòd statura paruus esset.

4 Præcurrens, ascendit in sycomorum, vt eum videret: quoniam futurum erat vt illuc transiret.

5 Vt autem venit ad eum locum, suspiciens Iesus, cum vidit, & dixit ei Zachæe, festinans descẽde: hodie enim domi tuæ oportet me manere.

6 Tum is festinans descendit, & excepit eũ gaudens.

7 Et omnes quum hoc vidissent murmurabant, dicentes, eum ingressũ esse ad hominẽ peccatorem, vt *ibi* diuerteretur.

8 Adstans autem Zachæus dixit Domino,

Ecce dimidium bonorum meorum Domine do pauperibus: & si quid cuipiã per calumniã eripui, reddo quadruplum

9 Dixit autem ei Iesus, Hodie salus domui huic contigit, eo quòd ipse quoque ex filius Abraham.

Matt 18. 10 * Venit enim filius hominis vt quæreret
11, & seruet quod perierat.

11 ¶ Hæc autem ipsis audientibus, pergens dixit parabolam eo quòd esset propè Hierosolyma, & quod putarent fore vt illicò regnum Dei appareret.

Matt. 25. 12 Dixit ergò, Homo quidam nobilis pro-
14 fectus est in regionem longinquam, vt acciperet sibi regnum, ac reuerteretur.

13 Vocatis autem decem seruis suis, dedit eis decem minas, & dixit eis, Negotiamini donec veniam.

24 Ciues autẽ eius oderant eum, miseruntque legationem post eum, dicentes, Nolumus hunc regnare in nos.

15 Et factum est quum redisset accepto regno, tum iussit vocari seruos illos ad se quibus dederat pecuniam: Vt cognosceret quis quid negotiatus esset.

16 Adfuit autem primus, dicens, Domine mina tua decem minas lucrifecit.

17 Ille autẽ ait ei, Benè habet serue bone quia in minimo fuisti fidelis, habeto potestatem super decem vrbes.

18 Et alter venit, dicens, Domine, mina tua confecit quinque minas.

19 Ille verò & isti dicit, Tu quoque esto quinque vrbibus.

20 Et

20 Et alius venit dicens, Domine, ecce mina tua quam habui sepositam in sudario:

21 Timui enim te, quòd homo sis austerus: tollens quod non deposuisti, & metis quod non seminasti.

22 Tũ ille dixit ei, Ex ore tuo te iudicabo serue male: sciebas me hominem austerum esse, qui auferam quod non deposui, & metã quod non seminaui?

23 Quare igitur non dedisti pecuniam meam apud mensam, & ego veniens, cum vsuris eam exegissem?

24 Et adstantibus dixit, Tollite ab eo minã & date ei qui decem minas habet.

25 Illi verò dixerunt ei, Domine, habet decem minas.

26 At ille, Nam inquit, * dico vobis, Omni habenti dabitur: ei autem qui non habet, etiam quod habet adimetur. *Sup 8 18. Matt. 13. 12. & 25. 30.*

27 Quin etiam meos illos inimicos qui noluerunt me regnare supra se, adducite huc, & iugulate coram me. *Mar. 4. 25.*

28 Et his dictis, antegrediebatur ascendens Hierosolymam.

29 * Et factum est quum appropinquasset Bethphage & Bethaniæ, ad montem qui vocatur Oleatum, misit duos ex discipulis suis. *Mat. 21. 1 Mat. 11. 1.*

30 Dicens, abite in vicum qui est ex aduersorio quem introeuntes, inuenietis pullum alligatum, cui nemo vnquam hominũ insedit, solutum eum adducite.

31 Et si quis vos interrogauerit, Quare sol-

uitis? Sic dicetis ei, Quoniam eo eſt opus Domino.

32 Profecti autem qui miſſi erant, inuenerunt prout eis dixerat.

33 Soluentibus autem ipſis pullum, dixerunt eis Domini eius, Quare ſoluitis pullum?

34 Ipſi verò dixerunt, Quoniam eo opus eſt Domino.

Mat. 21. *7.* *Ioh.* 12.14 35 * Duxerunt igitur eum ad Ieſum. Et palliis ſuis pullo iniectis, impoſuerunt Ieſum

36 Eunte autem ipſo, ſubſternebant pallia ſua in via.

37 Et cum iam appropinquaret deſcenſum montis Olearum, cœpit omnis multitudo diſcipulorum gaudentium laudare Deum voce magna de omnibus quas viderant virtutibus,

38 Dicentes, Benedictus Rex ille qui venit in nomine Domini: pax in cœlo, & gloria in *locis* altiſſimis.

39 Et aliqui Phariſæorum è turba dixerunt ei, Magiſter, obiurga diſcipulos tuos.

40 Et ipſe reſpondens dixit eis, Dico vobis ſi ſiluerint iſti, mox lapides clamaturos.

41 Et vt appropinquauit, viſa vrbe fleuit ſuper ea.

42 Dicens, ſi vel tu noſſes vel hoc ſaltem *Inf* 21.35. tuo die, * quæ ad pacem tuam *pertinent*. Sed *Mat.* 24. *ea* nunc occulta ſunt oculis tuis.

1.

43 Nam venient tempus aduerſum te, quo *Mat* 13.1 circumiicient tibi inimici tui vallum, & circumingent te, & conſtringent vndique.

44 Téque ſolo æquabunt, & filios tuos in-

cum

tus: neque relinquent in te lapidem ſuper lapidem, eo quòd non noueris tempus illud viſitationis tuæ.

45 ¶ * Et ingreſſus in templum: cœpit eiicere eos qui vendebant in eo, & emebant. *Mat.* 12. 12.

46 Dicens eis, Scriptum eſt: * Domus mea domus præcationis eſt: vos autem feciſtis eam ſpeluncam latronum. *Mar.* 11. 11. *Eſa.* 56. 7

47 Et docebat quotidie in templo, * principes verò Sacerdotum & Scribæ, & primores plebis ſtudebant eum perdere. *Ier.* 7. 11. *Mat.* 21. 13.

48 Nec inueniebant quid facerent: totus enim populus pendebat ab ipſo, quum eum audiebat. *Mar.* 11. 17.

CAP. XX.

4 Q. Baptiſmus Iohannis vnde. 29 Sacerdotum impietas, vineæ & agricolarum ſimilitudine notatur. 21 Tributum Cæſari reddendum. 27 Sadducæos negantes reſurrectionem conuincit. 41 Chriſtus quomodo Filius Dauidis.

1 ET * factum eſt quodam dierum illorum quum ipſe doceret populum in templo, & euangelizaret, ſuperuenerunt principes Sacerdotum & Scribæ cum Seniori- *Mat.* 21. 23. *Mar.* 11. 27.
bus,

2 Et dixerunt ei, die nobis qua authoritate iſta facias, aut quis ille ſit qui dedit tibi iſtam authoritatem.

3 Reſpondens autem Ieſus dixit eis, interrogabo vos & ego rem quandam, dicite igitur mihi:

4 Baptismus Iohannis è cœlo erat, an ex hominibus?

5 At illi ratiocinati sunt apud se dicentes, Si dixerimus, E cœlo: dicet, quare ergo non credidistis ei?

6 Sin autem dixerimus, Ex hominibus: tota plebs lapidabit nos: persuasum enim est ei Iohannem Prophetam esse.

7 Responderunt igitur se nescire unde esset.

8 Tum Iesus dixit eis, Neque ego dicam vobis, qua authoritate hæc faciam.

9 Cœpit autem dicere ad plebem parabolam hanc, *Quidam plantauit vineam, & elocauit eam agricolis: & peregrè abfuit multum tempus.

Esa. 5. 1. Ier 2 31. Mat. 21. 33. Mar. 12. 1.

10 Et in tempore misit seruum ad illos agricolas, vt darent ex fructu vineæ, qui cæsum illum ablegarunt inanem.

11 *Ille* verò perrexit alterum seruum mittere: at ipsi hunc quoque cæcum & contumelia affectum ablegarunt inanem.

12 Et perrexit mittere tertium: at illi & istum vulneratum eiecerunt.

13 Dixit igitur Dominus vineæ, Quid faciam? mittam filium meum illum dilectum: forsitan quum hunc viderint, reuerebuntur.

14 Viso autẽ eo agricolæ colloquuti sunt inter se, dicentes, Iste est hæres: venite, trucidemus eum, vt nostra fiat hæreditas.

15 Et eiectum eum extra vineam, trucidarunt. Quid ergo faciet eis Dominus vineæ?

16 Veniet & perdet agricolas istos, & dabit vineam aliis. *Hoc* autẽ quum audissent, dixerunt,

xerunt, Absit.

17 Ille verò intuitus eos, ait, Quid illud est ergo quod scriptum est, *Quem lapidé reprobauerunt ædificantes, is factus est caput anguli?* *Psal 117 22.*

18 Quisquis ceciderit super illum lapidem confricabitur: super quem autem ceciderit, dissipabit eum. *Esa. 28. 16. Act. 4 11 Rom 9.33 1. Pet. 2.8*

19 Tum studuerunt principes Sacerdotum & Scribæ iniicere in eum manus eo ipso momento: sed timuerunt plebem cognouerunt enim *eum* aduersus ipsos dixisse similitudinem istam.

20 Itaque obseruantes *eum*, miserunt insidiatores, qui se iustos esse simularent: vt carperent eius sermonem, tradituri eum imperio & potestati Præsidis.

21 * Qui interrogauerunt eum dicentes, Magister scimus te rectè dicere & docere, nec accipere personam, sed viam Dei in veritate docere. *Mat. 22. 16. Mar. 12. 13.*

22 Licet nobis censum dare Cæsari, an non?

23 Animaduersa autem eorum calliditate, dixit eis, Quid me tentatis?

24 Ostendite mihi denarium: cuius habet imaginem & inscriptionem: Respondentes autem dixerunt, Cæsaris.

25 Tunc dixit eis, * Reddite igitur quæ *sunt* Cæsaris, Cæsari: & quæ *sunt* Dei, Deo. *Rom. 13. 7*

26 Itaque non potuerunt verba eius carpere coram populo: & mirati super eius responso, siluerunt. *Mat. 22. 3. Mar. 12. 18.*

27 ¶ * Accedentes autem quidam Saddu-

cæorum,(qui negant esse resurrectionem)in-
terrogauerunt eum.

Deut. 25. 5. 28 Dicentes, Magister, *Moses scripsit nobis, Si cuius frater mortuus fuerit habens uxorem, & sine liberis mortuus fuerit, vt eius frater accipiat vxorem illam & excitet semen fratri suo.

29 Septem ergò fratres fuerunt, quorum primus accepta vxore mortuus est, sine liberis.

30 Accepit igitur eam secundus, *qui* & ipse mortuus est sine liberis.

31 Deinde tertius accepit eam: itidem autem & illi septem, nec reliquerunt liberos & mortui sunt.

32 Post omnes autẽ mortua est & mulier.

33 In resurrectione ergo, cuius eorum erit vxor: nam illi septem habuerunt eam vxorem.

34 Tunc respondens dixit eis Iesus, Filij huius æui ducunt vxores, & nuptum dantur.

35 Qui verò digni habiti fuerint qui æuum illud consequantur, & resurrectionem ex mortuis, neque ducunt vxores, neque nuptum dantur,

36 Nec enim mori possunt amplius, pares enim Angelis sunt, & filij sunt Dei, quum sint filij resurrectionis.

Exod. 3. 6. 37 Mortuos autem excitari, etiam *Moses indicauit apud rubum, quum dicit Dominum Deum Abraham, & Deum Isaac, & Deum Iacob.

38 Nam Deus non est mortuorum, sed viuorum: omnes enim viuunt ei.

39 Et

39 Respondentes autem ei quidam ex Scribis dixerunt, Magister, benè dixisti.

40 Nec amplius audebant eum quicquam interrogare.

41 * Dixit autem eis, Quomodo dicunt Christum filium esse Dauid? *Mat. 22.*

42 Et ipse Dauid dicit in libro Psalmorũ, 44.
* Dixit Dominus Domino meo, Sede ad dex- *Mar. 12.*
tram meam. 35.

43 Vsquedum posuero inimicos tuos scabellum pedum tuorum? *Ps. 109. 1*

44 Dauid ergo Dominum eum vocat, & quomodo filius eius est?

45 Audiente verò toto populo, dicit discipulis suis.

46 * Cauete à Scribis, qui volunt ambulare stolati, & amant salutationes in foris, ac *Supra 11.* 43.
primos consessus in conuentibus, & primos *Mat. 23.*
accubitus in cœnis. 6.

47 Qui deuorant domos viduarum: & in *Marc 12.*
speciem precibus longis vtuntur, isti auferent grauius iudicium. 38.

CAP. XXI.

1 Vidua supra opes liberalitas. 6 De tempore ruinæ templi. 10 Et Hierusalem. 25 Signa præcedentia extremum iudicium.

1 INtuitus* autem vidit diuites mittẽtes do- *Marc. 14.*
na sua in gazophylacium. 41.

2 Vidit autem etiam quandam viduam pauperculam mittentem illuc minuta æreola duo.

3 Et dixit, Verè dico vobis, vidua hęc pauper misit amplius quàm omnes.

4 Nam omnes hi ex eo quod ipsis redundat, miserunt quod donarent Deo: hęc autem misit ex penuria sua totum victum quem habebat.

5 * Et quibusdam dicentibus de templo, quod pulchris lapidibus ac donariis ornatum esset, dixit,

6 Hæcine spectatis: venient dies quibus non relinquetur lapis super lapidem qui non destruatur.

7 Interrogauerunt autem eum dicentes, Magister, quando hæc erunt? & quod erit signum quando futurum est vt ista fiant.

8 * Ipse verò dixit, Videte ne seducamini, multi enim venient sub nomine meo dicentes, Ego sum *Christus*, & tempus illud appropinquat, ne igitur sequimini eos.

9 Quum verò audieritis bella & seditiones, ne terremini: oportet enim ista primùm fieri, sed non statim *erit* finis.

10 Tunc dixit eis, Insurget gens in gentem, & regnum in regnum.

11 Et magni terræ motus erunt singulis locis, & fames ac pestilentię, & terriculamenta, & signa è cœlo magna erunt.

12 * Sed ante hæc omnia iniicient vobis manus, & vos persequentur, tradentes in conuentus, & carceres, adductos ad reges ac præsides, nominis mei causa.

13 *Hæc* autem cedent vobis testimonio

14 * Habete igitur fixum in cordibus vestris, non præmeditari defensionem.

15 Ego

Supra. 19. 34.
Mat. 24. 12.
Mar. 13. 1
Ephes. 5.
3. *Thes.* 1. 3
Marc. 13. 9.
Supra 12. 22.
Mat. 10. 19.
Marc. 13. 11.

15 Ego enim dabo vobis & sapientiam cui non poterunt contradicere, neque resistere omnes qui se vobis opponent:

16 Prodemini autem etiam à parentibus & fratribus & cognatis & amicis: & morte afficient ex vobis.

17 Et eritis exosi omnibus propter nomen meum.

18 Sed pilus capitis vestri non peribit. *Mat. 10. 32.*

19 Per patientiam vestram possidebitis animas vestras.

20 Quum autem videritis Hierusalem circumdari exercitibus, tunc agnoscite appropinquare vastationem eius. *Mat. 10. 12. Mat. 24 15.*

21 Tunc qui in Iudæa sunt, fugiant in montes: & qui intra eam excedant: & qui in agris, non ingrediantur in eam *Marc. 13 14.*

22 Nam hi sunt dies vltionis, vt impleantur omnia quæ scripta sunt. *Dan. 9. 7*

23 Væ autem prægnantibus & lactantibus in illis diebus: erit enim necessitas magna in hac regione, & ira in populo isto.

24 Et cadent acie gladij, & captiui ducentur in omnes gentes: & Hierusalem calcabitur à gentibus vsquequò impleantur tempora Gentium.

25 Tunc erunt signa in sole & luna & stellis: & in terra angustia Gentium in consilij inopia, resonante mari & fluctibus: *Esa. 13. 10 Ezech. 32 7.*

26 Exanimatis hominibus præ timore & expectatione *malorum* eorum quæ inuadent orbem terrarum: nam potestates cœlorum concutientur *Mat. 24. 29. Marc. 13*

27 Et tunc videbunt Filium hominis ve- *24.*

nientem in nube cum potentia & gloria multa.

28 Quum autem hæc fieri incipient, erigite & attollite capita vestra, *quoniam adpropinquat redemptio vestra.

Rom. 8 25

29 ¶ Dixit etiam eis *hanc* parabolam, Videte ficum & omnes arbores.

30 Quum iam emiserint *folia*, vos ea cernentes, per vos ipsos agnoscitis iam prope esse æstatem.

31 Ita & vos quum videritis hæc fieri, agnoscite propè esse regnum Dei.

32 Amen dico vobis, nequaquam præteriit hęc ætas quousque hęc omnia facta fuerint.

33 Cœlum & terra præteribunt, verba autem mea nequaquam præteribunt.

34 * Cauete autem vobis ne quando grauentur corda vestra crapula & ebrietate & curis huius vitæ & repentè vobis superueniat dies ille.

Rom. 13. 3.

35 Nam vt laqueus, inuadet in omnes qui habitabunt in superficie totius terræ.

36 Excubate igitur, omni tempore rogantes vt digni habeamini qui effugiatis ista omnia quę futura sunt, & consistatis coram Filio hominis.

37 Docebat autem interdiu in templo, noctu verò exiens diuersabatur in monte qui vocatur Olearum.

38 Et totus populus diluculo veniebat ad eum, vt eum audiret in templo.

CAP.

CAP. XXII.

Iudas vendit Christum. 7 Pascha parant Apostoli. 24 Contendunt de primatu. 31 A Satana expetuntur. 35 Nihil illi defuisse ait Christus. 42 Orat in monte. 44 Sudat sanguinem. 50 Auriculam Malcho amputatam sanat. 57. 58. 60. Petrus ter Christum abnegat. 63 Illuditur & cæditur Christus. 69 Fatetur se Filium Dei.

1 APpropinquabat* autem dies festus azymorum qui dicitur pascha. *Mat. 16. 14.*

2 Et quærebant principes Sacerdotum & Scribę quomodo eum tollerent *è medio*; timebant enim plebem. *Marc. 14 1.*

3 *Introiit autem Satanas in Iudam cognominatum Iscariotem, qui eratè numero illorum duodecim. *Marc. 26 14. Marc. 14 10.*

4 Qui abiens colloquutus est cum principibus Sacerdotum ac prefectis *templo*, quomodo ipsis eum traderet.

5 Qui gauisi sunt ac pacti sunt *se* daturos ei cuniam.

6 Et *ipse* spopondit: quærebátque opportunitatem vt traderet eum ipsis absque turba.

7 *Venit autem dies azymorum quo oportebat mactari pascha. *Mat. 25.*

8 Misit igitur Petrum & Iohannem, dicens, Profecti parate nobis pascha vt vescamur. *17. Marc. 14*

9 Ipsi verò dixerunt ei, Vbi vis paremus *10*

illud?

10 At ille dixit eis, Ecce postquam intro-
ritis in vrbem, occurret vobis quidam ag-
amphoram baiulás: sequimini eum dom-
in quam ingredietur:

11 Et dicite patrifamilias ædium, Dicit t-
Magister, vbi est diuersorium vbi pas-
cum discipulis meis edam?

12 Tunc ipse ostendet vobis cœnacul-
magnum stratum: illic parate *pascha.*

13 Profecti autem inuenerunt omnia p-
ut dixerat eis: & parauerunt pascha.

Mat.26. 14 * Quum igitur adesset *constitutum* il-
20. tempus, discubuit, & duodecim Apostoli c-
Marc.14 eo.
18.

15 Et dixit eis, Desiderio desideraui h-
pascha edere vobiscum, antequam ego p-
tiar.

16 Dico enim vobis me non amplius e-
mesturum ex eo, quin completum fuerit
regno Dei.

17 Et accepto poculo, cùm gratias egis-
dixit, Accipite hoc & partimini vobis ipsis.

Mat.26. 18 Dico enim vobis me nō bibiturum
26. fructu vitis, vsquequò regnum Dei veni-
Marc.14 19 * Et accepto pane, quum gratias eg-
22. fregit, & dedit eis, dicens, Hoc est co-
1. Cor.11. meum quod pro vobis datur: hoc facite
24. mei recordationem.

Mat.26. 20 Itidem etiam *dedit eis* poculum, post-
21. cœnasset, dicens, Hoc poculum *est* Nouum
Marc. lud testamentum per sanguinem meum,
14.19. pro vobis effunditur:

Ioh.13.18 21 * Verumtamen ecce, manus eius q-
Ps.40.11 prodit, mecum est in mensa.

22 Et filius quidem hominis prout definitum est, abit: veruntamen vę homini illi per quem proditur.

23 Tunc ipsi cœperunt mutuò quærere inter se, quisnam esset ex ipsis qui hoc facturus esset.

24 Orta est autem etiam contentio inter eos, quis eorum videretur esse maior.

25 Ipse verò dixit eis, *Reges gentium dominantur eis: & qui potestatem habent in eas, benefici vocantur. *Mat.20. 25. Mar 10. 42.

26 Vos autem non ita *estote*: sed qui maximus est inter vos? esto sicut qui minimus est: & qui princeps est, sicut qui ministrat.

27 Nam vter maior est? qui discumbit, an qui ministrat? Nónne qui discumbit? At ego sum in medio vestrûm vt qui ministrat.

28 Vos autem ij estis qui permansistis mecum in tentationibus meis.

29 Ego verò paciscor vobis, prout pactus est mihi pater meus regnum.

30 Vt edatis & bibatis in mensa mea in regno meo, *& sedeatis super thronos, iudicantes duodecim tribus Israel. *Mat. 19. 28.

31 Dixit etiam Dominus, Simon, Simon ecce, * Satanas appetiit vos quos ventilaret sicut triticum. *1. Pet. 5. 8.

32 Sed ego rogaui pro te ne deficiat fides tua: tu igitur aliquando conuersus, confirma fratres tuos. *Mat.26.

33 Ipse verò dixit ei, Domine, tecum paratus sum & in carcerem & ad mortem proficisci. 34. *Mar.14. 30.

34 * At ille dixit, Dico tibi Petre, non mit- *Ioh. 13 38

tet vocem hodie gallus priusquam ter neges me tibi notum esse.

Mat. 10. 9. 35 Dixit etiam eis, * Quando misi vos absque crumena & pera & soleis, num quid defuit vobis? Ipsi verò dixerunt. Nihil.

36 Dixit ergo eis, At nunc qui crumenam habet, sumat *eam*, similiter & peram, & qui non habet, vendat pallium suum & emat gladium.

37 Dico enim vobis, adhuc oportere in me perfici * scriptum illud, Et cum sceleratis numeratus est. Nam ea quæ *scripta sunt* de me finem habent.

Esa. 53. 12.

38 At illi dixerunt, Domine, ecce duo gladij hic. Ipse verò dixit eis, Satis est.

Mat. 26. 30. Mar 14. 26. 39 * Et egressus, profectus est ex more in montem Olearum: secuuti sunt autem eum etiam discipuli eius.

Ioh. 18. 1. 40 Quum verò peruenisset ad eum locum dixit eis, Precamini ne intretis in tentationem.

41 Tum ipse auulsus est ab eis quasi ad iactum lapidis, positisque genibus precatus est.

Mat. 26. 42. 42 Dicens, * Pater si velles, transfer poculum hoc à me: veruntamen non mea voluntas, sed tua fiat.

Luc. 14. 38. 43 Visus est autem ei Angelus à cœlo corroborans eum.

44 Et *ipse* constitutus in angore, intentius orabat. Erat autem sudor eius quasi grumi sanguinis descendentes in terram.

45 Et quum surrexit à precatione, veniisset ad discipulos suos, inuenit eos dormientes a præ tristitia.

46 Et

46 Et dixit eis, Quid dormitis? surgite, & precamini, ne introeatis in tentationem.

47 * Adhuc autem eo loquente, ecce turba, & is qui dicebatur Iudas, vnus è duodecim, præibat eis, & appropinquauit Iesu vt oscularetur eum. *Mat.* 26. 47. *Mar.* 14. 43.

48 Iesus autem dixit ei, Iuda, osculo Filium hominis prodis. *Ioh.* 18. 3.

49 Videntes autem ij qui circa ipsum erant, quod futurum erat, dixerunt ei, Domine, percutiemúsne gladio.

50 Et quidam ex ipsis percussit seruus Pontificis maximi, & abstulit auriculam eius dextram.

51 Respondens autem Iesus dixit, Sinite hucusque, & tacta illius auricula sanauit eũ.

52 Dixit autem Iesus eis qui ad ipsum venerant, *nempe* principibus sacerdotum, & præfectis templo, & Senioribus, Vt aduersus latronem existis cum gladiis ac fustibus?

53 Quum quotidie vobiscum fuerim in tẽplo, non extendistis manus in me: sed hæc est hora illa vestra, & potestas tenebrarum.

54 * Comprehensum autem eũ duxerunt: & introduxerunt domum Pontificis maximi. Petrus verò sequebatur procul. *Mat.* 26. 57. *Mar.* 13.

55 * Quúmque accendissent ignem in medio aulæ, atque vna consedissent, sedit & Petrus inter eos. 53. *Ioan.* 16. 69.

56 Quum autem eum vidisset ancilla quędam sedentem ad ignem, intentis in eum oculis dixit, Et iste cum eo erat. *Mat.* 26. 69. *Mar.* 14.

57 Ipse verò abnegauit eum dicens, Mulier non noui eum. 66. *Ioh.* 18. 25

58 Et paulò pòst alius videns eum, dixit: Et tu ex ipsis es. Petrus verò ait, Heus tu, non sum.

59 Et interposita quasi hora vna, alius quidam affirmabat, dicens, Verè & iste cum illo erat, & enim Galilæus est.

60 Ait autem Petrus, Heus tu, nescio quid dicas. Et illicò adhuc ipso loquente, vocem emisit gallus.

61 Tunc conuersus Dominus intuitus est Petrum: & recordatus est Petrus sermonis Domini: quomodo *nimirum* dixerat ipsi, * Priusquam gallus vocem emiserit, ter me abnegabis.

Mat.26. 34. Ioh.13.32.

62 Et egressus foras Petrus fleuit amarè.

63 *Et ij qui vnà tenebant Iesum, ei illudebant cædentes *eum*.

Mat.26. 67.

64 Et quum eum obuoluissent, verberabant faciem eius, & interrogabant eum, dicentes, Vaticinare quis sit qui te percussit.

Mar.14. 65.

65 Et alia multa conuitiantes dicebant in eum.

66 *Et vt ortus est dies, conuenit presbyterium populi, & principes sacerdotum, & Scribæ, & adduxerunt eum in suum consessum.

Mat.27.1 Mar.15.1 Ioh.18.28

67 Dicentes: Num tu es ille Christus? dic nobis. Dixit autem eis, Si vobis dixero, nequaquam credetis.

68 Quòd si etiam interrogauero, nequaquam respondebitis mihi, neque absoluetis.

69 Ab hoc tempore erit Filius hominis sedens ad dextram potentię Dei.

70 Dixerunt autem omnes. Tu ergo es Filius Dei? ipse verò dixit eis, Vos dicitis me esse.

71 At

71 At illi dixerunt. Quid amplius egemus testimonio? Ipsi enim audiuimus ex ore ipsius.

CAP. XXIII.

1 Accusatur coram Pilato. 7 Mittitur ad Herodem. 11 Illuditur. 24 Cupiditati Iudæorum exponitur à Pilato. 27 Mulieres plangunt eum. 33 Crucifigitur. 39 Conuitiatur vnus ex malefici. 43 Alter fide seruatur. 46 Expirat Christus. 53 Sepelitur.

1 TVm surgens vniuersa multitudo eorũ, duxit eum ad Pilatum.

2 Cœperunt autem eum accusare, dicentes, Comperimus istum peruertere gẽtem, * & vetare tributa dare Cæsari, quòd dicat se Christum, *id est* regem esse.

3 * Pilatus autem interrogauit eum, dicẽs Túne es Rex Iudęorum. Ipse verò respondens ei, dixit, Tu dicis. *Mat.* 22. 11. *Mar.* 12. 17.

4 Ait verò Pilatus ad principes sacerdotum & turbam, Nullam inuenio noxam in hoc homine. *Mat.* 27. 11.

5 At illi inualescebant, dicentes, Concitat populum docens per vniuersam Iudæam, exorsus à Galilæa huc vsque. *Mar.* 15. 2. *Ioh.* 18. 33

6 Pilatus verò, audita Galilæa, interrogauit num Galilæus esset.

7 Et quum cognouisset eum ad Herodis potestatem pertinere, remisit eum ad Herodem qui & ipse Hierosolymis erat per eos dies.

8 Herodes autẽ viso Iesu gauisus est valdè, nam à multo tẽ[illegible] cupiebat eum videre,

eò quòd audiuisset multa de eo: & sperabat se signum aliquod visurum ab eo fieri.

9 Interrogauit autem eum multis sermonibus: sed ipse nihil ei respondit.

10 Stabant autem principes sacerdotum & Scribæ magna contentione eum accusantes.

11 Herodes autem cum militibus suis, cum eum pro nihilo habuisset, & illusisset eum, indutum veste splendida remisit ad Pilatum.

12 Et facti sunt amici inter se Pilatus & Herodes eo ipso die: nam antea inimici erant inter se.

13 Pilatus verò, conuocatis principibus sacerdotum & magistratibus ac populo.

Mat.27. 23. *Mar.15.* 14. *Ioh.18.38* & 19.4.

14 Dixit eis, Obtulistis mihi hunc hominem vt qui auertat populum: & ecce, ego coram vestri conspectu quæstione habita, nullam causam inueni in homine isto, ex iis de quibus accusatis eum:

15 Sed ne Herodes quidem: nam remisi vos ad illum, & ecce nihil dignum morte factum est ab eo

18 Castigatum ego eum dimittam.

17 Necesse autem habebat dimittere eis in festo vnum *quempiam*.

13 Exclamauit autem simul vniuersa turba dicens, Tolle hunc, dimitte verò nobis Barabbam.

19 (Qui erat propter seditionem quandam & cædem factam in vrbe coniectus in carcerem.)

20 Rursus ergo Pilatus alloquutus est eis volens dimittere Iesum.

21 Ipsi

21 Ipsi verò reclamabant, dicentes, Crucifige, crucifige eum.

22 Ille autem tertiò dixit eis, Quid enim iste mali fecit? nullam noxam capitalem inueni in eo: castigatum ergo eum dimittam.

23 At illi instabant vocibus magnis, petentes vt crucifigeretur, & inualescebant voces eorum ac principum sacerdotum.

24 Tunc Pilatus iudicauit vt fieret quod ipsi petebant.

25 Dimisit autem eis illum qui propter seditionem & cædem coniectus fuerat in carcerem quem petierant: Iesum verò tradidit eorum cupiditati.

26 Quum igitur abducerent eum prehenso Simone quodã Cyrenæo, qui veniebat rure, imposuerunt ei crucem ferendam post Iesum. *M. 27. 32. Mar. 15. 21.*

27 Sequebatur autem eum magna multitudo populi & mulierum: quæ & plangebant & lamentabantur eum.

28 Conuersus autem ad eas, Iesus dixit, Filiæ Hierusalem, ne flete super me, verùm super vobis ipsis flete, & super liberis vestris. *Esa 2 19.*

29 Nam ecce venient dies quibus dicent, Beatæ steriles, & uteri qui non genuerunt, & vbera quæ non lactauerunt *Osee 10 8. Apoc. 6. 16*

30 Tum incipient dicere montibus, Cadite super nos: & collibus, Operite nos. *2 Pet. 4. 17.*

31 Nam si in virente ligno ista faciunt, in arido quid fiet? *M. 27. 8.*

32 Ducebantur autem etiam alij duo malefici vt cum eo necarentur. *M. 27. 27.*

33 Quum igitur venissent in locum qui vo- *Iob. 19. 18*

catur Caluaria, illic crucifixerunt eum, & malefi-
cos: vnum ad dextram: alterum ad sini-
stram

34 Iesus autem dicebat, Pater, remitte eis: nesciunt enim quid faciant: partientes verò vestimenta eius, iecerunt sortem.

35 Et stabat populus spectans: sannis autem excipiebant eum etiam primores cum eis, dicentes, Alios seruauit, seruet seipsum, si hic est ille Christus Dei electus.

36 Illudebant autem etiam ei milites, accedentes & acetum ei offerentes:

37 Dicentésque, Si tu es Rex ille Iudæorum, serua temetipsum.

38 Erat autem etiam inscriptio scripta super eum literis Græcis & Romanis & Hebraicis, HIC EST REX ILLE IVDAIORVM.

39 ¶ Vnus autem ex maleficis qui erant suspensi conuitiabatur ei dicens, Si tu es Christus ille, serua teipsum & nos.

40 Respondens autem alter, obiurgauit eum, dicens, Ne Deum quidem times, quod in eadem sis damnatione.

41 Et nos quidem iustè nam digna factis recipimus: iste verò nihil insolens fecit.

42 Dixítque Iesu, Domine, memento mei quum veneris in regnum tuum.

43 Tum dixit ei Iesus, Amen dico tibi, hodie mecum eris in Paradiso.

44 Erat autem quasi hora sexta, & tenebræ factæ super totam regionem vsque ad horam nonam.

45 Et obscuratus est sol, & aulæum tem-
pli

pli fissum est medium.

46 Quúmque clamasset voce magna Iesus, ait, * Pater in manus tuas depono spiritum meum. Et quum hæc dixisset, expirauit: *Ps 31.6.*

47 Quum vidisset autem Centurio quod factum fuerat, glorificauit Deum, dicens, Vere hic homo iustus erat.

48 Et omnis turba quæ simul ad hoc spectaculum accesserat, spectans quæ facta fuerant, verberans pectora sua reuertebatur,

49 Stabant autem omnes noti eius procul, & mulieres quæ erant eum consequutæ à Galilæa, videntes ista.

50 * Tum ecce vir nomine Ioseph, decurio, vir bonus ac iustus: *Mat. 27. 58.*

51 (Qui non suffragatus fuerat consilio ac facto eorum) ex Arimathæa ciuitate Iudæorum: qui & ipse expectabat regnum Dei: *Mar 15. 43. Ioh. 19. 38*

52 Hic, *inquam*, adiens Pilatum, petiit corpus Iesu.

53 Et detractum inuoluit sindone, posuitque illud in monumento quod erat in saxo inciſum, in quo nondum quisquam positus fuerat.

54 Porrò dies erat Parasceues, & Sabbathi dies succedebat.

55 Subsequutæ etiam mulieres quæ cum eo venerant ex Galilæa, spectarunt monumentum, & quomodo positum esset corpus eius.

56 Reuersæ verò parauerunt aromata & vnguenta: ac Sabbatho quidem quieuerunt secundum mandatum.

CAP. XXIV.

1 Mulieres ad monumentum accedunt. 9 Quæ Angelis acceperunt, Apostolis nuntiant. 13 Duobus euntibus in Emmaum adiungit se Christus. 27 Interpretatur illis Scripturas. 36 Contrectandum se præbet Apostolis. 49 Promittit Spiritum sanctum. 51 Sursum fertur cœlum.

1 PRimo autem *die* hebdomadis, profundo diluculo fuerunt ad monumẽtum
Mar. 16. Ioan. 20. 1. ferentes quæ parauerant aromata: & nonnullæ cum ipsis.

2 Inuenerunt autem lapidem deuolutum à monumento.

3 Et ingressæ non inuenerunt corpus Domini Iesu.

4 Et factum est dum consternatæ inde hæsitarent, ecce duo viri superuenerunt eis induti vestibus fulgurantibus.

5 Quum autem expauefactæ inclinarent faciem in terram, dixerant eis, Quid inter mortuos quæritis eum qui viuit?

9 Non est hic, sed surrexit, mementote
Supr. 19. 20. vt loquutus sit vobis quum adhuc in Galilæa esset,

Mat. 17. 13. Marc 9. 31. 7 Dicens, Oportet filium hominis tradi in manus hominum peccatorum, & crucifigi: & die tertio resurgere.

8 Recordatæ sunt igitur verborum eius:

9 Et reuersæ monumento annunciarunt

runt hæc omnia illis vndecim, reliquis omnibus.

10 Erant autem Maria Magdalene, & Ioanna, & Maria Iacobi *mater*, & reliquæ cum ipsis, quæ dicebant Apostolis.

11 Sed visa sunt apud eos quasi deliramentum verba ipsarum, neque crediderunt eis.

12 * Petrus autem surgens cucurrit ad monumentum: & quum introspexisset, vidit linteа sola *illic* iacentia: abiitque, apud semetipsum mirans hoc factum. *Ioh.10.6.*

13 ¶ * Et ecce, duo ex iis ibant eo ipso die in vicum distantem stadiis sexaginta ab Hierusalem cui *vico* nomen *est* Emmaus. *Mar.16.12.*

14 Et colloquebantur inter se de istis omnibus quæ euenerant.

15 Et factum est dum colloquerentur, & *se mutuò* rogitarent, ipse Iesus accessit, & vnà iter faciebat cum ipsis.

16 Oculi autem eorũ tenebantur ne eum agnoscerent:

17 Dixit autem eis, Qui sunt hi sermones quos confertis inter vos ambulantes? & *quid* estis tetrico vultu?

18 Respondens autem alter cui nomen Cleopas, dixit ei, Tu solus commoraris in *vrbe* Hierusalem, & ignoras quæ in ea facta sunt diebus?

19 Ipse verò dixit eis, Quæ? At illi dixerunt ei, (Quæ *facta sunt* Iesu Nazareno, qui fuit Propheta potens reipsa, & verbis coram Deo & toto populo,

20 Et quomodo eum tradiderunt principes

Sacerdotum & Magistratus nostri vt nos damnaretur, & crucifixerunt eum.

21 Nos autem sperabamus illum esse qui redempturus esset Israel: atqui præter hæc omnia tertium hunc diem agit hodiè ex quo hæc facta sunt.

22 Sed & mulieres quædam ex nobis conterruerunt nos, quæ diluculo venerunt ad monumentum.

23 Et non inuento eius corpore venerunt, dicentes se etiam visionem Angelorum vidisse qui dicunt eum viuere,

24 Et abierunt quidam eorum qui erant nobiscum ad monumentum & ita inuenerunt prout mulieres dixerant: ipsum verò non viderunt.

25 Tum ipse dixit eis, O amentes & tardi corde ad credendum omnibus quæ loquuti sunt Prophetæ.

26 Nonne hæc oportuit pati Christum, & introire in gloriam suam?

27 Et incipiens à Mose & omnibus Prophetis, interpretabatur illis in omnibus Scripturis quæ de se *scripta erant.*

28 Appropinquarunt autem vico in quem proficiscebantur: & ipse fingebat se longiùs ire.

29 Sed *ipsi* adegerunt eum dicentes, Mane vobiscum quoniam aduesperascit & inclinauit dies, ingressus est igitur vt maneret cum eis.

30 Et factum est cùm accubuisset cum eis, sumpto pane benedixit, & fractum dedit eis,

31 Adaperti sint autem oculi eorum, & agnouerunt eum: sed ipse ablatus est eorum conspectu.

32 Tum inter se dixerunt. Nonne cor nostrum ardebat in nobis dum loqueretur nobis in via, & quum adaperiret nobis Scripturas?

33 Et surgentes eo ipso momento, reuersi sunt in Hierusalem, & inuenerunt congregatos illos vndecim, & eos qui cum ipsis erant.

34 Dicentes, Surrexit Dominus verè, & conspectus est Simoni.

35 Tum ipsi exposuerunt quæ *gesta erant* in via, & vt fuerat agnitus ab ipsis in fractione panis.

36 * Hæc autem ipsis loquentibus, stetit ipse Iesus in medio eorum, & dixit eis, Pax vobis. *Mar.16. 14. 1.Ioh.20. 19.*

37 Territi verò illi, & expauefacti putabant spiritum conspicere.

38 Tum dixit eis, Quid turbati estis, & quare disceptationes subeunt corda vestra?

39 Videte manus meas & pedes meos: nam ego ipse sum: contrectate me, & videte: nam spiritus carnem & ossa non habet, prout me conspicitis habere.

40 Et quum hæc dixisset, ostendit eis manus ac pedes.

41 Adhuc autem ipsis non credentibus præ gaudio & mirantibus dixit eis, Habetis hic esculentum aliquid?

42 Tum ipsi dederunt ei partem piscis assi, & aliquid ex fauo apiario.

43 Quæ *ille* accepit, & in eorum conſpe
comedit.

44 Dixítque eis, Hi *ſunt* ſermones quos l
quutus ſum vobis quum adhuc eſſem vob
cum, oportere impleri omnia quæ ſcrip
ſunt in Lege Moſis, & Prophetis, & Pſalm
de me.

45 Tunc aperuit eorum mentem, vt int
ligerent Scripturas:

46 Et dixit eis, Ita ſcriptum eſt, & ita op
tet Chriſtum pati, & reſurgere à mortuis te
tio die:

47 Et prædicari in eius nomine reſipiſce
tiam ac remiſſionem peccatorum apud om
nes Gentes, incipiendo ab Hieruſalem.

Ioh. 15. 26
Act. 1. 4. 48 Vos autem eſtis horum teſtes.

49 Et ecce, ego immittam promiſſum P
tris mei vobis, vos autem manete in vr
Hieruſalem vſque quò induamini virtute
alto:

50 Eduxit autem eos foras Bethaniam v
que & ſublatis manibus ſuis, benedixit eis

Mar. 10. 19. *Act.* 1. 9. 51 * Et factum eſt dum ipſe benediceret
eis, diſiunctus ab eis ſurſum ferebatur in c
lum.

52 Ipſi autem adorato eo reuerſi ſunt
Hieruſalem cum gaudio magno.

53 *Erántque* ſemper in templo, laudan
& benedicentes Deum. Amen.

EVA

EVANGELIVM SECVNDVM IOHANNEM.

CAP. I.

1 *Sermo illle ante secula ex Deo genitus, 2 & qui semper apud Patrem residebat. 14 Homo factus est 6. 7. Ioh nnes quorsum à Deo missus. 15 Concio ipsius de officio Christi. 19. 20. Testimoniũ eiusdem Sacerdotibus redditum. 41 Andreæ vocatio. 43 Petri. 44 Philippi 46 Nathanaelis.*

1 IN principio erat Sermo ille, & Sermo ille erat apud Deum, erátque ile Sermo, Deus.

2 Hic *Sermo* erat in principio apud Deum.

3 * Omnia per hunc *Sermonem* facta sunt, & absque eo factum est nihil quod factum sit. *Col. 1 3.*

4 In ipso, vita erat, & vita erat Lux illa hominum:

5 Et Lux ista in tenebris lucet, sed tenebræ eam non comprehenderunt.

Mat.3.1. 6 ¶ * Fuit homo missus à Deo, cui nomen
Mat.1.28 Iohannes:

Luc.3.2. 7 Is venit ad *dandum* testimonium, *id est*, vt testaretur de luce, vt omnes per eum crederent.

8 Non erat ille Lux illa, sed *missus fuit* vt testaretur de illa luce.

9 *Hic* erat Lux illa vera quæ illuminat omnem hominem venientem in mundum.

Heb.11.4. 10 In mundo erat, & mundus * per eum factus est: sed mundus eum non agnouit.

11 Ad suos venit, & sui eum non exceperunt.

12 Quotquot autem eum exceperunt, dedit eis *hanc* dignitatem vt filij Dei fierent, *scilicet* iis qui credunt in nomen eius:

13 Qui non ex sanguine, neque ex libidine carnis, neque ex libidine viri, sed ex Deo geniti sunt.

Mat.1.16 14 * Et sermo ille caro factus est: & com-
Luc.2.7. moratus est inter nos (& * spectauimus glo-
Mat.17.1 riam eius, gloriam *inquam* vt vnigeniti *egressi*
2.Pet.1. à Patre) plenus gratiæ ac veritatis.
17.

15 Iohannes testatus est de eo, & clamauit dicens, Hic est de quo dicebam, *Is* qui post me venit, ante me fuit, quia prior me erat.

16 * Et ex plenitudine ipsius omnes acce-
Col.1.19. pimus, & gratiam pro gratia
& 2.9.

17 Nam Lex per Mosen data est gratia, &
1.Ioh.4. veritas per Iesum Christum exitit.
12.

18 * Deum nemo vidit vnquam, vnigeni-
1.Tim.6. tus ille Filius qui est in sinu Patris, ille enar-
17. rauit.

19 Et

19 Et hoc est testimonium Iohannis, quando miserunt Iudæi ab Hierosolymis sacerdotes & Leuitas, vt interrogarent eum, Tu quis es.

20 Et confessus est, neque negauit: cõfessus est, *inquam*, se non esse Christum illum.

21 Tunc interrogauerunt eum, quis ergo es? Tũne es Elias? *Ipse vero* dixit, Non sum. Et *illi*, es tu propheta ille? Qui respondit, Non.

22 Dixerunt ergò ei, Quis es? vt responsũ demus ijs qui miserunt nos: quid dicis de te ipso?

23 Ait, Ego *sum* vox clamantis in deserto, *Complanate viam Domini, prout dixit Esaias Propheta. *Esa.* 40.3 *Mat.* 3.3. *Luc.* 3.4.

24 Qui verò missi fuerant, erant ex Phariszeis:

25 Et interrogauerunt eum, ac dixerunt ei, Cur ergò baptizas, si tu non es Christus, neque Elias, neque Propheta?

26 Respondit eis Iohannes, dicens, Ego baptizo aqua, sed in medio vestrûm stat, quẽ vos nescitis: *Mat.* 3.11

27 Hic ille est qui post me venit, qui ante me fuit, cuius solearum ego non sum dignus vt soluam corrigiam. *Mar.* 1.7 *Luc.* 3.6. *Act.* 1.4. & 11.16. & 9.4.

28 Hæc in Bethabara facta sunt trans Iordanem, vbi Iohannes baptizabat.

29 ¶ Postero die vidit Iohannes Iesum venientem ad se, & ait, Ecce agnus ille Dei qui tollit peccata mundi.

30 Hic est de quo dicebam, Post me venit vir, qui fuit ante me: quoniam prior me erat,

31 Et ego non noueram eum: ſed vt manifeſtus fiat Iſraëli, propterea veni ego baptizans aqua:

Mat. 3. 16. *Marc.* 1. 10. 32 Tum *inquam* teſtatus eſt Iohannes, dicens, Cõſpexi ſpiritum deſcendentem quaſi columbam è cœlo, *qui* etiam manſit ſuper eum.

Luc. 3. 22. 33 Et ego non nouerã eũ: ſed qui miſit me vt baptizarem aqua, ille mihi dixerat, ſuper quem videris Spiritum deſcendentem ac venientem ſuper eum, hic eſt qui baptizat Spiritu ſancto.

34 Ego igitur vidi, & teſtor hunc eſſe Filium illum Dei.

35 Poſtero die iterum ſtabat Iohannes, & ex diſcipulis eius duo.

36 Et intuitus Ieſum ambulantem, dixit, Ecce agnus ille Dei.

37 Audierant autem eum duo illi diſcipuli loquentem, & ſequuti ſunt Ieſum.

38 Conuerſus verò Ieſus, & conſpicatus eos ſequentes *ſe*, dicit eis,

39 Quid quæritis? Illi verò dixerunt ei, Rabbi (quod dicitur, ſi interpreteris, Magiſter) vbi moraris.

40 Dicit eis, Venite & videte, Venerunt viderúntque vbi moraretur: & apud eum manſerunt die illo. hora enim erat quaſi decima.

41 Erat Andreas frater Simonis Petri, vnus ex duobus qui audierant *illa* ex Iohanne, & ſequuti fuerant eum.

42 Inuenit hic prior fratrem ſuum Simonem, & dixit ei, Inuenimus Meſſiã, quod eſt ſi inter-

interpreteris, Christus.

43 Et adduxit eum ad Iesum, *Intuitus autem eum Iesus dixit*, Tu es Simon filius *Ionæ*: * tu vocaberis Cephas, quod declaratur Petra.

44 Postero die voluit *Iesus* abire in Galilæam, inuenit autem Philippum, & dixit ei, Sequere me.

45 Erat verò Philippus ex Bethsaïda, ciuitate Andreæ & Petri.

46 *Inuenit* Philippus Nathanaelem, & dicit ei, *Inuenimus illum* de quo scripsit * Moses in Lege, & * Prophetæ, *nempe Iesum* filium Ioseph illum Nazarenum.

47 Tum dixit ei Nathanael, à Nazareth potest aliquid boni esse? Dicit ei Philippus, Veni, & vide.

48 Vidit *Iesus* Nathanaelem venientem ad se, & dixit de eo, *Ecce verè Israëlita* in quo dolus non est.

49 Dicit ei Nathanael, Vnde me nosti? Respondit *Iesus*, & dixit ei, Priusquàm te Philippus vocaret, quum esses sub ficu videbam te.

50 Respondit Nathanael, & dixit ei, Rabbi, Tu es ille Filius Dei, tu es ille Rex *Israel*.

51 Respondit *Iesus*, & dicit ei, Quia dixi tibi, Vidi te sub ficu, credis? maiora istis videbis.

53 Præterea dixit ei, Amen, amen dico vobis, ab hoc tempore videbitis cœlum apertum, & Angelos Dei ascendentes & descendentes super Filium hominis.

Mat. 16. 18.
Gen. 49. 10.
Deut. 18. 18.
Esa. 3. 2. & 40. 10 & 45. 8.
Ier. 23. 5. & 23. 14.
Ezech. 34 23. & 37. 24.
Dan. 9. 24.

CAP. II.

8 *Christus aquam in vinum mutat.* 11 *facit si-gnorum suorum principium.* 12 *Capernaum descendit.* 13 *hinc Hierosolymam ascendit.* 15 *& mercatum è templo eiicit.* 19 *Templum, nempe corpus suum, soluendum à Iudæis prædicit.* 23 *Multi credunt in eum ob signa quæ edebat.*

1 DIe autem tertio nuptiæ factæ sunt in Cana *oppido* Galilææ: erátque mater Iesu illic.

2 Vocatus est autem etiam Iesus ac discipuli eius ad nuptias.

3 Et quum defeciſſet vinum, mater Iesu dixit ei, Vinum non habent.

4 Dicit ei Iesus, Quid mihi tecum, mulier? nondum venit hora mea.

5 Dicit eius mater ministris, Quodcunque dixerit vobis, facite.

6 Erant autem ibi lapideæ hydriæ sex, positæ, secundum purificationem Iudæorum, capientes singulæ amphoras binas aut ternas.

7 Dicit eis Iesus, Implete has hydrias aqua, Impleuerunt eas igitur vsque ad summũ.

8 Tunc dicit eis, Haurite nunc, & offerte architriclino. Obtulerunt igitur.

9 Vt autem gustauit architriclinus aquam illam quæ facta fuerat vinum (nesciebat autem vnde esset: sed ministri sciebant, qui hauserant aquam) vocat sponsum architriclinus,

10 Et dicit ei, Omnes primo loco bonum vinum ponunt, & quum *conuiuæ* sitim expleuerint,

uerint, tunc id quod deterius *est* : tu seruasti bonum vinum vsque ad huc.

11 Hoc initium signorum fecit Iesus in Cana *oppido* Galileæ,& manifestam fecit gloriam suam : & crediderunt in eum discipuli eius.

12 ¶ Postea descendit Capernaum,ipse & mater,& fratres,& discipuli eius:manserúntque illic non multos dies:

13 Nam propè erat Pascha Iudæorum:Ascendit igitur Iesus Hierosolymam.

14 Et inuenit in templo venditores boum, & ouium,& columbarum, & numularios sedentes.

15 Factóque flagello è funiculis,omnes eiecit è templo,& oues, & boues: & argentariorum numulos effundit , mensásque subuertit.

16 Et columbarum venditoribus dicit, Tollite hinc ista : ne facite domum Patris mei,domum mercatus.

17 Recordati sunt autem eius discipuli scriptum esse * Zelus domus tuæ deuorauit me *Psal.68 1*

18 Responderunt ergo Iudæi, & dixerunt ei,Quod signum ostendis nobis vt ista facias?

19 Respondit Iesus,& dixit eis, * Destruite templum hoc, & tribus diebus erigam illud: *Mat 26. 61.& 27 40.*

20 Dixerunt ergo Iudæi , Quadraginta & sex annis ædificatum est templum istud,& tu tribus diebus illud eriges? *Mar.14. 58.& 15. 29.*

21 At ille loquebatur de templo corporis sui.

22 Quum ergo surrexisset à mortuis recordati sunt discipuli eius quod hoc dixisset eis: & crediderunt Scripturæ & sermoni quem Iesus dixerat.

23 ¶ Quum autem esset Hierosolymis in pascha die festo, multi crediderunt in nomen eius, conspicientes signa quæ edebat.

24 Ipse autem Iesus non credebat eis semetipsum, eo quòd nosset omnes.

25 Nec opus esset vt quisquam ei testaretur de homine: ipse enim sciebat quid esset in homine.

CAP. III.

1 Non Nicodemus ab ipsis fundamentis Christianæ generationis instituit. 14 Serpens in deserto. 23 Iohannes baptizat. 28 & suos docet se non esse Christum.

1 ERat autem quidam ex Pharisęis cui nomen erat Nicodemo, ex primoribus Iudæorum.

2 Hic venit ad Iesum nocte, & dixit ei, Rabbi, scimus te à Deo venisse Magistrum: nemo enim potest hæc signa edere quæ tu edis, nisi Deus sit cum eo.

3 Respondit Iesus & dixit ei, Amen, amen dico tibi, nisi quis fuerit genitus denuò, non potest videre regnum Dei.

4 Dixit ei Nicodemus, Quomodo potest homo gigni qui sit senex? num potest in vterum matris suæ secundò introire, ac gigni?

5 Respondit Iesus, Amen, amen dico tibi, nisi quis fuerit genitus ex aqua & Spiritu, non potest

poteſt introire in Regnum Dei.

6 Quod genitum eſt ex carne, caro eſt: & quod genitum eſt ex ſpiritu, ſpiritus eſt.

7 Ne mireris me dixiſſe tibi, Oportet vos gigni denuò.

8 Ventus quò vult, ſpirat: & ſonum eius audis, ſed neſcis vnde veniat & quò vadat: ita eſt quiſquis genitus eſt è Spiritu.

9 Reſpondit Nicodemus, & dixit ei, Quomodo poſſunt hæc fieri?

10 Reſpondit *Ie*ſus, & dixit ei, Tu es magiſter *Iſra*ëlis, & hæc non noſti?

11 Amen, amen dico tibi, quod ſcimus, loquimur, & quod vidimus, teſtamur: ſed teſtimonium noſtrum non recepiſtis.

12 Si terrena dixi vobis, & non creditis: quomodo, ſi dixero vobis cœleſtia, credetis?

13 Nullus enim aſcendit in cœlum, niſi qui deſcendit è cœlo, *nempe* filius hominis qui eſt in cœlo.

14 * Prout autem Moſes extulit ſerpentem in deſerto, ita extolli oportet Filium hominis: *Infrà*, 12. 32. *Num*. 21. 9.

15 Vt quiſquis credit in eum, non pereat: ſed habeat vitam æternam.

16 * Ita enim Deus dilexit mundum, vt Filium ſuum vnigenitum dederit, vt quiſquis credit in eum, non pereat, ſed habeat vitam æternam. 1. *Ioh*. 4. 9

17 * Non enim miſit Deus Filium ſuum in mundum, vt condemnet mundum, ſed vt ſeruetur mundus per eum. *Infr*. 9. 39 & 22. 47

18 Qui credit in eum, non condemnatur,

qui verò non credit, iam condemnatus est, quia non credidit in nomen vnigeniti Filij Dei.

Supr.4.1. 19 Hæc est autem condemnatio, * quòd Lux venit in mundum, sed dilexerunt homines potiùs tenebras quàm Lucem, quia sunt eorum mala opera.

20 Quisquis enim peruersè agit, odit lucem: nec venit ad lucem, ne arguantur opera ipsius.

21 Qui verò veritati dat operam, venit ad lucem, vt manifesta fiant facta ipsius, quòd secundum Deum facta sint.

22 Postea venit Iesus: & discipuli eius in Iudææ territorium: & illic degebat cum eis, Infr. 4.1. & * baptizabat.

23 Baptizabat autem etiam Iohannes in Ænon propè Salim, quoniam aquæ multæ erant illic: & veniebant ac baptizabantur.

24 Nondum enim coniectus fuerat Iohannes in carcerem.

25 Orta est igitur quæstio quibusdam ex discipulis Iohannis cum Iudæis de purgatione.

26 Venerúntque ad Iohannem, & dixerunt ei, Rabbi, is qui tecum erat trans Iordanem, cui tu * testimonium dedisti, ecce baSup.1.17. 34. ptizat, & omnes veniunt ad eum.

27 Respondit Iohannes & dixit, Homo non potest recipere quicquam nisi fuerit ei datum è cœlo.

Sup.1.20 28 Vos ipsi mihi testes estis me dixisse: Non sum ego Christus, sed missus sũ *qui appa-*

rens

rem coram eo.

29 Qui habet sponsam sponsus est: amicus autem sponsi qui stat & audit eum, gaudio gaudet propter vocem sponsi: hoc ergò gaudium meum impletum est.

30 Illum oportet crescere, me verò minui.

31 Qui supernè venit, supra omnes est: qui è terra est, terrenus est, & terrena loquitur qui è cœlo venit, supra omnes est.

32 Et quod vidit & audiuit, hoc testatur: sed testimonium eius nemo recipit.

33 Qui recipit eius testimonium, is obsignauit* quòd Deus verax sit. *Rom.3 4*

34 Nam is quem misit Deus, verba Dei loquitur non enim *huic* admetitur Deus spiritũ.

35 Pater diligit filium, *& omnia dedit in manum eius: *Mat. 11. 27.*

36 *Qui credit in filium habet vitam æternam: qui verò non obtemperat Filio non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum. *Heb.2.4 1. Ioh 5. 10.*

CAP. III.

1 Iesus fatigatus potum petit à muliere Samaritana. 21 Veram adorationem docet. 26 Fatetur se esse Messiam. 32 Cibus ipsius. 39 Samaritani credunt in eum. 46 Regij filium sanat.

1 Vt ergò cognouit Dominus Pharisæos audisse ipsum plures discipulos facere* baptizare quàm Iohannem: *Supr. 3. 22.*

2 (Quanquam Iesus ipse non baptizabat sed discipuli eius)

3 Reliquit Iudæam, & abiit rursum in Galilæam.

4 Oportebat autem eum transire per Samariam.

5 Venit ergò in vrbem Samariæ quæ dicitur Sichar, iuxta prædium quod dedit * Iacob Iosepho filio suo.

*Gen. 33. 19. & 49 22.

6 Erat autem ibi fons Iacobi: Iesus ergo fatigatus ex itinere, ita sedit ad fontem: hora *enim* erat quasi sexta.

*Ios. 24. 32

7 Venit mulier Samaritana vt hauriret aquam, dicit ei Iesus, Da mihi potum.

8 Nam discipuli eius abierunt in vrbem vt cibos emerent.

9 Dicit ergò ei mulier illa Samaritana, Quomodo: tu, Iudæus quum sis, potum à me poscis, quæ sum mulier Samaritana? non enim vtuntur Iudæi Samaritanis

10 Respondit Iesus & dixit ei, Si scires donum illud Dei, & quis sit qui tibi dicit: Da mihi potum: tu petiisses ab eo, & dedisset tibi aquam viuam.

11 Dicit ei mulier, Domine, neq; quo haurias habes, & puteus profundus est: vnde ergò habes aquam illam viuam?

12 Num tu maior es patre nostro Iacob, qui dedit nobis hunc puteum, ex quo ipse bibit, & filij eius, & eius pecora?

13 Respondit Iesus & dixit ei, Quisquis bibit ex aqua ista, sitiet rursus:

14 Quisquis autem biberit ex aqua illa quã ego ei dabo, non sitiet in æternum, sed aqua illa quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam.

15 Dicit

15 Dicit ei mulier, Domine, da mihi aquã istam, vt non sitiam, neque veniam huc ad hauriendum.

16 Dicit ei Iesus, Vade, voca virum tuum, & veni huc.

17 Respondit mulier & dixit ei, Non habeo virum. Dicit ei Iesus, Benè dixisti, Non habeo virum.

18 Quinque enim viros habuisti, & nunc quem habes, non est tuus vir: hoc verè dixisti.

19 Dicit ei mulier, Domine, video te Prophetam esse.

20 Patres nostri in hoc monte adorauerunt: & vos dicitis Hierosolymis esse locum illum vbi oportet adorare. *Deu. 12. 6.*

21 Dicit ei Iesus, Mulier, crede mihi, venit hora quando neque in monte hoc, neq; Hierosolymis, adorabitis Patrem.

22 *Vos adoratis quod nescitis, nos adoramus quod scimus: quia salus ex Iudæis est. *2. Reg. 17 29.*

23 Sed venit hora, & nunc est, quum veri adoratores adorabunt Patrem Spiritu ac veritate: etenim Pater tales quærit qui ipsum adorent.

24 *Deus est spiritus: & qui adorant eum oportet vt Spiritu ac veritate adorent. *1. Cor. 3. 17.*

25 Dicit ei mulier, Scio Messiam venturũ qui dicitur Christus: quum venerit ille, nobis annuntiabit omnia.

29 Dicit ei Iesus, Ego sum qui loquor tibi.

27 Interea autem venerunt eius discipuli, & mirati sunt quòd cũ muliere loqueretur? nemo tamen dixit. Quid quæris? aut, quid

loqueris cum ea?

28 Reliquit ergo hydriam suam mulier & abiit in vrbem, dixítque eius loci hominibus,

29 Venite, videte hominem qui dixit mihi quæcunque feci: num iste est Christus?

30 Exierunt ergò ex vrbe, & venerunt ad eum

31 Interim autem rogabant eum discipuli, dicentes, Rabbi, Comede:

32 Ille autem dixit eis, Ego cibum habeo quo vescar, quem vos nescitis.

33 Dicebant ergo discipuli alij ad alios, Num quis attulit ei quo vescatur?

34 Dicit ei Iesus, Esca mea est exequi voluntatem eius qui misit me, & perficere ipsius opus.

35 Nonne vos dicitis, adhuc quadrimestre *spatium* superest, & messis aderit? Ecce, dico vobis, attollite oculos vestros, & spectate regiones: nam albæ iam sunt ad messem.

Mat. 9. 37. Luc. 10.2

36 Qui autem metit, mercedem accipit, & cogit fructum in vitam æternam: vt & qui seminat, simul gaudeat, & qui metit.

37 Nam in hoc dictum illud verum est, Alius est qui seminat, & alius qui metit.

38 Ego misi vos ad id metendum in quo vos non laborastis; alij laborauerunt, & vos in labores eorum introistis.

39 Ex vrbe autem illa multi Samaritanorum crediderunt in eum propter sermonem mulieris, testantis eum ipsi dixisse quęcunq; ipsa fecerat.

40 Quum

40 Quum ergo veniſſent ad eum Samaritani, rogarunt eum vt apud ipſos maneret: & mansit ibi duos dies.

41 Ac multò plures crediderunt propter ſermonem ipſius.

42 Et mulieri dicebant, Non ampliùs propter tuos ſermones credimus: ipſi enim audiuimus, & ſcimus hunc eſſe verè Seruatorem illum mundi, Chriſtum.

43 ¶ Duobus autem poſt diebus exiit inde, & abiit in Galilæam.

44 Ipſe enim Ieſus * teſtatus fuerat, Prophetam in ſua patria honorem non habere. *Mat. 13. 58.*

45 Quum ergò veniſſet in Galilęam, excęperunt eum Galilæi, quum omnia vidiſſent quæ fecerat Hieroſolymis die feſto: nam ipſi venerant ad diem feſtum. *Mar. 6. 4. Luc. 4. 2.*

46 Venit igitur Ieſus rurſum * Cana *oppidũ* Galilææ, vbi fecerat ex aqua vinum. Erat autem in Capernaum Regius quidam, cuius filius ęgrotabat. *Supr. 1. 11*

47 Is quum audiſſet Ieſum veniſſe ex Iudæa in Galilæam, abiit ad eum, & eum rogauit vt deſcenderet ac ſanaret ipſius filium: erat enim moribundus.

48 Dixit ergo Ieſus ei, Niſi ſigna & miracula videritis, non credetis.

49 Dixit ei Regius ille, Domine deſcende priuſquam moriatur filius meus.

50 Dicit ei Ieſus, Vade: filius tuus viuit. Credidit homo ſermoni quem dixerat ei Ieſus: & profectus eſt.

51 Iam autem eo deſcendente, ſerui occur-

rerunt ei,& annuntiauerunt, dicentes, Filius tuus viuit.

52 Percontatus est ergò ab eis, hora qua meliùs habuerat: & dixerunt ei. Heri *circiter* horam septimam dimisit eum febris.

53 Agnouit ergò pater *id factum esse* illa ipsa hora quæ dixerat ei Iesus, Filius tuus viuit: & credidit ipse ac domus eius tota.

54 Hoc secundum signum rursus edidit Iesus quum venisset ex Iudæa in Galilæam.

CAP. VI.

2 *Christus ad piscinam decumbentem.* 8 *Sanat in Sabbatho.* 10 *Pharisæos præcipiti iudicio factum suum calumniantes.* 17 *Authoritate patris sui conuincit.* 19 20 *Diuinam suam virtutem multis argumentis.* 45 *Mosis etiam testimonio comprobat.*

*Leui.*23. 1 POsthæc erat * dies festus Iudæorum, & 2. ascendit Iesus Hierosolymam.

Deut. 16. 2 Est autem Hierosolymis ad *portam* pe-1. cuariam, piscina quæ nominatur Hebraicè Bethesda, quinque porticus habens.

3 In his iacebat multitudo magna ęgrotorum, cęcorum, claudorum, aridorum, expectantium quæ motum.

4 Angelus enim descendebat certo momento in piscinam, & turbabat aquam, itaq; qui primus descendisset post aquę turbationem, sanus fiebat à quocunque detineretur morbo.

5 Erat autem quidam illic tricesimum o-

ctauum

stauum annum agens in morbo:

6 Hunc cùm vidisset *Iesus* iacentem & cognouisset eum iam multum tèporis egisse in *morbo*, dicit ei, Cupis sanus fieri?

7 Respondit ei ægrotus ille, Domine, nullam habeo, qui cùm turbata fuerit aqua, mittat me in piscinam: sed interim dum ego venio, alius ante me descendit.

8 Dicit ei *Iesus*, Surge, tolle grabbatū tuum & ambula.

9 Et statim sanus factus est homo ille, & sustulit grabbatum suum & ambulabat, erat autem Sabbatum die illo.

10 *Iudæi* ergo dicebant ei qui sanatus fuerat, Sabbathum est, * non licet tibi tollere grabbatum. *Ier.17.8.*

11 Respondit eis, Qui me sanum fecit, is mihi dixit, Tolle grabbatum tuum & ambula.

12 *Interrogauerunt* eum ergo, Quis ille est qui dixit tibi, Tolle grabbatum tuum & ambula

13 *Is* autem qui sanatus fuerat, nesciebat quis esset: *Iesus* enim euaserat ex turba quæ erat in illo loco.

14 Postea inuenit eum *Iesus* in templo: & dixit ei, Ecce sanus factus es: ne pecca amplius, vt ne quid deterius tibi contingat.

15 Abiit ille & nuntiauit *Iudæis Iesum* esse qui sanum eum fecerat.

16 Ac propterea persequebantur *Iudæi Iesum*, & studebant eum trucidare quòd ista fecisset Sabbatho.

17 Iesus autem respondit eis, Pater meus

vsque adhuc operatur,& ego operor.

Infr.7.19 18 * Propterea ergo magis studebant eum Iudæi trucidare, quia non solum soluisset Sabbathum,sed & Patrẽ suum dixisset Deum, parem se faciens Deo.

19 Respondit ergo Iesus & dixit eis, Amẽ, amen dico vobis, non potest Filius à semetipso operari,*id est*,nisi viderit Patrem operantem: quæcunque enim ille facit, hæc etiam Filius pariter facit.

20 Pater enim diligit Filium,& omnia demonstraret ei quæ facit,& opera istis maiora demonstrabit ei,vt vos miremini.

21 Sicut enim pater excitat mortuos, & viuificat, ita & Filius quos vult viuificat.

22 Neque enim pater iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit Filio:

23 Vt omnes honorent Filium, prout honorant Patrem:qui non honorat Filium non honorat Patrem qui misit eum.

24 Amen,amen dico vobis,qui sermonem meum audit, & credit ei qui misit me,habet vitam æternam,& in condemnationem non veniet:sed transibit à morte in vitam.

25 Amen, amen dico vobis, veniet tempus,& nunc est,quum mortui audient vocem Filij Dei,& qui audierint viuent.

26 Sicut enim Pater habet vitam in seipso, sic dedit & Filio habere vitam in seipso.

27 Et authoritatem dedit ei iudicium etiã exercendi quatenus Filius hominis est.

28 Ne hoc miremini: nam veniet hora qua omnes,qui in monumentis sunt, audient vocem eius.

29 * Et

29 *Et prodibunt qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ: qui verò mala egerunt, in resurrectionem condemnationis. *Mat. 25. 42.*

30 Non possum ego à meipso facere quicquam: prout audio, iudico, & iudicium meum iustum est, quia non quæro voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me, *id est* Patris.

31 *Si ergo testor de meipso, testimonium meum non est idoneum. *Inf 8. 14.*

32 Alius est qui testatur de me, & scio verum esse testimonium quod testatur de me.

33 *Vos misistis ad Iohannem, & *is* testimonium dedit veritati. *Mat. 3. 17.*

34 Ego autem ab homine testimonium non capio: sed hæc dico vt vos seruemini. *Suprà 1. 27.*

35 Ille erat lucerna ardens & lucens: Vos autem voluistis ad momentum exultare in eius luce.

36 At ego testimonium habeo maius *testimonio* Iohannis: opera enim quæ dedit mihi Pater vt ea perficerem, ipsa *inquam* opera quę ego facio, testantur de me quòd Pater miserit me.

37 * Et qui misit me Pater, ipse testatus est de me. Neque vocem eius vnquam audistis,* neque speciem eius vidistis. *Mat. 3. 17. & 17. 5.*

38 Et sermonem eius non habetis in vobis manentem: quia quem misit ille, huic vos non creditis.

39 *Vos* scrutamini Scripturas: quia vos videmini vobis in ipsis vitam æternam habere, & illæ sunt quæ testantur de me.

40 Nec vultis venire ad me, vt vitam habeatis.

41 Gloriam ab hominibus non capto.

42 Sed noui vos charitatem Dei non habere in vobis.

43 Ego veni nomine Patris mei, nec recipitis me: si venerit alius nomine suo, illum recipietis.

Infrà 12. 43. 44 Quomodo vos potestis credere, quum gloriam alij ab aliis captetis, & gloriam quæ à solo Deo proficiscitur non quæratis?

45 Ne putate me accusaturum vos apud Patrem: est qui accuset vos, Moses, in quo vos speratis.

Gen 3.15. 22.28. & 49.10. Deut.18. 15. 46 Si enim crederetis Mosi, crederetis mihi:* nam ille de me scripsit.

47 Quòd si illius scriptis non creditis, quomodo verbis meis credetis?

CAP. VI.

11.12 Quinque panibus & duobus piscibus saturantur 5000. 15 Secedens Christus. 17 Discipulos nauigantes. 19 Aquis ambulans assequitur, 26 De vero 27 Et non perituro. 35 Panis vitæ disserit. 41.52 Murmurant Iudæi. 60 Et Discipuli plerique, 66 Recedunt ab eo. 69 Apostoli Dei filium esse fatentur.

1 POsthæc abiit Iesus trans mare Galilææ, *quod est* Tiberiadis.

2 Et sequebatur eum turba multa, quia videbant eius signa quæ edebat in ægrotis.

3 Su-

3 Subiit verò in montem Iesus, & ibi sedit cum discipulis suis.

4 Propè autem erat Pascha, * festum Iudæorum.

5 * Quum ergo sustulisset oculos Iesus, & conspexisset multam turbam ad se venire, dicit Philippo, Vnde ememus panes, vt isti vescantur. *Levit.23. 1. Deu.16.1. Mat.14. 16.*

6 (Hoc autem dicebat, tentans eum: ipse enim sciebat quid esset facturus.)

7 Respondit ei Philippus, Ducentorum denariorum panes non sufficerent eis, vt singuli eorum paululum quiddam accipiant. *Mar. 6. 38. Luc. 9.13.*

8 Dicit ei vnus ex discipulis eius, *nempe* Andreas frater Simonis Petri.

9 *Est* hic puerulus quidã qui habet quinque panes hordeaceos, & duos piscículos: sed hæc quid sunt inter tam multos?

10 Dixit autem Iesus, Facite vt isti discumbant. Erat autem gramen multum in eo loco. Discubuerunt ergò viri numero quasi quinquies mille.

11 Accepit autem panes illos Iesus, & actis gratiis distribuit discipulis, discipuli verò discumbentibus, similiter etiam ex piscículis illis quantum volebant.

12 Vt autem expleti sunt, dixit *Iesus* discipulis suis, Cogite quæ superfuerunt fragmenta, ne quid pereat.

13 Coëgerunt ergo, & impleuerunt duodecim cophinos fragmentis ex quinque illis panibus hordeaceis, quæ superfuerant iis qui comederant.

14 Illi ergo quum vidissent signum quod Iesus ediderat, dicebant, Hic est verè Propheta ille qui venturus erat in mundum.

15 Iesus ergo quum nosset futurum vt venirent,& ipsum correptum facerent regem, secessit rursus in mortem solus.

Mat. 14. 25. 16 ¶ * Vt autem serum *diei* factum est, descenderunt discipuli eius ad mare.

Mar. 6. 47. 17 Et ingressi nauigium, ibant trans mare versus Capernaum:iam autem tenebrę erant, nec venerat ad eos Iesus.

18 Et mare vento magno flante, insurgebat.

19 Prouecti verò quasi stadia viginti quinque aut triginta,conspiciunt Iesum ambulantem super mare,appropinquantem naui,& timuerunt.

20 Ille verò dixit eis, Ego sum, ne timete.

21 Cupidè ergo receperunt eum in nauigium:& statim nauigium peruenit ad regionem in quam ibant.

22 ¶ Postero die turba quæ stabat trás mare,vt vidit illic non esse aliud nauigiolũ, nisi vnum illud in quod ingressi fuerant discipuli eius & Iesum non introisse cum discipulis suis in nauigium, sed solos eius discipulos abiisse.

23 Alia verò nauigiola Tyberiade venerunt prope locum vbi comederant panem,posteaquam gratias egisset Dominus.

24 Quum ergo vidisset turba Iesum illic non esse, neque discipulos eius, ingressi sunt ipsi

ipsi in nauigia, & venerunt Capernaum, quærentes Iesum.

25 Et eo inuento trans mare dixerunt ei, Rabbi, quando huc peruenisti?

26 Respondet eis Iesus, & dixit, Amen, amen dico vobis, quæritis me, non quia vidistis signa, sed quia comedistis panes illos, & saturati estis.

27 Operemini non cibo qui perit, sed cibo illi qui permanet in vitam æternam, quem Filius hominis dabat vobis: ^ hunc enim Pater obsignauit, *id est* Deus

Supr. 6. 32.

29 Dixerunt ergo ad eum, Quid faciemus, vt operemur opera Dei?

Matt. 3. 17. & 17. 3.

29 Respondit Iesus & dixit eis, * Hoc illud est opus Dei, vt credatis in eum quem misit ille

1. *Iohan.* 3. 23.

30 Dixerunt ergo ei. Quod ergò tu signum edis, vt videamus & credamus tibi? quid operaris?

31 Patres nostri comederunt Mannam in deserto, sicut scriptum est, * Panem cœlestem dedit eis vt vescerentur.

Exo. 16. 14.

32 Dixit ergò Iesus, Amen, amen dico vobis, non dedit vobis Moses panem illum cœlestem, sed pater meus dat vobis panem illum verè cœlestem.

Nu. 11. 7. *Ps.* 77. 24 *Sapi.* 16. 20.

33 Panis enim ille Dei, is est qui de cœlo descendit, & dat vitam mundo.

34 Dixerunt ergo ei, Domine, da nobis semper panem istum.

35 Dixit autem eis Iesus, Ego sum panis ille vitæ: qui venit ad me, nequaquam esuriet: * & qui credit in me, non sitiet vnquam.

Eccles. 4. 19.

36 Sed dixi vobis, Etiam vidistis me, nec creditis.

37 Quicquid dat mihi Pater, ad me veniet: & eum qui venit ad me, nequaquam eiecerim foras.

38 Quia descendi è cœlo, vt faciam non voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me.

39 Hæc est autem voluntas eius qui misit me, *id est* Patris, vt quicquid mihi dederit, non perdam ex eo, sed suscitem illud in vltimo illo die.

40 Hæc est autem voluntas eius qui misit me, vt, omnis qui vidit Filium, & credit in eum habeat vitam æternam ego verò suscitabo eum vltimo illo die.

41 Murmurabant ergo Iudæi de eo, quia dixerat, Ego sum panis ille quæ è cœlo descendit:

Mat. 13. 55. 42 Et dicebant, * Nónne hic est Iesus, filius ille Ioseph, cuius nos nouimus patrem & matrem? quomodo ergo dicit iste, E cœlo descendi?

43 Respondit ergo Iesus & dixit eis, Ne murmurate inter vos.

54 Nemo potest venire ad me, nisi Pater qui misit me, traxerit eum: ego verò suscitabo eum vltimo illo die.

Esa. 54. 13 *Ier.* 33 23. 45 Est scriptum in Prophetis, * Et erunt omnes docti à Deo, Quisquis ergo audiuit à Patre, & didicit, venit ad me.

Mat. 11. 27. 46 Non quod Patrem viderit quisquam, * nisi is qui est à Deo, hic vidit Patrem.

47 Amen dico vobis, qui credit in me, habet

habet vitam æternam.

48 Ego ſum panis ille vitæ.

49 Patres veſtri comederunt * manna in deſerto,& mortui ſunt. *Exo. 16. 15.*

50 Hic eſt panis ille qui è cœlo deſcendit: vt qui eo veſcitur non moriatur.

51 Ego ſum panis viuificus qui è cœlo deſcendi: ſi quis ederit ex hoc pane, viuet in æternum, & panis quem ego dabo, caro mea eſt, quam ego dabo pro mundi vita.

52 Pugnabant ergo Iudæi alij aduerſus alios, dicentes, Quomodo poteſt hic carnem *ſuam* dare qua veſcamur?

53 Dicit ergò eis Ieſus, Amen, amen dico vobis, niſi ederitis carnem Filij hominis: & bibetis eius ſanguinem, non habetis vitam in vobis.

54 * Qui edit carnem meam, & bibit meũ ſanguinem habet vitam æternam: & ego exci- 1 *Cor.* 11. 27.
tabo eum in vltimo illo die.

55 Caro enim mea verè eſt cibus, & ſanguis meus verè eſt potus.

56 Qui edit meam carnem,& bibit meum ſanguinem, in me manet,& ego in eo.

57 Sicut miſit me viuens ille Pater,& ego viuo per Patrem: ita etiam qui ederit me, viuet ipſe quoque per me.

58 Hic eſt panis ille qui de cœlo deſcendit, non prout comederunt patres veſtri manna, & mortui ſunt: qui ederit hunc panem viuet in æternum.

59 Hæc dixit in ſynagoga, quum doceret in Capernaum.

60 Multi ergo ex diſcipulis eius *his* auditis

dixerũt, Durus est hic sermo: quis potest eum audire?

61 Sciens autem Iesus apud se discipulos suos de hoc murmurare, dixit eis, Hoc vos offendit?

62 Quid si igitur spectaueritis. Filium hominis ascendentem eo *vbi erat prius? Sup. 3.13.

63 Spiritus est qui viuificat, caro non prodest quicquam: verba quæ ego loquor vobis, spiritus sunt & vita sunt.

64 Sed sunt quidam ex vobis qui nõ credunt: nouerat enim à principio Iesus, qínam essent qui non credebant, & quis eum proditurus esset.

65 Et dicebat, Propterea dixi vobis neminem posse venire ad me, nisi fuerit ei datum à Patre meo.

66 Ex eo multi discipulorum eius pedem retulerant, nec ampliùs cum eo versabantur.

67 Dixit ergo Iesus duodecim illis, Num & vos vultis abire?

68 Respondit ergo ei Simon Petrus, Domine, ad quem adibimus? verba vitæ æternæ habes.

69 Et nos credidimus & cognouimus tẽ esse Christum illum filium Dei viuentis.

Matt. 16. 16. 70 Respondens eis Iesus, *Nónne ego vos duodecim elegi, & vnus ex vobis est diabolus?

71 Loquebatur autem de Iuda Simonis *filio* Iscariota: futurum enim erat vt hic proderet eum, quum esset vnus ex illis duodecim.

CAP.

CAP. VII.

1 Christus affines ad festum Tabernaculorum profectos, 10 Clam sequitur. 12 Varia de illo sunt vulgi iudicia. 14 Docet templo. 33 Sacerdotes iubent eum comprehendi. 41 Dissidium in turba propter eum. 44. Et inter Pharisæos & satellites ad capiendum eum missos, 50 Et Nichodemum.

1 VErsabatur autem Iesus post hæc in Galilæa: non enim volebat in Iudæa versari, quia studebant eum Iudæi trucidare.

2 Propè autem erat dies festi Iudæorum * Scenopegia. *Leuit. 23. 24.*

3 Dixerunt igitur ad eum fratres eius, Digredere hinc & vade in Iudæam, vt discipuli quoque tui spectent opera tua quæ facis

4 Nemo enim in occulto facit aliquid, & quærit ipse celebris esse: si hæc facis, patefacito te ipsum mundo.

5 Nam ne fratres quidem eius credebant in eum.

6 Dicit ergo eis Iesus, Tempus meum nondum adest: tempus autem vestrum semper est paratum

7 Non potest mundus vos odisse: me autem odit, quoniam ego testor de eo, opera eius mala esse.

8 Vos ascendite ad hos dies festos: ego nondum ascendo ad hos dies festos, * quia *Sup. 8. 20.*

tempus meum nondum impletum est.

9 Hæc autem quum eis dixisset, mansit in Galilæa.

10 Vt ascenderunt autem fratres eius, tunc & ipse ascendit ad festum, non manifestè, sed velut in occulto.

11 Iudæi ergò quærebant eum diebus illis festis, & dicebant, Vbi est ille?

12 Et murmur multum erat in turba de eo, alij quidem dicebant, Vir bonus est: alij autē dicebant, Non: sed turbam seducit.

13 Nullus tamen palàm loquebatur de eo, propter metum Iudæorum.

14 Festis autem illis iam mediis diebus ascendit Iesus in templum, ac docebat.

15 Et mirabantur Iudæi dicentes, Quomodo iste literas nouit, quum non didicerit?

16 Respondit eis Iesus, & dixit, mea doctrina non est mea, sed eius qui misit me.

17 Si quis voluerit eius voluntatem exequi, cognoscet de doctrina, vtrum ex Deo sit, an ego à meipso loquar.

18 Qui è semetipso loquitur, gloriam propriam quærit: qui autem quærit gloriam eius qui misit ipsum, hic verax est, & iniustitia in eo non est.

Exo 24.3 *Sup.* 5. 18. 19 * Nónne Moses dedit vobis Legem, & *tamen* nemo ex vobis præstat legem? * quid me studetis trucidare?

20 Respondit turba & dixit, Dæmonium habes: quis te studet trucidare?

21 Respondit Iesus & dixit eis, Vnum opus

pus edidi, & omnes miramini.

22 Attamen * Moſes dedit vobis circumcisionem (non quod ex Moſe ſit, * ſed *quia* ex Patribus) & Sabbatho circumciditis hominem. *Leui* 12.3 *Gen.* 17. 10.

23 Si circumcisionem accipit homo Sabbatho, vt non ſoluatur Lex Moſis, mihi indignamini quòd totum hominem ſanum fecerim Sabbatho?

24 * Ne iudicate ſecundum ſpeciem, ſed iuſto iudicate. *Deu.* 1.18.

25 Dicebant ergo quidam ex Hieroſolymitanis, Nónne hic eſt, quem ſtudent trucidare.

26 At ecce, palam loquitur, & nihil ei dicunt num verè cognouerunt primores hunc verè eſſe Chriſtum?

27 Sed nouimus vnde hic ſit: quum autem venerit Chriſtus, nemo cogniturus eſt vnde ſit.

28 Clamabat ergo Ieſus in templo, docens, ac dicens, Et me noſtis, & vnde ſim noſtis: & à meipſo non veni, ſed eſt verax qui miſit me, quem vos non noſtis.

29 Ego verò noui eum: quia ab ipſo ſum, & ille me miſit.

30 Studebant ergo eum prehendere: ſed nemo iniecit in eum manum, quia nondum venerat hora eius.

31 Multi verò ex turba crediderunt in eum, & dicebant. Chriſtus quum venerit num ſigna plura edet iis quæ hic edidit?

32 Audierunt Phariſæi turbam iſta murmurante de eo, & miſerunt Phariſæi ac prin-

cipes ſacerdotum miniſtros vt eum prehenderent.

33 Dixit ergo eis Ieſus, adhuc pauliſper ero vobiſcum: deinde abibo ad eum qui me miſit.

Inf. 13.38. 34 * Quæretis me, nec inuenietis: & vbi ego ero, eò vos non poteritis venire.

35 Dixerunt ergò Iudæi inter ſeſe, Quò futurum eſt vt iſte proficiſcatur, vt nos non inueniamus eum? num ad eos qui diſperſi ſunt inter Græcos iturus eſt, & Græcos doctu-rus?

36 Quis eſt hic ſermo quem dixit, Quæretis me, & non inuenietis, & vbi ero, vos non poteritis venire?

Leuit. 23. 36. 37 ¶ * Vltimo autem die illo magno feſti ſtetit Ieſus, & clamauit, dicens, Si quis ſitit, veniat ad me, & bibat.

Eſa. 53.1. *Ioel.* 2.28. 38 * Qui credit in me, ſicut dicit Scriptura, flumina aquæ viuæ fluent ex ventre eius.

Act. 2.18 39 (Hoc autem dixit de * Spiritu quem acceperuri erant credentes in eum. Nondum enim erat Spiritus ſanctus, quia Ieſus nondum erat glorificatus.)

Deut. 18. 15. 40 Multi ergo è turba quum audiſſent ſermonem, dicebant, Verè hîc eſt Propheta ille.

41 Alij dicebant, Hic eſt Chriſtus, Quidam autem dicebant, Num enim è Gallilea veniet Chriſtus?

Mic. 5.2. *Mat.* 2. 5. 42 * Nónne Scriptura dicit, ex ſemine Dauid, & ex vico Bethlehem, vbi erat Dauid, venturum Chriſtum?

43 Dissidium ergo ortum est in turba propter eum.

44 Quidam autem ex ipsis volebant eum prehendere: sed nemo iniecit in eum manus.

45 Venerunt ergo ministri ad Pontifices & Pharisæos: qui dixerunt eis, quare non adduxistis eum?

46 Responderunt ministri, Nunquam ita loquutus est homo vt homo iste.

47 Responderunt ergo eis Pharisæi, Num & vos seducti estis?

48 Nam quis ex primoribus credidit in eum: aut ex Phariseis?

49 Sed turba hæc quę non nouit Legem, execrabilis est.

50 Dicit eis Nichodemus, * is qui venerat ad eum nocte, & vnus erat ex illis: *Sup. 3.*

51 Num Lex nostra condemnat quempiam, nisi prius audierit ab ipso, * & cognouerit quid faciat? *Deut. 17. 8. & 29. 15.*

52 Responderunt & dixerunt ei, Num & tu Galilęus es? scrutare & vide, ex Galilęa Prophetam non surrexisse.

53 Et profectus est vnusquisque domum suam.

CAP. VIII.

3 Mulier in adulterio deprehensa, 11 Condonantur peccata. 12 Christus lux mundi. 19 Pharisæi quarunt vbi ipsius sit pater. 39 Filij Abrahæ. 42 Filij Dei 44 Satan mendacij pater. 56 Abraham vidit diem Christi.

1 IEsus autem profectus est in montem Oliearum.

2 Et diluculo rursus adfuit in templo, & totus populus venit ad eum: & sedens, docebat eos.

3 Adducunt autem ad eum Scribæ & Pharisæi mulierem in adulterio deprehensam, & quum statuissent eam in medio.

4 Dicunt ei, Magister, hæc mulier deprehensa est in ipso facto, quum mœcharetur.

Leui. 20. 10. 5 * In Lege autem Moses mandauit nobis vt tales lapidentur: tu ergo quid dicis?

6 Hoc autem dicebant tentantes eum, vt possent eum accusare: Iesus autem incuruatus deorsum, digito scribebat in terra.

Deut. 17. 7. 7 Quum autem perseuerant eum interrogare, erexit se, & dixit eis, * Qui vestrûm immunis est à peccato, primus in eam iaciat lapidem.

8 Et rursum incuruatus deorsum, scribebat in terra.

9 Auditis autem his, arguente ipsos conscientia, singulatim alius post alium exibant initio facto à senioribus vsque ad vltimos: & relictus est solus Iesus, & mulier in medio stans.

Supr. 1.5. Infr. 19.5. 10 * Quum autem erexisset sese Iesus, & neminem conspiceret præter mulierem, dixit ei, Mulier, vbi sant illi tui accusatores? nemo te condemnauit?

11 Ipsa verò dixit, Nemo Domine: Dixit autem ei Iesus, Nec ego te condemno: vade, & ne

& ne ampliùs pecces.

12 ¶ Rursum ergò Iesus loquutus est eis, dicens, * Ego sum lux illa mundi: qui sequitur me, non ambulabit in tenebris, sed habebit lumen vitæ. *Supr.1.5. Infr. 9.5.*

13 Pharisæi igitur dixerunt ei, Tu de teipso testaris: testimonium tuum non est idoneum.

14 Respondit Iesus & dixit eis,* Etiam si ego testor de meipso, idoneum est testimoniũ meum: quia scio vnde venerim, & quò vadam. *Supr.5.33*

15 Vos secundum carnem iudicatis, ego non iudico quenquam.

16 Quòd si etiam iudicarem ego, iudicium meum idoneum est: quia solus non sum, sed ego & qui misit me Pater,

17 Sed & in lege vestra scriptum est,* duorum hominum testimonium idoneum esse. *Deu 17. 5. & 19. 16.*

18 Ego is sum qui testor de meipso, & testatur, de me qui misit me Pater. *Mat.18. 16.*

19 Dicebant ergo ei, Vbi est tuus ille pater? Respondit Iesus, Neque me nostis neque Patrem meum: si me nosſetis, Patrem quoque meum nosſetis. *2.Cor.13. 1. Heb. 10. 8.*

20 Hæc verba loquutus est Iesus in gazophylacio, docens in templo: & nemo prehendit eum, quia nondum venerat hora eius.

21 Dixit ergo iterum eis Iesus, Ego vado, & quæretis me, & in peccato vestro moriemini: quò ego vado, vos non potestis venire.

22 Dicebant ergo Iudæi, Num trucidabit, ſeipſum, quia dicit, Quò ego vado, vos non poteſtis venire?

23 Tunc dixit eis, Vos ex inferis eſtis, ego ex ſuperis ſum: vos ex hoc mundo eſtis, ego non ſum ex mundo.

24 Adeò vobis dixi, vos morituros in peccatis veſtris, Nam niſi credideritis me eum eſſe, moriemini in peccatis veſtris.

25 Dixerunt ergo ei, Tu quis es? Tum dixit eis Ieſus, *Id* quod à principio dico vobis.

26 Multa habeo quæ de vobis loquar ac iudicem: ſed qui me miſit verax eſt: & ego, quæ audiui ab eo, hæc loquor mundo.

27 Non cognouerunt eum de Patre ipſu loqui.

28 Dixit ergo eis Ieſus, Quum in altum extuleritis Filium hominis, tunc agnoſcetis me *eum* eſſe, & ex meipſo nihil facere, ſed prout docuit me Pater, hæc loqui.

29 Nam qui me miſit, mecum eſt, non reliquit me ſolum Pater, quia ego quæ placita ſunt ei, facio ſemper.

30 Hæc illo loquente, multi crediderunt in eum.

31 Dicebat ergò Ieſus iis Iudæis qui crediderant ipſi, Si vos mãſeritis in ſermone meo, verè diſcipuli mei eritis.

32 Et cognoſcetis Veritatem, & veritas vos in libertatem vindicabit.

33 Reſponderunt ei, Semen Abrahæ ſumus, neque cuiquam ſeruiuimus vnquã: quomodo

modo tu dicis vos libertatem vindicabimini.

34 Respondit ei Iesus, Amen, amen dico vobis, quisquis committit peccatum, * seruus est peccati. *Rom. 6. 20.*

35 Seruus autem non manet in domo perpetuò, filius manet perpetuò. *2. Pet. 2. 19.*

36 Itaque si vos filius in libertatem vindicarit, verè liberi eritis.

37 Scio vos semen Abrahæ esse: sed studetis me trucidare, quia sermo meus non habet locum apud vos.

38 Ego loquor quod vidi apud Patrem meum, & vos facitis quod vidistis apud Patrem vestrum.

39 Responderunt & dixerunt ei, Pater noster Abraham est: Dicit eis *Iesus*, Si filij Abrahæ essetis, opera Abrahæ faceretis.

40 Nunc autem studetis me interficere hominem, qui veritatem vobis loquutus sum, quam audiui à Deo: hoc Abraham non fecit.

41 Vos facitis opera patris vestri. Itaque dixerunt ei, Nos ex scortatione non sumus geniti: vnum patrem habemus, *nempe* Deum.

42 Dixit ergo eis *Iesus*, Si Deus pater vester esset, diligeretis me: ego enim à Deo profectus sum & veni: neque enim à meipso veni, sed ille me misit.

43 Quare loquutionem istam meam non agnoscitis? quòd non potestis audire sermonem meum.

44 * Vos ex patre Diabolo estis & cupidi- *1. Ioh. 3. 8.*

tate, patris vestri vultis explere. Ille fuit homicida à principio,& in veritate non præstitit: non est enim veritas in eo. Quotiescunque loquitur mendacium, de suo loquitur: quia mendax est, & ille mendacij pater.

46 *Vos* autem, quia ego veritatem dico, non creditis mihi?

46 Quis ex vobis arguit me de peccato? si veritatem dico,quare vos non creditis mihi?

Ioh.4. 6. 47 * Qui ex Deo est,verba Dei audit:propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis.

48 Respondérunt ergo Iudæi,& dixerunt ei,Nonne bene dicimus te Samaritanum esse,& dæmonium habere?

49 Respondit Iesus,Ego dæmonium non habeo, sed honoro patrem meum, & vos contumelia afficitis me.

50 Ego verò non quæro gloriam meam: est qui quærat & iudicet

51 Amen,amen dico vobis,siquis sermonem meum seruauerit, mortem non conspiciet in æternum.

52 Dixerunt ergo ei Iudæi,Nunc cognouimus te dæmonium habere, Abraham mortuus est,& Prophetæ: & tu dicis, Si quis sermonem meum seruauerit, non gustabit mortem in æternum?

53 Nũ tu maior es patre illo nostro Abraham,qui mortuus est? etiam Prophetæ mortui sunt:quem tu teipsum facis?

54 Respondit Iesus, Si ego glorifico meipsum,gloria mea nihil est:Pater ille meus,is

est

est qui glorificat me, quem vos dicitis Deum vestrum esse.

55 Sed non nostis eum: ego verò noui eũ: & si dixero me eum non nosse, ero similis vestri, *id est*, mendax, sed eum noui, & sermonem eius seruo.

56 Abraham pater vester gestiuit vt videret diem istum meum, & vidit, ac gauisus est.

57 Dixerunt igitur ei Iudæi, quinquaginta annos nondum habes, & Abraham vidisti?

58 Dixit eis Iesus, Amen, amen dico vobis priusquàm Abraham fieret, ego sum

59 Sustulerunt ergo lapides vt iacerent in eum: Iesus autem occultauit se & exiuit è templo, transiens per medium eorum: & sic præteriit.

CAP. IX.

1 *Christus cæci nati oculos in Sabbatho aperit.* 13 14 15 16 *Qui cùm diu contra Pharisæos disputasset,* 22 *è Synagoga ejectum,* 36 *Foras ejectum,* 37 *Christus æternæ lucis cognitionem donat.*

1 PRæteriens autem vidit quendam cæcum à natiuitate.

2 Et interrogauerunt eum discipuli eius, dicẽtes, Rabbi, quis peccauit? hic, an parentes eius, vt cæcus nasceretur.

3 Respondit Iesus: Neque iste peccauit, neque parentes, *vt cæcus nasceretur*, sed *oportet* opera Dei manifesta fieri in eo.

4 Oportet me operari eius opera qui misit me, donec dies est: venit nox quum nemo potest operari.

*Supr.*1.5. & 8.12. 5 Quandiu fuero in mundo, & Lux sum mundi.

*Inf.*12.35. 46. 6 Hoc quum dixisset, spuit humi, & fecit lutum ex sputo, & illeuit lutum oculis cæci.

7 Dixitque ei, Vade, laua in piscina Siloam (quod est, si interpreteris, missus.) Abiit ergo & lauit, rediitque videns.

8 Vicini ergo, & qui priùs viderant eum cæcum esse dicebant, Nonne hic est qui sedebat & mendicabat?

9 Alij dicebant, Hic est: alij verò, Similis est ei, Ille *autem* dicebat, Ego *is* sum.

10 Dixerunt ergo ei, Quomodo aperti sunt tibi oculi?

11 Respondit ille, & dixit, Quidam qui dicitur Iesus lutum fecit, & illeuit oculos meos, & dixit mihi. Vade ad piscinam Siloam, & laua, Vt autem abij ac lauj, visum recepi.

12 Dixerunt ergo ei vbi est ille? Ait, Nescio.

13 Adducunt eum ad Pharisæos, eum *inquã* qui olim cæcus *fuerat*.

14 Erat auten Sabbathum quum lutum faceret Iesus, & aperiret oculos eius.

15 Rursus ergo interrogarunt eum etiam Pharisæi, quomodo visum recepisset. Ille autẽ dixit eis, Lutum imposuit oculis meis, & laui & video.

16 Dicebant ergo ex Pharisæis quidam, Homo ille non est à Deo, nam Sabbathum nõ seruat. Alij dicebant, quomodo potest quispiã peccator talia signa edere? Et dissidium erat inter eos.

17 Rursus dicunt cæco, Tu quid dicis de illo,

illo, quòd aperuerit oculos tuos? Ille autem dixit, Propheta est

18 Non crediderunt ergo Iudæi de eo quod cæcus fuisset, & videndi facultatem esset adeptus, vsque quò vocarunt eius parentes, eius *inquam* qui videndi facultatem fuerat adeptus.

19 Et interrogauerunt eos, dicentes, Hiccine est filius vester quem vos dicitis cæcum natum esse? quomodo ergò nunc videt?

20 Responderunt eis parentes eius, & dixerunt, Scimus hunc esse filium nostrum, & cæcũ natum esse:

21 Quomodo verò nunc videat nescimus, aut quis eius aperuerit oculos, nos nescimus: ipse ætatem habet, ipsum interrogate, ipse de se loquetur.

22 Hæc dixerunt parentes eius, quòd timerent Iudæos: iam enim constituerant Iudæi vt si quis eum confiteretur *esse* Christum, synagoga moueretur.

23 Propterea parentes eius dixerunt, Ætatẽ habet, ipsum interrogate.

24 Secundo ergò vocarunt hominem qui fuerat cæcus, & dixerunt ei, Tribue gloriam Deo, nos hunc hominem scimus peccatorem esse.

25 Respondit igitur ille & dixit, An peccator sit nescio: vnum scio, me, quum cæcus fuerim, nunc videre.

26 Dixerunt autem ei rursus, Quid fecit tibi? quomodo aperuit oculos tuos?

27 Respondit eis, Iam vobis dixi & non audiuistis: cur iterum vultis audire? num & vos

vultis diſcipuli eius fieri?

28 Itaque conuitiati ſunt ei, & dixerunt, Tu diſcipulus illius eſto: nos autem Moſis diſcipuli ſumus.

29 Nos ſcimus Deum eſſe loquutum Moſi: hic autem vnde ſit neſcimus.

30 Reſpondit eis ille, & dixit eis, Enimuerò in hoc mirum *quiddam* eſt, quòd vos neſcitis vnde ſit, & *tamen* aperuit meos oculos.

31 Scimus autem quòd Deus peccatores non audiat: ſed ſi quis Dei cultor eſt, & voluntatem eius exequitur, hunc audit.

32 Ab *omni* æuo non eſt auditum, aliquem aperuiſſe oculos eius qui cæcus natus fuerit

33 Niſi eſſet hic à Deo, nõ poſſet quicquam facere.

34 Reſponderunt & dixerunt ei, Tu in peccatis natus es totus, & tu doces nos? Et eiecerũt eum foras.

35 Audiuit Ieſus eum eiectũ foras: & quũ inueniſſet eum, dixit, Túne credis in Filium Dei?

36 Reſpondit ille & dixit, Quis eſt, Domine, vt credam in eum?

37 Dixit autem ei Ieſus, & vidiſti eum, & qui loquitur tecum ille eſt.

S. p. 3. 17 38 At ille ait, Credo Domine. Et adora-
Infr 12. uit eum,
47. 39 Et dixit Ieſus,* Ad iudicium *exercendum* ego in hunc mundum veni: vt qui nõ vident, videant, & qui vident, cæci fiant.

40 Audierunt autem hæc quidã ex Phariſæis qui cum eo erant, & dixerunt ei, Num &

nos

nos cæci sumus?

41 Dixit eis Iesus, si cæci essetis, non haberetis peccatum: nũc vero dicitis, Videmus: Itaque peccatum vestrum manet.

CAP. X.

1 Pharisæos Christus pastores malos, 8 Se verò multis argumentis 11. 14. bonum comprobat pastorem. 19 Dissidium propterea oritur 13 Lapides tollentium 39. Eum prehendere cupientium manus euadit.

1 AMen amen dico vobis, qui non ingreditur per ostium in caulam ouium, sed ascendit aliunde, ille fur est & latro.

2 Qui verò ingreditur per ostium, pastor est ouium.

3 Huic aperit ianitor, & oues vocem eius audiunt, & suas oues vocat nominatim, & educit eas.

4 Quũque suas oues emiserit, antegreditur eas, & oues eum sequuntur, quia norunt vocem eius.

5 Alienum autem nequaquam sequentur, sed fugient ab eo, quia nõ norunt vocem alienorum.

6 Hanc similitudinem dixit eis Iesus, Illi verò non cognouerunt quænam illa essent, quæ loquebatur eis.

7 Iesus ergo rursum dixit eis, Amen, amen dico vobis, ego sum ostium illud ouium:

8 Quotquot ante me venerunt, fures sunt & latrones, sed non auscultarunt eos oues;

9 Ego ſum illud oſtium: per me ſi quis introiret, ſeruabitur, & ingredietur, & egredietur, & paſcua inueniet.

10 Fur non venit niſi vt furetur, & mactet ac perdat *oues*: ego veni vt vitam habeant, & abundent.

Eſa. 40. 11 * Ego ſum paſtor ille bonus, bonus paſtor animam ſuam dat pro ouibus.

11.

Ezech. 34 12 Mercenarius autem, & qui non eſt paſtor, cuius non ſunt oues propriæ, videns lupum venientem, relinquit oues & fugit: lupus autem rapit, & diſſipat oues.

23.

13 Mercenarius autem fugit, quia mercenarius eſt, & non eſt illi cura ouium.

14 *Ego* ſum Paſtor ille bonus, & agnoſco oues meas, & agnoſcor à meis:

15 Prout nouit me Pater: ita & ego noui Patrem: & animam meam depono pro ouibus.

16 Alias etiam oues habeo quæ non ſunt ex hac caula: illas quoque oportet me adducere: nam vocem meam audient, * fiétque vnum ouile, & vnus Paſtor.

Ezech. 37 22.

17 Propterea Pater me diligit quia * ego depono animam meam, vt eam rurſus aſſumam.

Eſa. 53. 7.

18 Nemo tollit eam à me, ſed ego depono eam per meipſum: poteſtatem habeo deponendi eam, & poteſtatem habeo rurſus eam aſſumendi, * Hoc mandatum accepi à Patre meo.

19 Diſſidium igitur rurſum ortum eſt inter *Iudæos* propter iſtos ſermones.

Act. 4. 28.

20 Dicebant autem multi eorum dæmonium

mnium habet, & insanit, quid eum auditis?

21 Alij dicebant, Hæc verba non sunt dæmoniaci, num dæmonium potest cæcorum oculos aperire?

22 ¶ Facta sunt autem Encænia Hierosolymis, & hyems erat:

23 Et ambulabat Iesus in templo in porticu Salomonis. *Mat. 4. 59.*

24 Cinxerunt igitur eum Iudæi, & dixerũt ei, Quousque animam nostram suspendis? si tu es Christus, dic nobis apertè.

25 Respondit eis *Ie*sus, Dixi vobis, nec creditis: opera quæ ego facio in nomine Patris mei hæc testantur de me.

26 Sed vos non creditis: non enim estis ex ouibus meis, sicut dixi vobis.

27 Oues meę vocem meam audiunt, & ego eas agnosco, & sequuntur me:

28 Et ego vitam æternam do eis: nec peribunt in æternum, neque rapiet eas quisquam è manu mea.

29 Pater meus qui *eas* dedit mihi, maior omnibus est: neque quisquam potest eas rapere è manu Patris mei.

30 Ego & Pater vnum sumus.

31 * Sustulerunt ergo rursum lapides Iudæi vt eum lapidarent. *Supr. 2. 19*

32 Respondit eis Iesus, multa bona opera demonstraui vobis ex Patre meo: propter quod illorum operum me lapidatis?

33 Responderunt ei Iudæi, dicentes Ob bonum opus non lapidamus te, sed ob blasphemiam: *id est*, quia tu, homo quum sis, facis teipsum Deum. *Ps. 81. 16.*

34 Respondit eis Iesus, Nónne scriptum est in Lege vestra, *Ego dixi Dij estis?

35 Si illos dixit deos ad quos sermo Dei factus est, & non potest solui Scriptura.

36 *Me*, quem Pater sanctificauit & misit in mundum, vos dicitis me blasphemare, quia dixi, Filius Dei sum?

37 Si non facio opera patris mei, nolite credere mihi.

38 Sin verè facio, etiamsi mihi non creditis, operibus credite: vt cognoscatis & creditis Patrem in me esse, & me in eo.

39 Rursus ergo studebant eum prehendere: sed exiuit ex eorum manu.

40 Abiitque rursus trans Iordanem, in eum locum vbi primùm fuerat Iohannes baptizans, mansitque illic.

41 Multi autem veniebant ad eum & dicebant, Iohannes quidem signum nullum edidit: quæcunque autem de isto dixit, vera erant.

42 Et multi illic crediderunt in eum.

CAP. XI.

2 *Christus ostensurus se esse.* 25 *Vitam & resurrectionem.* 14 *Lazarum mortuum.* 18. 34 *& sepultum.* 41 *resuscitat.* 47 *Consultantibus pontificibus.* 49 *Caiphas.* 50 *vnum pro multis occidendum prædicit.* 56 57 *præcipiunt vt vbi fuerit prehendatur.*

1 AGrotabat autem quidam nomine Lazarus, à Bethania vico Mariæ & Marthæ sororis ipsius.

2 Ma-

2 Maria autem ea erat quæ vnxit Dominum vnguento, & extersit pedes eius capillis suis, cuius frater Lazarus ęgrotabat.) Mat 26. 7.

3 Miserunt ergo sorores eius ad eum dicentes, Domine, ecce *is* quem amas ægrotat. Infr. 12.1.

4 Iesus autem hoc audito dixit, Morbus iste non est mortifer, sed *immissus* pro Dei gloria, vt per eum *morbum* glorificetur filius Dei.

5 Diligebat autem Iesus Martham & sororem eius, & Lazarum.

6 Vt ergò audiuit illum ægrotare, tum quidem mansit duos dies in eo loco vbi erat.

7 Deinde postea dixit discipulis, Eamus in Iudæam rursus.

8 Dicunt ei discipuli, Rabbi, modò quærebant te Iudæi lapidare, & rursum illic abis?

9 Respondit Iesus, Nónne duodecim sunt horæ diei? si quis ambulauerit interdiu non impingit: quia lucem huius mundi videt:

10 Si quis autem ambulet nocte, impingit: quia lux ei non adest.

11 Hæc ait: & postea dixit eis: Lazarus amicus noster dormit, sed proficiscor vt à somno excitem eum.

12 Dixerunt ergo discipuli eius, Domine, si dormit, seruabitur.

13 Hoc autem dixerat Iesus de ipsius morte, at illi putarunt eum de dormitione somni dicere.

14 Tunc ergo Iesus dixit eis apertè, Lazarus mortuus est:

15 Et gaudeo propter vos (vt credatis) me

illic non fuisse: sed eamus ad eum.

16 Dixit ergo Thomas qui dicitur Didymus condiscipulis, Eamus & nos, vt moriamur cum eo.

17 Venit ergo Iesus, & inuenit eum quartum iam diem in monumento agere.

18 Erat autem Bethania propè Hierosolymam ferè stadiis quindecim:

19 Multíque ex Iudęis venerant ad Martham & Mariam vt consolarentur eas de fratre suo.

20 Martha ergo vt audiuit Iesum venire, occurrit ei: Maria verò domi sedebat:

21 Dixit ergo Martha Iesu, Domine, si fuisses hîc, frater meus non fuisset mortuus:

22 Sed nunc & scio fore, vt quæcunque petieris à Deo, det tibi.

23 Dicit ei Iesus, Resurget frater tuus.

Sup 5.25. *Luc.* 14. 14. 24 Dicit ei Martha, Scio, resurrecturum in resurrectione vltimo illo die.

Supr. 6. 33. 25 Dixit ei Iesus, Ego sum resurrectio & vita: * qui credit in me etiamsi mortuus fuerit, viuit.

26 Et quisquis viuit, & credit in me, non morietur in æternum: Credis hoc?

27 Ait illi, Etiam Domine, ego credo te esse Christum illum Filium Dei, qui in mundum venturus erat,

28 Et quum hæc dixisset abiit, & clam vocauit Mariam sororem suam, dicens, Magister adest, & te vocat.

29 Illa vt audiuit, surgit citò, & venit ad eum.

30 (Nondum autem venerat Iesus in vi-

eum,

cum, sed erat in eo loco vbi occurrerat ei Martha.

31 Iudæi ergo qui domi erant cum ea, & consolabantur eam, quum vidissent Mariam citò surrexisse & exisse, sequuti sunt eam, dicentes, Abit ad monumentum, vt illic fleat.

32 Maria igitur quum venisset eò vbi erat, viso eo accidit ad eius pedes, dicens ei, Domine, si fuisses hîc, non esset mortuus frater meus.

33 Iesus ergò vt vidit eam flentem, & Iudæos qui vnà venerant cum ea flentes, infremuit spiritu, & turbauit seipsum.

34 Et dixit, Vbi posuistis eum? Dicunt ei, Domine, veni & vide.

35 Lachrymatus est Iesus.

36 Dixerunt ergo Iudæi, Ecce quomodo amabat eum. *Supr. 9. 6*

37 Quidam autem ex ipsis dixerunt, Non poterat hic qui aperuit oculos cæci, facere vt & iste non moreretur?

38 Iesus ergo rursum fremens apud semetipsum, venit ad monumentum: erat autē spelunca, & lapis erat ei impositus.

39 Ait Iesus, Tollite lapidem. Dicit ei Martha, soror eius qui mortuus fuerat, Domine, iam olet: quatuor enim dierum est.

40 Dicit ei Iesus, Nónne dixi tibi fore, si credideris, vt videas gloriam Dei?

41 Sustulerunt ergo lapidem *è loco* vbi mortuus ille fuerat positus. Iesus autem attollens sursum oculos, dixit, Pater gratias ago tibi, quod me audieris:

42 Egò verò sciebam me semper à te audi-

ri: sed propter turbam circumstantem hoc dixi, vt credant me à te missum esse.

43 Et quum hæc dixisset, clamauit voce magna, Lazare, adesdum foras.

44 Tum, qui fuerat mortuus, prodiit manus & pedes vinctus fasciis: facies autem eius sudario erat obuincta. Dicit eis Iesus, Soluite eum, & sinite abire.

45 Multi ergo ex Iudæis qui venerant ad Mariam, & conspexerant quę fecerat Iesus, crediderunt in eum.

46 Quidam autem ex eis abierunt ad Pharisæos, & dixerunt eis quę fecerat Iesus.

47 Coegerunt ergo Pontifices & Pharisęi concilium, & dicebant, Quid faciemus? nam hic homo multa signa edit.

48 Si ita sinamus eum, omnes ei credent: venientque Romani, & delebunt tum locum nostrum, tum gentem.

49 Vnus autem ex ipsis, Caiphas, Pontifex maximus anni illius, dixit eis, Vos, nihil scitis.

50 Nec cogitatis conducere nobis vt vnus
Infr. 18.14 homo moriatur pro populo, & tota gens non pereat.

51 Hoc autem ex semetipso non dixit: sed quum esset Pontifex maximus anni illius, prophetauit fore vt Iesus pro gente moreretur.

52 Nec tantum pro ea gente, sed vt etiam filios Dei dispersos cogeret in vnum.

53 Ab illo ergo die consultabant vnà vt crucidarent eum.

54 Iesus ergo palam amplius non versaba-

tur

ter inter Iudęos: ſed abiit illinc in regionem quæ eſt propè deſertum, in vrbem quæ dicitur Ephraim: & illic agebat cũ diſcipulis ſuis.

55 Propè autem erat Paſcha Iudęorum, & aſcenderunt multi Hieroſolymam ex illa regione ante Paſcha, vt purificarent ſe.

56 Quęrebant ergo Ieſum, & loquebantur adinuicem cum aliis in templo ſtantes, Quid videtur vobis? *an* non venturum eſſe ad diem feſtum?

57 Dederant autem Pontifices & Phariſæi mandatum, vt ſiquis noſſet vbi eſſet, indicaret, vt prehenderent eum.

CAP. XII.

1 Chriſto apud Lazarum cœnanti. 3 pedes vngit Maria. 5 Accuſatur à Iuda. 7 A Chriſto defenditur. 10 Sacerdotes Lazarum ſuſcitatum cupiunt. 12 Chriſto Hieroſolymam venienti. 18 obuiam itur 20 Græci eum videre cupiunt. 42 Principes credentes in eum, & non confitentes ob metum, 44 ad fidem hortatur.

1 IEſus* ergo ſex ante Paſcha diebus venit Bethaniam, vbi Lazarus fuerat mortuus, quem excitauerat à mortuis. *Mat. 26. 6. Mar. 14. 3.*

2 Fecerunt igitur ei cœnam illic, & Martha miniſtrabat: Lazarus verò vnus erat ex iis qui ſimul diſcumbebant cum eo.

3 Maria verò accepta libra vnguenti nardi liquidę, multi pretij, vnxit pedes Ieſu, & extерſit pedes eius capillis ſuis: domus autem impleta eſt odore vnguenti.

4 Dixit ergo quidam ex discipulis eius, *nempe* Iudas Simonis *filius*, Iscariotes, qui erat eum proditurus.

5 Quare hoc vnguentum non veniit trecentis denariis, & datum est pauperibus?

6 Dixit autem hoc, non quod pauperum ipsi cura esset, sed quia fur erat, & marsupium habebat, & ea quę *intro* mittebantur, portabat.

Inf. 13.29

7 Dixit ergo Iesus, Sine eam: in diem sepulturæ meæ seruauit illud.

8 Pauperes enim semper habetis vobiscum me verò non semper habebitis.

9 Cognouit ergo turba multa ex Iudæis eum illic esse: & venerunt non propter Iesum tantùm, sed etiam vt Lazarum viderent, quem excitarat à mortuis.

19 Consultarunt autem principes Sacerdotum vt Lazarum etiam trucidarent.

11 Quia multi ex Iudęis propter eum abibant, & credebant in Iesum.

Mat. 21.8 12 *Postera die turba multa quę venerat ad
Mat. 11.7 festum, quum audissent Iesum venire Hiero-
Luc. 19.35 solymam,

13 Acceperunt ramos palmarum, & egressi sunt ei obuiam, & clamabant, Hosanna: Benedictus, qui venit in nomine Domini, Rex Israelis.

14 Nactus autem Iesus asellum, insedit ei, sicut scriptum est,

15 * Ne time filia Sion: ecce, Rex ille tuus
Zach. 9. venit, sedens super pullum asinæ.
9.

16 Hæc autem non cognouerunt discipuli eius primo: sed quum glorificatus esset Iesus, tunc

tunc recordati sunt hæc esse scripta Deo: & sese illi hæc præstitisse.

17 Testabatur autem turba quæ erat cum eo, quòd Lazarum vocasset è monumento, & excitasset eum à mortuis.

18 Propterea etiam obuiam venit ei turba, quia audierat eum ediisse hoc signum.

19 Pharisæi ergò dixerunt inter se, Videtis vos nihil proficere? ecce, turba eum sequitur.

20 Erant autem quidam Græci ex iis qui ascendere solebant vt adorarent die festo:

21 Isti ergò venerunt ad Philippum qui erat à Bethsaïda Galileæ, & rogarunt eum, dicentes, Domine, vellemus Iesum videre.

22 Venit Philippus & dicit Andreæ, Andreas rursum & Philippus dicunt Iesu.

23 Iesus autem respondit eis dicens, Venit tempus quo glorificetur Filius hominis.

24 Amen, amen dico vobis, nisi granum frumenti cadens in terram, mortuum fuerit, ipsum solum manet: si verò mortuum fuerit, multum fructum adfert.

25 *Qui amat animam suam, perdet eam: & qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodiet eam, *Mat.10. 39.& 16. 25.*

26 Si quis mihi ministrat, me sequatur: & vbi ego fuero, illic & minister meus erit, & si quis mihi ministrauerit, honorabit eum Pater. *Mar. 8. 35. Luc.9.24 & 17.33.*

27 Nunc anima mea turbata est: & quid dicam? Pater, libera me ab hac hora, sed propterea veni in horam hanc.

28 Pater glorifica nomen tuum. Venit ergo

vox è cœlo, *dicens*, Et glorificaui, & rursus glorificabo.

29 Turba ergo quæ adstabat, & audierat, dicebat tonitru esse factum. Alij dicebãt. Angelus ei loquutus est.

30 Respondit Iesus & dixit, Non propter me hæc vox extitit, sed propter vos.

31 Nunc damnatio adest mundi huius, nũc princeps mundi huius eiicietur foras.

32 Et ego, si sublatus fuero è terra, omnes traham ad meipsum.

33 (Hoc autem dicebat, significans qua morte futurum erat vt moreretur.)

34 Respondit ei turba, Nos audiuimus ex Lege* Christum manere in æternum: quomodo igitur tu dicis oportere tolli Filium hominis: quis est iste Filius hominis?

Psal. 88. 37. & 10. 94. & 116. 2.

35 Dixit igitur eis Iesus, Adhuc paruo tempore* Lux vobiscum est: Ambulate dum lucem habetis, ne vos tenebræ deprehendant: nam qui ambulat in tenebris nescit quò vadat.

Esa. 40. 8. *Ezech.* 37 25.

Supr. 1. 9.

36 Dum lucem habetis, credite in lucem, vt filij lucis sitis. Hæc loquutus est Iesus: & quum abiisset, occultauit se ab eis.

37 Quum autem tot signa coram eis edidisset, non credebant in eum.

38 Vt sermo Esaiæ Prophetæ impleretur, quem dixit, * Domine, quis credit sermoni nostro, & brachium Domini cui retectum est?

Esa. 53. 1. *Rom.* 10. 16.

39 Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Esaias.

Esa. 6. 9.

40 Excæcauit oculos eorum, & obdurauit corda

corda eorum,ne videant oculis,& intelligant corde,& conuertantur,& sanem eos. *Mat.* 13. 14.

41 Hæc dixit Esaias quando vidit gloriam eius,& loquutus est de eo. *Mar.* 4. 12.

42 Verũtamen etiam ex principibus multi crediderunt in eum :sed propter Pharisęos hoc non profitebantur, ne synagoga mouerentur. *Luc.*8.13 *Act.* 28. 26. *Rom.* 11.8

43 * Dilexerunt enim gloriam hominum potius quàm gloriam Dei. *Supra* 5.

44 Iesus autem clamauit,& dixit,Qui credit in me, non credit in me,sed in eum qui misit me. 44.

45 Et qui conspicit me, conspicit eum qui misit me.

46 *Ego lux in mundum veni,vt nullus qui credit in me,in tenebris maneat. *Sup* 3.19. & 9 39.

47 Et si quis audierit verba mea, & non crediderit,ego non condemno eum:nõ enim veni vt condemnem mundum,sed vt seruem mundum. *Sup.*5.17.

48 Qui reiicit me,nec recipit verba mea, habet qui condemnet ipsum : * sermo quem loquutus sum,ille iudicabit eum vltimo illo die. *Mar.*16. 26.

49 Quia ego ex meipso non sum loquutus, sed qui misit me pater , ipse mihi mandauit quid dicam & quid loquar.

50 Et scio mandatum eius, vitam ęternam esse,quæ igitur ego loquor , prout dixit mihi Pater,ita loquor.

CAP. XIII.

4 *A Cœna surgens Christus.* 5 *Humilitatem commendaturus Apostolis, pedes eorum lauat.* 21 *Proditorem Iudam.* 36 *Certo signo denotat.* 34 *Charitatem commendat.* 37. 38 *Et Petro lapsum abnegationis prædicit.*

*Mat.*26. 1 2. *Mar.*14. 1. *Luc.*22.

ANte * festum autem Paschæ, sciens Iesus veniſſe horam ipsius, vt transiret ex hoc mundo ad Patrem, quum dilexiſſet suos, qui erant in mundo, vsque ad finem dilexit eos.

2 Et cœna facta (quum diabolus iam immiſiſſet in cor Iudæ *filij* Simonis Iscariotæ: vt proderet eum.

3 Sciens Iesus patrem omnia dediſſe sibi in manus, & se à Deo prodiiſſe, & ad Deum adire.

4 Surgit à cœna, & deponit pallium, acceptóque linteo, præcinxit se.

5 Deinde miſit aquam in pcluim, & cœpit lauare pedes diſcipulorum, & extergere linteo quo erat præcinctus.

6 Venit ergò ad Simonem Petrum: qui dixit ei, Domine, tu mihi lauas pedes?

7 Reſpondit Iesus & dixit ei, Quod ego facio tu neſcis nunc, cognoſces autem poſtea.

8 Dixit ei Petrus. Non lauabis meos pedes in æternum, Reſpondit ei Iesus, Niſi lauero te, nihil mecum habebis commune.

9 Dicit ei Simon Petrus, Domine, non solùm pedes meos, ſed & manus & caput.

10 Di-

10 Dicit ei Ieſus, Qui lotus eſt, non opus habet, niſi vt pedes lauet, ſed eſt purus totus: & vos puri eſtis, ſed non omnes. *Infr.15.3.*

11 Norat enim eum qui ipſum prodebat: propterea dixit, Non eſtis puri omnes.

12 Poſtquam ergo lauiſſet pedes eorum, & pallium ſuum recepiſſet: rurſum diſcumbens, dixit eis, intelligitis, quid fecerim vobis?

13 Vos me vocatis Magiſter ac Domine, & rectè dicitis: ſum enim.

14 Itaque ſi ego laui pedes veſtros Dominus & magiſter, vos quoque debetis alij aliorum pedes lauare.

15 Exemplum enim præbui vobis, vt prout ego feci vobis: *ita* & vos faciatis.

16 * Amen, amen dico vobis: ſeruus non eſt maior Domino ſuo, neque legatus maior eo qui ipſum miſit. *Inf.15.20. Mat.10.24.*

17 Si hæc noueritis, beati eritis, ſi ea feceritis. *Luc.6.40.*

18 Non de omnibus vobis loquor: ego ſcio quos elegerim: ſed *oportet* vt impleatur Scriptura, * Qui edit mecum panem, ſuſtulit aduerſum me calcem ſuum. *Pſal.40.10.*

19 Iam nunc dico vobis priuſquam fiat, vt quum factum fuerit, credatis me eum eſſe. *Mat.10.40.*

20 * Amen, amen dico vobis, quando aliquem miſi, quiſquis *eum* recipit, me recipit: qui autem me recipit, recipit eum qui me miſit. *Luc.10.16. Mat.26.21.*

21 Quum hæc dixiſſet Ieſus, turbatus eſt ſpiritu, & teſtatus eſt, dixítque, Amen, amen dico vobis, vnus ex vobis prodet me. *Mar.14.18. Luc.22.21.*

22 * Diſcipuli ergo aſpiciebant alij ad alios,

dubitantes de quo diceret.

23 Erat autem quidam ex discipulis Iesu recumbens in sinu ipsius, *nimirum* is quem diligebat Iesus,

24 Innuit ergò huic Simon Petrus *vt* percontaretur quisnam esset de quo diceret.

25 Ille verò incumbens pectori Iesu, dicit ei, Domine, quis est?

26 Respondit Iesus, Ille est, cui ego intinctam offulam dedero. Et quum intinxisset offulam, dedit Iudæ *filio* Simonis Iscariotæ.

27 Et post *sumptam* offulam ingressus est in eum Satanas. Dicit igitur ei Iesus, Quod facis, fac citò.

28 Hoc autem nemo accumbentium intelligebat quorsum ei dixisset.

29 Quidam enim putabant, quia marsupiũ habebat Iudas, Iesum ei dixisse, Eme ea quibus opus est nobis ad diem festum aut egenis vt aliquid daret.

30 Ille ergo accepta offula, statim exiuit: erat autem nox.

31 Quum ergo exiuisset, dixit Iesus, Nunc glorificatus est Filius hominis, & Deus glori-
Suprà 7. 34. ficatus est in eo.

32 *Quod* si Deus glorificatus est in eo, Deus
Infr. 15. 18 quoque glorificabit eum in sese, & statim glo
Leui. 19. rificabit eum.
18.

32 Filioli, adhuc pauliſper vobiscum sum,
Mat. 22. quæretis me, sed ' sicut dixi Iudæis, Quo ego
38. vado, vos non potestis venire: *ita* & vobis
1. Iohan. nunc dico.
4. 21.

44 Mandatum nouum do vobis, vt alij alios

lios diligatis:ſicut *inquam* dilexi vos, vt etiam diligatis alij alios.

35 Ex hoc omnes cognoſcent vos eſſe diſcipulos meos,ſi charitatem habueritis alij in alios.

36 Dicit ei Simon Petrus, Domine,quò abis?Reſpondit ei Ieſus,Quò ego abeo, nō potes me nunc ſequi:ſequeris autem poſtea.

37 Dicit ei Petrus, Domine, quare non poſſum te ſequi nunc? animam meam pro te deponam.

38 Reſpondit ei Ieſus, Animam tuam pro me depones?* Amen,amen dico tibi, non emittit vocem Gallus, vſquequò ter me abnegauerit. *Mat. 26. 3. Mar. 13. 30. Luc. 22. 34.*

CAP. XIIII.

1 Conſolatur diſcipulos ſuos. 2. 7 Diuinitatem ſuam & fructum mortis ſuæ exponens. 16 Cõſolatorem. 17 Spiritum promittens. 25 Spiritus officium deſcribit. 27 pacémque ſuam pollicetur.

1 NE turbetur cor veſtrum: creditis in Deum,etiam in me credite.

2 In domo Patris mei habitationes multæ ſunt: alioqui dixiſſem vobis proficiſcor paraturus vobis locum.

3 Et quum profectus fuero & parauero vobis locum,rurſus veniam, & aſſumam vos ad me ipſum:vt vbi ſum ego,& vos ſitis.

4 Et quò ego abeam ſcitis,& viam ſcitis,

5 Dixit ei Thomas, Domine, neſcimus

quò abeas: quo modo igitur possumus viam scire?

6 Dicit ei Iesus, Ego sum via & veritas, & vita: nemo venit ad patrem nisi per me.

7 Si nosssetis me, patrem etiam meum nossetis: & iam nunc cognoscitis eum, & vidistis eum.

8 Dicit ei Philippus, Domine, ostende nobis Patrem, & sufficit nobis.

9 Dicit ei Iesus, Tantum tempus vobiscum sum, & non cognouisti me? Philippe, qui vidit me, vidit Patrem, quomodo igitur tu dicis. Ostende nobis Patrem?

10 Non credis me in Patre & Patrem in me, esse? Verba quæ ego loquor vobis, à meipso non loquor. sed Pater qui in me manet, ipse facit opera.

11 Credite mihi me in patre, & patrem in me *esse*: sin minùs, propter ipsa facta credite mihi.

12 Amen, amen dico vobis, qui credit in me opera quæ ego facio & ipse faciet, & maiora istis faciet. Nam ego ad patrem proficiscor.

Inf.16.23 13 * Et quicquid petieritis in nomine meo,
Mat.7.7 hoc faciam vt glorificetur Pater in Filio.

Mar.11. 14 Si quid petieritis in nomine meo, ego
24. faciam.

Ier.1.5. 15 Si diligitis me, mandata mea seruate.

16 Ego autem rogabo patrem, & alium consolatorem dabit vobis, vt maneat vobiscum in æternum.

17 *Nempe* Spiritum illum veritatis, quem mundus

mundus non potest recipere, quia non videt eum nec nouit eum: vos autem nostis eum, quia apud vos manet, & in vobis erit.

19 Non relinquam vos orbos: redibo ad vos.

19 Adhuc paululum, & mundus me non amplius conspiciet, vos autem conspicietis me quia ego viuo, & vos viuetis.

20 In illo die vos cognoscetis me esse in Patre meo, & vos in me, & me in vobis.

21 Qui tenet præcepta mea, & seruat ea, ille est qui diligit me: qui autem diliget me, diligetur à Patre meo: & ego diligam eum, & conspicuum ei exhibebo meipsum.

22 Dicit ei Iudas, non *ille* Iscariotes, Domine, quid est cur te sis nobis conspicuum exhibiturus, & non mundo?

23 Respondit Iesus & dixit ei, Si quis diligit me, sermonem meum seruabit: & Pater meus diliget eum, & ad eum veniemus & apud eum manebimus.

24 Qui non diliget me, sermones meos non seruat: & sermo quem audistis, non est meus, sed eius qui misit me Patris.

25 Hæc loquutus sum vobis, apud vos manens.

26 * Consolator autem ille, id est, spiritus sanctus, quem mittet pater in nomine meo: ille vos docebit omnia, & in memoriã reuocabit omnia quæ dixi vobis. *Inf.* 15.26 *Iac.* 1.3.

27 Pacem relinquo vobis, pacem illam meam do vobis: non prout mundus dat, ego do vobis, ne turbetur cor vestrum, neque formidet.

28 Audiuistis me dixisse vobis. Abeo, & redibo ad vos. Si diligeretis me, gauderetis vtique quòd dixerim, Proficiscor ad patrem: nam pater maior me est.

29 Et nunc dixi vobis priusquam fiat, vt cùm factum fuerit, credatis.

30 Non loquor ampliùs multa vobiscum: venit enim Princeps mundi huius, sed in me non habet quicquam.

31 Sed *hæc fiunt* vt cognoscat mundus me diligere patrem: prout autem mandauit mihi Pater, ita facio, Surgite, abeamus hinc.

CAP. XV.

1 Vitis, 2 Et palmitum similitudine, 5. 6 Ostendit quomodo discipuli fructum ferre possint. 12. 13 Dilectionem mutuam commendat. 18 Ad patientiam in afflictionibus, 20 Suo exemplo adhortatur ad humilitatem.

1 EGo sum vitis illa vera, & pater meus agricola est.

Mat. 15. 13. 2 * Omnem palmitem in me non ferentem fructum, tollit: & omnem qui fert fructum purgat, vt plus fructus adferat.

Sup. 13. 11 3 * Iam vos puri estis propter sermonem quem loquutus sum vobis.

4 Manete in me, & ego in vobis: sicut palmes non potest ferre fructum à semetipso, *id est*, nisi manserit in vite: ita nec vos, nisi in me manseritis.

5 Ego sum vitis, vos palmites: is qui manet in

in me, & in quo ego *maneo*, hîc fert fructum multum, nam seorsim à me nihil potestis facere.

6 * Nisi quis in me manserit, abiectis extra *vineam*, statim vt palmes aresçet: deinde coguntur isti *palmites*, & in ignem abiiciuntur, & ardent. 1. *Iohan.*

7 Si manseritis in me, & verba mea in vobis manserint, * quicquid volueritis petite, & fiet vobis.

8 In hoc glorificatus est pater meus, vt fructum multum adferatis: & eritis mei discipuli.

9 Prout dilexit me Pater, & ego dilxei vos: manete in illa mea charitate.

10 Si mandata mea seruaueritis, manebitis in charitate mea, sicut & ego patris mei mandata seruaui, & maneo in eius charitate.

11 Hæc loquutus sum vobis, vt gaudium illud meum in vobis maneat, & gaudium vestrum plenum fiat.

12 * Hoc est præceptum meum, vt diligatis alij alios, prout dilexi vos. *Sup.13.34* 1. *Th.4.9.*

13 Maiorem hanc charitatem nemo habet vt quis animam suam ponat pro amicis suis. 1. *Ioh 3.11* & 41.21.

14 Vos amici mei eritis, si feceritis quæcunque ego mando vobis.

15 Non ampliùs dicam vos seruos: quia seruus nescit quid faciat dominus eius: vos autem dixi amicos, quia omnia quæ audiui à Patre meo, nota feci vobis.

16 Non vos me elegistis, sed ego elegi vos,

Mat. 21. 19. & constitui vos, * vt abeuntes fructum adferatis,& fructus vester maneat: vt quicquid petieritis à Patre nomine meo, det vobis.

17 Hæc mando vobis, vt diligatis alij alios.

18 Si mundus vos odit, scitis me priùs qui vos illi odio habebant.

19 Si ex mundo essetis,mundus quod suum est amaret: quia verò ex mundo non estis, sed ego elegi vos ex mundo, propterea odit vos mundus.

Supr. 13. 16. *Mat.*10. 24. *Mat.*24. 9. *Inf.*16.4. 20 Mementote sermonis quem ego dixi vobis: * Non est seruus maior Domino suo, * si me persequuti sunt, & vos persequentur: si sermonem meum seruauerunt, & vestrum seruabunt.

21 Sed hæc omnia facient vobis propter nomen meum, quia non nouerunt eum qui misit me.

22 Si non veniissem & loquutus essem eis, peccatum non haberent: nunc autem non habent quod prætexant peccato suo.

23 Qui me odit, *is* etiam patrem meum odit:

24 Si opera non feciissem inter eos quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent: nunc autem & viderunt, & oderunt & me & patrem meum.

25 Sed *oportet* vt impleatur sermo qui in *Ps.*34..9. Lege eorum scriptus est, *Oderunt me imme- *Sup.* 14. ritò.

26. *Luc.* 24. 49. 26 Quum autem venerit Consolator ille * quem ego mittam vobis à Patre, (Spiritus *inquam* ille veritatis qui à patre emanat) ille testa-

testabitur de me.

27 Sed & vos testabimini, quoniam à principio mecum estis.

CAP. XVI.

1 Crucem prædicit discipulis. 7 Consolatorem promittens. 8. 9. 13 eius officium describit 21. Mulieri parienti afflictiones suorum comparat.

1 Hæc loquutus sum vobis vt ne offendamini.

2 Mouebunt vos synagogis: imò veniet tempus quum quisquis trucidabit vos, putabit se cultum præstare Deo.

3 Et hæc facient vobis qui non nouerunt patrem, neque me.

4 * Sed hæc loquutus sum vobis, vt quum venerit tempus illud, memineritis eorum, quòd ego hæc dixerim vobis: hæc autem vobis à principio non dixi, quia vobiscum eram. *Sup. 15. 21*

5 Nunc autem abeo ad eum qui misit me, & nemo ex vobis interrogat me, dicens, quò abis?

6 Sed quia hæc loquutus sum vobis tristitia impleuit cor vestrum,

7 Sed ego veritatem dico vobis, confert vobis vt ego abeam: nisi enim abiero, Consolator ille non veniet ad vos: sin autem profectus fuero, mittam eum ad vos.

8 Et quum venerit ille, arguit mundum de

peccato, & de iuſtitia, & de iudicio.

9 De peccato quidem, eò, quòd non credunt in me:

10 De iuſtitia verò eò quòd ad Patrem abeam & amplius non conſpicietis me:

11 De iudicio autem, eò, quod princeps huius mundi condemnatus ſit.

12 Adhuc multa habeo quæ vobis dicam, ſed nunc non poteſtis portare.

13 Quum autem venerit ille, *id eſt*, Spiritus veritatis, introducet vos in omnem veritatem: non enim loquetur à ſemetipſo, ſed quæcunque audierit loquetur, & quæ ventura ſunt, renunciabit vobis.

14 Ille me glorificabit, quia de meo accipiet quod renuntiabit vobis.

15 Omnia quæ habet Pater, mea ſunt: propterea dixi illum de meo accepturum quod renuntiabit vobis.

16 Pauliſper & non conſpicietis me: & rurſum pauliſper, & videbitis me, quia ego vado ad patrem.

17 Dixerunt ergo *quidam* ex diſcipulis ſuis alij ad alios, Quid eſt hoc quod dicit nobis, Pauliſper & non conſpicietis me, & rurſus pauliſper & videbitis me: & , Quia ego vado ad Patrem?

18 Dicebant ergò, Quid illud eſt quod dicit, Pauliſper: neſcimus quid loquatur.

19 Cognouit autem Ieſus eos velle ipſum interrogare, & dixit eis, De hoc quæritis inter vos quod dixi, Pauliſper & non videbitis me; & iterum pauliſper, & videbitis me?

20 Amen,

20 Amen, amen dico vobis, flebitis vos, & lamentabimini, mundus autem gaudebit: vos verò triſtes eritis, ſed triſtitia veſtra euadet in gaudium.

21 Mulier quum parit, dolorem habet, quia venit hora eius: quum autem peperit puerulum: iam non meminit oppreſſionis, quòd gaudeat hominem eſſe natum in mundo.

22 Et vos igitur nunc quidem triſtitia tenemini: ſed rurſum videbo vos, & gaudebit cor veſtrum, & gaudium veſtrum nemo tollet à vobis.

23 Et illo die me non interrogabitis quicquam. * Amen, amen dico vobis, quæcunque petieritis à Patre meo in nomine meo, dabit vobis: *Sup* 14.13 *Mat.*7.7 *& 21.22.*

24 Vſque adhuc non petiiſtis quicquam in nomine meo: petite & accipietis, vt gaudium veſtrum ſit plenum. *Mar.* 11. 34. *Luc.*11.9.

25 Hæc loquutus ſum vobis per ſimilitudines, veniet tempus quum iam non per ſimilitudines loquar vobis, ſed apertè de patre meo renuntiabo vobis. *Iac.*1.5.

26 Illo die in nomine meo petetis: & non dico vobis me rogaturum patrem pro vobis:

27 Ipſe enim Pater amat vos, quia vos me amaſtis, & credidiſtis me à Deo exiuiſſe.

28 * Exiui à Patre, & veni in mundum: & iterum relinquo mundum, & proficiſcor ad Patrem. *Inf.*17.8.

29 Dicunt ei diſcipuli eius, Ecce, nunc

apertè loqueris, nec similitudinem vllam dicis.

30 Nunc scimus te scire omnia, nec opus est tibi vt quis te interroget: per hoc credimus te à Deo prodiisse.

31 Respondit Iesus, Nunc creditis?

Mat. 26. 31. Mar. 14. 27. 32 * Ecce veniet tempus. & iam venit, quum dispergemini vnusquisque ad suos, meque solum relinquetis, sed non sum solus: nam pater mecum est.

33 Hæc loquutus sum vobis, vt in me pacem habeatis, in mundo oppressionem habebitis: sed confidite, ego vici mundum.

CAP. XVII.

1 *Orat Christus vt mutua sit illustratio gloriæ suæ & Patris. 9 Orat pro Apostolis. 20 Et in credentium grege.*

1 HÆc loquutus est Iesus, & sustulit oculos in cœlum, dixitque, Pater, venit hora illa, glorifica Filium tuum, vt & Filius tuus glorificet te.

Mat. 31. 38. 2 * Sicut dedisti ei authoritatem *in* omnem carnem, vt quotquot dedisti ei, det eis vitam æternam.

3 Hæc est autem vita æterna, vt te cognoscant *esse* illum solum Deum verum, & quem misisti Iesum Christum.

4 Ego te glorificaui in terra, opus consummaui quod dedisti mihi vt facerem:

5 Nunc igitur glorifica me tu Pater apud temetipsum ea gloria quam habui apud te

prius

prius quàm hic mundus exisseret

6 Patefeci nomen tuum hominibus quos dedisti mihi *selectos* è mundo, tui erant, & mihi eos dedisti, & sermonem tuum seruarunt.

7 * Nunc nouerunt omnia quæ dedisti mihi à te esse. *Suprà, v. 27.*

8 Quia verba quæ tradidisti mihi, tradidi eis: quæ ipsi receperunt, & verè norunt me à te prodiisse, & crediderunt me à te missum esse.

9 Ego pro eis rogo, non pro mundo rogo, sed pro *iis* quos dedisti mihi, quia tui sunt.

10 Et mea omnia tua sunt, & tua mea *sunt*: & glorificatus sum in eis.

11 Et non sum ampliùs in mundo, sed hi sunt in mundo, & ego ad te venio, Pater sancte, serua eos per nomen tuum, quos dedisti mihi, vt sint vnum prout & nos.

12 Quum essem cum eis in mundo, ego seruabam eos per nomen tuum quos dedisti mihi, ego custodiui, & nemo ex eis periit nisi filius ille perditionis: * vt Scriptura impleretur. *Psal. 108 8.*

13 Nunc autem ad te venio, & hæc loquor in mundo, vt habeant gaudium meum plenum apud se.

14 Ego tradidi eis sermonem tuum & mundus eos odio habuit, quia non sunt ex mundo, prout & ego non sum ex mundo.

15 Non rogo vt tollas eos è mundo, sed vt serues eos à malo illo.

16 Ex mundo non sunt, sicut & ego non

ſum ex mundo.

17 Sanctifica eos tua veritate: ſermo tuus veritas eſt.

18 Sicut me miſiſti in mundum, *ita* & ego miſi eos in mundum.

19 Et eorum cauſa ego ſanctifico meipſum, vt ſint & ipſi ſanctificati in veritate.

20 Non pro eis autem rogo tantum, ſed & pro iis qui per ſermonem eorum credituri ſũt in me.

21 Vt omnes vnum ſint ſicut tu Pater in me, & ego in te, & vt ipſi in nobis vnum ſint, vt credat mundus me à te miſſum eſſe.

22 Et ego gloriam quam dediſti mihi, dedi eis: vt ſint vnum, ſicut & nos vnum ſumus.

23 Ego in eis, & tu in me, vt ſint perfecti in vnum, & vt cognoſcat mundus me à te miſſum eſſe, téque eos diligere ſicut me dilexiſti. *Sup.12 2*

24 * Pater, quos dediſti mihi, velim vt vbi ſum ego, & illi ſint mecũ: vt conſpiciant gloriam illam quam dediſti mihi, quia dilexiſſe me ante iacta mundi fundamenta.

25 Pater iuſte, mundus te non nouit: ego autem te noui, & hi nouerunt me à te miſſum eſſe.

26 Et notum feci ipſis nomen tuum, & notum faciam: vt charitas qua dilexiſti me, ſit in eis, & ego in eis.

CAP. XVIII.

2 *Chriſti à Iuda proditi virtute* 6 *Milites in terram*

terram proſternuntur. 13 Chriſtus ad Annã: hinc ad Caiphã ducitur. 22. 23. Miniſtri bacillo cæſus quid reſponderit. 28 Pilato traditur 36 Regnum ſuum declarat.

1 HAEC * quum dixiſſet Ieſus, egreſſus eſt cum diſcipulis ſuis trans torrentem Cedron, vbi erat hortus, in quem introiuit ipſe & diſcipuli eius. *Mat. 26. 36. Marc. 14. 32.*

2 Nouerat autem eum locum etiam Iudas qui prodebat eum, quia Ieſus frequenter cum diſcipulis ſuis illuc conuenerat. *Luc. 22. 39. 2. Reg. 15. 23.*

3 * Iudas ergo quum accepiſſet cohortem, & à Pontificibus ac Phariſæis miniſtros, venit illuc cum lateruis & facibus & armis. *Mat. 26. 27. Marc. 14. 41.*

4 Ieſus itaque ſciens omnia quæ ventura erant in ſe, prodiens dixit eis, Quem quæritis? *Luc. 22. 47.*

5 Reſponderunt ei, Ieſum Nazarenum. Dicit eis Ieſus, Ego *is* ſum. Stabat autem cum eis etiam Iudas qui prodebat eum.

6 Vt ergo dixit eis, Ego *is* ſum, abierunt retrorſum, & ceciderunt humi.

7 Iterum ergo rogauit eos, Quẽ quęritis? Illi autem dixerunt, Ieſum Nazarenum.

8 Reſpondit Ieſus: Dixi vobis me eum eſſe, ergo ſi me quæritis, ſinite hos abire:

9 Vt impleretur ſermo quem dixerat, * Ex his quos dediſti mihi, non perdidi quemquam. *Sup. 17. 12.*

10 Simon autem Petrus qui gladium habebat, eduxit eum, & percuſſit ſeruum Pontificis maximi, & abſcidit auriculam eius dextram: erat autem nomen ſeruo Malchus.

11 Dixit ergò Iesus Petro: Reconde gladiũ tuum in vaginam, annon bibam poculum quod dedit mihi Pater?

12 Cohors igitur & tribunus & ministri Iudæorum: comprehenderunt Iesum, & vinxerunt eum.

Luc. 3. 2. 13 Et abduxerunt primùm * ad Annam, (erat autem socer Caiaphæ, qui erat Põtifex maximus anni illius (is verò misit eum vinctum ad Caiapham pontificem maximum.

Supr. 11. 50. 14 Erat autem Caiaphas * is qui consuluerat Iudæis expedire vt vnus homo moreretur pro populo.

Mat. 26. 58. Mar. 14 54. Luc. 22. 54. 15 * Sequebatur autẽ Iesum Simon Petrus & alius discipulus: discipulus verò ille notus erat Pontifici maximo, & simul introiit cum Iesu in aulam Pontificis maximi.

16 Petrus autem stabat extra ad ostium. Exiuit ergo discipulus ille alter qui erat notus pontifici maximo, & loquutus est ostiariæ, & introduxit Petrum.

17 Dixit ergo Petro ancilla ostiaria, Nonne & tu ex discipulis es hominis istius? Dixit ille, Non sum.

18 Adstabant autem serui & ministri qui prunas congesserant, quia frigus erat, & calefaciebant sese, erat verò cum eis etiam Petrus stans & calefaciens sese.

19 Pontifex maximus ergo interrogauit Iesum de discipulis & doctrina ipsius.

20 Respondit ei Iesus, Ego palam loquutus sum mundo, ego semper docui in synagoga, & templo, quò vndique Iudæi conuenerunt, & in occulto loquutus sum nihil:

21 Quid me interrogas? interroga eos qui audierunt, quid sim ipsis loquutus? ecce, hi sciunt quæ dixerim ego.

22 Hæc autem quum ipse dixisset, vnus ex ministris qui adstabat, bacillo cecidit Iesum, dicens, Itáne respondes Pontifici maximo?

23 Respondit ei Iesus, Si malè loquutus sum, testare de malo: sin benè, cur me cædis?

24 * Miserat igitur eum Annas vinctum ad Caiapham Pontificem maximum. *Mat.26. 57.*

25 * Stabat autem Simon Petrus, & calefaciebat se: dixerunt igitur ei, Nonne tu ex discipulis eius es? Negauit ille, & dixit, Non sum. *Mar.14. 69. Luc.22. 52.*

26 Dicit ei quidam ex seruis pontificis maximi, cognatus eius cuius absciderat Petrus auriculam, Nónne ego te vidi in horto cum eo? *Mat 26. 69. Mar.14. 69.*

27 Rursus ergo negauit Petrus, & statim gallus vocem emisit. *Luc.22 55 Mat.27. 2*

28 * Ducunt igitur Iesum à Caiapha in Prætorium, erat autem manè, & ipsi non introierunt in Prætorium, ne polluerentur, sed vt ederent Pascha. *Mar.15 Luc.23.1. Act 10. 18. & 11.3.*

29 Exiuit, ergò Pilatus ad eos foras, & dixit, Quam accusationem adfertis aduersus hominem istum?

30 Responderunt & dixerunt ei, Nisi iste esset maleficus, non tradidissemus eum tibi.

31 Dixit ergò eis Pilatus, Accipite eum vos, & secundum legem vestram condemnate eũ. Itaque Iudæi dixerunt ei, Nobis non licet occidere quenquam.

Mat.20. 19. 32 *Vt sermo Iesu impleretur, quem dixerat, significans qua morte futurum erat vt moreretur.

Mat.27. 11. *Mar.15.3* *Luc 23.* 33 * Introiuit ergo rursum in prætorium Pilatus, & vocauit Iesum: dixítque ei, Tú es rex Iudæorum?

34 Respondit ei Iesus, A teipso tu hoc dicis, an alij dixerunt tibi de me?

35 Respondit Pilatus, Num ego Iudæus sum? gens tua & principes Sacerdotum tradiderunt te mihi: quid feciſti?

36 Respondit Iesus, Regnum meum non est ex hoc mundo: si ex hoc mundo esset regnum meum, ministri mei certarent ne traderer Iudæis: nunc autem regnum meum non est hinc.

37 Dixit ergo ei Pilatus, Num igitur rex es tu? Respondit Iesus, Tu dicis me regem esse. Ego ad hoc natus sum, & ad hoc veni in mundum, vt dem testimonium veritati. Quisquis est ex veritate, audit vocem meam.

38 Dicit ei Pilatus, Quid est veritas? Et cùm hoc dixisset, rursum venit ad Iudæos, & dicit eis. Ego nullum inuenio crimen in eo.

Mat 27. 11. *Mar.15.6* *Luc 23.* 18. *Act.3.14* 39 * Est autem vobis consuetudo vt vnum dimittam vobis in Pascha: vultísne ergo dimittam vobis regem illum Iudæorum?

40 * Clamauerunt autem rursum omnes, dicentes, Non hunc, sed Barrabam. Erat verò iste Barrabas latro.

CAP. XIX.

1 Pilatus Christum flagellatũ, & spinis coronatũ,

4 libe-

4 *liberare volens*, 8 *Iudæorum improbitate vincitur*: 16 *crucifigendum tradit*. 25 *Ieſus matrem diſcipulo commendat*. 30 *aceto guſtato moritur*. 34 *mortui latus lancea confoditur*. 40. *Sepelitur*.

1 TVnc * ergo acceptum Ieſum Pilatus flagellauit. *Mat.* 27. 26.

2 Et milites contextam coronam è ſpinis impoſuerunt capiti eius, & pallio purpureo induerunt eum. *Mar.* 15. 18.

3 Et dicebant, Aue rex Iudæorum. Et bacillis eum cædebant:

4 Exiuit ergo rurſum Pilatus foras, & dixit eis, Ecce, adduco vobis eum foras, vt noueritis me nullum in eo crimen inuenire.

5 Exiuit ergo Ieſus foras, ferens ſpineam coronam, & purpureum pallium. Tum dicit eis *Pilatus*, Ecce homo.

6 Quum ergo vidiſſent eum principes Sacerdotum & miniſtri, clamauerunt, dicens, Crucifige, crucifige, Dixit eis Pilatus, Accipite eum vos, & crucifigite. Ego enim non inuenio in eo crimen.

7 Reſponderunt ei Iudæi, Nos legem habemus, & ſecundum legem noſtram debet mori, quia filium Dei ſe finxit.

8 Quum ergo audiuiſſet Pilatus hunc ſermonem, magis timuit.

9 Et rurſus ingreſſus eſt Prætorium, & dixit Ieſu, Vnde es tu? Ieſus autem reſponſum ei non dedit.

10 Dicit ergo ei Pilatus, Mihi non loqueris? neſcis me poteſtatem habere crucifigendi te, & poteſtatem habere te abſoluendi?

21 Respondit Iesus, non haberes potestatem aduersum me vllam, nisi *hoc* tibi datum esset supernè, propterea qui me tradidit tibi, maius peccatum habet.

12 Ex eo tempore studebat Pilatus eum absoluere: Iudæi verò clamabant, dicentes, si hunc absolueris, non es amicus Cæsaris: quicunque enim se regem facit, contradicit Cæsari.

13 Pilatus ergo quum audisset hunc sermonem, adduxit foras Iesum, sedítque pro tribunali, in loco qui dicitur Lithostrotos, Hebraicè autem Gabbatha.

14 Erat autem parasceue paschæ, hora verò quasi sexta: tum dicit Iudæis, Ecce rex vester.

15 Illi verò clamauerunt, Tolle, tolle, crucifige eum. Dicit eis Pilatus Regem vestrum crucifigam? Respondérunt principes Sacerdotum, Non habemus Regem nisi Cæsarem.

16 Tunc ergò tradidit eum ipsis vt crucifigeretur, * Acceperunt autem Iesum & abduxerunt.

Mat. 27. 31. *Mar.* 15. 25. *Luc.* 23. 26.

17 Et ipse baiulans crucem suam venit in eum locum qui dicitur Caluariæ, Hebraicè autem Golgotha.

18 Vbi crucifixerunt eum, & cum eo alios duos, hinc & hinc, medium autem Iesum.

19 Scripsit autem etiam titulum Pilatus & imposuit cruci. Erat verò scriptum, IESVS NAZARENVS REX ILLE IVDAEORVM.

20 Hunc ergo titulum multi Iudæorum legerunt, quia propè ciuitatem erat locus, vbi

vbi crucifixus erat Iesus, & erat scriptum Hebraicè, & Græcè, & Latinè.

21 Dicebant ergo Pilato principes sacerdotum Iudæorum, Ne scribito Rex ille Iudæorum: sed illum dixisse, Rex sum Iudæorum.

22 Respondit Pilatus, Quod scripsi, scripsi.

23 * Milites ergò quum crucifixissent Iesum, acceperunt eius vestimenta, (& fecerunt quatuor partes, vnicuique militi partem) & tunicam: erat autem tunica insutilis à summo contexta tota. *Mat.* 17. 35. *Marc.* 15. 24. *Luc.* 23. 33.

24 Dixerunt ergo inter se, Ne scindamus eam, sed sortiamur de illa cuius futura sit, vt Scriptura impleretur, dicens, * Partiti sunt vestimenta mea sibi, & super vestem meam iecerunt sortem. Milites igitur hæc fecerunt. *Ps.* 22. 19.

25 Stabant autem iuxta crucem Iesu mater eius, & soror matris eius, Maria Cleopę *vxor*, & Maria Magdalene.

26 Quum vidisset ergo Iesus matrem & discipulum adstantem quem diligebat, dicit matri suæ, Mulier: ecce filius tuus:

27 Deinde dicit discipulo, Ecce mater tua. Et ex illa hora recepit eam discipulus domum suam.

28 Postea quum sciret Iesus *reliqua* omnia iam perfecta esse, * vt perficeretur Scriptura, dixit, Sitio. *Ps.* 68. 22. *Mat.* 27. 48.

29 Vas igitur *illic* erat positum aceto plenũ. Illi verò impleuerunt spongiã aceto, & hyssopo circumpositam admouerunt ori eius.

30 Quum autem accepisset Iesus acetum, dixit, consummatum est: & inclinato capite tradidit spiritum.

31 Iudæi ergo, vt non manerent in cruce corpora Sabbatho, quoniam erat Parasceue, (erat enim magnus dies illius Sabbathi) rogarunt Pilatum vt confringerentur eorum crura, ac tollerentur.

32 Venerunt ergo milites, & prioris quidem *latronis* confregerunt crura, & alterius qui crucifixus fuerat cum eo.

33 Ad Iesum autem quum veniissent, vt viderunt eum iam mortuum, non confregerunt eius crura:

34 Sed quidam ex militibus lancea latus eius fodit, & statim exiuit sanguis & aqua.

35 Et qui vidit testatur, & verum est testimonium eius: ille *inquam* scit se vera dicere, vt & vos credatis.

36 Facta sunt enim hęc vt scriptura impleretur, *Non confringetur *vllum* os ipsius. *Exod.* 12. 46.

37 Et rursus alia Scriptura dicit, *Videbunt quem transfixerunt. *Num.* 9. 12.

38 *Post hęc autem rogauit Pilatum Ioseph Arimathæensis (qui erat discipulus Iesu, sed occultus propter metum *Iudęorum*) vt tolleret corpus *Iesu*: quod permisit Pilatus. Venit ergo & sustulit corpus Iesu. *Zach.* 12. 10. *Mat.* 27. 7.

39 * Venit autem & Nichodemus, (is qui venerat ad *Iesum* nocte primùm) ferens mistura myrrhæ & aloes libras quasi centum, *Mar.* 15. 42. *Luc.* 23. 50.

40 Acceperunt ergò corpus Iesu, & obnunxerunt illud linteis cum aromatibus, sicut *Sup.* 3. 2.

mos

mos est Iudæis sepelire.

41 In eo autem loco vbi fuerat crucifixus, erat hortus, & in horto monumentũ nouum, in quo nondum quisquam positus fuerat.

42 Ibi ergo propter Paraſceuen Iudęorum, quod monumentum illud propè esset, posuerunt Iesum.

CAP. XX.

1 *Maria Christum resurrexisse.* 3 *Petrus & Iohannes hos visuri.* 4 *excurrunt.* 15 *Iesus Mariæ apparet.* 19 *& discipulis domi congregatis.* 25 *Thomas ante incredulus.* 28 *credit.*

1 PRimò verò die hebdomadis Maria Magdalene venit manè, quum adhuc tenebręesſent, ad monumentum, vidítque lapidem sublatum à monumento. *Mar 16. 1. Luc. 24. 1*

Cucurrit ergo & venit ad Simonem Petrum, & ad alterum illum discipulum, quem amabat Iesus: & dicit eis, Sustulerunt Dominum è monumento, & nescimus vbi posuerint eum.

3 Exiuit ergo Petrus, & alter ille discipulus, & venerunt ad monumentum.

4 Currebant autem duo simul: sed alter ille discipulus præcurrit citius Petro, venítq; prior ad monumentum.

5 Et incuruatus vidit posita lintea: non tamen introiuit.

6 Venit ergo Simon Petrus sequens eum, & introiuit in monumentũ, & conspexit lin-

tea *ibi* posita:

7 Et sudarium quod fuerat super caput eius, non cum linteis positum, sed seorsum inuolutum in vnum locum.

8 Tunc ergo introiuit etiam alter ille discipulus, qui venerat prior ad monumentum, vidítque, & credidit.

9 Nondum enim nouerant scripturam, videlicet quòd oportet eum à mortuis resurgere.

10 Redierunt ergo discipuli ad suos.

Mat. 28. L. 11 *Maria autem flens stabat ad monumentum foris. Dum ergo fleret, incuruauit se in monumentum.

Mar. 16. 5. 12 Et conspexit duos Angelos albatos, sedentes, vnum ad caput, & alterum ad pedes *illic* vbi iacuerat corpus Iesu.

13 *Qui* etiam dixerunt ei, Mulier, quid fles? Dicit eis, Subtulerunt dominum meum, nec scio vbi posuerint eum.

14 Et quum hæc dixisset, conuersa est retrorsum, conspexítque Iesum stantem, nec sciebat Iesum esse.

15 Dixit ei Iesus, Mulier quid fles? quem quæris? Illa putans hortulanum esse, dicit ei, Domine, si tu asportasti eum, dicito mihi vbi posueris eum, & ego eum tollam.

16 Dicit ei Iesus: Maria. Conuersa illa, dicit ei, Rabboni, quod dicitur Magister.

27 Dicit ei Iesus, Ne me tangito: nondum enim ascendi ad Patrem meum, sed proficiscere ad fratres meos, & dic eis, Ascendo ad Patrem meum & Patrem vestrum, & Deum meum & Deum vestrum.

18 Venit

18 Venit Maria Magdalene annuntians discipulis quòd vidisset Dominum, qui ea sibi dixisset.

19 * Quum ergo vespera esset die illo primo hebdomadis, & fores essent clausæ *illic* vbi erant discipuli coacti propter metum Iudæorum, venit Iesus, stetitque in medio, & dixit eis, Pax vobis. *Mat.* 16. 14. *Luc.* 14. 36. 1. *Cor.* 15. 5

20 Et quum hęc dixisset, ostendit eis manus ac latus suum. Gauisi sunt ergo discipuli viso Domino.

21 Dicit ergo eis iterum Pax vobis: * sic vt misit me Pater, ita ego mitto vos. *Mat.* 82. 18.

22 Et quum hęc dixisset, afflauit, & dixit eis, Accipite Spiritum sanctum.

23 Si quorum remiseris peccata, remittuntur eis: si quorum retinueritis, retenta sunt.

24 Thomas autem, vnus ex duodecim, qui dicitur Didimus, non erat cum eis quando venerat Iesus:

25 Dixerunt igitur ei alij discipuli, Vidimus Dominum. Ille verò dixit eis, nisi videro in manibus eius vestigium clauorum, & immisero manum meam lateri eius, nequaquam credam.

26 Octo igitur post diebus rursus erant discipuli eius intus, & Thomas cum eis: venit Iesus foribus clausis, & stetit in medio, & dixit, Pax vobis.

27 Deinde dicit Thomæ, Infer digitum tuū huc, & vide manus meas: profer manum tuam, & immitte in latus meum: & ne esto

incredulus sed credens.

28 Respondit autem Thomas, & dixit ei: Dominus meus, & Deus meus *es*.

29 Dicit ei Iesus, Quia vidisti me Thomas, credidisti: beati qui non viderunt, & crediderunt.

30 * Multa verò etiam alia signa edidit Iesus in discipulorum suorum conspectu, quæ non sunt scripta in hoc libro. *Inf.* 21. 25

31 Hæc autem scripta sunt, vt credatis Iesum esse Christum Filium Dei, & vt credentes, vitam habeatis per nomen eius.

CAP. XXI.

4 Iesus piscantibus Apostolis apparet 6. 7 quem miraculo captorum piscium agnoscunt. 15 Petro ouium curam committit. 18 mortisque genus eidem prænuntiat.

1 POstea patefecit se rursus Iesus discipulis ad mare Tiberiadis: patefecit autem sic.

2 Erant simul Simon Petrus & Thomas qui dicitur Didymus, & Nathanael qui erat ex Cana Galilææ, *filij* Zebedæi, aliique ex discipulis eius duo.

3 Dicit eis Simon Petrus, Abeo piscatum. Dicunt ei, Imus & nos tecum. Profecti sunt & ascenderunt in nauigium statim & illa nocte nihil ceperunt.

4 Manè autem iam exorto stetit Iesus in littore: non tamen cognouerunt discipuli Iesum esse.

5 Dicit ergo eis Iesus, pueri, num quid op-

ſonij habetis? Reſponderunt ei, Non.

6 At ille dicit eis, Iacite rete in dextram nauigij partem, & inuenietis. Iecerunt ergo, & non ampliùs poterant illud trahere præ multitudine piſcium.

7 Dicit ergo diſcipulus ille quem diligebat Ieſus Petro, Dominus eſt. Simon ergo Petrus quum audiſſet Dominum eſſe, amiculum ſuccinxit, (erat enim nudus) & abiecit ſe in mare.

8 Alij autem diſcipuli nauigio venerunt, (non enim longè aberant à terra, ſed circiter cubitis ducentis) trahentes rete *plenum* piſcium.

9 Vt ergo deſcenderunt in terram, vident prunas poſitas, & piſcem impoſitum, & panem.

10 Dicit eis Ieſus, Adferte ex piſcibus quos modò cepiſtis.

11 Aſcendit Simon Petrus, & traxit rete in terram plenum magis piſcibus, centum quinquaginta tribus: & quum tot eſſent, non eſt ſiſſum rete.

12 Dixit eis Ieſus, Venite, prandete. Nullus autē diſcipulorum audebat eum interrogare, Tu qui es? quum ſcirent Dominum eſſe.

13 Venit ergò Ieſus, & accipit panem, & dat eis, & piſcem ſimiliter.

14 Hæc iam tertia vice patefactus eſt Ieſus diſcipulis ſuis, quum reſurrexiſſet à mortuis.

15 Quum ergo prandiſſent, dicit Simoni Petro Ieſus, Simon *fili* Ionæ, diligis me plùs quàm hi? Dicit ei, Etiā Domine: tu noſti quòd

amem te. Dicit ei, Pasce agnos meos.

16 Dicit ei rursum secundò, Simon *fili* Ionæ, diligis me? Ait illi, Etiam Domine: tu nosti quòd amem te. Dicit ei pasce oues meas.

17 Dicit ei tertiò, Simon *fili* Ionæ, amas me? Tristis fuit Petrus, quòd tertiò dixisset ipsi, Amas me? Dixítque ei, Domine, tu omnia nosti, tu nosti quòd amem te. Dicit ei Iesus, pasce oues meas.

18 Amen, amen dico tibi, quum esses iunior, cingebas te, & ibas quò volebas: quum autem senueris, extendes manus tuas, & alius te cinget, & transferet quò noles.

19 Hoc autem dixit, significans qua morte glorificaturus esset Deum. Et quum hoc dixisset, dicit, Sequere me.

20 Conuersus Petrus vidit illum discipu-
Sup.13.25 lum quem diligebat Iesus, sequentem, * qui & recubuerat in cœna super pectus eius, & dixerat Domine, quis iste est qui te prodit?

21 Hunc ergò quum vidisset Petrus, dicit Iesu, Domine, hic autem quid?

22 Dicit ei Iesus, Si velim eum manere donec veniam, quid ad te? tu me sequere.

23 Exiit ergo sermo iste inter fratres, discipulum illum non moriturum, sed non dixerat ei Iesus, Non moritur: sed, Si eum velim manere donec veniam, quid ad te?

24 Hic est discipulus ille qui de his testatur, & hæc scripsit, & scimus verum esse testimonium eius.

Supra 20 25 * Sunt autem & alia multa quæ fecit Iesus:

sus: quæ si scribantur sigillatim, ne mundum quidem ipsum opinor capturum eos qui scriberentur libros. Amen.

ACTA SANCTORVM APOSTOLORVM.

CAP. I.

1 Continuat Lucas hanc historiam ad suum Euangelium. 9. Sublato in cœlum Christo. 10 Apostoli, 11 monentibus Angelis, 12 reuersi 14 Precibus incumbunt. 15 Petri instinctu, 18 Iudæ proditoris loco. 23. Matthias eligitur.

1 PRimum quidem librum confeci, Theophile, de omnibus quæ cœpit Iesus & facere & docere.

2 Ad eum vsque diem quo quũ mandata dedisset Apostolis per Spiritũ sanctum, quos elegerat, sursum receptus est.

3 Quibus etiam seipsum, postquam ipse passus fuit, exhibuit viuũ cum multis indubitatis signis, per dies quadraginta conspectus ab eis, & dicens quæ ad regnum Dei *spectant*. *Luc. 24. 49. Ioh. 14. 25.*

4 Et cũ illis conueniens, * denuntiauit eis,

ne abscederent Hierosolymis, sed expectarent promissum patris, Quod *inquit* audistis ex me.

*Mat.*3.11 *Mar.*1.8 *Luc.*3.12. 5 *Nam Iohannes baptizauit quidem aqua, vos autem baptizabimini Spiritu sancto istis non multis post diebus.

Ioh 1.26. *Infr.* 2.2. & 11 16. & 19.4. 6 Quum igitur illi conuenissent, interrogarunt eum dicentes, Domine, num hoc tempore restitues regnum Israeli?

7 Dicit autem ad illos, Non est vestrum nosse tempora siue oportunitates, quas pater in sua ipsius potestate posuit.

Infr. 2. 1. 8 * Sed recipietis virtutem Spiritus sancti postquam superuenerit in vos: eritisque mihi testes & in Hierusalem, & in tota Iudæa, Samariaque, & vsque ad vltimas terras.

9 Et quum hæc dixisset, aspicientibus ipsis eleuatus est: & nubes susceptum eum abstuli ab oculis eorum.

Luc. 24. 52. 10 * Et quum essent intentis in cœlum oculis, eo proficiscente, ecce, viri duo adstiterunt illis albo vestitu:

11 Qui & dixerunt, Viri Galilæi, quid statis intuentes in cœlum? hic Iesus qui sursum receptus est à vobis in cœlum, ita veniet, quemadmodum conspexistis eum proficiscentem in cœlum.

12 Tunc reuersi sunt in Hierusalem à monte qui vocatur Oliueti, qui est prope Hierusalem, distans itinere Sabbathi.

13 Et quum introissent, ascenderunt in cœnaculum vbi commorabantur & Petrus & Iacobus, & Iohannes & Andreas, Philippus & Tho-

Thomas, Bartholomæus & Matthæus, Iacobus filius Alphæ & Simon Zelotes, & Iudas, Iacobi frater.

15 Hi omnes perdurabant concorditer in oratione & deprecatione cum vxoribus & Maria matre Iesu, & cum ipsius fratribus.

15 Et per eos dies assurgens Petrus in medio discipulorum, dixit, (erat autem turba capitum eodem *loco* quasi centum viginti.)

16 Viri fratres, oportuit impleri Scripturã hanc, quam prædixit Spiritus sanctus per os Dauid de Iuda, qui fuit dux viæ iis qui comprehenderunt Iesum. *Ps.* 41.10 *Ioh.* 13.18

17 Annumerabatur enim nobiscum, & sortitus erat partem ministerij huius.

18 Is igitur acquisiuit agrum ex mercede iniustitiæ, & præcipitatus crepuit medius, & effusa sunt omnia viscera eius. *Mat.* 27. 5.

19 Innotuítque omnibus habitantibus Hierosolymæ: adeò vt vocetur ager ille propria ipsorum lingua, Aceldama, hoc est, ager sanguinis.

20 Scriptum est enim in libro Psalmorũ, Fiat commoratio eius deserta, & non sit qui habitet in ea. Et Episcopatum eius accipiat alius. *Psal.* 69. 26. *Ps.* 109.8

21 Oportet igitur ex iis viris qui nobiscum conuenerunt toto tempore quo Dominus Iesus versatus est inter nos.

22 Exorsus à baptismo Iohannis, ad eum vsque diem quo sursum receptus est à vobis, vnum fieri nobiscum testem resurrectionis eius.

23 Statuerunt igitur duos, Ioseph vocatum Barsabam, qui cognominatus est Iustus, & Matthiam:

24 Et precantes dixerunt, Tu Domine, qui corda omnium nosti, ostende vtrum elegeris ex his duobus.

25 Vt accipiat sortem ministerij huius & Apostolatus, & à quo aberrauit Iudas, vt abiret in locum suum,

26 Iecerunt igitur sortes eorum: & cecidit sors super Matthiam, qui communib. calculis allectus est cum vndecim Apostolis.

CAP. II.

1 Apostoli. 4 Spiritu sancto repleti. 8 diuersis linguis loquuntur. 13 Ebrietatis notam 15 Petrus tollit. 35 Christum Messiámque esse docet. 37 Auditoribus consternatis. 38 pœnitentiam suadet.

1 QVum autem aduenisset dies Pentecostes, erant omnes concorditer eodem loco.

2 Tum extitit repente è cœlo sonitus, tanquam ruentis flatus violenti, qui repleuit totam domum vbi erant consedentes.

3 Et visæ sunt eis dispertitæ linguæ instar ignis, *qui* etiam sedit super vnumquenque eorum.

4 Repleti sunt autem omnes Spiritu sancto, cœperúntque loqui aliis linguis, prout Spiritus ille dabat eis effari.

5 Erant verò Hierosolymis habitantes Iudæi

dæi viri religiosi, ex omni natione *eorum* qui sub cœlo *sunt*.

6 Orto autem hoc rumore, conuenit multitudo, & confusa fuit, quòd audiret vnusquisque propria lingua sua eos loquentes.

7 Obstupescebant autem omnes, ac mirabantur, dicentes alij ad alios, Nónne ecce omnes qui loquuntur, Galilæi sunt?

8 Quomodo igitur nos audimus *eos* sua quisque lingua nati sumus?

9 Parthi & Medi & Elamitæ, & qui incolimus Mesopotamiam, Iudæámque, & Cappadociam, Pontum & Asiam.

10 Phrygiam & Pamphyliam, Ægyptum & partes Lybiæ quæ est secundum Cyrenen, & aduenæ Romani, tum Iudæi tum proselyti.

11 Cretes & Arabes, audimus eos loquentes nostris linguis magnifica Dei *facta*.

12 Obstupescebant autem omnes, & hæsitabant, dicentes alius ad alium, Quid hoc *rei* esse possit.

13 Alij verò cauillantes dicebant; Vino dulci pleni sunt *isti*.

14 Stans autem Petrus cum vndecim, sustulit vocem suam, & affatus est eos, dicés, Viri Iudæi, *vóque* omnes qui commoramini Hierosolymis, hoc vobis notum esto, & auribus percipite verba mea.

15 Non enim vt vos existimatis, isti ebrij sunt, quum sit hora diei tertia.

16 Sed hoc istud est, quod dictum est per prophetam Ioel. *Ioel 2.8.*

17 Et erit vltimis temporibus, (dicit Deus) *Esa.44.3*

effundam ex ſpiritu meo in quamuis carnem, & prophetabunt filij veſtri & filiæ veſtræ, & iuuenes veſtri viſiones videbunt, & ſeniores veſtri ſomniabunt:

18 Et quidem ſuper ſeruos meos & ſuper ancillas meas in diebus illis effundam de Spiritu meo & prophetabunt:

19 Et eadem miracula in cœlo ſurſum, & ſigna in terra deorſum, ſanguinem & ignem, & vaporem fumi.

20 Sol conuertetur in tenebras, & Luna in ſanguinem, priuſquam veniet dies ille Domini magnus & illuſtris:

21 Et futurum eſt vt quicunque inuocauerit nomen Domini, ſeruetur.

22 Viri Iſraëlitæ, audite ſermones iſtos: Ieſum illum Nazarenum, virum à Deo approbatum apud vos præſtantibus factis, & miraculis & ſignis quæ edidit per eum Deus in medio veſtri ſicut & ipſi noſtis.

23 Hunc *inquam*, definito conſilio & prouidentia Dei deditum, cùm accepiſſetis, manib. ſceleratis *cruci* affixum interemiſtis.

24 Quem Deus excitauit ſolutis doloribus mortis, eo quòd impoſſibile erat ipſum ab ea retineri.

Pſ. 16.7. 25 * Dauid enim dicit de eo, Proſpiciebam Dominum coram me ſemper, quoniam eſt mihi ad dextram ne concutiar.

26 Propterea oblectatum eſt cor meum, & exultauit lingua mea: atque adeò caro mea requieſcit in ſpe.

27 Quoniam non derelinques animam meam apud inferos, nec ſines Sanctum illum tuum

quum ſentire corruptionem.

28 Notas mihi feciſti vias vitæ, replebis me iucunditate in tui conſpectu.

29 Viri fratres, licet liberè dicere apud vos de patriarcha Dauid, eum & obiiſſe & ſepultum eſſe, & monumentum eius eſſe apud nos ad hunc vſque diem. *1. Reg. 2. 10. Inf. 13. 36*

30 Propheta igitur quum eſſet, & ſciret* Deum iureiurando ſibi iuraſſe, fore vt ex fructu lumbi ipſius, quod ad carnē attinet, Chriſtum exxitaret, *quem* collocaret ſuper eius throno. *Pſ. 131. 11.*

31 Præſcius loquutus eſt de reſurrectione Chriſti * non derelictam eſſe apud inferos animam eius, neque carnem eius ſenſiſſe corruptionem. *Pſ. 16. 10. Inf. 13. 35.*

32 Hunc Ieſum excitauit Deus: cuius *rei* omnes nos ſumus teſtes.

33 Itaque dextra Dei euectus, & promiſſum Spiritum ſanctum acceptus à Patre, effudit hoc quod vos nunc ſpectatis & auditis.

34 Neque enim Dauid aſcendit in cœlos: ſed dicit ipſe,* Dixit Dominus Domino meo, Sede ad dextram meam,

35 Vſquedum ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum.

36 Certo ſciat ergo tota Domus Iſraël. *Pſ. 110. 1.* hunc eſſe factum à Deo Dominum & Chriſtum: hunc *inquam* Ieſum quem vos crucifixiſtis.

37 *His* autem auditis compuncti ſunt corde, & dixerunt ad Petrum ac reliquos Apoſtolos, Quid faciemus viri fratres?

38 Petrus autem ait ad eos, Resipiscite, & baptizetur vnusquisque vestrûm in nomine Iesu Christi in remissionem peccatorum: & accipietis donum Spiritus sancti.

39 Vobis enim *facta est* promissio, & liberis vestris, & omnibus lôgè post *futuris*, quoscunque videlicet aduocauerit Dominus Deus noster.

40 Aliisque sermonibus plurimis obtestabatur, & exhortabatur *eos*, dicens, Seruamini ex natione ista praua.

41 Qui ergo libenter exceperunt sermonem eius, baptizati sunt: & addita sunt *Ecclesiæ* die illo capita quasi ter mille.

42 Erant perdurantes in doctrina Apostolorum & communicatione, & fractione panis & precibus.

43 Obortus est autem omnibus timor: multáque miracula & signa per Apostolos fiebant.

44 Omnes autem qui credebant, erant eôdem *loci*, & habebant omnia communia:

45 Et possessiones ac facultates vendebant & dispertiebant ea omnibus, prout cuique opus erat

46 Et quotidie perdurantes concorditer in templo, ac frangentes domi panem, capiebant cibum cum exultatione & simplicitate cordis:

47 Laudantes Deum, & habentes gratiam apud totum populum Dominus autem addebat quotidie Ecclesiæ qui salui fierent.

CAP. III.

1 Petrus cũ Iohanne in templũ ascendens, 6 Claudum sanat. 9 Populo ad miraculum concurrente 12 Salutis mysterium per Christum exponit 14 Ingratitudinem eorum accusans. 16 Et pœnitentiam ab illis postulans.

1 Cæterùm Petrus & Iohannes simùl ascendebant in templum, sub horam precationis, *nempe* nonam.

2 Quidam autem vir claudus ab vtero matris suæ portabatur: quem ponebant quotidiè ad portam templi quæ dicitur Speciosa, vt peteret eleemosynam ab iis qui ingrediebantur in templum.

3 Is quum vidisset Petrum ac Iohannem ingressuros in templum, rogauit vt eleemosynam acciperet.

4 Intentis autem in eum oculis Petrus cum Iohanne dixit, Aspice ad nos.

5 Ille igitur attendebat eos, sperans se aliquid ab eis accepturum.

6 Petrus autem dixit, Argentum & aurum non est mihi: quod autem habeo hoc tibi do: In nomine Iesu Christi Nazareni, surge & ambula.

7 Et prehensa manu eius dextra, erexit *eum*: illicò verò confirmati sunt pedes illius, ac malleoli.

8 Et exiliens stetit, & ambulauit, & ingressus est cum eis in templum, ambulans & saliens, & laudans Deum.

9 Vidítque eum totus populus ambulantem & laudantem Deum.

10 Et eum agnouerunt illum esse qui ad *petendam* eleemosynam sedebat ad Speciosam portam templi: & impleti sunt pauore & stupore super eo quod ei contigerat.

11 Quum autem claudus ille qui sanatus fuerat teneret Petrum & Iohannem, cucurrit totus populus, ad eos in porticum qui appellatur Solomonis, expauefactus.

12 Quo viso Petrus respondit populo. Viri Israelitæ quid miramini super hoc, aut quid intentos oculos in nos habetis, quasi propria vi aut pietate effecerimus vt hic ambularet?

Inf. 5. 30. 13 * Deus ille Abraham & Isaac & Iacob, Deus *inquam* patrum nostrorum glorificauit Filium suum Iesum, quem vos prodidistis, & abnegastis in conspectu Pilati, quum ille iudicasset esse absoluendum.

Mat. 27. 14 * Vos autem sanctum illum & iustum abnegastis, & postulastis homicidam condonari vobis:

15 Principem autem vitæ trucidastis, quem Deum excitauit à mortuis, cuius *rei* nos testes sumus

16 Et per fidem in nomen ipsius, hunc quem conspicitis ac nostis, confirmauit nomen ipsius: fides inquam quæ per ipsum *est*, dedit isti integritatem hanc coram omnibus vobis.

17 Sed nunc fratres, scio vos per ignorantiam *ista* fecisse, sicut & primores vestros.

18 Deus

18 Deus autem quæ prænuntiauerat per os omnium Prophetarum ſuorum Chriſtum ſuum perpeſſurum, ita impleuit.

19 Reſipiſcite igitur, & conuertimini, vt deleantur peccata veſtra: poſtquam venerint tempora refrigerationis à conſpectu Domini.

20 Et miſerit prænuntiatum vobis Ieſum Chriſtum.

21 Quem oportet quidem cœli capiant, vſque ad tempora reſtitutionis omnium: quæ *tempora* prædixit Deus per os omnium ſanctorum ſuorum à ſeculo Prophetarum.

22 Moſes etenim ad patres dixit, * prophetam ſuſcitabit vobis Dominus Deus veſter ex fratribus veſtris ſicut me: audietis eum in omnibus quæ loquutus fuerit vobis. *Deut.* 18. 19. *Inf.* 7. 37.

23 Futurum eſt autem vt quiſquis non auſcultarit Prophetam illum, diſperdatur è populo.

24 Sed & omnes Prophetæ à Samuele & iis qui deinceps *ſecuti ſunt*, quotquot loquuti ſunt, etiam prænuntiarunt dies iſtos.

25 Vos eſtis filij Prophetarum, & pacti quod pepigit Deus erga patres noſtros, dicens ad Abraham, * Et in ſemine tuo benedictionem conſequentur omnes familiæ terræ. *Gen.* 12. 3. *Gal.* 3. 8.

26 Vobis primùm Deus excitatum Filium ſuum Ieſum miſit, qui benediceret vobis, vnoquoque *ſeſe* auertente à ſuis ſceleribus.

CAP. IV.

1 Petrus & Iohannes 3 Capti consilio sistuntur. 7 & 19 Christi causam agunt intrepidi 24 Discipuli preces ad Deum fundunt. 32 Multi possessiones suas vendunt. 36 Inter quos & Barnabas numeratur.

1 LOquentibus autem ipsis ad populum, superuenerunt Sacerdotes & præfectus templo, & Sadducæi,

2 Molestè ferentes quòd docerent populum, & annuntiarent in nomine Iesu resurrectionem ex mortuis.

3 Et iniecerunt eis manus, posuerúntque eos in custodiam in posterum diem: nam erat iam vespera.

4 Multi verò eorum qui audierant sermonem, crediderunt, & factus est numerus virorum quasi quinquies mille.

5 Factum est autem postero die vt cogerẽtur primores eorum, & seniores, & Scribæ in Hierusalem:

6 Et Annas pontifex maximus, & Caiphas & Iohannes & Alexander, & quotquot erant ex genere pontificio.

7 Quum igitur statuissent eos in medio, percontati sunt, Qua potestate aut quo nomine vos hoc feciſtis?

8 Tunc Petrus repletus Spiritu sancto dixit eis, primores populi & seniores Israël,

9 Quandoquidem nobis hodie quæstio habetur super beneficio in hominem ægrotum

collato,

latus, quomodo *videlicet* iste seruatus sit:

10 Notum sit omnibus vobis & toti populo Israël, per nomen Iesu Christi Nazareni, quem vos crucifixistis, quem Deus excitauit à mortuis, per hoc *inquam* istum adstare in vestro conspectu sanum.

11 * Hic est lapis ille pro nihilo habitus à vobis ædificantibus, qui factus est caput anguli: *Ps.* 117. 22. *Esa.* 28. 19 *Mat.* 12. 42.

12 Nec est in alio quoquam salus, nec enim aliud nomen est sub cœlo quod datum sit inter homines, per quod oporteat nos seruari. *Mar.* 2. 10. *Luc.* 20. 17.

13 Conspecta vero Petri in dicendo libertate & Iohannis, compertóque homines esse illiteratos & idiotas, admirabantur, & agnoscebant eos cum Iesu fuisse. *Rom.* 19. 30. 2. *Pet.* 2. 27.

14 Illum verò videntes stantem cum eis qui sanatus fuerat, nihil poterant contradicere.

15 Iussis autem ipsis extra concilium abire, conferebant inter se,

16 Dicentes, Quid faciemus hominibus istis? nam conspicuum signum editum esse per eos, manifestum est omnibus habitantibus in Hierusalem, nec possimus negare.

17 Sed ne *id* ampliùs serpat in populum: minaciter interminemur eis, ne posthac vlli hominum loquantur in nomine isto.

18 Itaque vocatis ipsis, enuntiarunt ne omnino loquerentur, vel docerent in nomine Iesu.

19 Petrus autem & Iohannes respondentes dixerunt eis, An apud Deum iustum sit, vobis potius auscultare quàm Deo, iudicate.

20 Non enim possumus quæ vidimus & audiuimus non loqui.

21 Illi verò, non inuenientes quomodo punirent eos, additis minis eos dimiserunt propter populum, quia omnes glorificabant Deum super eo quod factum fuerat.

22 Annorum enim erat amplius quadraginta homo ille in quo editum fuerat signum istud sanationis.

23 Dimissi autem *illi* venerunt ad suos, & annuntiauerunt quæ principes Sacerdotum & seniores ipsi dixerant.

24 Isti verò, quum *hæc* audissent, concorditer sustulerunt vocem ad Deum, dixerúntque, Domine, tu es Deus ille qui feciſti cœlum ac terram, mare, & omnia quæ in eis sunt:

25 Qui spiritu sancto per os Dauid pueri
Psal.2.1. tui dixisti, * Cur fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania?

26 Astiterunt reges terræ, & Principes coacti sunt simul aduersus Dominum, & Christum eius.

27 Coacti sunt enim in hac ciuitate verè aduersus sanctum Filium tuum Iesum quem vnxisti, Herodes & Pontius Pilatus cum gentibus & populis Israel.

28 Vt facerent quæcunque manus tua & consilium tuum prius definierat vt fierent.

29 Nunc igitur Domine, intuere in minas eorum,

eorum,& da ſeruis tuis vt cum omni libertate loquantur ſermonem tuum.

30 Manu tua à te extenſa ad ſanandum, ſignísque & miraculis editis per nomen ſancti Filij tui Ieſu.

31 Quum autem precati eſſent, commotus eſt locus in quo erant coacti: & repleti ſunt omnes Spiritu ſancto, & loquuti ſunt ſermonem Dei cum libertate.

32 Multitudinis autem eorum qui crediderant, erat cor & anima vna: nec quiſquam aliquid eorum quæ habebat, ſuum eſſe dicebat, ſed erant eis omnia communia.

33 Et Apoſtoli magna vi edebant teſtimonium reſurrectionis domini Ieſu: & gratia magna erat ſuper eos omnes.

34 Nullus enim erat egens inter eos, quotquot enim erant poſſeſſores agrorum aut domorum, vendentes adferebant pretia eorum, quæ vendita fuerant.

35 Et deponebant ad pedes Apoſtolorum, diſtribuebatur autem *hoc* ſingulis prout cuique opus erat.

36 Ioſes ergo qui cognominatus eſt Barnabas ab Apoſtolis (quod eſt, ſi interpreteris, filius conſolationis) Leuites, Cyprius genere.

37 Quum haberet agrum, vendidit eum, & attulit pecuniam, depoſuitque ad pedes Apoſtolorum.

CA-

CAP. V.

1 *Ananias ob fraudem interuersi prætij, 5 Exanimis corruit.* 10 *Et Saphira eius vxor* 12 *Per multa Apostolorum miracula* 14 *Fides propagatur.* 18 *Carceri inclusos Apostolos* 19 *Angelus liberat.* 26 *Et cum concilio sacerdotum sistuntur.* 35 *Gamalielis consilio conseruantur.* 40 *Cæsique,* 41 *Deum celebrant.*

1 VIr autem quidam nomine Ananias, cum Saphira vxore sua, vendidit possessionem.

2 *Et* interuertit *aliquid* ex pretio, conscia etiam vxore sua: allatáque partem aliquâ, ad pedes Apostolorum deposuit.

3 Dixit autem Petrus, Anania, cur implevit Satana cor tuum vt mentireris *in* Spiritum sanctum, & interuerteres ex pretio istius prædij?

4 Nónne si seruasses, manebat tibi: & venundatum in tua erat potestate? quid *erat* cur induceres in animum rem istam? non es mentitus hominibus, sed Deo.

5 Audiens autem Ananias hos sermones, credidit, & examinatus est. Et obortus est timor magnus omnibus quæ hæc audiebant.

6 Surgentes autem iuuenes corripuerunt eum, elatumque sepelierunt.

7 Intercessit autem fermè horarú trium interuallum, quum vxor quoque ipsius nesciés quod factum fuerat, ingressa est:

8 Dixit

8 Dixit autem ei Petrus, Dic mihi, num tanti prædium vendidistis? Ipsa verò dixit, Etiam, tanti.

9 Petrus autem dixit ei, Quid *est* cur conuenerit inter vos vt tentaretis Spiritum Domini? ecce, pedes eorum qui sepelierunt virum tuum ad ostium *adsunt*, & efferent te.

10 Illicò verò cecidit ad pedes eius, & exanimata est: ingressi autem iuuenes inuenerunt eam mortuam, & elatam sepelierunt iuxta virum suum.

11 Et obortus est timor magnus toti Ecclesiæ, & omnibus qui hæc audiebant.

12 Per manus autem Apostolorum edebantur signa & miracula multa in populo (& erant concorditer omnes in porticu Salomonis.

13 Cæterorum autem nemo audebat ipsi appropinquare: sed magnificabat eos populus.

14 Magis autem accrescebat multitudo credentium in Domino, virorum simul ac mulierum:

15 Adeò vt in plateas efferrent ægrotos, & ponerent in lectis ac grabatis, vt venientis Petri vel vmbra inumbraret aliquem eòrum.

16 Conueniebat autem etiam vulgus vicinarum vrbium in Hierusalem, adducens ægrotos ac vexatos à spiritibus impuris: qui sanabantur omnes.

17 Insurgens autem Pontifex maximus, & omnes qui cum eo erãt (quæ est secta Sad-

ducæorum repleti sunt inuidia:

18 Et iniecerunt manus in Apostolos, posuerúntque eos in custodia publica.

19 Sed Angelus Domini per noctem aperuit fores carceris: eductíque illis, dixit,

20 Ite, & *vos* sistentes loquimini populo in templo omnia verba vitæ huius.

21 Ille verò quum *hæc* audissent, introierunt sub diluculum in templum, & docebant. Adueniens autem Pontifex maximus, & qui cum eo *erant*, conuocauerunt concilium & vniuersum senatum filiorum Israël: miserúntque in carcerem *ministros*, à quibus illi adducerentur.

22 Quum autem venissent ministri, non inuenerunt eos in carcere: *quod* reuersi annuntiauerunt.

23 Dicentes, Carcerem quidem inuenimus clausum quàm tutissimè, & custodes extrà stantes ante fores: quum aperuissemus autem, neminem intus inuenimus.

24 Vt verò audierunt hos sermones & Pontifex maximus & præfectus templo, principesque Sacerdotum, ambigebant de illis quónam hoc euasurum esset.

25 Adueniens autem quidam nuntiauit eis, Ecce, viri quos posueritis in carcerem, stant in templo, & docent populum.

26 Tunc præfectus abiens cum ministris adduxit eos: non *tamen* per vim (timebant enim populum ne lapidarentur.)

27 Adductos igitur eos statuerunt in concilio: & interrogauit eos Pontifex maximus,

28 Dicens,

28 Dicēs, Nonne etiam atque etiam denuntiauimus vobis ne doceretis in nomine isto? & ecce repleuistis Hierusalem doctrina vestra, & vultis super nos inducere *effusum* sanguinem hominis istius.

29 Respondens autem Petrus & Apostoli, dixerunt, Obedire oportet Deo potiùs quàm hominibus.

30 Deus patrum nostrorum excitauit Iesum quem vos interfecistis suspensum in ligno.

31 Hunc, *inquam*, Deus dextra sua euectum *constituit* principem ac seruatorem, vt det resipiscentiam Israëli, & remissionem peccatorum.

32 Et nos sumus ei testes, horum quæ dicimus: atque etiam Spiritus sanctus, quem dedit Deus ijs qui obediunt ipsi.

33 At illi *his* auditis frendebant, & consilium inibant eos interimendi.

34 Assurgens autem in consilio quidam Pharisæus, nomine Gamaliel, Legis doctor, qué totus populus in prætio habebat, iussit vt paulisper abducerent foras Apostolos:

35 Et dixit illis. Viri Israëlitæ, attendite vobis ipsis, quòd ad istos homines *attinet*, quod facturi sitis.

36 Nam ante hæc tempora exortus est Theudas, dicens se aliquem esse, cui adhæsit numerus virorum circiter quadringentorum: qui interemptus est, & omnes qui assensi sunt ei, dissoluti sunt & ad nihilum redacti.

37 Post hunc exortus est Iudas ille Ga-

læus temporibus descriptionis & auertit populum multum post se: periit & ille,& omnes qui assensi fuerant ei,dispersi sunt.

38 Nunc itaque dico vobis, absistite ab hominibus istis, & sinite eos: quoniam si est ex hominibus consilium siue opus hoc,dissoluetur.

39 Sin ex Deo est, non poteritis illud dissoluere, *ne forte* an etiam cum Deo pugnare comperiamini.

40 Assensi sunt autem ei: & quum adnocassent Apostolos: cæsis demuntiarunt ne loquerentur in nomine Iesu: & dimiserunt eos.

41 Ipsi ergò gaudentes profecti sunt a conspectu concilij, quòd digni habiti essent qui pro nomine Iesu contumelia afficerentur.

42 Et quotidie in templo, & domi non cessabant docere & euangelizare Iesum Christum.

CAP. VI.

2 Apostoli 3. Ministrandi officium delegant 5 Septem delectis viris. 8 Inter quos Stephanus fidei plenus. 12 Captus. 13 Violatæ Legis Mosis accusatur.

1 CAeterùm per eos dies cùm multiplicarentur discipuli, ortum est murmur Græcorum aduersus Hebræos, quòd ipsorum viduæ despicerẽtur in ministerio quotidiano.

2 Itaque

2 Itaque duodecim illi, aduocata multitudine discipulorum, dixerunt, Non est æquum nos derelicto sermone Dei, ministrare mensis.

3 Dispicite ergo, ô fratres, ex vobis viros septem, idoneo testimonio ornatos, plenos Spiritu sancto & sapientia, quos præficiamus huic negotio:

4 Nos verò in precibus & administratione sermonis perdurabimus.

5 Placuit autem hæc oratio toti præsenti multitudini: & elegerunt Stephanum, virum plenum fide ac Spiritu sancto, * & Philippum, *Infr.* 21.8 & Prochorum, & Nicanorem, & Timonem, & Permenan, & Nicholaum proselytum Antiochensem.

6 Quos statuerunt in conspectu Apostolorum: qui quum precati essent, imposuerunt eis manus.

7 Itaque sermo Dei crescebat, & valde multiplicabitur numerus discipulorum in Hierusalem, multáque turba Sacerdotum auscultabat fidei.

8 Stephanus verò plenus fide ac potentia, edebat miracula & signa magna in populo.

9 Exorti sunt autem è sygnagoga quæ dicitur Libertinorum, quidam & Cyrenæorum, & Alexandrinorum, & eorum qui fũt ex Cilicia & Asia, altercantes cum Stephano:

10 Sed non potuerunt resistere sapientię & Spiritui per quem loquebatur.

11 Tunc subiecerunt quosdam qui dicerent se audiuisse eum loquentem verba bla-

sphema in Mosen & Deum.

11 Commouerúntque plebem & Seniores & Scribas: & eum adorti, correptum adduxerunt in concilium.

13 Statuerúntque falsos testes qui dicerent, Homo iste non cessat loqui verba blasphema aduersus locum hunc sanctum & Legem.

14 Audiuimus enim eum quum diceret, Iesum istum Nazarenum destructurum hunc locum, & mutaturum ritus quos tradidit nobis Moses.

15 Tunc intentis in eum oculis, omnes qui sedebant in concilio, viderunt faciem eius quasi faciem Angeli.

CAP. VII.

2 *Stephanus causam dicens, ostendit electos à Deo fuisse Patres,* 20 *Priusquàm natus esset Moses,* 46 *Et staret templum.* 44 *Externos vero omnes ritus ad cœleste exemplar formatos fuisse.* 54 *Stridentes dentibus Iudæi.* 59 *Lapidibus illum obruunt.*

1 DIxit autem Pontifex maximus, Num hæc ita se habent?

2 Ipse verò dixit, viri fratres & patres
Gen.12.4 audite. * Deus ille gloriæ visus est patri nostro Abrahamo, cùm esset in Mesopotamia, priusquàm habitaret in Charran

3 Et dixit ei, Exi è terra tua, & ex cognatione tua, & veni in terram quamcunque indicauero tibi.

4 Tunc

4 Tunc exiit è terra Chaldæorum,& habitauit in Charran. Et illinc postquàm mortuus est pater eius, transtulit eum in terram hanc in qua nunc vos habitatis.

5 Nec dedit ei possessionem in ea ne vestigium quidem pedis:quamuis pollicitus esset se illam daturum ei obtinendam, & semini eius post eum, quum non haberet prolem.

6 Loquutus autem est ita Deus, * *Erit, inquam*, semen tuum inquilinum in terra aliena,vbi seruituti subiicietur, & malè accipietur annis quadringentis. *Gen.15.13 16.*

7 Sed gentem cui seruierint puniam ego,dicit Deus: & posthæc exibunt,& *ipsi* seruient mihi in loco isto.

8 * Dedítque ei pactum Circumcisionis: & ita *Abraham* genuit *Isaac*, & circumcidit eum die octauo, * *Isaac* autem *genuit* Iacob, & *Iacob* duodecim patriarchas. *Gen.17.9* *Gen 21.2* *Gen. 25. 24.*

9 Patriarchæ verò inuidia moti * Ioseph vendiderunt *adducendum* in Ægyptum: sed erat Deus cum eo. *Gen. 29. 33 & 30. 5. & 35. 23.*

10 Et eruit eum ex omnibus ipsius oppressionibus,* dedítque ei gratiam & sapientiam coram Pharaone rege Ægypti, qui constituit eum præfectum Ægypto & toti domui suæ *Gen. 37. 28. Gen. 41. 37.*

11 Venit autem fames in vniuersam terram Ægypti,& Chanaã,& oppressio magna:& non inueniebant cibos patres nostri

12 * Quum audisset autem *Iacob* esse triticum in Ægypto,misit patres nostros primũ. *Gen.48.1*

13 * Et secunda *profectione* agnitus est Io-

seph à fratribus suis,& innotuit Pharaoni genus Ioseph.

14 Missis autem *nuntiis* Ioseph accersiuit patrem suum Iacob, omnémque cognationem suam,capitum septuaginta quinque.

15 * Descendit ergo Iacob in Ægyptum, Gen. 46. 6. * obiítque ipse & patres nostri.

16 Et translati sunt in Sichem, & positi in Gen. 49. 33. monumento * quod emit Abraham prætio argenti à filiis Emmor *filij* Sichem.

Gen. 23. 16. 17 Quum autem appropinquaret tempus promissionis à Deo iuratæ Abrahæ, creuit populus & multiplicatus est in Ægypto.

18 Vsquequò exortus est alius Rex qui non nouerat Ioseph.

19 Hic aduersus genus nostrum ingeniosus,malè accepit patres nostros, *adeò* vt exponerent infantes suos ne soboleſcerent.

20 Quo tempore natus est Moses,qui fuit diuinitùs venustus:&nutritus fuit tribus mensibus in domo patris sui.

21 Expositum autem illum sustulit filia Pharaonis,& nutriuit eum sibi pro filio:

22 Et eruditus est Moses omni sapientia Ægyptiorum: erátque potens dictis & factis.

23 Vt verò expletum est ei quadraginta annorum tempus,subiit in cor eius vt inuiseret fratres suos filios Israel.

Exo. 2. 11. 24 * Et quum vidisset quendam iniuria affici,tutatus est: & percusso Ægyptio,vindicauit eum qui opprimebatur.

25 Existimabat autem fratres suos intelligere

gere, Deum per manum ipsius dare ipsis salutem: at illi non intellexerunt.

26 Subsequenti verò die, visus est ipsis pugnantibus, & compulit eos in pacem, dicens, Viri, fratres estis vos: cur alij alios iniuria afficitis?

27 Is autem qui iniuria afficiebat proximum, repulit eum, dicens, Quis te constituit principem & iudicem super nos?

28 Num tu me vis interimere, quemadmodum interemisti heri Ægyptium?

29 Ad hunc autem sermonem Moses fugit, & factus est aduena in regione Madian, vbi genuit duos filios.

30 Expletis verò annis quadraginta, * visus est in eo deserto montis Sina Angelus Domini in flammeo igne rubi. *Exod. 2. 11. Exod. 3. 2.*

31 Moses autem vt conspexit, admiratus est visum: & quum accederet ad hoc considerandum, extitit ad eum vox Domini *dicentis*,

32 Ego *sum* Deus ille Patrum tuorum, Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob. Tremefactus autem Moses non audebat considerare.

33 Dixit autem ei Dominus, Solue soleas pedum tuorum: locus enim in quo stas, terra sancta est.

34 Vidi, vidi vexationem populi mei qui est in Ægypto, & suspiria ipsorum audiui, & descendi vt eruam eos: nunc ergo adesdum, mittam te in Ægyptum.

35 Hunc Mosen quem abnegauerant, di-

centes, Quis te constituit principem & iudicem? hunc *inquam* Deus principem & redemptorem misit, ductu Angeli qui visus fuerat ei in rubo.

Exod. 7. 8. 9. 10. 11 14. 36 * Hic eduxit illos editis miraculis & signis in Ægypto & in rubro mari, * & in deserto, annis quadraginta.

Exod. 16. 1. *Deut.* 18. 15. 37 Hic est Moses ille qui dixis filiis Israel, *Prophetam suscitabit vobis Dominus Deus vester è fratribus vestris sicut me: audite ipsum.

Sup. 3 21. *Exod.* 19. 2. 38 * Hic ille est qui conueniente *populo* in deserto, ipsum alloquente cum Angelo fuit in monte Sina, & cum patribus nostris, qui*que* excepit viua eloquia quæ nobis traderet.

39 Cui noluerunt auscultare patres nostri, sed repulerunt *eum*, & auersi sunt corde suo in Ægyptum.

Exod. 31. 1. 40 Dicentes Aaroni, * Fac nobis deos qui præant nobis. Mosi enim isti qui duxit nos ex regione Ægypti nescimus quid contigerit.

41 Et vitulum fecerunt per illos dies, obtulerúntque sacrificium idolo, & oblectarunt sese operibus manuum suarum.

42 Auertit autem *se* Deus, & tradidit eos in seruitutem exercitus cœli: sicut scriptum est in libro Prophetarum. * Num victimas & oblationes obtulistis mihi annis quadraginta in deserto, domus Israel?

Amos 5. 25.

43 *Imò* baiulastis tabernaculum Moloch, & sidus dei vestri Rempham, quas figuras fecistis, vt eas adoraretis: itaq; transferam vos

trans

trans Babylonem.

44 Tabernaculum testimonij fuit patribus vestris in deserto, prout præceperat * is qui dixerat Mosi vt faceret illud secũdum exemplar quod viderat. *Iesu. 3.14*

45 * Quod etiam acceptum introduxerunt patres nostri cum Iesu in possessionem Gentium, quas expulit Deus à conspectu Patrum nostrorum,* vsque ad dies Dauid. *Exod. 15. 40. Heb 8 5.*

46 Qui fuit in gratia apud Deum petiítq; vt inueniret tabernaculum Deo Iacob. *2. Reg 2. 16.*

47 * Solomon autem ædificauit ei ædem. *Psal. 13 3. 1. Reg. 6. 1. 1. Para. 7. 12.*

48 * Sed excelsissimus ille in manufactis tẽplis non habitat, sicut Propheta dicit. *Inf. 17 14 Esa. 66. 1*

49 * Cœlum mihi thronus est, terra autem scabellum pedum meorum. Quam ædem ædificabitis mihi? dicit Dominus: aut quis est locus requietis meæ?

50 Nónne manus mea fecit hęc omnia?

51 * Duri ceruice, & incircumcisi corde & auribus, vos semper spiritui sancto obnitimini: sicut patres vestri, *ita* & vos. *Ierem. 6. 26. Ezech. 44. 9.*

52 Quem Prophetarum non sunt persequuti patres vestri? trucidarunt, inquam, eos qui prænuntiarunt aduentum Iusti illius, cuius nunc vos proditores & occisores fuistis:

53 * Qui accepistis Legem per dispositionẽ Angelorum, nec seruastis: *Exod. 1. 29.*

54 Audientes autem hęc, frendebant cordibus suis, & stridebant dentibus in eum.

55 Quum autem esset plenus spiritu sancto intentis in cœlum oculis vidit gloriam Dei, & Iesum adstantem ad dextram Dei.

56 Et ecce ait, Ecce cõspicio cœlos apertos, &

Filium hominis adstant em ad dextram Dei.

57 Exclamantes autem illi voce magna cõtinuerunt aures suas, & irruerunt concorditer in eum:

58 Et eiectum eum ex vrbe lapidabant: testes autem deposuerunt pallia sua ad pedes adolescentis qui vocabatur Saulus.

59 Lapidarunt igitur Stephanum, inuocantem & dicentem, Domine Iesu suscipe spiritum meum.

60 Positis autem genibus, clamauit voce magna, Domine, ne statuas eis hoc peccatũ. Et quum hoc dixisset, obdormiuit.

CAP. V.

2 *Dum Stephanum lugent pij.* 3 *Saulus Ecclesiã vastat.* 5 *Philippus Samariæ Christum praedicat.* 9 *Simonis Magi.* 18 *Auaritia notatur.* 26 *Philippus.* 27 *Eunuchum Æthiopem.* 38 *baptizat.*

1 Saulus autem vltrò consenserat in necem eius. Orta est verò per id tempus persequutio magna aduersus Ecclesiam quæ *erat* Hierosolymis: & omnes dispersi sunt per regiones Iudææ & Samariç, præter Apostolos.

2 Extulerunt autem vnà Stephanum viri religiosi, fecerúntque planctum magnum super eum.

3 Saulus verò vastabat Ecclesiam, intrans in singulas domos: & tractos viros ac mulieres, tradebat *eos* custodiç.

4 Ac

4 Ac qui disperſi fuerant, peragrabant *regionem*, euangelizantes ſermonem Dei.

5 Philippus verò quum deueniſſet in vrbem Samarię, prędicabat eis Chriſtum.

6 Attendebant autem turbæ concorditer ea quæ à Philippo dicebantur, audientes, & videntes ſigna quæ edebat.

7 Spiritus enim impuri ex multis qui *eis* tenebantur, exibant, clamantes voce magna: multíque paralytici & claudi ſanati ſunt.

8 Et gaudium magnum fuit in illa vrbe.

9 Vir autem quidam nomine Simon, antea in vrbe illa exercuerat artem magicam, & gentem Samarię obſtupefecerat, dicens ſe eſſe quempiam magnum.

10 Quem attendebant omnes à minimo vſque ad maximum, dicentes, Iſte eſt virtus illa Dei magna.

11 Attendebãt autem eum, propterea quòd multo tempore magicis artibus eos obſtupefecerat.

12 Quum verò credidiſſent Philippo euangelizanti quæ ad regnum Dei & nomen Ieſu Chriſti *pertinent*, baptizabantur tum viri, tum mulieres.

13 Simon verò & ipſe credidit, & baptizatus perdurabat apud Philippum, & conſpiciens ſigna & virtutes magnas edi, obſtupefiebat.

14 Quũ autem audiſſent Apoſtoli qui erant Hieroſolymis, Samariam recepiſſe Sermonẽ Dei, miſerunt ad eos Petrum ac Iohannem.

15 Qui quum descendissent, precati sunt pro eis, vt acciperent Spiritum sanctum.

16 (Nondum enim in quenquam illorum illapsus fuerat, sed baptizati tantùm fuerant in nomine Iesu.)

17 Deinde imposuerunt eis manus, & receperunt *illi* Spiritum sanctum,

18 Quum autem conspexisset Simon, per impositionem manuum Apostolorum dari spiritum sanctum: obtulit eis pecunias.

19 Dicens, Date etiam mihi potestatem istam, vt cuicunque imposuero manus, recipiat spiritum sanctum

20 Petrus autem dixit ei. Argentum tuum tecum pereat, qui donum Dei existimaris pecuniis acquiri.

21 Non est tibi pars neque sors in hoc negotio: cor enim tuum non est rectum in Dei conspectu.

22 Resipisce igitur ab ista malitia tua, & roga Deum, si fortè remittatur tibi cogitatio cordis tui.

23 Video enim te in felle amarissimo & nexu iniustitiæ positum.

24 Respondens autem Simon dixit, deprecamini vos pro me apud Dominum, ne quid me inuadat *istorum* quæ dixistis.

25 Illi igitur testificati, & loquuti sermonem Dei, reuersi sunt Hierosolymam, & multis vicis Samaritanorum euangelizarunt.

26 Angelus autem Domini loquutus est Philippo, Dicens, Surge, & vade meridiem versus, ad viam quæ ad Hierusalem descendit Gazam, quæ via est deserta.

27 Et

27 *Is* igitur surgens profectus est: & ecce, quidam Æthiops Eunuchus, dynastes Candaces reginę Æthiopum, qui præerat vniuersis illius opibus, venerátque adoraturus in Hierusalem.

28 Reuertebatur sedens in curru suo, legebátque Esaiam Prophetam.

29 Dixit autem spiritus Philippo, Accede, & adiunge te ad currum istum

30 Accurrens autem Philippus audiuit eũ legentem Esaiam Prophetam, & dixit, Nempe intelligis quæ legis?

31 At ille ait, Quî enim possim, nisi quis mihi prærierit? Et precatus est Philippum vt ascenderet, sederétque secum.

32 Locus autem Scripturæ quem legebat, hic erat, *Vt ouis ad mactationem ductus est: & vt agnus coram suo tonsore mutus, ita non aperuit os suum. *Esa. 53. 7.

33 In ipsius deiectione iudicium eius sublatum est, seculum autem eius quis enarrabit: quoniam tollitur è terra vita eius

34 Respondens autem Eunuchus Philippo, dixit, Rogo te, de quo Propheta hoc dicit? de seipso, an de alio quopiam?

35 Tum Philippus aperto ore suo, & incipiens à Scriptura ista, euangelizabat ei Iesum.

36 Quum vero pergerent in via, venerunt ad quandam aquam: tum ait eunuchus, En aquam: quid prohibet me baptizari?

37 Dixit verò Philippus, Si credis ex toto corde, licet. Respondens autem *ille* dixit, Credo filium Dei esse Iesum Christum.

38 Iussitque sisti currum: ac descenderunt ambo in aquam, Philippus simul & Eunuchus: & *ille* baptizauit eum.

39 Quum autem ascendissent ex aqua, Spiritus Domini rapuit Philippum, nec amplius vidit eum Eunuchus. pergebat enim in via sua gaudens.

40 Philippus autem inuentus est Azoti: & peragrans regionem euangelizauit omnibus vrbibus, vsquedum veniret Cæsaream.

CAP. IX.

2 Saulus Damascum petens. 4 à Domino prosternitur. 10 Ananias mittitur. 18 vt eũ baptizet. 23 Iudæorum insidias 25 per murũ demissus euadit. 33 Petrus Æneæ Paralytico medetur. 37 Tabithã defunctam 40 vitæ restituit.

Rom. 9.3; Gal. 1. 13. 1 SAulus * autem adhuc spirans minas & cædem aduersus discipulos Domini, adiit Pontificem maximum.

2 Et petiit ab eo epistolas *perferendas* Damascum ad synagogas: vt si quos inuenisset huius sectę tum viros, tum mulieres, vinctos duceret Hierosolymam.

Inf. 12.6. 1. Cor. 15. 8. 3 Quum autem iter faceret, factum est vt appropinquaret Damasco: *& repentè circumfulsit eum lux è cœlo.

2. Cor. 12. 2. 4 Et quum cecidisset in terram, audiuit vocem dicentem sibi, Saul, Saul, quid me persequeris?

5 Dixit autem, Quis es Domine? Dominus autem dixit, Ego sum Iesus quem tu persequeris.

ſequeris, durum eſt tibi contra ſtimulos calcitrare.

6 Is *verò* tremens & pauens dixit,, Domine, quid me vis facere? Tum Dominus ad eũ, Surge, & ingredere vrbem, & dicetur tibi quid te oporteat facere.

7 Viri autem illi qui cum Saulo iter faciebant, ſteterunt attoniti, audientes quidem *eius* vocem, neminem autem videntes.

8 Surrexit autem Saulus è terra, apertiſque oculis ſuis neminem videbat: itaque manu ducentes eum introduxerunt Damaſcum.

9 Fuitque tribus diebus non videns, & non comedit, neque bibit.

10 Erat autem quidam diſcipulus Damaſci, nomine Ananias, ad quem dixit per viſum Dominus, Anania, Et ille ait, Ecce, ego *adſum* Domine.

11 Tum Dominus ad eum, Surge, & proficiſcere in vicum qui vocatur Rectus, & quære in domo Iudæ Saulum *quendam* nomine, Tarſenſem, ecce enim precatur.

12 Et vidit per viſionem virum Ananiam domum introeuntem, & imponentem ſibi manum vt viſum reciperet.

13 Reſpondit autem Ananias, Domine, audiui ex multis de viro iſto, quot malis affecerit ſanctos tuos in Hieruſalem.

14 Quinetiam hoc loco habet poteſtatem à principibus Sacerdotum, vinciendi omnes qui inuocant nomen tuum.

15 Dixit autem ad eum Dominus, Proficiſcere: nam inſtrumentum electum eſt mi-

hi iſte, vt perferat nomen meum in conſpectum Gentium, & regum, & filiorum Iſraël.

16 Ego enim oſtendam ei quàm multa oporteat ipſum pro nomine meo pati.

17 Abiit igitur Ananias, & introiuit domũ illam, & impoſitis manibus, dixit, Saul frater: Dominus miſit me, (Ieſus *inquam* qui apparuit tibi in via qua veniebas) vt viſum recipias, & implearis Spiritu ſancto.

18 Statim autem deciderunt ab oculis eius quaſi ſquamæ: & viſum recepit illicò: ac ſurgens baptizatus eſt.

19 Quúmque cepiſſet cibum, corroboratus eſt Fuit autem Saulus cum diſcipulis qui erant Damaſci, per dies aliquot:

20 Et ſtatim in Synagogis prędicauit Chriſtum, *nempe* eum eſſe Filium Dei.

21 Obſtúpeſcebant autem omnes qui eum audiebant, & dicebant, Nónne hic eſt qui populatus eſt in Hieruſalem eos qui inuocabant nomen iſtud, & huc idcircò venit, vt vinctos eos adduceret ad principes Sacerdotum?

22 Saulus autem magis inualeſcebat, & cõfundebat Iudęos qui habitabant Damaſci collatis teſtimoniis demonſtrans eum eſſe Chriſtum.

23 Expleto autem multo tempore, inierunt inter ſe Iudæi conſilium illum interimendi.

24 Sed intellectæ ſunt Saulo inſidiæ eorum, adſeruabant autem portas die ac nocte, vt eum interimerent.

25 Acce-

25 Acceptum igitur eum discipuli nocte, per murum demiserunt, fune submissum in sporta.

26 Quum verò Saulus aduenisset Hierosolymam:tentabat se adiungere discipulis: sed omnes timebant eum,non credentes eum esse discipulum.

27 Barnabas autem acceptum eum duxit ad Apostolos,& narrauit quomodo in via vidisset Dominum,qui loquutus esset ei,& quomodo Damasci liberè loquutus esset in nomine Iesu.

28 Versabatur ergo cum eis in Hierusalem.

29 Et liberè in nomine Domini Iesu loquebatur, & disceptabat aduersus Græcos:illi verò conabantur eum interimere.

30 Quod quum cognouissent fratres, deduxerunt eum Cæsaream, & emiserunt Tarsum.

31 Ecclesię igitur per totam Iudæam & Galilæam & Samariam habebant pacem, & ędificabantur, & pergentes *in* timore Domini,*&* consolatione sancti Spiritus, multiplicabantur.

32 Factum est autem vt Petrus,dum per omnes peragraret,ascenderet etiam ad sanctos qui habitabant Lyddæ.

33 Reperit autem illic quendam nomine Æneam,ab annis iam octo decumbentem in grabbato, qui erat paraliticus

34 Et dixit ei Petrus, Aenea,sanet te Iesus Christus:surge,& sterne tibi ipsi:Is autem statim surrexit.

35 Et viderunt eum omnes qui incolebant Lyddam & Saronа, qui conuerſi ſunt ad Dominum.

36 Ioppæ autem fuit quædam diſcipula nomine Tabitha, quę ſi interpreteris, dicitur Caprea. Hæc erat diues operum bonorum & eleemoſynarum quas præſtabat.

37 Factum eſt autem per illos dies vt ex morbo morereturquam quum lauiſſent, poſuerunt in cœnaculo.

38 Quum autem Lydda eſſet prope Ioppen, diſcipuli, (audito Petrum illic eſſe,) duos viros miſerunt ad eum, rogantes ne cunctaretur vſque ad ipſos progredi.

37 Exurgens igitur Petrus venit cum eis: quem, vbi adfuit, duxerunt in cœnaculum: vbi adſtiterunt ei omnes viduæ, flentes, & oſtendentes tunicas & veſtimenta quæ Dorcas faciebat quum vnà cum ipſis eſſet.

40 Eiectis verò omnibus foras, Petrus poſitis genibus precatus eſt: & conuerſus ad corpus, dixit, Tabitha ſurge. Illa verò aperuit oculos ſuos, & viſo Petro reſedit.

41 Data autem ei manu *Petrus* erexit eam: & vocatis ſanctis ac viduis, eam viuam repręſentauit.

42 *Id* autem innotuit per totam Ioppen, & multi crediderunt in Dominum.

43 Factum eſt autem vt dies multos maneret Ioppe apud Simonem quendam coriarium.

CAP.

CAP. X.

1 Cornelius centurio. 4 Angeli iussu. 5 Petrum accersit. 11 Qui & ipse visione oblata. 15. 20 ne Gentes aspernentur, instituitur. 34 Cornelio & familiæ Euangelium annuntiat. 45 Hi autem Spiritu sancto accepto, 47 baptizantur.

1 PORRÒ quidam erat Cæsareæ, nomine Cornelius centurio, ex cohorte quę vocatur Italicæ.

2 Pius ac timens Deum, cum tota domo sua, & præstans eleemosynas populo.

3 Qui quum assiduè precãretur Deum, vidit per visionem manifestè quasi hora diei nona, Angelum Dei introeuntem & dicentem ipsi, Corneli.

4 At ille intentis oculis in eum, & expauefactus dixit, Quid est Domine? Dixit autem ei, Preces tuæ & eleemosynæ tuæ ascenderũt memoriæ causa in Dei conspectum.

5 Nunc igitur mitte aliquos Ioppen, & accerse Simonem qui cognominatur Petrus.

6 Is diuersatur apud Simonem quendam coriarium, cui est domus apud mare, is dicet tibi quid te oporteat facere.

7 Vt autem discessit Angelus qui loquebatur Cornelio, vocat duos ex famulis suis, & militem pium ex iis qui cum ipso assidui erant.

8 Et quum eis exposuisset omnia, misit eos Ioppen.

9 Postridie verò illis iter facientibus, & appropinquantibus vrbi, ascendit Petrus

ſupra domum vt precaretur, circa horã ſextam.

10 Factum eſt autem vt valdè eſuriret, voluítque capere cibum: parantibus autem illis, incidit in eum mentis exceſſus.

11 Conſpexítque cœlum apertum, ac deſcendens ad ſe vas quoddam in linteum magnum, quatuor extremis deuinctum, quod demittebatur in terram:

12 In quo erant quæuis quadrupedia terræ & feræ, ac reptilia, & volucres cœli.

13 Et extitit vox ad eum, Surge Petre, macta & veſcere.

14 Ait autem Petrus, Nequaquam Domine: nunquam enim edi quicquam commune ſeu impurum.

15 Tum vox rurſus ad eum ſecundò, Quæ Deus purgauit, tu ne polluito.

16 Hoc autem factum eſt ter: & rurſum receptum eſt vas in cœlum.

17 Quum autem apud ſeſe dubitaret Petrus, quodnam eſſet viſum illud quod viderat, ecce, viri qui miſſi fuerant à Cornelio, percõtati de domo Simonis, ſuperuenerunt ad veſtibulum.

18 Et euocato *quopiam*, percontati ſunt an Simon qui cognominaretur Petrus, illic diuerſaretur.

19 Petro verò cogitante de viſione, dixit ei Spiritus, Ecce, tres viri quærunt te.

20 Surgens itaque deſcende, & nihil ambigens proficiſcere cum eis: nam ego eos miſi.

21 Deſcendens ergo Petrus ad viros illos, qui ad

qui ad ipsum missi fuerant à Cornelio, dixit, Ecce, ego *is* sum quem quæritis: quæ causa est propter quam adestis?

22 Ipsi verò dixerunt, Cornelius centurio, vir iustus & timens Deum, & testimonio ornatus totius gentis Iudæorum, diuinitùs admonitus est ab Angelo sancto, vt accerseret te domum suam, & abs te quædam audiret.

23 Introvocatos igitur eos accepit hospitio. Postridie verò Petrus abiit cum eis, & quidam ex fratribus Ioppensibus comitati sunt eum.

24 Et altero pòst die introierunt Cęsaream. Cornelius autem expectabat eos, conuocatis cognatis suis & necessariis amicis.

25 Vt autem factum est vt introiret Petrus, occurrens ei Cornelius, & accidens ad eius pedes, adorauit.

26 Petrus verò erexit eum, dicens, Surge: & ego ipse homo sum.

27 Et colloquens cum eo ingressus est, inuenítque multos qui conuenerant.

28 Dixítque eis, Vos scitis Iudæo nefas esse adiũgere se aut accedere ad alienigenam: sed mihi ostendit Deus ne quem pollutum aut impurum hominem dicerem.

29 Quapropter etiam sine contradictione veni accersitus: Percõtor igitur quam ob causam me accersiueritis.

30 Tum Cornelius ait, Nudiusquartus vsque adhanc horam eram ieiunus, & hora noua precabar domi meæ, & ecce, quidam stetit coram me, veste splendida:

31 Dixítque, Corneli, exaudité sunt preces tuæ & eleemosynæ tuæ commemoratæ sunt in conspectu Dei.

32 Mitte ergo Ioppen, & accerse Simonem qui cognominatur Petrus: hic diuersatur in ædibus Simonis coriarij apud mare: qui quum adfuerit, loquetur tibi.

33 Eodem igitur *momento* misi ad te, & tu bene feciſti qui aduenieris: Nunc ergo omnes nos in conspectu Dei adsumus, vt audiamus omnia quæ tibi præcepta sunt à Deo.

34 Petrus autem ore aperto dixit, in veri-
Deu. 10. 17. tate comperio *Deum non accipere personã:
2. *Par.* 29 12. 35 Sed in quauis gente acceptum ei esse
Iob. 34. 19. quemuis qui eum timeat, & operetur iusti-
Sapi. 6. 8 tiam.
Eccl. 35. 16. 36 Quem sermonem significauit filiis Is-
Rom. 2. 11 rael, annuncians pacem per Iesum Christum,
Gal. 2. 6. qui est omnium Dominus.
Eph. 6. 9. 37 Vos nostis quod gestum est in tota Iu-
Colos. 3. 25. dæa, * initio facto à Galilæa, post baptisma
1. *Pet.* 1. 17. quod prædicauit Iohannes:
Luc. 4 14 38 Vt Iesum Nazarenum vnxerit Deus Spiritu sancto & potentia, qui obambulauit beneficiis, afficiens & sanans omnes sub diaboli potestatem redactos, quoniam Deus erat cum eo.

39 Quorum omnium quæ & in regione Iudæorum & in Hierusalem fecit, nos etiam testes sumus: quem interemerunt suspensum in ligno.

40 Hunc Deus excitauit tertio die, fecitque vt conspicuus fieret.

41 Non toti populo, sed testibus quos ipse prius

ptius designauerat, *nimirum* nobis, qui comedimus ac bibimus vnà cum eo posteaquam resurrexit à mortuis.

42 Præcepit autem nobis vt prædicaremus populo ac testificaremur eum esse qui definitus sit à Deo iudex viuorum ac mortuorum.

43 Huic etiam omnes Prophetæ testimonium dant, * remissionem peccatorum accepturum per nomen eius quemuis qui crediderit in eum. *Ier.* 31 34. *Mic* 7 15 *Infr.* 15. 9.

44 Adhuc loquente Petro verba ista, illapsus est Spiritus sanctus in omnes qui audiebant hunc sermonem.

45 Fideles autem qui *erant* ex circumcisione, & venerant cum Petro, obstupuerunt, quòd etiam in gentes effusum esset donum Spiritus sancti.

46 Audiebant enim eos loquentes linguis, ac magnificantes Deum. Tunc respondit Petrus:

47 Num quis aquam prohibere potest, quominus *videlicet* baptizentur isti qui Spiritum sanctum acceperunt sicut & nos?

48 Iussitque eos baptizari in nomine Domini. Rogauerunt autem eum vt permaneret ad dies aliquos.

CAP. XI.

1 *Petrus eo nomine accusatus* 5 *sese defendit.* 22 *Barrabas Antiochiam mittitur,* 26 *vbi discipuli Christiani nominati sunt.* 28 *Ibidem Agabus famem futuram prænuntiat.*

1 AVdierunt autem Apoſtoli & fratres qui erant in Iudæa, Gentes etiam recepiſſe ſermonem Dei.

2 Quum igitur aſcendiſſet Petrus Hieroſolymam, certarunt aduerſus eum qui *erant* ex circumciſione.

3 Dicentes, Ad viros præputium habentes introiſti, & vnà ediſti cum eis.

4 Exorſus autem Petrus *omnia* expoſuit eis ordine, dicens.

5 Ego eram in ciuitate Ioppe precans: & viſum in mentis exceſſu vidi, *nempe* deſcendens vas quoddam, ceu linteum magnum, quatuor extremis *deuinctum*, quod demittebatur è cœlo, & ad me vſque venit.

6 In quod quum intendiſſem oculos, animaduerti, & vidi quadrupedia terræ, & feras, & reptilia, & volucres cœli:

7 Audiui autem etiam vocem dicentem mihi, Surge Petre, macta & veſcere.

8 Dixi verò, Nequaquam Domine: nam nihil commune aut impurum vnquam intoiuit in os meum.

9 Reſpondit autem mihi vox ſecundò è cœlo, Quæ Deus purgauit, tu ne pollui to.

10 Idque ter factum eſt, & rurſus omnia ſurſum retracta ſunt in cœlum.

11 Tum ecce eodem momento tres viri ſuperuenerunt in ædes in quibus eram, Cæſarea miſſi ad me,

12 Dixit verò mihi Spiritus vt irem cum eis, nihil ambigens. Venerunt autem mecum etiam ſex iſti fratres, & ingreſſi ſumus domum

domum cuiuſdam:

13 Qui annuntiauit nobis quomodo vidiſſet Angelum domi ſuæ, qui adſtitiſſet ac diciſſet ipſi, Mitte aliquos Ioppem, & accerſe Simonem qui cognominatur Petrus:

14 Qui tibi ea dicturus eſt per quæ ſeruetis tu & tota domus tua.

15 Quum autem cœpiſſem loqui, illapſus eſt Spiritus ſanctus in eos, quemadmodum & in nos in principio.

16 Recordatus ſum verò illius dicti Domini quum diceret. Iohannes quidem baptizauit aqua, vos verò baptizabimini Spiritu ſancto.

17 Poſtquam igitur par donum dedit eis Deus vt & nobis: cùm crediderunt in Dominum Ieſum Chriſtum, quis eram ego qui Deũ poſſem inhibere?

18 His autem auditis quieuerunt, & glorificauerunt Deum dicentes: Nempe etiam Gentibus Deus reſipiſcentiam dedit ad vitam.

19 *Illi* porrò qui diſperſi fuerant ex oppreſſione orta ob Stephanum, peruenerunt vſque in Phœniciam & Cyprum & Antiochiam, nemini loquentes ſermonem *Dei* niſi ſolis Iudæis.

20 Quidam autem ex iis Cyprij & Cyrenenſes, ingreſſi Antiochiam, loquuti ſunt Græcis, euangelizantes Dominum Ieſum.

21 Fuit autem manus domini cum eis, multúſque numerus credentium conuerſus eſt ad Dominum.

22 Peruenit autem rumor ad aures Eccle-

siæ quæ erat Hierosolymis: miserunt igitur Barnabam vt pergeret Antiochiam vsque.

23 Qui quum aduenisset & vidisset gratiam Dei, gauisus est, & hortatus est omnes vt proposito cordis permanerent in Domino.

24 Nam erat vir bonus & plenus Spiritu sancto & fide: & adiuncta est multa turba Domino.

25 Abiit autem Barnabas Tarsum, vt requireret Saulum, & eum inuentum duxit Antiochiam.

26 Factumque est vt annum totum conuenirent in Ecclesia, doceréntque turbam multam, & discipuli nominarentur primùm Antiochiæ Christiani.

27 Per id tempus autem descenderunt Hierosolymis Prophetæ Antiochiam.

28 Et vnus eorum surgens, nomine Agabus, significauit per Spiritum famem magnam futuram in toto terrarum orbe: quæ etiam fuit sub Claudio Cæsare.

29 Singuli verò discipulorum prout cuique suppetebat, decreuerunt subsidio mittere *aliquid* fratribus habitantibus in Iudæa.

30 Quod & fecerunt, mittentes ad seniores per manum Barnabæ & Sauli.

CAP. XII.

2 *Herodes Iacobum gladio occidit.* 4 *Petrum in carcerem coniectum.* 8 *Angelus liberat.* 20 *Rex Tyrijs infensus* 21 *placatur,* 22 *Et quum diuinos honores sibi vendicat* 23 *A vermibus exest, vitam finit.*

1 Cete-

1 CAterùm per id tempus aggressus est Herodes rex malè accipere quosdam ex Ecclesia.

2 Interemit autem Iacobum fratrem Iohannis gladio.

3 Et quum vidisset *hoc* gratum esse Iudæis, pertexit comprehendere etiam Petrum (erāt autem dies Azymorum.)

4 Quem etiam prehensum coniecit in carcerem, traditum quater quaternis militibus, vt eum seruarent: volens post pascha producere eum populo.

5 Petrus igitur seruabatur in custodia: preces autem assiduæ fiebāt ab *Ecclesia* ad Deum pro ipso.

6 Quum verò esset producturus eum Herodes, nocte illa dormiebat Petrus inter duos milites, vinctus catenis duabus: & custodes ante ostium obseruabant carcerem.

7 Et ecce, Angelus Domini superuenit, & inspleduit in carcere, & pulsato latere Petri excitauit eum, dicens, Surge velociter. Et ciciderunt ei catenæ ex manibus.

8 Dixítque ei Angelus, Præcingere, & subliga sandala tua. Fecit autem ita. Tum *ille* dixit ei, Indue pallium & sequere me.

9 Itaque egressus *Petrus* sequebatur eum, nec sciebat verum esse quod fiebat per Angelum, sed putabat *se* visum videre.

10 Quum autem transiuissent primam ac secundam custodiam, venerunt ad portam ferream, quæ ducit in ciuitatem, quæ sponte aperta est eis: & egressi, progressi sunt vicum

vnum: & statim abscessit Angelus ab eo.

11 Tum Petrus ad se reuersus dixit, Nunc verè agnosco Dominum misisse Angelum suum, & eruisse me à manu Herodis, & ex omni expectatione populi Iudæorum.

12 Et *re* considerata, venit domum Mariæ matris Iohannis qui cognominabatur Marcus, vbi erant multi congregati & precantes.

13 Quum pulsasset autem Petrus ostium vestibuli, prodiit puella vt subauscultaret, nomine Rhode:

14 Quæ, agnita voce Petri, præ gaudio non aperuit vestibulum, sed intrò currens annuntiauit, adstare Petrum ante vestibulum.

15 Illi verò dixerunt ei, Insanis. Illa autem affirmabat ita se *rem* habere. At illi dicebant Angelus eius est

16 Petrus autem *ibi* permanebat pulsans: quum autem aperuissent, videntes eum & obstupuerunt.

17 *Ipse* manu indicto ipsis silentio, narrauit eis quomodo Dominus ipsum eduxisset è carcere: dixitque, Annuntiate ista Iacobo & fratribus. Et egressus, profectus est in alium locum.

18 Orto autem die fuit tumultus non paruus inter milites, quidnam factum esset Petro.

19 Herodes verò, quum eum requisiuisset & non inuenisset, quæstione de custodibus habita, iussit eos ad supplicium rapi: & quum descen-

descendisset è Iudea Cæsaream, *ibi* commoratus est.

20 Herodes autē infenso animo erat in Tyrios & Sidonios : at illi concorditer venerunt ad eum, & illecto Blasto qui præerat cubiculo regis, petebant pacem: eo quòd alerentur regio ipsorum ex regis *agro*.

21 Statuto autem die, Herodes indutus veste regia, & considens pro tribunali, concionabatur ad eos.

22 Populus verò acclamabat, Vox Dei: & non hominis.

23 Illicò verò percussit eum Angelus Domini, eo quòd non tribuisset gloriam Deo, & erosus à vermibus exanimatus est.

24 Sermo autem Domini crescebat ac multiplicabatur.

25 Barnabas autem & Saulus reuersi sunt ex Hierusalem, expleto ministerio, simul assumpto etiam Iohanne qui cognominabatur Marcus.

CAP. XIII.

1 *Paulum & Barnabam sibi segregari iubet Spiritus* 6 *Paphi* 8 *Elymas magus* 11 *excæcatur.* 14 *Antiochiam Pisidiæ profecti* 17 *Euangelium prædicant;* 45 *Iudæis acriter contradicentibus.*

1 ERant autem Antiochiæ in Ecclesia quæ illic erat, quidam Prophetæ & Doctores Barnabas, & Simeon qui vocatur niger, & Lucius Cyrenæus, & Manahen qui fuerat vnà cum Herode tetrarcha educatus, & Saulus.

2. Quum igitur ij ministrarent Domino & ieiunarent, dixit Spiritus sanctus, Separate mihi Barnabam & Saulum operi ad quod eos aduocaui.

3 Tunc *igitur* quum ieiunassent & precati essent, & imposuissent eis manus, dimiserunt *eos*.

4 Ipsi igitur emissi à Spiritu sancto, descenderunt Seleuciam, & illinc abnauigarunt Cyprum.

5 Quumque peruenissent Salamina, annuntiarunt sermonem Dei in synagogis Iudæorum: habebant autem etiam Iohannem ministrum.

6 Peragrata verò insula Paphum vsque inuenerunt quendam magum pseudoprophetam Iudæum, cui nomen *erat* Barjesus.

6 Qui erat cum Proconsule Sergio Paulo, viro prudente. Hic aduocatis Barnaba & Saulo, efflagitauit audire sermonem Dei.

8 Obsistebat autem eis Elymas, *id est*, magus, (ita enim explicatur nomen eius) quærens auertere Proconsulem à fide.

9 Saulus autem (qui & Paulus) repletus Spiritu sancto, intentis in eum oculis,

10 Dixit, O plene omni dolo & omni maleficentia, fili diaboli, hostis omnis iustitiæ, non cessabis inuertere vias Domini rectas?

11 Nunc igitur, ecce manus Domini aduersum te: eríque cœcus, non videns solem ad tempus. Illicò verò incidit in eum caligo ac tenebræ, & circumiens quærebat qui ipsum

ipsum manu duceret.

12 Tunc Proconsul quum vidisset quod factum fuerat, credidit, perculsus super doctrina Domini.

13 Profecti verò Papho Paulus & qui cum eo erant, venerunt Pergen Pamphyliæ vrbem, Iohannes verò abscedens ab eis reuersus est Hierosolymam.

14 At ipsi quum perrexissent Perga, venerunt Antiochiam *vrbem* Pisidiæ, & ingressi synagogam die Sabbathi, sederunt.

15 Post lectionem autem Legis & Prophetarum miserunt prçfecti synagogæ ad eos, dicentes, Viri fratres, si quis est in vobis sermo exhortationis ad populum, dicite.

16 Quum surrexisset igitur Paulus manu silentio facto, ait. Viri Israëlitæ, & qui timetis Deum audite:

17 Deus populi huius *I*sraël elegit patres nostros, & populum extulit, quum essent incolæ * in terra Ægypti, * & ex ea eduxit eos elato brachio. *Exod.* 1. 1. *Exod.* 13.

18 Et circiter quadraginta annorum tempus, mores eorum pertulit in deserto. 14. *Exod.* 16.

19 Et quum deleuisset septem Gentes in terra Chanaan, * sorte distribuit eis terram eorum. 2. *Ios.* 24. 1.

20 Et postea annis circiter quadringentis quinquaginta * dedit iudices vsque ad Samuelem prophetam. *Iudic.* 3. 9 1. *Sam.* 1.

21 Et exinde * petierunt regem, * dedítque eis Deus Saul filium Cis, vnum ex tribu Beniamin, annis quadraginta. 5. 1 *Sam.* 9. 15. & 10.

22 Et amoto illo, excitauit eis Dauid re- 1.

gem: cui etiã teſtimonio dato dixit, *Inueni Dauid *filium Ieſſe*, virum ſecundum cor meũ, qui exequetur omnes voluntates meas.

Eſa. 11.1. 23 Huius è ſemine Deus * ſecundum promiſſionem excitauit *Iſraeli* Seruatorem Ieſum:

*Mal.*3.1. *Mat.* 3. 10. 24 * Quum ante prædicaſſet *Iohannes* coram eo iam aduentante, Baptiſmum reſipiſcentiæ *toti populo Iſraëlis*.

*Mar.*1.2. *Luc.* 3.3. *Mat.*3.11 *Mar.*1.7 *Ioh.*1.24. 25 Quum autem expleret Iohannes curſum, dixit*, Quem me ſuſpicamini eſſe: non ſum ego, ſed ecce, venit poſt me, cuius pedum ſoleam non ſum dignus qui ſoluam.

29 Viri fratres, filij generis Abrahę, & qui inter vos timetis Deum, vobis ſermo ſalutis huius miſſus eſt.

27 Qui enim habitant in Hieruſalem, & primores eorum, quum ignorarent iſtum, & *eo* condemnato, voces Prophetarum quæ per omne Sabbathum leguntur, impleuerunt,

*Mat.*22. 21. 28 Et nulla cauſa mortis inuenta * petierunt à Pilato vt necaretur:

*Luc.*23.23 *Ioh.*1.96. *Mat.*28. 1. *Mar.*16. 6. 5 29 Quum verò perfeciſſet omnia quæ de eo ſcriptum erant, detractum è ligno, poſuerunt in monumento.

30 Deus autem excitauit eum à mortuis.

*Luc.*24.7 *Ioh.*10.19 31 Qui viſus eſt per dies multos iis qui ſimul aſcenderant cum eo à Galilæa in Hieruſalem, ſúntque teſtes eius apud populum.

32 Et nos vobis euangelizamus, eam promiſſionem quæ patribus facta eſt, Deum ex-

pleuiſ-

pleuisse filiis illorum, *id est*, nobis, excitato Iesu:

33 Vt etiam in Psalmo secundo scriptura est,* Filius meus es tu, ego hodie genui te. *Psal.2.7 Heb. 1.5.*

34 Quòd autè excitauerit eum à mortuis, & non ampliùs reuersurum in sepulchrum: ita dixit,* Dabo vobis firmas illas Dauidis beneficentias, *& 5.5. Esa. 55.3.*

35 Ideò & aliàs dicit, * Non sines Sanctum illum tuum sentire corruptionem. *Psal. 16. 10.*

36 Nam Dauid quidem postquàm sua ætate inseruisset Dei consilio * obdormiuit, & adiunctus est patribus suis, sensitque corruptionem. *3. Reg. 2. 10. Sup. 2.26*

37 At is quem Deus excitauit, non sensit corruptionem.

38 Notũ igitur sit vobis, fratres, annunciari vobis remissionem peccatorum per istum.

39 Et ab omnibus è quibus per Legẽ Mosis absolui non potuistis, per hunc, quemuis qui credat absolui.

40 Videte ergo ne vos inuadat quod dictum est in Prophetis:

41 * Videte, ô contemptores, & admiramini & euanescite: quia opus operor ego diebus vestris, opũs quod non credetis siquis enarrauerit vobis. *Habac. 1. 5.*

42 Egressis autem *eis* è synagoga Iudæorum, rogarunt Gentes vt in proximè sequens Sabbathum dicerentur sibi hæc verba.

43 Solutóque conuentu, secuti sunt multi ex Iudæis & religiosis proselytis Paulum ac Barnabam: qui alloquentes eos, persuaserunt eis vt permanerent in gratia Dei.

44 Sequente verò Sabbatho, vrbs prope tota conuenit ad audiendum sermonem Dei.

45 Visa autem turba, Iudæi repleti sunt inuidia, & contradicebant iis quæ à Paulo dicebantur, contradicentes ac blasphemantes.

46 Tunc libertate vsi Paulus ac Barnabas dixerunt, vobis necesse fuit primum exponi sermonem Dei: postquam autem repellitis illum, & indignos vos ipsos discernitis æterna vita, ecce, conuertimur ad Gentes.

47 Ita enim nobis mandatur Dominus, di-
Esa.49.6 cens,* Constitui te vt sis lux Gentium, vt sis saluti vsque ad vltimas terras.

48 Gentes autem hæc audientes, gauisæ sunt, & glorificabant sermonem Domini & crediderũt quotquot erant ordinati ad vitam æternam.

49 Perferebatur autem sermo Domini per totam illam regionem.

50 Iudæi verò extimularũt mulieres religiosas & honestas, & primos vrbis, & excitarunt
Infr.18.6 persequutionem in Paulum ac Barnabam, eie-
Mat.10. cerúntque eos è finibus suis.
13.
Mar.6. 51 * At illi excusso puluere pedum suorum
12. in eos, venerunt Iconium.
Luc.9.5. 52 Discipuli verò replebantur gaudio & Spiritu sancto.

CAP. XIIII.

1 *Paulus & Barnab.* 5 *Iconio eiiciuntur.* 6 *Paulus Lystra* 10 *Claudum sanat.* 13 *& sibi sacrificarunt.*

runt 15 prohibet. 19 Ibidem Iudæis authoribus lapidatur. 23 Hinc multis Ecclesijs peragratis, 26 Antiochiam reuertuntur.

1 FActum est autem Iconij vt simul introirent synagogam Iudæorum, & loquerẽtur, vt crederet Iudęorum simul & Græcorum magna multitudo.

2 Qui verò increduli fuerunt Iudæi, incitarunt & malè affectos reddiderunt animos gẽtium aduersus fratres.

3 Multum igitur tempus *ibi* egerunt liberè loquentes freti Domino, qui testimonium dabat sermoni gratiæ suæ, dabátque vt signa & miracula ederentur per manus eorum.

4 Diuisa est autem multitudo vrbis: & alij quidem erant à Iudæis, alij verò ab Apostolis.

5 Quum autem factus esset impetus Gentium ac Iudæorum vnà cum suis primoribus ad eos iniuriis afficiendos & lapidandos:

6 Re perspecta, perfugerunt in ciuitates Lycaoniæ, Lystram & Derbem, & circumiacẽtem regionem.

7 Et illic Euangelizauerunt.

8 Quidam autem vir Lystris captus pedibus sedebat, claudus ab vtero matris suæ, qui nunquam ambulauerat:

9 Hic audiuit Paulum loquentem: qui cũ intendisset in eum oculos, & vidisset, quod fidem haberet se seruatum iri,

10 Dixit voce magna, Surge in pedes tuos rectus. Tum illi quum exiliisset ambulauit.

11 Turba verò, quum vidisset quod fecerat Paulus, sustulerunt vocem suam, Lycaonicè dicentes, Dij assimilati hominibus descenderunt ad nos.

12 Vocabantque Barnabam, Iouẽ: Paulum verò, Mercurium: quoniam is erat dux sermonis.

13 Sacerdos autem Iouis collocati ante illorum vrbem, quum tauros vittatos ad vestibula adduxisset, volebat cum turba sacrificare.

14 Quod quum audissent Apostoli Barnabas & Paulus, diruptis palliis suis insilierunt in turbam, clamantes,

15 Ac dicentes, Viri cur ista facitis? nos quoque sumus homines iisdem quibus vos affectionibus obnoxij, annuntiantes vt vos à vanis istis rebus conuertamini ad Deum illum
Gen. 1.1. viuum, * qui fecit cœlum & terram & ma-
Psal 145. re, & omnia quæ in eis sunt.

6. 16 Qui que præteritis ætatibus * sinit omnes
Apoc. 14 Gentes suis ipsarum viis incedere.

7. 17 Quanquam non passus est se esse ex-
Psal 80 pertem testimonij, bona tribuendo, dans
13. nobis cœlitùs pluuias ac tempora fructibus edendis p ta, implens cibo & lætitia corda nostra.

18 Et hæc dicentes, vix compescuerunt turbam ne ipsis sacrificaret.

19 Superuenerunt autem quidam Iudęi Antiochia & Iconio, qui persuasa turba, * Paulũ
2. *Cor.* 11. lapidatum traxerunt extra vrbem existimantes eum mortuum esse.
22.

20 Quum autem circum stetissent eum discipuli.

cipuli, surrexit & ingressus est vrbem: & postridiè egressus venit Derbem cum Barnaba.

21 Quumque euangelizauissent vrbi illi, & docuissent multos, reuersi sunt Lystram & Iconium & Antiochiam.

22 Confirmantes animos discipulorum, hortantes vt permanerent in fide, & *dicentes* oportere per multas oppressiones nos ingredi in regnum Dei.

23 Quúmq; ipsis per suffragia creassent per singulas Ecclesias Presbyteros, precatíque essent cum ieiunijs, commendarunt eos Domino in quem crediderant.

24 Peragratáque Pisidia, venerunt in Pamphiliam.

25 Ac Pergæ loquuti *Domini* Sermonem descenderunt Attaliam.

26 Et illinc abnauigarunt Antiochiam, vnde fuerant commendati gratiæ Dei ad opus quod expleuerant. *Supr. 13. 1*

27 Quum autem veniissent & coëgissent Ecclesiam, retulerunt quanta Deus per ipsos effeciisset, eúmque aperuisse Gentibus ostium fidei.

28 Et egerunt illic multum tempus cum discipulis.

CAP. XV.

1 *Antiochenis quidam iugum Legis obtrudere conantur.* 6 *Consultant de hac re Apostoli.* 19. *& quid facto opus est,* 23 *per literas indicant.* 36 *Inter Paulum & Barnabam* 39 *acris contentio oboritur.*

1 PORRÒ quidam qui deſcenderant à Iudæa, docebant fratres, *& dicebant*, Niſi circumcidamini ritu Moſis, non poteſtis ſeruari:

2 Orta igitur repugnantia & diſquiſitione non exigua Paulo ac Barnabæ aduerſus illos, ſtatuerunt vt aſcenderẽt Paulus & Barnabas, & quidam alij ex illis ad Apoſtolos & Preſbyteros Hieroſolymam, ſuper hac quæſtione.

3 Illi ergo deducti ab Eccleſia, peragrarunt Phœnicem & Samariam, narrantes conuerſionem Gentium, & gaudio magno afficerunt omnes fratres.

4 Quum autem aduenissent in Hieruſalem excepti ſunt ab Eccleſia & ab Apoſtolis ac presbyteris, & renuntiarunt quæcunque Deus per ipſos effecerat.

5 Sed *(aiebant)* quidam ſurrexerunt è ſecta Phariſæorum qui crediderunt, dicentes, oportere ipſos circuncidere, & præcipere vt obſeruent Legem Moſis.

6 Conuenerunt igitur Apoſtoli & preſbyteri: vt diſpicerent de hoc negotio.

7 Quum autem multa diſceptatio fuiſſet, ſurgens Petrus dixit eis, * Viri fratres, vos ſcitis Deum iampridem inter nos elegiſſe *me*, vt per os meum audirent Gentes verbum Euangelij, & crederent.

Supr. 10. 30. *&* 11. 13.

8 Et Deus qui nouit corda, dedit eis teſtimonium dato ipſis Spiritu ſancto, ſicut & nobis.

Supr. 10. 45.

9 * Nihilque diſcreuit inter vos & illos, fide purgatis cordibus eorum.

1. *Cor.* 1. 1.

10 Nunc

10 Nunc ergo quid tentatis Deum, *impo-
sito iugo ceruici discipulorum, quod neque *Mat.24.
patres nostri, neque nos portare potui- 4.
mus?

11 Imò per gratiam Domini Iesu Christi credimus nos seruatum iri, quemadmodum & illos.

12 Tacuit autem tota illa multitudo, & audiebant Barnabam, & Paulum exponentes quanta Deus edidisset signa & miracula per ipsos inter Gentes.

13 Postquam autem conticuissent, respondit Iacobus, dicens, Viri fratres, audite me:

14 Simeon exposuit quomodo primùm Deus respexerit *Gentes*, vt sumeret ex ipsis populum nomini suo.

15 Et huic *rei* consonant verba Prophetarum: sicut scriptum est.

16 *Post hæc reuertar, & restaurabo taber- *Amos. 9.
naculum Dauid collapsum, & ruinas eius re- 11.
staurabo, & rursus erigam illud:

17 Vt requirant reliqui homines Dominum, & omnes Gentes super quas inuocatum est nomen meum dicit Dominus qui facit hæc omnia.

18 Nota sunt Deo ab *omni* æuo omnia opera sua.

19 Quamobrem ego censeo non esse obturbandos eos ex gentibus qui ad Deum cõuertuntur.

20 Sed ad eos scribendum vt abstineant à pollutionibus simulachrorum, & scortatione, & suffocatis rebus & sanguine.

21 Moses autem ab ætatibus antiquis in

singulis ciuitatibus habet qui ipsum prædicent, cùm in synagogis per singula sabbatha legatur.

22 Tunc visum est Apostolis & Senioribus cum tota Ecclesia, dilectos ex sese viros mittere Antiochiam cum Paulo & Barnaba, *nempe* Iudam qui cognominabatur Barsabas, & Silam, viros primarios inter fratres.

23 Et ista per manus eorum *mittenda* scribere: Apostoli & presbyteri & fratres, iis qui sunt Antiochiæ, & in Syria & in Cilicia fratribus qui sunt ex Gentibus, salutem.

24 Quoniam quosdam è nobis egressos audiuimus vos turbasse verbis, labefactantes animas vestras, iubentes *vos* circumcidi, & seruare Legem, quibus *nos* non mandaueramus.

25 Visum est nobis concorditer coactis electos viros mittere ad vos cum dilectis nostris Barnaba & Paulo.

26 Hominibus qui exposuerunt animas suas pro nomine Domini nostri Iesu Christi.

27 Misimus ergo Iudam & Sylam, qui & ipsi vobis eadem verbis renuntiabunt.

28 Visum est enim Spiritui sancto ac nobis, ne quod amplius imponeremus vobis onus quàm hæc necessaria,

29 *Videlicet* vt abstineatis ab iis quæ sunt immolata simulachris, & sanguine, & suffocato, & scortatione: è quibus si vobis caueritis, bene agetis, Valete.

30 Illi igitur dimissi venerunt Antiochiam: & coacta multitudine reddiderunt Epistolam:

31 Quam quum legissent, gauisi sunt super exhortatione

32 Iudas quoque & Silas quum essent & ipsi prophetę, multo sermone adhortati sunt fratres, & confirmarunt.

33 Et quum egissent *illic* aliquandiu, demissi sunt cum pace à fratribus ad Apostolos.

34 Silæ tamen visum est ibi manere.

35 Paulus autem & Barnabas quoq; commorati sunt Antiochię, docentes & euangelizantes cum aliis etiam multis, sermonem Domini.

36 Post aliquot autem dies dixit Barnabæ Paulus. Reuersi inuisamus fratres nostros, per omnes ciuitates in quibus annuntiauimus sermonem Domini, *cognituri* quomodo habeant?

37 Barnabæ verò consilium erat assumere secum Iohannem, qui vocabatur Marcus.

38 Paulus autem æquum censebat, eum non assumere, quia abscessisset ab ipsis ex Pamphilia, nec eorum comes in illo opere fuisset

39 Sic igitur sunt exacerbati, vt alter ab altero discederet, & Barnabas assumpto Marco nauigaret Cyprum

40 Paulus verò allecto Sila abiit, cõmendatus gratiæ Dei à fratribus.

41 Peragrauitque Syriam ac Ciliciam, confirmans Ecclesias.

CAP. XVI.

1 *Paulus circumciso Timotheo*, 12 *Philippis a-*

gens 14 *Lydiam in fide instituit.* 16 *Pithonis spiritum.* 18 *expellit.* 20 *Propterea* 22 *Virgis cæsi,* 24 *in carcerem coniiciuntur.* 26 *Terræ motu* 27 *Carceris ianuæ aperiuntur.* 31. 33. *Et eiusdem custos Christi fidem. recipit.*

1 PErvenit autem Derbem & Lystram, & ecce discipulus quidam erat illic nomine * Timotheus filius mulieris cuiusdam Iudææ fidelis, cæterùm Patre Græco.

Rom. 16. 21. *Phil.* 1.19 1. *Thess.* 3. 2.

2 Huic dabant testimonium fratres qui Lystris erant & Iconij.

3 Eum *itaque* voluit Paulus secum proficisci: & assumptum eum circumcidit, propter Iudæos qui in illis locis erant: sciebant enim omnes patrem eius Græcum esse.

4 Prout autem pertransibant vrbes, tradebant eis seruanda instituta quæ decreta fuerant ab Apostolis &, presbyteris qui Hierosolymis erant.

5 Itaque Ecclesiæ confirmabantur fide, & augebantur numero quotidiè.

6 Phrygia autem peragrata & Galatica regione, prohibiti à Spiritu sancto loqui sermonem in Asia.

7 Quum veniissent in Mysiam, tentabant ire versus Bithyniam: sed non finit eos Spiritus.

8 A Præterita autem Mysia, descenderunt Troada.

9 Et visum per noctem apparuit Paulo, vir Macedo quidam aderat stans & rogans eum, & di-

& dicens, Traiice in Macedoniam, & succurre nobis.

10 Vt autem visum vidit, statim studuimus abire in Macedoniam : collatis argumentis colligentes vocasse nos Dominum vt eis euangelizaremus.

11 Profecti igitur Troade, rectum cursum tenuimus Samothracem, & sequenti die Neapolin.

12 Et illinc Philippos, quę est prima partis Macedoniæ vrbs, colonia. Egimus autem in ea vrbe aliquot dies.

13 Et die Sabbathi egressi sumus ex vrbe ad flumen, vbi solebat esse precatio: vbi quum consedissemus, alloquuti sumus mulieres quæ conuenerant.

14 Quędam autem mulier nomine Lydia, quæ purpuram vendebat in vrbe Thyatyrorum, Deum colens, *nos* audiuit: cuius Dominus adaperuit cor, vt attenderet ea quæ dicebantur à Paulo.

15 Quum igitur baptizata esset, & domus eius, rogauit *nos* dicens, Si iudicastis me fidelem esse Domino, ingressi domum meam, manete. Et adegit nos.

16 Factum est autem proficiscentibus nobis ad precationem, vt ancillula quędam habens spiritum pythonis occurreret nobis, quæ quæstum magnum præbebat Dominis suis, vaticinando.

17 Hæc subsequuta Paulum ac nos, clamabat dicens, Isti homines, serui sunt Dei illius summi qui annuntiant vobis viam salutis.

18 Hoc autem fecit ad multos dies, sed molestè ferens Paulus, & conuersus, spiritui dixit, Præcipio tibi per nomen Iesu Christi vt exeas ab ea. Exiit igitur eodem illo momento.

19 Videntes autem domini abiisse spem quæstus sui, prehensum Paulum & Silam traxerunt in forum ad magistratus.

20 Et offerentes eos prætoribus, dixerunt, Homines isti conturbant ciuitatem nostram quum sint Iudęi:

21 Et annunciant ritus quos non licet nobis suscipere, neque vsurpare, quum simus Romani.

22 Vnà verò insurrexit turba aduersus eos & prętores diruptis eorum vestibus iusserunt eos virgis cędi:

23 Quumque multas plagas eis imposuissent, coniecerunt *eos* in carcerem, additis mandatis commentariensi, vt tutò eos asseruaret.

24 Qui quum tale mandatum accepisset, coniecit eos in intimum carcerem, & pedes eorum adstrinxit numella.

25 Media autem nocte precantes Paulus & Silas hymnos canebant: & qui vincti erant exaudiebant eos

26 Repentè verò terræmotus magnus extitit, ita vt concuterentur fundamenta carceris: & illicò apertę sunt omnes fores, & omnium vincula laxata.

27 Expergefactus autem commentariensis, quum videret fores carceris apertas, educto gladio erat seipsum interępturus, existi-

mans

mans vinctos effugisse.

28 Clamauit autem Paulus voce magna, dicens, Ne quid feceris tibi ipsi mali, omnes enim hîc sumus.

29 Is verò petito lumine irrupit: & tremefactus accidit Paulo & Silę *ad pedes*.

30 Et productis ipsis foras, ait, Domini, quid me oportet facere vt seruer?

31 At illi dixerunt, Crede in Dominum Iesum Christum, & seruaberis tu ac domus tua.

32 Et loquuti sunt ei sermonem Domini, & omnibus qui erant domi ipsius.

33 *Ipse* verò illis assumptis ea ipsa hora noctis, lauit *eorum* plagas, & baptizatus est ipse & omnes *domestici* illius illicò.

34 Quumq, perduxisset eos domum suam, apposuit eis mensam, & exultauit quòd cum vniuersa domo sua credidisset Deo.

35 Die autem exorto, prętecti miserunt viatores qui dicerent, Dimitte homines illos.

36 Annuntiauit autem commentariensis hos sermones Paulo, miserunt, *inquit*, prætecti vt dimittamini: nunc igitur egressi, ite in pace.

37 Paulus autem dixit eis, Cęsos nos publicè indicta causa, quum simus Romani coniecerunt in carcerem, & nunc clàm nos eiiciunt? Non profectò, sed veniant ipsi, & nos educant.

38 Renuntiarunt autem prętectis viatores verba ista: timuerúntque audito eos Romanos esse,

39 Et venientes precati sunt eos,& eduxerunt rogarunt vt egrederentur ex vrbe.

40 Egressi autem è carcere introierunt ad Lydiam:& visis fratribus, consolati sunt eos, & profecti sunt.

CAP. XVII.

1 Paulus Thessalonicæ. 3 Christum annuntiat. 7 à Iasone exceptus. 10 Beræam emittitur. 13 inde Athenas profectus. 19 in Areopago. 23 Deum illis ignotum annuntiat. 34 nonnullis ad Christum conuersis.

1 Itinere autẽ facto per Amphipolin,& Apolloniam,venerunt Thessalonicam,vbi erat synagoga Iudæorum.

2 Paulus verò sicut consueuerat, introiit ad eos,& per Sabbatha tria disseruit cum eis ex Scripturis.

3 Adaperiens & proponens oportuisse Christum pati,& resurgere à mortuis:& hunc esse Christum Iesum, Quem ego,*inquam*,annuntio vobis.

4 Nonnulli igitur eorum assensi sunt,& consociati sunt Paulo &Silę,& religiosorum Gręcorum multitudo magna, & ex mulieribus primariis non paucæ.

5 Sed inuidia commoti Iudęi qui incredeli erant, assumptis quibusdam circumforaneis viris sceleratis,ac turba coacta, fecerunt vt ciuitas tumultuaretur: & adorti domum Iasonis, studebant eos adducere ad populum.

6 Et

6 Et quum non inuenissent eos, traxerunt Iasonem & quosdam fratres ad ciuitatis Magistratus clamando, Hi sunt qui orbis terrarum statum subuerterunt, & hîc adsunt,

7 Quos excepit Iason qui omnes contra decreta Cæsaris faciunt, regem alium dicentes esse Iesum.

8 Commouerunt autem turbam & magistratus ciuitatis hæc audientes.

9 Qui tamen quum satis accepissent ab Iasone & cæteris, dimiserunt eos.

10 Fratres verò statim per noctem emiserunt Paulum simul & Silam Beræam: qui quum aduenissent, ierunt in synagogam Iudæorum.

11 Fuerunt autem isti generosiores iis *Iudæis* qui erant Thessalonicæ, vt qui receperint sermonem cum omni alacritate, quotidie scrutantes Scripturas, an hæc ita se haberent.

12 Multi igitur crediderunt ex eis, & Græcę mulieres honestæ, & viri non pauci.

13 Vt autem cognouerunt Thessalonicenses Iudæi, Berææ quoque annuntiatum esse à Paulo sermonem Dei, venerunt etiam illuc, concitantes turbam.

14 Sed statim Paulum emiserunt fratres, vt iret velut ad mare: Silas autem & Timotheus substiterunt illic.

15 Qui verò Paulum susceperant tuto loco constituendum, deduxerunt eum Athenas vsque: & accepto mandato ad Silam ac Timotheum, vt quàm citissimè ad ipsum venirent, abierunt.

16 Paulo verò Athenis illos expectante irritabatur ſpiritus eius in ipſo, quum conſpiceret vrbem idolis deditam.

17 Diſſerebat igitur in ſynagoga cum Iudæis & religioſis, & in foro quotidie cum qui buſuis obuiis.

18 Quidam autem ex Epicuræis & Stoicis Philoſophis conflictabantur cum eo, & quidam dicebant, Quid vult garrulus iſte dicere? Alij verò peregrinorum deorum videtur annuntiator eſſe: quoniam Ieſum & reſurrectionem annuntiabat eis.

19 Et prehenſum eum duxerunt in Areopagum, dicentes, Poſſumúſne ſcire quæ ſit iſta noua, quæ à te dicitur, doctrina?

20 Peregrina enim quædam ingeris auribus noſtris: volumus ergo ſcire quidnam iſta ſibi velint.

21 (Cæterùm Athenienſes & aduenæ hoſpites nulli alij rei vacabant, niſi ad dicendum aut audiendum aliquid noui.)

22 Stans autem Paulus in medio Areopago, dixit, Viri Athenienſes, omnino compicio vos quaſi religioſiores.

23 Præteriens enim & contemplans ſacra veſtra, inueni etiam aram cui inſcriptum erat, Ignoto Deo. Quem ergo ignorantes colitis, hunc ergo vobis annuntio.

24 Deus qui fecit mundum & omnia quæ in eo ſunt, quum ſit cœli & terræ Dominus, *Supra à 7. 48.* in manufactis templis non habitat:

25 Nec manibus hominum colitur, alicuius rei egens, quum ipſe det omnibus vitam & halitum & omnia.

26 Et

26 Fecítque ex vno ſanguine totam gentem hominum, vt habitarent ſuper definitis ſtatis temporibus vniuerſa ſuperficie terræ, & poſitis terminis habitationis eorum.

27 Vt quærerent Deum, ſi fortè palpando eum inuenirent: quanquam profectò nõ longè abeſt ab vnoquoque noſtrûm.

28 In ipſo enim viuimus, & mouemur, & ſumus, ſicut & quidam veſtratium poëtarum dixerunt, Nam huius progenies etiam ſumus.

29 * Progenies ergo Dei quum ſumus, non debemus exiſtimare auro, aut argento, aut lapidi arte ſculpturæ, artificij, & excogitationis hominum, numen eſſe ſimile. *Eſa. 40. 25.*

30 Temporibus igitur iſtius ignorantiæ conniuentia diſſimulatis, Deus nunc denuntiat omnibus vbique hominibus vt reſipiſcant.

31 Eo quòd ſtatuit diem quo iuſtè iudicaturus eſt orbem terrarum, per eum virum quem definiit, fide palàm facta omnibus, illo à mortuis excitato.

32 Quum audiſſent autem reſurrectionem mortuorum, alij quidem cauillabantur: alij verò dicebant, Audiemus te rurſus de hac re.

33 Et ita Paulus exiuit è medio eorum.

34 Quibus verò ei adhæſerunt & crediderunt, in quibus *fuit* Dionyſius Areopagita, & mulier nomine Damaris, & alij cum eis.

CAP. XVIII.

1 *Paulus Corinthi.* 6 *Gentes docentem.* 9 *solatur Dominus.* 12 *Coram Gallione accusatur.* 17 *sed frustra.* 18 *Hinc in Syriam,* 19 *deinde Ephesum profectus,* 23 *Galatia & Phrygia Ecclesias confirmat.* 24 *Apollos ab Aquila exquisitius institutus.* 28 *Christum magno cum fructu praedicat.*

1 POstea Paulus quum discessisset Athenis, venit Corinthum.

Rom. 16. 3. 2 Et reperto quodam Iudæo nomine *Aquila, Pontico natione, qui nuper venerat ex Italia, & Priscilla vxore eius (eo quòd edixisset Claudius vt omnes Iudæi Roma excederent) venit ad eos:

3 Et quia eiusdem erat artificij, mansit apud eos, & operabatur: erat enim ars illorum, conficere tabernacula.

4 Disserebat autem in synagoga omnibus Sabbathis, & in suam sententiam adducebat tum Iudæos, tum Græcos.

5 Vt autem venerunt è Macedonia Silas & Timotheus constringebatur Spiritu Paulus, pergens testificari Iudæis Iesum *esse* Christum illum.

Supr. 13. 51. Mar. 10. 4. 6 Ipsis autem sese opponentibus, ac blasphemantibus, *excussis vestibus dixit eis, sanguis vester super caput vestrum: purus ego, ab hoc tempore ad Gentes proficiscar.

7 Et digressus illinc, introiit domum cuiusdam nomine Iusti, colentis Deum, cuius domus erat confinis synagogæ.

8 * Crispus

8 Crispus autem præfectus synagogę cre- 1. Cor. 1.
didit Domino cum tota domo sua: multíque 14.
Corinthiorum audientes, credebant, & baptizabantur.

9 Dixit autem Dominus nocte per visionem Paulo, Ne time, sed loquere, & ne taceris.

10 Nam ego sum tecum, & nemo te inuadet vt tibi malefaciat, quoniam populus est mihi multus in hac vrbe.

11 Commoratus est itaque *illic* annum & sex menses, docens eos sermonem Dei.

12 Quum autem Gallio esset Proconsul Achaiæ, insurrexerunt cõcorditer Iudæi in Paulum, & adduxerunt eum ad Tribunal.

13 Dicentes, iste persuadet hominibus colere Deum contra Legem.

14 Paulo verò iam os aperturo, dixit Gallio Iudæis, Si qua iniuria esset, aut facinus malum, ô Iudæi, quatenus æquum esset, vos tolerarem.

15 Sin verò quæstio est de sermone & nominibus & Lege vestrate, ipsi videritis, iudex enim ego istarum rerum esse nolo.

16 Et abegit eos à tribunali.

17 Prehensum autem omnes Græci Sosthenem præfectum synagogæ cædebant ante tribunal: neque quicquam eorum Gallioni curę erat.

18 Paulus verò cùm adhuc *illic* permansisset dies multos, valedicto fratribus, enauigauit in Syriam: & cum eo Priscilla & Aquila, quum *totondisset caput Chenchreis: habebat enim votum. *Num. 6. 18. Inf. 21, 24*

19 Peruenit autem Ephesum, & eos ibi re-
liquit: ipse verò ingressus synagogam, dis-
ruit cum Iudæis.

20 Rogantibus autem ipsis vt diutiùs apud
ipsos maneret, non annuit.

21 Sed valedixit eis, dicens, Oportet om-
no me diem festum qui instat agere Hie-
1. Cor. 4. solymis: sed iterum reuertar ad vos, *Deo vo-
19. lente. Et prouectus est Epheso.

Iac. 4 15. 22 Quú nque descendisset Cæsaream, a-
cendissetque *Hierosolymam*, ac salutasset ec-
clesiam, descendit Antiochiam.

23 Et quum peregisset *illic* aliquantum
tempore, abiit, peragrans ordine Galati-
cam regionem & Phrygiam, confirmans om-
nes discipulos.

1. Cor. 1. 24 Iudæus autem quidam *Apollos nomi-
12. ne, Alexandrinus natione, vir eloquens, pe-
uenit Ephesum, potens in Scripturis.

25 Hic erat initiatus via Domini: & fer-
uens spiritu, loquebatur & docebat diligenter ea
quæ sunt Domini, sciens tantum Baptis-
Iohannis.

26 Cœpítq; liberè loqui in synagoga, quem
Rom. 16. 3 quum audissent * Aquila & Priscilla, assum-
pserunt eum, & exquisitiùs ei exposuer-
viam Dei.

27 Quum autem vellet transire in Achai-
iam, fratres *eum* adhortati scripserunt dis-
pulis vt exciperent eum: qui quũ aduenisset
multũ contulit iis qui crediderant per gra-

28 Magna enim contentione Iudæos mag-
ac magis redarguebat publicè, ostendens
Scripturas Iesum esse Christum illum.

CAP.

CAP. XIX.

1 Discipuli quidam Ephesi. 3 Iohannis doctrina imbuti. 2 ignorantes Spiritus sancti visibiles illas gratias quibus Deus regnum Filij sui ornauerat, baptizantur in nomine Iesu, 13 Exorcistæ Iudæi 16 à diabolo cæduntur. 19 Libri exuruntur magici 24 Demetrius 29 magnam in Paulum seditionem concitat.

1 FActum est autem interim dum Apollos esset Corinthi, vt Paulus peragratis superioribus partibus veniret Ephesũ: vbi quum discipulos inuenisset.

2 Dixit eis, Num Spiritum sanctam accepistis posteaquam credidistis? At illi dixerunt ei, Imò ne *hoc* quidem audiuimus, an sit Spiritus sanctus.

3 Tunc dixit eis, in quid ergo baptizati estis? At illi dixerunt, In Iohannis baptisma.

4 Dixit autem Paulus,* Iohannes quidem baptizauit baptismo resipiscentiæ, dicens populo, vt in eum qui venturus erat post ipsum, crederent, hoc est in Christum Iesum. Qui verò illud audierunt, baptizati sunt in nomen Domini Iesu.

Mat. 3. 11 *Mar.* 1. 8 *Luc* 3 1. *Ioh* 1. 26.

5 Et cùm imposuisset eis manus Paulus, venit Spiritus sanctus in eos, & loquebantur linguis, & prophetabant

6 Erant autem omnes isti viri circiter duodecim.

7 *Ipse* porrò ingressus Synagogam, liberè loquebatur, ad tres menses disserens & sua-

dens quæ ad regnum Dei pertinent.

8 Quum autem quidam indurarentur, & parere nollent, malè loquentes de via Dei apud multitudinem, abscedens ab illis, separauit discipulos, quotidie disserens in Schola tyranni cuiusdam.

9 Hoc autem factum est per biennium, *ita* vt omnes qui habitabant in Asia, tũ Iudæi tum Græci, audirent sermonem Domini Iesu.

10 Virtutes autem non vulgares edebat Deus per manus Pauli.

11 *Ita* vt etiam ad ægrotos deferrentur a corpore eius sudaria seu semicincta, & discederent ab eis morbi, & spiritus mali ab eis exirent.

12 Aggressi sunt verò quidam ex circulatoribus Iudæis exorcistis nominare super eos qui habebant spiritus malos, nomen Domini Iesu, dicẽtes Adiuramus vos per Iesum quem Paulus prædicat.

13 Erant autem quidam filij Sceuæ Iudæi principis Sacerdotum septem, qui hoc faciebant.

14 Respondens verò spiritus malus, dixit, Iesum noui, & Paulum scio: vos autem qui estis.

15 Et insiliit in eos homo in quo erat spiritus malus, & superatis illis, inualuit contra eos, ita vt nudi & vulnerati effugerent ex domo illa.

16 Id verò innotuit omnibus tum Iudæis tum Græcis qui habitabant Epheſi: & incidit timor in eos omnes: & magnificabatur nomen Domini Iesu.

17 Et multi eorum qui crediderant, veniebant confitentes & indicantes facta ſua.

18 Multi verò ex iis qui curioſa iſta exercerant, comportatos libros exuſſerunt in omnium conſpectu: quorum ſupputatis pretiis, repererunt denariorum quinquaginta millia.

19 Ita fortiter creſcebat ſermo Domini, & inualeſcebat.

20 His autem expletis, propoſuit Paulus per Spiritum peragrata Macedonia & Achaïa, proficiſci in Hieruſalem, dicens, Poſtquam fuero illic: oportet me etiam Romam videre.

21 Miſſis autem in Macedoniam duobus ex iis qui ipſi miniſtrabant, *videlicet* Timotheo & Eraſto, ipſe ſubſtitit ad tempus in Aſia.

22 Ortus eſt autem illo tempore tumultus non paruus ob viam *Domini*.

23 Nam quidam nomine Demetrius, ſignator argenti, qui faciebat templa Dianæ argentea, præbebat artificibus non paruum quæſtum.

24 Quibus congregatis, & iis qui in iſtiuſmodi rebus operam nauabant, dixit, Viri, ſcitis ex hoc quæſtu noſtras eſſe copias.

25 Et ſpectatis & auditis Paulum non ſolùm Epheſinam, ſed propè totiùs Aſiæ multam turbam perſuadendo auertiſſe, quòd dicat deos illos non eſſe qui manibus fiant.

26 Periculum eſt autē non ſolùm ne portio

ista nobis per ipsum confutata pereat, sed etiam ne magnæ deæ Dianæ templum in nihilo putetur, futurumque sit vt etiam destruatur maiestas eius, quam tota Asia & orbis colit.

27 *His* autem auditis, pleni excandescentia, clamauerunt, dicentes, Magna Diana Ephesiorum.

28 Et impleta est ciuitas tota confusione & irruerunt concorditer in theatrum, corripto Gaio & Aristarcho Macedonibus, sociis peregrinationis Pauli.

29 Paulo verò volente prodire ad populum non siuerunt eum *prodire* discipuli.

30 Sed & quidam ex Asiarchis quum essent ei amici, *nuntiis* ad eum missis, rogarunt ne se daret in theatrum.

31 Alij igitur aliud clamabant, erat enim concio confusa, & plerique nesciebant cuius *rei* causa conuenissent.

32 Ex turba verò *quidam* produxerunt Alexandrum, propellentibus eum Iudæis. Alexander igitur quum manu silentium fecisset, volebat causam dicere apud populum.

33 Quem vt cognouerunt Iudæum esse, vox extitit vna omnium, quasi ad horas duas clamantium, Magna Diana Ephesiorum.

34 Tum Scriba quum repressisset turbam, dixit, Viri Ephesij, quis enim est hominum qui nesciat Ephesiorum vrbem æditiuam esse magnæ deæ Dianæ, & à Ioue delapsi simulachri?

35 Quum igitur istis non possit contradi-

i, oportet vos ſedatos eſſe, nec quicquam præceps facere.

36 Adduxiſtis enim homines iſtos, neque ſacrilegos, neque contumelioſos in deam veſtram.

37 Quòd ſi Demetrius & qui cum eo ſunt artifices, negotium habent cum aliquo, agitur forum, & Proconſules ſunt: alij alios in ius vocent.

38 Si quid autem de rebus aliis requiritis, in legitima concione explicabitur.

39 Nam periculum eſt ne poſtulemur ſeditionis propter *diem* hodiernum, quum nulla ſubſit cauſa ob quam poſſimus reddere rationem concurſus iſtius. Et quum hæc dixiſſet, dimiſit concionem.

CAP. XX.

1 *Paulus iter in Macedoniam inſtituit.* 8 *Troade in mediam noctem ſermonem protendens,* 9 *Eutychum per feneſtram delapſum,* 10 *reſuſcitat.* 15 *Miletum* 17 *vocatis Epheſinis presbyteris,* 23 *quid ſe* 28 *& alios manere, expenit.*

1 Poſtquam autem ceſſauit tumultus, quũ aduocaſſet Paulus diſcipulos, & complexus eſſet, abiit profecturus in Macedoniam.

2 Quum autem illas partes peragraſſet & hortatus illos fuiſſet multo ſermone, venit in Græciam,

3 Et ibi peractis menſibus tribus, quum ei in Syriam proiecturo factæ fuiſſent à Iu-

dæis insidiæ, censuit reuertendum per Macedoniam.

4 Comitabantur autem eum vsque in Asiam Sopater Beroæensis: Thessalonicenses verò, Aristarchus & Secundus, & Gaius Derbæus, & Timotheus, Asiani verò, Tychicus & Trophimus.

5 Qui cum præiuissent, expectarunt nos Troade:

6 Nos verò enauigauimus Philippis post dies Azymorum, & venimus ad eos Troadem intra dies quinque, vbi egimus dies septem.

7 Primo autem die hebdomadis, coactis discipulis ad frangendum panem, Paulus disserebat, abiturus postridiè: produxítque sermonem vsque in mediam noctem.

8 Erant verò lucernæ multæ in cœnaculo vbi erant congregati.

9 Sedens autem quidam adolescens nomine Eutichus in fenestra, demersus somno profundo, quum diutius differeret Paulus, præ somno ruens, decidit ex tertia contignatione deorsum, & sublatus est mortuus.

10 Quum descendisset autem Paulus, procubuit in eum: & complexus dixit, Ne tumultuamini: anima enim eius in ipso est.

11 Quum igitur ascendisset, fregisséque panem & cibum sumpsisset, diu colloquutus, vsque ad diluculum, ita *demum* profectus est.

12 Adduxerunt autem puerum viuum, & recreati sunt non mediocriter.

13 Nos verò progressi ad nauem, proiecti sumus

Asson, illinc recepturi Paulum: sic enim constituerat, pedibus ipse iter facturus.

14 Vt autem coniunxit *sese* nobiscum Asson, recepto eo venimus Mitylenen.

15 Et quum illinc abnauigassemus, sequenti die peruenimus contra Chium, postridiè verò appulimus Samum: & quum diuersati essemus Trogylij, sequenti die venimus Miletum.

16 Decreuerat enim Paulus præternauigare Ephesum, ne ipsi contingeret tempus terere in Asia. Festinabat enim si fieri posset, vt die Pentecostes essemus Hierosolymis.

17 Missis autem Mileto *nuntiis* Ephesum, accersiuit Presbyteros Ecclesiæ.

18 Qui quum ad ipsum venissent, dixit eis, Vos scitis, quomodo à primo die ingressus sum Asiam, vobiscum per omne tempus fuerim:

19 Seruiens Domino cum omni modestia & multis lachrymis ac tentationibus, quæ mihi euenerunt in Iudæorum insidiis:

20 Vt nihil subterfugerim eorum quæ vobis conducerent, quominus *ea* vobis annunciarem, & docerem vos publicè & domatim.

21 Testificans Iudæis simul & Græcis conuersionem ad Deum, & fidem in Dominum nostrum Iesum Christum.

22 Et nunc ecce, ego vinctus Spiritu, proficiscor in Hierusalem, ignorans quæ in ea mihi occurrent:

23 Nisi quòd Spiritus sanctus per singulas

vrbes testificatur, dicens, vincula & afflictiones me manere.

24 Sed nullius rei habeo rationem, neque vita mea mihi ipsi chara est, vt peragam cursum meum cum gaudio, & ministerium quod accepi à Domino Iesu, ad testificandum Euangelium gratiæ Dei.

25 Et nunc, ecce, ego scio non amplius visuros faciem meam vllos ex vobis omnibus per quos transiui prædicans regnum Dei.

26 Ideò testor vobis hodierno die, me purum esse à sanguine omnium.

27 Non enim subterfugi quominus annuntiarem vobis omne Dei consilium.

28 Attendite igitur vosipsos, & totum gregem, in quo vos Spiritus sanctus constituit Episcopos ad pascendam Ecclesiam Dei, quam proprio illo sanguine acquisiuit.

29 Ego enim hoc noui, post discessum meum lupos graues, non parcentes gregi ingressuros esse in vos.

30 Et ex vobisipsis exorituros qui loquantur peruersa, vt discipulos post se abstrahant.

31 Ideò vigilate, memores me per triennium nocte & die non cessasse cum lacrymis monere vnumquemque.

32 Et nunc quoque, fratres, commendo vos Deo & sermoni gratiæ ipsius: qui *quidem Deus* potest superstruere, & dare vobis quod hæreditatis iure possideatis cum sanctificatis omnibus.

33 Argentum & aurum aut vestem nullius concupiui:

34 Imò

34 Imò ipſi noſtis, * vſibus meis & iis qui 1. Cor. 4.
cum ſunt, manus iſtas miniſtraſſe. 12

35 In omnibus oſtendi vobis oportere ſic 1. Th. 2. 9.
laborando ſuſcipere infirmos, & meminiſſe 2. Th 3. 8.
verborum Ieſu, ipſum *videlicet* dixiſſe, Beatũ
eſt dare, potiùs quàm accipere.

36 Et quum hæc dixiſſet, poſitis genibus
ſuis, orauit cum illis omnibus.

37 Magnus autem fletus omnium ortus eſt:
& ruentes in collum Pauli, deoſculabantur
eum.

38 Cruciati maximè ob ſermonem quem
dixerat, ipſos non eſſe amplius faciem eius
conſpecturos: & deduxerunt eum ad na-
uem.

CAP. XXI.

*1 Paulus Hieroſolymam tendens, 8 Cæſarea Phi-
lippum Euangeliſtam conuenit. 10 cuius etiam
vincula prædicit Agabus. 17 Hieroſolymam
quum aduenisſet 26 Templum ingreſſus, 27
co prehenditur à Iudæis. 32 Per Lyſiam tri-
bunum iiſdem eripitur.*

1 VT autem prouecti ſumus, auulſi ab eis
recto curſu venimus Coum, ſequẽti die
Rhodum, & illinc Patara.

2 Et inuenta naui quæ traiiciebat in Phœ-
nicem ea conſcenſa, prouecti ſumus.

3 Quum autem cœpiſſet nobis apparere Cy-
prus, ea ad ſiniſtram relicta, nauigauimus in
Syriam, & deuecti ſumus Tyrum: illic enim

nauis erat ſuum onus expoſitura.

4 Permanſimus autem ibidem dies ſeptem, inuentis diſcipulis: qui Paulo dicebant per Spiritum, ne aſcenderet in Hieruſalem.

5 Sed peractis illis diebus abiimus, omnibus deducentibus nos cum vxoribus & liberis donec vrbem exiuiſſemus & poſitis genibus in littore, precati fuimus:

6 Et alij alios complexi, conſcendimus nauim: illi autem reuerſi ſunt ad ſuos.

7 Nos verò nauigatione perfecta, peruenimus Tyro Ptolemaida: & ſalutatis fratribus manſimus diem vnum apud eos.

8 Poſtridiè verò egreſſi Paulus & nos qui cum eo eramus, venimus Cæſaream & ingreſſi domum * Philippi Euangeliſtæ, (qui erat vnus ex illis ſeptem) manſimus apud eum.

Sup. 6.5.

9 Huic autem erant quatuor filiæ virgines prophetantes.

10 Et quum *illic* permanſiſſemus dies complures, deſcendit ex Iudæa quidam Propheta nomine Agabus.

11 Qui quum veniſſet ad nos, ſumpſit zonam Pauli, & vinctis ſibi pedibus ac manibus dixit. Hæc dicit Spiritus ſanctus, Virum cuius eſt hæc zona, ita vincient in Hieruſalem Iudæi, tradéntque in manus Gentium.

12 Vt verò iſta audiuimus, rogabamus & nos & qui in eo loco erant, ne aſcenderet Hieruſalem.

13 Tunc reſpondit Paulus, Quid facitis

Flentes

res & comminuentes cor meum : Nam ego non solùm vinciri, sed & mori paratus sum in Hierusalem pro nomine Domini Iesu.

14 Quum igitur non assentiretur, acquieuimus, dicentes, Fiat Domini voluntas.

15 Porrò post dies istos collectis sarcinis ascendimus in Hierusalem.

16 Venerunt autem simul etiam *quidam* ex discipulis Cæsarea nobiscum, adducentes secum apud quem hospitaremur, Manasonem quendam Cyprium antiquum discipulum.

17 Quum igitur peruenissemus Hierosolymam, libenter exceperunt nos fratres.

18 Sequenti autem die introiit Paulus nobiscum ad Iacobum: & omnes presbyteri adfuerunt:

19 Quos complexus, exposuit sigillatim quæ Deus fecisset inter gentes per ipsius ministerium,

20 At illi his auditis, glorificauerunt Dominum: & dixerunt ei, Conspicis frater, quot sint millia Iudæorum qui crediderunt: súntque omnes accensi zelo Legis.

21 Audierunt autem de te ex aliorum sermone, te defectionem à Mose docere omnes qui inter Gentes sunt Iudæos, & dicere eos non debere circumcidere filios, neque *secundum* ritus ambulare.

22 Quid est ergo? omnino oportet conuenire multitudinem: audient enim te veniſſe.

23 Hoc igitur fac quod tibi dicimus: Sunt nobis viri quatuor voto obnoxij.

24 His assumptis sanctificator cum eis, &

Supr. 18. adde ad eorum ſumptus, vt * radant capita: & 18. nolint omnes nihil eſſe eorũ quæ de te fama *Num.* 6. accęperunt, ſed te quoque ita incedere vt Le- 28. gem obſerues.

25 De ijs autem qui crediderunt ex Gentibus, nos ſcripſimus, & decreuimus ne quid huiuſmodi obſeruent, niſi vt caueant ab ijs quæ ſũt immolata ſimulachris, & à ſanguine, & ſuffocatis, & ſcortatione.

26 Tum Paulus aſſumptis viris illis ſequenti die cum eis ſanctificatus ingreſſus eſt in templum, denũtiãs expletionem dierum ſanctificationis, vſquedũ oblata fuit pro vnoquóque eorum oblatio.

27 Quum autem ſeptem illi dies iam eſſent explendi, quidam Iudęi ex Aſia tum conſpicati in templo, conturbarunt totam turbam, & iniecerunt manus in eum,

28 Clamantes, Viri Iſraëlitæ ſuccurrite: hic eſt homo ille qui aduerſus populum & Legẽ & locum hunc omnes vbique docet atque adeò Græcos introduxit in templũ & polluit ſanctum locum iſtum.

29 (Viderant enim antea Trophimum Epheſium in vrbe cũm eo, quem exiſtimabant fuiſſe à Paulo introductum in templum.)

30 Commota eſt igitur vrbs tota, & factus eſt concurſus populi: & prehenſum Paulum trahebant è templo ſtatímque clauſæ ſunt fores.

31 Studentibus autem ipſis eum trucidare, peruenit fama ad Tribunum cohortis, totam Hieruſalem conturbatam eſſe.

32 Qui, eo ipſo *momento* acceptis militibus ac

26 Centurionibus, decurrit ad illos. At illi cū vidissent tribunum & milites, cessarunt verberare Paulum.

33 Tunc appropinquans Tribunus prehendit eum, & iussit vinciri catenis duabus: & percontatus est quisnam esset, & quid fecisset.

34 Alij autem aliud clamabant in turba: & quum non posset certi *quicquam* cognoscere propter tumultum, iussit duci in castra.

35 Quum igitur peruenisset ad gradus, euenit vt portaretur à militibus propter violentiam turbæ.

36 Sequebatur enim multitudo populi clamans, Tolle eum.

37 Et quum iam introducendus esset in castra Paulus, dicit Tribuno, Licét-ne mihi aliquid tibi dicere? Qui dixit, Græcè nosti?

38 Nonne tu es Ægyptius ille qui ante hos dies ad seditionem concitasti, & eduxisti in desertum quatuor millia sicariorum?

39 Dixit autem Paulus, Ego quidem sum Iudæus Tarsensis, non obscuræ Cilicum vrbis ciuis: cæterùm rogo te, permitte mihi vt alloquar populum.

40 Quum igitur ille permisisset, Paulus stans in gradibus, manu silentium postulauit à plebe: & magno silentio facto, loquutus est lingua Hebræa, dicens:

CAP. XXII.

1 *Paulum rationem fidei suæ reddentem* 22 *aliquandiu Iudæi audiunt.* 23 *Illis verò claman-*

tibus, 24 virgis examinari iussus 27 Romanum ciuem esse declarat.

1 VIri fratres & patres, audite meam qua nunc apud vos vtor, defensionem.

(2 Quum audissent autem eum Hebraica lingua ipsos alloqui, magis præbuerunt silentium, & dixit:)

3 Ego quidé sũ Iudæus, natus Tarsi, *vrbe Cilicię*, nutritus verò in hac ipsa vrbe ad pedes Gamalielis, institutus ad exquisitam formam patriæ Legis, zelo Dei accensus, sicut & vos omnes estis hodiè.

4 Qui hoc vitæ genus persequutus sum vsque ad mortem, vinciens ac tradens in carceres, tum viros tum mulieres.

6 Vt & Pontifex maximus mihi testis est & totus seniorum ordo, à quibus etiam epistolis ad fratres acceptis, Damascum proficiscebar, adducturus etiam eos qui illic essent vinctos in Hierusalem, vt punirentur.

6 Euenit autem mihi iter facienti, & appropinquanti Damasco circiter meridié, vt repente è cœlo circumfulserit me lux multa,

7 Cecidíque in solum, & audiui vocem dicentem mihi, Saul, Saul, quid me persequeris?

8 Ego verò respõdi, Quis es Domine? Dixitque mihi, Ego sum Iesus Nazarenus, quem tu persequeris.

9 Portò qui mecum erant, Lucem quidem conspexerunt & expauefacti sunt: vocem autem

rem non audierant eius qui loquebatur mecum.

10 Dixi verò, Quid faciam Domine? Dominus autem dixit mihi, Surge ac proficiscere Damascum: & illic tibi dicetur de omnibus quæ constituta sunt tibi vt facias.

11 Quum verò non viderem præ gloria luminis illius, manu deductus ab ijs qui mecum erant, veni Damascum.

12 Ananias autem quidam, vir pius secundùm legem, testimonio ornatus omnium illic habitantium Iudæorum.

13 Veniés ad me, & adstans dixit mihi, Saule frater, recipe visum. Et ego eodem illo momento sum eum intuitus.

14 Ipse autem dixit, Deus patrum nostrorum delegit te qui cognosceres ipsius voluntatem, & videres iustum illum, & audires vocem ex ore ipsius.

15 Nam eris ei testis apud omnes homines, eorum quæ vidisti & audisti.

16 Nunc igitur quid cunctaris? exurge, & baptizare, & ablue peccata tua, inuocato nomine Domini.

17 Euenit autem mihi reuerso in Hierusalem quum precarer in templo, vt raperer extra me:

18 Et viderem eum dicentem mihi, Festina & exi citò ex Hierusalem: quoniam non accipient testimonium tuum de me.

19 Et ego dixi, Domine ipsi sciunt me pertraxisse in carcerem, & cæcidisse per singulas synagogas eos qui credebant in te.

20 Et quum funderetur sanguis Stephani

martyris tui, ego quoque adstabam, & assentiebar cædi illius, & custodiebam pallia eorum qui interficiebant eum.

21 Tum *is* dixit mihi, Proficiscere: nam ego te procul ad Gentes mittam.

22 Audiebant autem eum ad hunc usque sermonem: tum verò sustulerunt vocem suam dicentes, Tolle è terra *hominem* istiusmodi non enim conuenit eum viuere.

23 Clamantibus autem eis, & proiicientibus pallia, & puluerem iactantibus in aëra

24 Iussit Tribunus eum duci in castra, dixitque vt in eum flagellis inquireretur: vt resciret quam ob causam sic clamarent aduersus eum

25 Quum autem adstrinxissent eum loris, dixit adstanti Centurioni Paulus, Num hominem Romanum & indemnatum licet vobis flagellare?

26 *Hoc* verò quum audiisset Centurio: abiit Tribunum, & annuntiauit ei dicens, Vide quid facturus sis: homo enim iste Romanus est.

27 Accedens autem Tribunus dixit ei, Dic mihi, num tu Romanus es? At ille dixit, etiam.

28 Et respondit Tribunus, ego multa summa ciuitatem istam acquisiui. Paulus autem ait, Ego verò etiam natus sum *ciuis*.

29 Statim igitur abscesserunt ab eo qui fuerant in eum inquisituri: sed & Tribunus quoque timuit, cognito eum Romanum esse, quoniam eum vinxerat.

30 Postridie verò volens pro certo scire cur

eius rei accusaretur à Iudæis, soluit eum è vinculis, & iussit principes Sacerdotum venire, totúmque ipsorum consessum: ac deductum Paulum statuit coram eis.

CAP. XXIII.

1 Paulum causam dicentem. 2 Ananias percuti iubet. 7 Dissensio inter ipsius accusatores oritur. 11 Consolatur Deus Paulum. 14 De Iudæorum insidiis. 20 Tribunus certior factus. 17 Paulum Felici præsidi mittendum curat.

1 INtentis autem in consessum oculis Paulus ait, Viri fratres, ego omni conscientia bona seruiui Deo hunc vsque diem.

2 Ananias autem Pontifex maximus imperauit iis qui ipsi adstabant, vt os eius cæderent.

3 Tum Paulus dixit ei, Futurum est vt percutiat te Deus, paries dealbate: & tu sedes iudicans me secundum Legem, & Legem transgrediens iubes me cædi?

4 Tum qui adstabant dixerunt, Pontifici maximo Dei conuitiaris?

5 Dixit autem Paulus, nesciebam, fratres, pontificem esse maximum, scriptum est enim: Principi populi tui non maledices: *Exod. 22. 8.*

6 Quum verò nosset Paulus vnam quidem partem esse Sadducæorum, alteram verò Phariſæorum, clamauit in consessu, viri fratres, * ego Phariſæus sum, filius Phariſæi: de spe & resurrectione mortuorum ego in iudicium vocor. *Supr. 24. 22. Philip. 3.*

7 Quũ autẽ hoc esset loquutus, orta est seditio inter Pharisæos ac Sadducæos: & diuisa est multitudo.

8 Nam Sadducæi quidem dicunt, non esse resurrectionem, neque Angelum, neque Spiritum: Pharisæi autem vtrumque confitentur.

9 Ortus est igitur clamor magnus: & quũ surrexissent Scribæ ex partibus Pharisæorum depugnabant, dicentes, Nihil mali inuenimus in homine isto: quod si Spiritus loquutus est ei, seu Angelus, ne repugnemus Deo.

10 Et quum magna seditio esset, veritus Tribunus ne Paulus ab ipsis discerperetur, iussit militum manum descendere, & eum rapere de medio eorum, ac ducere in castra.

11 Sequente verò nocte, adstans ei Dominus, dixit, Confide Paule, vt enim testificatus es de me in Hierusalem, sic te oportet etiam Romæ testificari.

12 Orta autem die quidam ex Iudæis facta coitione deuouerunt sese, dicentes, neque esturos se, neque bibituros vsquequò trucidassent Paulum.

13 Erant autem plures quàm quadraginta *viri* qui hanc coniurationem fecerant.

14 Qui adierunt principes Sacerdotum & seniores, & dixerunt, Deuotione deuouimus nosmetipsos, nihil gustaturos vsquequò trucidauerimus Paulum.

15 Nunc ergo vos indicate Tribuno excõfessus voluntate vt eum cras ad vos deducat, veluti exquisitius percognituros de iis quæ ad eum *spectant*: nos verò, priusquàm appropin-

propinquet, parati sumus ipsum interimere.

16 Quum autem filius sororis Pauli audisset insidias, venit: & ingressus in castra annuntiauit Paulo.

17 Paulus autem aduocato quodam ex Centurionibus, ait, adolescentem hunc abduc ad Tribunum: habet enim quod annuntiet ei.

18 Ille igitur acceptum eum duxit ad Tribunum, & dixit, Vinctus Paulus aduocatum me rogauit, vt hunc adolescentem ducerem ad te qui aliquid habeat quod tibi loquatur.

19 Tribunus verò prehensa eius manu, cùm secessisset seorsum, percõtatus est, Quid est quod habes mihi annuntiandum.

20 *Ille* autem dixit, Iudæi constituerant te rogare vt cras Paulum deducas in consessum, quasi aliquid exquisitiùs percontaturi sunt de eo.

21 Tu verò ne ipsis assentitor, insidiantur enim qui ex istis viri plures quadraginta, qui seipsos deuouerunt, neque esuros neque bibituros vsquequò interemerint eum, & nunc parati sunt, exspectantes quid ad te renuntietur.

22 Tribunus igitur dimisit adolescentem, quum ei præcepisset *vt* nulli effutiret quod hæc ipsi indicasset.

23 Et aduocatis duobus quibusdam ex Centurionibus, iussit vt pararent milites ducentos qui proficiscerentur Cæsaream vsque, & equites septuaginta, & stipatores ducentos, à

tertia hora noctis:

24 Et vt iumenta præberent, vt impositum Paulum saluum perducerent ad Felicem præsidem.

25 Scripta Epistola quæ hanc summam contineret

26 Claudius Lysias præstantissimo præsidi Felici Salutem.

27 Virum hunc comprehensum à Iudæis, quum iam esset ab eis interimendus, superueniens cum militum manu erui, quum cognouissem Romanum esse.

28 Et volens scire causam cur eum criminarentur, deduxi eum in ipsorum consessum:

29 Quem comperi accusari de quæstionibus Legis ipsorum, nullius criminis reũ quod sit dignum morte aut vinculis.

30 Quum autem mihi indicatum esset insidias huic viro factum iri à Iudæis, eo ipso momento misi *eum* ad te: & denuntiaui quoque accusatoribus vt quę habent aduersus eum, dicant apud te, Vale.

31 Milites igitur sicut ipsis præceptum erat, acceptum Paulum duxerunt nocte Antipadrida.

32 Postero autem die relictis equitibus qui cum eo irent, reuersi sunt in castra.

33 Qui quum veniissent Cæsaream, & reddidissent Epistolam Prę̃sidi, stiterunt coram eo etiam Paulum.

34 Quum legisset autem *literas* Præses, & interrogasset ex qua prouincia esset, accognouisset esse ex Cilicia:

35 Audiam te, inquit, quum accusatores quoq;

quoque tui adfuerint. Iussitque in prætorio Herodis ipsum custoditi.

CAP. XXIIII.

1 Tertullo accusante. 10 Paulus pro se causam dicit. 25 Præsidi & eius uxori Christum annuntiat, sperata pecuniam cùm frustrà Felix expectasset. 28 prouincia decedens, vinctum Paulum relinquit.

1 QVinque autem post diebus descendit Pontifex maximus Ananias cum senioribus, & Tertullo quodam oratore: qui comparuerunt coram Præside contra Paulum.

2 Citato igitur eo, cœpit accusare Tertullus, dicens

3 Multa per te pace potientes, rebúsque recte ac fœliciter in hac gente prudentia tua gestis, & prorsus & vbique *id* agnoscimus, præstantissime Felix, cum omni gratiarum actione.

4 Ne verò te diutiùs interpellem, rogo te vt audias nos paucis pro tua æquitate.

5 Comperimus enim virum hunc *esse* pestilentem, & qui mouit seditionem omnibus Iudæis per vniuersum orbem, & principem sectæ Nazareorum,

6 Qui templum quoque tentauit profanare: quemetiam prehensum voluimus secundum Legem nostram iudicare,

7 Sed interueniens tribunus Lysias, cum magna vi abduxit eum è manibus nostris,

8 Iussis ipsius accusatoribus ad te venire: a quo poteris ipse inquisitione habita, de omnibus istis cognoscere de quibus nos eum accusamus.

9 Consenserunt autem etiam Iudæi, dicentes hæc ita se habere.

10 Respondit autem Paulus, quum innuisset ei Præses vt loqueretur, Quia te à multis annis isti genti præfuisse scio, meliore animo quæ pro me faciunt, excipiendo dicam.

11 Quum tu possis nosse non plures *esse* dies quàm duodecim, ex quo ascendi adoraturus in Hierusalem.

12 Neque verò me in templo inuenerunt cum aliquo differentem, aut coitionem turbæ facientem, neque in synagogis, neque in vrbe?

13 Neque probare possunt ea de quibus nunc me accusant.

14 Hoc verò tibi confiteor, me secundum viam illam quam sectam dicunt, ita seruire patrio Deo, vt qui credam omnibus quæ in Lege & in Prophetis scripta sunt:

15 Et spem habeam in Deum, fore quam etiam ij ipsi expectant resurrectionem mortuorum, tum iustorum, tum iniustorum.

16 In hoc igitur ipse *me* exerceo, vt conscientiam habeam sine offendiculo apud Deum & apud homines semper.

17 Pluribus autem annis interiectis, veni eleemosynas exhibiturus genti meę & oblationes;

18 Inter quę inuenerunt me sanctificatum in templo, non *tamen* cum turba, neque cum tumultu

tumultu quidam ex Asia Iudęi.

19 Quos oportuit apud te adesse,& accusare si quid haberent aduersum me.

20 Aut hi ipsi dicant si quod inuenerint in me iniustè factum, quum ego starem in consessu.

21 Nisi de hac vna voce qua clamaui quũ inter eos starem. De resurrectione mortuorum, ego in iudicium vocor hodie à vobis.

22 Auditis autem his Felix distulit eos Post quam exquisitiùs pernouero quæ ad sectam istam pertinent, inquiens, Quum tribunus Lysias descenderit, pernoscam vestrum negotium.

23 Edicto etiam Centurioni *vt* seruaretur Paulus ac laxaretur, & ne quem prohiberet ex ipsius familiaribus ei ministrare, aut eum adire.

24 Aliquot autem pòst diebus quum adesset Felix cum Drusilla vxore sua, quæ erat Iudæa, accersiuit Paulum, & audiuit eum de fide quæ est in Christum.

25 Differente autem ipso de iustitia,& cõtinentia,& iudicio futuro; expauefactus Felix respondit, Ad præsens abi, oportunitatem autem nactus accersam te.

26 Simul & illud sperans, fore vt pecunia ipsi daretur à Paulo, vt eum *vinculis* exolueret: quamobrem etiam frequentiùs eum accersens, colloquebatur cum eo:

27 Biennio autem expleto accepit successorem Felix Porcium Festũ, & volens gratiam inire à Iudęis Felix, reliquit Paulum vinctũ.

CAP. XXV.

Festus succedens. 6 Iubet Paulum adduci. 7 Paulus Cæsarem appellat. 14 Festus Agrippæ regi negotium Pauli exponit. 23 Eundem illi sistit. 27 Vt causam cognoscat.

1 FEstus ergò ingressus prouinciam tribus pòst ascendit Hyerosolymam, ab urbe Cæsarea.

2 Comparuerunt autem coram eo Pontifex maximus & primarij ex Iudæis contra Paulum, & eum precati sunt.

3 Petentes gratiam aduersus eum, vt accerseret eum in Hierusalem: factis insidijs vt *eum* in via interimerent.

4 Festus autem respondit, seruari Paulum Cęsareæ, se verò citò *illic* profecturum.

5 Qui ergo inter vos, inquit, possunt, vna descendant: & si quid est in hoc viro improbum, accusent eum.

6 Et actis inter eos diebus non pluribus quàm decem, quum descendisset Cæsaream, postero die sedit pro tribunali, iussitq; Paulum adduci.

7 Qui quum venisset: circumstèterunt eum qui Hierosolymis descenderant Iudæi, multas & graues criminationes adferentes aduersus Paulum, quas non poterant demonstrare.

8 Quũ ipse excuperet, se neque in Legem Iudæorum, neque in templum, neq; in Cæsarem quicquam peccasse.

9 Sed

9 Sed Festus volens gratiam inire à Iudęis respondens Paulo dixit, Vis Hierosolymam ascendere: & illic de his iudicari apud me?

10 Dixit autem Paulus, Ad tribunal Cæsaris sto, vbi me oportet iudicari: Iudæis nullam iniuriam feci, sicut & tu pulchrè nosti.

11 Nam si quam iniuriam ac dignum morte aliquid feci, non recuso mori: sin verò nihil est *eorum* quorum isti me accusant, nemo potest me illis condonare. Cęsarem appello.

12 Tunc Festus cum consilio colloquutus, respondit, Cæsarem appellasti? ad Cęsarem proficisceris.

Diebus autem aliquot exactis, Agrippa rex & Bernice venerunt Cæsaream, salutaturi Festum.

14 Et quum dies complures illic egissent, Festus regi exposuit quę ad Paulum *spectabant*, dicens, Vir quidam est relictus à Felice vinctus:

15 De quo, quum peruenissem Hierosolymam, indicarunt mihi principes Sacerdotum & seniores Iudęorum, petentes damnationem aduersus eum.

16 Quibus respondi, non esse Romanis morem quempiam perdendum dare, priusquam is qui accusatur in conspectu habeat accusatores, & locum defensionis accipiat super crimine.

17 Quũ ergo huc conuenissent absque vlla dilatione cõsequenti die quum sedissem pro

tribunali, iussi adduci hominem.

18 Cuius accusatores quum adstarent, nullum crimen obiiciebant eorum quæ ego suspicatus eram:

19 Sed quæstiones quasdam de sua superstitione habebant aduersus eum, & de quodam Iesu defuncto, quem affirmabat Paulus viuere.

20 Dubitans autem ego in eiusmodi quæstione, dixi, num vellet proficisci in Ierusalem & illic iudicari super istis.

21 Quũ verò Paulus appellasset vt seruaretur Augusti cognitioni, iussi eum seruari quousque mitterem eum ad Cęsarem.

22 Agrippa verò dixit Festo, velim & ipse hominem audire. At ille, Cras, inquit, audies.

23 Postero igitur die quũ venissent Agrippa & Bernice, cum multa ostentatione, & introiissent in auditorium cum Tribunis & primentibus eius vrbis ciuibus, iubente Festo, ductus est Paulus.

24 Tum Festus, Agrippa rex, inquit, & omnes qui simul adestis nobiscũ; conspicitis de quo omnis multitudo Iudæorũ compellauit me & Hierosolymis & hîc, vociferans non oportere ipsum viuere ampliùs.

25 Ego verò quum comperissem nihil dignum morte eum fecisse, & is ipse appellasset Augustum, decreui eum mittere,

26 De quo quid certi scribam Domino habeo: quapropter adduxi eum ad vos, & maximè ad te rex Agrippa, vt inquisitione habita, habeam quod scribam.

27 Nam

27 Nam præter rationem mihi videtur, mittere vinctum, & crimina in eum *collata* non significare.

CAP. XXVI.

1 Paulus coram Agrippa. 4 Vitam actam à iuuentute. 16 Vocationémque suam. 22 tanta authoritate exponit. 28 Vt etiam Regis animum nonnihil flecteret. 30 Sed re infecta discedunt proceres.

1 AGrippa verò Paulo dixit, Permittitur tibi pro teipso dicere. Tunc Paulus extenta manu, hac defensione vsus est.

2 Super omnibus de quibus postulor à Iudæis, rex Agrippa, beatum me dico quòd sim hodie causam apud te dicturus.

3 Maximè quòd te gnarum esse sciam omnium quæ apud Iudæos sunt & consuetudinum & quæstionum, ideò rogo te vt patiéter me audias.

4 Itaque vitam meam actam à iuuentute quæque à principio fuit in gente mea Hierosolymis: sicut omnes Iudæi.

5 Vt qui antea nouerint me, iam inde à maioribus (si velint testari) secundum exquisitissimam illam sectæ nostræ religionis vixisse Phariſæum.

6 Nunc verò ob spem promissionis factæ patribus nostris à Deo, sto in iudicium vocatus.

7 Ad quam *promissionem* duodecim tribus nostræ, Deo nocte & die perpetuò seruientes,

sperant se peruenturas, de qua spe postulo rex Agrippa, à Iudæis.

8 Quid? incredibile iudicatur apud vos quòd Deus mortuos excitet?

9 Equidem statueram apud me aduersus nomen Iesu Nazareni multa oportere me contraria facere.

Supr. 8. 5. 10 * Quod etiam feci Hierosolymis: & multos sanctorum ego carceribus inclusi, principibus Sacerdotum potestate accepta, & quum *ab eis* interimerentur, tuli suffragium.

11 Ac per omnes synagogas sæpè ipsos puniens, coegi ad blasphemandum & supra modum furens aduersus eos, persequutus sum eos exteras vsque ciuitates.

Supr. 9. 2. 12 Inter quæ etiam * proficiscens Damascum cum potestate & procuratione principum Sacerdotum.

13 Die medio, Rex, in via vidi cœlitùs lucem, quæ splendorem solis superabat, circumfulsisse me & eos qui mecum iter faciebant.

14 Quum autem omnes nos decidissemus in terram, audiui vocem alloquentem me & dicentem Hebraica lingua, Saul, Saul, quid me persequeris? durum *est* tibi contra stimulos calcitrare.

15 Ego autem dixi, Quis es Domine? At ille dixit, ego sum Iesus quem tu persequeris.

16 Sed exurge, & sta in pedes tuos: ideo enim apparui tibi vt designarem te ministrum ac testem tum eorum quæ vidisti, tum eorum *in* quibus apparebo tibi.

17 liberans

17 Eruens te ex hoc populo, & Gentibus, ad quos nunc te mitto.

18 Vt aperias oculos eorum, vt se conuertant à tenebris ad lucem, & à potestate Satanæ ad Deum, vt remissionem peccatorum & sortem inter sanctificatos accipiant per fidē quæ est in me.

19 Vnde rex Agryppa, non fui rebellis cœlesti visioni:

20 Sed iis qui sunt Damasci primum, & Hierosolymis, & per omnem regionem Iudææ, deinde & Gentibus annuntiaui vt resipiscerent & conuerterent se ad Deum, opera facientes digna iis qui resipuissent. *Supr. 12. & 14.*

21 Horum causa Iudæi * me in templo comprehensum tentarunt manibus suis interficere. *Supr. 21. 30.*

22 Sed auxilium à Deo nactus perstiti in hunc vsque diem, testificans *ista* tum paruis tum magnis, nec quicquam dicens extra ea quæ Prophetæ ac Moses futura prædixerunt.

23 *Nempe* Christum esse passurum, ac primum ex resurrectione mortuorū, lucem annuntiaturum huic populo & Gentibus.

24 Hæc autem ipso pro se excipiente, Festus magna voce ait, Insanis Paule: multæ literæ te ad insaniam propellunt.

25 Tunc ille, non insanio, inquit, præstantissime Feste, sed vera ac sobria verba eloquor.

26 Scit enim ista Rex, apud quem etiā liberè loquor: nam latere eum quicquam ho-

rum non arbitror. neque enim in angulo gestum est.

27 Credis Rex Agrippa prophetis? scio te credere.

18 Agrippa autem dixit Paulo, Propemodum persuades mihi vt fiam Christianus.

29 Tum Paulus dixit, Optarim à Deo vt & propemodum & admodum non tu modò, sed omnes etiam qui me audiunt hodie, fiant essetis tales qualis ego sum, exceptis istis vinculis.

30 Quum autem hæc dixisset, surrexit Rex ac Præses & Bernice, & qui considerant cum eis:

31 Et quum secessissent, loquebantur alij ad alios, dicentes, Nihil morte aut vinculis dignum fecit homo iste:

32 Agrippa verò Festo dixit. Absolui poterat homo iste, nisi appellasset Cæsarem.

CAP. XXVII.

1 *Paulo. 7 9 periculosam nauigationem præmonenti.* 11 *non creditur* 14 *Diu ventis undiq. iactati.* 31. 41 *naufragium faciunt:* 34 *omnes tamen salui.* 44 *in terram euadunt.*

1 VT autem decretum fuit de nostra nauigatione in Italiam, tradiderunt tũ Paulum, tum quosdam alios vinctos Centurioni nomine Iulio, cohortis Augustæ.

1. *Cor.* 11: 23. 2 * Conscenso igitur nauigio Adramyttino, nauigaturi secundum Asiæ regiones, proiecti sumus, & nobiscum erat Aristarchus Macedo

Macedo Thessalonicensis.

2 Altera autem die deuecti sumus Sidonem, & Iulius humaniter tractato Paulo, permisit vt ad amicos profectus, ab illis curaretur.

4 Illinc verò prouecti sublegimus Cyprum, quòd venti essent aduersi.

5 Et pelagus quod est secundum Ciliciam & Pamphyliam emensi: deuenimus Myra *urbem* Lyciæ:

6 Et istic nactus Centurio nauem Alexandrinam nauigantem in Italiam, imposuit nos in eam.

7 Quúmque multis diebus tardè nauigaremus, víxque peruenissemus secundum Cnidum, non permittente nobis vento, sublegimus Cretam secundum Salmonem:

8 Et illam vix præterlegentes, peruenimus in locum quendam quem vocant Pulchros portus, cui propinqua erat ciuitas Lasæa.

9 Multo autem tempore peracto, & quum iam esset periculosa nauigatio, quod iam etiam ieiunium præteriisset, admonebat *eos* Paulus.

10 Dicens eis, Viri, video cum iniuria multóque damno non solùm oneris & nauis, sed etiam capitum nostrorum futuram nauigationem.

11 Centurio autem gubernatori & naucleto potiùs assentiebat quàm iis quę à Paulo dicebantur.

12 Et quum appositus portus non esset ad hybernandum, plerique cœperunt consilium

rum non arbitror. neque enim in angulo gestum est.

27 Credis Rex Agrippa prophetis? scio te credere.

18 Agrippa autem dixit Paulo, Propemodum persuades mihi vt fiam Christianus.

29 Tum Paulus dixit, Optarim à Deo vt & propemodum & admodum non tu modò, sed omnes etiam qui me audiunt hodie, facti essetis tales qualis ego sum, exceptis istis vinculis.

30 Quum autem hæc dixisset, surrexit Rex ac Præses & Bernice, & qui consederant cum eis:

31 Et quum secessissent, loquebantur alij ad alios, dicentes, Nihil morte aut vinculis dignum fecit homo iste:

32 Agrippa verò Festo dixit. Absolui poterat homo iste, nisi appellasset Cæsarem.

CAP. XXVII.

1 *Paulo. 7 9 periculosam nauigationem præmonenti. 11 non creditur 14 Diu ventis vndiq. iactati. 31. 41 naufragium faciunt: 34 omnes tamen salui. 44 in terram euadunt.*

1 VT autem decretum fuit de nostra nauigatione in Italiam, tradiderunt tũ Paulum, tum quosdam alios vinctos Centurioni nomine Iulio, cohortis Augustæ.

1. *Cor.* 11: 23. 2 * Conscenso igitur nauigio Adramyteno, nauigaturi secundum Asiæ regiones, profecti sumus, & nobiscum erat Aristarchus Macedo

Macedo Thessalonicensis.

2 Altera autem die deuecti sumus Sidonem, & Iulius humaniter tractato Paulo, permisit vt ad amicos profectus, ab illis curaretur.

4 Illinc verò prouecti sublegimus Cyprum, quòd venti essent aduersi.

5 Et pelagus quod est secundum Ciliciam & Pamphyliam emensi: deuenimus Myra *urbem* Lyciæ:

6 Et istic nactus Centurio nauem Alexandrinam nauigantem in Italiam, imposuit nos in eam.

7 Quúmque multis diebus tardè nauigaremus, víxque peruenissemus secundum Cnidum, non permittente nobis vento, sublegimus Cretam secundum Salmonem:

8 Et illam vix præterlegentes, peruenimus in locum quendam quem vocant Pulchros portus, cui propinqua erat ciuitas Lasæa.

9 Multo autem tempore peracto, & quum iam esset periculosa nauigatio, quod iam etiam ieiunium præteriisset, admonebat *eos* Paulus.

10 Dicens eis, Viri, video cum iniuria multóque damno non solùm oneris & nauis, sed etiam capitum nostrorum futuram nauigationem.

11 Centurio autem gubernatori & naucleto potiùs assentiebat quàm iis quę à Paulo dicebantur.

12 Et quum appositus portus non esset ad hybernandum, plerique cœperunt consilium

ſoluendi etiam illinc, *experturi* ſi quo modo poſſent Phœnica peruenire:& illic hyberna re:qui portus eſt Cretæ, ſpectans ad Africum & Chorum.

13 Quum autem aſpiraſſet Notus, viſi ſibi propoſiti compotes,quum ſoluiſſent, propius præterlegebant Cretam.

14 Verùm haud multò pòſt impegit in eam ventus turbulentus qui vocatur Euroclydon.

15 Quúmque abreptum eſſet nauigium nec poſſet obniti vento, dato *nauigio flatibus* ferebamur.

16 Et quum infrà paruam quandam inſulã quę Clauda vocatur, curſu delati eſſemus, vix potuimus ſcaphæ compotes fieri.

17 Qua ſubducta, adiumentis vtebantur, ſuccincta nauitimentéſque ne in Syrtin inciderent,ſummiſſis velis,ita ferebantur.

18 Quum autem vehementi tempeſtate iactaremur, ſequente *die* iacturam fecerunt.

19 Ac tertio die ipſi noſtris manibus armamenta nauis abiecimus.

20 Quum autem neque ſol neque ſidera apparuiſſent ad complures dies, & tempeſtas non parua incumberet, iam ablata erat ſpes omnis ſalutis noſtræ.

21 Et quum multa iam fuiſſet inedia,tum ſtans Paulus in medio eorum dixit, Oportebat quidem ô viri, mihi obediendo non prouehi à Creta, & vitare iniuriam hanc & damnum.

22 Sed nunc admoneo vt bono animo ſitis:iactura enim nulla erit cuiuſquam vobis

bis,sed tantùm nauis.

23 Adstitit enim mihi hac nocte Angelus Dei,cuius sum ego,quem etiam colo:

24 Dicens,ne metue Paule,oportet te Cæsari sisti:ecce condonauit tibi Deus omnes qui tecum nauigant.

25 Propterea bono animo estote viri:credo enim Deo,ita fore quemadmodum loquutus est mihi.

29 In insulam autem quandam incidere nos oportet.

27 Cæterùm quum quartadecima nox aduenisset, & ferremur in Adria, nautæ circa medium noctis suspicati sunt appropinquare sibi aliquam regionem:

28 Et demissa bolide inuenerunt passus viginti:&paululum inde progressi rursum demissa bolide inuenerunt passus quindecim:

29 Timentésque ne quo modo in aspera loca inciderẽt, iactis è puppi anchoris quatuor, optabant diem oriri.

30 Nautis verò studentibus fugere è naui demissa scapha in mare, sub obtentu velut è prora anchoras extensuri.

31 Dixit Paulus Centurioni & militibus, Nisi isti in naui manserint,vos seruari nõ potestis.

32 Tunc abscinderunt milites funes scaphę, & fuerunt eam excidere.

33 Interim autem dum oriretur dies,hortabatur Paulus omnes vt caperent cibũ:dicẽs, Dies hic est decimusquartus ex quo expectãtes ieiuni permanetis,nihil cibi sumentes:

34 Ideò vos hortor vt sumatis cibum: hoc enim ad salutem vestrã spectat, nullus enim vestrûm capillus ex capite cadet.

35 Et quum hæc dixisset, accepto pane gratias egit Deo in conspectu omnium, & quum fregisset, cœpit edere.

36 Omnes verò quum iam bono animo facti essent, sumpserunt & ipsi cibum.

37 Eramus autem vniuersa capita in nauigio, ducenta septuaginta sex.

38 Cæterùm satiati cibo alleuabãt nauim, proiicientes frumentum in mare.

39 Quum autem dies ortus esset, terram non agnoscebant: sinum verò quendam animaduertebant habentem littus, in quem consilium ceperant, si possent, expellere nauim.

40 *Igitur* anchoris sublatis permisere *eam* mari, simul laxatis vinculis gubernaculorum, & sublato artemone ad venti flatum, tendebant ad littus.

41 Sed quum incidissent in locũ bimarem impegerunt nauem: ac prora quidem infixa manebat immobilis, puppis verò soluebatur præ vndarum violentia.

42 Militum autem consilium erat vt vinctos trucidarent, nequis quum enatasset, effugeret.

43 At Centurio volens seruare Paulum, prohibuit eos ab hoc consilio: iussitque vt qui possent natare, abiicerent *se* primos, & in terram euaderent.

44 Reliqui verò partim in tabulis, partim quibusdam nauis *fragmentis*, & ita factum est vt om-

44 omnes salui euaderent in terram.

CAP. XXVIII.

1 Barbarorum humanitas erga naufragos. 3 Paulus viperam manu tollit 6 illaesus. 8 Publium 9 & alios sanat. 11 Melita soluentes 16 Romam perueniunt: 17 Paulus Iudaeis 20 causam suam expõit: 23 Iesum docet 30 Biennio.

1 Etquum salui euenissent, tunc agnouerunt insulam vocari Melitam.

2 Barbari verò præstabant nobis non vulgarem humanitatem: accensa enim pyra acceperunt nos omnes, propter imbrem vrgentem, & propter frigus.

3 Quum igitur conuerrisset Paulus nonnihil sarmentorum, & imposuisset in pyram, vipera ob calorem prorepens inuasit eius manum:

4 Vt verò barbari viderunt pendentem bestiã è manu eius, alij ad alios dicebãt, Omnino homicida est homo iste quem seruatum è mari vltio non sinit viuere.

5 At ille excussa bestia in ignem, nihil mali passus est.

6 Illi verò expectabant dum intumesceret, aut consideret repentè mortuus: sed quum multum *tempus* expectassent, & viderent nihil incommodi illi contingere, mutati dicebant eum esse Deum.

7 Cæterùm circa locum illum erant prædia *cuidam* primario insulæ, nomine Publio, qui nos exceptos, triduò peramicè ho-

ſpites habuit.

8 Factum eſt autem vt Pater Publij febribus ac dyſenteria detentus, decumberet: ad quem Paulus ingreſſus, cum precatus eſſet, impoſitis ei manibus, ſanauit eum.

9 Hoc igitur facto, reliqui etiam qui morbis tenebantur in inſula, accedebant & ſanabantur.

10 Qui etiam multis honoribus nos honoratunt: & quum proueheremur, impoſuerunt quæ vſui *nobis* erant.

11 Tribus itaque pòſt menſibus deuecti ſumus in naui Alexandrina, quæ in inſula hyemauerat, cui erat inſigne Caſtor & Pollux.

12 Et deuicti Syracuſas, *illic* manſimus triduum.

13 Vnde circumlegentes deuenimus Rhegium: & altero poſt die quum ſuperueniſſet Auſter, ſecundo die venimus Puteolos.

14 Vbi repertis fratribus, rogati ſumus manere apud eos dies ſeptem: & ita contendimus Romam.

15 Vnde quum audiſſent fratres de rebus noſtris, prodierunt nobis in occurſum vſque ad Appij forum & Tres tabernas: quos quum vidiſſet Paulus, gratiis actis Deo, ſumpſit fiduciam.

16 Quum verò veniſſemus Romam, Centurio tradidit vinctos præfecto exercituum, ſed permiſſum eſt Paulo vt habitaret ſeorſum cum milite qui ipſum cuſtodiret.

17 Factum eſt autem vt tertio pòſt die conuocaret Paulus Iudæorum primos: qui

uenissent, dixit eis, Ego viri fratres, quum nihil fecerim aduersus populum aut ritus patrios, vinctus traditus sum Hierosolymis in manus Romanorum:

18 Qui quæstione de me habita, volebant me absoluere, quòd nullum sit in me crimen capitale:

19 Sed contradicentibus Iudæis coactus sum appellare Cæsarem: non *tamen* quasi habeam de quo gentem meam accusem.

20 Ob hanc igitur causam vos aduocaui, quos viderem & alloquerer, nam propter spem Israëlis circumdatus sum hac catena.

21 Illi verò dixerunt ei, Nos neque literas accepimus de te ex Iudæa: neque aduenies quisquam Fratrum annuntiauit aut loquutus est aliquid de te mali.

22 Velimus autem ex te audire quæ sentias: nam de secta ista notum est nobis vbique *ei* contradici.

23 Quum igitur constituissent ei diem, venerunt ad eum in hospitium complures, quibus cum testificatione exponebat regnum Dei, suadens eis quæ de Iesu Christo sunt, ex Lege Mosis & Prophetis, à mane vsque ad vesperam.

24 Et alij quidem assentiebantur iis quæ dicebantur, quidam verò non credebant.

25 Quum autem inter se discordes essent, discesserunt, postquam Paulus hoc verbum dixisset, Rectè sanè Spiritus sanctus loquutus est per Esaiam Prophetam Patribus nostris,

Esa. 6.9. *Mat.* 13. 14. *Mar.* 4. 12. *Luc.* 8. 10. *Ioh.* 12. 40 *Rom.* 11. 8

26 Dicens,* Vade ad populum istum, & dic
Auditu audietis & non intelligetis: & videntes videbitis, & non cernetis.

27 Pinguefactum enim est cor populi hu-
ius, & auribus grauiter audierunt, & oculis
suis conniuerunt: ne cernant oculis, & auri-
bus audiant, & corde intelligant, & conuer-
tantur & sanem eos.

28 Notum ergò sit vobis, missam est
Gentibus hanc Dei salutem, & ipsos audi-
ros.

29 Quum ergò hæc dixisset, exierunt Iu-
dæi, multam habentes inter se disceptatio-
nem.

30 Mansit autem Paulus biennium totum
in proprio conducto: & excipiebat omnes qui
ad ipsum ingrediebantur.

31 Prædicans regnum Dei, ac docens ea
sunt de Domino Iesu Christo cum omni li-
bertate, nemine prohibente.

EPI

EPISTOLA PAVLI APOSTOLI AD ROMANOS.

CAP. I.

Ab Apostolatus sui approbatione exorsus, 15 Euangelij commendationem subnectit: 16 per quod Deus virtutem suam exerit seruandis 17 Fide hominibus 21 impiè ingratitudinis reis: 26 in quo ira Dei meritò effusa colligitur. 27 quòd luxatis habenis in omne scelus passim ferantur.

PAVLVS seruus Iesu Christi, ex *Dei* vocatione Apostolus, * separatus ad *prædicandum* Euangelium Dei: *Act.13.2.*

2 (Quod antè promiserat per Prophetas suos in Scripturis sanctis)

3 Deo Filio suo, (facto ex semine Dauid, secundum carnem:

4 Declarato Filio Dei potenter secundum Spiritum sanctificationis, per resurrectionem à mortuis) *nempe* Iesu Christo Domino nostro.

5 (Per quem accepimus gratiam & Apostolatum ad obedientiam fidei, inter omnes Gentes, pro ipsius nomine:

6 Inter quas etiam estis vos, vocati à Deo Christo)

7 Omnibus qui Romæ estis, dilectis Dei vocatis sanctis: Gratia *sit* vobis, & pax à Deo Patre nostro & Domino Iesu Christo.

8 In primis quidem gratias ago Deo meo per Iesum Christum, super omnibus vobis quòd fides vestra annuntiatur in toto mundo:

9 Testis enim mihi est Deus, cui servio spiritu meo in Euangelio Filij ipsius, quòd indesinenter memoriam vestri:

10 Semper in precibus meis rogans si quo modo tandem aliquando prosperum iter mihi ex voluntate Dei, veniam ad vos.

13 Expeto enim videre vos, vt aliquod impertiar vobis donum spirituale, vt vos stabiliamini.

12 Hoc est, ad communem exhortationem percipiendam apud vos, per mutuam fidem vestram simul & meam.

13 Nolim autem vos ignorare, fratres, me sæpè proposuisse venire ad vos, (sed prohibitum fuisse vsque adhuc) vt fructum aliquem haberem inter vos quoque, sicut & inter cæteras Gentes:

14 Et Græcis & barbaris, tum sapientibus tum insipientibus debitor sum.

15 Itaque quicquid in me situm est, promptum est ad vos quoque qui Romæ estis evangelizare.

16 Non enim me pudet Euangelij Christi, potentia siquidem est Dei ad salutem

is credenti, Iudæo in primis, tum etiam Græco:

17 Iustitia enim Dei per illud retegitur ex fide in fidem * sicut scriptum est, Iustus autem ex fide viuet: *Abac. 2. 4.*

18 Palam enim est ira Dei è cœlo aduersus omnem impietatem & iniustitiam hominum, vt qui veritatem iniustè detineant

19 Quoniam id quod de Deo cognosci potest, manifestum est in ipsis: Deus enim eis manifestum fecit.

20 Ipsis enim inuisibilia, dum ex rebus cõditis intelliguntur, ex creatione mundi perspiciuntur, æterna *videlicet* eius tum potentiarum diuinitas: ad hoc vt sint ipsi inexcusabiles.

21 Propterea quòd quum Deum cognouerint, *tamen* vt Deum non glorificauerunt, neque gratias ei egerunt: sed vani facti sunt in ratiocinationibus suis, & obtenebratum est insipiens cor eorum.

22 Quum se profiteantur esse sapientes, stulti facti sunt.

23 Mutarunt enim gloriam incorruptibilis Dei in efformatam imaginem mortalis hominis, & volucrium, & quadrupedum, & reptilium.

24 Quamobrem etiam tradidit eos Deus cupiditatibus cordium ipsorum ad impuritatem, vt fœdentur corpora sua inter se:

25 Vt qui Dei veritatem mutarint in mendacium, & coluerint ac seruierint rebus creatis, præterito Creatore, qui est benedictus

in ſecula. Amen.

26 Propterea, *inquam*, tradidit eos Deus [illegible] dis affectibus, nam & fœminæ illorum mut[illegible] runt naturalem vſum in eum qui eſt præ[illegible] naturam:

27 Similitérque etiam maſculi, relicto [illegible] turali vſu fœminæ, exarſerunt ſua libidine [illegible] lius in alium, maſculi in maſculos fœda[illegible] petrantes, & compenſationem (quam opo[illegible] tuit) erroris ſui in ſeſe recipientes:

28 Et ſicut non viſum eſt eis Deum in [illegible] titia retinere: *ita* tradidit eos Deus in mẽ[illegible] omnis iudicij expertem, vt facerent quæ [illegible] nimè conueniebant:

29 Oppleti omni iniuſtitia, ſcortatione, [illegible] probitate, auaritia, malitia, pleni inuidiæ [illegible] de, contentione, dolo, malignitate:

30 Suſurrones, obloquutores, Dei oſor[illegible] contumelioſi, ſuperbi, glorioſi, inuentor[illegible] malorum, parentibus immorigeri,

31 Deſipientes, fœdifragi, charitatis in[illegible] pertes, implacabiles, immiſericordes.

32 Qui poſt Dei iura cognita (*nempe* [illegible] qui talia faciunt, dignos eſſe morte) non [illegible] lùm ea faciunt, ſed etiam facientibus pa[illegible] cinantur.

CAP. II.

1 *Omnes ad tribunal Dei ſiſtit* 12 *Gentibus* [illegible] *ſationem* 14 *ab ignorantia præcidit.* 17 *Vbi* [illegible] *Iudæos à Lege ſcripta* 25 *in qua gloriabant* [illegible] 27 *æquátque eos inter ſe.*

1 Qua-

1 QVapropter inexcusabilis es, ô homo quisquis *alios* damnas: nam hoc ipso quòd damnas alterum, teipsum condemnas: eadem enim facis tu qui *alios* damnas

2 Scimus verò Dei iudicium esse secundum veritatem aduersus eos qui talia agunt.

3 Putas autem hoc, ô homo qui damnas eos qui talia faciunt, & facis ea, fore vt effugias iudicium Dei?

4 An copiam benignitatis eius & tolerantiæ ac lenitatis contemnis, ignorans te benignitate Dei ad resipiscentiam deduci?

5 Sed pro duritia tua & corde quod resipiscere nescit, * thesaurizas tibi ipsi iram in diem iræ & patefactionis iusti iudicij Dei. *Iac.5.2. Psal.61. 12.*

6 * Qui reddet vnicuique secundum opera ipsius *Mat.16. 27.*

7 *Iis* quidem qui perstant, boni operis gloriam & honorem & immortalitatem: *id est, iis* qui quærunt vitam æternam. *Apoc.22. 12.*

8 *Iis* verò qui sunt cõtentiosi, & qui veritati quidem non obtemperant, sed obtemperant iniustitiæ, *reddetur* excandescentia & ira.

9 Compressio *igitur immineret* & angustia aduersus omnem animam hominis perpetrantis malum, tum *Iudæi* in primis, tum etiam Græci.

10 Gloria verò & honor & pax cuiuis operanti bonum, tum *Iudæo* inprimis, tum & Græco.

11 Non est enim personarum acceptio apud Deum.

12 Quicunque enim ſine Lege peccauerũt, ſine Lege quoque peribunt: & quicunque in Lege peccauerunt, per Legem damnabuntur.

13 (Non enim qui audiunt Legem, iuſti ſunt apud Deum, ſed qui Legem pręſtant, iuſtificabuntur.

14 Nam quum gentes quæ Legem non habent, natura quæ Legis ſunt faciant, iſti Legem non habentes, ſibi ipſis ſunt Lex:

15 Vt qui oſtendant opus Legis ſcriptũ in cordibus ſuis, vnà teſtimonium reddente ipſorum conſcientia, & cogitationibus ſeu mutuò accuſantibus, aut etiam excuſantibus.

16 In die quo iudicabit Dominus de occultis hominum, ex Euangelio meo per Ieſum Chriſtum.

17 Ecce tu cognominaris Iudæus, acquieſcis tu Lege, & gloriaris in Deo,

18 Ecce noſti *eius* voluntatẽ, & explorãs quæ diſcrepant, inſtitutus ex Lege.

19 Confidíſque te ducem eſſe cæcorum, lucem eorum qui *ſunt* in tenebris,

20 Eruditorem inſipientium, magiſtrum infantium, quòd habeas informationem cognitionis ac veritatis in Lege.

21 Qui igitur doces alium, teipſum non doces? qui prędicas non furandum, furaris?

22 Qui dicis non mœchandum, mœcharis? qui abhominaris idola, ſacrilegium admittis?

23 Qui de lege gloriaris, per Legis trãſgreſſionem Deum dedecoras?

24 Nam

24 Nam * Dei nomen propter vos blasphematur inter Gentes, sicut scriptum est.

25 Nam circumcisio quidem prodest, si Legem seruaris: quòd si transgressor Legis fueris, circuncisio tua facta est præputium.

26 Itaque si præputium iura Legis seruauerit, nónne præputium illius pro circumcisione reputabitur?

27 Et quod est ex natura præputium, si Legẽ seruet, damnabit te qui per literam & circuncisionem transgressor es Legis?

28 Non enim qui est in propatulo *Iudæus*, *Iudæus est*, nec ea quæ est in propatulo *circũcisio*, *id est* in carne, circuncisio est.

29 Sed qui in occulto Iudæus est, & circũcisio cordis, *id est* in Spiritu non litera: cuius *Iudæi* laus nõ *est* ex hominibus, sed ex Deo.

CAP. III.

Concedit Iudæis aliquam 2 ex fœdere prærogatiuam. 4 sed quæ penitus in Dei misericordia sita sit. 9 Iudæos ac Gentes æquè esse peccatores. 11 authoritate Scripturæ confirmat: 19 vsumque Legis monstrans, 28 Fide nos iustificari colligit.

1 QVæ est igitur præstantia Iudæi: aut quæ est vtilitas circuncisionis?

2 Multa per omnem modum. Primarium enim *illud est* quod eis credita sunt eloquia Dei.

3 Quid tum enim si infidi fuerũt quidã? Num eorum infidelitas, fidẽ Dei inanem reddet?

4 Absit: imò esto Deus verax, omnis autem homo mendax: sicut scriptum est, Vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas quando iudicas.

5 Quod si iniustitia nostra Dei iustitiam commendat, quid dicemus? Num iniustus Deus, qui inferat pœnam? (humano more loquor.

6 Absit: alioquin quomodo iudex erit Deus mundi?

7 Etenim si veritas Dei per meum mendacium redundauit in gloriã ipsius, cur amplius ego vt peccator condemnor?

8 Ac non (sicut de nobis malè loquuntur, & sicut quidam aiunt nos dicere) faciamus mala vt veniant bona? quorum damnatio iusta est.

9 Quid igitur? præcellimus? Nullo modo, nam antè criminati sumus Iudæos & Græcos omnes esse sub peccato

Psal.14.3 & .53.3. 10 Sicut scriptum est, * Non est iustus ne vnus quidem

11 Non est qui intelligat, non est qui exquirat Deum.

12 Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt: non est qui faciat quod bonum est, nõ est vsque ad vnum.

Psal.5.10 13 * Sepulchrum apertum, guttur eorum.
Psal.140 linguis suis ad dolum vsi sunt: * Venenũ aspidum sub labijs eorum.

Psal.13.7 14 * Quorum os diris & amaritudine plenum est.

Esa.59.7 15 * Veloces pedes eorum ad effundendũ sanguinem.

16 Con-

16 Contritio & calamitas in vijs eorum,
17 Et viam pacis non cognouerunt.
18 * Non est timor Dei coram oculis eo- *Psal.36.2*
rum.
19 Scimus autem quæcunque Lex dicit, ijs qui in Lege sunt dicere: vt omne os obturetur, & obnoxius fiat totus mundus condemnationi Dei.
20 Propterea ex operibus Legis nulla caro iustificatur in conspectu eius: per Legem enim agnitio peccati.
21 Nunc verò absque Lege iustitia Dei patefacta est, comprobata testimonio Legis ac Prophetarum:
22 Iustitia, inquam, Dei per fidem Iesu Christi in omnes & super omnes qui credunt: non enim est distinctio.
23 Omnes enim peccauerunt, ac deficiuntur gloria Dei.
24 Iustificantur autem gratis, *id est*, eius gratia, per redemptionem factam in Iesu Christo.
25 Quem proposuit Deus *vt esset* placamentum per fidem, in sanguine ipsius, ad declarãdam iustitiam suam, per remissionem præcedentium peccatorum.
26 Ex Dei tolerantia, ad declarandam iustitiam suam præsenti tempore: vt sit ipse iustus & iustificans eum qui *est* ex fide Iesu.
27 Vbi igitur gloriatio? excluſa est. Per quam Legem? operum? non imò per Legem fidei.
28 Colligimus igitur fide iustificari hominẽ absque operibus Legis.

29 An Iudæorum Deus solùm? annon & Gentium? certè & Gentium.

30 Siquidem vnus Deus *est* qui iustificabit circumcisionem ex fide, & præputium per fidem.

31 Legem igitur inanem reddimus per fidem? Absit: imò legem stabilimus.

CAP. IIII.

3 Quod antè dixit de fide, exemplo Abrahæ 3, 6 Ac Scripturæ testimonio probat: & decies imputationis vocem inculcat hoc capite.

1 QVid igitur dicemus? Abraham patrem nostrum adeptum esse secundum carnem?

2 Nam si Abraham ex operibus iustificatus fuit, habet quod glorietur, at non apud Deum.

Gen.15.3. 3 Quid enim Scriptura dicit? Credidit autem Abraham Deo, & imputatum est ei pro iustitia.

4 Atqui ei qui operatur, merces non imputatur ex gratia, sed ex debito.

5 Ei verò qui non operatur, sed credit in eum qui iustificat impium, imputatur fides sua pro iustitia.

6 Sicut etiam Dauid pronuntiat beatum eum hominem, cui Deus imputat iustitiam absque operibus: *dicens*,

Psal.22.1 7 * Beati quorum remissæ sunt iniquitates: & quorum obtecta sunt peccata:

8 Beatus vir cui non imputauit Dominus pecca-

peccatum.

9 Illa igitur beatitatis prædicatio, in circumcisionem *solum*, an & in præputium *cadit*? Dicimus enim imputatum fuisse Abrahæ fidem pro iustitia,

10 Quomodo ergo imputata est? quum esset in circumcisione, an *quum esset* in præputio? non in circumcisione: sed in præputio.

11 Et signum accepit circumcisionis, quod obsignaret iustitiam fidei quæ fuerat in præputio, vt esset pater omnium credentium in præputio, vt imputetur etiam ipsis iustitia.

12 Et pater circumcisionis, iis *videlicet* qui non solùm sunt ex circumcisione, sed qui etiam incedunt vestigiis fidei patris nostri Abraham, quæ fuit in præputio.

13 Non enim per Legem promissio *cessit* Abrahæ, aut semini eius, vt hæres esset mundi, sed per iustitiam fidei.

14 Etenim si ij qui ex Lege sunt, hæredes sunt, inanis facta est fides, & vana redd.ta est promissio.

14 Nam Lex iram efficit: siquidem vbi non est Lex, ibi nec transgressio est.

16 Propterea ex fide *est hæreditas*, vt *sit* per gratiam, vt firma sit promissio toti semini, *id est* non solum ei quod *est* ex Lege, verum etiam ei quod *est* ex fide Abraham qui est pater omnium nostrûm.

17 (Sicut scriptum est, Patrem multarum gentium constitui te) coram eo cui credidit: Deo *videlicet* viuificante mortuos, & vocante quæ non sunt, tanquam sint.

18 Qui *Abraham* contra ſpem ſub ſpe credidit, vt fieret Pater multarum gentium, ſecundum id quod *ei* dictum fuerat, *Ita* erit ſemen tuum.

19 Ac minimè imbecillis fide, non conſiderauit ſuum ipſius corpus iam emortuum, quum centum circiter natus eſſet annos, nec emortuam vuluam Saræ.

20 Aduerſus promiſſionem autem Dei non diſceptauit infidelitate: ſed robuſtus factus eſt fide, tributa gloria Deo.

21 Ac plenè perſuaſum habens, *eum* quod promiſerat, poſſe etiam facere.

22 Quapropter etiam *hoc* imputatum eſt ei pro iuſtitia.

23 Non ſcriptum eſt autem propter eum ſolùm, quòd *hoc* imputatum fuerit ei

25 Sed etiam propter nos, quibus futurum eſt vt imputetur iis *nimirum* qui credunt in eum, qui excitauit Ieſum Dominum noſtrum à mortuis

25 Traditum *in mortem* propter offenſas noſtras, & excitatum propter iuſtificationem noſtri.

CAP. V.

1 Amplificationibus illuſtrat. 2 Iuſtitiam Chriſti quæ fide apprehenditur. 5 quia datum eſt pro infirmis 8 & peccatoribus. 14 Inde comparationem facit Chriſti cum Adam, 17 mortis cum vita: 20 Legis cum gratia.

1 IVſtificati igitur ex fide, pacem habemus erga Deum per Dominum noſtrum Ieſum

ſum Chriſtum.

2 *Per quem etiam fidem habuimus hunc *Epheſ. 2.
23.
aditum in gratiam hanc per quam ſtamus, & gloriamur ſub ſpe gloriæ Dei.

3 Neque *id* ſolum, ſed etiam *gloriamur *Iac. 1 2.
in oppreſſionibus, ſcientes quòd oppreſſio patientiam efficiat:

4 Patientia verò experientiam, experientia autem ſpe...

5 Porrò ſpes non pudefacit, quòd charitas Dei effuſa ſit in cordibus noſtris per Spiritũ ſanctum qui datus eſt nobis.

6 Chriſtus enim, quum adhuc nullis viribus eſſemus, ſuo tempore pro impiis mortuus eſt.

7 Enimuerò vix pro iuſto quiſquam moriatur: nam pro eo qui ſit *ipſi* vtilis, forſitan aliquis etiam mori ſuſtineat.

8 Commendat autem ſuam charitatem erga nos Deus, quòd quum adhuc eſſemus peccatores, Chriſtus pro nobis mortuus ſit.

9 Iuſtificati igitur eius ſanguine, ſeruabimur nunc multò magis per eum ab ira.

10 Nam ſi quum inimici eſſemus, reconciliati ſumus Deo per mortem Filij eius, multò magis reconciliati ſeruabimur per vitam ipſius.

11 Neque id ſolùm, verum etiam gloriamur in Deo per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, per quem nunc reconciliationem aſſequuti ſumus.

12 Propterea ſicut per vnum hominẽ peccatum in mundum intrauit, ac per peccatum mors: & ita in omnes homines mors trãſiit in

quo omnes peccarunt.

13 Nam vsque ad legem peccatum erat in mundo: peccatum verò nō imputatur quum nulla est lex.

14 Regnauit autem mors ab Adam vsque ad Mosen, in eos etiam qui non peccauerunt ad similitudinem transgressionis Adam, qui est tempus illius qui erat futurus.

15 At non vt offensa, ita etiam *est* quod Deus gratificatur: nam si illius vnius offensa multi mortui sunt, multò magis gratia Dei & donum per gratiam quæ *est* vnius hominis Iesu Christi in multos redundauit.

16 Neq; vt *illud quod introijt* per vnum qui peccauit, *ita est* beneficium: nam reatus quidem ex vna *offensa est* ad condemnationem: quod autem gratificatur *Deus*, *est* ex multis offensis ad iustificationem.

17 Etenim si per vnam offensam mors regnauit per vnum, multo magis *ij* qui redundantem illam gratiam & donum iustitiæ accipiunt, in vita regnabunt per vnum Iesum Christum.

18 Nempe igitur sicut per vnam offensam *reatus venit* in omnes homines ad condemnationem: ita per vnam iustificationem *beneficium redundauit* in omnes homines ad iustificationem vitæ.

19 Sicut enim per inobedientiam vnius hominis, peccatores constituti sunt multi: ita per vnius obedientiam, iusti constituentur multi.

20 Lex verò præterea introiit vt augeretur offensa: sed vbi auctum est peccatum, *ibi* super-

perabundauit gratia.

21 Vt quemadmodum regnauerat peccatum in mortem, ita etiam gratia regnaret per iustitiam in vitam æternam, per Iesum Christum Dominum nostrum.

CAP. VI.

1.2 *Descendit ad sanctificationem, sine qua nemo induere Christi iustitiam docet,* 4 *A gurgite à Baptismo sumpto.* 12 *Inde exhortatorium ad vitæ puritatem deducit,* 16 *Breuémque mentionem interserit Legis abrogatæ.*

1 QVid igitur dicemus? permanebimus in peccato vt gratia auctior fiat?

2 Absit: qui mortui sumus peccato, quomodo adhuc viuemus in eo?

3 An ignoratis, * nos quotquot baptizati sumus in Christum Iesum, in mortem eius esse baptizatos: *Gal.3.17

4 Sepulti igitur sumus vnà cum eo per Baptismũ in mortem, vt sicut excitatus est Christus ex mortuis in gloriam Patris, ita & nos noua vita ambulemus. *Coloss. 2. 12. * 1. Cor.6. 14.

5 Nam si cum eo plantati coaluimus conformatione mortis eius: nimirum etiam resurrectionis *conformatione* coalescemus. *Ephes. 4. 23. Coloss.3 8 2.Tim.2. 11.

6 Illud scientes, veterem illum nostrum hominem cum eo crucifixum esse, vt euertetur corpus peccati, ne posthac nos seruiamus peccato. *Heb.12.1 1. Pet. 1. 1.

7 Etenim qui mortuus est, liber est à peccato.

8 Quòd si mortui sumus cum Christo, credimus fore vt etiam viuamus cum eo.

9 Vt qui sciamus Christum excitatum a mortuis, non amplius mori: mortem illi non amplius dominari.

10 Nam quod mortuus est peccato, mortuus est semel: quòd autem viuit, viuit Deo.

11 Ita etiam vos colligite, vosipsos tũ mortuos esse peccato, tum verò viuere Deo per Christum Iesum Dominum nostrum.

12 Ne regnet igitur peccatum in morti vestro corpore, vt obediatis peccato in concupiscentibus corporis.

13 Neq; exhibete membra vestra arma iniustitiæ peccato, sed sistite vos Deo, vt ex mortuis viuos, & membra vestra, arma iustitiæ Deo.

14 Peccatũ enim vobis non dominabitur: non enim estis sub Lege, sed sub gratia?

15 Quid igitur? peccabimus, quòd non sumus sub Lege sed sub gratia? absit.

16 An* nescitis quòd cui sistitis vosipsos seruos ad obediendum, eius serui estis cui obeditis, vel peccati ad mortem, vel obedientiæ ad iustitiam? *Iohan. 8. 34. 1. Pet. 2. 19.*

17 Gratia autem *sit* Deo quod fuistis quidem serui peccati, sed ex corde obedistis ei formæ doctrinæ in quam estis traditi

18 Et liberati à peccato mancipati estis iustitiæ.

19 Hominũ more loquor, propter infirmitatem carnis vestræ. Nempe sic exhibuistis membra vestra seruia immunditiæ & iniquitati, ad *patrandam* iniquitatẽ: ita nunc sistite membra

bra vestra serua iustitiæ ad sanctimoniam.

20 Quum enim serui eratis peccati, liberi
erati iustitiæ.

21 Quem igitur fructum habebatis tunc ex
iis de quibus nunc erubescitis? nam finis illo-
rum mors est.

22 Nunc verò liberati à peccato, mancipati autem Deo habebitis fructum vestrum in sanctimoniam: finem autem, vitam æternam.

23 Nam stipendia peccati mors: donum autem Dei est vita æterna in Christo Iesu Domino nostro.

CAP. VII.

1 *Explicat quid sit non esse amplius sub Lege*, 2 *sumpto ex coniugij lege exemplo.* 7. 12 *Idque in Legi contumeliam ne vrgeat*, 14 *Nostra culpa factum esse docet*, 15 *vt in mortis materiam cederet*, 17 *Quæ ad vitam data erat.* 21 *Inde venit ad describendam spiritus & carnis luctam.*

1 AN ignoratis fratres (peritos enim Legis alloquor) legem *tantisper* dominari homini quoad *ipse* vixerit.

2 Nam subiecta mulier, viuēti viro deuincta est per Legem: quod si mortuus fuerit vir, liberata est à Lege viri. 1. Cor. 7. 33.

3 Proinde viuente viro mœcha vocabitur si fiat alterius viri: sin autem mortuus fuerit, vir eius, libera est à lege illa vt non sit mœcha si fit alterius viri.

4 Itaque fratres mei, vos quoque mortifi-

cati estis Legi in corpore Christi: vt essetis alterius, eius *videlicet* qui ex mortuis excitatus est, vt fructum feramus Deo.

5 Quum enim essemus in carne, affectiones peccatorum per Legem *existentes* vigebant in membris nostris, ad fructum ferendum morti.

6 Nunc autem liberi sumus à Lege, mortui *eo* in quo detinebamur, vt seruiamus in nouitate spiritus, ac non *in* vetustate literæ.

7 Quid ergo dicemus? Lex peccatum *est*? Absit, imo peccatum non cognoui, nisi per Legem: nam etiam cupiditatem non nossem nisi Lex *Exod.* 20 dixisset. *Non concupisces.*

Rom. 7. 8 Sed peccatum occasione sumpta, genuit *Deut.* 5 *11.* in me omnem cupiditatem per illud mandatum. Nam absque Lege peccatum quidem erat mortuum.

9 Ego enim viuus eram sine Lege quondam: mandati autem illius aduentu peccatum quidem reuixit:

10 At ego mortuus sum: & repertum est illud mandatum quod *institutum* erat ad vitam, mihi cedere ad mortem.

11 Nam peccatum occasione accepta, seduxit me per illud mandatum, & per illud occidit.

2. Tim. 1. 8. 12 *Itaq; Lex ipsa quidem, sancta & mandatum illud sanctum, ac iustum & bonum.

13 Ergo quod bonum *est*, mihi factum est mortiferum? Absit: imò peccatum *mihi factum est mortiferum*, mihi per id quod bonū est gignendo mortem vt proderetur esse peccatum, *id est*, vt ipsum fieret summè peccans per illud man-

mandatum.

14 Scimus enim Legem esse spiritualem: at ego carnalis sum: venditus vt subiiceter peccato.

15 Quod enim perpetro, non agnosco, non enim quod volo, hoc ago, sed quod odi, hoc facio.

16 Quòd si id facio quod nolo, consentio Legi quòd bona *sit*.

17 Nunc itaque non ampliùs ego id perpetro, sed peccatum quod in me habitat, *id perpetrat*.

18 Noui enim non habitare in me (id est in carne mea:) bonum iam velle adest mihi, sed vt quod bonum est, perficiam, non assequor.

19 Non enim facio bonum quod volo: sed malum, quod nolo, hoc ago.

20 Quod si id facio quod ego nolo, nõ amplius ego id perpetro, sed peccatum quod in me habitat, *id perpetrat*.

21 Comperio igitur volenti mihi facere bonum hanc legem *impositam esse*, quòd mihi malum adiaceat.

22 Delector enim lege Dei, quòd ad interiorem hominem:

23 Sed video aliã legem in membris meis, rebellantem Legi mentis meę, & captiuum reddentem me legi peccati, quæ est in membris meis.

24 Miser ego homo: quis me eripiet ex isto corpore mortis?

25 Gratias ago Deo per *I*esum Christum Dominum nostrum. Nempe igitur ipse ego,

mente quidem seruio Legi Dei, carne vero legi peccati.

CAP. VIII.

1 *Concludit nihil damnationis esse iis qui sunt Christo inserti per eius spiritum.* 3 *Vtcunque peccatis oneratisint adhuc peccatis. Illi enim spiritu aguntur:* 14 *cuius testimonium.* 15 *dubitationem omnem arcet,* 28 *& miserias præsentes sublenat.*

1 NVlla igitur nunc *est* condemnatio iis qui *sunt* in Christo Iesu, *id est* qui non secundum carnem incedunt, sed secundum Spiritum.

2 Nam Lex Spiritus vitæ *qui est* in Christo Iesu, liberauit me à lege peccati & mortis.

3 Nam quæ legis erat impotentia cum viribus esset destituta per carnem, Deus seipsius filio misso in forma consimili carni peccato obnoxiæ, idque pro peccato, condemnauit peccatum in carne.

4 Vt ius illud Legis compleatur in nobis qui non secundum carnem incedimus, sed secundum Spiritum.

5 Nam qui secundum carnem sunt, quæ carnis sunt sapiunt; qui verò *sunt* secundum spiritum, quæ spiritus sunt.

6 Nam intelligentia carnis, mors est: intelligentia verò spiritus, vita & pax.

7 Propterea quòd intelligentia carnis inimicitia *est* aduersus Deum. Legi enim Dei non subiicitur

subiicitur, nam ne potest quidem.

8 Ergo qui in carne sunt, Deo placere non possunt.

9 Vos autem non estis in carne, sed spiritu: siquidem Spiritus Dei habitat in vobis, quod si quis spiritum Christi non habet, is non est eius.

10 Porrò si Christus in vobis est, corpus quidem mortuum *est* propter peccatum: spiritus autem vita est propter iustitiam.

11 Sed si spiritus eius qui excitauit Iesum à mortuis, habitat in vobis, is qui excitauit Christum ex mortuis, viuificabit etiam mortalia corpora vestra per inhabitantem ipsius spiritum in vobis.

12 Nempe igitur, fratres, debitores sumus non carni, vt secundum carnem viuamus. *Sed spiritui.*

13 Nam si secundum carnem vixeritis, futurum est vt moriamini: sed si Spiritu actiones corporis mortificetis, viuetis.

14 Quotquot enim Spiritu Dei ducuntur, ij sunt filij Dei.

15 Non enim accepistis Spiritum seruitutis rursum timorem, sed accepistis Spiritum adoptionis, per quem clamamus Abba, *id est* Pater.

16 Qui ipse Spiritus testatur vnà cum spiritu nostro, nos esse filios Dei.

17 Quod si filij, etiam hæredes: hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi: si modò simul *cum eo* patimur, vt simul *cum eo* glorificemur.

18 Nam statuo minimè *esse* paria quę præsenti tempore perpetimur, futuræ gloriæ

in nobis retegendæ.

19 Etenim mundus hic conditus [illegible] erto capite obseruans, expectat reuelationem filiorum Dei.

20 Nam vanitati mundus conditus subiectus est, non sua sponte, sed propter eum qui subiecit *eum isti vanitati.*

21 Sub spe quòd & ipse vindicabitur a seruitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei.

22 Scimus enim totum mundum conditum vnà suspirare, & vnà pasturire ad hoc vsque *tempus.*

23 Neque verò *ille* solum, sed & ipsi primitias Spiritus habemus, nos ipsi, inquam, apud nos ipsos suspiramus, adoptionem exspectantes, *id est*, * redemptionem corporis nostri. *Luc.* 11. 22

24 Nam spe seruati sumus, Spes autem cernatur, non est spes: quod enim quis cernit, cur speret?

25 Si verò quod non videmus speramus, *nempe* per patientiam expectamus.

26 Itidem autem & Spiritus vnà subleuat infirmitates nostras, quid enim precemur vt oportet, non nouimus: sed ipse Spiritus interpellat pro nobis suspiciis inenarrabilibus.

27 Qui verò scrutatur corda, nouit quis sit sensus Spiritus: quia secundum Deum interpellat pro sanctis.

28 Nouimus autem iis, qui diligunt Deum omnia simul adiumento esse ad bonum,

iis *videlicet* qui ex proposito *ipsius* vocati sunt.

29 Nam quos præsciuit, *eosdem* & prædestinauit: vt informes *fiant* imagini filij sui: vt is sit primogenitus inter multos fratres.

30 Quos verò prædestinauit, eos etiam vocauit: & quos vocauit, eos etiam iustificauit: quos autem iustificauit, eos etiam glorificauit:

31 Quid igitur dicemus ad hæc? si Deus pro nobis, quis contra nos?

32 Is quidem qui proprio Filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum, qui non etiam cum eo omnia nobis gratificabitur?

33 Quis intentabit crimina aduersus electos Dei? Deus *is est* qui iustificat.

34 Quis est qui condemnet? Christus *is est* qui mortuus est: imò verò qui etiam excitatus est, qui etiam est ad dextram Dei, qui etiam interpellat pro nobis.

35 Quis nos separabit à charitate Christi? *num* oppressio, num angustia, num persequutio, num fames, numnuditas, num periculum, num gladius?

36 (Sicut scriptum est, * Causa tua occidimur totum diem, habiti sumus velut oues destinatæ mactationi.) *Ps.* 35. 24.

37 Imò in his omnibus plusquam victores sumus per eum qui dilexit nos.

38 Nam mihi persuasum est neque mortem neque vitam, neque Angelos, neque principatus, neque potestates, neque instan-

tia, neque futura.

39 Neque sublimitatem, neque profundi-
tatem, neque vllam rem aliam creatam, pos-
nos separare à charitate Dei, quæ est in Chri-
sto Iesu Domino nostro.

CAP. IX.

*1 Iudæis occurrit. 7 ac duplex filiorum Abra-
genus dicit: 15 cunctaque in hoc negotio pro-
ex Dei voluntate, 30 instar figuli exemplo
24. 30 Tum vocationem Gentium, 31 in
Iudæorum reprobationem. 25 27 Prophe-
rum testimonijs testatam ostendit.*

1 VEritatem dico per Christum, non men-
tior (attestante mihi simul conscientia
mea per Spiritum sanctum)

2 Magnam mihi tristitiam esse, & per-
petuum cruciatum cordi meo.

3 Optarim enim ego ipse anathema es-
separatum à Christo pro fratribus meis, cogna-
tis *inquam* meis secundum carnem,

4 Qui sunt Israelitæ: quorum *est* adoptio
Supr. 2. * & gloria, * & fœdera, & Legis constitutio, &
17. cultus & promissiones.

Eph. 2. 12. 5 Quorum *sunt* Patres, & ex quibus Chri-
stus, quod ad carnem attinet, qui est super o-
mnes Deus laudandus in secula, Amen.

Suprà. 2. 6 * Fieri tamen non potest, vt excidat
28. sermo Dei: non enim omnes qui *sunt* ex pa-
Gen. 21. *tre* Israele, *sunt* Israel

12. 7 Neque quia *sunt* semen Abrahæ, *ideo* o-
Heb. 11. 15 mnes *sunt* filij: sed * in Isaac vocabitur tibi
Gal. 4. 28 semen.

8 Hoc

8 Hoc est non qui filij carnis, ij filij Dei: sed qui *sunt* * filij promissionis, censentur in semine. *Gen.* 18. 10.

9 Promissionis enim sermo hic est, Hoc ipso tempore veniam, & erit Saræ filius.

10 Neque *hic* solùm: * sed Rebecca, quum ex uno concepisset, *nempe* ex Isaac patre nostro *hac experta est.* *Gen.* 25. 21

11 Nondum enim natis *pueris*, quum nihil fecissent boni vel mali, vt propositum Dei quod *est* secundum *ipsius* electionem: *id est* non ex operibus, sed ex vocante, *firmum* maneret,

12 Dictum est ei, * Maior seruiet minori. *Gen.* 25.

13 Sicut scriptum est, * Iacob dilexi, Esau verò odio habui. 23. *Mal.* 1. 2.

14 Quid igitur dicemus? Num iniustitia *est* apud Deum? Absit.

15 Nam Mosi dicit, * Miserebor cuius, misertus fuero: & commiserabor, quem commiseratus fuero. *Exod* 33. 19.

16 Nempe igitur *electio* non est eius qui velit, neque eius qui currat, sed miserentis Dei.

17 Dicit enim Scriptura Pharaoni * Ad hoc ipsum excitaui te, vt ostendam in te potestatem meam, & vt annuntietur nomen meum in tota terra. *Exo.* 9. 16

18 Itaque cuius vult miseretur, quem autem vult indurat.

19 Dices ergo mihi, Quid adhuc succenset? nam voluntati illius quis restitit?

20 Imò verò, ô homo, tu quis es qui ex aduerso respondas Deo? num dicet figmentū

Es 45.9. fictori, Cur me talem feci sti?

Supr. 15. 7. 21 * Annon habet potestatem figulus in lutura, vt ex eadem massa faciat aliud quidem

Ier. 18.9. vas ad decus, aliud verò ad dedecus?

22 *Quid* si verò volens ostendere iram, & notam facere potentiam suam, pertulit multa lenitate vasa iræ coagmentata ad interitum.

23 Et notas faceret diuitias gloriæ suæ erga vasa misericordiæ, quæ præparauit ad gloriam?

24 Quos etiam vocauit, *nimirum* nos non solùm ex Iudæis, verum etiam ex Gentibus?

Ose. 2.23. 25 Vt etiam in Osea dicit, * Vocabo populum qui meus non *erat*, populum meum: & eam, quæ dilecta non *erat*, dilectam.

1. *Pet.* 2.3

Ose. 1.10. 26 Et erit in loco vbi dictum fuerat eis: Non populus meus vos, illic vocabuntur filii viuentis Dei.

Es. 10.22. 27 Esaias autem clamat super Israel: *etiam* si fuerit numerus filiorum Israel vt arena maris, reliquiæ saluabuntur.

28 Rem enim conficies & concidet cum iustitia: quoniam rem concisam peraget Dominus in terra.

Esa. 19.3. 29 Et sicut prius dixit Esaias, * nisi Dominus Sabbatho reliquisset nobis semen, facti fuissemus vt Sodoma, & Gomorrhæ similes facti fuissemus.

30 Quid igitur dicemus? Gentes quæ non sectabantur iustitiam, apprehendisse iustitiam autem eam quæ *est* ex fide:

31 Israelem verò qui sectabatur Legem iu-

stitiæ,

stitiæ, ad Legem iustitiæ non peruenisse.

32 Quare? Quia non ex fide, sed velut ex operibus Legis: offenderunt enim ad lapidem offendiculi:

33 Quemadmodum scriptum est, * Ecce, pono in Sion lapidem offendiculi & petram offensionis: & quisquis credit in eum, non pudefiet.

Psal. 118. 20. *Es.* 8. 14. *& 26. 16. 1. Pet. 2. 6.*

CAP. X.

1 Pertractat effecta electionis, quod alij respuant, alij amplectantur. 4 Christum finem Legis. 15 Gentium vocationem à Mose. 20 Iudæorum verò indurationem ab Esaia prædictam recenset.

1 FRatres, propensa quidem voluntas cordis mei & deprecatio ad Deum super Israel est ad salutem.

2 Testor enim *de* ipsis, eos zelum Dei habere, sed non ex notitia.

3 Nam ignorantes Dei iustitiam, & propriam iustitiam studentes constituere, iustitiæ Dei non fuerunt subiecti.

4 Nam finis Legis *est* Christus, ad iustitiam cuiuis credenti.

5 Moses enim describit iustitiam quæ est ex Lege, *his verbis* * Quòd qui præstiterit ea, viuet per illa.

Leui. 18. 5.

6 At quæ ex fide est iustitia, ita dicit * Ne dixeris in corde tuo, Quis ascendet in cœlũ? hoc est Christum ex alto deducere:

Ezec. 20. 11. *Gal* 3. 12.

7 Aut, Quis descendet in abyssum, hoc est,

Christum ex mortuis reducere.

Deu. 30. 12. 8 Sed quid dicit? *Prope te verbum est in ore tuo & in corde tuo. Hoc est verbum fidei quod prædicamus:

9 *Nempe* quòd si confessus fueris ore tuo Dominum Iesum, & credideris in corde tuo quòd Deus eum excitauit à mortuis, seruaberis.

10 Corde enim creditur ad iustitiam: ore autem confessio fit ad salutem.

Es. 28. 14. 11 Dicit enim Scriptura, * quisquis credit in eum, non pudefiet.

12 Non enim est distinctio vel Iudæi & Græci: nam idem Dominus omnium, est dives in quosuis à quibus inuocatur

Ioel. 1. 8. 13 * Quisquis enim inuocauerit nomen Domini seruabitur.

14 Quomodo igitur inuocabunt eum in quem non crediderint? quomodo autem credent *ei* de quo non audierint? quomodo autem audient absque prædicante?

15 Quomodo autem prædicabunt nisi mittantur? sicut scriptum est, * Quàm speciosi pedes euangelizantium pacem, euangelizantium bona.

Es. 52. 7. *Nah* 1. 15

16 Sed non omnes auscultarunt Euangelio. Esaias enim dicit, * Domine, quis credidit sermoni nostro?

Es. 53. 1. *Iohan* 12. 38.

17 Ergo fides ex auditu est: auditus autem per verbum Dei.

Psal. 19. 5 18 Sed (inquam *ego*) an non audierunt? Imò verò in omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terrarum, verba eorum.

19 Sed

19 Sed (inquam *ego*) nunquid Israel non cognouit *Deum*? Primus Moses dicit,* Ego ad æmulationem prouocabo vos per gentem quæ non est gens: per gentem intelligentiæ expertem, ad iram vos prouocabo. *Deut. 32. 21.*

20 Esaias autem vtitur audacia dicitque,* Inuentus sum ab iis qui me non quærebant, conspicuus factus sum iis qui de me non interrogabant. *Esa. 65. 1.*

21 Aduersus Israelem autem dicit,* Toto die expandi manus meas ad populum rebellem & contradicentem. *Esa. 65. 2.*

CAP. XI.

1 Reiudæorum reiectio ad oculi aspectum limitetur, 4 deceptum olim Eliam fuisse ait: 16 & quam radicem sanctam habeant, 23 plures quoque ex iis fore sanctos. 18. 24 Gentes vero admonet humilitatis: 33 & exclamat profunda Dei esse iudicia.

1 NVm igitur (inquam *ego*) abiecit Deus populum suum? Absit. nam & ego Israelita sum, ex semine Abrahæ, tribus Beniamin.

2 Non abiecit Deus populum suum quem præcognouit. An nescitis de Elia quid dicat Scriptura? quomodo colloquatur cum Deo dicens aduersus Israelem,

3 Domine, Prophetas tuos occiderunt & altaria tua suffoderunt, & ego relictus sum solus, & quærunt animam meam. *1. Reg. 19. 10. 1. Reg. 19. 18.*

4 Sed quid dicit ei diuinum responsum?

Feci vt remanserint mihi septem millia virorum qui non flexerunt genu ante Baal.

5 *Ita* igitur & hoc tempore reliquiæ secundum electionem gratuitam factæ sunt.

6 Quòd si per gratiam, non iam ex operibus: alioquin gratia iam non est gratia. Si autem operibus, iam non est gratia: alioquin opus iam non est opus.

7 Quid igitur? Quod requirit Israel, hoc non est assecutus: sed electi assecuti sunt, reliqui verò occæcati sunt.

Esa. 29. 10. & 6. 9. *Mat.* 15. 14. *Ioh.* 12. 40 *Act.* 28. 26. *Ps.* 69. 12.

8 (Sicut scriptum est * Dedit eis Deus spiritum soporis, oculos vt non videant, & aures vt non audiant) vsque ad hodiernum diem.

9 Et Dauid dicit, * Fiat ipsis mensa eorum pro laqueo, & tendicula, & offendiculo, & in talionem.

10 Obtenebrentur oculi eorum, vt non videant, & tergum ipsorum semper incurua.

11 *Num* igitur, inquam *ego*, impegerunt vt exciderent? Absit: sed per eorum lapsum saluus *obtigit* Gentibus, vt eos ad æmulationem prouocaret.

12 Quòd si eorum ruina est opulentia mundi, & diminutio eorum opulentia Gentium: quantò magis plenitudo ipsorum?

13 Nam (quòd vobis dico gentibus, quatenus ego quidem sum Apostolus Gentium) ministerium meum illustro,

14 *Vt experiar* si quo modo ad æmulationem prouocem consanguineos meos, & seruem

vem aliquos ex ipsis.

15 Nam si obiectio eorum, est reconciliatio mundi, quæ *erit* assumptio, nisi vita ex mortuis?

16 Quod si primitiæ sanctæ, *sancta* etiam massa, & si radix sancta *est*, etiam rami.

17 Quod si nonnulli rami defracti sunt, tu verò quum esses oleaster, insitus es pro ipsis, & particeps radicis ac pinguedinis oleæ factus es, *Iere.* 11.

18 Ne gloriare aduersus ramos: quòd si gloriaris, non tu radicem portas, sed radix te.

19 Dices igitur, Defracti sunt Rami vt ego insererer.

20 Rectè. per infidelitatem defracti sunt, tu verò per fidem stas, ne effertor animo, sed time.

21 Nam si Deus naturalibus ramis non pepercit, *vide* ne tibi quoque non parcat.

22 Vide igitur benignitatē ac seueritatē Dei: in eos quidem qui ceciderunt, seueritatem: in te verò benignitatem, si permanseris in benignitate, alioquin & tu excidêris.

23 Sed & illi, si non permanserint infidelitate, inserentur: potest enim Deus rursum eos inserere.

24 Etenim si tu ex naturali exectus es oleastro, & præter naturam insitus es in veram oleam: quantò magis ij qui naturales sunt, inserentur propriæ oleæ.

25 Nolim enim vos ignorare, fratres, mysteriū hoc, (vt ne sitis apud vosmetipsos arrogantes) obdurationem qua est ex parte

Israeli euenisse tantisper dum plenitudo Gentium introierit:

26 Et ita totus Israel seruabitur: * sicut scriptum est, Venit ex Sion ille liberator, et auertat impietates à Iacob.

Esa. 59. 20.

27 Et hoc illis à me fœdus, * Quum abstulero peccata ipsorum.

Esa. 27. 9

28 Itaque quod ad Euangelium, attinet, *sunt* inimici propter vos: quod ad electionem autem, diliguntur propter patres.

29 Nam dona & vocatio Dei eiusmodi sunt, vt eorum ipsum pœnitere non possit.

30 Sicut enim & vos quondam non paruistis Deo, nunc autem estis misericordiam consequuti per istorum contumaciam:

31 Sic & isti nunc non paruerunt, vt per vestram misericordiam & ipsi misericordiam consequantur.

32 Concluſit enim Deus omnes in contumacia vt omnium misereatur.

33 O profunditas diuitiis tum sapientiæ tum cognitionis Dei! quàm inscrutabilia sunt eius iudicia, & eius viæ imperuestigabiles!

Esa. 40 12.

34 * Quis enim cognouit mentem Domini? aut quis ei fuit à consilio?

Iob 41. 2.

35 Aut quis prior dedit ei, & reddetur ei?

1. Cor. 2. 16.

36 Nam ex eo, & per eum & in ipsum *sunt* omnia. Ipsi *sit* gloria in secula. Amen.

CAP. XII.

1 *Paranetica tractat, 2 ad cultum Deo gratum: 9 ad dilectionem non simulatam: 14 20 etiam inimicorum.*

1 PRecor igitur vos fratres, per miserationes Dei, vt sistatis corpora vestra hostiam viuam, sanctam, acceptam Deo, rationalem illum cultum vestrum:

2 Et ne configuremini seculo isti, sed trãsformemini per renouationem mentis vestræ ad hoc vt probetis quæ sit voluntas Dei, bona illa, accepta ac perfecta. *Eph 5.17. 1 Th.4.1.*

3 Dicimuerò per gratiam quæ mihi data est, omnibus qui sunt inter vos, ne sapiat supra quàm oportet sapere: sed sapiat ad sobrietatem, prout cuique *Deus* partitus est mensuram fidei. *1.Cor.12. 11.*

4 Quemadmodum enim in vno corpore membra multa habemus, membra verò omnia eandem non habent actionem: *Eph.4.7.*

5 Ita multa vnum corpus sumus in Christo: singulatim autem, alij aliorum membra,

6 Habentes autem diuersa dona pro gratia quæ nobis data est, siue prophetiam: *prophetemus* proportione fidei: *1. Pet 4. 10.*

7 Siue ministerium, *versemur* in ministrando: siue is qui docet, in docendo: *Mat 6.2 2.Cor. 9. 7.*

8 Siue qui exhortatur in exhortatione: qui distribuit cum simplicitate: qui præest, cum diligentia: qui miseretur, cum hilaritate. *Amos. 5. 15.*

Eph. 4.2. 9 Dilectio *esto* minimè simulat. Essor
1. *Pet.* 2. abhorrentes à malo, agglutinati bono.
17. 10 * Fraterna charitate alij ad alios a
1. *Pet* 5.8 mandos propensi. Honore alij aliis præce
tes.
*Luc.*18.5. 11 * Studio minimè pigri Spiritu feruc
1 *Cor.*16. tes. Domino seruientes.
1. 12 Spe gaudentes. In afflictione tolerantes
*Heb.*13 2. * In oratione perdurantes.
1. *Pet.* 4. 13 * Vsibus sanctorum communicantes. H
13. spitalitatem sectantes:
Mat. 5. 14 * Benedicite iis qui vos insectanturbe
44. nedicite, *inquam*, & ne imprecamini.
15 Gaudete cum gaudentibus, & flete cu
flentibus.
16 Eodem animo inter vos mutuò affec
*Prou.*3.7. * Non elatè *de vobisipsis* sentientes, sed humi
Esa 5.11. bus obsecundantes. Ne estote prudentes ip
Prou 20. vosmetipsos.
21. 17 * Nemini malum pro malo vicissi
*Mat.*5.39 reddentes. Procurantes honesta coram omni
1. *Cor.* 8 bus hominibus.
11. 18 * Si fieri potest, quantum in vobis e
1.*Pet.*3.9 cum omnibus hominibus in pace viuentes.
Heb. 12. 19 Non vosmetipsos vlciscentes, dilec
14. sed date locum iræ, scriptum est enim, M
Eccl. 2.18 hi est vltio, ego rependam, dicit Dominus.
*Mat.*5.39 20 Itaque si esurit inimicus tuus, ciba e
Deut. 32. si sitit, da ei potum, hoc enim si feceris, cari
35. nes ignis coarceruabis in caput eius.
Heb. 10. 21 Ne vincitor ab eo quod malum est,
30. vince bonitate malitiam.
Prou. 25.
20.

CA

CAP. XIII.

Vult vt subdamur magistratibus: 8 proximos diligamus: 12 viuamus iuste: 14 & Christum induamus.

1 OMnis * anima potestatibus supereminentibus subiecta esto, non enim est potestas nisi à Deo: & quæ sunt potestates, sunt à Deo ordinatæ. *Sapi. 6. 4. Tit 3. 1. 1. Pet. 2. 13*

2 Itaque quisquis *se* opponit potestati, Dei ordinationi resistit: qui autem resistunt, ipsi sibi condemnationem adferent.

3 Nam magistratus non sunt terrori bonis operibus, sed malis. Vis autem non metuere potestatem? quod bonum est facito, & laudem ab ipsa obtinebis.

4 Dei enim minister est tuo bono. Quòd si feceris quod malum est, metue: non enim temerè gladium gestat. nam Dei minister est, vltor ad iram ei qui quod malum est, facit.

5 Quapropter necesse est subiici, non solùm propter iram, sed etiam propter conscientiam.

6 Propter hoc enim etiam tributa soluitis: siquidem ministri Dei sunt in hoc ipsum incumbentes.

7 * Reddite igitur omnibus quod debetur: cui tributum *debetur*, tributum: cui vectigal, vectigal: cui timor, timorem: cui honor, honorem. *Mat. 22. 11.*

8 Nemini quicquam debete, nisi *hoc* vt alij

alios diligatis: nam qui diligit alterum, legem impleuit.

Exod. 20 14. *Deut.* 5. 18. *Leuit.* 19. 18. *Mat.* 22. 39. *Mar.* 12. 31. *Gal.* 4. 14 *Iacob.* 2. 8 1. *Tim.* 1. 1

9 Siquidem illud, * Non mœchaberis, Non occides, non furaberis, Non falsum testimonium dices, non concupisces, & si quod aliud *est* mandatum, in hoc sermone summatim comprehenditur, nempe * Diliges proximum tuum sicut te ipsum.

10 Charitas proximum non affecit malo. Itaque * Charitas est completio legis.

11 Idque perspecta opportunitate, quòd *delicet* tempestiuum iam *sit* nos à somno expergisci Nunc enim propius non est salus quàm quum credidimus.

12 Nox processit, dies autem propinquauit. Abiiciamus igitur opera tenebrarum, & induamur habitu qui luci conueniat:

Luc. 21. 14.

13 Vt interdiu, compositè ambulemus: non *in* comessationibus & ebrietatibus: non cubilibus ac proteruiis, non lite & inuidia.

Gal. 5. 16. 1. *Pet.* 2. 11

14 * Sed induimini Domino Iesu Christo, & carnis curam ne habete ad *explendas* concupiscentias.

CAP. XXIIII.

1 *Commendat eos qui fide sunt infirmi, 15 ne vitio nostro scandalizentur. 19 Et illis è diuerso imperat vt non temerè firmiores iudicent, 19 vt omnia ad ædificationis 20 & charitatis terminos ad Christiana libertas conflictat.*

1 Eum

1 Eum verò qui fide est infirmus, assumite: non *tamen* ad certamina disputationum.

2 Alius quidem credit vescendum esse quibusuis: alius autẽ *fide* infirmus edit olera.

3 Qui edit, non edentem ne pro nihilo habeto: & qui non edit, edentem ne condemnato: Deus enim eum assumpsit.

4 * Tu quis es qui condemnas alienum famulum? proprio Domino stat aut cadit. stabilietur autem: potest enim Deus eum stabilire. *Iac.* 4. 12.

5 Alius quidem æstimat diem præ die: alius autẽ *peræquè* æstimat quemuis diem. Vnusquisque in animo suo plenè certus esto.

6 Qui curat diem, Domino curat: & qui non curat diem, Domino non curat. Qui edit, Domino edit, gratias enim agit Deo: & qui non edit, Domino non edit, & gratias agit Deo.

7 Nullus enim nostrûm sibiipsi viuit, & nullus sibiipsi moritur.

8 Nam siue viuimus, Domino viuimus: siue morimur, Domino morimur, siue igitur viuamus, siue moriamur, domini sumus.

9 Ad hoc enim Christus & mortuus est, & resurrexit & reuixit, qui & mortuis ac viuentibus dominetur.

10 * Tu verò cur condemnas fratrem tuum? aut etiã tu cur pro nihilo habes fratrem tuum? Omnes enim sistemur apud tribunal Christi. *2. Cor.* 5. 10.

11 Scriptum est enim, *Viuo ego, dicit Dominus, quòd mihi *sese* flectet omne genu, & *Esa.* 45. 23. *Phil.* 2. 10.

omnis lingua confitebitur Deo.

12 Nempe ergo vnuſquiſque noſtrûm de ſeipſo rationem reddet Deo.

13 Ne ampliùs igitur alius de alio iudicemus: ſed hic potius adhibete iudicium, vt ne offendiculum ponatis fratri, aut ſcandalum.

14 Noui, & perſuaſum habeo per dominum Ieſum, nihil eſſe impurum per ſe: ſed ei qui exiſtimat aliquid eſſe impurum, id & impurum *eſſe*.

15 Verum ſi propter eſcam frater tuus triſtitia afficitur, non iam ſecundum charitatem ambulas.* Ne eſca tua illum perdito pro quo Chriſtus mortuus eſt.

1. *Cor.* 8. 11. 16 Ne veſtrum igitur bonum blaſphematur.

17 Non eſt enim regnum Dei eſca & potus, ſed iuſtitia, & pax, & gaudium per Spiritum ſanctum.

18 Nam qui per hæc ſeruit Chriſto, gratus eſt Deo, & acceptus hominibus.

19 Nempe igitur quæ ad pacem faciunt, ſectemur, & quæ ad mutuam ædificationem.

Tit. 1. 15. 20 Ne cibi cauſa deſtrue opus Dei. * Omnia quidem pura: ſed malum *eſt* homini qui edit cum offendiculo.

1. *Cor.* 8. 13. 31 * Bonum *eſt* non veſci carnibus, neque bibere vinũ, neque *quicquam* in quo frater tuus impingit, aut offenditur, aut infirmus eſt.

22 Tu fidem habes apud temetipſum, habe coram Deo: Beatus qui non condemnat ſeipſum in *eo* quod approbat.

22 Qui verò ambigit ſi ederit, condamnatus

us est, quoniam nō *edit* ex fide, quicquid verò ex fide non est, peccatum est.

CAP. XV.

1 Fortiores robur suum conferant ad confirmandos infirmos. 3 Christi exemplo. 7 qui se communicaunt. 8 non modo Iudæis, 9. 10 11. 12, sed etiam Gentibus. 15 Scriptionis huius Epistolaritio redditur.

1 DEbemus autem nos qui firmi *sumus* imbecillitates infirmorum portare, ac nō indulgere nobisipsis.

2 *Itaque* vnusquisque nostrūm proximo indulgeat in bonum, *id est*, ad *eius* ædificationem.

3 Etenim Christus non indulsit sibiipsi, sed sicut scriptum est, * Conuitia eorum qui conuitiantur tibi inciderunt in me. *Psal.69. 19.

4 Nam quæ ante scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt: vt per patientiam & consolationem Scripturarum spem habeamus.

5 Deus autem patientiæ & consolationis *auctor*, * det vobis vt eodē animo inter vos mutuò affecti sitis, secundum Christum Iesum. *1. Cor. 1. 10.

6 Vt concorditer vno ore glorificetis Deū & Patrem Domini nostri Iesu Christi.

7 Propterea assumite alij alios, sicut & Christus assumpsit nos in gloriam Dei.

8 *Illud* autem dico, Iesum Christum ministrum fuisse circumcisionis, pro Dei veritate, vt confirmaret promissiones Patrum:

*Psal.*18. 9 Et vt gentes pro misericordia glorificare
50. Deum: sicut scriptum est* Propterea cõfitebor
*Deut.*32 tibi inter Gentes,& nomini tuo psallam.
45. 10 Et rursum dicit, *Gaudete cum Populo
*Psal.*17.1 eius.

11 Et rursum, Laudate Dominum omnes
*Esa.*11.1. Gentes,& collaudate eum omnes populi.

12 Et rursum Esaias dicit,* Erit radix Iesse
& qui exurgat ad imperandum Gentibus, in
ipso Gentes sperabunt.

13 Vtinam verò Deus spei impleat vos om-
ni gaudio & pace credendo,vt spe abundetis
per virtutem Spiritus sancti.

14 Persuasum autem habeo & ipse ego de
vobis fratres mei,quòd ipsi per vos pleni sitis
bonitate,impleti omni cognitione,& qui pos-
sitis etiam vos mutuò monere.

15 Audaciùs verò scripsi vobis, fratres, ab
qua ex parte veluti commonefaciens vos,pro
pter gratiam quæ data est mihi à Deo.

16 Ad hoc vt sim minister Iesu Christi a-
pud Gentes,operãs Euangelio Dei: vt oblatio
Gentium fiat accepta,sanctificata per Spiritum
sanctum.

17 Habeo igitur quod glorier per
Christum Iesum, in ijs quæ ad Deum per-
tinent.

18 Non enim sustinuerim quicquam lo-
qui quod non efficerit Christus per me, ad
ducendis ad obedientiam Gentibus, verbis &
factis:

19 Virtute signorum ac prodigiorum,
virtute Spiritus Dei: adeò vt ab Hierusalem
& circumiacentibus *regionibus* vsque ad Illiri-
cum,

rem, impleuerim prædicandi Euangelij Chri-
sti munus.
20 Ita porrò ambiens prædicare Euange-
lium, non vbi nominatus Christus, vt ne super
alienum fundamentum ædificarem:
21 Sed sicut scriptum est, * Quibus non est
annuntiatum de eo, videbunt: & qui non au-
dierunt, intelligent. *Esa.52.15.*
22 * Quapropter etiam impeditus sum sæpe *Sup.1.11.*
ne venirem ad vos.
23 Nunc verò quum non ampliùs habeã *Sup.1.17.*
locum in his regionibus, * desiderium autem *1.Thes.2.*
habeam veniendi ad vos à multis annis: 17.
24 Quando proficiscar in Hispaniam, ve-
niam ad vos, Spero enim fore vt *istac* præte-
riens videam vos, & à vobis deducar illuc: si
primùm vestra consuetudine priùs ex parte ex-
pletus fuero.
25 Nunc autem proficiscor Hierosolymam,
ministrans sanctis,
26 Placuit enim Macedoniæ & Achaiæ cõ-
ferre aliquid in pauperes sanctos qui sũt Hie-
rosolymis
27 * Placuit enim *eis inquam*, & debitores 2. *Cor.6.*
illorum sunt: nam si spiritualia ipsorum *bo-* 11.
nu Gentes participarunt, debent etiam *ipsæ* in
carnalibus eis ministrare.
28 Hoc igitur vbi perfecero, & eis consig-
nauero hunc fructum, abibo istac in Hispa-
niam.
29 Scio verò me, quum veniam ad vos, cũ
plena benedictione Euangelij Christi ventu-
rum.
30 Precor autem vos, fratres, per Domi-

num:noſtrum Ieſum Chriſtum, & per charitatem Spiritus, vt mecum certetis *veſtris p.o* me apud Deum precibus:

31 Vt liberer ab iis qui rebelles ſunt in Iudæa, vtque miniſterium hoc meum erga Hieruſalem acceptum ſit ſanctis.

32 Vt cum gaudio veniam ad vos per voluntatem Dei, vnáque vobiſcum refociller.

33 Deus autem pacis *princeps ſit* cum omnibus vobis. Amen.

CAP. XVI.

1 Commendat Phœben 3 ſalutat officioſè complures, à 17 vſque ad finem cap. admonet vt caueant qui diſſidiorum authores ſunt.

1 COmmendo autem vobis Phœben ſororem noſtram, quæ eſt miniſtra eccleſiæ Cenchræenſis:

2 Vt eam excipiatis in Domino ſicut dignum eſt ſanctis, & adſitis ei quacunque in re *ipſi* vſus fuerit vobis. nam hæc tum multis hoſpitium præbuit, tum mihi etiam ipſi.

Act. 18.3 26. 3 Salutate * Priſcillam & Aquilam, adiutores meos in Chriſto *Ieſu*:

4 (Qui pro anima mea ſuam ipſorum cervicem ſuppoſuerunt: quibus non ego ſolus gratias ago, ſed etiam omnes Eccleſiæ Gentium.)

5 *Item* Eccleſiam quæ in domo eorũ eſt. Salutate Epænetum mihi dilectum: primitias Achaïæ in Chriſto.

6 Salutate Mariam quæ multum laborauit erga nos.

7 Salu-

7 Salutate Andronicum & Iuniam cognatos meos, & concaptiuos meos, qui sunt insignes inter Apostolos, qui etiam ante me fuerunt in Christo.

8 Salutate Ampliam dilectum mihi in Domino.

9 Salutate Vrbanum, adiutorem nostrum in Christo, & Stachyn mihi dilectum.

10 Salutate Apellen, probatũ in Christo. Salutate eos qui *sunt* ex Aristobuli *familiaribus*.

11 Salutate Herodionem cognatũ meum. Salutate eos qui *sunt* ex Narcissi *familiaribus*, eos *inquam*, qui *sunt* in Domino.

12 Salutate Tryphenã & Tryphosam quæ laborant in Domino. Salutate Persidẽ dilectam quæ multum laborauit in Domino.

13 Salutate Rufum selectum in Domino, & matrem eius ac meam.

14 Salutate Asyncritum, Phlegontem, Hermam, Patrobam, Mercurium, & qui cum eis sunt fratres.

15 Salutate Philologum & Iuliam, Nereum & Sororem eius, & Olympam, & qui cum iis sunt, omnes sanctos.

16 * Salutate alij alios osculo sancto Salutant vos Ecclesiæ Christi. 2. *Cor.* 16 20 & 13.

17 Precor autem vos fratres, vt obseruetis dissidiorum & scandalorum authores cõtra doctrinam quam vos didicistis: & declinetis ab eis. 12. 1 *Petr.* 5. 14. 2 *Ioh.* 10.

18 Nã qui eiusmodi *sunt*, Domino nostro Iesu Christo non seruiunt: sed suo ventri: per blandiloquentiam & assentationem corda

hominum minimè malorum ſeducunt.

19 Veſtra enim obedientia ad omnes peruenit. Gaudeo igitur quod ad vos *attinet*: ſed volo vos ſapientes quidem eſſe in rebus bonis, ſimplices verò in malis.

20 Porrò Deus pacis *princeps* conteret Satanam ſub pedes veſtros citò. Gratia Domini noſtri *Ie*ſu Chriſti *ſit vobiſcum*, Amen.

Act. 16.1 *Phil.* 2.16 21 Salutant vos * Timotheus adiutor meus & Lucius & Iaſon, & Soſipater, cognati mei.

22 Saluto vos in Domino ego Tertius, qui deſcripſi Epiſtolam.

23 Salutat vos Gaius hoſpes meus, & Eccleſiæ totius. Salutat vos Eraſtus procurator vrbis, & Quartus frater.

24 Gratia Domini noſtri Ieſu Chriſti ſit cum omnibus vobis. Amen.

Epheſ. 3. 20. *Epheſ.* 3.9 *Coloſſ.* 1. 26. 1. *Tim.* 1. 7. *Tit.* 1.1. 25 * Ei verò qui poteſt vos ſtabilire, ſecundum Euangelium meum & præconium *Ie*ſu Chriſti * ex reuelatione myſterij quod à temporibus æternis tacitum fuit:

29 Nunc verò factum eſt manifeſtum, & per Scripturas propheticas, ex imperio æterni Dei ad obedientiam fidei omnibus Gentibus declaratum:

27 Soli, *inquam*, ſapienti Deo gloria per *Ie*ſum Chriſtum in ſecula, Amen.

Ad Romanos ſcripta fuit Corintho per Phœben miniſtram Cenchræenſis Eccleſiæ.

EPI-

EPISTOLA PAVLI APOSTOLI AD CORINTHIOS I.

CAP. I.

1 *Post gratulationem,* 10 *Quæ vim habet exhortandi,* 12 *Taxat dissidia Corinthiorum,* 17 *Eósque à fastu ad humilitatem reuocat.* 20 *Nam euertens omnem mundi sapientiam,* 23 25 *Solam crucis prædicationem erigit.*

1 PAVLVS vocatione Apostolus Iesu Christi, per voluntatem Dei, & Sosthenes frater. *Act.* 5. 9. 1. *Thes.* 4. 7.

2 Ecclesiæ Dei quæ est Corinthi * sanctificatis in Christo Iesu, * vocatis sanctis cum omnibus, qui inuocant nomẽ Domini nostri Iesu Christi in quouis loco, *Domini, inquam,* tum ipsorum tum nostri. *Rom.* 1. 7 *Ephe* 1. 1. *Colos.* 1. 22.

3 Gratia vobis & pax à Deo patre nostro & Domino Iesu Christo. 2. *Tim.* 1. 9.

4 Gratias ago Deo meo semper de vobis, ob gratiam Dei quæ data est vobis in Christo Iesu, *Tit.* 2. 3. 2. *Tim.* 1. 22.

5 Quòd in omnibus ditati ſitis in ipſo, omni loquendi facultate, omníque cognitione:

6 Prout teſtimonium Chriſti confirmatum fuit in vobis.

Tit 2.11. 7 Adeò vt nullo dono deficiamini, * expectantes dum reueletur Dominus noſter Ieſus *Ph.l.*3.20 Chriſtus.

1. *Theſ.*3. 8 * Qui Deus etiam confirmabit vos vſque
18. & 5. ad finem inculpatos, in diem Domini noſtri
25. Ieſu Chriſti.

1.*Theſ.*5. 9 * Fidelis Deus, per quem vocati eſtis in
24. communionem Filij ipſius Ieſu Chriſti Domini noſtri.

10 Precor autem vos, fratres, per nomen Domini noſtri Ieſu Chriſti, vt idem loquamini omnes, & non ſint inter vos diſſidia, ſed ſitis coagmentati eadem mente & ſententia.

11 Declaratum eſt enim mihi de vobis, fratres mei, à domeſticis Chloes, quòd lites ſint
Act. 11. 24. inter vos.

12 Hoc autem dico, vnumquémque veſtrûm dicere, Ego quidem ſum Pauli, ego verò Apollo, ego verò Cephæ, ego verò Chriſti.

13 *Num* diſpertitus eſt Chriſtus? num Paulus crucifixus eſt pro vobis, aut in nomen Pauli baptizati fuiſtis.

14 Gratias ago Deo meo quòd neminem
*Act.*18.8 veſtrûm baptizauerim, niſi * Criſpum & Gaium.

15 Vt ne quis dicat me in meum nomen baptizaſſe:

16 Baptiz-

16 Baptizaui autem etiam Stephanæ fami-
liam: cæterum haud scio num quem alium
baptizauerim.

17 Non enim misit me Christus vt bapti- *Inf.* 2.14.
zarem, sed vt euangelizarem: * non *tamen* *Galat.* 5.
in dicendi peritia, ne inanis reddatur crux 2.
Christi.

18 Nam sermo ille de cruce, iis quidem qui 2. *Pet.* 1.
pereunt stultitia est: nobis autem qui seruа- 16.
mur* potentia Dei est. *Rom.* 1.16

19 Scriptum est enim, * Abolebo sapien- *Esa.* 2.9.
tiam sapientum, & intelligentiam intelligen-
tium tollam è medio.

20 Vbi sapiens? vbi scriba? vbi conquisi-
tor seculi istius? nonne infatuauit Deus sa-
pientiam mundi huius?

21 Nam postquam in Dei sapientia mun-
dus non cognouit Deum ex *eius* sapiẽtia, pla-
uit Deo per stultam prædicationem seruare
credentes.

22 * Quandoquidem & Iudæi signum pe- *Matt* 12.
tunt, & Græci sapientiam quærunt. 31.

23 Nos autem prædicamus Christum cru-
cifixum, Iudęis quidem offendiculum, Græ-
cis verò stultitiam:

24 Ipsis autem vocatis, tum Iudæis tum
Græcis, Christum Dei potentiam ac Dei sa-
pientiam.

25 Nam stultitia Dei sapientior est quàm
homines: & infirmitas Dei validior est quàm
homines.

26 Videtis enim vocationem vestram, fra-
tres, vos *videlicet* non esse multos sapientes
secundum carnem, non multos potentes, non

multos nobiles.

27 Verùm quę ſtulta *ſunt* in mundo elegit Deus vt pudefaciat ſapientes: & quę *ſunt* infirma in mundo, elegit Deus vt pudefaciat robuſta.

28 Et quæ ignobilia ſunt in mundo, & pro nihilo habita, elegit Deus, & ea quę non ſunt, vt ea quæ ſunt aboleat.

29 Vt ne glorietur vlla caro coram eo.

30 Sed ex ipſo vos eſtis in Chriſto Ieſu, qui factus eſt nobis ſapientia à Deo iuſtitiáque, & ſanctificatio & redemptio.

Ierē 9.23 31 Vt ſicut ſcriptum eſt, * qui gloriatur in Domino glorietur.

CAP. II.

1 *Prædicationem ſuam in exemplum adducit. 4 humanitus quidem abiectam. 7. 13. Spiritu tamen virtute inſignem, 14 Tandem concludit carnis iudicio non poſſe æſtimari.*

1 EGo igitur quum venirem ad vos fratres
Sapien. 3. 17. * non veni cum eminentia ſecundæ, aut ſapientiæ, annuntians vobis teſtimonium Dei.

2 Non enim decreueram quicquam ſcire inter vos niſi Ieſum Chriſtum, eumque crucifixum.

3 * Et fui ego cum infirmitate & timore ac
Act. 18.1 tremore multo apud vos.

Sup 1.17. 4 Neque oratio mea & prędicatio mea
2 Pet. 1. 16. *verſata eſt* * in perſuaſoriis humanæ ſapientię verbis, ſed in demonſtratione ſpiritualis po-

potentiæ.

5 Ne fides veſtra conſiſtat in ſapientia hominum, ſed in potentia Dei.

6 Sapientiam verò loquimur inter perfectos: ſapientiam autem non ſeculi huius, neque principium ſeculi huius qui abolentur.

7 Sed loquimur ſapientiam Dei *latentem* in myſterio, *id eſt* occultam illam quam prę-ſtinierat Deus ante ſecula ad gloriam noſtram.

8 Quam nemo principum ſeculi huius cognouit: nam ſi cognouiſſent, nequaquam Dominum gloriæ crucifixiſſent.

9 Sed *prædicamus*, ſicut ſcriptum eſt, * quæ oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis venerunt, quę parauit Deus iis qui ipſum diligunt. *Eſa.64.4.*

10 Nobis autem Deus *ea* reuelauit per ſpiritum ſuum. Spiritus enim omnia ſcrutatur, etiam profunditates Dei.

11 Quis enim hominum nouit ea quę ſunt hominis, niſi ſpiritus hominis qui eſt in eo, ita etiam ea quæ ſunt Dei nemo nouit niſi Spiritus Dei.

12 Nos verò non ſpiritum mundi accepimus ſed ſpiritum qui *eſt* ex Deo, vt ſciamus quæ Deus eſt nobis gratificatus:

13 * Quæ etiam loquimur, non ſermonibus quos docet humana ſapientia, ſed quos docet Spiritus ſanctus? ſpiritualia cum iis quæ ſpiritualia ſunt coniungentes. *Sup.* 1 17. 2. *Pet.* 1. 16.

14 Animalis autem homo non eſt capax eorũ quæ ſunt Spiritus Dei: ſunt enim ei ſtul-

titia, nec potest *ea* cognoscere, quia spiritualiter diiudicantur.

15 (At spiritualis diiudicat quidem omnia, ipse verò *à* nemine diiudicatur.)

Prou. 27 19. *Esa.* 40. 13. *Sap.* 9. 13. *Rom.* 11. 34.

19 Quis enim nouit mentem Domini, qui instructurus sit eum? nos autem mentem Christi habemus.

CAP. III.

1 Ratione reddita doctrinæ suæ humilis. 4 docet quo loco habendi sint Ministri. 6 quod munus 10 quæ vera ædificandi ratio. 15 monet Corinthios ne patiantur animas suas profanari à superba carnis sapientia.

1 EGo porrò, fratres, non potui loqui vobis vt spiritualibus, sed loquutus sum vt carnalibus, *id est*, vt infantibus in Christo.

2 Lactis potu vos alui, & non esca: nondum enim poteratis *id ferre*: imò ne nunc quidem adhuc potestis.

3 Nam adhuc carnales estis: quum enim in vobis *sint* liuor & contentio, & dissidia, nónne carnales estis & secundum hominem inceditis?

4 Etenim quum dicit quidam. Ego quidem sum Pauli, alter verò, Ego sum Apollo, nónne carnales estis?

5 Quis igitur est Paulus, quis autem Apollos, nisi ministri per quos credidistis, & vt cuique Dominus dedit?

6 Ego plantaui, Apollos rigauit: sed Deus dedit incrementum:

7 Ita

7 Itaque neque is qui plantat, eſt aliquid, neque qui rigat: ſed Deus qui dat incrementum.

8 Is verò qui plantat & is qui rigat, vnum ſunt: vnuſquiſque verò ſuam mercedem accipiet ſecundum ſuum laborem. *Pſ 62 13. Galat. 6 5.*

9 Etenim Dei ſumus adminiſtri: Dei aruũ Dei ædificatio eſtis.

10 Secundũ gratiam Dei quę data eſt mihi, vt peritus architectus fundamentum poſui: alius autem ſuperædificat, porrò quiſque videat quomodo ſuperædificet

11 Nam fundamentum aliud nemo poteſt ponere præter id quod poſitum eſt, quod eſt Jeſus Chriſtus.

12 Quod ſi quis ſuperædificet ſuper fundamentum hoc, aurum, argentum, lapides pretioſos, ligna, fœnum, ſtipulam.

13 Cuiuſque opus manifeſtum fiet: dies enim declarabit: nam per ignem retegetur: & cuiuſcunque opus quale ſit ignis proba-bit.

14 Si cuius opus manebit quod ſuperædificauerit, mercedem accipiet:

15 Si cuius opus exuſtum fuerit, damnum patiet: ipſe verò ſeruabitur, ita tamen vt per ignem.

16 An neſcitis vos eſſe templum Dei, & Spiritum Dei habitare in vobis? *Inf 6 19 2. Cor. 6.*

17 Si quis templum Dei violat, hunc perdet Deus. nam templum Dei ſanctum eſt, quod eſtis vos. 19.

18 Nullus ſeipſum ſeducat, ſiquis *ſibi* videtur eſſe ſapiẽs inter vos in hoc ſeculo, ſtultus

fiat, vt fiat sapiens.

19 Sapientia enim mundi huius, stultitia est apud Deum, scriptum est enim, Carpit sapientes cum versutia ipsorum.

20 Et rursum * Dominus nouit cogitationes sapientum esse vanas.

21 Itaque nullus glorietur in hominibus: omnia namque vestra sunt.

Psal. 94. 11. 22 Siue Paulus; siue Apollos, siue Cephas, siue mundus, siue vita, siue mors, siue præsentia, siue futura: omnia *in quorum*, vestra sunt.

23 Vos autem Christi, Christus verò Dei.

CAP. IIII.

1 *Definitione veri Apostoli adducta. 7 Humilitatis speciem honori sibi magis esse debere probro docet. 9 Signa profert vnde reipsa appareat, 10 Nec gloriæ. 12 Nec ventri studuisse. 17 Ad finem Timotheum commendat.*

1 SIc de nobis reputet homo vt de ministris Christi, & dispensatoribus mysteriorum Dei.

2 Quod superest autem *illud* requiritur in dispensatoribus, vt fidus quisque inueniatur.

3 Mihi verò pro minimo est quod à vobis diiudicet, aut ab humano iudicio, imò nec meipsum diiudico.

4 Nullius enim rei mihi conscius sum, sed non per hoc iustificatus sum: sed Dominus est qui me diiudicat.

5 Pro-

5 Proinde ne ante tempus quicquam iu- *Mat.7.1.*
dicate, vsquedum venerit Dominus, qui & il- *Rom.2.1.*
lustraturus est occulta tenebrarum, & mani-
festa faciet consilia cordium: ac tunc laus e-
rit vnicuique à Deo.

6 Hæc autem, fratres, figna quædam tran-
stuli ad me ipsum & Apollo, propter vos: vt
in nobis discatis, supra id quod scriptum est
non sapere: vt ne alius pro alio inflemini ad-
uersus alium.

7 Quis enim te discernit? quid autem ha-
bes quod non acceperis? quod si etiam acce-
pisti, quid gloriaris vt qui non acceperis?

8 Iam saturati estis. iam ditati estis absq;
nobis regnum adepti estis: atque vtinam
sanè regnetis, vt & nos simul vobiscum re-
gnemus.

9 Deus enim puto, nos vltimos Apostó-
los spectandos proposuit, tanquam morti ad-
dictos. Nam spectaculum facti sumus mundo
& Angelis & hominibus.

10 Nos stulti propter Christum, nos autem
prudentes in Christo: nos infirmi, vos autem *Act.* 10.
validi, vos glorioſi, nos ignominioſi. 34.

11 Ad hoc vsque tempus & esurimus & si- 1. *Thes.* 2.
timus, & nudi sumus, & colaphis cædimur, & 9.
incertis sedibus erramus: 2. *Thes.* 1.

12 Et laboramus, operantes propriis ma- 2.
nibus: conuitiis affecti, bene peccamur: perse *Mat.* 5.
cutionem patientes, sustinemus. 44.

13 Infamati precamur: purgamenta mun *Luc.* 23.
di facti sumus, *vtque* omnium sordes vsque 24.
adhuc. *Act.* 7.

14 Non vt vos pudore suffundam, hęc scri- 60.

bo, ſed vt filios meos dilectos admoneo.

15 Nam etſi decem millia pædagogorum habueritis in Chriſto, at non multos patres *habetis*, in Chriſto enim Ieſu per Euangelium ego vos genui.

16 Precor vos igitur imatatores mei eſtote.

17 Propterea miſi vobis Timotheum, qui eſt filius meus dilectus, & infidelis in Domino, qui vobis in memoriam reducet quæ ſunt viæ meę in Chriſto, ſicut vbique in omnibus Eccleſiis doceo:

18 Cæterùm perinde quaſi ego non ſim venturus ad vos, inflati ſunt quidam.

Act. 19. 21. *Luc.* 4. 15. 19 Sed veniam breui ad vos, ſi Dominus voluerit, & cognoſcam non verba iſtorum qui inflati ſunt, ſed *ſpiritualem* virtutem.

20 Non enim in verbis *ſitum eſt* regnum Dei, ſed in ſpiritus virtute.

21 Quid vultis? cum virga veniam ad vos, an cum charitate & ſpiritu lenitatis.

CAP. V.

Quod inceſtuoſum priuigni cum nouerca connubium tacuti ferrent, 2 6 Satis cauſæ eſſe admonet cur pudore deijciantur potiùs quàm ſuperbiant. 10 Eiuſmodi ſcelera excommunicatione vindicanda eſſe 12 Ne contagio latiùs ſerpat.

1 OMnino auditur *eſſe* inter vos ſcortatio, & eiuſmodi ſcortatio quæ ne inter Gentes quidem nominatur, adeò vt quis vxorem patris habeat.

1 Et

2 Et vos inflati estis, ac non potiùs luxistis, vt tolletur è medio vestri qui facinus hoc patrauit.

3 Enimuerò ego vt absens corpore, præsens autem spiritu, iam vt præsens iudicaui, vt is qui hoc ita perpetrauit.

4 Vobis & meo spiritu in nomine Domini nostri Iesu Christi congregatis, cum potestate Domini nostri Iesu Christi.

5 Eiusmodi *inquam homo* tradatur Satanæ ad interitum carnis, vt spiritus saluus sit die illo Domini Iesu.

6 Non est bona gloriatio vestra. * An nescitis paululo fermenti totam massam fermentari? *Gal. 5.9.*

7 Expurgate igitur vetus fermentum, vt sitis noua massa, sicut estis fermenti expertes. Etenim Pascha nostrum pro nobis sacrificatum est, *nempe* Christus.

8 Itaque festum agitemus non fermento veteri, nec fermento malitiæ & nequitiæ, sed fermentatis *panibus* sinceritatis & veritatis.

9 Scripsi vobis in Epistola, ne commisceamini cum scortatoribus:

10 At non omnino cum scortatoribus mundi huius, aut auaris, aut rapacibus, aut idololatris, alioquin debetis scilicet è mundo exire.

11 Nunc autem scripsi vobis ne commisceamini, *id est*, si quis cùm frater nominetur, sit scortator, aut auarus, aut idololatra aut conuitiator, aut ebriosus, aut rapax: cum eiusmodi, *inquam* ne edatis quidem.

12 Quid enim mea *interest* etiam de extraneis iudicare? nónne de iis qui intus sunt, vos iudicatis?

13 De extraneis verò Deus iudicat: Tollite igitur istum sceleratum ex vobisipsis.

CAP VI.

1 *Inuehitur in forenses contentiones,* 6 *quibus se mutuò vexabant, sub infidelibus, cum magno Euangelij dedecore.* 9 *deinde scortandi licentiam graui comminatione exagitat.*

1 SVstinet aliquis vestrûm negotiũ habere cum altero iudicio experiri sub iniustis ac non sub sanctis?

2 An ignoratis sanctos mundum iudicaturos? quòd si per vos iudicabitur mundus, indigni estis minimis iudiciis?

3 An ignoratis fore, vt Angelos iudicemus, nedum vt quæ ad huius vitæ viam pertinent *non iudicemus?*

4 Itaque si iudicia habeatis de iis quæ ad huius vitæ vsum pertinent, eos qui minimo loco habentur in Ecclesia, eos, *inquam,* in subselliis collocate.

5 Vt vos pudeat vobis *hoc* dico. Ita *ne* non est inter vos sapiens, ne vnus quidem, qui possit diiudicare inter fratres suos?

5 Sed frater cum fratre iudicio experitur, idque sub infidelibus?

Mat 5. 7 Iam igitur omnino defectus in vobis est, 3.9. quòd iudicia habeatis inter vosmetipsos? *Luc.6.29* re non potius iniuriam patimini: cur nó po-

tius

tius damnum accipitis? *Rom.* 16.
8 'At vos iniuriam facitis:& damno affi- 19.
tis,idque fratres. An ignoratis iniustos non 1. *Thes.* 4.
esse Dei hæreditatem possessuros? 6.
9 Ne errate,neque scortatores,neque ido-
lolatræ néque mœchi, neque molles, neque
qui concumbunt cum masculis.
10 Neque fures,neque auari,neque ebrio-
si,neque conuitiatores,neque rapaces, regni
Dei hæreditatem possidebunt.
11 * Et hæc eratis vnusquisque, sed abluti *Tit.* 3. 3.
estis, sed sanctificati estis,sed iustificati estis
in nomine Domini Iesu, per Spiritum Dei
nostri.
12 * Omnia mihi licent. *at non omnia cõ- *Infr.* 10.
ducunt:omnia mihi licent,at ego non redigar 23.
sub vllius rei potestatem *Eccl.* 37.
13 Escæ ventri *destinatæ sunt*,& venter escis: 31.
Deus autem & hunc & eas abolebit. corpus
verò non scortationi,sed Domino,& Domi-
nus corpori.
14 Deus autem & Dominum suscitauit, &
*nos suscitabit potentia sua. *Rom.* 6.5
15 An ignoratis corpora vestra esse mem-
bra Christi?Num igitur tollens membra Chri
sti,faciam *vt sint* scorti membra? Absit.
16 An ignoratis eum qui agglutinatur scor-
to,vnum esse corpus *cum scorto*?Fient enim in-
quit,qui * duo *erant* caro vna. *Gen.* 2. 24
17 Qui ergo agglutinatur Domino, vnus *Mat.* 19.
spiritus est. 5.
18 Fugite scortationem, omne peccatum *Mat.* 10.
quod fecerit homo, extra corpus est:sed qui 8.
scortatur,in proprium corpus pecc t. *Eph.* 5 32.

Suprà, 1. 3.7. 2.*Cor.* 6. 16. *Infrà*, 7. 23. 1.*Pet.* 1 19

19 An ignoratis *corpus vestrum esse templum Spiritus sancti *qui est* in vobis, quem habetis à Deo, neque estis vestri iuris?

20 *Nam empti estis pretio: glorificate igitur Deum in corpore vestro, & in spiritu vestro quæ sunt Dei.

CAP. VII.

1 *Differens hic de coniugio* 4 *Quod est remedium vitandæ scortationis,* 10 *indissolubile.* 18. 20 *Iubet vnumquemque sorte sua contentum viuere.* 25 *Quis virginitatis finis esse debeat ostenditur.* 35 *& qui coniugium suscipere debeant.*

2 CÆterùm de quibus scripsistis mihi, bonum *fuerit* viro mulierem non attingere.

2 Sed propter fornicationes, suam quisque vxorem habeto, & propriam quæque virum habeto.

1.*Pet* 2.7 3 *Vxori vir debitam benevolentiam reddito: similiter autem & vxor viro.

4 Vxor proprium corpus non habet in potestate, sed vir: similiter autem & vir proprium corpus non habet in potestate, sed vxor.

5 Ne fraudate alius alium, nisi forte ex consensu ad tempus, vt vacetis ieiunio & precibus: & rursum simul conuenite: ne tentet vos Satanas propter incontinentiam vestram.

6 Hoc autem dico ex concessione, non ex imperio.

7 Nam

7 Nam velim omnes homines esse vt & ipse *sum*, sed vnusquisque proprium donum habet ex Deo: alius quidem ita, alius autem ita.

8 Dico autem cœlibibus & viduis, Bonum eis est si manserint vt *maneo* ego.

9 Quod si se non continent, matrimonium contrahant: nam melius est matrimonium contrahere quam vri.

10 Iis autem qui matrimonio iuncti sunt, denuntio non ego, sed Dominus,* Vxor è viro ne sese separato. *Mat 5. 32. & 19. 9.*

11 Quod si sese separabit, maneat innupta, aut viro reconciliator: & vir vxorem ne dimittito. *Mar. 10. 11.*

12 Reliquis autem ego dico, non Dominus, si quis frater vxorem habet infidelem quæ consentiat ad habitandum cum eo, ne eam dimittito. *Luc. 16. 23.*

13 Et vxor quæ habet virum infidelem qui consentiat ad habitandum cum ea ne eum dimittito.

14 Maritus enim infidelis sanctificatus est in vxore, & vxor infidelis sanctificata est in viro: alioqui certè liberi vestri improbi essent: nunc autem sancti sunt.

15 At si infidelis sese separet, separatus esto: non est seruituti subiectus frater aut soror huiusmodi *rebus*: sed ad pacem vocauit nos Deus.

16 Ecquid enim nosti vxor, virum an sis seruaturus? aut ecquid nosti vir, an vxorem sis seruaturus?

17 Sed vt vnicuique *donum* partitus est

Deus,& vnumquemque vocauit Dominus, ita incedat: & ita in Ecclesiis omnibus constituo:

18 Circumcisus aliquis vocatus est? ne attrahat *præputium*: in præputio aliquis vocatus est? ne circumcidatur.

19 Circumcisio nihil est, & præputium nihil est, sed obseruatio mandatorum Dei.

Eph. 4.1. 20 Vnusquisque in qua vocatione vocatus fuit, in ea maneat.

21 Seruus vocatus es? ne sit tibi curæ: sed potes etiam liber fieri, potiùs *eo* vtere.

22 Etenim qui in Domino vocatus est seruus, libertus Domini est: similiter & qui liber vocatus est, seruus est Christi.

Supra, 6. 30. 23* Pretio empti estis, ne estote serui hominum.

1. *Pet.* 1. 10. 24 Vnusquisque in quo vocatus fuit, fratres, in hoc maneat apud Deum.

25 De virginibus autem præceptum Domini non habeo: sed do quod sentio: vtpote Dominus per misericordiam dedecit fidum esse.

26 Existimo igitur hoc bonum esse propter instantem necessitatem, bonum hoc *inquam* esse homini ita esse.

27 Alligatus es vxori? ne quære dissolutionem: solutus es ab vxore? ne quære vxorem.

28 Quod si etiam duxeris vxorem non peccasti: & si nupserit virgo non peccauit: sed afflictionem in carni habituri sunt *qui sunt* huiusmodi: ego verò vobis parco.

26 Hoc autem aio, fratres, quoniam tem-

ris contractum est in posterum: vt & qui habent vxores sint vt non habentes.

30 Et qui flent vt non flentes, & qui gaudent, vt non gaudentes: & qui emunt, vt non obtinentes.

31 Et qui vtuntur hoc mundo, vt non abutentes, præterit enim species huius mundi.

32 Velim autem vos absque solicitudine esse. Qui cælebs est, curat ea quæ *sunt* Domini, quomodo placiturus sit Domino.

33 At qui duxit vxorem, curat ea quæ sunt mundi, quomodo placiturus sit vxori.

34 Discreta sunt ea quæ est vxor & ea quę est virgo: quæ *est* innupta, curat ea quæ sunt Domini, vt sit sancta cùm corpore tum spiritu: quæ verò nupta est, curat ea quæ sunt mũdi, quomodo placiturata sit viro.

35 Hoc autem dico vestro commodo: non vt laqueum vobis iniiciam, sed vt decenter & aptè adhæreſcatis Domino absque vlla distractione.

36 Cæterum si quis aliquid non decens à se in virginem suam committi putat, si florem ætatis excedat: & ita debet fieri, quod vult faciat, non peccat, iungantur matrimonio.

37 Qui verò stat firmus in corde, nec adigitur necessitate, sed in potestate habet propriam voluntatem, & hoc decreuit in corde suo, vt seruet suam virginitatem, bene facit.

38 Itaque qui dat nuptum, bene facit, qui verò non dat nuptum, melius facit.

Rom.7.1. 30 * Vxor alligata est lege quamdiù vi
vir ipsius: quòd si obdormierit vir ipsius, li
ra est ad cui velit nubendum, tantùm in D
mino.

40 Sed beatior est si ita maneat, secund
1.Th.4.8 meam sententiam: * puto autem me quo
Spiritum Dei habere.

CAP. VIII.

1 *Ab hoc loco vsque ad finem decimi ca. debe
tur vt ab impuris Gentilium epulis abstinea
abusum Christianæ libertatis coercet. 11
scientiam Charitate frænandam docet.*

1 CÆterùm de iis quæ idolis immol
tur, scimus nos omnes notitia
præditos. Notitia inflat, charitas verò ædi
cat.

2 Quòd si quis *sibi* videtur aliquid sci
nondum quicquam nouit, sicut opor
nosse.

3 Sed si quis diligit Deum, hic cognit
fuit ab eo.

4 De esu igitur eorum quæ idolis immo
lantur, scimus idolum nihil esse in mundo,
nullum *esse* Deum alium nisi vnum.

5 Nam etiam si sint qui dicantur dij
cœlo & in terra (sicut sunt dij multi & d
mini multi:)

6 Nobis tamen vnus *est* Deus Pater ille,
Ioh 13.1. quo omnia, & nos in ipsos, & * vnus Dom
Inf. 1. 23. nus Iesus Christus, per quem omnia, & nos
per ipsum.

7 Sed

7 Sed non in omnibus *est* ea scientia, nonnulli enim *cum* conscientia idoli vsque ad hoc tempus, vt idolis immolatum edunt, & conscientia eorum, infirma quum sit, polluitur.

8 Cæterùm esca nos non commendat Deo, neque enim si vescamur, abundantiores sumus, neque si non vescimur, pauperiores reddimur.

9 Sed videte ne quo modo potestas illa vestra offendiculo sit iis qui infirmi sunt.

10 Etenim siquis viderit te, illum scientia præditum, in idoleio accumbere, nónne conscientia ipsius qui infirmus est, instruetur ad edendum ea quæ sunt idolis immolata?

11 * Et tua ista scientia frater qui infirmus est, propter quem Christus est mortuus peribit? *Rom. 14. 15.*

12 Ita autem peccantes in fratres: & vulnerantes ipsorum conscientiam infirmam in Christum peccatis.

13 * Quapropter si esca facit, vt offendat frater meus, nõ vescar carnibus in æternum, nec faciam vt frater meus offendat. *Rom. 14. 21.*

CAP IX.

1 *Ostendit qualiter libertate à Domino sibi permissa is vltro abstinuerit, 18 22. Se quem in omnibus modis offenderet 24 Vitámque nostram stadij instar esse dicit.*

1 NOnne ſum Apoſtolus? nonne ſum li-
ber? Nonne Ieſum Chriſtum Do-
num noſtrum vidi? nónne opus meum v
eſtis Domino?

2 Si aliis non ſum Apoſtolus, at certè v
bis ſum. nam ſigillum Apoſtolatus mei v
eſtis in Domino.

3 Mea reſponſio apud eos qui in me
quirunt, hæc eſt.

4 An non habemus poteſtatem veſcen
ac bibendi?

5 Annon habemus poteſtatem ſoror
vxorem circumducendi, vt & reliqui Apoſt
li, & fratres Domini, & Cephas?

6 An ſolus ego & Barnabas non habe
poteſtatem non operandi?

7 Quis militat propriis ſtipendiis vnq
quis plantat vineam, & de fructu eius non
dit? aut quis paſcit gregem, & de lacte greg
non edit?

8 Nam ſecundum hominem hæc dico? a
ne etiam Lex hæc dicit?

Deut. 15. 4. 9 Nam in Moſis Lege ſcriptum eſt, *Non obligabis os boui trituranti.* Num boues cur
1 *Tim.* 5. 18. ſunt Deo?

10 An hoc propter nos omnino dicit? pro-
pter nos enim *hoc* ſcriptum eſt, nam ſub ſpe
debet is qui arat arare: & qui triturat ſub ſpe,
ſpei ſuæ particeps eſſe.

Rom. 15. 27. 11 * Si nos vobis ſpiritu alia ſeminavi-
mus, magnum eſt ſi nos veſtra carnalia me-
ſuerimus?

12 Si alij ſunt vos iuris participes ſunt, an
non potiùs nos? atqui non vſi ſumus iure

to: sed omnia sustinemus, nequid interrumpamus Euangelium Christi.

13 An nescitis * eos qui sacris operantur, *eaque* ex sacrario *sunt* edere? & qui altari assident cum altari participare? *Deu.18.7.*

14 Ita Dominus constituit iis qui Euangelium annuntiant, vt ex Euangelio viuant.

15 Ego tamen nullo istorum sum vsus. Neque verò hæc scripsi, vt ita fiat in me: nã bonum est mihi mori potiùs quam vt gloriationem meam aliquis inanem reddat.

16 Etenim si Euangelizem, non est quòd glorier: necessitas enim mihi incumbit. Væ autem mihi est nisi Euangelizem.

17 Nam si volens hoc faciam, mercedem habeo: sin inuitus, dispensatio credita est mihi.

18 Quæ igitur mihi est merces? vt quum Euangelizem: gratuitum constituam Euangelium Christi, vt ne abutar iure meo in Euangelio.

19 Nam quum liber sim ab omnibus, omnibus meipsum seruum feci: vt plures lucrifacerem.

20 Et factus sum Iudæis vt Iudæus, vt Iudæos lucrifaciam: iis qui sub lege sunt, vt si *essem* sub lege, vt eos qui sub lege sunt, lucrifacerem.

21 Exlegibus vt exlex (*ita tamen* vt non sim exlex Deo, sed sublex Christo) vt lucrifacerem exleges.

22 Factus sum infirmis vt infirmus, vt infirmos lucrifacerem, omnibus factus sum

omnia, vt omnino aliquos seruarem.

23 Hoc autem facio propter Euangeliu
vt vnà particeps eius fiam.

24 An ignoratis, eos qui in stadio cu
runt, omnes quidem currere sed vnum ac
pere præmium? sic currite vt comprehen
tis.

25 Porrò quisquis certat in omnibus
continens. Illi quidem igitur vt perit
coronam accipiant, *sunt continentes*: nos
tem, vt incorruptam.

26 Ego igitur ita curro vt non in in
tum: ita pugilem ago vt aërem non
dens.

27 Sed contundo corpus meum, & in
uitutem redigo: ne quo modo, quum aliis
dicarim, ipse reprobus fiam.

CAP. X.

1 *Si Deus Iudæis non pepercit, neque iis pa
quibus fers est æqualis,* 34 *in tesseris extermi
gratia* 14 *Itaque absurdum esse particip
mensæ dæmoniorum eos qui Cœnæ Domini co
municant,* 24 *& qui in rebus mediis ratio
proximi non habent.*

Exod. 13. 12. *Num.* 9. 18. *Exod.* 14. 22. *Exod.* 16. 18.

1 NOlim autem vos ignorare fratres, Patres nostros omnes sub illa nub
fuisse, omnes per mare transiuisse:

2 Et omnes in Mosen baptizatos esse
be & mari:

3 Et omnes eandem escam spiritualem
disse:

4 Et

4 * Et omnes eundem potum ſpiritualem bibiſſe. Bibebant enim ex ſequente ſpirituali Petra: Petra verò erat Chriſtus. *Exod.17. 6. Num.20.*

5 Sed pleroſque illorum non approbauit Deus * proſtrati ſunt enim in deſerto. 10.& 21. 16.

6 Hæc autem typi noſtri fuerunt, vt ne concupiſcamus res malas, * ſicut illi concupierunt. *Num.26. 65.*

7 Ne igitur idololatriæ ſitis, ſicut quidam eorum, vt ſcriptum eſt, * Sedit populus ad edendum ac bibendum, & ſurrexerunt ad ludendum. *Num. 11. 4.& 26. 64. Pſ. 106. 4.*

8 Neque ſcortemur, * ſicut quidam eorum ſcortati ſunt, & ceciderunt vno die viginti tria millia. *Exod. 32. 6.*

9 Neque tentemus Chriſtum, * ſicut quidam eorum tentarunt, & à ſerpentibus perierunt. *Num. 23. 9.*

10 * Neque murmurare, ſicut quidam eorum murmurarunt, & perierunt ab Exterminatore. *Num. 21. 6 Pſ. 106. 14.*

11 Hæc autem omnia typicè eueniebant eis: ſcripta verò ſunt ad noſtri ad monitionem: in quos fines ſeculorum oc currunt. *Num. 14. 37. Iudi. 8.24*

12 Itaque qui *ſibi* videtur ſtare, videat ne cadat.

13 Tentatio vos non cepit niſi humana, fidelis autem *eſt* Deus, qui non ſinet vos tentari ſupra *id* quod poteſtis, ſed præſtabit vnà cum tentatione etiam euaſionem, vt poſſitis ſuſtinere.

14 Quapropter, dilecti mei, fugite ab idololatria.

15 Vt peritis loquor, iudicate vos qu
aio.

16 Poculum benedictionis cui bened
mus, nónne communio sanguinis Christi e
panis quem frangimus, nonne comm
corporis Christi est?

17 Quoniam vnus *est* panis, vnum co
multi sumus: nam omnes vnius panis sum
participes.

18 Videte Israelem *qui est* secundum c
nem: nónne qui edunt victimas, partic
sunt altaris?

19 Quid ergò dico? idolum aliquid e
aut quod idolis immolatum est, aliq
esse?

20 Imò *illud dico* quæ immolant Gen
dæmoniis immolant, & non Deo: nolim
rem vos participes dæmoniorum esse.

21 Non potestis poculum Domini biber
& poculum dæmoniorum: non potestis me
sæ Domini participes esse, & mensæ dæm
niorum

22 Nónne prouocamus ad iram Dominum
num validiores eo sumus?

Sup.6.13. 23 * Omnia mihi licent, at non omnia con
Ecc.37.31 ferunt: omnia mihi licent, sed non omn
ædificant.

24 Nemo quod suum est quærat, sed qu
que quod alterius *est*.

25 Quidquid in macello venditur, ed
te, nihil interrogantes propter conscien
tiam.

Ps.24.1. 26 Domini enim est terra & plenitud
eius.

27 Quid

27 Quòd si quis infidelium vos vocat, & vultis ire, quicquid apponitur vobis, edite, nihil interrogantes propter conscientiam.

28 At si quis vobis dixerit, Hoc idolis mactatum est, ne edite: propter illum qui indicauit, & propter conscientiam: Domini enim est terra & plenitudo eius.

29 Conscientiam autem dico non tuam, sed illius alterius: cur enim libertas mea dānatur ab alia conscientia?

30 Et si ego per gratiam *cibum* participo, cùm *ob id* impius iudicor, pro quo ego gratias ago?

31 * Siue igitur editis, siue bibitis, siue quid facitis, omnia in gloriam Dei facite. *Coloss. 1. 17.*

32 Estote sine offendiculo & Iudęis & Grę-cis, & Ecclesiæ Dei.

33 Sicut & ego *per* omnia omnibus placeo, non quęrens meam ipsius vtilitatem, sed multorum, vt seruentur.

CAP. XI.

1 Notat Corinthios quòd in sacris cœtibus, 4 Viri orent velatis capitibus 6 mulieres verò retectis. 17 In summa, quòd in peius conuenirent: 21 & profana sympoſi permiscerent epulo sacro cœnæ Domini. 23 quam ad primam Christi institutionem exegit.

1 IMitatores * mei estote, sicut ego Chri-sti: *2 Thes. 3. 9.*

2 Laudo verò vos, fratres, quòd omnia

mea meminiſtis, & ſicut tradidi vobis, tra-
Eph.5.23. tiones retinetis.

3 Velim autem vos noſſe * Chriſtum e omnis viri caput: autem mulieris virum, cap verò Chriſti Deum.

4 Omnis vir orans aut prophetans oper capite, dedecorat caput ſuum.

5 Omnis verò mulier orans aut proph tans non operto capite dedecorat ca ſuum: nam *id* vnum ac idem eſt ac ſi r eſſet.

6 Nam ſi non velatur mulier, etiam to deatur: quòd ſi turpe mulieri tonderi aut di, veletur.

Gen.1.16. 7 Vir enim non debet velare caput, qu
17. & 6. *is* imago ſit gloria Dei: at mulier glo
19.6. viri eſt.

Coloſſ.3. 8 Non enim eſt vir ex muliere, ſed mulie
10. ex viro.

Gen.2.23 9 * Neque enim conditus eſt vir propte mulierem, ſed mulier propter virum.

10 Propter hoc debet mulier poteſtatem habere in capite, propter Angelos,

11 Attamen neque vir abſque mulier, neque mulier abſque viro, in Domino.

11 Sicut enim mulier ex viro *eſt*, ita & vi per mulierem: omnia verò ex Deo,

13 Apud voſipſos iudicate, *Num* decorum eſt mulierem non velatam Deum orare?

14 An ne natura quidem ipſa hoc vos do cet, quod viro quidem comatum eſſe dede cori ſit.

15 Contra, mulieri comatam eſſe, gloria ſit, Nam coma pro velamine data eſt ei.

16 Quod

16 Quod si quis videtur contentiosus esse, nos eiusmodi consuetudinem non habemus neque Ecclesiæ Dei.

17 Hoc verò *it.* denuntio, vt vos non laudem, quòd *videlicet* non cum emolumento, sed cum detrimento conuenitis.

18 Primùm enim quàm cõuenitis in Ecclesia, audio dissidia inter vos esse: & aliquam partem credo.

19 Oportet enim etiam hæreses inter vos esse, vt qui probati sunt, manifesti fiant inter vos.

20 Itaque cùm conuenitis in vnum, *hoc* nõ est Dominicam cœnam edere.

21 Nam vnusquisque propriam cœnam præoccupat in vescendo: & hic quidem esurit, ille verò ebrius est.

22 Enimuerò num domos non habetis ad edendum & bibendum? aut Ecclesiam Dei cõtemnitis, & pudefacitis eos qui non habent? Quid vobis dicam: laudabo vos? in hoc non laudo.

23 Ego enim accepi à Domino quod & tradidi vobis, Dominũ *Iesum videlicet* ea nocte qua proditus est accepisse panem:

24 *Et gratiis actis fregisse, ac dixisse Accipite, edite: hoc meum est corpus quod pro vobis frangitur: hoc facite ad mei recordationem. *Mat.26. 26. *Mar.14. 21. *Luc.22. 2ſt.*

25 Itidem & poculum, postquam cœnasset, dicendo, Hoc poculum, est Nouum illud testamentum per meũ sanguinem: hoc facite, quotiescunque bibitis, ad mei recordationem,

26 Quotieſcunque enim editis panem hu-
& poculum hoc bibitis, mortem Domini a-
2 Ioh. 6. nuntiatis vſquequò venerit.
55. 27 * Itaque quiſquis ederit panem hu-
aut biberit hoc poculũ Domini indig-
reus tenebitur corporis & ſanguinis D-
2. Cor. 13. mini.
5. 28 * Probet autem quiſque ſeipſum, & ita
pane illo edat, & de poculo illo bibat.
29 Nam qui edit & bibit indignè, damn-
tionem ſibi ipſi edit & bibit, non diſcern-
corpus Domini.
30 Propterea inter vos multi ſunt debiles
inualidi, & dormiunt multi.
31 Etenim ſi noſipſos diiudicaremus, n-
puniremur.
32 Sed quum punimur, à Domino cru-
mur, ne cum mundo condemnemur.
33 Itaque fratres mei, quum conuenitis
veſcendum, alius alium expectate.
34 Quòd ſiquis eſurit, domi edat: ne ad co-
demnationem conueniatis. Reliqua vero q
veniero, conſtituam.

CAP. XII.

1 *Vt à contentione & ſuperbiæ Corinthios mo-
dicit ſpiritualia dona ideo varia conferri v
mutuo collata 12 coaleſcamus ea ſymmetria
vnum Chriſti corpus: 20 quemadmodũ mem
corporis humanĩ in vnum coaleſcunt.*

1 POrrò de ſpiritualibus donis, fratres, nolim
vos in ignorantia verſari.

a Scitis

2 Scitis vos gentes fuisse qui ad idola illa muta, prout rapi contigisset, abripiebamini.

3 Quapropter notum vobis facio, * nullum per spiritum Dei loquentem, dicere Iesum anathema: & * neminem posse dicere Iesũ Dominum nisi per Spiritum sanctum. *Mar.9. 39.* *Sup.8 6.* *Ioh.13.13.*

4 Discrimina ministeriorum sunt, sed idẽ Spiritus. *Phil.2.10*

5 Et discrimina ministeriorum sunt, sed idem Dominus.

6 Et discrimina facultatum sunt, sed idem est Deus, efficiens eas omnes in quibusuis.

7 Vnicuique verò datur declaratio Spiritus ad vtilitatem.

8 Nam huic quidem per Spiritum datur sermo sapientiæ: alij verò sermo cognitionis per eundem Spiritum:

9 Alij verò fides, per eundem Spiritum: alijverò donum sanationum, per eundem Spiritum.

10 Alij verò facultatem *edendarum* virtutũ, alij verò prophetia: alij verò discretio spiritũ, alij verò genera linguarum: alij verò interpretatio linguarum.

11 * Sed omnia hæc efficit vnus ille & idẽ spiritus, distribuens priuatim *illa* singulis sicut vult. *Rom 12.3* *Ephes.5.8*

12 Sicut enim corpus vnum est, & membra habet multa, omnia verò membra corporis vnius, multa quum sint, vnum sunt corpus: ita & Christus.

13 Etenim per vnum Spiritum, nos omnes in vnum corpus baptizati sumus: siue Iudæi,

siue Græci, siue serui, siue liberi: & omnes vna potione potati sumus in vnum Spiritum.

14 Etenim corpus non est vnũ membrum, sed multa.

15 Si dicat pes, Quia non sum manus, non sum ex corpore, num ob id non est ex corpore?

16 Et si dicat auris, Quia non sum oculus, non sum ex corpore: num ob id non est ex corpore?

17 Si totum corpus oculus, vbi auditus? si totum auditus, vbi odoratus?

18 Nunc autem Deus collocauit membra singula sigillatim in corpore, sicut voluit.

19 Quòd si essent omnia vnũ membrum, vbi corpus?

20 Nunc verò multa quidem membra sunt, vnum verò corpus.

21 Non potest autem oculus dicere manui, Non est mihi opus te: aut rursum caput pedibus, non est mihi vobis opus.

22 Imò multò potiùs, quæ videntur membra corporis infirmissima esse, necessaria sunt:

23 Et quæ putamus *membra* corporis maximè esse inhonesta, iis honorem ampliorem circumponimus, & quæ sunt in nobis indecora, copiosiorem decorem habent.

24 Nam quæ sunt in nobis decora, *iis decoro* non est opus: sed Deus contemperauit corpus, ei cui deerat, copiosiore tributo honore:

25 Vt ne sit dissidiũ in corpore, sed membra idem current alia pro aliis.

26 Itaque

26 Itaque siue patitur vnum membrum, simul dolent omnia mẽbra, siue honore afficitur vnum membrum, simul gaudent omnia membra.

27 Vos autẽ estis corpus Christi, & membra particulatim.

28 *Et alios quidem *constituit* Deus in Ecclesia, primùm Apostolos, deinde Prophetas, tertiò doctores, deinde constituit potestates, deinde dona sanationum, opitulationes, gubernationes, genera linguarum. *Ephes.* 4. 11.

29 Nũ omnes Apostoli? num omnes prophetæ? nũ omnes Doctores? num omnes *sunt* potestates?

30 Num omnes donum habent sanationum? num omnes linguis loquuntur? num omnes interpretantur?

31 Sed studiosi estote donorum potiorum, Et porrò iter ad excellentiam vobis indicabo.

CAP. XIII.

1 *Monet nulla tam eximia esse dona, quæ non vitientur coram Deo si absit charitas: 4 ideoque in eius laudes digreditur.*

1 SI linguis hominum loquar & Angelorum, charitatem autem non habeam, factus sum æs resonans aut cymbalum tinniens. *Mat.* 17. 20.

2 Etsi habeam prophetiam, & nouerim mysteria omnia, omnémque scientiam: &

si habeam totam fidem, ideò vt* montes transferam, charitatem autem non habeam, nihil sum.

3 Etsi insumam alendis egenis omnes facultates meas, & si tradam corpus meum, vt comburar, charitatem autem non habeam, *hoc* nihil *mihi* prodest.

4 Charitas lenis est, benigna est charitas, non inuidet charitas, non agit perperam, non inflatur:

5 Non agit indecorè, non quærit quæ sua sunt, non irritatur, non cogitat malum:

6 Non gaudet iniustitia, gratulatur autem veritati:

7 Omnia suffert, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet.

8 Charitas nunquam excidit: sed & prophetię mutiles reddentur, & linguę cessabũt, & cognitio abolebitur.

9 Ex parte enim cognoscimus & ex parte prophetamus:

10 Postquam autem aduenerit quod perfectum est: tunc quod ex parte est abolebitur.

11 Quum essem infans vt infans loquebar, vt infans cogitabam, vt infans sentiebã: postquam autem factus sum vir, inutilia sustuli quæ infantis erant.

12 Cernimur enim nunc per speculum & per ænigma, tunc autem coram *cernemus*: nũc cognosco ex parte, tunc verò cognoscam prout edoctus fuero.

13 Nunc verò manet fides, spes, charitas, tria hæc. maxima autem harum charitas.

CAP.

CAP. XIIII.

1 Cõmendat donum prophetiæ: 7 & comparatione à musicis instrumentis sumpta, 12 verum interpretandi Scripturas vsum docet, 27 abusum tollit: 34 ac vetat ne mulieres publicè doceant.

1 Ectamini charitatem, ambite spiritualia, magis tamen vt prophetetis.

2 Nam qui loquitur lingua, non hominibus loquitur, sed Deo: nullus enim audit, spiritu verò loquitur mysteria.

3 Qui autem prophetat, hominibus loquitur ędificationem, & exhortationem, & consolationem.

4 Qui loquitur lingua seipsum ędificat: qui verò prophetat, Ecclesiam ædificat.

5 Velim autem omnes vos loqui linguis, magis tamen vt prophetis. maior enim *est* qui prophetat quàm qui loquitur linguis, nisi forte interpretetur, vt Ecclesia ędificationem accipiat.

6 Quòd si nunc, fratres, veniam ad vos linguis loquens, quid vos iuuabo, nisi vobis loquar aut ex reuelatione, aut ex cognitione, vel prophetando, vel docendo.

7 Atqui inanima quæ sonum edunt, siue tibia sit, siue cithara, nisi distinctionem tonis dederint, quomodo cognoscetur quod tibia canitur aut cithara?

8 Etenim si incertum sonum tuba dederit, quis apparabitur ad bellum?

9 Ita & vos nisi per linguam benè signi-

cantem ſermonem edideritis, quomodo
telligetur quod dicitur ? eritis in aëre
quentes.

10 Tot, prout inciderit, genera voc
ſunt in mundo,& nihil *eſt* mutum.

11 Niſi igitur ſciero vim vocis, ero
loquitur barbarus: & qui loquitur apud
barbarus *fuerit*

12 *Ita* & vos quandoquidem ſtudioſi
ſpirituum,ad ædificationem Eccleſiæ quæ
vt excellatis

13 Quapropter qui loquitur lingua,pre
tur vt interpretetur.

14 Nam precor lingua, ſpiritus meus p
catur , ſed intelligentia mea eſt in
ctuoſa.

15 Quid eſt igitur ? precabor ſpiritu,
precabor etiam intelligentia:pſallam ſpiri
ſed pſallam etiam intelligentia.

16 Quandoquidem ſi benedixeris ſpiritu
is qui implet locum idiotæ quomodo dic
rus eſt,Amen, ad tuam gratiarum actione
nam quid dicas neſcit.

17 Nam tu quidem bene gratias agis, ſe
alius non ædificatur.

18 Gratias ago Deo meo, quod mag
quàm vos omnes linguis loquar

19 Sed Eccleſia malim quinque verb
ex intelligentia mea loqui. vt & alios in
ſtituam,quàm decem millia verborum lin
gua.

Mat.18. 20 * Fratres,ne eſtote pueri intelligentia
3. ſed malitia pueri, intelligentia verò adul
eſtote.

21 In

21 In Lege ſcriptum eſt, * Propterea per diuerſæ linguæ *homines* & alia labra loquar populo huic & ita quoque me non audient, dicit Dominus. * Eſa. 28. 11

22 Linguæ igitur ſunt ſignum non iis qui credunt, ſed infidelibus: prophetia verò non infidelibus, ſed credentibus.

23 Itaque ſi eodem conuenerit tota Eccleſia, & omnes linguis loquantur, ingrediantur autem idiotæ vel infideles, nonne dicent vos furere?

24 Sed ſi omnes prophetent, ingrediatur autem infidelis quiſpiam aut idiota, arguitur ab omnibus, diiudicatur ab omnibus:

25 Et ita occulta cordis eius manifeſta fiunt: atque ita procidens in faciem, adorabit Deum, renuntians Deum verè in vobis eſſe.

26 Quid igitur eſt fratres? quoties conuenitis, quiſquis veſtrûm canticum habet, doctrinam habet, linguam habet, reuelationem habet, interpretationem habet, omnia ad ædificationem fiant.

27 Siue lingua quis loquitur, *fiat* per binos, aut ad plurimum ternos & viciſſim: vnus autem interpretetur.

28 Quòd ſi non ſit interpres, taceat in Eccleſia *qui loquitur lingua*: ſibiipſi verò loquatur & Deo.

29 Prophetæ autem duo aut tres loquantur, & alij diiudicent.

30 Quòd ſi *quid* alij patefactum fuerit aſſidenti, prior taceat.

31 Poteſtis enim ſigillatim omnes prophe-

tare, vt omnes discant, & omnes consolatio-
nem accipiant.

32 Et spiritus Prophetarum Prophetis sub-
iiciuntur.

33 Non enim est seditionis *author* Deus,
sed pacis, vt in omnibus Ecclesiis sanctô-
rum.

Tim. 2. 10 34 * Mulieres vestrę in conuentibus ta-
ant: nec enim permissum est eis vt loquan-
Gen. 13. 16. sed *oportet* vt subditę sint, * sicut & Lex di-
cit.

35 Quòd si quid discere volunt, domi suos
viros interrogent. nam turpe est mulieri
in Ecclesia loqui.

36 An à vobis sermo Dei, profectus est?
ad vos solos deuenit?

37 Si quis sibi videtur Propheta esse, aut
spiritualis agnoscat, quæ scribo vobis, quia
Domini mandata.

38 Qui verò ignarus est ignarus esto.

39 *Itaque* fratres, studete vt prophetiam
& loqui linguis ne prohibete.

40 Omnia verò decenter & ordine fiant.

CAP. XV.

1 *Cum essent apud Cor. qui corporum resurrec-
nem in dubium vocarent,* 15 *Postquam eius ne-
cessitatem validis argumentis comprobauit,
Rationem etiam.* 3. *Et modum subiungit.*

Gal. 1. 11. 1 CÆterùm * vobis declaro, fratres, Euan-
gelium quod euangelizaui vobis, quod
& accepistis, in quo etiam statis.

2 Per quod etiam, si retinetis, quo sermone vobis euangelizauerim, seruamini: nisi si frustrà credidistis.

3 Tradidi enim vobis in primis quod & acceperam, Christum videlicet mortuum esse pro peccatis nostris, * secundum Scripturas. *Esa. 53.5. Ioh. 20.*

4 * Et sepultum fuisse, & excitatum tertio die, secundum Scripturas:

5 * Et visum fuisse Cephæ: deinde duodecim illis. *Ioh. 21.19*

6 Postea visus est amplius quàm quingentis fratribus semel: ex quibus plerique manent vsque adhuc, quidam autem obdormierunt.

7 Postea visus est Iacobo, deinde Apostolis omnibus.

8 * Vltimo verò omnium, velut abortiuo, visus est etiam mihi. *Act. 9.5. Rom. 9.3.*

9 * Ego enim sum minimus Apostolorum qui non sum dignus vocari Apostolus, propterea quòd persequutus sum Ecclesiam Dei. *Ephes. 3.8 Ephes. 3.7*

10 Sed gratia Dei sum id quod sum: & gratia eius erga me non fuit inanis, sed amplius quàm illi omnes laboraui: non ego tamen, sed gratia Dei quæ mecum *est*.

11 Et ego igitur & illi ita prædicamus, & ita credidistis:

12 Quòd si Christus prædicatur ex mortuis excitatus esse, quomodo dicunt quidam inter vos, non esse resurrectionem mortuorum?

13 Nam si resurrectio mortuorum non

est, Christus quoque non est excitatus.

14 Quòd si Christus non est excitatus, inanis videlicet *est* prædicatio nostra, inanis autem *est* etiam fides vestra:

15 Reperimur autem etiam falsi testes Dei, quoniam de Deo testificati sumus, eum excitasse Christum, quem non excitauit, si videlicet mortui non excitantur.

16 Nam si mortui non excitantur, Christus quoque non est excitatus.

17 Quòd si Christus non est excitatus, inanis *est* fides vestra, adhuc estis in peccatis vestris.

18 Nempe & qui obdormierunt in Christo perierunt.

19 Si in hac solùm vita speramus in Christum; miserrimi omnium hominum sumus.

20 Nunc autem Christus excitatus est a mortuis: * & primitiæ eorum qui obdormierunt factus est.

Coloss. 1. 18. *Apoc.* 1. 5.

21 Quia enim per hominem mors, per hominem quoque resurrectio mortuorum.

22 Sicut enim in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes viuificabuntur.

1. Thes. 4. 15.

23 * Vnusquisque autem suo ordine: primitiæ Christus, postea qui sunt Christi, in aduentu ipsius.

24 Deinde *erit* finis, quum tradiderit regnum Deo ac Patri: quum aboleuerit omne imperium, & omnem potentiam & virtutem.

25 Nam oportet eum regnare * vsquequò omnes inimicos subiecerit pedibus eius.

26 Vl

26 Vltimus autem hostis aboletur mors.

27 * Nam omnia subiecit sub pedes eius. Quum autem dicit omnia esse *ei* subiecta, palam est *hoc dici* excepto eo qui subiecit ei omnia. *Ps.* 110. 1. *Act.* 2. 34 *Heb.* 1. 13. & 10 13.

28 Postquam verò subiecta fuerint ei omnia, tunc & ipse Filius subiicietur ei, qui subiecit ipsi omnia, vt Deus sit omnia iam omnibus. *Psal.* 8. 7. *Heb.* 2. 8.

29 Alioqui quid faciet qui baptizamur pro mortuis, si omnino mortui non excitantur? & cur baptizamur pro mortuis?

30 Et cur nos periclitamur omni momento?

31 In dies morior, per gloriationem vestram quam habeo in Christo Iesu Domino nostro.

32 Si secundum hominem aduersus bestias pugnaui Ephesi, quæ mihi vtilitas si mortui non excitantur? * Edamus & bibamus, cras enim morimur. *Esa.* 22. 13 *Sapi.* 2. 6.

33 Ne errate. Mores bonos commercia corrumpunt mala.

34 Euigilate iustè, & ne peccate: quidem enim Deum non norunt, ad pudorem vobis dicendum loquor.

35 At dicet aliquis, Quomodo suscitantur mortui? quali autem corpore prodeunt?

36 Demens, quod tu seminas, non viuiscit, nisi mortuus fuerit.

37 Et quod seminas, non corpus orituru seminas, sed nudum granum, prout inciderit, tritici aut alicuius ex *reliquis* granis.

38 Sed Deus ei dat corpus vt voluit, & ſu-

gulis seminibus suum corpus.

39 Non omnis caro, eadem caro, sed
quidem caro hominum, alia verò caro
corum, alia verò piscium, alia verò
crum.

40 Et *sunt* corpora cœlestia,& sunt co
ra terrestria:sed alius quidem cœlestium
cor,alius verò terrestrium.

41 Alius decor solis, alius decor lunæ
lius stellarum:stella enim à stella differ
core.

41 Ita & resurrectio mortuorum: se
corpus corruptioni obnoxium, excitatur
corruptum.

43 Seritur fœdum, excitatur cum de
seritur omnium virium expers, excitatu
tens.

44 Est corpus animale,& est corpus s
tuale.

Gen. 2.7. 54 * Ita etiam scriptum est,Factus est p
homo Adam animal viuens: posterior
Adam *factus est* spiritus viuificus.

46 At spirituale non est priùs, sed ani
le: deinde spirituale.

47 Primus homo è terra puluereus:se
dus homo ipse Dominus è cœlo.

48 Qualis puluereus ille, tales & pul
sunt: & quales ille cœlestis,tales & qui
stes sunt.

49 Et sicut gestauimus imaginem terr
gestabimus etiam imaginem cœlestis.

50 Hoc autem dico, fratres, carnem &
guinem non posse regni Dei hæredit
consequi, neq; corruptionem cõsequi

ruptæ naturæ hæreditatem.

51 Ecce, mysterium vobis dico, Non omnes quidem obdormiemus, sed omnes mutabimur.

52 Momento & ictu oculi, * ad vltimam tubam (canet enim tuba) & mortui suscitabuntur incorrupti, & nos mutabimur. *Mat. 24. 31. 1. Thes. 4. 16.*

53 Oportet enim hoc corruptioni obnoxium induere incorruptam naturam, & mortale hoc induere immortalitatem.

54 Quum autem hoc corruptioni obnoxium induerit incorruptam naturam, & mortale hoc induerit immortalitatem, tunc fiet illud quod scriptum est * Absorpta est mors ad victoriam. *Es 13. 14. Heb. 2. 14.*

55 Vbi tua, ô mors victoria? vbi tuus ô sepulchrum, stimulus?

56 Stimulus verò mortis *est* peccatum: vis autem peccati Lex.

57 * Sed Deo *sit* gratia qui dat nobis victoriam per Dominum nostrum Iesum Christum. *1 Ioh. 5. 4.*

58 Itaque fratres mei dilecti, firmi estote, immoti, abundantes in opere Domini semper, quum sciatis laborem vestrum non esse vanum in Domino.

CAP. VI.

1 *Hortatur vt fratrum Hierosolymitanorum inopiæ succurrat.* 10 *Deinde de Timotheum commendat.* 13 *& amica exhortatione.* 19 *deinde salutationibus Epistolam claudat.*

1 PORRÒ de collecta in sanctos, quemadmodum constitui Ecclesiis Galatiæ, ita & vos facite.

2 Primo quoque *die* hebdomadis vnusquisque vestrûm apud se reponat, thesaurizans quod pro Dei benignitate licuerit: ne quando venero tunc collectæ fiant.

3 Postquam autem accessero, quos probaueritis per Epistolas, hos mittam vt perferant beneficentiam vestram in Hierusalem.

4 Quòd si res digna fuerit vt & ipse proficiscar, mecum proficiscentur.

5 Veniam autem ad vos quum Macedoniam transiero (Macedoniam enim pertransibo).

6 Apud vos autem forte esse permanebo aut etiam hybernabo, vt vos me prosequamini quocunque proficiscar.

7 Nolo enim vos nunc in transcursu videre: sed spero temporis aliquantum manere *me* apud vos, si Dominus permiserit.

8 Permanebo autem Ephesi vsque ad Pentecosten.

9 Nam ostium mihi apertum est magnum & efficax, & aduersarij multi.

10 Quòd si venerit Timotheus, videte vt sit tutò apud vos. opus enim Domini operatur vt & ego.

11 Nequis igitur illum pro nihilo habeat, sed prosequimini eum cum pace, vt veniat ad me: expecto enim eum cum fratribus.

12 Porrò de Apollo fratre, multum precatus sum eum vt iret ad vos cum fratribus: omnino nõ fuit *ei* voluntas nunc eundi: ve-

rarus est autem quum tempus opportunum habuerit.

13 Vigilate, state in fide, viriliter agite, estote fortes.

14 Omnia vestra cum charitate fiant.

15 Precor autem vos fratres, nostis familiam Stephanæ esse primitias Achaiç, & sese in ministerium sanctis addixisse:

16 Vt & vos subiiciamini talibus, & omnibus operanti suam conferentibus & laborantibus.

17 Gaudeo verò de aduentu Stephanæ & Fortunati & Achaici, quoniam absentiam vestram hi suppleuerunt.

18 Refecerunt enim Spiritum meum, ac vestrum. Agnoscite itaque qui sunt huiusmodi.

19 Salutant vos Ecclesia. Salutant vos in Domino multum Aquila & Priscilla, cum Ecclesia quæ est domi ipsorum.

20 Salutant vos fratres omnes. * Salutate alij alios osculo sancto. *Rom. 16. 16.*

21 Salutatio manu mea Pauli. *2. Cor. 13. 12.*

22 Si quis non amat Dominum Iesum Christum, sit anathema, maranatha. *2. Pet. 1. 15.*

23 Gratia Domini Iesu Christi *sit* vobiscũ.

24 Charitas mea cum omnibus vobis in Christo Iesu.

Ad Corinthios prior missa fuit Philippis per Stephanam & Fortunatum & Achaicum & Timotheum.

EPISTOLA PAVLI APOSTOLI AD CORINTHIOS II.

CAP. I.

1 *A laude afflictionũ auspicatur,* 8 *Expũnit in Asia pertulerit.* 10 *Et quàm dexter fuerit Deus.* 7 *Addit nulla leuitate id factum se, quòd non venerit, vti fuerat pollicitus.*

1 PAVLVS Apostolus Iesu Christi per Dei voluntatem, & Timotheus frater, Ecclesiæ Dei, quæ est Corinthi, cũ nà cum sanctis omnibus qui sunt in tota Achaia.

2 Gratia sit vobis & pax à Deo Patre nostro, & Domino Iesu Christo.

Eph. 1. 3. 1. Pet. 1. 3. 3 * Benedictus Deus ac Pater Domini nostri Iesu Christi, Pater *inquam* illemisericordiarum & Deus omnis consolationis *author.*

4 Consolans nos in omni oppressione nostra, vt possimus positis in quauis oppressione con-

consolari, ea ipsa consolatione qua nos ipsos Deus consolatur.

4 Nam sicut abundant perpessiones Christi in nobis: ita per Christum abundat etiam consolatio nostra.

6 Siue autem premimur, pro vestra consolatione ac salute *premimur*, & afficimur: siue consolationem recipimus, *consolationem recipimus* pro vestra consolatione efficaci *in vobis* ad tolerationem earundem perpessionum, quas & nos perpetimur: & spes nostra firma est de vobis:

7 Quòd sciamus vos, sicut socij estis perpessionum, ita etiam *socios fore* consolationis.

8 Non enim volumus vos ignorare, fratres, de oppressione nostra quę nobis euenit in Asia, nos summè grauatos fuisse supra vires, adeò vt prorsus animi pederemus, etiam quod ad vitam.

9 Sed ipsi apud nos decretum mortuis habuimus, ne consideremus in nobis ipsis, sed in Deo qui mortuos excitat.

10 *Quique* ex tanta morte nos liberauit, & liberat, in quo speramus nos adhuc etiam liberatum iri.

11 * Vobis etiam vnà pro nobis operam conferentibus ad deprecandum: vt donum ex multis personis in nos *collatum*, per multos celebretur gratiarum actione pro nobis. *Rom. 15. 30.*

12 Nam gloriatio nostra hæc est, testimonium, *videlicet* conscientiæ nostræ, quòd in simplicitate & sinceritate Dei, non in sapientia carnali, sed cum gratia Dei

versati sumus in mundo, potissimùm autem apud vos.

13 Non enim alia scribimus vobis quàm quæ legitis aut etiam agnoscitis, spero autem vos etiam ad extremum agnituros.

14 Sicut & aliquatenus agnouistis nos gloriationem vestram esse, quemadmodum & vos nostra *estis* in diem Domini Iesu.

15 Itaque hac fiducia priùs volui ad vos venire, vt secundum gratiam haberetis:

16 Et per vos transire in Macedoniam, & à cursum à Macedonia venire ad vos, & à vobis deduci in Iudæam.

17 Hoc igitur cùm deliberarem, numquid leuitate sum vsus? aut num quæ delibero, secundum carnem delibero, vt sit apud me & tiam & Non?

18 Imò fidelis Deus *non est* sermonem nostrum apud vos non fuisse Etiam & Non.

19 Nam Dei Filius Iesus Christus, qui inter vos per nos prædicatus est, *id est*, per me Syluanum ac Timotheum, non fuit etiam & Non, sed fuit etiam ipso.

20 Quotquot enim *sunt* promissiones Dei in ipso *sunt* Etiam, & in ipso *sunt* Amen, ad Dei gloriam per nos.

21 Porrò qui nos confirmat vobiscum in Christum, & qui vnxit nos, Deus *est*.

22 Qui etiam obsignauit nos: dedítque arrhabonem Spiritus in cordibus nostris.

23 Ego verò testem Deum inuoco in animam meam, ne *idcirco* nondum venisse Corinthum, vt vobis parcam.

24 Non quod dominemur vestræ fidei,

sed *quod* administri sumus gaudij vestri. nam fide statis.

CAP II.

Excusans se quòd non venerit 2 clàmillos tanat. 4 & communẽ sympathiam ostendit, 5 vt nequeant nisi ipsis hilaribus gaudere. 6 Mœcho, quem Satanæ tradi præceperat. 7 resipiscenti veniam dari, 8 obsecrat: 13 & profectionis sua Macedoniam meminit.

1 HOc autem mihi faciendum iudicaui, ne rursus ad vos cum tristitia veniré:
2 Nam ego tristitia vos afficiã, eius est, qui exhileret me, nisi is ipse qui tristitia fuerit affectus ex me?
3 Et hoc ipsum vobis scripsi, ne quum venero, tristitiam capiam ex iis de quibus oportebat me gaudere: confisus de vobis omnibus, meum gaudium, omnium vestrum *gaudium esse*.
4 Nam ex multa oppressione & anxietate cordis scripsi vobis per multas lachrymas: non vt tristitia afficiamini, sed vt cognoscatis charitatem quam habeo abundantissimam erga vos.
5 Quòd si quis tristitiam attulit, non mihi tristitiam attulit, sed quadantenus (ne *illum* aggrauem) vobis omnibus.
6 Sufficit istiusmodi *homini* ista mulcta à pluribus irrogata.
7 Vt è contrario potiùs vos *ei* condonetis *eumque* consolemini, ne quo modo redũdãte

tristitia absorbeatur *vir* huiusmodi.

8 Quapropter precor vos vt ratam faciatis in illum charitatem.

9 Num in hunc finem etiam scripsi, vt cognoscerem probationem vestri, *id est*, an in omnia obedientes sitis.

10 Cui verò condonatis, & ego condonam: nam & ego si quid condonaui, cui condonaui, propter vos *id feci*, in conspectu Christi, vt non intercipiamur a Satana.

11 Non enim illius machinationes ignoramus.

12 Porrò quum veniissem Troadam ad prædicandum Euangelium Christi, etiamsi ostium mihi apertum erat per Dominum, non habui relaxationem *in* spiritu meo, eo quod non inueniissem Titum fratrem meum.

13 Sed quum illic vale dixissem, abij in Macedoniam.

14 Deo autem gratia, qui facit vt semper triumphemus in Christo: & odorem notitiæ suæ manifestum facit per nos omni in loco.

15 Nam Christi bona fragrantia sumus Deo in iis qui seruantur, & in iis qui pereunt.

16 His quidem, odor mortis ad mortem, illis verò odor vitæ ad vitam. & ad hæc quis idoneus?

Infr. 4. 2. 17 * Non enim, vt plerique cauponamur sermonem Dei, sed vt ex sinceritate, sed vt ex Deo, in conspectu Dei, de Christo loquimur.

CAP.

CAP. III.

Dicit satis habiturum commendationis, 7 quamdiu in fide permanserint. 6 Se ministrum non literæ, sed spiritus. 8 Discrimen Legis & Euangelij exponit, 13 quòd illius claritas magis perstringat oculos quàm illuminet, 18 huius verò lux conspicuam Dei faciem exhibet.

1 INcipimus rursus nosipsos commendare? 2 num egemus, vt nonnulli, commendatitiis Epistolis apud vos, aut à vobis commendatitiis?

3 Epistola nostra vos estis, inscripta in cordibus nostris, quæ intelligitur & legitur ab omnibus hominibus:

3 Dum palàm fit vos esse Epistolam Christi subministratam à nobis, inscriptam non atramento, sed Spiritu Dei viui: non in tabulis lapideis, sed in carneis tabulis cordis.

4 Fiduciam autem huiusmodi habemus per Christum apud Deum.

5 Non quòd idonei simus ex nobisipsis ad cogitãdum quicquam velut ex nobisipsis, sed quòd idonei sumus, *id* ex Deo est.

6 Qui etiam fecit vt idonei essemus ministri noui Testamenti, non literæ, sed Spiritus: nam litera occidit, Spiritus autem viuificat.

7 Quod si mortis ministerium literis informatum in saxis, fuit glorioſum, adeò vt non possent intueri filij Israel in faciem Mo-

sis, propter gloriam vultus eius, quæ abolenda erat:

8 Quî non potiùs ministerium Spiritus erit glorioſum?

9 Nam ſi miniſterium condemnationis *fuit* glorioſum, multò magis miniſterium iuſtitiæ abundat gloria.

10 Etenim quod glorificatum fuit, non glorificatum quidem fuit hac in parte, *id eſt* quod ad ſuperantem gloriam attinet.

11 Nam ſi quod aboletur, *fuit* glorioſum, multò magis eſt glorioſum id quod manet.

12 Itaque quum eiuſmodi ſpem habemus, multa in loquendo euidentia vtimur:

Exod. 34. 34. 13 * Nec *ſumus* ſicut Moſes, *qui* imponebat velamen faciei ſuæ, ne intuerentur filii Iſrael in finem eius quod aboletur.

14 Itaque occalluerunt mentes illorum, nam vſque ad *diem* hodiernum, in lectione veteris Teſtamenti manet non retectum velamen illud, quod per Chriſtum tollitur.

15 Sed ad hunc vſque diem quum legitur Moſes, velamen cordi eorum impoſitum eſt.

16 Poſtquam autem conuerſum fuerit ad Dominum, tolletur velamen.

Ioh. 4. 14. 17 * Dominus verò, Spiritus ille eſt, vbi autem Spiritus ille Domini, illic libertas.

18 Nos autem omnes retecta facie gloriã Domini vt in ſpeculo intuentes, *in* eandem imaginem transformamur ex gloria in gloriam, ſicut à Domini Spiritu.

CAP.

CAP. IV.

1 Recenſet ſe adeò laboraſſe in prædicando Euangelio, 2 vt à Satana excæcati ſint qui illius ſplendorem non cernant. 7 Prolatum in teſtaceis vaſculis 10 Tot ærumnis obnoxiis 16 Itaque ſuo exemplo ad fortitudinem eos hortatur. 17 Ex contemptu præſentis vitæ.

1 PRopterea quum miniſterium hoc habeamus, prout miſericordiam conſequuti ſumus, non ſegneſcimus:

2 Sed abdicauimus turpitudinis tegumenta, non incedentes cum calliditate, neque falſantes ſermonem Dei, ſed declaratione veritatis, commendantes noſipſos apud omnem conſcientiam hominum, in conſpectu Dei.

3 Quod ſi tectum eſt Euangelium noſtrum, iis qui pereunt tectum eſt:

4 In quibus deus huius ſeculi excæcauit mentes, *nempe* infidelibus, ne irradiet eos lumen Euangelij gloriæ Chriſti, qui eſt imago Dei.

5 Non enim noſipſos prædicamus, ſed Chriſtum Ieſum Dominum: nos autem ſeruos veſtros propter Ieſum.

6 Quoniam Deus * qui dixit vt è tenebris lux ſplendeſceret: *is eſt* qui ſplenduit in cordibus noſtris ad *præbendum* lumen cognitionis in facie Ieſu Chriſti. *Gen. 1.3.*

7 Habemus autem theſaurum hunc in teſtaceis vaſculis, vt eius virtutis præſtantia ſit Dei, & non ex nobis:

8 Dum in omnibus premimur, at non coactamur, hæsitamus, at non prorsus hæremus:

9 Persequutionem patimur, sed in ea non deserimur: deiicimur, at non perimus.

10 Quolibet mortificationem Domini Iesu in corpore circumferentes, vt etiam vita illa Iesu in corpore nostro manifesta fiat.

11 Semper enim nos qui viuimus, morti tradimur propter Iesum, vt etiam vita Iesu manifesta fiat in carne nostra mortali.

12 Itaque mors quidem in nobis agit, vita verò in vobis.

Ps. 116.10 13 Et quia habemus eundem Spiritum fidei, secundum illud quod scriptum est, Credidi, & ideò loquutus sum: nos quoque credimus, quamobrem etiam loquimur.

14 Scientes fore, vt qui excitauit Dominum Iesum, nos quoque per Iesum excitet, & sistat vobiscum.

15 Nam hæc omnia propter vos *sunt*, vt gratia illa copiosissima, pluribus gratias agentibus redundet in gloriam Dei.

16 Propterea non segnescimus: sed etiam si externus homo noster corrumpitur, internus tamen renouatur in dies.

17 Momentanea enim leuitas oppressionis nostræ excellenter æternum pondus gloriæ conficit nobis:

18 Dum non spectamus ea quæ cernuntur, sed ea quæ non cernuntur, nam quæ cernuntur, temporaria sunt: at quæ non cernuntur, æterna.

CAP.

CAP. V.

1 Perstat in eodem argumento. 6 De certa spe salutis. 8 per fidem. 12 Non vt se iactet. 14 Quũ Deum & ipsius Ecclesiam præoculis habeat. 17 & nihil æstimet omnia, præter vitæ nouitatem in Christo.

1 SCimus enim nos si terrestris huius domus nostræ tabernaculum dissolutum fuerit, ædificium ex Deo habituros, domicilium *videlicet* non manu factum, æternum in cœlis.

2 In hoc enim suspiramus, * expetentes domicilio nostro, quod è cœlo est, superindui, *Apoc. 16. 15.*

3 Siquidem etiam induti non nudi reperiemur.

4 Etenim qui sumus in hoc tabernaculo, suspiramus onerati: in quo non cupimus exui, superindui, vt absorbeatur mortalitas à vita.

5 Porrò Deus *is est*, qui nos ad hoc ipsum condidit, qui etiam dedit nobis arrhabonem Spiritus.

6 Confidentes igitur semper, & scientes dum aduenæ sumus in corpore, nos peregrè abesse à Domino.

7 (Per fidem enim incedimus, non per aspectum.)

8 Confidimus autem, & probamus potiùs migrare è corpore, & ad Dominum, ire habitatum.

9 Propterea etiam ambimus & *in corpore* aduenæ, & *ex corpore* migrantes, ei esse ac-
Rom. 14. 10. cepti.

10 * Omnes enim nos comparere oportet coram tribunali Christi, vt vnusquisque reportet quæ in corpore *fecerit*, congruenter ad id quod fecerit, vel bonum vel malum

11 Scientes igitur terrorem illum Domini, homines ad fidem adducimus, Deo autem manifesti sumus: & spero *nos* etiam in conscientiis vestris manifestos esse.

12 Enimuerò non iterum nosipsos commendamus vobis, sed vobis occasionem præbemus gloriandi de nobis: vt habeatis *quod* ad *eos* aduersus eos qui ex facie gloriam capiunt, at non ex corde.

13 Nam siue insanimus, Deo *insanimus*: siue sana mente sumus, vobis *sana mente* sumus.

14 Charitas enim illa Christi constringit nos:

15 Vt qui hoc statuerimus, si vnus pro omnibus mortuus fuit, nempe omnes fuisse mortuos: & *illum* pro omnibus mortuum esse: vt qui viuunt, posthac non sibi viuant, sed ei qui pro ipsis mortuus est & resurrexit.

16 Itaque nos posthac neminem nouimus secundum carnẽ: quòd si etiã nouimus Christum secundum carnem, nunc tamen non amplius nouimus.

17 Si quis igitur *est* in Christo, noua creatura *est*, * vetera præterierunt, ecce noua
Esa. 43. 19 Apo. 21. 5. facta sunt omnia.

18 Hæc autem omnia *sunt* ex Deo, qui reconciliauit nos sibi per Iesum Christum, deditque ministerium reconciliationis:

19 Nempe quia Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi, non imputando eis peccata ipsorum: posuitque in nobis sermonem hunc reconciliationis:

20 Itaque nomine Christi legatione fungimur: velut Deo *vos* precante per nos, oramus, Christi nomine, reconciliamini Deo.

21 Fecit enim *vt* qui non nouit peccatum pro nobis peccatum *esset*, vt nos efficeremur iustitia Dei in eo.

CAP VI.

1 Vt vitam Christo dignam viuant, hortatur, 3 ne offensionibus deiiciãtur, 9 nec gloria insolescãt: 14 pollutiones fugiant, 16 quum sint viua viuentis Dei templa.

1 SEd & *vt* operam nostram ei accommodantes, hortamur ne frustra gratiam Dei vos receperitis,

2 (Dicit enim *Deus*, * Tempore accepto exaudiui te, & in die salutis succurri tibi, ecce nunc tempus acceptum, ecce nunc dies salutis.) *Esa.49.8*

3 Nullam vlla in re præbentes offensionem, ne vituperet ministerium:

4 Sed in omnibus nos approbantes, * vt Dei ministri, tolerantia multa in oppressionibus, in necessitatibus, in angustiis, *1.Cor.4.1*

5 In exagitationibus, in carceribus, in

verberibus, in laboribus, in vigiliis, in
niis:

6 Puritate, scientia, lenitate, benig-
te, Spiritu sancto, charitate non
lata,

7 Sermone veritatis, virtute Dei, arm-
stitiæ dextris ac sinistris,

8 Per gloriam & ignominiam, per
uitia & laudes: vt seductores, & *tamen*
ces:

9 Vt ignoti, & *tamen* noti: vt morien-
ecce viuimus: vt qui castigamur, nec
occidimur:

10 Vt dolentes, semper tamen gaude-
vt pauperes, sed multos ditantes: vt nihil
bentes, sed omnia obtinentes.

11 Os nostrum apertum est erga vos
rinthij, cor nostrum dilatatum est.

12 Non habitatis angustè in nobis, sed
gusti estis in visceribus vestris.

13 Loquor autem vt filiis de pari com-
pensatione, dilatamini & vos:

14 Ne impari iugo copulemini cum in-
delibus. * quod enim consortium iusti
cum iniustitia? & quæ communio luci cum
nebris?

15 Et quæ concordia Christo cum Be-
lial? aut quæ portio fideli cum infideli?

16 Et quæ consensio templo Dei cum i-
lachris? * nam vos templum estis Dei viui
tis sicut dixit Deus, * Habitabo in eis &
ambulabo: & ero illorum Deus, & ipsi
mihi populus.

17 Quapropter exite è medio eorum, &

Eccl. 13.21

2. *Cor.* 3. 17. *&* 6. 16.

Leu. 26 11

Esa. 52.11

paramini, dicit Dominus: & impurum ne attingite: tum ego excipiam vos.

18 * Et ero vobis Pater, & vos eritis mihi filij ac filiæ, dicit Dominus omnipotens. *Ier. 31. 11.*

CAP. VII.

1 Ne nimium teneros animos urgendos prosternat. 2 probabile reddit quod anteà dixerit 4 uti ingenti erga illos dilectione: 8 itaque sibi non displicere quòd mœrore eos affecerit 10 & adduxerit ad pœnitentiam non pœnitendam.

1 HAs igitur promissiones quum habeamus, dilecti, purgemus nosipsos ab omni inquinamento carnis ac spiritus, perficientes sanctificationem cum timore Dei.

2 Accipite nos: nemini iniuriam fecimus, neminem corrupimus, neminem expilauimus

3 Ad condemnationẽ *vestri* non loquor: nam ante dixi vos in cordibus nostris esse ad moriendum & simul viuendum.

4 Multa mihi loquenti libertas apud vos, multa mihi gloriatio de vobis: impletus sum consolatione, vehementer exundo gaudio in omni afflictione nostra.

5 Etenim quum venissemus in Macedoniam, nullam habuit relaxationem caro nostra, sed in omnibus sumus oppressi, foris pugnæ, intus terrores:

6 Sed qui consolatur abiectos, consolatus est nos *nempe* Deus, aduentu Titi.

7 Non solùm autem aduentu illius, sed
tiam consolatione quam ille accepit ex v
bis, quum renuntiaret nobis vestrum ve
mens desiderium, vestrum eiulatum, v
strum super me ardorem, adeò vt magis p
uisus fuerim.

8 Nam etiamsi tristitia vos affeci per e
stolam, non me pœnitet, etiamsi pœnitue
video enim epistolam illam, tamesi ad tem
pus, tristitia vos affeciſſe:

9 Nunc gaudeo, non quòd tristitia af
fueritis, sed quòd tristitia affecti fueritis a
resipiscentiam: nam tristitia affecti fuistis se
cundum Deum, vt nulla in re detrimentu
tis affecti per nos,

10 Nam qui secundum Deum est do
lor, is resipiscentiam efficit ad salutem, cui
nunquam pœniteat: at mundi dolor mortem
efficit.

11 Ecce enim istuc ipsum, quòd secundum
Deum tristitia affecti fuistis, quàtum in vobis
effecit studium, imò defensionem, imò indi
nationem, imò timorē, imò vehemens de
derium, imò zelum, imò vindicationem: pe
omnia testatum feciſtis vos esse puros in hac
negotio.

12 Itaque etsi scripsi vobis, non scripsi vobis
eius causa qui iniuriam fecerat, ne eius causa
qui iniuria affectus fuerat, sed vt apud vos ma
nifestum fieret studium illud nostrum pro
vobis, in conspectu Dei.

13 Propterea consolationem accepimus ex
consolatione vestri: sed longè plurimus gaui
saimus ob gaudium Titi, quod refocillatus sit
spiri-

spiritus eius ab omnibus vobis.

14 Et quòd si quid apud eũ de vobis gloriatus sum, non fui pudefactus: sed vt omnia verè loquuti sumus vobis: ita & gloriatio nostra quæ *vsus eram* apud Titum, vera comperta fuit.

15 Et viscera eius amplius erga vos *affecta* sunt, dum reminiscitur obedientiæ omnium vestrûm, vtque cum timore ac tremore ipsum exceperis.

16 Gaudeo igitur quòd penitus confidam de vobis.

CAP. VIII.

1 Macedonum 9 atque adeo ipsius Christi exemplo 14 vt liberales sint in sanctos hortatur. 16 Titum 18 & alium fratrem hac de causa ad ipsos profectos dicat.

1 PORrò notam facimus vobis fratres, gratiam Dei præstitam Ecclesiis Macedonum.

2 Nempe quòd in multa probatione oppressionis abundans gaudium ipsorum, & profundaeorum paupertas redundauit in copiosam benignitatem ipsorum.

3 Nam pro viribus (testor atque supra vires) voluntarij *fuerunt*.

4 Multis cum precibus nos rogãtes vt hãc beneficentiam & communicationem qua sanctis subuenitur in os reciperemus.

5 Ac non sicut sperabimus *ita fecerunt*, sed

semetipsos dediderunt primum Domino, deinde & nobis, per Dei voluntatem.

6 Ad adhortandum Titum, vt sicut antea cœpit, ita etiam absoluat apud vos hanc quoque beneficentiam:

7 Itaque sicut in omnibus abundatis fide & sermone, & cognitione, & omni studio, & vestra in nos charitate, *videte* vt in hoc quoque gratia abundetis.

8 Non ex imperio loquor, sed alionũ studio, vestræ quoque dilectionis sinceritatem reddens exploratam.

9 Nostis enim beneficentiam Domini nostri Iesu Christi, eam *videlicet* propter vos pauperem factũ esse, quũ esset diues, vt vos illius paupertate ditesceretis.

10 Et sententiam in ea re *meam* edo: nam hoc vobis conducit, qui non solum facere, sed etiam velle anteà cœpistis anno superiore.

11 At nunc etiam illud ipsũ facere absoluite vt sicut adfuit promptum illud velle, ita etiam adsit ipsum perficere ex eo quod habetis.

12 Etenim si priùs adsit promptus animus, aliquis acceptus est pro eo quod habet, nõ pro eo quod non habet.

13 Non enim vt aliis relaxatio sit, vobis autem oppressio: sed pari conditione hoc tempore vestra abundantia supplet illorum defectum.

14 Vt & illorum abundantia vestrum defectum suppleat, vt fiat æquabilitas.

Exo. 16. 10. 15 Sicut scriptũ est, * qui multũ colligit non habuit: & qui paulũ, non habuit minus.

16 Gratia

16 Gratia autem sit Deo qui cordi Titi indidit idem studiũ pro vobis.

17 Quod tum exhortationem illam gratã habuit, tũ verò maiore studio vltrò ad vos ipse profectus suscepit.

18 Misimus autem vnà cum eo fratrẽ illum, cuius laus est in Euangelio per omnes Ecclesias.

19 (Nec *id* solum, sed etiã suffragiis delectus est ab Ecclesiis socius peregrinationis nostræ, cũ hac beneficentia quæ administratur à nobis ad ipsius Domini gloriam & *conprobãdam* promptum animum vestrum)

20 Vitantes hoc, nequis nos vituperet in hac exuberantia quæ administratur à nobis.

21 * Vt qui procuremus honesta non solùm coram Domino, sed etiam coram hominibus. *Rom.* 12. 17.

22 Misimus autem cum eis fratrem nostrum quem sæpè in multis probauimus studiosum: nunc autem multò studiosiorem, ob multam fiduciam quam *habeo* in vobis.

23 Siue de Tito *quæritur*, socius meus *est*, & apud vos adiutor, siue de fratribus nostris, legati *sunt* Ecclesiarum & gloriæ Christi.

24 Itaque demonstrationem Charitatis vestræ, & nostræ de vobis gloriationis editæ in eos, in conspectu Ecclesiarum.

CAP. XV.

1 Cur de eorum voluntate bene sentiens, 3 illis ta-

men adhortandis sedulò incumbat, 4 rationem
adducit: 6 & sementis eleemosynas conferendas
10 quam Deus rependit magno fœnore.

1 NAm de subministratione quidem quæ
fit in sanctos, superuacaneum est mihi
scribere vobis.

2 Noui enim promptum animum vestrum
quem de vobis iacto apud Macedones, Achaïam videlicet paratam esse ab anno superiore: & ex vobis *ortus* zelus prouocauit
complures.

3 Misi autem hos fratres, ne gloriatio nostra de vobis inanis fiat hac in parte: vt (quod
dicebam) parati sitis.

4 Ne quo modo, si mecum venerint Macedones, & offenderint vos imparatos, nos
(vt pudeat nos dicam) in præsidenti hac
gloriatione.

5 Itaque necessarium putaui adhortari
fratres, vt priores venirent ad vos, & præmissi
soluerent antea denunciatam beneficentiam
vestram, vt ea sit parata, ita vt beneficentiam
non vt extortum aliquid.

6 Hoc autem *dico*, Qui sparcè, parcè
& metet & qui seminat benignè, benignè
& metet.

7 Vnusquisque sicut præoptat corde *ita agat*
non ex tristitia aut necessitate: nam hilarem datorem diligit Deus.

Rom. 12. 8.

Eccl. 35. 11

8 Potens est autem Deus efficere vt omnis gratia in vos redundet, vt in omnibus omni tempore omne quod sufficiat habentes
abundetis ad omne opus bonum.

9 (Sicut

9 (Sicut scriptum est, *Dispersit, dedit pauperibus: iustitia eius manet in seculum. *Ps. 111. 9.
10 Qui autem suppeditat semen serenti, & panem ad escam suppeditet & multiplicet sementem vestram, & augeat fructus iustitiæ vestræ.)
11 *Vobis* omni modo ditatis ad omnem benignitatem, quæ per nos efficit, vt gratiæ agantur Deo.
12 Nam subministratio oblationis istius non solùm supplet sanctorum inopiam, sed etiam redundat in multas gratiarum actiones apud Deum approbatione istius subministrationis.
13 [Deum glorificando de vestra testata subiectione in Euangelium Christi, deque benigna in se & in omnes communicatione.]
14 Et ipsorum precibus pro vobis maximo vos amore complectentium propter gratiam Dei in vobis exuberantem.
15 Gratia autem *sit* Deo super inenarrabili suo munere.

CAP. X.

1 *Qua fiducia,* 4 *quibus armis.* 6 *qua vindicta sit instructus aduersus improborum calumnias,* 7 *ostendit,* 7 *seque præsentem non minùs virtutis habere in operibus,* 11 *quàm absens grauitatis in verbis.*

1 CÆterùm precor vos per clementiam & æquitatem Christi; ego ipse Paulus

qui coram quidem humilis sum inter vos, absens verò sum erga vos confidens.

2 *Hoc* autem rogo, ne præsens confidenter agam fiducia qua existimor audax esse in quosdã qui nos æstimant, quasi secundum carnem incederemus.

3 Nam carne incedentes, secundum carnem bellum non gerimus:

4 (Arma enim militiæ nostræ non carnalia sunt, sed diuinitus valida, & ad subuersionem munitionum.)

5 Ratiocinationes euertendo, omnémque sublimitatem quæ extollitur aduersus cognitionem Dei: & in captiuitatem redigendo omnem cogitationem ad obediendum Christo.

6 Et paratum habendo quo vindicem omnem contumaciam postquam impleta fuerit vestra obedientia.

7 Quæ ob oculos sunt aspicitis? si quis sibi ipse confidit se Christi esse, hoc vicissim cogitet & ex sese, quemadmodum ipse Christi est, ita & nos Christi *esse*.

8 Nam si ampliùs etiam quippiam glorier de potestate nostra, quam dedit Dominus nobis ad ædificationem, ac non ad subuersionem vestri, non pudefiam.

9 Ne videar ceu perterrefacere vos per epistolas.

10 Nam epistolæ quidem (inquit) graues sunt & validæ: sed præsentia corporis infirma *est*, & sermo nihili.

11 Hoc cogitet *qui* istiusmodi *est*, quales sumus verbo per epistolam quum absumus, tales

tales etiam *nos fore* re ipsa quum aderimus.

12 Non enim audemus nos inferere aut conferre cum quibusdam qui seipsos cõmendant: sed non intelligunt quòd ipsi sese seipsis metiuntur, & sese sibiipsis comparant.

13 At nos non gloriabimur de iis quę mẽsurę *nostræ* non sunt, * sed secundum modum nobis & regulam admensum, *id est*, eius quã distribuit nobis Deus mensuræ, *gloriabimur* nos peruenisse ad vos etiam vsque. *Eph. 4.7*

14 Non enim vt si non peruenissemus vsque ad vos, extendimus nosipsos vltrà: nam vsque ad vos etiam peruenimus in Euangelio Christi.

15 Nequaquam de iis quæ mensurę *nostræ* non sunt, gloriantes, *id est* de alienis laboribus, imò sperantes, *fore vt* augescente fide vestra, in vobis amplificemur in attributa nobis nostra mensura vlteriùs.

Id est vt in iis *regionibus* quæ vltra vos *sunt* euangelizem: non vt in alteri attributa mensura, de præparatis gloriemur.

17 * Cęterum qui gloriatur, in Domino glorietur. *Ierem 9. 21.*

18 Non enim qui seipsum commendat, is probatus est, sed is quem Dominus commendat. *1. Cor. 1. 31*

CAP. XI.

1 *Ingenti se erga Corinthios amore cogi testatur.* 5 *vt laudes suas deprædicet.* 9 *Gratuitam illis suam operam impendisse,* 13 *ne qua in re superiores essent pseudo apostoli:* 21 *quos longè antecellere recenset in ijs quæ veræ sunt laudis.*

1 VTinam toleraretis paul sper dē
entiam *meam*, imò etiam tole
me.

2 Ambio enim vos Dei zelotypia. Ap
enim vos *quos* vni viro (*vt* virginem pur
sistem, nempe Christo.

Gen. 3. 3. 3 Sed metuo ne quo modo, sicut * serp
ille Euam seduxit calliditate sua, ita corru
mentes vestrę *degenerent* à simplicitate q
est in Christo.

4 Enimuerò si veniat qui alterum Je
prædicet quem non prædicauerimus, au
Spiritum alterum accipiatis quem non ac
peritis, aut Euangelium aliud quod non
ceperitis, rectè *illum* toleraueritis.

5 Puto enim me nihilo inferiorem fu
summis Apostolis.

6 Quòd si rudis sum sermone, non tam
sum rudis scientia: sed omninò manifesti fa
sumus in omnibus apud vos.

7 Num peccaui quum me ipsum demis
rem vt vos attolleremini? quódque gratu
tò Euangelium Dei euangelizauerim vo
bis?

8 Alias Ecclesias spoliaui, accepto ab
stipendio, vt vobis inseruirem: & quum apu
Inf 12. 13. vos essem & egerem, * non obtorpui cum ce
iusquam incommodo.

9 Inopiam enim meam suppleuerunt fr
tres qui venerant è Macedonia, & in om
bus me præstiti vobis minimè onerosum, &
præstabo.

10 Est veritas Christi in me, quod hęc gl

riatio non obstruetur contra me in regionibus Achaiæ.

11 Quapropter? *an* quòd non diligam vos? Deus nouit.

12 Sed quod facio, etiam faciam: vt amputem occasionem iis qui optant occasionem, vt in *eo* de quo gloriantur, reperiantur quales & nos.

13 Nam istiusmodi pseudapostoli, operarij dolosi sunt, trasnformati in Apostolos Christi.

14 Neq; id mirum: ipse enim Satanas transformatur in Angelum lucis.

16 Non magnum est igitur, si etiam eius ministri transformentur vt ministri iustitiæ, quorum finis erit secundum opera eorum.

16 Rursum dico nequis me putet desipientem esse: alioquin etiam vt insipientem accipite me vt paululum quiddam & ego glorier:

17 Quod dico, non dico secundum Dominum, sed vt desipiens, in præsidente ista gloriatione.

18 Quandoquidem multi gloriantur secundum carnem & ego gloriabor.

19 Libenter enim toleratis desipientes quòd sitis sapientes.

20 Toleratis enim, si quis vos in seruitutem adigit, si quis exedit, si quis *stipendium* accipit, si quis attollit sese, si quis vos in faciem cædit.

21 Quantum ad contumeliam dico, sicuti quod nos infirmi fuimus: imo in quocunque audacia vti velit aliquis, (vt desipiens loquor)

audacia velim vti & ego.

Phil. 3.5. 22 * Hebræi sunt? *sum* & ego: Israëlitæ sunt? *sum* & ego: semen Abrahæ sunt, *sum* & ego:

23 Ministri Christi sunt? (desipiens loquor) supero ego: in fatigationibus amplius, in carceribus supra illos, in carceribus amplius, in mortibus sæpe.

24 A Iudæis quinquies accepi quadragenas *plagas*, vnà minùs.

Act. 16. 25. 25 * Ter virgis cęsus fui, * semel fui lapidatus, * ter naufragium feci, noctem ac diem in profundo egi.

Act. 14. 19. 26 *In* itineribus sæpe *fui, in* periculis fluminum, periculis latronum, periculis ex genitibus, periculis à Gentibus, periculis in ciuitatibus, periculis in solitudine, periculis in mari, periculis inter falsos fratres.

Act. 17.1 27 *In* fatigatione & ærumna, in vigiliis sæpe, in fame & siti, in ieiuniis sæpe, in frigore & nuditate.

28 Absq. iis quę extrinsecus *euenium* mihi, agmen illud in me quotidie consurgens, sollicitudo de omnibus Ecclesiis.

29 Quis afflictitur quin ego affligar? quis offenditur quin ego vrar?

30 Si gloriari oporteat, de iis quæ infirmitatis meæ *sunt* gloriabor.

31 Deus & Pater Domini nostri Iesu Christi laudandus in secula, nouit me non mentiri.

Act. 9.24 32 In vrbe Damasci, gentis pręfectus nomine Aretæ regis, pręsidio tenebat Damasce-

norum

norum vrbem cupiens me prehendere.
33 Sed per feneſtram in corbe demiſſus ſum per mœnia, & eius manus effugi.

CAP. XII.

Inuitus recenſet. 3 reuelationes diuinitus. 4 ſibi factas, 6 ob quas quum verè gloriari poſſit, non velit 10 infirmitatum ſuarum conſcius. 11 ſed hanc ſibi neceſſitatem ineptiendi ipſos iniicere, dum ſe addicunt ambitioſis hominibus per quos à Chriſto alienantur.

1 GLoria ſanè non expedit mihi, veniam enim ad viſiones & reuelationes Domini.
2 Noui hominem in Chriſto ante annos quatuordecim, (an in corpore, neſcio: an extra corpus neſcio: Deus nouit) raptum in tertium vſque cœlum.
3 Et noui huiuſmodi hominem (an in corpore, an extra corpus, neſcio, Deus nouit:)
4 Raptum fuiſſe in Paradiſum, & audiſſe ineffabilia verba, quę non liceat homini loqui.
5 De eiuſmodi *re* gloriabor, de me ipſo verò non gloriabor, niſi ex infirmitatibus meis.
6 Nam ſi voluero de his gloriari, non ero inſipiens: veritatem enim dicam, ſed parcè loquor, ne quis de me cogitet ſupra *id* quod videt *eſſe* me, aut *quod* audit ex me.
7 Et ne excellentia reuelationũ ſupra modum efferret, datus eſt mihi ſurculus infixus

carni, & angelus Satan, vt me colaphiz
ne supra modum efferat.

8 Super hoc ter Dominum rogaui, ut
cederet à me.

9 Et dixit mihi, Sufficit tibi gratia mea:
potentia mea per infirmitatem ad
suum adducitur: libentissimè igitur glo-
bor potiùs de infirmitatibus meis: ut
quam in tabernaculo inhabitet in me po-
tia Christi.

10 Propterea oblector in infirmitati-
in contumeliis, in necessitatibus, in perse-
tionibus, in angustiis pro Christo: quan-
nim infirmus sum, tunc potens sum.

11 Fui desipiens in gloriando: vos me
gistis: nam ego debueram à vobis comm
dari: nulla enim in re inferior fui summis
postolis, tametsi nihil sum.

12 Iudicia quidem Apostoli edita sun
pud vos cum omni tolerantia per signa,
prodigia, & virtutes.

13 Nam quid est in quo fueritis infer
Sup. 11. 9. cæteris Ecclesiis, nisi quòd ego ipse non o
torpui cum vestro incommodo? condon
mihi hanc iniuriam.

14 Ecce, tertiò paratus sum venire ad
nec cum vestro incommodo obtorpe
non enim quæro quæ vestra sunt, sed vos
enim debent filij parentibus thesauros co
gerere, sed parentes filiis.

15 Ego verò libentissimè sumptum impe
dam & expendar pro animabus vestris,
tiamsi abundè vos diligens, minus diligar.

16 Sed esto, ego vos non grauaui: sed

callidus, dolo vos cepi.

17 Num per quenquam eorum quos misi ad vos, expilaui vos?

18 Precatus sum Titum, & cum eo misi fratrem: nunquid vos expilauit Titus? nónne eodem spiritu incessimus? nónne iisdem vestigiis?

19 Rursum putatis quòd nos vobis excusemus? in conspectu Dei, In Christo loquimur: omnia autem hęc, charissimi, pro vestri ædificatione.

20 Nam metuo ne quo modo, quum veneró non quales velim reperiam vos, & ego reperiar vobis quales nolitis: neque modo sint lites, æmulationes, iræ, contentiones, obtrectationes, susurri, rumores, tumultuationes:

21 Ne me iterum postquam venero deprimat Deus meus a pud vos, & lugeam multos eorum qui antè peccarunt, nec resipuerunt super impuritate, & scortatione & proteruia quam patrarunt.

CAP. XIII.

Tertiò aduenienS, 2 seueriorem vindictam illis denuntiat, 5 qui reipsa experti sunt virtutem Christi suo Apostolatu. 10 Optat tandem vt resipiscant, 11 & fausta illis precatur.

TErtia hac vice venio advos, * Exore duorum testium aut trium, firmum erit omne verbum.

2 Prædixi & secundò prędico vt præsens,

Deut. 19. 15. Mat. 18. 16. Ioh 8. 17. Heb. 10. 28.

& absens nunc scribo iis qui antè pecc
& reliquis omnibus, fore vt, si denuò ve
non parcam:

3 Quandoquidem experimentum qu
in me loquentis Christi, qui erga vos no
infirmus, sed potens est in vobis.

4 Nam etsi crucifixus fuit ex infirmi
viuit tamen ex potentia Dei: nam & no
firmi sumus cum eo, sed viuemus cum e
virtute Dei apud vos.

1. Cor. 11. 20. 5 Vosipsos tentate annon sitis in fide
sipsos probate: annō agnoscitis vosmet
videlicet Iesum Christum in vobis esse
reprobi estis.

6 At spero fore vt cognoscatis nos no
se reprobos.

7 Opto verò à Deo, ne quid mali fa
nō vt nos probati comperiamur, sed vt
honestum est faciatis: nos verò velut re
bi simus.

8 Non enim possumus quicquam adv
veritatem, sed pro veritate.

9 Gaudemus enim quum nos infirm
mus: vos autem validi fueritis, hoc autem
tiam optamus, vestram *videlicet* instau
nem.

10 Propterea hæc absens scribo, ne p
seueritate vtar, ex potestate quam dedit
hi Dominus ad ædificationem, ac non
destructionem.

11 Quod superest, fratres, valete, insta
mini, consolationem habete, idem sentite
pace agite, & Deus charitatis ac pacis
erit vobiscum.

12 Salutate alij alios ſancto oſculo. Salu-
tant vos ſancti omnes

13 Gratia Domini Ieſu Chriſti, & charitas
Dei, & communicatio Spiritus ſancti *ſit* cum
omnibus vobis. Amen.

*Ad Corinthios ſecunda fuit ſcripta Philip-
pis vrbe Macedoniæ, per Titum
& Lucam.*

EPISTOLA PAVLI APOSTOLI AD GALATAS.

CAP. I.

Poſt inſcriptionem. 6 ſubiungit obiurgationem, Galatas accuſans defectionis. 9 A ſuo Euangelio. 15 Quod à Deo accepit. 17 antequam cum vllo Apoſtolorum contuliſſet.

1 PAVLVS Apoſtolus (non ab hominibus, neque per hominem, * ſed per Ieſum Chriſtũ, *Tit.1.3.*
ac Deum Patrem qui ſuſcitauit eum ex mortuis,)

2 Quíque mecum ſunt omnes fratres, ecclesiis Galatiæ.

3 Gratia vobis & pax à Deo Patre & Domino noſtro Ieſu Chriſto.

4 Qui dedit ſemetipſum pro peccatis
Gal.1.74 noſtris, * vt eximeret nos ex præſenti ſeculo malo ſecundum voluntatem Dei & Patris noſtri.

5 Cui *ſit* gloria in ſecula ſeculorum. Amen.

6 Miror vos ita citò, deſerto eo qui vocauit vos in gratiam Chriſti transferri ad aliud euangelium.

7 Quod non eſt aliud: ſed nonnulli vos turbant, & volunt inuertere Euangelium Chriſti.

8 Sed etiam ſi nos aut Angelus è cœlo euangelizet vobis præter *id* quod vobis euangelizamus, anathema eſto.

6 Vt antè diximus, etiam nunc iterum dico: Siquis vobis euangelizauerit præter id quod accepiſtis, anathema eſto.

10 Nunc enim *vtrum* homines an Deum ſuadeo? aut quæro hominibus placere? Si adhuc hominibus placerem, Chriſti ſeruus non eſſem.

1.Cor.15.2. 11 * Notum autem vobis facio, fratres, euangelium prædicatum à me, non eſſe ſecundum hominem.

12 Neque enim ego ab homine id accepi, neque edoctus ſum, ſed *illud* patefactum *mihi* Ieſu Chriſto.

Act.9.2. 13 * Audiſtis enim quomodo verſatus ſim olim in Iudaiſmo, me *videlicet* ſummè

quantum esse Ecclesiam Dei, & eam vastasse:
14 Et profeciſſe in Iudaismo ſuper multos æquales meos in genere meo, cum vehementiore ſtudio tenerer traditionum quas à patribus meis acceperam.
15 Sed quando placuit Deo qui ſeparauit me ab vtero matris meæ, & vocauit per gratiam ſuam.
16 Retegere Filium ſuum in me, *vt euangelizarem ipſum inter Gentes. non ſtatim contuli cum carne & ſanguine: *Eph. 3. 2.
17 Neque redij Hieroſolymam ad eos qui ante me *fuerant* Apoſtoli, ſed abij in Arabiã, ac denuò reuerſus ſum Damaſcum.
18 Deinde tribus pòſt annis redij Hieroſolymam, vt viſerem Petrum, & manſi apud eum dies quindecim.
19 Alium autem ex Apoſtolis non vidi quemquam, niſi Iacobum fratrem Domini.
20 In iis porrò quæ ſcribo vobis, ecce coram Deo, non mentior.
21 Deinde veni in regiones Syriæ & Ciliciæ.
22 Eram autem ignotis facie Eccleſiis Iudeæ quæ *erant* in Chriſto:
23 Sed ſolùm audierant *qui dicerent*, Qui perſequebatur nos aliquando. nũc annuntiat fidem quam olim vaſtabat.
24 Et glorificabant Deum.

CAP. II.

1 *Nihil à ſuo Euangelio diuerſum ſenſiſſe Apoſtolos.* 3 *Incircumciſi Titi exemplo oſtendit.*

11 Et quod asseruerit illud aduersus Petri simulationem. 17 Inde transitum facit ad eius tractationem, gratuitò nos iustificari per Christum &c.

1 DEinde interiectis annis quatuordecim, rursum ascendi Hierosolymam vnà cum Barnaba, assumpto simul & Tito.

2 Ascendi autem ex reuelatione, & exposui eis Euangelium quod prædico inter Gentes: sed priuatim cum eis, qui sunt in pretio, ne quomodo frustra currerem aut cucurrissem.

3 Sed neque Titus qui mecum erat, quum esset Græcus, coactus fuit circumcidi.

4 Nempe propter emissarios falsos fratres, qui irrepserant ad explorandam libertatem nostram quam habemus in Christo Iesu, vt nos in seruitutem adigerent.

Deut. 10. 17. *2. Chron.* 19. 7. *Ioh.* 34. 19 *Sapien.* 6 8. *Eccl.* 35. 16. *Act.* 16. 34. *Rom.* 1. 11 *Eph.* 6. 9. *Col.* 3 26. *1. Pet.* 1. 17.

5 Quibus ne ad momentum quidem cessimus per subiectionem, vt veritas Euangelij permaneret apud vos.

6 Ab iis autem qui existimantur esse aliquid, qualescunque fuerint, nihil mihi differt. personam hominis Deus non accipit. Nam qui sunt in pretio, nihil mecum præterea contulerunt.

7 Imò è contrario, quum vidissent mihi concreditum fuisse Euangelium præputij, sicut Petro circumcisionis:

8 (Nam qui efficax fuit per Petrum ad Apostolatum circumcisionis, efficax fuit etiam per me erga Gentes)

9 Quum-

9 Quúmque cognouiſſent gratiam mihi datam Iacobus & Cephas & Iohannes, qui æſtimantur eſſe columnæ, dextras dederunt mihi ac Barnabæ ſocietatis, vt nos inter Gentes, ipſi verò inter circumciſos, *Apoſtolatu fungeremur.*

10 Solùm *monuerunt* vt pauperum meminiſſemus: quod & ipſum ſtudui facere.

11 Quum autem veniſſet Petrus Antiochiam, in os ei reſtiti, eo quòd condemnandus eſſet.

12 Nam antequam veniſſent quidam à Iacobo, vna cum Gentibus, edebat: quum autem veniſſent, ſubduxit ſeſe ac ſeparauit ab eis, metuens eos qui erant ex circumciſione.

13 Ac ſimulabant vnà cum eo reliqui etiã Iudæi. itaque etiam Barnabas ſimul abreptus fuit in illorum ſimulationem.

14 Sed quum vidiſſem eos non recto pede incedere, vt veritate Euangelij congruebat, dixi Petro coram omnibus, Si tu, quum ſis Iudæus, Gentiliter viuis, ac non Iudaicè, cur gentes cogis iudaizare?

15 Nos natura Iudæi, & non ex Gentibus peccatores.

16 Scientes non iuſtificari hominem ex operibus Legis, ſed per fidem Ieſu Chriſti, & iam nos *inquam* in Chriſtum Ieſum credidimus, vt iuſtificaremur ex fide Chriſti, & non ex operibus Legis: propterea quòd non iuſtificabitur ex operibus Legis vlla caro.

17 * Quod ſi, dum quærimus iuſtificari per *Rom 3.13*

Christum, reperimur & ipsi peccatores, nu
Christus peccati minister est? Absit.
18 Nam si quæ destruxi, ea rursus ædifi
transgressorem meipsum constituo.
19 Ego enim per legem Legi mortuus su
vt Deo viuerem.
20 Vnà cum Christo crucifixus sum. Vi
autem, non amplius egò, sed viuit in me C
stus, & vitam quam nunc viuo in carne, vi
per fidem Filij Dei, qui dilexit me, & tra
semetipsum pro me:
21 Non abrogo gratiam Dei. nam si
Legem est iustitia, igitur Christus sine ca
mortuus est.

CAP. III.

*1 Exprobrat quod se abduci passi sint ab illis
viuum expressa in Christo iustificationis
6 Abrahæ exemplum adducit. 10 ex
21 & causas latæ Legis exponens.*

1 AMentes Galatæ, quis vos fascinauit
obsequeremini veritati, quibus ob oc
culos Iesus Christus priùs fuerat depictus,
ter vos crucifixus?
2 Hoc solùm cupio discere ex vobis, ha
peribus Legis Spiritum accepistis, an ex fi
per auditum percepta?
3 Adeò amentes estis? quum Spiritu inc
peritis. nunc carne perficimini?
4 Tam multa passi estis frustrà? si mo
etiam frustrà.
5 Qui igitur subministrat vobis Spiritu
& ope

& efficit virtutes in vobis, ex operibus Legis, an ex fide per auditum percepta *subministrat?*

6 Sicut * Abraham credidit Deo,& imputatum est ei pro iustitia: *Gen 15.6. Rom. 4.3*

7 *Ita* noſtis, nempe eos qui ex fide sunt, *Iac. 2.23.* esse filios Abrahæ.

8 Prouidens autem Scriptura Deum ex fide iustificaturũ Gentes,ante euangelizauit Abrahæ,* Benedicentur, *inquient*, in te omnes Gentes. *Gen. 12.3. Eccl. 44. 20. Act. 3.25.*

9 Itaque qui ex fide *sunt*, benedicuntur cum fideli illo Abraham.

10 Nam quotquot ex operibus legis sunt, sub execratione sunt Scriptum *est* enim, * Execrabilis quisquis non manserit in omnibus quæ scripta sunt in libro Legis vt faciat ea *Deut. 27. 26.*

11 Nullum autem per legem iustificari apud Deum manifestum *est*: si quoniam * iustus ex fide viuet. *Abac. 2. 4.*

12 Lex autem non est ex fide :sed * Qui fecerit ea homo,viuet in ipsis. *Rom. 1. 17.*

13 *At* Christus nos redemit ab execratione Legis, dum pro nobis factus est execratio: scriptum est enim,* Execrabilis quisquis pendet in ligno *Heb. 10. 30. Leui 18 5 Deut. 21. 23.*

14 Vt in gentibus benedictio Abrahæ esset in Christo Iesu,& vt promissum illud Spiritum accipiamus per fidem.

15 Fratres humano more loquor,* Hominis licet pactionem authoritate confirmatam nullus abrogat,aut aliquid superaddit. *Heb. 9.17*

16 Abrahæ verò dictæ sunt promissiones,&

semini eius non dicit. Et seminibus, tanquam multis: sed de vno, Et semini tuo, qui est Christus.

17 Hoc autem dico, pactionem antè confirmatam à Deo respectu Christi, Lex quæ post annos quadringentos & triginta coepta non facit irritam, vt aboleat promissionem.

18 Nam si ex Lege est hæreditas: non iam ex promissione: Abrahæ verò per promissionem gratificatus est Deus *hæreditatem.*

19 Quid igitur Lex? Transgressionum gratia addita est, vsquequò veniisset semen illud cui facta est promissio: Lex, *inquam*, ordinata per Angelos, per manum internuntij.

20 Internuntius autem, vnius non est: Deus verò vnus est.

21 *Num* igitur Lex *addita* est aduersus promissiones Dei? Absit, nam si data fuisset Lex quæ posset viuificare, verè ex Lege esset iustitia.

Rom. 3. 9 22* Sed concluſit Scriptura omnia sub peccatum, vt promissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus.

23 Antequam autem veniisset fides, sub legis præsidio tenebamur, concluſi in eam fidem quæ erat reuelanda.

24 Itaque Lex pædagogus noster fuit in Christum, *respiciens* vt ex fide iustificemur.

25 At postquam venit fides, non amplius sub pædagogo sumus.

26 Omnes enim filij Dei estis, per fidem in Christo Iesu.

27 Nam

27 Nam quicunque in Christo baptizati
stis, Christum induistis.
28 Non est Iudæus neque Græcus, non est
eruus neque liber, non est masculus nec fœ-
inim, omnes enim vos vnus estis in Christo
esu.
29 Quòd si vos *estis* Christi, nempe A-
brahæ semen estis, & secundum promissio-
em hæredes.

CAP. IIII.

Antiqua Legis mancipatos 4 Christi aduentus eo ritus est finis, 9 Absurdum est ad egenas superstitiones relabi. 13 Reuocat ergo eos ad puritatem doctrinæ Euang. 21 Et pulchra allegoria suam disputationem exornat.

HOc autem dico: Quamdiù hæres est
infans, nihil differt à seruo, quamuis
Dominus omnium:
2 Sed sub tutoribus & curatoribus est, vsq;
ad tempus quod pater præfinierit.
3 Ita & nos, quum essemus infantes, sub
elementis mundi eramus in seruitutem
redacti:
4 At postquam venit plenum tempus, e-
git Deus filium suum factum ex muliere,
factum Legi obnoxium:
5 Vt eos qui legi erant obnoxij, redime- Rom. 8. 15
ret, vt adoptionem acciperemus:
6 Quoniam autem estis filij, emisit Deus
Spiritum Filij sui in corda vestra clamantem,
Abba, id est Pater.

7 Itaque non amplius es, ſeruus, ſed filius: quòd ſi filius, etiam hæres Dei per Chriſtum.

8 Imò tum quidem ignorantes Deum, ſeruiebatis iis qui natura non ſunt dij:

9 At nunc quum cognoſcatis Deum, imò potiùs edocti ſitis à Deo, quomodo conuertimini retrorſum ad impotentia & egena elementa, quibus retrorſus ab initio ſeruire vultis?

10 Dies obſeruatis & menſes, & tempora & annos.

11 Metuo de vobis ne fruſtrà fatigatus ſim apud vos.

12 Eſtote quaſi ego: nam ego ſum quaſi vos, fratres rogo vos, nihil mihi feciſtis iniuriæ.

13 Noſtis autem me per infirmitatem carnis vobis priùs euangelizaſſe.

14 Et experimentum mei quod erat in carne mea, non pro nihilo habuiſtis, neque reſpuiſtis, ſed me vt Angelum Dei, vt Chriſtum Ieſum, excepiſtis.

15 Quæ igitur erat beatitatis veſtræ prædicatio? teſtimonium enim reddo vobis, quia ſieri potuiſſet, oculos veſtros effoſſos dare mihi fuiſſe.

16 Itaque *num* inimicus factus ſum vobis dum vobis vera loquor?

17 Depereunt vos non benè, imò excludere nos volunt, vt ſe depereatis.

18 Sed præclarum eſt vehementer amari in re bona ſemper, & non ſolùm dum præſens ſum apud vos.

19 Filioli

19 Filioli mei quos iterum parturio, vsque-
quò formemur Christus in vobis.
20 Velim autem nunc adesse apud vos, &
mutare vocem meam : quoniam hæsito in
vobis.
21 Dicite mihi qui sub lege vultis esse,
Legem non auditis?
22 Scriptum est enim, Abrahamum duos
filios habuisse: vnum ex ancilla, & vnum ex
libera.
23 * Sed is qui ex ancilla natus est, secun-
dum carnem natus est, * qui verò ex libera, *Gen.* 16.
per promissionem. 15.
24 Per quæ aliud figuratur. Nam hæ sunt *Gen.* 21.2.
duæ illæ pactiones, vna quidem quæ est A-
gar, ex monte Sinaï, generans prolem ad ser-
uitutem.
25 Istud enim Agar est Sina mons in A-
rabia! eadem autem serie respondet ei
Hierusalem quæ nunc *est*, seruitque cum filiis
suis.
26 Illa verò quæ sursum est Hierusa-
lem, libera est, quæ est mater omnium no-
strûm.
27 Scriptum est enim, * Lætare sterilis *Esa.* 54.1.
quæ non paris: erumpe & clama quæ non
parturis, quoniam plures sunt liberi desertæ,
quàm eius quæ habet virum.
28 * Nos igitur, fratres, secundum Isaac, *Rom.* 10.8.
promissionis filij sumus.
29 Sed quemadmodum tunc is qui se-
cundum carnem genitus fuerat, perseque-
batur eum qui natus erat secundum Spiritum:
ita & nunc.

Gen. 21. 10. 30 Sed quid dicit Scriptura? * Eiice ancillam & filium eius: non enim hæres erit filius ancillæ cum filio liberæ.

31 Nempe, fratres, non sumus ancillæ filij, sed liberæ.

CAP. V.

1 Quia ex libera ortos esse dixit, admonet quantum sit prætium tantæ libertatis, 13 qualiter sit vtendum, 16 vt spiritui obediant 19 & resistant carni.

1 IN libertate igitur quæ Christus nos liberauit, perstate, & ne è contrario impliceris mini seruitutis iugo

Act. 15. 1. 2 * Ecce, ego Paulus dico vobis, si circumcidamini, Christum nihil vobis profuturum.

3 Testor enim rursum omni homini circuncidenti, se debitorem totius legis seruandæ.

4 Facti estis inanes, separatiã Christo, quicunque per legem iustificamini, & à gratia excidistis.

1. Cor. 1. 17.

5 Nos enim Spiritu ex fide spem iustitiæ expectamus.

6 Nam in Christo Iesu neque circumcisio quicquam valet, neque præputium: sed fides per charitatem agens.

7 Currebatis pulchrè, quis vos inhibuit vt non obsequeremini veritati?

8 Hæc persuasio non *est* ex eo qui vocat vos.

9 * Pu-

9 * Paulum fermenti totam massam fer- 1. *Cor.* 5.6
mentat.

10 Ego confido de vobis in Domino, vos
nihil aliud esse censuros : sed qui turbat
vos, auferet condemnationem, quisquis fue-
rit.

11 Ego autem fratres, si circumcisionem
adhuc prædico, quid adhuc persequutionem
patior ? nempe abolitum est offendiculum
crucis.

12 Vtinam etiam abscindantur qui vos
inquietant:

13 Vos enim ad libertatem vocati estis,
fratres : tantum ne libertatem *arripite vt da-*
mni occasionem, sed ex charitate ser-
uite alij aliis.

14 Nam tota Lex vno verbo completur, *Leuit.* 19.
in *hoc videlicet.* * Diliges proximum tuum vt 18.
ipsum. *Mat.* 22.

15 Quod si alij alios mordetis & deuoratis 39.
videte ne vicissim alij ab aliis consuma- *Mar.* 12.
mini. 31.

16 Hoc autem dico, * Spiritu incedite & quod *Rom.* 13. 9
concupiscit caro ne perficite. *Iac* 2. 8.

17 Nam caro concupiscit aduersus spiri- *Rom.* 13.
tum, spiritus autem aduersus carnem : hæc 14.
enim inter se opposita sunt, vt non quæcun- 1. *Pet.* 2.
que volueritis, eadem faciatis. 11.

18 Quod si spiritu ducimini, non estis sub
lege.

19 Porrò manifesta sunt opera carnis, quæ
sunt, adulterium, scortatio, impuritas, pro-
luxuria.

20 Idololatria, veneficium, inimicitiæ, lis,

æmulationes, iræ, contentiones, diſſidia, [illegible]
reſes.

21 Inuidiæ, cædes, ebrietates, comme[illegible]
tiones, & his ſimilia: quæ prædico vobis, [illegible]
cut prædixi, eos *videlicet* qui talia agun[illegible]
gni Dei non fore hæredes.

22 At fructus ſpiritus eſt charitas, gau[illegible]
pax, lenitas, benignitas, bonitas, fides, m[illegible]
ſuetudo, temperantia.

23 Aduerſus eos qui ſunt eiuſmodi, [illegible]
eſt lex.

24 Qui enim *ſunt* Chriſti, carnem [illegible]
cifixerunt cum affectibus & concupi[illegible]
tiis.

25 Si viuimus ſpiritu, ſpiritu etiam [illegible]
damus.

29 Ne ſimus inanis gloriæ cupidi, alter[illegible]
prouocantes, alij aliis inuidentes.

CAP. VI.

1 *Agit iam ſpecie de charitate erga delin[illegible]*
& lapſos 6 Erga miniſtros verbi. 10 Bo[illegible]
meſticos fidei. 12 Non quemadmodum ſ[illegible]
gis zelatores, 13 Qui in carne mutila[illegible]
riantur, 15 Non autem in cruce Chriſti.

1 FRatres, etiamſi præoccupatus fuer[illegible]
mo in aliqua offenſa, vos ſpirituales [illegible]
ſtaurate huiuſmodi hominem, cum [illegible]
manſuetudinis, conſiderans vnuſquiſque [illegible]
metipſum, ne & tu tenteris.

2 Alij aliorum onera portate, & ita [illegible]

...te Legem Christi.

3 Nam si quis sibi videtur aliquid, quum nihil sit, hunc suus ipsius animus fallit.

4 Opus autem suum probet vnusquisque, & tunc in semetipso solo gloriationem habebit, & non in alio.

5 Nam vnusquisque suum onus portabit. 1.Cor.3.8

6 Communicet autem qui instituitur in verbo, ei qui instituit, omnia bona. 1.Cor.9.7.

7 Ne fallimini: Deus non irridetur, quicquid enim seminauerit homo, hoc & metet.

8 Nam qui seminat carni suę, ex carne metet interitum, qui verò seminat spiritu, ex spiritu metet vitam æternam.

9 Porro ne benefaciendo segnescamus, tempore enim suo metemus, si non defatigemur. 1.Th.3.13.

10 Nempe igitur dum tempus habemus, operemur bonum erga omnes, maximè verò erga domesticos fidei.

11 Videtis quàm longis literis vobis scripserim mea manu.

12 Quicunque volunt specioſi apparere in carne, ij cogunt vos circuncidi, tantum ne ob crucem Christi persequutionem patiantur.

13 Nam ne ipsi quidem qui circumciduntur, Legem seruant, sed volunt vos circumcidi, vt de vestra carne glorientur.

14 A me verò absit gloriari nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi: per quem mundus mihi crucifixus est, & ego mundo.

Sup. 5.6. 15 * Nam in Christo Iesu neque circumcisio quicquam valet, neque præputium, sed noua creatio,

16 Et quicunque secundum hanc regulam incedent, pax *erit* super eos, & misericordia & super Israelem Dei.

17 De cætero nequis mihi molestias exhibeto: ego enim stigmata Domini Iesu in corpore meo porto.

18 Gratia Domini nostri Iesu Christi cum spiritu vestro, fratres, Amen.

Ad Galatas missa fuit Roma.

EPISTOLA PAVLI APOSTOLI AD EPHESIOS.

CAP. I.

1 *Post salutationem, 5 De gratuita Dei electione, 5 Et adoptione disserit, 7 13 A qua salus hominum tanquam ex vero & nativo fonte manat. Et quia tam sublime arcanum capi non potest, Precatur, vt ad plenam 20 Christi cognitionem Ephesios adducat.*

PAVLVS Apostolus Iesu Christi, per voluntatem Dei,* sanctis qui a- 1.*Cor.*1.1.
gunt Ephesi, & fidelibus in Christo Iesu.

2 Gratia *sit* vobis & pax à Deo Patre nostro & Domino Iesu Christo.

3 Benedictus Deus ac Pater Domini nostri Iesu Christi qui benedixit nobis omni benedictione spirituali, in cœlis in Christo. 1.*Cor.*1.3. 2.*Pet.*1.2.

4 Sicut elegit nos in ipso, ante quam iacerentur fundamenta mundi, vt simus sancti & immaculati coram eo per charitatem.

5 Qui prædestinauit nos quos adoptare in filios per Iesum Christum in sese, pro bene uolo affectu voluntatis suæ,

6 Ad laudem glorioſæ ſuæ gratiæ, qua nos gratiæ effecit ſibi gratos in illo dilecto,

7 *In* quo habemus redẽptionem per ſanguinem ipſius, remiſſionem, *inquam*, peccatorum ex diuite ipſius gratia.

8 Qua redundauit in nos omni ſapientia & intelligentia:

9 Patefacto nobis myſterio voluntatis ſuæ ſecundum gratuitam ſuam beneuolentiam quam propoſuerat in ſeſe.

10 *Nempe* vt in pleni temporis diſpenſatione recolligeret omnia in Chriſto, tum quæ in cœlis ſunt, tum quæ in terra:

11 *In* ipſo, *inquam*, in quo etiam in ſortem adſciti ſumus, quum eſſemus prædeſtinati ſecundum propoſitum eius qui omnia effecit ex conſilio voluntatis ſuæ.

12 Vt nos ſimus laudi gloriæ ipſius, qui prius ſperauimus in Chriſto.

13 *In* quo *ſperaſtis* & vos, audito, ſermone veritatis, *ideſt* Euangelio ſalutis veſtræ: in quo etiam poſteaquam credidiſtis, obſignati eſtis Spiritu illo promiſſionis ſancto.

14 Qui eſt arrhabo hæreditatis noſtræ, in libertatem vindicemur, ad laudem gloriæ ipſius.

15 Propterea etiam ego, audita ea quæ a vobis eſt fide in Domino Ieſu, & charitate in omnes ſanctos.

16 Non deſino gratias agere pro vobis memoriam veſtri faciens in precibus meis

17

17 Vt Deus Domini nostri Iesu Christi, Pa-
ter ille gloriæ, det vobis spiritum sapientiæ &
revelationis, per agnitionem ipsius,
18 Illuminatis oculis mentis vestræ: Vt scia-
tis quæ sit spes illa vocationis ipsius, & quæ o-
pes gloriæ hæreditatis ipsius in sanctis.
19 Et quæ sit excellens illa magnitudo potē-
tiæ ipsius in nobis qui credimus, pro efficacia-
tem fortis roboris ipsius,
20 Quam exeruit in Christo quum excita- Coloss 2.
vit eum ex mortuis, & collocauit ad dextram 19.
suam in cœlis. Infra. 3.4
21 Longè supra omne imperium ac pote-
statem, & potentiam, dominium, & omne no-
men quod nominatur non solùm in hoc se-
culo, verum etiam in futuro:
22 Et omnia subiecit eius pedibus eúm-
que constituit caput super omnia ipsi Ec-
clesiæ.
23 Quæ est corpus ipsius, & complemen-
tum eius qui omnia implet in omnibus.

CAP. II.

*Gratiæ magnitudinem ex comparatione amplifi-
cat 1 reducit illis in memoriam 5 quod exitio pror-
sus addicti, 8 gratia sint seruati: 13 & propinqui
facti 16 reconciliacitione per Christum facta,
19 & per Euangelium publicata.*

ET vos *vnà viuificauit*, quum essetis mor-
tui offensis & peccatis: Coloss 2.
2 In quibus olim versati estis: vt est vita 13.
mundi huius, secundum principem cui pote-

stas est aëris,& spiritus nunc agentis in bonibus contumacibus.

3 Inter quos & nos omnes conuersati sumus olim in cupiditatibus carnis nostræ, facientes quæ carni ac cogitationibus libebat, eramusque natura filij iræ, vt etiam cæteri.

4 Sed Deus, qui diues est misericordia propter multã charitatẽ suam qua dilexit nos,

5 Etiam quum per offensas mortui essemus, vna viuificauit nos per Christum, cuius gratia estis seruati.

6 Vnáque excitauit, vnáque collocauit in cœlis in Christo,

7 Vt ostenderet seculis succedentibus immensas opes suæ gratiæ, *sua* erga nos benignitate in Christo Iesu.

8 Gratia enim estis seruati per fidem, & hoc non ex vobis: Dei donum *est*.

9 Non ex operibus, ne quis glorietur.

10 Nam ipsius sumus opus, conditi in Christo Iesu ad opera bona quæ præparauit Deus vt in eis versaremur.

11 Propterea mementote vos quondam Gentes in carne, qui dicebamini Præputium ab ea quæ vocatur Circũcisio in carne, quæ manibus fit:

Rem.9.4

12 Vos, *inquam*, illo tempore fuistis sine Christo, alienos à republica Israëlis, & hospites à pactis promissionis, spem non habentes & Dei expertes in mundo

13 At nunc in Christo Iesu, vos qui aliquando eratis procul, propinqui facti estis per sanguinem Christi.

14 Ipse enim est pax nostra, qui vtráque fecit vnum, & intergerin i parietis septum solu-

15 * Inimicitiis, *id est* Lege mandatorum in ritibus *posita est*, per carnẽ suã abolitis vt eos duos illis conderet in semetipso vnũ nouum hominem faciens pacem, Colos. 2. 14.

16 Et vtrosque in vno corpore reconciliaret Deo per crucem, peremptis inimicitiis per eam:

17 Et veniens euangelizauit pacem vobis longinquis & propinquis,

18 Quoniam vtrique per ipsum habemus accessum per vnum Spiritum ad Patrem.

19 Nempè igitur non estis hospites & inquilini, sed conciues sanctorum, ac domestici Dei:

20 Superstructi super fundamentum Apostolorum ac Prophetarum, cuius imus angularis lapis est ipse Iesus Christus:

21 In quo totum ædificium congruenter compactum, crescit, vt sit templum sancto Domino.

22 In quo & vos vnà ædificamini, vt sitis habitaculum Dei per Spiritum.

CAP. III.

Vbi à diuinis beneficiis mutua petitum; quod & ipse de gentibus seruandis & Dei missu praedicauerit. Rogat Ephesios num ob afflictiones quas patiebatur, deficerent. 15 vt Ad quam rem orat Deum. 19 vt percipiant quanta sit Christi charitas.

1 HIus rei gratia ego Paulus ſum ca-
uus ille Chriſti Ieſu pro vobis Ge-
bus.

2 Si quidem audiſtis diſpenſationem g
tiæ Dei quæ data eſt mihi apud vos,

3 *Deum videlicet* per reuelationem no
mihi feciſſe myſterium illud, (ſicut anti
pſi paucis:

4 Ex quo perlecto poteſtis intelligere
ſit mea intelligentia in myſterio Chriſti

5 Quod aliis ætatibus non innotuit
hominum, vt nunc retectum eſt ſanctis
Apoſtolis & Prophetis per ſpiritum:

6 Gentes *videlicet* eſſe cohæredes &
corpores, conſorteſque promiſſionis eius
Chriſto per Euangelium.

7 Cuius factus ſum miniſter ex dono g
tiæ Dei, quod datum eſt mihi ſecundum
cacitatem potentiæ ipſius.

8 Mihi, *inquam*, longè minimo omni
ſanctorum, data eſt hæc gratia, euangeliza
inter gentes imperueſtigabiles illas di
Chriſti.

9 Et in lucem proferendi omnibus q
ſit communio myſterij, quod erat abſcon
tum à ſeculis in Deo, qui omnia hæc con
dit per *I*eſum Chriſtum.

10 Vt nota nunc fiat per Eccleſiam in
riis ac poteſtatibus *quæ* in cœlis *ſunt*, mul
formis illa ſapientia Dei,

11 Secundum propoſitum æternum q
conſtituit in Chriſto *I*eſu Domino noſtro

Rom. 5. 2. 12 * *I*n quo habemus libertatem & ac
tum cum fiducia per fidem ipſius.

13 Quapro

13 Quapropter peto ne segnescatis ob afflictiones meas pro vobis, quæ est gloria vestra.

14 Huius rei gratia flecto genua mea ad Patrem Domini nostri Iesu Christi,

15 (Ex quo tota familia in cœlis & in terra nominatur.)

16 Vt det vobis pro diuite sua gloria, vt fortiter corroboremini per Spiritum suum in interiore homine:

17 Vt inhabitet Christus per fidem in cordibus vestris.

18 Vt in charitate radicati & fundati, valeatis assequi cum omnibus sanctis, quæ sit illa latitudo & longitudo, & profunditas & sublimitas:

19 Et cognoscere charitatem illã Christi omni cognitione superiorem: vt impleamini ad omnem vsque plenitudinem illam Dei.

20 Et verò qui infinita cum redundantia potest omnia facere supra ea quæ petimus, aut mente concipimus, prout illa agente in nobis,

21 Sit gloria in Ecclesia per Christum Iesum in omnes ætates seculi seculorum. Amen.

CAP. IIII.

Tria vltima capita præceptiones de moribus continent. 1 *hortatur ad mutuam coniunctionem,* 7 *propterea varia dona à Deo conferri.* 16 *vt ædificetur Ecclesia* 18 *Reuocat ergo eos ab infidelium vanitate,* 25 *à mendacio,* 29 *& turpitie sermonis.*

1 HVius rei gratia ego Paulus ſum ego uus ille Chriſti Ieſu pro vobis Gen bus.

2 Si quidem audiſtis diſpenſationem g tiæ Dei quæ data eſt mihi apud vos,

3 *Deum videlicet* per reuelationem no mihi feciſſe myſterium illud, (ſicut anti pſi paucis:

4 Ex quo perlecto poteſtis intelligere ſit mea intelligentia in myſterio Chriſt

5 Quod aliis ætatibus non innotu hominum, vt nunc reteſtam eſt ſanctis Apoſtolis & Prophetis per ſpiritum:

6 Gentes *videlicet* eſſe cohæredes & corpores, conſorteſque promiſſionis e Chriſto per Euangelium.

7 Cuius factus ſum miniſter ex dono tiæ Dei, quod datum eſt mihi ſecundum cacitatem potentiæ ipſius.

8 Mihi, *inquam*, longè minimo omn ſanctorum, data eſt hæc gratia, euangeliz inter gentes imperueſtigabiles illas Chriſti.

9 Et in lucem proferendi omnibus *ſit* communio myſterij, quod erat abſco tum à ſeculis in Deo, qui omnia hæc cre dit per *I*eſum Chriſtum.

10 Vt nota nunc fiat per Eccleſiam in riis ac poteſtatibus *quæ* in cœlis *ſunt*, ma formis illa ſapientia Dei,

11 Secundum propoſitum æternum q conſtituit in Chriſto *I*eſu Domino noſtro

Rom. 5. 2. 12 * *I*n quo habemus libertatem & a tum cum fiducia per fidem ipſius.

13 Quapro

13 Quapropter peto ne segnescatis ob afflictiones meas pro vobis, quæ est gloria vestra.

14 Huius rei gratia flecto genua mea ad Patrem Domini nostri Iesu Christi,

15 (Ex quo tota familia in cœlis & in terra nominatur.)

16 Vt det vobis pro diuite sua gloria, vt fortiter corroboremini per Spiritum suum in interiore homine:

17 Vt inhabitet Christus per fidem in cordibus vestris.

18 Vt in charitate radicati & fundati, valeatis assequi cum omnibus sanctis, quæ sit illa latitudo & longitudo, & profunditas & sublimitas:

19 Et cognoscere charitatem illã Christi supra cognitione superiorem: vt impleamini in omnem vsque plenitudinem illam Dei.

20 Et verò qui infinita cum redundantia potest omnia facere supra ea quæ petimus, aut mente concipimus, prout illa agente in nobis,

21 Sit gloria in Ecclesia per Christum Iesum in omnes ætates seculi seculorum. Amen.

CAP. IIII.

Tria vltima capita præceptiones de moribus continent. 1 *hortatur ad mutuam coniunctionem,* 7 *propterea varia dona à Deo conferri.* 16 *vt ædificetur Ecclesia* 18 *Reuocat ergo eos ab infidelium vanitate,* 25 *à mendacio,* 29 *& turpitudine sermonis.*

1 PRecor itaque vos ego captiuus in Domino, vt ambuletis ita vt dignum est vocatione qua vocati estis.

2 Cum omni molestia ac mansuetudine, cum animi lenitate, tolerantes alij alios in charitatem.

3 Studentes seruare vnitatem Spiritus in vinculum pacis.

4 Vnum est corpus & vnus spiritus, sicut & vocati estis in vnam spem vocationis vestræ.

5 Vnus Dominus, vna fides, vnum baptisma.

6 Vnus Deus & Pater omnium, qui est super omnia, & per omnia, & in omnibus nobis.

7 Sed vnicuique nostrûm data est gratia pro mensura doni Christi.

Psal. 60. 19. 8 Quapropter dicit, * Quum ascendisset sublime, captiuam duxit captiuitatem, & dedit dona hominibus.

9 Cæterùm illud Ascendit, quid est nisi quod etiam descenderat priùs in inferiores terræ?

10 Qui descēdit, ipse est qui etiam ascendit longè supra omnes cœlos, vt impleret omnia.

11 Dedit igitur ipse alios quidem Apostolos, alios verò Prophetas: alios autem Euangelistas, alios autem Pastores & Doctores

12 Ad coagmentationem sanctorum in opus ministerij, ad ædificationem, in corporis Christi.

13 Donec occurramus omnes in vnitatem

dei,& agnitionis Filij Dei,in virum perfectũ,
d mensuram staturæ adulti Christi:
14 Vt ne simus ampliùs pueri, qui fluctue-
mus & circumferamur quouis vento doctri-
æ,in hominum alea, veteratoria ad insidio-
e fallendum versutia:
15 Sed veritatem sectantes cum charitate,
orsus adolescamus in eum qui est caput
mpe Christus:
16 Ex quo totum corpus congruenter co-
gmentatũ,& compactum per omnes suppe-
itas commissuras, ex vi intus agente pro
ensura vniuscuiusque membri,incrementũ
git corpori conueniens, ad suiipsius extru-
nem per charitatem.
17 Hoc itaque dico,& obtestor per Domi-
um,ne ampliùs verſemini*sicut reliquę Gẽ- *Rom.2.17.
es versantur in vanitate mentis suæ.
18 Cogitationem habentes obscuratam, &
alienatam à vita Dei propter ignorantiam
ae est in ipsis, ex obduratione cordis ipso-
um.
19 Qui posteaquàm dedoluerunt, semetip-
os dediderunt proteruiæ ad certatim pa-
randam impuritatem omnem.
20 Vos autem non ita didicistis Christum:
21 Si modò eum audistis,& per eum edocti
estis,sicut est veritas in Iesu,
22 * Nempe deponere quod ad pristinam *Coloss.3.9.
conuersationem attinet, veterem illum ho-
minem qui decepticibus cupiditatibus cor-
rumpitur,
23 Renouari verò spiritu mentis vestræ,
24 Et induere nouum illum hominem,qui

secundum Deum conditus est ad iustitiam
sanctimoniam veram.

25 Quapropter deposito mendacio, lo
mini veritatem quisque proximo suo:
mus alij aliorum membra.

26 Irascimini, & ne peccate: sol ne oc
super exacerbatione vestra:

27 Neque date locum diabolo.

28 Qui furabatur, non ampliùs furet
potiùs laboret operando manibus quod
sit, vt possit impertiri cui opus fuerit.

29 Nullus sermo corruptus exore
egreditor, sed si quis est commodus ad
cationis vsum, vt gratiam auditoribus
rat.

30 Et ne tristitia afficite Spiritum
sanctum Dei, per quem obsignati estis in
redemptionis.

31 Omnis amaritudo, & excandescen
ira, & clamor, & maledicentia, tollatur
vobis, cum omni malitia.

32 Sed estote alij in alios benigni, mi
cordes, condonantes vobis mutuò, sicut
cut & Deus in Christo condonauit vobis

CAP. V.

3 *Et ne in vitijs quæ reprehendit excitatos admonitiones excipiant, 5 severâ denun
tione eos terret, 8 stimulos etiam ad
15 & à generali morum paræneſi ad
specialem vxorum 25 & maritorum
dit.*

1 Ibi

1 Estote igitur imitatores Dei, vt filij di-
lecti. *Ioh.13.24*
2 Et versamini cum charitate, sicut & Chri- *& 15.12,*
stus dilexit nos, & tradidit semetipsum pro *1 Ioh.3.23*
nobis oblationem ac victimam Deo: in o-
dorem bonæ fragrantiæ.
3 Fornicatio verò & omnis impuritas, aut *Sup.4.19*
auaritia, ne nominator quidem inter vos si- *Coloss 3.5.*
cut decet sanctos. *1 Thess.2.*
4 Et obscœnitas, & stultiloquium, & scurri- 17.
litas, quæ non conueniunt: sed potiùs gratia-
rum actio.
5 Nam hoc nostis, nullum scortatorem,
aut impurum, aut auarum, qui est idololatra,
habere hæreditatem in regno Christi &
Dei.
6 Ne quisquam vos seducat inanibus ser- *Mat.14.*
monibus: propter hæc enim venit ira Dei in 4.
omnes contumaces. *Mar.13.5*
7 Ne igitur estote consortes eorum *Luc.11.8.*
8 Eratis enim olim tenebræ, nunc autem *2. Thes.3.*
lux in Domino: vt filij lucis incedite: 17.
9 (Nam fructus spiritus *situs est* in omni bo-
nitate & iustitia & veritate:)
10 Probantes quid sit acceptum Domino,
11 Et ne commercium habete cum operi-
bus illis infrugiferis tenebrarum, sed potiùs
etiam arguite.
12 Nam quæ occultè fiunt ab istis, turpe est
& dicere
13 sed omnia dum arguuntur, à luce mani-
festa fiunt: lux enim illud est quod omnia fa-
cit manifesta.
14 Quapropter dicit, Excitare qui dor-

mis, surge à mortuis, & illucescet tibi Christus.

Coloss. 4. 5 15 * Videte igitur quomodo accurate ambuletis, non vt insipientes, sed vt sapientes:

Rom 12. 2. 1. Thes. 4. 3. 16 Redimentes occasionem, quoniam dies mali sunt.

17 * Propterea ne estote imprudentes, sed intelligentes quæ sit voluntas Domini.

18 Et ne inebriamini vino, in quo luxuria: sed implemini Spiritu:

19 Loquentes inter vos mutuò psalmis & hymnis & cantationes spirituales, cantantes & psallentes in corde vestro, Domino:

20 Gratias agentes semper de omnibus in nomine Domini nostri Iesu Christi, Deo & Patri.

21 Subiecti alij aliis, cum timore Dei.

Coloss. 3. 18. 22 * Vxores propriis viris subiectæ estote vt Domino:

Tit. 2. 5. 1. Pet 3. 1 1. Cor. 11. 3 23 * Quoniam vir est caput vxoris, sicut Christus est caput Ecclesiæ: & is est ipse salvator corporis.

24 Itaque sicut Ecclesia subiecta est Christo, ita & vxores suis viris *subiectæ sint* in omnibus.

Col. 3. 19. 25 * Viri, diligite vxores vestras, sicut & Christus dilexit Ecclesiam, & semetipsum tradidit pro ea:

26 Vt eam sanctificaret, postquam expiasset lauacro aquæ per Verbum:

27 Vt sisteret eam sibi gloriosam Ecclesiam non habentem maculam, aut rugam

aut quicquam eiu ſmodi, ſed vt eſſet ſancta &
inculpata.

28 Ita debent viri diligere ſuas vxores vt
ſua ipſorum corpora: qui diligit ſuam vxo-
rem, ſeipſum diligit.

29 Nullus enim vnquam ſuamipſius car-
nem odio habuit, imò enutrit ac fouet eam
ſicut & Dominus Eccleſiam

30 Quoniam membra ſumus corporis e-
ius, ex carne eius, & ex oſſibus eius.

31 Propterea derelinquet homo patrem *Gen.* 2. 24
& matrem, & agglutinabitur vxori ſuæ: & qui *Mat.* 19.
duo erunt, ſient vna caro. 5.

32 Myſterium hoc magnum eſt: loquor au- *Mar.* 10.
tem de Chriſto & de Eccleſia. 7.

33 Vtique & vos ſingulis *ita facite*, ſuam quiſ- 1. *Cor.* 6.
que vxorem ita diligat, vt ſeipſum: vxor autẽ 16.
timeat vt reuereatur virum.

CAP. VI.

Subiicit præcepta de liberorum. 5 *ſeruorum* 9 *dominorum officiis.* 10 *Deinde proponit quà acri pugna fidelibus ſit propoſita:* 12 *quibus armis in ea vtendum.* 21 *poſtremò Tychicum commendat.*

1 Liberi * auſcultate in Domino parenti- *Deut.* 5.
bus veſtris: id enim eſt iuſtum. 16.

2 * Honora patrem tuum & matrem tuam: *Eccl.* 3 10
quod eſt præceptum primum cum promiſ- *Mat.* 15.
ſione. 4.

3 Vt bene tibi ſit, & ſis longæuus ſuper ter- *Mar.* 7.
ram. 10.

Coloſ. 3. 20.

Exod. 20 12.

4 Et *vos* patres, ne prouocate ad iram
beros vestros: sed enutrite eos in doctrina
monitis Domini.

Coloss. 3. 22. *Tit.* 2 9. 2. *Pet.* 2. 18.

3 * Serui auscultate iis qui *vestri Dom*
sunt secundùm carnem, cum timore ac
more, cum simplicitate cordis vestri, v
sto:

6 Non ad oculum seruientes, vt qui hom
nibus placere student: sed vt serui Chri
cientes ex animo quę vult Deus:

7 Cum beneuolentia seruientes vt Do
no, & non hominibus.

8 Vt qui illud sciatis, singulos quicq
cerint boni, hoc reportaturos à Domino
seruus fuerit, siue liber.

9 Et vos Domini, eadem facite erga
remissis minis: scientes vestrum etiam
Dominum esse in cœlis, nec personar
tum esse apud eum.

Deut. 10. 17. 2. *Par.* 19 7. *Iob.* 34. 19. *Sap* 6 8. *Eccl.* 35. 16 *Act.* 10. 34. *Rō* 2. 11. *Gal.* 2 6. *Col.* 3. 25. 1. *Pet.* 1. 17. *Supra* 2.

10 Quod superest, fratres mei, confo
remini per Dominum, & forte ipsius
bur.

11 Induite vniuersam illam armatu
Dei, vt possitis stare aduersus insidias di
li.

12 Quoniam non est nobis lucta * aduer
sanguinem & carnem, sed aduersus imper
aduersus potestates, aduersus mundi rec
nos, rectores tenebrarum seculi huius,
uersus spirituales malitias *quæ sunt* in
mi.

13 Propterea assumite vniuersam illam
maturam Dei, vt possitis resistere tem
aduerso, & omnibus confectis stare.

14 State igitur lumbis circumcinctis veri-
& induti thorace iustitię:
15 Calceatis pedibus præparatione Euan-
lij pacis.
16 Insuper assumpto scuto fidei, quo possi-
omnia iacula Mali illius ignita extingue-
.
17 Galeã etiam salutarem recipite, & gla-
m spiritualem, hoc est verbum Dei:
18 Omni prece & supplicatione, precantes
ni tempore per spiritum, & illi ipsi rei in-
gilantes cum omni perseuerantia & suppli-
one pro omnibus sanctis:
19 Et pro me, vt mihi detur sermo ad aper-
em oris mei cum libertate, vt notum fa-
mysterium Euangelij.
20 Cuius causa legatione fungor in cate-
, *inquam*, de eo liberè loquar, sicut opor
me loqui.
21 Vt autem sciatis & vos res meas & quid
m omnia vobis nota faciet Tychicus, cha-
ater & fidus minister in Domino.
22 Quẽ misi ad vos ob idipsum vt cogno-
is tes nostras, & consoletur corda vestra.
23 Pax *sit vobis* fratribus, & charitas cum fi-
Deo Patre & Domino Iesu Christo.
24 Gratia *sit* cum omnibus diligentibus
minum nostrum Iesum Christum ad im-
talitatem. Amen.

Scripta fuit Roma ad Ephesios per Tychicum.

EPISTOLA PAVLI APOSTOLI AD PHILIPPENSES.

CAP. I.

3 De pio animi sui erga Philippenses affectu, 12 de statu, 13 de se & suis vinculis tractat, 15 eos suo exemplo incitat. 27 hortatur ad unitatem, 28 & patientiam.

1 PAVLVS & Timotheus Iesu Christi, omnibus sanctis in Christo Iesu qui sunt Philippis, vnà cum Episcopis & Diaconis:

2 Gratia vobis & pax à Deo Patre nostro & Domino Iesu Christo.

3 Gratias ago Deo meo cum summa memoria vestri,

4 (Semper in omni precatione mea pro omnibus vobis cum gaudio preces faciens)

5 Super vestra in Euangelio communione à primo die vsque ad hoc tempus:

6 Persuasum habens hoc ipsum, quòd qui cœpit in vobis opus bonum, perficiet usque in diem Iesu Christi.

7 Sicut iustum est vt ego id sentiam de omnibus vobis, propterea quòd animo me

& in vinculis meis, & in defensione & cõfirmatione Euangelij, vos, *inquam*, omnes vnà mecum fuisse gratiæ meæ participes.

8 Testis enim mihi est Deus quàm prosequar omnes vos omnes in visceribus Iesu Christi.

9 Et hoc precor, vt charitas vestra adhuc magis ac magis redundet in cognitione & omni sensu.

10 Vt dignoscatis quæ discrepant, vt sitis sinceri, & inoffenso cursu pergatis ad diem usque Christi.

11 Pleni fructibus iustitiæ, qui *insunt vobis* per Iesum Christũ, ad gloriam & laudẽ Dei.

12 Velim autem vos scire, fratres, quę mihi acciderunt, magis ad profectum Euangelij euenisse:

13 Adeo vt vincula mea in Christo celebria sint in toto prætorio, ac reliquis omnibus locis

14 Et plerique ex fratribus in Domino confidentes vinculis meis, magis audeant impauidè sermonem loqui.

15 Ac nonnulli quidem per inuidiam & contentionem, quidam verò etiam propensa voluntate Christum prædicant.

16 Alij quidem, *inquam*, per contentionem Christum non purè annuntiant, existimantes se afflictionem addere vinculis meis:

17 Alij rursus ex charitate, scientes me ad defensionem Euangelij constitutum esse.

18 Quid igitur? attamen quouis modo, & per occasionem, & sincerè, Christus annuntiatur, & de hoc gaudeo, atque etiam gaudebo.

19 Noui enim fore vt hoc mihi cedat ad
luti per vestras preces,& subministrationem
Spiritus Iesu Christi.

20 Secundùm intentam expectationem &
spem meam, quòd nulla in re pudefiam, sed
cum omni libertate, vt semper, *ita* nunc quo-
que magnificabitur Christus in corpore meo
tum per vitam,tum per mortem.

21 Mihi enim *est* Christus & *in* vita &
morte lucrum.

22 Vtrum verò viuere in carne mihi quo-
ræpretium *sit*,& quid eligam, ignoro.

23 Coarctor enim vtrinque,desiderans di-
grare,& esse cum Christo: nam *id* longe o-
ptimum est:

24 Sed permanere in carne,magis neces-
sarium *est* propter vos.

25 Et hoc confisus noui me mansurum &
se,& vnà permansurum cum vobis omnibus
ad vestrûm profectum & gaudium fidei

26 Vt abundet gloriatio vestra in Chri-
sto Iesu de me, mea rursus apud vos pre-
sentia.

27 Tantum vt dignum est Euangelio Chri-
sti vos gerite, vt siue venero & videro vos,
ue absens fuero, audiam de rebus vestris vo
perstare in vno Spiritu, vno pariter animo
decertantes per fidem Euangelij.

28 Nec vlla in re territos ab iis qui se op
ponunt:quod illisquidem est exitij iudicium
vobis autem salutis:idque à Deo.

29 Quia vobis datum est in Christi nego
tio, non solum in eum credere,sed etiam pro
eo affligi:

30 Idem

30 Idem certamen sustinendo quale vidistis in me, & nunc auditis de me.

CAP. II.

1 Obtestatur eos vt nihil prius habeant. 3 humilitate 6 idque exemplo Christi 19 Timotheũ scillis breui missurum promittit, 26 & moram Epaphroditi excusat.

1 Si qua igitur consolatio *est* in Christo, si quod solatium charitatis, si qua cõmunio spiritus, si quæ viscera ac miserationes.

2 Explete meum gaudium, vt itidem sitis affecti, eandem charitatem habentes, vnanimes, & sententiis vni.

3 Nihil *gerite* per contentionem aut per inanem gloriam, sed ex modestia aliũ quisque se præstantiorem existimet.

4 Ne sua quisque spectetis, sed vnusquisque etiam quæ sunt aliorum.

5 Itaque is sit affectus in vobis qui fuit & in Christo Iesu.

6 Qui quum esset in forma Dei, non duxit rapinam, parem esse cum Deo.

7 Sed ipse se exinaniuit, forma serui accepta, similis hominibus factus:

8 Et habitu compertus vt homo, ipse se summisit, factus obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis.

9 Quapropter etiam Deus ipsum in summam extulit sublimitatem, ac donauit ei nomen quod est supra omne nomen.

10 Vt ad nomen Iesu omne genu *se* flectat

cœlestium ac terrestriũ & subterraneorum

11 Omnisque lingua confiteatur Dominum esse Iesum Christum, ad gloriam Dei Patris.

12 Proinde dilecti mei, sicut semper obediſtis, non vt in præsentia mea sólùm, sed nunc multò magis in absentia mea, cum timore ac tremore vestram ipsorum salutem conficite.

13 Deus enim is est qui efficit in vobis vt velitis & vt efficiatis, pro gratuita sua beneuolentia.

14 Omnia facite absque murmurationibus ac disceptationibus:

Mar. 5. 14. 15 *Vt sitis inreprehensi & sinceri, filij Dei *quam*, inculpati, in medio nationis prauæ ac peruersæ, inter quos *homines* splendetis vt

1. *Pet.* 4. 9. luminaria in mundo.

16 Sermonem vitæ prætendentia: vt gloriari possim in die Christi me non frustra cucurrisse, nec in vanum laborasse.

17 Quin etiam si pro libamento offeror super hostia sacrificióq; fidei vestræ, gaudeo & gratulor omnibus vobis.

18 Itidem autem & vos gaudete, & gratulamini mihi.

Act. 16. 1 19 Spero autem in Domino Iesu, me Timotheum breui missurum vobis, vt ego bono sim animo cognito statu vestro.

20 Neminem enim habeo pari animo præditum, qui germanè res vestras curarus sit.

1. *Cor.* 10. 24. 21 * Nam omnes quę sua ipsorum sunt quærunt, non quæ Christi Iesu.

22 Pro

22 Porrò probationem eius noſtis, quòd veluti cum patre filius, mecum ſeruierit in Euangelio.

23 Hunc igitur ſpero me miſſurum, ſimulatque videro rerum mearum ſtatum.

24 Confido autem in Domino, me quoque citò venturum ad vos.

25 Sed neceſſarium duxi, Epaphroditum fratrem & collegam ac commilitonem meum, veſtrûm autem legatum, quíque mihi ſubminiſtrauit quibus mihi opus erat, ad vos mittere.

26 Quoniam expetebat omnes vos, & grauiſſimè angebatur propterea quòd audiſſetis eum ægrotaſſe.

27 Et certè ęgrotauit proximè ad mortẽ, ſed Deus miſertus eſt eius, nec eius ſolùm, ſẽd & mei, ne dolorem haberem ſuper dolorem.

28 Eo ſtudioſius itaque ipſum miſi, vt eo rurſus viſo, gaudeatis, & ego eo minùs doleam.

29 Excipite igitur eum in Domino cum omni gaudio: & tales in pretio habete.

30 Nam propter opus Chriſti acceſſit ad mortem vſque: non habita vitæ ratione, vt ſuppleret defectum veſtri erga me officij.

CAP III.

1 Refellit inanes pſeudoapoſtolorum iactantias. 7 Et illis vnum Chriſtum opponit. 10 Vim & naturam fidei deſcribit. 15 Vt poſt habitis omnibus, aſpirent ad communicationem crucis Chriſti. 18 Cuius inimicos notat.

1 QVod supereſt, fratres mei, gaudete in Domino. Eadem ſcribere vobis, mihi quidem haud piget, vobis autem tutum eſt.

2 Cauete canes, cauete malos operarios, cauete concisionem.

3 Nos enim sumus Circumcisio, qui spiritu seruimus Deo, & gloriamur in Christo Iesu, nec confidimus in carne:

4 Quanquam ego habeo de qua confidam etiam in carne. Si quisquam alius videtur fiduciam habere in carne, ego magis *habeo.*

5 Circumcisus octauo die, ex gente Israel, tribu Beniamin, Hebræus ex Hebræis, secundum legem Pharisæus.

2. *Cor.* 11. 22. *Act.* 13 6 * Quod ad zelum *attinet*, persequens Ecclesiam: quod ad iustitiam quæ est in Lege, reprehensus.

7 Sed quæ mihi erant lucra, ea duxi propter Christum damnum *esse.*

8 Quinetiam certè duco omnia damnum esse propter eminentiam cognitionis Christi Iesu Domini mei: propter quem omnibus meipsum mulctaui, *eáque* duco pro stercoribus vt Christum lucrifaciam:

9 Et comperiar in eo, non habens meam iustitiam, *nempe* quæ est ex Lege, sed eam quæ per fidem est Christi, *id est* iustitiam *quæ* ex Deo per fidem.

10 Vt cognoscam eum, & vim resurrectionis ipsius, & communionem perpessionum ipsius dum conformis fio ipsius morti

11 *Experiens* ecquo modo peruenirem ad

resurrectionem mortuorum.

4 Nedum vt iam *metam* apprehenderim, aut iam perfectus sim, sed persequor *experiẽs* an quoque apprehendam, cuius etiam rei causa apprehensus sum à Christo Iesu.

15 Fratres, ego meipsum non arbitror *metam* apprehendisse.

14 Vnum autem *ago*, ea quidem quę à tergo sunt obliuiscens, ad ea verò quæ à fronte sunt contendens, scopum versus feror ad palmam supernę vocationis Dei, in Christo Iesu

15 Quotquot itaque perfecti sumus, hoc sentiamus: q òd si quid aliter sentitis, hoc quoque vobis Deus reteget.

16 Attamen in *eo* ad quod peruenimus, eadem incedamus regula, & *itidẽ* simus affecti.

17 Estote simul imitatores mei, fratres, & eos considerate qui ita incedunt sicut habetis nos pro exemplari.

18 Multi enim incedunt, quos sæpè dixi vobis, nunc autem & flens dico, * hostes *esse* crucis Christi. *Rom.* 16. 17.

19 Quorum finis *est* exitium: quorum Deus est venter, & gloria cum confusione ipsorum: qui terrestria curant.

20 Nos enim vt municipes cœlorum nos gerimus: vnde etiam Seruatorem expectamus: Dominum Iesum Christum,

21 * Qui transformabit corpus nostrum humile, vt confirme fiat corpore suo glorioso, pro efficacitate, qua potest etiam subiicere sibi omnia. 1 *Cor.* 15. *Tit.* 2. 13.

CAP. IIII.

1 A particularibus monitis, ad generalia tra-dit: 10 Eorum liberalitate ita quidem ut exhilaratum dicit. 12 Vt patienter defectu-turus fuerit.

1 ITaque, fratres mei chari & exoptati, gaudium & corona mea, ita state in Domino dilecti.

2 Euodiam precor & Syntichen precor sint itidem affecti in Domino.

3 Et rogo te quoque, socie germane, opitulare ipsis, vt quæ in Euangelio vna mecum certarunt, vna cùm Clemente quoque & reliquis adiutoribus meis, quorum nomina sunt in libro vitæ.

Apoc. 3. 5 & 10 8. & 21. 27.

4 Gaudete in Domino semper: rursum inquam gaudete.

5 Moderatio vestra nota sit omnibus hominibus. Dominus propè est.

6 De nulla re solliciti estote: sed omnibus in precibus & supplicatione cum gratiarum actione petitiones vestræ innotescant apud Deum.

7 Et pax Dei quæ superat omnem intellectum, præsidio erit cordibus vestris, & mentibus vestris in Christo Iesu.

8 Quod reliquum est, fratres, quæcunque sunt vera, quæcunque veneranda, quæcunque iusta, quæcunque pura, quæcunque amabilia, quæcunque boni nominis, si qua virtus & si qua laus est, hęc cogitate.

9 Quę & didicistis & accepistis, & audi-

&

ridistis in me, hæc *inquam*, facite, & Deus
cis *author* erit vobiscum.
o Gauisus sum autem in Domino magno-
è quòd iam tandem reuiruistis in vestra
o me cura: qua de re tamen soliciti eratis,
l deest tuebamini opportunitate.
Non quòd penur x *m a* respectu loquar:
n ego didici, in quibus tum, iis ipsis con-
n esse.
u Noui autem deprimi, noui etiam abun-
re: vbique & in omnibus initiatus sum, &
saturitatem & ad esurionem, *id est* tum ad
bundantiam, tum ad inopiam.
Omnia valeo per Christum, qui me
roborat.
Attamen rectè feciſtis, quòd vnà com-
unicaſtis meæ oppressioni.
Noſtis autem & vos, Philippenſes, quú
o Euangelij præceſſerem è Macedonia
llam mihi Eccleſiam communicaſſe in ra-
ne dati & accepti niſi vos ſolos.
Nam etiam Theſſalonicam ſemel &
m quod opus erat mihi miſiſtis.
Non quòd requiram donum, ſed re-
o fructum exuberantem, *qui* in rationem
rum *redit tur.*
Accepi autem omnia, & abundo: ex-
ruſum, *inquam*, acceptis ab Epaphrodito
à vobis *miſſa fuerant*: odore bonæ fra-
ntiæ hoſtia Deo accepta, *ac* grata.
Deus autem meus ſupplebit quicquid
s fuerit vobis, ſecundum diuitias ſuas,
ioriæ, in Chriſto Ieſu.
Deo autem & Patri noſtro ſit gloria in

secula seculorum. Amen.

21 Salutate omnes sanctos in Christo Iesu. Salutant vos qui mecum sunt fratres.

22 Salutant vos omnes sancti, maxime autem qui sunt ex Cæsaris domo.

23 Gratia Domini nostri Iesu Christi cum omnibus vobis. Amen.

Ad Philippenses scripta est Roma per Epaphroditum.

EPISTOLA PAVLI APOSTOLI ad Colossenses.

CAP. I.

1 *Post inscriptionem 4 illos laudat vt ostendat ad se audiendum. 7 Testimonium dicit quam ab Epaphra audierant, redditque rationem erga eos gratiam suis eloquiis prædicat, & omnes nostræ salutis partes in solo Christo omnino sitas esse exponit.*

PAVLVS Apostolus Iesu Christi per voluntatem Dei, & Timotheus frater.

2 Iis qui sunt Colossis sanctis & fidelibus fratribus in Christo

…ſit vobis & pax à Deo Patre noſtro, & Do-
…mino Ieſu Chriſto.

3 Gratias agimus Deo & Patri Domini
…ſtri Ieſu Chriſti, ſemper pro vobis precan-
…tes:

4 Audita fide veſtra in Chriſto Ieſu, &
…ritate in omnes ſanctos,

5 Propter ſpem ſepoſitam vobis in cœlis:
…am priùs audiſtis per ſermonem veritatis,
…Euangelij.

6 Quod peruenit ad vos, ſicut & in totum
…ndum, & fructum profert, ſicut apud vos
…que, ex quo die verè audiuiſtis & cogno-
…ſtis Dei gratiam.

7 Sicut & didiciſtis ex Epaphra dilecto cõ-
…ſeruo noſtro, qui eſt fidus pro vobis miniſter
…Chriſti.

8 Qui & declarauit nobis veſtram per Spi-
…tum charitatem.

9 Propterea & nos ex quo die *id* audiui-
…mus, non deſinimus pro vobis orare, & pe-
…tere vt impleamini omni agnitione voluntā-
…tis eius, cum omni ſapientia & intelligentia
…ſpirituali.

10 Vt ineedatis ſicut Domino dignum eſt
…per omnia placeatis, omnis operis boni
…fructum proferentes & creſcentes in agnitio-
…ne Dei:

11 Omni robore corroborati, ſecundùm
…potentiam vim ipſius, ad omnem toleran-
…tiam & animi lenitatem cum gaudio.

12 Gratias agentes Patri, qui idoneos nos
…fecit ad participandam ſortem ſanctorum in
…lumine.

Mat. 3. 17 & 17, 5. 2. Pet. 1. 7 13 * Qui, *inquam* liberauit nos à potes tenebrarum, ac transtulit in regnum Fi dilecti.

14 In quo habemus redemptionem sanguinem ipsius, *id est*, remissionem p torum.

Heb. 2. 3. 15 * Qui est imago Dei inconspicu primogenitus omnis rei creatæ.

Ioh. 1. 3. 16 * Nam per eum condita sunt o quæ in cœlis sunt & qui in terra, visibilia uisibilia, siue throni, siue dominia, sue ria, siue potestates: omnia, *inquam*, p & eius respectu condita sunt.

17 Estque ipse ante omnia, & omn eum consistunt.

18 Estque caput corporis Eccles pium * & primogenitus ex mortuis, ut 1. Cor. 15. 21. nibus primas teneat.

Apoc. 1. 5. Ioh 1. 14. 19 * Quoniam in eo placuit *Patri*, nis plenitudo in ipso inhabitaret:

Infr. 2 9. 20 Et pace per sanguinem crucis facta, per eum reconciliare. Omnia sin eum, *inquam*, tum quæ in terra, tum qu cœlis.

21 Itaque vos quondam abalienatos stes, mente operibus malis *inuenta*, nun reconciliauit,

22 In corpore illo carnis suæ per m ut sistat vos sanctos & irreprehensos & patos coram se.

23 Siquidem permanetis in fide & firmi, nec dimouemini à spe E quod audistis, *Euangelij inquam* prædi ni creaturæ quæ sub cœlo est: cuius

ego Paulus minister.

24 Qui nunc gaudeo de iis quæ patior vobis, & reliquias afflictionum Christi ...sum expleo in carne mea, pro corpore ..., id est Ecclesia.

25 Cuius *Ecclesiæ* factus sum minister, ex ...dispensatione Dei quæ data est mihi erga vos, ...mplendum Dei sermonem:

26 *Nempe* mysterium illud quod abscó- ...um fuit à seculis & ætatibus, nunc autem ...estum est sanctis eius. *Rom.* 16. 25. *Eph.* 3. 9. 2. *Tim.* 1. 10. *Tit.* 1. 2. 1. *Pet.* 1. 20.

27 Quibus voluit Deus notum facere quæ ...divitiæ glorioſi huius mysterij inter Gen-..., id est Christi inter vos, *qui* est spes illa ...iæ.

28 Et quem nos annuntiamus, admonen- ...quosuis, & quosuis erudientes omni sa- ...tia: ut quosuis sistamus perfectos in Chri- ...Iesu.

29 Ad quod etiam enitor, decertans se- ...dam efficacitatem ipsius agentem in me ...nter.

CAP II.

...nitatis damnat quicquid est extra Christum, ...Nominatim de Circumcisione, 16 ciborum ...stinentia, 18 Angelorum cultui loquitur 20 ...de constituit à Decretis per Christum libera- ...os esse.

1 Volim enim vos scire quantum certa- ...men sustineam pro vobis & iis qui ...Laodiceæ, & quotquot non viderunt fa-

ciem meam in carne.

2 Vt consolationem accipiant eorum corda, ipsis charitate compactis, & omni opulentia certò persuasæ intelligentiæ, ad cognitionem mysterij Dei & Patris, & Christi.

3 In quo sunt omnes thesauri sapientiæ & cognitionis abscónditi.

4 Hoc autem dico, nequis vobis improbabilitate sermonis.

1. Cor. 5. 3. 5 Etsi enim corpore absum, spiritu tamen sum vobiscum, gaudens ac cernens vestrum ordinem, & soliditatem vestræ in Christo fidei.

6 Sicut igitur accepistis, Christum Iesum Dominum, *ita* in eo incedite:

7 Radicati & superstructi in eo, & confirmati fide, sicut edocti estis, abundantes cum gratiarum actione.

8 Videte ne quis sit qui vos deprædetur per philosophiam & inanem deceptionem, secundum traditionem hominum, secundum elementa mundi, & non secundum Christum.

9 Nam in eo inhabitat omnis plenitudo Deitatis corporaliter:

10 Et estis in eo completi, qui est caput omnis imperij ac potestatis.

Rom. 2. 29. 11 In quo etiam circumcisi estis, circumcisione quæ fit sine manibus, dum corpus carnis peccato obnoxiæ exuistis per circumcisionem Christi:

Rom. 6. 4. Eph. 1. 19. 12 * Consepulti cum eo per Baptismum, per quem etiam cum eo resurrexistis, per fidem Dei efficaciter agentis, qui eum excitavit ex mortuis.

13 Et

• Vósque mortuos in peccatis & præpu- *Eph. 2. 1.*
carnis vestræ, cum eo viuificauit, vobis
donatis omnibus peccatis.

• Ac deleto quod aduersum nos *erat* *Eph. 2 15.*
Chirographo : quod, *inquam*, erat no-
oculeè cõtrarium, *ipse* verò cruci affixum
edio sustulit:

Et Expoliata imperia ac potesta-
traduxit, palàm triumphatis illis per
.

Nequis igitur vos damnet ob cibum,
potum, aut respectu diei festi, aut noui-
, aut Sabbathorum:

Quæ sunt vmbra rerum futurarum, at
rpus *et* Christi.

Nullus voluntarius moderator de vobis
ex sabiectione & cultu Angelorum:
ingerens in ea quæ non vidit, & temerè
ens carnis suæ sensu:

Neque obtinens caput, ex quo totum
s per commissuras, & compages suppe-
um & compactum, augescit Dei au-
o.

Itaque si mortui cum Christo, *liberi* e-
o elementis mundi, quid vt viuentes in
do, titibus oneramini?

Ne attigeris, neque gustaris, neque con-
aris.

Quæ omnia ipso vsu pereunt, *præ-*
ex mandatis & doctrinis homi-
.

Quæ rationem quidem habet sapientiæ
u voluntario & summissione animi, &
quod corpori non parcant: non *tamen*

vllius sunt pretij, *quum* ad ea *spectent* quæ
farcitur caro.

CAP III.

1 *Terrenis exercitiis quæ pseudo-apostoli urgebant, cœlestia opponit, 5 & à mortificatione ordiritur, 8 unde deducit particulares exhortationes, 18 & particularia officia quæ singulorum vocatione pendent.*

1 ITaque si surrexistis cum Christo, quæ
quærite, vbi Christus est ad dexteram
sedens:

2 Superna curate, non terrestria.

3 Nam mortui estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo.

4 Quando Christus vita *illa* nostra manifestus fuerit, tum & nos cum eo manifesti gloriosi.

5 Mortificate igitur membra vestra terrestria, * scortationem, immunditiem, cupiditatem malam, & auaritiam, quæ est idololatria:

Eph. 5. 2.

6 Ob quæ venit ira Dei in filios diffidentiæ.

7 Quibus in *vitiis* & vos versabamini quondam, quum in iis viueretis.

8 At nunc deponite etiam vos hæc omnia, iram, excandescentiam, malitiam, maledicentiam, verborum turpitudinem de ore vestro.

9 Nec mentimini alius aduersus alium, quum exueritis veterem illum hominem

um factis ipsius.

10 Et induentis nouum illum, qui renouatur in agnitionem congruentem imagini eius qui ipsum condidit,

11 Vbi non est Græcus & Iudæus, Circumcisio & Præputium, barbarus, Scytha, seruus, libet: sed omnia & in omnibus Christus.

12 Induimini igitur, vt electi Dei, sancti & dilecti, visceribus miserationum, benignitatem, modestia, mansuetudine, lenitate.

13 Tolerantes alij alios, & condonantes vobis mutuò siquis aduersus aliquem habuerit querelam, sicut & Christus condonauit vobis, ita & vos.

14 Ad hæc autem omnia *induimini* charitatem, quæ est vinculum perfectionis.

15 Et pax Dei imperet in cordibus vestris, in qua etiam vocati estis in vnum corpus: & gratias agite.

16 Sermo Christi inhabitet in vobis copiosè, cum omni sapientia, docendo & commonefaciendo vos mutuò Psalmis, hymnis & canticis spiritualibus, cum gratia cantantes in corde vestro Domino.

17 * Et quicquid egeritis sermone aut facto, in nomine Domini Iesu *facite*, gratias agentes Deo & Patri per eum. 1. *Cor.* 10. 31.

18 * Vxores, subiectæ estote propriis viris, vt conuenit in Domino. *Ephes.* 5.

19 * Viri, diligite vxores, & ne sitis aduersus eas amarulenti. 22. 1. *Pet.* 3. 2.

20 * Filij auscultate parentibus in omnibus: hoc enim est gratum est Domino. *Ephes.* 6. 1

21 * Patres, ne irritate liberos vestros, ut
despondeant animum.

Ephes. 6.5 22 * Serui, auscultate per omnia iis, qui
Tit. 2.9. Domini sunt secundum carnem, non ob
1. *Pet.* 1.18 quiis ad oculum exhibitis, vt qui homini
placere studeant, sed cum simplicitate cor
timentes Deum.

23 Et quicquid feceritis, ex animo hoc
tanquam Domino, & non hominibus:

24 Sciétes vos à Domino recepturos mer
cedem hæreditatis: nam Domino Christo se
uitis.

25 Qui verò iniuriam intulerit, referet
iuriam quam intulerit: nec est personarum
respectus.

CAP. IIII.

1 *Ad genera'es exhortationes redit.* 3. *Euangelizandi studium,* 6 *Ac sermonum suauitatem commendat.* 7 *Postremò commendationes & salutationes subiungit.*

1 VOs Domini, æquitatem & æquabilitatem
seruis exhibete, scientes vos quoque
habere Dominum in cœlis.

Luc. 6 8 1. 2 * In precibus perdurate, inuigilantes in
1. *Thes.* 5. cum gratiarum actione:
17. 3 * Precantes simul etiã pro nobis, vt Deus
Ephes. 6. aperiat nobis ostium sermonis, vt loquamur
18. mysteriũ Christi propter quod etiã sũ vinctus
1. *Thess.* 3. 4 Vt, *inquam*, illud patefaciam sicut opor
1. tet me loqui.

Ephes. 5. 5 * Sapienter vos gerite erga extraneos,
15. opportunitatem redimentes.

6 Sermo vester semper cum gratia sale
con-

conditus, vt sciatis quo modo oporteat vos vnicuique respondere.

7 Res meas omnes vobis notas faciet Tychicus, dilectus frater, & fidus minister, ac conseruus in Domino.

8 Quem misi ad vos ob hoc ipsum vt cognoscat res vestras, & corda vestra consoletur:

9 Cum Onesimo fido & dilecto fratre, qui est vobis. Omnia *igitur* vobis exponent, quæ hîc aguntur.

10 Salutat vos Aristarchus meus in captiuitate socius, & Marcus consobrinus Barnabæ, de quo accepistis mandata: si venerit ad vos, excipite eum,

11 Et Iesus qui vocatur Iustus: qui sunt ex circumcisione: hi soli adiutores in regno Dei, qui fuerunt mihi solatio.

12 Salutat vos Epaphras, qui ex vobis est seruus Christi, semper decertans pro vobis in orationibus, vt stetis integri & repleti in omni voluntate Dei.

13 Hoc enim de eo testor, eum multo vehementi studio ardere, & eorum qui sunt Laodiceæ, & eorum qui Hierapoli.

14 Salutat vos Lucas medicus ille dilectus, & Demas.

15 * Salutate fratres qui sunt Laodiceæ, & Nympham, & Ecclesiam quæ in domo illius est. 2. *Tim.* 4. 11.

16 Et quum perlecta fuerit apud vos Epistola, facite, vt etiam in Laodicensium Ecclesia recitetur: & eam quæ scripta est ex Laodicea, vt vos quoque legatis.

17 Et dicite Archippo, Vide vt ministerium quod accepisti à Domino impleas.

18 Salutatio mea manu Pauli. Memores estote vinculorum meorum. Gratia sit vobiscum. Amen.

Scripta est ad Colossenses Roma, per Tychicum & Onesimum.

EPISTOLA PAVLI APOSTOLI AD THESSALONICENSES PRIOR.

CAP. I.

1 *Gratiarum actionem ideò præponit, vt beneficium esse admoneat quicquid præstant ipsis laude dignum, 8 & quod reliqui exemplum facti sunt.*

1 PAVLVS & Syluanus & Timotheus Ecclesiæ Thessalonicensium, quæ est in Deo Patre & Domino Iesu Christo: Gratia sit vobis & pax à Deo Patre nostro, & Domino Iesu Christo.

2 Gratias

2 Gratias agimus Deo ſemper de omnibus vobis, mentionem veſtri facientes in precibus noſtris.

3 Indeſinenter memoria repetentes efficacem veſtram fidem, & laborioſam charitatem, & tolerantem illam ſpem in Domino noſtro Ieſu coram Deo & Patre noſtro.

4 Vt qui ſciamus, fratres dilecti, vos *eſſe* à Deo electos.

5 Quoniam Euangelium noſtrum contigit apud vos non loquutione duntaxat, ſed etiam virtute, cùm in Spiritu ſancto, tum in certa perſuaſione multa, ſicut noſtis quales fuerimus inter vos veſtra cauſa.

6 Et vos imitatores noſtri facti fuiſtis, & Domini recepto ſermone cum oppreſſione multa, cum gaudio Spiritus ſancti:

7 Adeò vt fueritis exemplaria omnibus credentibus in Macedonia & in Achaïa.

8 A vobis enim non ſolùm perſonuit ſermo Domini in Macedonia & Achaïa, verùm etiam in omni loco fides veſtra quæ eſt in Deum dimanauit, vt neceſſe non habeamus vlicquam loqui.

9 Siquidem ipſi de nobis annuntiant qualem ingreſſum habuerimus ad vos, & quomodo conuerſi fueritis ad Deum, relictis idolis, vt ſeruiretis Deo viuo ac vero:

10 Et expectaretis Filium eius è cœlis, quem excitauit à mortuis, *nempe* Ieſum, qui liberat nos ab ira illa ventura.

CAP. II.

1 *Declarat quanta fide ipſis Euangelium prædi-*

carit. 5 *Neque lucrum*, 6 *Aut gloriam ma-*
ſierit, 10 *idque eorum teſtimonio probat.* 14 *E-*
quod ipſi infracto animo perſequutiones à ſuis
lerint. 17. *Addit ſe magno illos viſendi deſi-*
rio teneri.

1 NAm ipſi noſtis, fratres, ingreſſ
noſtrum ad vos non fuiſſe v
num.

2* Imò etiam *multa* prius paſſi, & cõtu
lijs affecti Philippis, ſicut noſtis, fi
tate vſi ſu nus in Deo noſtro, ad annunti
dum apud vos Euangelium Dei cum m
certamine.

3 Exhortatio enim noſtra non
ex impoſtura, neque ex impuritate, ne
cum dolo.

4 Sed ſicut placuimus Deo *quibus* cre
retur Euangelium, ita loquimur, non
hominibus placentes, ſed Deo qui appro
corda noſtra.

5 Neque enim vnquã ſermone aſſentat
rio vſi ſumus, ſicut noſtis: nec auaritiæ cau
quicquam pretexuimus, Deus teſtis eſt.

6 Neque ex hominibus quærentes glo
nec à vobis, ab alijs, quum poſſemus onero
ſe vt Apoſtoli Chriſti:

7 Sed fuimus placidi in medio v
ſtri.

8 Vt ſi nutrix foueat liberos ſuos. Ita cu
di veſtri, auebamus impertiri vobis non
Euangelium Dei, ſed etiam noſtras ipſ
animas, quòd chari nobis eſſetis.

9 Meminiſtis enim fratres, *laboris*

zrumnę: nocte enim ac die operando, ne *Act.* 20.
em veſtrûm grauaremus, prædicauimus a- 34.
id vos Euangelium Dei. 1. *Cor.* 4.

10 Vos teſtes *eſtis* & Deus quomodo ſanctè 12.
inſtè & inculpatè vobis qui creditis vixe- 2. *Theſſ.* 3.
imus. 6.

11 Sicut noſtis quomodo vnumquemque
ſtrûm, tanquã pater liberos ſuos, hortaba-
ur & conſolabamur.

12 * Et obteſtabamur vt ambularetis ſicut *Epheſ.* 4. 1
gnum eſt, Deo vocante vos ad ſuum regnũ *Philip.* 1.
gloriam.

13 Propterea etiam nos gratias agimus Deo 27.
deſinenter, quòd acceptum de Deo ſermo *Coloſſ.* 1.
em quem audiſtis ex nobis, exceperitis non 10.
ſermonem hominum, ſed (ſicut eſt verè)
Dei ſermonem, qui etiam agit in vobis qui
editis.

14 Vos enim, fratres, imitatores facti eſtis
eleſiarum Dei quæ ſunt in Iudæa, in Chriſto
ũ, vt qui eadem paſſi ſitis & vos à proprijs
ntribulibus, ſicut & ipſi à Iudæis,

15 Qui etiam Dominum Ieſum & proprios
ophetas occiderũt, & nos exegerunt, neque
eo placent, & omnibus hominibus ad-
erſantur.

16 Prohibentes nos Gentibus loqui
ſeruentur, vt ſemper compleant peccata
a, occupauit enim eos ira ad extremum
que.

17 Nos verò fratres, orbati vobis ad tem-
poris momentum, conſpectu, non animo eo
vehementiùs ſtuduimus videre faciem veſtrã
cum multo deſiderio.

18 Ideo voluimus venire ad vos (ego quidem Paulus) semel atque iterum, sed impedivit nos Satanas.

19 Nam quæ est nostra spes aut gaudium aut corona de qua glorier? annon & vos in conspectu Domini nostri Iesu Christi in eius aduentu?

20 Vos enim estis gloria nostra & gaudium.

CAP. III.

1 Desiderij erga illos sui fidem facit, quod Timotheum ad eos miserit. 6 Quod prosperi eorum status nuntio ita sit affectus, 9 Vt gratiæ pro re satis non possit. 11 Itaque in precationem erumpit.

1 QVamobrem *hoc desiderium* non amplius ferentes, optimum duximus soli Athenis
Act. 16. 1 nis relinqui.

2 * Misimúsque Timotheum fratrem nostrum ac ministrum Dei, & adiutorem nostrum in Euangelio Christi, ad vos stabiliendos & exhortandos super fide vestra:

3 Vt nemo commoueatur in oppressionibus istis: ipsi enim nostis ad id nos esse constitutos.

4 Etenim quum apud nos essemus, prædicebamus vobis fore vt affligeremur: quod & euenit, & nostis.

5 Quamobrem etiam ego non amplius ferens *vestri desiderium*, misi *eum* vt cognoscerem fidem vestram ne quo modo tentasset

s tentator ille, & inanis redditus esset bor noster.

6 Nuper autem quum venisset Timotheus, nos à vobis, annuntiasset nobis fidem ac aritatem vestram, vosque bonã nostri meoriam retinere: super cupiétes nos videre, ut nos quoque vos:

7 Propterea consolationem accepimus, fraes, ex vobis, in omni afflictione & necessitanostra per vestram fidem.

8 Nunc enim viuimus, si vos præstatis in Domino.

9 Nunc enim gratiarum actionem possimus Deo rependere de vobis, super omni dio quo gaudemus propter vos coram Deo nostro,

10 Nocte ac die quàm vehemẽtissimè pre- *Rom.* 1.
mes vt videamus vestram faciem, & quæ de 10.
ra fidei vestræ complea mus? 15.23.

11 Ipse verò Deus & Pater noster, & Dominus noster Iesus Christus dirigat viam nostram ad vos.

12 Vos autem Dominus vt abundetis & uberetis mutua inter vos charitate, & in mnes quemadmodum & nos in vos:

13 Vt corda vestra inculpata stabiliat * in 2 *Cor.* 1.8
nctimonia coram Deo & Patre nostro, in ad *Infr.* 5.23
ntum Domini nostri Iesu Christi cum omnibus sanctis suis.

CAP. IIII.

1 Hortatur 3 Ad vitæ sanctitatem, 9 Et chari-

tatem mutuam, 13 *More infidelium contrà ri vetat.* 15 *Et historiam resurrectionis graphicè depingit.*

1 QVod supereſt igitur, fratres, rogamus vos & precamur per Dominum Ie sum, vt ſicut accepiſtis à nobis quomodo porteat vos incedere, & placere Deo, magis excellatis.

2 Noſtis enim quæ mandata dederimus vobis per Dominum Ieſum.

3 Nam hæc eſt voluntas Dei, *nempe* ſanctificatio veſtra, *id eſt* * vt abſtineatis à fornicatione:

Rom.12.1 Eph 5. 27

4 *Et* ſciat veſtrûm vnuſquiſque ſuum vas poſſidere cum ſanctificatione & honore

5 Non cum morbo cupiditatis, ſicut Gentes quæ non nouerunt Deum.

6 Ne quis opprimat aut circumueniat in negotio fratrem ſuum: nam vltio eſt dominus omnium iſtorum, ſicut & antè diximus vobis, ac teſtificati ſumus.

1 Cor.6.8

7 * Non enim vocauit nos Deus ad immunditatem, ſed ad ſanctificationem.

1.Cor.1.2.

8 Proinde qui *hæc* reiicit, non reiicit hominem, ſed Deum, qui etiam dedit nobis Spiritum ſuum ſanctum.

9 * Cæterùm de fraterna charitate non neceſſe habetis vt ſcribam vobis: ipſi enim vos eſtis qui diuinitùs edocti eſtis vt diligatis alterutrum.

Ioh 13.34 & 15. 12. 1. Ioh 1.8 & 4. 25.

10 Nam & facitis hoc erga cunctos fratres qui ſunt in tota Macedonia, obſecramus autem vos fratres, vt magis excellatis.

11 Et contendatis quieti esse, & res vestras
gere ac operari propriis manibus vestris, si-
vobis denuntiauimus:
12 Vt vos geratis honestè erga extraneos &
lla re vobis sit opus.
13 Nolim autem vos in ignorantia versari
tres, quod ad eos attinet qui obdormierũt,
ne doleatis, sicut & cæteri qui spem non
bent.
14 Nam si credimus Iesum mortuum esse
resurrexisse, ita etiam Deus eos qui ob-
rmierint in Iesu, adducet cum eo.
15 Hoc enim vobis dicimus verbis Domi-
fore vt nos viui qui reliqui erimus in ad-
ntu Domini, non præueniamus eos qui
bdormierint.
16 *Nam ipse Dominus cum hortationis
imore, & voce Archangeli, ac Dei tuba de-
ndet è cœlo: & qui mortui fuerint in Chri-
o, resurgent primùm.
17 Deinde nos viui, qui reliqui erimus, ra-
emur simul cum eis in nubes, in occursum
Domini in aëra, & ita semper cum Domino
rimus.
18 Itaque consolamini alij alios istis ser-
monibus.

CAP. V.

1 *Curiosam temporum aduentus Christi inquisitionem damnans. 6 admonet vt assiduè ad eum excipiendum sint parati. 11 Hinc descendit ad varias admonitiones.*

1 POrrò de temporibus & opportunitatibus, fratres, non est opus vt vobis scribam.

2 Ipsi enim penitùs scitis diem illum Domini vt furem in nocte, ita venturum esse.

3 Quum enim dicent, Pax & tuta omnia: tunc repentinum eis imminet exitium, sicut dolor partus mulieri ventrem ferenti, nec effugient.

4 At vos fratres, non estis in tenebris, vt dies ille vos tanquam fur deprehendat.

5 Omnes vos filij lucis estis, ac filij diei sumus noctis, neque tenebrarum:

6 Nempe igitur ne dormiamus vt reliqui, sed vigilemus & sobrij simus.

Esa. 59. 7 Nam qui dormiunt, noctu dormiunt, *17.* qui inebriantur, noctu sunt ebrij

Ephe. 6. 8 At nos qui sumus diei, sobrij simus, in- *17.* duti thorace fidei & charitatis, & pro galea spe salutis.

9 Nam non constituit nos Deus ad iram, sed ad salutem obtinendam per Dominum nostrum Iesum Christum.

10 Qui mortuus est pro nobis: vt siue vigilemus, siue dormiamus, simul cum eo viuamus.

11 Quapropter adhortamini alij alios, & ædificate singuli singulos sicut & facitis.

12 Rogamus autem vos, fratres, vt agnoscatis eos qui laborant inter vos, & præsunt vobis in Domino: & admonent vos:

13 Et quàm maximè charos ducatis, propter opus ipsorum, pacem colite inter vos mutuò.

14

14 Precamur autem vos, fratres, monete inordinatos, consolamini eos qui pusillo animo sunt, sublcuate infirmos, patientes estote erga omnes.

15 Videte ne quis malum pro malo cuiquam reddat: sed beneficentiã semper sectamini tũ inter vos mutuò, tum erga omnes. *Prou. 17. 15. & 20. 20. Mat. 5. 41. Rõ 12. 17 1. Pet. 3. 9*

16 Semper gaudete.

17 Indesinenter orate. *Eccl. 18. 22.*

18 In omnibus gratias agite: hęc enim est voluntas Dei per Christũ Iesum erga vos. *Luc. 18. 1.*

19 Spiritum ne extinguite.

20 Prophetas ne pro nihilo habete,

21 Omnia explorate: quod bonum fuerit retinete.

22 Ab omni specie mali abstinete.

23 Ipse autem Deus pacis *auctor* sanctificet vos totos: & integer vester spiritus, & anima & corpus inculpatè in aduentum Domini nostri Iesu Christi seruentur. *1 Cor. 19.*

24 Fidelis est qui vocauit vos, qui etiam faciet.

25 Fratres orate pro nobis.

26 Salutate fratres omnes cũ osculo sancto.

27 Adiuro vos per Dominum, vt recitetur hæc epistola omnibus sanctis fratribus.

28 Gratia Domini nostri *Iesu* Christi *sit* vobiscum. Amen.

Ad Thessalonicenses prima scripta fuit Athenis.

EPISTOLA PAVLI APOSTOLI AD THESSALONICENSES. II.

CAP. I.

3 *Laudat incrementa Fidei, Charitatis, & Tolerantiæ Thessalonicensium.* 6 *Et Deum iustum aduersus piorum oppressores describens, tribulatos docet recumbere in expectatione extremi iudicij.*

1 PAVLVS & Siluanus & Timotheus Ecclesiæ Thessalonicensium, *quæ est* in Deo Patre nostro & Domino Iesu Christo.

2 Gratia *sit* vobis & pax à Deo Patre nostro, & Domino Iesu Christo.

1. Thes. 1. 2. 3 * Gratias agere debemus Deo semper pro vobis, fratres, vt par est, quòd vehementer augescat fides vestra, & abundet mutua omnium cuiusque vestrûm charitas:

4 Adeò vt nosipsi de vobis gloriemur in Ecclesiis Dei, *id est* de tolerantia vestra &

-omnibus persecutionibus vestris & op-
ssionibus quas toleratis.
5 Quæ res manifesto est indicio iusti *iudi- *Iud. 6.
i Dei, vt digni censeamini regno Dei pro
o etiam *ista* patimini.
6 Si quidem iustum est apud Deum vicis-
m reddere iis qui affligunt vos, afflictio-
em:
7 Vobis verò qui affligimini, relaxationem 1. Thess. 4
obiscum, *quum patefiet Dominus Iesus de 16.
lo cum Angelis potentiæ suæ,
8 Cum flammeo incendio, infligens vl-
nem iis qui Deum non nouerunt, neq; au-
iunt Euangelio Domini nostri Iesu Chri-
i.
9 Qui pœnam pendent æterni exitij, *damna*
a præsente Domino & potente ipsius glo-
æ:
10 Quum venerit vt glorificetur in sanctis
is, & admirandus fiat in fidelibus omni-
e (quòd fides habita sit testimonio nostro
ad vos) in die illo.
11 Cuius etiam rei gratia precamur sem-
r pro vobis, vt vos dignetur ista vocatione
eus noster, & compleat omnem suæ boni-
is gratuitam beneuolentiam, & opus fidei
otenter:
12 Vt glorificetur nomen Domini nostri
u Christi in vobis, & vos in eo, ex gratia
i nostri, & Domini Iesu Christi.

CAP. II.

Negat venturum Christi diem donec in Apostæ-

fiam prolapsus fuerit mundus. 3 *& reuel. fuerit Antichristus* : 8 *cuius interitum d. bit,* 15 *Inſértque inde exhortationem ad cons. tiam.*

1 ROgamus autẽ vos, fratres, per ad. Domini noſtri Ieſu Chriſti, & n. ad eum aggregationem.

2 Ne citò à mente dimoueamini, neq. bemini, neque per Spiritum, neque p. monem, neq; per Epiſtolam tanquam p. ſcriptam quaſi inflet dies ille Chriſti.

3 Nequis vos ſeducat vllo modo. *Non adueniet dies Chriſti*, quin venerit d. priùs, & retectus fuerit homo ille ſcel. filius, *inquam*, ille perditionis,

4 Seſe opponens & offerens aduers. quid dicitur Deus, aut numen: adeò u. plo Dei tanquam Deus ſedeat, præ ſe f. ſe eſſe Deum.

5 Annon meminiſtis me, quum ad. ſem apud vos, hoc dixiſſe vobis?

6 Nunc verò quid obſtet noſtis, u. tempore retegatur.

7 Iam enim peragitur myſterium i. tatis: tantum qui nunc obſtat *obſtabit* v. è medio ſublatus fuerit:

8 Et tunc retegetur impius ille, quem minus* conficiet Spiritu oris ſui, & illu. uentu ſuo abolebit. *Eſa.11.4.

9 *Illum, inquam*, cuius aduentus est o. cacia Satanæ, cum omni potentia & ſig. prodigiis mendacibus.

10 Et cum omni fraude iniuſtitiæ in. p.

pereunt, pro eo quòd amorem veritatis non receperunt vt salui fierent.

11 Propterea igitur mittet illis Deus efficaciam deceptionis, vt credant mendacio:

12 Vt damnentur omnes qui non credidernnt veritati, sed acquieuerunt in iustitia.

13 Nos autem debemus gratias agere Deo semper de vobis fratres dilecti à Domino, quòd elegerit vos Deus ab initio ad salutem per sanctificationem Spiritus, & fidem habitam veritati:

14 Quo vocauit vos per Euangelium nostrum, ad obtinendam gloriam Domini nostri Iesu Christi.

15 Nempe igitur, fratres, perstate & retinete traditam doctrinam, quam edocti estis siue per sermonem, siue per Epistolam nostram.

16 Ipse verò Dominus noster Iesus Christus, & Deus ac Pater noster, qui dilexit nos, & dedit consolationem æternam & spem bonam per gratiam.

17 Consoletur vestra corda, & stabiliat vos in omni sermone & opere bono.

CAP. III.

Monet vt pijs precibus Euangelij prædicationem promoueant. 6 & se subducant ab ijs qui inquieti, 11 & curiositate turbant ordinem publicum: 14 quos etiam à communi fidelium cœtu excludit.

QVod * superest, precamini fratres, pro nobis, vt sermo Domini currat, & glo- *Eph. 6. 19 Col. 4. 3.*

rificetur ſicut & apud vos.

2 Et vt eripiamur à proteruis ac ſceler
hominibus: non enim omnium eſt fide

3 Sed fidelis eſt Dominus, qui ſtabilie
& tuebitur à malo.

4 Confidimus autem per Dominum
vobis, vos, quæ denuntiamus vobis, & fac
& facturos eſſe.

5 Dominus verò dirigat veſtra cord
Dei charitatem, & Chriſti expectationem.

6 Denuntiamus autem vobis, fratres
nomen Domini noſtri Ieſu Chriſti, vt ſub
catis vos ab omni fratre qui inordinat
gerit, & non ex tradita doctrina quam ac
pit à nobis.

1. Cor. 11. 1. 1. Theſſ. 4. 11. Act. 20. 34. 1. Theſſ. 2.

7 Nam ipſi ſcitis* quomodo oportet
imitari:* quoniam non inordinatè nos g
mus inter vos.

8 Neque gratis panem edimus
à quoquam: ſed cum labore & ærumn
cte diéque operantes, ne quem veſtrûm
uaremus.

9 Non quòd nobis *id* non liceat: ſed vt
metipſos pro exemplari exhibeamus
ad nos imitandos.

10 Etenim quum eſſemus apud vos, hoc
nuntiabimus vobis, quòd ſi quis nolit op
ri, etiam non edito.

11 Audimus enim quoſdam verſari
vos inordinatè, nihil operis facientes, ſed
riosè agentes.

12 Iis autem qui ſunt iſtiuſmodi, den
tiamus & eos obſecramus per Dominum
ſtrum Ieſum Chriſtum, vt cum quiete

rantes, suo pane vescantur.

13 Vos autem, fratres, ne segnescite in benefaciendo.

14 Quod si quis non auscultat nostro per Epistolam sermoni, hunc notate: & ne commercium habete cum eo, vt eum pudeat.

15 Neque vt inimicum ducite, sed admonete vt fratrem.

16 Ipse autem Dominus pacis *auctor* semper det vobis pacem omni modo. Dominus sit cum omnibus vobis.

17 Salutatio mea manu Pauli, quod est signum in omni Epistola. ita scribo.

18 Gratia Domini nostri Iesu Christi sit cum omnibus vobis. Amen.

Ad Thessalonicenses secunda missa fuit Athenis.

EPISTOLA PAVLI APOSTOLI AD TIMOTHEVM I.

CAP. I.

1 Absolutum veri pastoris exemplar propon... præcipua eius functio sit in dicendo, 4 ... vt reiectis vanis quæstionibus ea trada... charitatem & fidem spirent. 12 Ac ... temptui sit sui authoritas, 14 qualis ... per Dei gratiam honorificè prædicat.

1 PAVLVS Apostolus Iesu Chri... ex ordinatione Dei seruatoris ... stri, & Domini Iesu Christi, ... nostræ.

2 Timotheo germano filio in fide: ... tia *sit tibi*, misericordia & pax à Deo ... tre nostro, & Christo Iesu Domino ... stro.

3 Sicut te rogaui vt permaneres ... pheſi, quum proficiscerer in Macedoniam, ... de, vt denunties quibusdam ne diuersam ... ctrinam doceant:

4 Nec attendant fabulis & genealogi... infinitis, quæ potiùs quæstiones præbent, ... ædi...

tificationem Dei, quæ est per fidem.

5 Porrò finis mandati, est charitas ex pu- *Infr. 4. 7.*
re corde, & conscientia bona, & fide non *& 6. 3.*
ficta. *Tit. 2. 4.*

6 A quibus quum quidam vt à scopo aber-
rarint deflexerunt ad vaniloquentiam:

7 Volentes esse legis doctores, nec intel-
gentes quæ loquuntur, neque de quibus as-
everant.

8 Scimus autem bonam esse Legem, si quis
legitimè vtatur.

9 *Nempe* sciens Legem iusto positam non
se, sed Legis contemptoribus, & iis qui
ici nesciunt, impiis & peccatoribus, ne-
is & profanis, patricidis & matricidis, ho-
icidis.

10 Scortatoribus, masculorum concubito-
us, plagiariis, & mendacibus, periuris, & si-
id aliud est quod sanæ doctrinæ sit oppos-
m.

11 *Quæ est* secundum glorioſum Euan-
lium beati Dei, quod concreditum est
ihi.

12 Gratiam igitur illi habeo qui me robu-
m efficit, *id est*, Christo Iesu Domino no-
: quòd me fidelem duxerit, vt qui *me* in
inisterio constituerit.

13 Qui priùs eram blasphemus & perse-
utor & iniurioſus: sed mei misertus est. nã
norans id faciebam, *nempe* fidei expers.

14 Superabundauit autem gratia illa Do-
ni nostri cum fide & dilectione in Christo
su.

15 Fidus *est hic* sermo, & modis omnibus

Mat. 9 3 dignus quem amplectamur, *Christum Iesum
Mar 2. venisse in mundum vt peccatores seruaret,
17, quorum primus sum ego.

16 Verùm ideò misertus est mei, vt in me primò ostenderet Iesus Christus omnem clementiam, vt essem exemplo credituris ipsi in vitam æternam.

17 Regi autem æterno, immortali, inuisibili, soli sapienti Deo honor *sit* & gloria in secula seculorum. Amen.

18 Hoc mandatum commendo tibi, fili Timothee, *nempe* vt secundum prægressas te prophetias, milites per eas bonam illam militiam,

19 Retinens fidem & bonam conscientiam: qua repulsa, nonnulli naufragium fidei fecerunt:

1. Cor. 5 5. 20 Ex quibus Hymeneus & Alexander quos tradidi Satanæ, vt discerent non blasphemare.

CAP. II.

1 *In precibus publicis vult omnes commendari Deo.* 4,5 *Idque duplici ratione.* 8 *Inde mares cuiuscunque loci sunt, ad orationem inuitat.* 9 *Et quo vestitu,* 11 *Quáque modestia mulieres sacro cœtu se gerere debeant, disserit.*

1 ADhortor igitur ante omnia vt fiant deprecationes, preces, postulationes, gratiarum actiones pro quibusuis hominibus,

2 Pro regibus & quibusuis in eminentia constitu-

tis: vt tranquillam ac quietam vitam de-
gamus cum omni pietate & honestate.
3 Nam hoc bonum est & acceptum coram
seruatore nostro Deo:
4 Qui quosuis homines vult seruari, & ad
cognitionem veritatis venire.
5 Vnus enim Deus, vnus etiam mediator
Dei & hominum, homo Christus Iesus:
6 Qui semetipsum dedit redemptionis pre-
tium pro quibusuis, *Christus, inquam*, testimo-
nium illud suis temporibus *destinatum*.
7 * Cuius constitutus sum ego præco & 1. *Tim.* 2.
apostolus, (veritatem dico per Christum, nõ 11.
mentior) doctor, *inquam*: Gentium cum fide
& veritate.
8 Velim igitur viros precari in quouis lo-
co puras manus attollentes absque ira & di-
sceptatione.
9 * Itidem & mulieres amictu honesto, 1. *Pet.* 3. 3
cum verecundia & modestia ornare sese, nõ
crinibus, vel auro, vel margaritis, vel pre-
tioso vestitu:
10 Sed (quod decet mulieres pietatem
profitentes) operibus bonis.
11 Mulier cum silentio discito cum omni
subiectione.
12 * Mulieri enim docere non permitto, 1. *Cor* 14.
neque authoritatem vsurpare in virum, sed 34.
esse in silentio.
13 * Adam enim prior formatus est, dein- *Gen.* 1. 27
de Eua.
14 Adam non fuit seductus: * sed mulier *Gen.* 3. 6.
seducta, causa transgressionis fuit.
15 Seruabitur tamen liberos gignendo, si

manserit in fide ac charitate, & sanctificatione cum modestia.

CAP III.

2 *Episcopos*, 8 *Et Diaconos Christianos describit*, 11 *cum eorum uxoribus*, 12 *Liberis & familia*. 15 *Et Ecclesiam domum Dei nominat.*

1 FIdus *est hic* sermo, Si quis episcopum
Tit.1.6. appetit, præclarum opus desiderat.
2 * Oportet igitur episcopum irreprehensum esse, vniusvxoris virum, vigilantem, temperantem, compositum, hospitalem, aptum ad docendum.

3 Non vinosum, non percussorem, non turpem quæstum facientem, sed æquum, alienum à pugnis, alienum ab auaritia.

4 *Qui* suæ domui bene præsit, qui liberos contineat in subiectione cum omni honestate:

5 (Nam si quis propriæ domui præesse nescit, quomodo Ecclesiam Dei curabit?

6 Non nouitium, ne inflatus in crimination em incidat diaboli.

7 Oportet autem eum etiam bonum habere testimonium ab extraneis: ne in probrum incidat & laqueum diaboli.

8 Diaconos itidem honestos, non bilingues, non multo vino deditos, non turpem quæstum facientes:
Sup.1.19. 9 Tenentes mysterium fidei * cum pura conscientia.

10 Et

10 Atque hi etiam probentur priùs, dein-
e ministrent, si sint inculpati.
11 Vxores itidem honestas, non calum-
niis, sobrias, fidas in omnibus,
12 Diaconi sint vnius vxoris mariti, qui
liberis rectè præsint, & propriis domi-
bus.
13 Nam qui bene ministrauerint, gradum
sibi bonum acquirunt, & multam libertatem
in fide quæ *est* in Christo Iesu.
14 Hæc tibi scribo, sperans fore vt cele-
rius ad te veniam.
15 Quòd si tardiùs venero, vt noris quo-
modo oporteat in domo Dei versari, quæ est
Ecclesia Dei viui, columna & stabilimentum
veritatis.
16 Et sine controuersia magnum est pie-
tatis mysterium: Deus conspicuus factus est
in carne, iustificatus est in Spiritu, conspectus
est Angelis, prædicatus est Gentibus, fides
habita est in mundo, sursum receptus est
in gloriam.

CAP. IV.

Falsa doctrinas, 3 tam de coniugij & ciborum discrimine, 7 quàm profanas damnat: 8 Commendat autem pietatis studium, 13 & assiduam scripturæ lectionem.

1 Spiritus autem desertè dicit fore, vt po-
steriotibus temporibus desciscant qui-
dam à fide, spiritibus deceptoribus atten-
dentes doctrinis dæmoniorum.

2 Per hypocrisin falsiloquorum, quorum conscientia cauterio resecta est.

3 Prohibentium contrahere matrimonium, *iubentium* abstinere à cibis quos Deus creauit ad participandum cum gratiarum actione fidelibus, & iis qui cognouerunt veritatem.

4 Nam quicquid creauit Deus bonum est, nec quicquam reiiciendum *est*, si cum gratiarum actione sumatur.

5 Sanctificatur enim per verbum Dei, & preces.

6 Hæc si subieceris fratribus, bonus eris minister Iesu Christi, innutritus in sermonibus fidei, bonæque doctrinæ quam assecutus es.

7 Cæterum profanas & aniles fabulas reiice: sed exerce teipsum ad pietatem.

8 Nam corporalis exercitatio paululum habet vtilitatis: at pietas ad omnia vtilis est, vt quæ promissionem habeat vitæ præsentis ac futuræ.

9 Fidus *est* hic sermo, & dignus qui omnibus modis recipiatur.

10 Nam idcirco etiam fatigamur & probris afficimur, quod speremus in Deo viuo, qui est conseruator omnium hominum, maximè *vero* fidelium.

11 Hæc denuntia & doce.

12 Nemo tuam iuuentutem despiciat, sed esto exemplar fidelium in sermone, in conuersatione, in charitate, in spiritu, in fide, in puritate:

13 Interim dum venio, attende lectioni, exhor-

hortationi, doctrinæ.
14 Ne negligito donum quod in te est,
od datum est tibi per prophetiam, cum im-
sione manuum presbyterij.
15 Hæc meditare, in his esto. vt tuus profe-
us manifestus sit inter omnes.
16 Attende tibi ipsi & doctrinæ & per-
ne in istis, id enim si feceris, & teipsum
abis & eos qui te audierint.

CAP. V.

Æquum modum monendi singulos præscripsit, de viduis agit quæ tunc in Ecclesiæ ministerium cooptabantur, 17 inde ad presbyteros transit, 23 & quædam corporis valetudini seruientia admiscet.

SEniorem ne increpato, sed hortare vt
patrem: iuniores, vt fratres:
2 Mulieres natu grandiores vt ma-
: iuniores, vt sorores, cum omni puri-
e.
3 Viduas honora quæ verè viduæ sunt.
4 Quòd si qua vidua liberos aut nepotes
et, discant in primis *in* propriam domum
atem exercere, & vicem rependere pa-
ribus: hoc enim est honestum & acceptũ
am Deo.
5 Porrò quæ verè vidua est ac sola, sperat
Deo, & permanet in supplicationibus &
ibus nocte ac die.
6 Atquæ in luxu venit, *ea* viuens mortua
.

7 Hæc igitur denuntiato, vt sint irreprehensæ.

8 Quod si quis suis & maximè domesticis non prouidet, fidem abnegauit, & est infideli deterior.

9 Vidua allegatur non minor annis sexaginta, quæ fuerit vnius viri vxor:

10 In operibus bonis idoneo testimonio ornata: si liberos educauit, si fuit hospitalis, si sanctorum pedes lauit, si afflictis subuenit, si omne bonum opus est assecutata.

11 Porrò iuniores viduas recusa: postquam enim lasciuierunt aduersus Christum, nubere volunt:

12 Damnandæ, quòd primam fidem irrocerint.

13 Simul autem etiam otiosæ esse discircumeuntes domos: imò non solùm otiosæ sed etiam nugaces & curiosæ, garrientes quæ non oportet.

14 Velim igitur iuniores nubere, liros gignere, domum administrare, nullam occasionem dare aduersario ad maledicendum.

15 Iam enim nonnullæ deflexerunt, secutæ Satanam.

16 Quod si quis fidelis aut si qua fidelis habet viduas, eis subuenito, & non onerabitur Ecclesia, vt iis quæ verè viduæ sunt, subueniat.

17 Qui benè præsunt presbyteri, duplici honore digni habentor, maximè qui laborant in sermone & doctrina.

18 Dicit enim Scriptura, * Boui trituranti non obligabis os, Et * Dignus est operarius mercede sua. *Deut.* 25. 4. 1. *Cor.* 9. 9

19 Aduersus presbyterum accusationem ne admittito, nisi sub duobus aut tribus testibus. *Mat.* 10. 10. *Luc.* 10. 1.

20 Eos qui peccant, coram omnibus argue & reliqui timeant.

21 * Obtestor in conspectu Dei, & Domini Iesu Christi, electorum Angelorum, vt hæc serues, absque eo vt vnum alteri præferas, nihil faciens in alteram partem declinando. *Inf.* 5. 13.

22 Manus citò ne cui imponito, neque cõmunicato peccatis alienis: temetipsum pura serua.

23 Ne amplius esto abstemius: sed vino modico vtere, propter stomachum tuum, & crebras tuas infirmitates.

24 Quorundam hominum peccata antè manifesta sunt, præeuntia damnationi: quosdam verò subsequuntur.

25 Itidem & bona opera antè manifesta sunt: & ea quæ secus habent, occultari non possunt.

CAP. VI.

Docet quid seruos deceat. 10 *Quàm exitiosa pestis sit auaritia,* 13 *& postquam obiter de diuitibus meminit, iterum prohibet Timoth. ne se inanibus doctrinis impediat.*

Eph. 6.5. 1 *Col.* 3. 22. *Tit.* 2. 9. *1. Pet.* 2. 19. QVicunque * sub iugo sunt serui, dominos omni honore dignos cunto, ne nomen Dei & doctrina blasphe tur.

2 Qui verò fideles habent dominos, *eos* despiciant quod fratres sint, sed potiu seruiant quòd fideles sint ac dilecti, qui neficentiam illam capessunt, Hæc doce hortare.

3 Si quis diuersam docet doctrinam, que accedit sanis sermonibus Domini Iesu Christi, & ei quæ secundum pietatem doctrinæ.

4 *Is* turget, nihil sciens sed insaniens ci quæstiones ac verborum pugnas: ex qui nascitur inuidia, lis, maledicentia, suspi nes malæ.

5 Peruersæ excitationes hominum m te corruptorum, & qui priuati sunt veri & quæstui habent pietatem: secede abi eiusmodi sunt.

6 Est autem quæstus magnus pietas cu nimo sua sorte contento.

7 Nihil enim intulimus in mundum, delicet nec efferre quicquam possumus.

8 Sed habentes alimenta & quibus t mur, his contenti erimus.

9 Qui autem volunt ditescere, inci intentationé & laqueum, & cupiditates tas amentes & damnosas, quę demergu mines in exitium & interitum.

10 Siquidem radix omnium malorum amor pecuniæ: quam quidem dum appe aberrarunt à fide, & seipsos transfi

doloribus multis.

11 Tu verò, homo Dei, ista fuge: sectare autem iustitiam, pietatem, fidem, charitatem, patientiam, lenitatem.

12 Decerta præclarum certamen fidei: apprehende vitam æternam, cuius causa & vocatus es, & professus præclaram professionem coram multis testibus.

13 * Denuntio tibi coram Deo qui viuificat omnia, & Iesu Christo, qui * testatam dedit coram Pontio Pilato bonam illam professionem. *Supr.* 5. 21. *Mat.* 27. 11. *Ioh.* 18. 37

14 Vt serues hæc mandata, macula & crimine omnis expers, vsque ad illustrem in aduentum Domini nostri Iesu Christi:

15 Quem temporibus suis ostendet ille * beatus & solus Princeps, Rex regum & Dominus dominorum: *Sup.* 1. 11. *Apoc.* 17. 14. & 19.

16 Qui solus habet immortalitatem, lucem habitans inaccessam, * quem vidit nemo hominum, neque videre potest: cui honor & imperium æternum. Amen. *Ioh.* 1. 18.

17 Iis qui diuites sunt in hoc seculo, denuntia ne efferantur animo, * neque spem ponant in diuitiis incertis, sed in Deo viuo, qui præbet nobis omnia copiosè ad fruendum: *Mat.* 4. 19. *Luc.* 12. 15

18 Vt *aliis* benefaciant, vt diuites sint operibus bonis, faciles ad impartiendum, facilis communictus:

19 Recondentes sibi ipsis * fundamentum bonum in posterum, vt apprehendant æternam vitam. *Mat.* 4. 7 & 6. 20.

20 Timothee depositum serua, & uersare profanos de rebus inanibus cla res: & oppositiones falsò nominatæ sc tiæ.

21 Quam nonnulli præ se ferentes, fidem aberrarunt à scopo, Gratia sit te Amen.

Ad Timotheum prior, missa fuit Laodice quæ est metropolis Phrygiæ Petertanæ.

EPISTOLA PAVLI APOSTOLI AD TIMOTHEVM II.

CAP. I.

1 *Laudata fide Timothei, 6 in munere sibi missō fideliter pergat, eum hortatur. 8 B propter sua vincula, 19 aut aliorum defec labascat, 11 de suo Apostolatu gloriatur, & depositi custodiam illi commendat. 16 dat etiam Onesimum.*

PAVLVS Apostolus Iesu Christi per voluntatem Dei, secundũ promissionem vitę quæ est in Christo Iesu.

2 Timotheo dilecto filio, gratia, misericordia, pax à Deo Patre
Christo Iesu Domino nostro.

3 Gratiam habeo Deo, * cui seruio à ma- *Act. 22.*
ribus cum pura conscientia, prout assiduam 3.
memoriam teneo in precibus meis nocte
die,

4 Desiderans te videre, memor tuarum
lymarum, vt gaudio replear:

5 Reuocans in memoriam eam quæ in
non simulatam fidem, quæ habitauit
is in auia tua Loide, & matre tua Ennica:
erbasus sum quod in te quoque.

6 Quam ob causam suggero tibi vt exsu-
es donum Dei quod est in te per impositionem
manuum mearum.

7 Non enim dedit nobis Deus spiritum
idinatis, sed roboris & charitatis, & sani-
is animi.

8 Ne igitur te pudeat testimonij Domini
stri, neque te pudeat mei, qui sum capti-
ipsius: sed esto particeps afflictionum E- *1.Cor.1.1.*
gelij ex potentia Dei: *Rom. 6.*

9 Qui seruauit nos, & vocauit* vocatione 25.
a: non ex operibus nostris, sed ex suo *Ephes.1.4*
posito: & gratia, quæ data quidem est no- *Coloss. 1.*
in Christo Iesu * ante tempora seculorũ. 27.

10 Sed patefacta nunc est per illustrem il- *Tit.1.2.*

lum aduentum seruatoris nostri Iesu Christi, qui & mortem aboleuit, & vitam in lucem produxit ac immortalitatem per Euangelium:

1 Tim 2. 7. 11 'Cuius causa constitutus sum ego praedicator & Apostolus, ac doctor Gentium.

12 Quam ob causam & hæc patior, neque erubesco: noui enim cui crediderim, & certus sum hi persuasum est eum posse depositum meum seruare in illum diem seruare.

13 Expressam formam teneto sanorum sermonum, quos à me audisti cum fide & dilectione quæ est in Christo Iesu.

14 Præclarum depositum serua per Spiritum sanctum qui inhabitat in nobis.

15 Nosti hoc, auersatos me fuisse omnes qui sunt in Asia: ex quibus est Phrygellus & Hermogenes.

16 Præstet misericordiam Dominus Onesiphori familiæ: quoniam sæpè me recreauit, & catenam meam non erubuit.

17 Imò quum esset Romæ, studiosissimè quæsiuit me, & inuenit.

18 Det ei Dominus vt inueniat misericordiam apud Dominum in die illo, quæ multa etiam Ephesi subministrarit, tu optimè nosti.

CAP. II.

2 *Vt perseuerantia in militia Christiana commendet, 3 si militudines sumit 4. à militibus, 6 & ab agricolis. 12 Vincula sua sanctis vsui esse declarat. 15. Inde monet Timoth. vt seruos vt ...*

ritatis rectè dispertiat 17. & reproborum exē-
fugiens, 22. modestè omnia agat.

1 Vigitur, fili mi, corroborare per gratiam
quæ est in Christo Iesu:
2 Et quæ audisti à me inter multos testes,
committe fidelibus hominibus, qui sunt
nei ad alios quoque docendos.
3 Tu igitur tolerans esto laborum vt bonus
tes Iesu Christi.
4 Nemo qui militat implicatur vitæ
gotijs, vt ei placeat à quo dilectus est
tes.
5 Quóque si certet etiam aliquis, non co-
natur nisi legitimè certauerit.
6 Agricolam oportet priùs laborando fru-
percipere.
7 Considera quæ dico: Det igitur tibi Do-
nus intelligentiam in omnibus.
8 Memento *Iesum* Christum resurrexisse
mortuis, *factum* ex semine Dauid secundum
ngelium meum:
9 In quo, velut facinorosus, affligor vs-
ad vincula: sed sermo Dei non est
ctus.
10 Ideò omnia sustineo propter electos, vt
ipsi salutem consequantur quæ est in Chri-
Iesu, cum gloria æterna.
11 Fidus *est hic* sermo; *nam si cum eo mor-* *Rom.6 5.*
tuus, cum *eo* etiam viuemus: *Mat.19.*
12 Si patientes fuerimus, etiam cum *eo* re- *33*
gnabimus: *si abnegamus & ille abnegabit *Marc.8.*
nos: *38*
13 Si infidi sumus, *ille tamen* fidus ma- *Rom.3.3*
& 9.6.

net: negare seipsum non potest.

14 Hæc suggere, obtestans coram Domi-
ne verborum pugnas sequantur: quod nulli
adfert vtilitatem *imò* auditores subuertit.

15 Stude teipsum probatum sistere Deo,
perarium qui non erubescat, & qui recte
monem veritatis secet.

16 Prophanos autem de rebus inanibus
mores cohibe: ad maiorem enim procedet
impietatem.

17 Et sermo eorum depascet vt gangræ-
ex quibus est Hymenæus & Phyletus:

18 Qui circa veritatem aberrarunt à fide
dicentes resurrectionē iam esse factam, &
uertunt quorundam fidem.

19 Solidum tamen fundamentum Dei
habens sigillum hoc, Nouit Dominus qui
sui: &, discedat ab iniustitia omnis qui no-
nat nomen Christi.

20 Cæterùm in magna domo non tan-
sunt vasa aurea & argentea, sed etiam li-
ac testacea * & alia quidem ad decus, alia
rò ad dedecus.

21 Si quis igitur seipsū ab his expur-
erit vas ad decus sanctificatum, & accō-
vsibus Domini, & ad omne opus bonū
paratum.

22 Iuueniles autem cupiditates
sed * sectare iustitiam, fidem, charitatem,
ce cum ijs qui inuocant Dominum ex
corde.

23 Stultas autem & ineruditas quæstio-
reiice, sciens eas gignere pugnas.

24 Seruum autem Domini non oportet

Rom.9. 21

1.*Cor.*1.2

1.*Tim.*1.4 & 4.7. *Tit.*3.9.

are, sed placidum esse erga omnes, aptum
docendum, tolerantem malos:
Cum leuitate erudientem eos qui con-
rio animo sũt affecti: ecquãdo det eis Deus
cipiscentes agnoscant veritatem:
Et *elapsi* ex diaboli laqueo, à quo capti-
mentur mentis sanitatem recipiãt ad *pra-*
illius voluntatem.

CAP. III.

Prædicit quàm infesta pijs tempora immineant 5 sed fiducia victoriæ 10 animat eum ad certamen: 14 exercitationẽ sanæ doctrinæ in primis commendans.

Illud autem scito, * fore vt extremis die- 1. *Tim.* 4. 1.
bus instent tempora molesta. 2. *Pet.* 1. 3
Erunt enim homines sui amantes, auari, *Iud.* 18
gloriosi, superbi, maledici, parentibus immori
gerati, prophani,
Charitatis expertes, nescij fœderis, calum
matores, intemperantes, immites, minimè a-
res bonorum.
Proditores, præcipites, inflati, voluptа-
amantes potiùs quam amantes Dei.
Habentes formam pietatis, sed qui vim e-
ius abnegarint, istos igitur auersare.
Ex his enim sunt isti qui irrepunt
familias, & captiuas ducunt mulier-
onustas peccatis, actas cupiditatibus varijs.
Semper discentes, sed quæ nunquam ad
gnitionem veritatis venire possint.

Exod. 7. 8 * Quemadmodum autem Iannes & Ia-
11. bres restiterunt Mosi, ita & hi resistunt ve-
tati, homines mente corrupti, reprobi ci-
fidem.

9 Sed non procedunt amplius: nam
mentia istorum euidens erit omnibus, si
illorum fuit.

10 Tu verò assequutus es doctrinam m
vitæ meæ rationem, propositum, fidem, le
tatem, charitatem, tolerantiam:

11 Persequutiones, afflictiones quæ mi
acciderunt Antiochiæ, Iconij, Lystris: q
persequutiones sustinuerim: sed ex omni
eripuit me Dominus.

12 Sed & omnes qui volunt piè viuere
Christo Iesu, persequutionem patientur.

13 Improbi autem homines, & impost
res procedent in peius, tum seducentes al
tum seducti *ipsi*.

14 At tu permane in iis quæ didicisti
quæ tibi concredita sunt, sciens à quo did
ris:

15 Téque à puero sacras literas nou
quæ te possunt sapientem reddere ad s
tem, per fidem quæ est in Christo Iesu.

2. Pet 1. 16 * Tota Scriptura diuinitùs *est* inspira-
10. & vtilis ad doctrinam, ad redargutionem
correctionem, ad institutionem quæ est in
stitia:

17 Vt perfectus sit homo Dei, ad omn
pus bonum perfectè instructus.

CAP. IIII.

1 *Obtestatur eum vt maximè Euangelium pr*
cet, 3 in tam deplor to tempore. 6 Sibi
propi

propinquè esse mortẽ, 8 sed ita vt quasi victor, ad gloriosum triumphum properet. 10 Tandem arcessendi Timoth. necessitatem 11 ex præsenti suo statu ostendit.

OBtestor igitur ego coram Deo & Domino Iesu Christo, qui iudicaturus est vivos & mortuos in illustri illo suo aduentu & regno suo.

2 Prædica sermonem, insta tempestiuè, intempestiuè: argue, obiurga, exhortare cum omni lenitate & doctrina.

3 Nam erit tempus quum sanam doctrinam non tolerabunt, sed auribus prurientes, secundum suas illas peculiares cupiditates coaceruabunt doctores:

4 Et à veritate quidem aures auertent: ad fabulas verò conuertentur.

5 At tu vigila in omnibus, perfer iniurias, opus perage Euangelistæ, ministerij tui plenam fidem facito.

6 Nam ego iam libor, & tempus meæ resolutionis instat.

7 Certamen illud præclarum decertaui, cursum consummaui, fidem seruaui.

8 Quod supereſt, reposita est mihi iustitiæ corona, quam reddit mihi Dominus in illo die, iustus ille iudex: non solùm autem mihi, sed & omnibus qui expetiuerint illustrem illum ipsius aduentum.

9 Stude venire ad me citò.

10 Nam Demas me dereliquit, amplexus præsens seculum, & profectus est Thessalonicen: Crescẽs in Galatiam, Titus in Dalmatiam.

Col. 4.9. 11 * Lucas mecum est solus Marcum a
sumptum adhuc tecum: est enim mihi per
tilis ad ministerium.

12 Porrò Tychicum misi Ephesum.

13 Penulam quam reliqui Troade ap
Darpum, adfer quum venies, & libros, max
mè membranas.

14 Alexander faber ærarius multa ma
mihi exhibuit: reddat ei Dominus secund
facta ipsius.

15 Quem & tu caue: vehementer en
restitit sermonibus nostris.

16 In prima mea defensione nemo mih
adfuit, sed omnes me deseruerunt: (ne illis
imputetur.)

17 Sed dominus mihi adfuit, & corrobo
rauit me, vt per me fieret fides prædicatio
audierint omnes Gentes: & ereptus fui ex
re leonis.

18 Et eripiet me Dominus ab omni op
malo, seruabítque regno suo cœlestium cui
ria in secula seculorum, Amen.

19 Saluta Priscam & Aquilam, & One
phori familiam.

20 Erastus mansit Corinthi: Trophimum
tem reliqui Mileti ægrotantem.

21 Stude venire ante hyemem. Salutant
Eubulus & Pudens, & Linus & Claudia & fra
tres omnes.

22 Dominus Iesus Christus *sit* cum spi
tu tuo. Gratia *eius sit* vobiscum.

*Scripta est Roma secunda ad Timotheum, qui pri
mus Ephesi ordinatus fuit Episcopus, quum
Paulus iterum sisteretur Cæ
sari Neroni.*

EPISTOLA PAVLI APOSTOLI AD TITVM.

CAP. I.

Docens quales oporteat ministros eligere. 10 simul ostendit quomodo vaniloquiis os obturare oportuat. 12 Hac occasione perstringit Cretensium mores, 14 ac Iudæos qui in rebus externis sanctitatem locabant.

PAVLVS seruus Dei, Apostolus autem Iesu Christi secundum fidem electorum Dei, & agnitionem veritatis quæ est secundum pietatem.

2 Ad spem vitæ æternæ quam promisit qui non ille mentiri nescius * ante tempora secularia, patefecit autem temporibus suis. *Rō 16.25*

3 Videlicet sermonem illum suum, per prædicationem * quæ concredita est mihi ex mandato seruatoris nostri Dei: Tito germano filio, in communi fidei, *Eph. 1.9. Coloss. 1. 26. 2. Tim. 1. 9.*

4 Gratia *sit tibi*, misericordia, *&* pax à Deo Patre & Domino Iesu Christo, seruatore nostro. *2. Pet. 1. 20.*

5 Huius rei gratia reliqui te in Creta, vt *Galat. 1.*

quę reliqua sunt corrigas, & constituas op-
pidatim presbyteros, sicut ego tibi manda-
ui:

6 Si quis est inculpatus, vnius vxoris vir, fi-
2 Tim. 3. beros habens fideles, non obnoxios crimi-
2. luxus, vel qui non sint refractarij,

7 Oportet enim episcopum inculpatum es-
se tanquam Dei dispensatorem, non sibi pla-
centem, non iracundum, non vi-
nosum, non percussorem, non turpis lucri cu-
pidum:

8 Sed hospitalem, bonorum amantem, so-
perantem, iustum, pium, continentem,

9 Tenacem fidelis illius sermonis qui se-
doctrinam facit, vt possit & exhortari doctri-
na sana, & contradicentes conuincere.

10 Sunt enim multi refractarij, & vanilo-
qui & mentium deceptores, maximè ij qui
sunt ex Circumcisione,

11 Quibus oportet os obturare: qui tot
domos subuertunt, docentes quę non opor-
tet, turpis lucri gratia.

12 Dixit quidam ex ipsis proprius ipsorum
propheta, Cretenses semper mendaces, male
ferę, ventres pigri.

13 Testimonium hoc est verum, quam ob
causam eos redarguito præcisè, vt sani sint
fide:

2 Tim. 1. 14 * Non attendentes Iudaicis fabulis, et
4. mandatis hominum auertantium veri-
Rom. 13. tem.
10. 15 * Omnia quidem pura puris: pollutis au-
tem & infidelibus nihil est purum, sed pol-
luta est eorum & mens & conscientia.

16 Deum

16 Deum profitentur se scire, sed factis ne-
gant, quum sint abominandi, & rebelles, & ad
omne opus bonum reprobi.

CAP. II.

Personarum & ætatum præscribens officia, 6 iubet vt de moribus doceat Ecclesiam: 11 & à fine redemptionis argumentatur, 12 quem dicit esse studium piè & rectè viuendi.

AT tu loquere quæ decent sanam doctrinam.

2 Vt senes sobrij sint, venerandi, temperantes, sani fide, charitate, tolerantia.

3 Anus itidem vt *sint* habitu qui sanctimoniam deceat, non calumniatrices, non vino multo seruientes, honestatis magistræ,

4 Vt sapientes reddant adolescentulas, vt sint maritorum, & liberorum amantes,

5 Temperantes, domi manentes, bonæ, * subiectæ suis viris: ne sermo Dei blasphemetur. *Ephes. 5. 23.*

6 Adolescentulos itidem adhortare vt sint temperantes.

7 Per omnia teipsum præbens exemplar bonorum operum, in doctrina, integritatem, grauitatem,

8 Sermonem sanum, qui damnari non possit, vt qui ex aduerso *opponit*, erubescat, nihil habens quod de nobis dicat mali. *Ephe. 6 3 Colos. 3. 22.*

9 * Seruos *hortare* vt suis dominis subiiciát se, vt omnibus sint *eis* accepti, non respon- *1. Pet. 2. 18.*
santes.

10 Nihil interuertentes, sed omnem bonam fidem ostendentes, vt doctrinam seruatoris nostri Dei ornent in omnibus.

1. Cor. 1. 1. Coloss. 1. 21

11 * Illuxit enim gratia illa Dei salutifera omnibus hominibus.

12 Erudiens nos vt negata impietate & mundanis cupiditatibus, sapienter & iustè & pie viuamus in præsenti seculo,

13 Expectantes beatam illam spem & illustrem illum aduentum gloriæ magni Dei ac Seruatoris nostri *nempe* Iesu Christi.

14 Qui dedit semetipsum pro nobis, vt redimeret nos ab omni iniquitate, & purificaret sibiipsi populum peculiarem, studiosum bonorum operum.

15 Hæc loquere, & exhortare, & argue cum omni imperio, nemo te dispiceat.

CAP. III.

1 *Generaliter nunc vult omnes moneri vt placide colant ordinem politicum,* 3 *& memores sue vitæ pristinæ.* 7 *vt iustificationem communem ex gratia esse existiment.* 9 *Quod si quis contentiosus his reclamet,* 10 *illum iubet omitti.*

Rom. 13. 1

1 SVggere * ipsis vt sese subiiciant principatibus ac potestatibus, vt obtemperent, vt ad omne opus bonum sint parati.

2 Ne cuius famam lædant, vt sint à pugnis alieni, æqui, omnem exhibentes lenitatem erga quosuis homines.

1 Cor. 6. 11.

3 Nam * eramus quondam & nos amen-

, rebelles, errantes, seruientes cupiditati-
ac voluptatibus variis, in malitia, & in-
dia degentes, otiosi, alij alios odio prose-
entes.

4 Sed postquam bonitas & erga homines
or apparuit seruatoris nostri Dei.

5 *Non ex operibus iustis quæ fecerimus 2. Tim. 1. 9.
s, sed ex sua misericordia seruauit nos per
crum regenerationis, & renouationem
ritus sancti.

6 Quem effudit in nos copiosè per Iesum
istum seruatorem nostrum.

7 Vt iustificati ipsius gratia, hæredes effice-
mur secundum spem vitę ęternę.

8 Fidus *est* hic sermo, & hæc volo te affir-
re vt studeant bona opera tueri qui credi-
nt Deo: id est quę *sunt* honesta & homi-
bus vtilia.

9 *Stultas autem quæstiones & genealo- 1. Tim. 1. 4 & 4. 7
& contentiones ac pugnas legales cohi- 2. Tim 2. 23.
fugi enim inutiles & vanæ.

10 Hæreticum hominem post vnam & al-
eram commonefactionem reiice:

11 Vt qui noris euersum esse eum qui sit e-
iusmodi & peccare, vt qui suopte iudicio sit
condemnatus.

12 Quum misero Artemam ad te, aut Ty-
chicum, stude venire ad me Nicopolin: nam
ibi decreui hyemare.

13 Zenam legisperitum & Apollo sedulò
dicito, nequid illis desit.

14 Discant autem & nostri bonis operibus
cedere esse ad necessarios vsus, vt non
sint infrugiferi.

15 Salutant te qui mecum sunt omnes. Sa-
luta eos qui diligunt nos in fide. Gratia Dei
cum omnibus vobis. Amen.

Ad Titum, qui primus Cretensium Ecclesiæ ordinatus fuit Episcopus, scripta ex Nicopoli Macedoniæ.

EPISTOLA PAVLI APOSTOLI AD PHILEMONEM.

CAP. I.

1 *Paulus argumentum humile hic tractans, tamen more sublimis ad Deum euehitur. Fugitiuum seruum & furem Philemoni remittit, pro illo deprecatur veniam: & grauiter de quitate Christiana concionatur.*

1 PAulus captiuus Christi Iesu,
& Timotheus frater, Philemoni dilecto & adiutori nostro.

2 Et Apphiæ dilectæ & Archippo cõmilitoni nostro, & quæ domi tua est Ecclesiæ:

1. *Thes.* 1. 3 Gratia sit vobis & pax à Deo Patre nostro, & Domino Iesu Christo.

2. *Thes.* 2. 3. 4 Gratias ego Deo meo, semper memorem tui faciens in precibus meis:

5 Qui

5 Quòd audiam tuam charitatem, ac fidem
am habes erga Dominum Iesum & erga
nes sanctos:

6 Vt communicatio fidei tuæ efficax fiat,
agnoscatur quicquid boni est in vobis per
ristum Iesum.

7 Gaudium enim habemus multum, &
solationem super dilectione tua, quòd
ta sanctorum refocillata sunt per te, fra-

8 Quapropter quamuis multam in Christo
ritatem habeam mandandi tibi quod of-
ui est,

9 *Tamen* propter charitatem potiùs pre-
quum talis sim, nempe Paulus senex, nũc
m etiam captiuus Iesu Christi.

10 Precor autem pro filio meo quem ge- *Coloss. 4. 9.*
in vinculis meis, Onesimo:

11 Quondam tibi inutili, nunc verò tibi &
perutili: quem remisi.

12 Tu autem eum, id est viscera mea, exci-

13 Quem ego cupiebam apud me retinere
te, ministraret mihi in vinculis Euan-

14 Sed absque tua sententia nihil volui fa-
, ne velut ex necessitate sit beneficium
, sed spontaneum.

15 Fortassis enim propterea semotus fuit
, vt eum à *me* perpetuum recipias.

16 Non iam vt seruum, sed ampliùs quàm
m, fratrem, videlicet dilectum, maximè
, quanto autem magis tibi & in carne &
Domino.

Itaque si me socium habes, excipe eu
quam me.

18 Quod si quid læsit te, aut debet, hoc m
imputato.

19 Ego Paulus scripsi mea manu, ego
pendam: vt ne dicam tibi, te etiam teipsu
mihi insuper debere.

20 Et iam, frater, *hunc* ego fructum abs
consequar in Domino: refocilla mea viscer
in Domino.

21 Scripsi tibi, confisus fore vt auscultes
qui norim te etiam amplius quam dico fa
cturum esse.

22 Simul autem etiam para mihi hospiti
spero enim me preces vestras donandum v
bis.

23 Salutant te, Epaphras, meus in cap
tate propter Iesum Christum socius)

24 Marcus, Aristarchus, Demas, Lucas, a
tores mei.

25 Gratia Domini nostri Iesu Christi
spiritu vestro.

Ad Philemonem missa fuit Roma per
Onesimum seruum.

EPISTOLA PAVLI APOSTOLI AD HEBRAEOS.

CAP. I.

Ostēdat doctrinam à Christo allatam primas tenere, quia sit omnium prophetarum clausula, & nominatim illum super Angelos effert: 10 & variis Scripturæ testimonijs longè omnibus præferre probat.

MVLTIS vicibus multísq; modis olim Deus loquutus Patribus in prophetis, vltimis diebus hisce loquutus est nobis in filio.

Quem constituit hæredem omnium: per quem etiam mundum fecit.

3 * Qui quum sit splendor gloriæ & character substantiæ illius, sustinéatque omnia verbo virtutis suæ potente, purgatione peccatorum nostrorum per seipsum facta, sedit ad dextram Majestatis illius excelsissimæ

4 Tanto præstantior factus Angelis quanto excellentius præ illis sortitus est nomen.

Sapi. 7. 20. Col. 1. 15.

Psa.2.7. 5 Nam cui dixit vnquam Angelorum, *
5.5. Filius meus es tu, ego hodie genui te? A
1.1. rursum * Ego ero ei pater, & ipse erit mi
.22. filius

6 Rursum autem quum inducit primoge-
97.7. nitum orbem terrarum, dicit, * Et adorent
eum omnes Angeli Dei.

104.5. 7 Et de Angelis quidem dicit, * Qui Ange-
los suos facit ventos, & ministros suos, igne
flammam.

S.45.7. 8 Ad filium autem, * Thronus tuus
Deus, in seculum seculi: virga recta, virga re-
gni tui.

9 Dilexisti iustitiam & odisti iniquitate:
propterea vnxit te Deus, Deus tuus, oleo e-
xultationis vltra consortes tuos.

Psa 101. 10 Et, * Tu initio Domine terram fundasti
26. & opera manuum tuarum sunt cœli,

11 Ipsi peribunt, tu autem permanes: &
omnes vt vestimentum veterascent.

12 Ac velut amictum circumuolues eos,
mutabuntur: tu autem idem es, & anni
non deficient.

13 Ad quem autem Angelorum dixit
Ps.101.1. vnquam, * Sede ad dextram meam, vsque
1.Cor.15. dum posuero inimicos tuos scabellum pe-
25. dum tuorum?

Inf.10.13 14 Non omnes sunt ministratores spi-
tus, qui ministerij causa mittuntur propter
eos qui hæredes erunt salutis?

CAP. II.

1 Inde infert, Christi doctrinæ solidam audien-
dam

liberi, 9 & eum nobis fratris loco in carne nostra proponit, vt liberius nos totos illi tradamus.

PRopterea oportet nos eo magis attendere iis quę audiuimus, ne quando perfluamus.

2 Etenim si per Angelos dictus sermo fuit firmus, omnísque transgressio & contumacia iustam mercedis retributionem retulit,

3 Quomodo nos effugiemus si tantam neglexerimus salutem? quæ quum primùm enarrari cœperit per ipsum Dominum, ab iis qui ipsum audierant, fuit nobis confirmata: *Mat. 16. 29.*

4 Testimonium *illis* præbente Deo & signis & prodigiis, variisque virtutibus & Spiritus sancti distributionibus, pro sua voluntate.

5 Non enim Angelis subiecit mundum illum futurum, de quo loquimur.

6 Testatus est autem quidem alicubi, dicens, Quid est homo vt memor sis eius: aut filius hominis, vt eum respicias? *Psal. 8. 5.*

7 Feciſti eum paulisper inferiorem Angelis, gloria & honore coronasti eum, & constituisti eum super opera manuum tuarum.

8 Omnia subiecisti sub pedibus eius. Etenim quòd per hoc quod ei subiecit omnia, nihil omisit quod non sit ei subiectum, at nunc nondum videmus ei omnia esse subiecta. *1. Cor. 15. 27.*

9 Sed Iesum illum cernimus gloria & honore coronatum, qui paulisper fuit inferior Angelis factus, propter mortis perpessionem: vt beneficio Dei pro omnibus mortem gustaret. *Phil. 2. 8.*

10 Decebat enim vt ipſe propter quem *ſunt* hæc omnia, & per quem *ſunt* hæc omnia, multos filios in gloriam adducendo, principem ſalutis ipſorum per afflictiones conſecraret.

11 Nam & qui ſanctificat & qui ſanctificantur ex vno *ſunt* omnes: quam ob cauſam non erubeſcit ipſos vocare fratres,

Pſal 22. 12 Dicens,* Annuntiabo nomen tuum fratribus meis, in medio Eccleſiæ tibi hymnum canam.

Pſa. 18. 3. *Eſ.* 8. 18 13 Et rurſum, * Ego fretus ero ipſo, Et iterum, * Ecce ego & pueri quos mihi dedit Deus.

14 Quoniam igitur pueri participes ſunt carnis & ſanguinis, ipſe quoque conſimiliter

Oſ. 13. 14. 1. *Cor.* 15. 54. particeps factus eſt eorundem, * vt per mortem aboleret eum qui mortis imperium habet, hoc eſt diabolum.

15 Liberos redderet quotquot metu mortis, per omnem vitam obnoxij erãt ſeruituti.

16 Non enim videlicet Angelos aſſumpſit, ſed ſemen Abrahæ aſſumpſit.

17 Vnde debuit per omnia fratribus ſimilis fieri, vt miſericors eſſet & fidelis Pontifex in iis quæ apud Deum *agenda forent*, ad expiandum peccata populi.

18 Nam ex eo quod perpeſſus fuit quum tentatus eſt, poteſt & iis qui tentantur ſuccurrere.

CAP. III.

1 *Nunc oſtendit quanto inferior ſit Moſes Chriſto,*
5 6 *nempe quantum diſtat ſervus à domino.*

Inde

Inde exhortationes minásque admiscet ex Dauidis testimonio, 8 si quis vel contumaciter repugnet, 12 vel ad obsequendum sit tardior.

VVnde, fratres sancti, vocationis cœlestis participes, considerate Apostolum & pontificem professionis nostræ Christum Iesum.

2 Fidelem ei qui ipsum constituit: vt & Moses *fidelis fuit* in tota domo ipsius. *Nu.12 7.*

3 *Tanto* námque ampliore gloria præ Mose hic dignus est habitus, quãto maiorem habet honorem is qui construit domum quàm domus ipsa.

4 Omnis enim domus construitur ab aliquo: qui verò condidit *omnia hæc, est* Deus.

5 Et Moses quidem fidelis fuit in tota domo ipsius, vt famulus, ad testificanda quę post essent dicenda:

6 At Christus, vt filius domui suæ præest: cuius domus sumus nos, si fiduciam & spem gloriæ de qua gloriamur, ad finem vsque firmam tenuerimus.

7 Quapropter sicut dicit Spiritus ille sanctus, Hodie si vocem eius audieritis, *Ps. 95.8.*

8 Ne obdurate corda vestra, sicut in exacerbatione, in die tentationis illius, in deserto: *Infr.4 7.*

9 Vbi tentauerunt me patres vestri, probauerunt me, & viderunt opera mea quadraginta annis.

10 Quapropter infensus fui nationi isti, dixi, semper errant corde, neque cognouerunt vias meas.

11 Itaque iurauí in ira mea, Si introibunt in requiem meam.

12 Videte fratres, nequando sit in vllo vestrûm cor malum & infidele, deficiendo a Deo viuo:

13 Sed exhortamini alij alios quotidie quoad appellatur dies hodiernus: ne quis ex vobis induretur fraude peccati.

14 Christi enim participes facti sumus, si modò principium illud quo sustentamur firmum tenuerimus ad finem vsque:

15 *Iterum* dum dicitur, Hodie si vocem eius audieritis, ne obdurate corda vestra, vt in exacerbatione:

16 Nam quidam quum audissent, exacerbarunt *Dominum*: non omnes tamen ij qui exierant ex Ægypto per Mosen.

17 Quibus autem infensus fuit quadraginta annis: nónne iis qui peccauerant, quorum corpora conciderunt in deserto?

18 Quibus autem iurauit non ingressuros in requiem sitam, nisi iis qui non obedierant?

19 Et videmus non potuisse ingredi propter incredulitatem.

CAP. IIII.

1 *Adhortationem commmationi admiscet, ne quis admodum patres requie sibi oblata priuentur.* 12 *Sed in eam ingredi studeant.* 14 *Inducitium facit tractandi de sacerdotio Christi.*

1 METuamus igitur ne quando derelicta promissione introeundi in requiem eius,

ius, videatur aliquis ex vobis fuisse fru-
stratus.

2 Etenim nobis euangelizatum est sicut & illis: at non profuit illis auditus sermo, vt non fidei contemperatus nō fuerit in ipsis qui audierant.

3 Introimus enim in requiem nos qui credidimus, sicut dixit, * itaque iuraui in ira mea, si ingressuri sint in requiem meam: li- cet operibus à iactis fundamentis mundi perfectis. *Ps.95.11.*

4 Ita enim dixit quodam in loco de septimo die, * Et requieuit Deus die septimo ab omnibus operibus suis. *Gen. 2.2.*

5 Et hîc rursum, Si introibunt in requiem meam. *Deu.5.14.*

6 Quia igitur reliquum est vt alij introeant in eam, & quibus prius annuntiatum fuit, nō introierunt propter incredulitatem:

7 Rursum quendam præfinit diem, Hodie, apud Dauidem dicens, tanto post tempore (sicut dictum est) Hodie si vocem eius audieritis, ne obdurate corda vestra.

8 Nam si eos *Iesus* in requie collocasset, nequaquam de alio posthac die loquutus fuisset. *Supr.3.7*

9 Itaque reliquus est aliquis sabbatismus populo Dei.

10 Nam qui ingressus est in requiem eius, requieuit & ipse ab operibus suis, quemadmodum à suis Deus.

11 Studeamus igitur ingredi in illam requiem, ne quis in idem incidat contumaciæ exemplum.

12 Viuus *est* enim sermo Dei & efficax & penetrantior quouis gladio ancipiti: & pertingit vsque ad diuisionem animæ simul ac spiritus, compagúmque & medullarum, & diiudicat cogitationes & conceptiones cordis.

13 Nec est vlla res creata quæ non manifesta sit in conspectu ipsius: imò omnia sunt nuda & patentia oculis eius qui cum nobis est negotium.

14 Habentes igitur Pontificem magnum qui penetrauit cœlos, Iesum Filium Dei, teneamus *hanc* professionem.

15 Non enim habemus Pontificem qui non possit affici sensu infirmitatum nostrarum: sed tentatum in omnibus similiter, *tamen* absque peccato:

16 Accedamus igitur cum fiducia ad thronum gratiæ, vt consequamur misericordiam & gratiam inueniamus ad oportunum auxilium.

CAP. V.

1 *Primò docet quodnam sit summi pontificis officium:* 5 *Secundò, Christum à Deo nostrum pontificem constitutum esse.* 7 *& verè præstitisse quæ summi pontificis erant.*

1 NAm omnis Pontifex ex omnibus assumitur, & pro hominibus constituitur in iis quæ apud Deum *agenda sunt*, vt offerat donaria & victimas pro peccatis.

2 Qui quantum satis est possit miserari vi-

cem

ignorantium & aberrantium: quòd &
circundatus sit infirmitate:

Et propter hanc debeat, sicut pro popu-
& pro seipso offerre *victimam* pro pec-
is.

Neque sibi ipsi quisquam sumit hunc ho-
rem, sed qui vocatur à Deo, * sicut & Aa- 1. *Par.* 23.
. 13.

Ita & Christus, non sibi hunc hono- *Psal.* 2. 7
tribuit vt fieret Pontifex, sed is qui di- *Sup.* 1. 5.
at ei, Filius meus es tu, ego hodie ge-
ite.

Sicut & alibi dicit. * Tu es Sacerdos *Ps.* 110. 4.
ternum, secundum ordinem Melchise- *Inf.* 7. 17.
.

Qui in diebus carnis suæ, quum deprecа-
& supplicationes apud eum qui pote-
ipsum seruare à morte, cum clamore va-
& lachrimis obtulisset, & exauditus esset
metu.

Quamuis filius esset, tamen ex iis quæ pas-
est, didicit obedientiam,

Et non sacratus, factus est author salutis
æ omnibus qui ipsi auscultant:

Cognominatus à Deo Pontifex secun-
ordinem Melchisedec.

De quo nobis multa sunt dicenda, eaque
ficilia explicatu: quandoquidem segnes fa-
ctis auribus.

Vos enim quos oportuit pro temporis ra-
e doctores esse, rursum opus est doceri
sint elementa initij eloquiorum Dei: fa-
que estis iis quibus lacte sit opus, & non so-
cibo.

13 Enimuerò cui cum lacte res est, is tu-
dis est sermonis iustitia : (infans enim
est:)

14 Sed adultorum est solidus cibus, eo-
rum *videlicet* qui propter habitum, sensus
habent exercitatos ad discretionem boni ac
mali.

CAP. VI.

1 Hebræorum puerilem ignauiam perstringens, 4 & seuera denuntiatione eos terret: 7 & maturè proficiendi studium excitat: 9 meliora de ipsis sperans, 13 Abrahæ exemplum citat: 17 Fidemque verbo immixam 19 anchoræ comparat.

1 QVapropter omisso qui in Christo ru-
des inchoat sermone, ad perfectionem
feramur : non iacientes rursum fundamen-
tum resipiscentiæ ab operibus mortuis & fi-
dei in Deum,

2 Baptismatum doctrinæ ac manuum im-
positionis, & resurrectionis mortuorum, &
iudicij æterni

3 Atque id faciemus, si quidem permise-
rit Deus.

4 * Impossibile est enim eos qui semel
Inf. 10. 26 fuerint illustrati, gustauerintque donum cœ-
Mat. 12. leste, & participes facti fuerint Spiritus sancti,
45. 5 Gustauerintque bonum Dei verbum, ac
2. *Pet.* 2. virtutes futuri seculi,
20. 6 Si prolabantur, denuò renouari ad re-
sipiscentiam, vt qui rursum crucifigant sibi
metipsis

ipsis Filium Dei, & ad ignominiam ex-
nant.

7 Nam terra quæ imbrem sæpius in se ve-
ntem combiberit, & progenuerit herbam
commodam iis per quos excolitur, recipit
edictionem à Deo:

8 At quæ profert spinas & tribulos repro-
, & maledictioni proxima: cuius exitus
lit ad exustionem.

9 Sed persuasimus nobis de vobis, dilecti,
meliora, & cum salute coniuncta, etiamsi
loquamur.

10 Non enim iniustus est Deus, vt obli-
catur operis vestri, & laborioſæ charita-
quam exhibuistis ipsius nomini, *vt* qui mi-
straueritis sanctis, & ministretis.

11 Cupimus autē vt vnusquisque vestrū m
ostendat studium ad plenam spei per-
sionem ad finem vsque

12 Vt ne sitis segnes, sed imitatores eorū
per fidem ac patientiam obtinēt promis-
hæreditatem.

13 Deus enim pollicitus Abrahæ, quum
posset per quenquam maiorem iurare,
uit per seipsum,

14 Dicens, * Certè benedicens benedicā *Gen.11.2.*
& multiplicans multiplicabo te. *& 17.4.*

15 Atque ita quum patienter expectasset, *& 22.27.*
quutus est promissum.

16 Nam homines quidem per eum iurāt
sit maior, atque iisdem omnis controuer-
finis, est iusiurandum ad confirmationem
bitum.

17 Qua in re Deus volens ex abundanti hæ-
redibus promissionis ostendere immutabili-
tatem consilij sui, fideiussit iureiurando,

18 Vt per duas res immutabiles, in quibus
fieri non potest vt mentitus sit Deus, vali-
dam consolationem habeamus *nos*, qui cur-
sum *eò* corripuimus vt spem propositam obti-
neamus:

19 Quam velut animæ anchoram habe-
mus tutam ac firmam, & ingredientem vsque
in ea quæ sunt intra velum:

10 Quò præcursor pro nobis ingressus est
Iesus, secundum ordinem Melchisedec, pon-
tifex factus in æternum.

CAP VII.

1 *Hactenus ipsos stimulauit vt attentè expenderent*
quæ in Melchisedec consideranda sunt 1; 3
quibus similis sit Christus, 20 *In summa cur*
dere Lex Euangelio debeat.

Gen. 14. 18. 1 NAm hic * Melchisedec rex *erat* Salem,
Pontifex Dei Altissimi, qui occurrit
Abrahæ reuertenti à cæde regum, & bene-
dixit ei.

2 Cui & decimas ex omnibus impartitus
est Abraham: qui primum quidem ex inter-
pretatione dicitur rex iustitiæ, deinde verò et-
iam rex Salem, quod est rex pacis.

3 Sine patre, sine matre, sine genere; nec
initium dierum neque vitæ finem habens: sed
assimilatus Filio Dei, manet sacerdos in per-
petuum.

4 Spe-

4 Spectate verò quantus hic *fuerit*, cui e- *Num.18.*
m * decimas spoliorum dederit Abraham 22.
miarcha.

5 Et ij quidem qui sunt ex filiis Leui, sa-
dotio fungentes, præceptum habent deci-
um accipiendarum à populo secundum
em, hoc est à fratribus suis, licet egressis
lumbis Abrahæ.

6 Is verò cuius genus ad illos non fertur
imas accepit ab Abraham,& habenti pro-
ssiones benedixit:

7 Porrò sine vlla controuersia, id quod
us est, ab eo quod maius est, benedi-
tur.

8 Atque hic quidem homines qui mo-
iuntur, decimas accipiunt: illic autem is de
testatum est quòd viuat.

9 Et (vt ita loquar) in Abraham decima-
us est etiam ipse Leui, qui decimas solet ac-
cipere:

10 Nam is adhuc in lumbis patris erat,
cum occurreret Abrahæ Melchisedec.

11 Porrò si consummatio per Leuiticum
Sacerdotium erat (nam sub hoc sancita Lex
populo) quid amplius erat opus alium ex-
surgere Sacerdotem secundum ordinem Mel-
chisedec, nec secundum Aaronis dici?

12 Mutato enim Sacerdotio, necesse est
vt legis quoque mutatio fiat.

13 Nam is de quo hæc dicuntur, ad aliam
tribum pertinet, de qua nullus attendit al-
tari.

14 Palam est enim è tribu Iuda exortum
Dominum nostrum; cui tribui nihil de

ſacerdotio loquutus eſt Moſes:

15 *Idque* etiam magis patet ex *eo* qu
ad inſtar Melchiſedec, exoritur Sacerdo
lius.

16 Qui non ex Lege, cuius mandatum
carnale, factus eſt *ſacerdos*, ſed ex vi indi
lubilis vitæ

*Pſ.*110.4. 17 Teſtificatur enim ad hunc modum
Sup. 5.6. Tu *es* Sacerdos in æternum, ſecundum ord
nem Melchiſedec.

18 Nam mandatum præcedens abroga
propter ipſius imbecillitatem & inutili
tem.

19 Nihil enim ſanctificauit Lex, ſed ſuper
introducta ſpes melior, per quam appropi
quamus Deo.

20 Etiam quatenus non abſque iureiura
do *ſuperintroducta eſt.*

21 Nam illi quidem, circa iuſiuran
Sacerdotes facti ſunt, hic verò cum iur
*Pſ.*110.4. rando, per eum qui dixit ei, * Iuravit D
minus, & non pœnitebit eum, Tu es Sa
dos in æternum, ſecundum ordinem M
chiſedec.

22 Tanto potioris fœderis ſponſor fa
eſt Ieſus.

23 Et illi quidem plures facti ſunt ſac
dotes, quòd mors prohiberet eos per
nere:

24 At iſte propterea quòd in æter
manet, perpetuum habet Sacerdotium.

25 Vnde & ſeruare prorſus poteſt eos
per ipſum accedunt ad Deum, ſemper viv
vt interpellet pro eis.

26 T

26 Talis enim nos decebat Pontifex, sanctus, innocens, impollutus, segregatus à peccatoribus, & sublimior cœlis factus.

27 Cui non sit quotidie necesse, quemadmodum illis pontificibus, prius pro peccatis propriis victimas offerre, *deinde pro peccatis populi*, hoc enim fecit semel quum semetipsum obtulit. *Leu. 15 11*

28 Lex enim homines constituit pontifices infirmos, at sermo iurisiurandi post Legem natus, Filium *constituit*, qui in æternum est perfectus.

CAP VIII.

Quò certiùs probet abrogatas esse Leges ceremoniales, 5 ideo institutas esse commemorat, vt tantisper prototypo seruirent. 8 Ieremiæ locum adducit, 15 vt Veteris testamenti correctionem probet.

1 Cæterùm eorum quæ dicimus *hæc* summa *est*, Talem *nos* habere Pontificem, qui consedit ad dextram throni maiestatis in cœlis,

2 Sanctuarij minister ac veri illius tabernaculi quod fixit Dominus, & non homo.

3 Omnis enim pontifex ad offerenda dona & victimas constituitur: vnde necesse fuit & hunc quoque habere quod offerret.

4 Nam si esset in terra, ne Sacerdos quidem esset, manentibus illis Sacerdotibus qui secundum legem offerunt dona.

5 Vt qui exemplari & vmbræ deseruie-
rerum cœlestium, sicut diuinitùs dictum
Mosi quum esset absoluturus tabernaculum
Exod 25. 40. Vide enim, inquit, vt facias omnia ad exem-
plar quod ostensum est tibi in monte.
Act. 7. 44. 6 At nunc *noster ille Pontifex* eò excel-
tius ministerium sortitus est, quò præstan-
ris est, fœderis intercessor, quod præstan-
ribus promissis sancitum est.

7 Nam si prius illud tale fuisset vt nihil
eo possit requiri, haudquaquam fuisset se-
do quæsitus locus.

Ier. 31. 31. 32. 33. 34. Rom. 11. 27. 8 Nam incusans eos inquit. * Ecce dies ve-
nient, dicit Dominus, quum pangam cum
domo Israel & cum domo Iuda fœdus no-
uum:

Inf. 10 16 9 Non secundum fœdus quod feci cũ p
tribus ipsorum, quo die prehendi manũ ip
rum vt educerem eos ex Ægypto: nam
non perstiterunt in illo meo fœdere, & e
despexi eos, dicit Dominus.

10 Quamobrem hoc est fœdus quod pa
car domui Israel, post dies illos dicit Do
nus: indam Leges meas menti eorum, & c
di eorum inscribam, & ero ipsis Deus, & i
erunt mihi populus:

11 Neque docebunt singuli proximum s
& singuli fratrem suum, dicentes, Cogno
Dominum, nam omnes cognoscent me, a
qui pusillus fuerit inter eos ad eum vsque
magnus fuerit inter eos.

12 Ero enim propitius iniquitatibus eor
& peccatis eorum: & iniquitatem ipsorum
recordabor amplius.

13. Dum

13 Dum nouum dicit, antiquauit priùs
autem quod antiquatur ac senescit, propè est
ut euanescat.

CAP. IX.

Tabernaculi dispositionem, 10 *& ritus Legales* 11 *ad veritatem in Christo exhibitam conferens.* 15 *concludit non iam amplius alio Sacerdote opus esse.* 14 *quia ipse Christus sub uno Testamento has partes impleuit.*

HAbuit igitur prius *fœdus* etiam consti- *Exod.29.*
tutos legionis ritus, & sanctuariũ mun- 1. *&* 39.1.
anum.

2 Tabernaculum enim constructum fuit:
rius *quidem* in quo *erant* candelabrũ & mẽ-
& propositi panes, quod Sancta vocant.

3 Post medium autem velum *erat* Taber-
aculum quod vocant Sancta sanctorum.

4 Aureum habens thuribulum, & Arcam
oederis vndique circunte ctam auro: in qua
rna aurea habens manna: * & virga Aaron *Num.17*
ae germinauit: & * Tabulæ fœderis. 10.

5 * Supra hanc autem Cherubim glorio- 1. *Reg.*8.
s, obumbrantes propitiatorium: de quibus 9.
non est nunc dicendum singulatim. 2. *Par.*5.

6 His verò ita ordinatis, in prius quidem 10.
Tabernaculum quouis *tempore* ingrediuntur *Exod.*15.
sacerdotes ritus obeuntes. 20.

7 In secundum autem, semel quotannis
solus Pontifex, non sine sanguine, quem of-
fert pro seipso & pro populi erratis.

8 Hoc declarante Spiritu sancto, nondum

patefactam fuisse viam ad Sacrarium, priore Tabernaculo adhuc consistente:

9 Quod *erat* exemplar pro tempore illo præsenti, quo dona sacrificiáque offeruntur, quæ non possunt in conscientia sanctificare cultorem,

10 In cibis duntaxat & potionibus, & diuersis ablutionibus ac ritibus carnalibus, vsque ad tempus correctionis imposita.

11 Adueniens autem Christus Pontifex futurorum bonorum per maius & perfectius Tabernaculum non manufactum, id est, non huius structuræ,

12 Neque per sanguinem hircorum & vitulorum, sed per proprium sanguinem ingressus est semel in sacrarium, æternam redemptionem nactus.

13 * Nam si sanguis taurorum & hircorũ, & cinis iuuencæ aspergens inquinatos, sanctificat ad carnis puritatem.

14 Quantò magis* sanguis Christi, qui per Spiritum æternum seipsum obtulit inculpatũ Deo, ˣ purgabit conscientiam vestrã à mortuis operibus,* ad seruiendum Deo viuo.

15 Itaque ob id noui Fœderis mediator est: * vt morte ad redemptionem earũ præuaricationum intercedente, quæ fuerant sub priore Testamento suo, qui vocati erant, promissam æternam hæreditatem acciperẽt.

16 Nam vbi testamentum est, mors intercedat necesse est testatoris.

17 * Testamentum enim in mortuis ratum est: quandoquidem nondum valet quum viuit testator.

18 Vnde

Leuit. 16. 14.
Num. 19. 4.
1. *Pet.* 2. 14.
1. *Ioh.* 1. 7.
Apoc. 1. 16.
Luc. 1. 75.
Luc. 5. 74
Rom. 5. 6
1. *Pet* 3. 18.
Gal. 3. 18.

18 Vnde ne prius quidem illud absq; san-
guine dedicatum fuit
19 * Quum enim Moses omnia mandata Exod. 24
7.
secundum Legem recitasset toti populo, sum-
pto sanguine vitulorum & hircorum, cum a-
qua & lana coccina & hyssopo, simul & ip-
sum librum & totum populum aspersit:
20 Dicens, * Hic est sanguis Testamenti Exod. 24
8.
quod mandauit vobis Deus
21 Insuper autem & Tabernaculum, & o-
mnia vasa sacrorum, sanguine similiter a-
spersit.
22 Et omnia ferè secundum Legem san-
guine purificantur: & absque sanguinis effu-
sione non fit remissio:
23 Itaque necesse fuit exemplaria quidem
eorum quæ sunt in cœlis, hisce rebus purifica-
ri, ipsa verò cælestia potioribus quàm hæ sint
victimis.
24 Non enim in manufactum sacrarium
ingressus est Christus, quod sit exemplar ve-
ri *sacrario* respondens: sed in ipsum cœlum,
vt appareat nunc in cõspectu Dei pro nobis.
25 Neque vt sæpè offerat semetipsum, sicut
Pontifex ingreditur in sacrarium quotannis
cum sanguine alieno:
26 (Alioquin oportuisse eum sæpè passum
fuisse à condito mundo) sed nunc semel in
consummatione seculorum, ad abolendum
peccatum, per immolationem sui ipsius pate-
factus est.
27 Et sicut illud statutum est hominibus
vt semel moriantur, postea verò iudicium.
28 * Ita & Christus semel oblatus vt mul-

Rom.5 8. torum peccata tolleret, altera vice absque pec-
1.Pet.3 18 cato conspicietur ijs, qui ipsum expectant a
salutem.

CAP. X.

1 Legis sacrificia inde colligit infirma fuisse, 2 quia quotannis repetebantur. 5 Christi verò hostiam unicam esse, & perpetuam, 6 Dauidis testimonio probat. 19 Hinc exhortationem subijcit, 29 seuerè ijs minatur qui Christi gratiã abiecerint, 36 Postremò tolerantiam 38 quæ ex fide nascitur commendat.

1 LEx enim vmbram obtinens futurorum bonorum, non expressam formam rerum, ijs hostijs quas singulis annis easdem obtinenter offerunt, nunquam potest accedentes sanctificare:

2 Alioqui desijssent offerri, propterea quod sacrificantes, semel purgati, nullorum peccatorum amplius essent conscij.

3 At in istis *fit* repetita mentio peccatorũ quotannis.

4 Non enim potest sanguis taurorũ & hircorum auferre peccata.

5 Quapropter ingrediens mundum, dicit,
Ps.40.7. * Sacrificium & oblationem noluisti, corpus autem aptasti mihi.

6 Holocautomata & hostiam pro peccato non approbasti,

7 Tunc dixi, Ecce adsum (in capite libri scriptum est de me) vt faciam, Deus, voluntatem tuam.

8 Quum

8 Quum superiùs dixisset, Sacrificium & oblationem & holocautomata & hostiã pro peccato noluisti, neque approbasti (quæ iuxta legem offerantur.)

9 Tunc dixit, Ecce adsum vt faciam, Deus, voluntatem tuam. Tollit prius vt posterius statuat.

10 Qua voluntate sanctificati sumus per oblationem corporis Iesu Christi semel facta.

11 Omnis igitur Sacerdos adstat quotidiè ministrans, & easdem sæpiùs offerens hostias, quæ nunquam possint auferre peccata

12 Hic verò vna pro peccatis oblata victima in perpetuum consedit ad dextram Dei. *Suprà. 1. 13.*

13 Id quod superest expectans, *donec ponantur inimici ipsius, scabellum pedum eius fiant: *Ps. 110. 2. 1. Cor. 15. 25.*

14 Vnica enim oblatione consecrauit in perpetuum eos qui sanctificantur.

15 Testificatur autem hoc nobis & ipse spiritus sanctus, nam postea quam prædixit. *Sup. 1. 13.*

16 Hoc est fœdus quod pactus sum cum eis post dies illos, dicit Dominus, *Indam leges meas cordibus eorum, & eorum mentibus eas inscribam: *Ierem. 31. 33. 34. Rom. 15. 27.*

17 Et peccatorum atque iniquitatum ipsorum non recordabor ampliùs. *Sup. 8. 8.*

18 Porrò vbi est horum remissio, non *est* ampliùs oblatio pro peccato.

19 Quum igitur, fratres, habeamus libertatem ingrediendi Sacrarium per sanguinem Iesu.

20 Eavia quam dedicauit nobis recentem & viuam per velum, est per carnem suam,

21 *Quúmque habeamus* Sacerdotem magnum præfectum domui Dei:

22 Accedamus cum vero corde, & certa persuasione fidei, purificatis cordibus à conscientia mala.

23 Et abluto corpore aqua pura, teneamus confessionem spei non vacillantem: (fidelis enim *est* qui promisit)

24 Et obseruemus alij alios, vt nos acuamus ad charitatem & bona opera:

25 Non deserentes aggregationem nostri mutuam, sicuti mos *est* quibusdam, sed adhortantes *alij alios*: ídque eo magis quòd videtis illum diem appropinquare.

Suprà 6.6. 26 *Nam si vltrò peccauerimus post acceptam cognitionem veritatis, non adhuc pro peccatis reliqua est hostia.

27 Sed horrenda quædam expectatio iudicij, & ignis feruor, qui deuoratus est aduersarios.

Deut 16. 16.

Mat. 18. 16. *Ioh in* 8. 17.

28 Qui abrogarit Mosis Legem absque misericordia, ex * duorum aut trium testimonio moritur:

1 *Cor.* 13. 1.

29 Quanto (putatis) acerbiore supplicio dignus censebitur, qui Filium Dei conculcarit, & sanguinem Fœderis, per quem fuerat sanctificatus, prophanum duxerit, Spiritum gratiæ contumelia affecerit?

30 Nouimus enim eum qui dixit, * Meum est vlcisci, & ego rependam, dicit Dominus.

Deut. 32 35. Et rursum, * Dominus iudicabit populum suum.

Rom. 12. 19. 31 Horrendum est incidere in manus Dei viui.

32 Reuocate verò in memoriã superiores dies,

lites, quibus postquam illustrati fuistis, ingens certamen afflictionum sustinuistis.

33 Partim quidem, dum & cum probris & cum oppressionibus in theatrum estis producti: partim verò, dum socij facti estis eorum qui in eo statu versantur.

34 Nam & de vinculis meis mecum doluistis, & direptionem facultatum vestrarum cum gaudio accepistis: vt qui sciretis *vos* habere apud vos potiorem substantiam in cœlis, & quæ permaneat.

35 Ne igitur abiicite liberam illam professionem vestram, quæ magnam habet præmij retributionem.

36 Nam patientia vobis est opus, vt voluntati Dei obsequuti reportetis promissionem.

37 Adhuc enim tantillum, tantillum, *in-quam*, & qui venturus est, veniet, neque tardabit. *Abac. 2.*

38 * Iustus autem ex fide viuet: at si *quis* se subduxerit, non probat eum animus meus. *Rom. 1. 17.*

39 At nos non ij sumus qui nos subducamus ad exitium, sed qui credamus ad animæ salutem. *Galat. 3. 11.*

CAP. XI.

1 *Tractat vsque ad finem capitis non aliunde salutem adeptos esse patres, quicunque ab initio mundi Deo probati fuerunt, quàm ex fide: vt sciant Iudæi hac sola se colligari Patribus in sanctam vnitatem.*

1 Est autem fides, illud quo extant quę sperantur, & quæ demonstrat quæ non videntur.

2 Ob eam enim testimonio sunt ornati maiores.

3 * Per fidem intelligimus constructum fuisse mundum verbo Dei, vt quæ cernimus non sint ex apparentibus facta.

*Gen.*1.1. *Ioh.*1.10.

4 * Abel per fidem, maioris pretij sacrificium obtulit Deo quàm Cain: per quam testimonium obtinuit quòd esset iustus, testimonium perhibente Deo de donis eius: & per hanc mortuus adhuc loquitur.

*Gen.*4.4. *Matt.*23. 25.

5 * Per fidem Enoch fuit translatus, ne videret mortem: nec fuit inuentus, propterea quod transtulerat eum Deus priusquàm enim transferretur, testimonium obtinuerat quòd placuisset Deo.

*Gen.*5.24 *Eccl.* 44. 17. & 49. 16.

6 Atqui fieri non potest vt sine fide quisquam *ei* placeat: nam qui accedit ad Deum, hunc credere oportet esse *Deum*, & præmia largiri iis qui ipsum requirunt.

7 Per fidem diuinitùs admonitus * Noe de iis quæ nondum videbantur, veritus, apparauit arcam ad seruandam domum suam: per quam *arcam* condemnauit mundum, & eius quæ ex fide est iustitiæ factus est hæres.

*Gen.*6.13. *Eccl.* 44. 17.

8 * Per fidem vocatus Abraham auscultauit *Deo*, vt abiret in locum quem recepturus erat in hæreditatem: & exiuit, nesciens quò esset venturus.

Gen. 13. 4.

9 Per fidem commoratus est in terra promissa vt aliena, commoratus est in tabernaculis cum Isaac & Iacob cohæredibus eiusdem

dem promissionis.

10 Expectabat enim vrbẽ habentem fundamenta, cuius artifex & conditor est Deus?

11 Per fidem * & ipsa Sara vim ad concipiendum semen accepit, ac præter ætatis rationem peperit: quòd fidelem esse duxerit eum qui promiserat. *Gen. 17. 19. & 25. 5.*

12 Quapropter & ex vno eóque iam emorto nati sunt *posteri*, quanta est astrorum cœli multitudo, & quasi arena illa innumerabilis quæ est ad oram maris.

13 Secundum fidem mortui sunt isti omnes non adepti promissa, sed eminus ea conspicatique postquam *ipsi* fuissent persuasa & *ea* amplexi essent ac professi fuissent se hospites & aduenas esse in terra,

14 Nam qui hęc dicunt, palàm ostendunt se patriam quærere.

15 Quod si illius memores fuissent ex qua exierant, habere poterant tempus ad reuertendum.

16 At qui meliorem expetunt, hoc est cœlestem, quapropter non dedignatur ipse Deus cognominari Deus eorum, parauerat enim illis vrbem.

17* Abraham quũ tentaretur, obtulit Isaac per fidem, vnigenitum, *inquam*, illum obtulit qui promissiones exceperat. *Gen. 12 10. Eccl. 44. 15.*

18 Ad quem dictum fuerat, *in Isaac vocabitur tibi semen. *Gen. 21. 19.*

19 Ratiocinatus statuisset, Deũ vel à mortuis excitare posse, vnde etiam illum similitudine *quadam* recepit. *Rom. 9. 7. Gen. 22 7.*

20* Per fidem de futuris benedixit Isaac *27. & 2*

9

filio Iacobo & Esau.

Gẽ. 31.13. 21 *Per fidem, Iacob moriens singulis filiis
Gẽ 47.31 Ioseph benedixit, *&adorauit baculo innixus
Gẽ 50.24 22 *Per fidem, Ioseph moriens, de egressione filiorum Israel meminit, déque ossibus suis mandauit.

Exo. 2 2. 23 *Per fidem Moses quum natus esset, occultatus est mẽses tres à parentibus suis, quòd
Act. 7.21 viderent venustum esse puerulum: & non timuerunt *edictum regis.

Exo. 1.19 24 Per fidem *Moses iam grandis renuit
Exod 2.11 vocari filius filiæ Pharaonis.
2.

25 Potiùs eligens simul malis vexari cum populo Dei, quàm temporariam retinere peccati fruitionem.

26 Maiores arbitratus diuitias probrum Christi, quam Ægyptiorum thesauros. Inuebatur enim in præmij largitionem.

27 Per fidem reliquit Ægyptum, nihil timens iram regis: nam vt qui viderit eum qui est inuisibilis, *ita* forti animo fuit.

28 Per fidem *peregit pascha & effusionem
Exod. 12. illam sanguinis, ne, qui perimebat primogenita ipsos tangeret.
24.

29 Per fidem transierunt rubrum mare ve-
Exod. 14 luti per siccam *terram* cuius *maris* facto peri-
11. culo Ægyptij absorpti sunt.

Iosuæ. 6. 30 Per fidem *mœnia Iericho conciderunt,
20. ea circundata ad dies septem.

Iosuæ 6. 31 *Per fidem, Rahab meretrix illa non pe-
23. riit vnà cum iis qui non obedierant, quum pacificè excepisset hospitio exploratores.

32 Et quid prętereà loquor? deficiet enim mihi tẽpus commemorantem de *Gedeone,
*de

de Barrac,& Sampsone & Iephthe, Da- *Iosue* 2.1.
uide & Samuele,ac Prophetis. *Iudic.* 6.

33 Qui per fidem debellarunt regna, exer- 11.
cuerunt iustitiam, assequuti sunt promissio- *Iudic.* 4.
nes,occluserunt ora leonum. 6.

34 Extinxerunt vim ignis,effugerunt acies *Iudic.* 13.
gladij, validi facti sunt ex imbecillis, effecti 24.
sunt robusti in bello,exercitus exterorum in *Iudic.* 11.1
fugam verterunt. & 12. 7.

35 Mulieres acceperunt ex resurrectione 1. *Reg.* 1.
mortuos suos: alij verò dissecti sunt neglecta 18. & 13.
liberatione, vt potiorem resurrectionem 14.
nanciscerentur.

36 Alij rursus ludibria, & flagella sunt ex-
perti,insuper & vincula & carcerem.

37 Lapidati sunt, dissecti sunt, tentati sunt,
gladio cæsi occubuerunt, obtrauerunt cum
ouillis & caprinis pellibus, destituti,oppressi,
malè vexati,

38 Quibus indignus erat mundus, in deser-
tis errantes, & montibus ac speluncis & ca-
uernis terræ.

39 Atque omnes hi testimonium adepti
per fidem, non obtinuerunt promissum il-
lud.

40 Quòd Deus de nobis melius quiddam
prouiderat,ne absque nobis consecrarentur.

CAP. XII.

1 *Non modò ab eorum patrum quos recitauit exemplis hortatur ad patientiam & constantiã:* 3 *Sed etiam ab exemplo Christi.* 11 *Non rectè alienatum vri castigationes Dei, ex præsenti carnis nostræ sensu.*

Rom 6.4 1 PRoinde * nos quoque, quum tanta nos
Colos 3.8. circumstet testium nubes, abiecto om-
Ephes 4. ni pondere, & peccata ad nos circuncingen-
24. dos procliuia, constanter propositum nobis
1. Pet. 2.1. stadium decurramus:

2 Intuentes in fidei ducem ac perfectorem Iesum, qui pro sibi proposito gaudio pertulit crucem, ignominia contempta, & ad dextram throni Dei consedit

3 Reputate igitur quis ille sit qui talem sustinuit à peccatoribus aduersus sese contradictionem, ne vestris animis remissi, fatiscatis.

Prou. 3.15 4 Nondum ad sanguinem vsque restitistis, aduersus peccatum decertando.

5 Et obliti estis adhortationis quę vobis tanquam filiis loquitur, *Fili mi, ne negligito castigationem Domini, neque remissus esto quum ab eo argueris.

6 Quem enim diligit Dominus, castigat, & flagellat quemcunque filium recipit.

7 Si castigationem sustinetis, Deus sese vobis offert vt filiis (quis enim est filius quem non castigat pater?)

8 Quòd si estis absque castigatione, cuius participes sunt omnes, nempe spurij estis, & non filij.

9 Deinde corporum nostrorum patres habuimus castigatores, & *eos* reueriti sumus: annõ multò magis subiiciemur patri spirituum, & viuemus?

10 Nam illi ad paucos dies prout ipsis videbatur, nos castigabant: hic autem ad commodum nostrum, vt participes simus sanctimoniæ.

oniæ ipsius.

11 Omnis autem castigatio in præsens qui-
em non videtur esse gaudij, sed tristitiæ: at
ostea fructum tranquillum iustitiæ reddit
is qui per eam fuerint exercitati:

12 Quapropter manus remissas & genua
bera surrigite.

13 Et rectas orbitas facite pedibus vestris
quod claudum *est* abducatur à via, sed vt
etur potius.

14 *Pacem sectamini cum omnibus,& san- Rō. 12.18
monian, sine qua nemo videbit Domi-
um:

15 Prospicientes ne quis deficiat à gratia
i: nequa radix amara suppullulans obtur-
et,& per hanc inquinentur multi.

16 Ne quis sit scortator, aut profanus velu-
*Esau, qui vnico edulio vendidit suum ius *Gen.* 25.33
imogeniti.

17 *Scitis enim eum etiam postea, quum *Gen.* 27.
llet hæreditario iure benedictionem asse- 38.
i: reprobatum fuisse,non enim reperit pœ-
tentiæ locum, quamuis cum lachrymis *be-
dictionem* illam exquisiisset.

18 Non enim accessistis ad contrectabilem
montem, & incensum ignem, ac turbinem *Exod.*19.
caliginem,& procellam. 16.

19 Tubæque sonitum & vocem verborum:
am qui audierant, * deprecati sunt ne am- *Exod* 20
ius sibi fieret sermo: 19.

20 (Non enim ferebant quod imperabatur,
Si vel bestia tetigerit montem, lapidabitur, *Exod.*19
u iaculo configetur. 12.

21 Et Moses (adeò terribile erat visum quod apparebat) dixit, Expauefactus sum ac trembundus.

22 Sed accessistis ad montem Sion, & ciuitatem Dei viui, Hierusalem cœlestem, & myriadas Angelorum.

23 Conuentum & concionem primogenitorum qui cõscripti sunt in cœlis, & iudicem vniuersorum Deum, & spiritus iustorum consummatorum.

24 Et ad noui Testamenti mediatorem Iesum, & sanguinem aspersionis, præstantiora loquentem quàm loqueretur sanguis Abel.

25 Videte ne aspernemini eum qui loquitur, nam si illi non effugerunt qui auersabantur eum qui loquebatur Dei nomine in terra, multò magis nos, si eum qui de cœlis est aduersemur.

26 Cuius vox tunc concussit terram: nunc
Agg. 27. autem denuntiauit, dicens; *Adhuc semel ego concutiam non solùm terram semel etiam cœlum.

27 Porrò illud, Adhuc semel, declarat instabilium rerum, vt pote factitiarum, amotionem: vt maneant quæ sunt stabilia.

28 Quapropter regnum assumentes quod concuti non potest, teneamus gratiam per quam ita seruiamus Deo vt ei placeamus cum verecundia & reuerentia.

Deut. 4. 24. 29 Etenim *Deus noster, consumens ignis est.

CAP. XIII.

1 *Præceptiones addit non tantum quæ ad mutu, 7 fid-

sedatiam quæ ad doctrinam pertinent.

FRaterna charitas maneat.
2 Hospitalitatis ne fitis immemores,
*per hanc enim quidam inscij exce- *Rō. 12. 13
runt Angelos hospitio. 1. *Pet.* 4. 9.
3 Memores estote vinctorum, tanquam v- *Gen.* 18. 3.
cum illis vincti : eorum qui malis pre- & 19. 3.
muntur, ac si ipsi quoque corpore *afflicti* esse-

4 Honorabile *est* inter quosuis coniugium
cubile impollutum : scortatores autem &
lteros damnabit Deus.
5 Sint mores alieni ab auaritia: *estote* con-
enti præsentibus, dixit enim ipse, *Non te de- *Iosuæ.* 1. 5
am, neque te derelinquam.
6 adeò vt confidenti animo dicamus, *Do- *Ps.* 118. 6.
minus mihi auxiliator : nec timebo quid fa-
et mihi homo.
7 Memores estote ductorum vestrorū, qui
locuti sunt vobis sermonem Dei: quorum i-
tamini fidem, considerantes qui fuerit exi-
tus conuersationis ipsorum.
8 Iesus Christus heri & hodie idem *est*, &
in secula.
9 Doctrinis variis & peregrinis ne circū-
ferimini: bonum enim est gratia constabiliri
cor, non cibis, *quibus* non sunt adiuti qui in i-
sis versati sunt.
10 Habemus altare ex quo non habent ius
edendi qui tabernaculo deseruiunt. *Leuit.* 4.
11 * Quorum enim animalium sanguis in- 11.
fertur pro peccato in sacrarium per Pontifi- & 6. 30.
cem, horum corpora exuruntur extra castra. & 16. 27.

12 Quapropter & Iesus, vt sanctificaret populum per proprium sanguinem, passus est extra portam.

13 Exeamus igitur ad eum extra castra, opprobrium eius portantes:

14 * Non enim habemus hîc sitam ciuitatem, *Mic.2.10* sed futuram inquirimus.

15 Per ipsum igitur assiduè offeramus Deo *Oseæ.14.3.* sacrificium laudis, * id est fructum labiorum confitentium nomini eius.

16 Beneficentię verò & communicationis ne obliuiscimini: talibus enim victimis delectatur Deus.

17 Obedite ductoribus vestris, & obsecundate, vigilant enim ipsi pro animabus vestris, tanquam rationem reddituri: vt cum gaudio hoc faciant, & non gementes, id enim est vobis inutile.

18 Orate pro nobis: confidimus enim nos bonam conscientiam habere, vt qui in omnibus cupiamus hon. estè conuersari.

19 Ampliùs autem obsecro vos vt id faciatis, vt celeriùs restituar vobis.

20 Deus verò pacis *author*, qui magnum illum ouium per sanguinem fœderis æterni pastorem, Dominum nostrum Iesum, à mortuis reduxit,

21 Perficiat vos in omni opere bono, ad prę standam ipsius voluntatem, efficiens in vobis quod acceptum sit in conspectu suo per Iesum Christum, cui *sit* gloria in secula seculorum. Amen.

22 Precor autem vos, fratres, sufferte sermonem exhortationis: etenim breuibus scripsi

sit vobis.

23 Scitote fratrem *nostrum* Timotheum so-
cium esse, cum quo (si celeriùs venerit) vi-
sum vos.

24 Salutate omnes ductores vestros, & o-
mnes sanctos. Salutant vos Itali.

25 Gratia sit cum omnibus vobis. Amen.

Ad Hebræos scripta est ex Italia per Timotheum.

EPISTOLA CATHOLICA IACOBI APOSTOLI.

CAP. I.

Differit de patientia, 6 de fide, 10 de animæ modestia ad diuites. 13 Deinde ostendit tentationes ad malum, non ex Deo esse, 17 quum omne bonum author sit. 22 Quapropter recipiendus est sermo vitæ.

IACOBVS Dei ac Domini Iesu Christi seruus, duodecim tribus dispersis, salutem.

Pro summo gaudio ducite, fratres mei, quoties in tentationes varias incideritis.

Rom. 5 3. 3 *Illud* * scientes, probationem fidei vestræ parere patientiam.

4 Cæterùm patientia opus perfectum habeat, vt sitis perfecti & integri, ita vt nihil desit.

5 Quòd si cui vestrûm deest sapientia, postulet à Deo qui dat *eam* omnibus benignè, nec exprobrat: & dabitur ei.

Mat. 7.7 6 * Sed postulet cum fide nihil disceptans:
Mar. 11. nam qui disceptat, similis est fluctuum maris
14. qui ventis agitatur, & iactatur.

Luc. 21.9 7 Ne igitur existimet homo ille se quic-
Ioh. 14.13 quam accepturum à Domino.
& 16.23. 8 Vir animo duplici, inconstans *est* in omnibus viis suis.

9 Porrò frater qui est humilis conditionis glorietur in sublimitate sua.

10 Contrà qui diues est in demissione sua:
Eccl. 14. * quoniam veluti flos herbæ præteribit.
24. 11 Nam *velut* exortus sole cum æstu, exaruit
Esa. 10 6 herba, & flos illius decidit, & spectabilis decor ipsius perit ita & diues in viis suis marcescet.
1 Pet. 1. 14.

Ioh. 2.17. 12 * Beatus vir qui tolerat tentationem: quoniam quum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ, quam promisit Dominus iis à quibus diligitur.

13 Nemo quum tentatur, dicat se à Deo tentari: nam Deus tentari malis non potest, nec quenquam tentat.

14 Sed vnusquisque tentatur, dum à propria cupiditate abstrahitur & inescatur.

15 Deinde cupiditas, posteaquam concepit, parit peccatum: peccatum verò peractum,

gnit mortem.

19 Ne errate, fratres mei dilecti.

17 Totum munus bonum & totum perfe-
um donum est supernè, descendens à Patre
minum, apud quem non ineſt transinuta-
, aut conuersionis obumbratio.

18 Is quia voluit, progenuit nos sermone
itatis, vt essemus primitię quędam suarum
aturarum.

19 Itaque, fratres mei dilecti, * sit omnis *Pr.17.27
mo velox ad audiendum, tardus ad lo-
ndum, tardus ad iram:

20 Nam ira viri Dei iustitiam non exe-
mur.

21 Quapropter abiectis omnibus sordibus
ercremento malitiæ; cum lenitate recipite
rum sermonem, qui possit seruare animas
stras.

22 * Reipsa verò præstate sermonem: *Mat.7.*
estote auditores solùm, fallentes vos- 21.
ipsos. *Rom.3.4*

23 Nam si quis audit sermonem, & eum
præstat, is similis est viro consideranti
em suam natiuam in speculo.

24 Considerauit enim seipsum, & abiit, &
im oblitus est qualis esset.

25 At qui introspexerit in perfectam illam
gem libertatis, & permanserit *in ea*, quia
fuerit auditor obliuiosus, sed effector o-
is, is *inquam* beatus erit in opere suo.

26 Si quis videtur religiosus esse inter vos,
frænans linguam suam, sed suum ipsius
seducens, huius vana est religio.

27 Religio pura & immaculata apud De
& patrem, hæc est, inuisere orphanos & vi
duas in afflictione ipsorum:& immaculatum
seipsum seruare à mundo.

CAP. II.

*1 Personarum acceptiones discrepare dicit à Chri
sti fide: quam non satis est verbis profiteri, ni
15 & operibus misericordiæ & charitatis pro
stemus eandem. 21 Abrahæ exemplo.*

Leu.19.15 1 FRatres * mei, ne cum respectu person
Deu 1 17 rum habete fidem Domini nostri Iesu
& 16.19. Christi glorioſi.
Pro. 24. 2 Nam si quis in cœtum vestrum ingredi
23. tur,aureum gestans annulum, veste splen
Eccl.42.3 da,ingrediatur autem & pauper cum sordi
da veste,

3 Et respexeritis ad eum qui vestem pre
stat splendidam, & dixeritis ei, Tu sede hic
pulchrè:& pauperi dicatis,Tu sta illic,aut se
de hic subter scabellum meum.

4 Nónne discrimen feciſtis apud vos, &
facti estis iudices peruersè deliberantes?

5 Audite fratres mei dilecti, nónne Deus
elegit pauperes mundi huius *vt fierent diui*
tes fide,& hæredes regni, quod promisit his
quibus diligitur?

6 At vos contumelia affeciſtis pauperem.
Nónne diuites per tyrannidem opprimunt
vos,& ipsi ahunt vos ad tribunalia?

7 Nónne blasphemant præclarum illud
nomen a quo estis cognominati?

* Si qui

8 Siquidem legem regiam præſtatis ſecundum Scripturam, Diliges proximum tuum vt ipſum, benefacitis:

9 Sin verò perſonam reſpicitis, peccatum committitis, & redarguimini à Lege veluti tranſgreſſores.

10 Quiſquis enim totam Legem ſeruauerit, offenderit autẽ in vno, omnibus tenetur.

11 Nam qui dixit, Ne mœcheris, dixit etiam, Ne occidas. Quod ſi non fueris mœchatus, occideris autem, factus es tranſgreſſor Legis.

12 Ita loquimini, & ita facite, vt per legem libertatis iudicandi,

13 Nam damnatio abſque miſericordia fiet ei qui non præſtiterit miſericordiam, & gloriatur miſericordia aduerſus damnationem.

14 Quæ vilitas, fratres mei, ſi fidem dicat aliquis habere ſe, opera verò non habeat? nũquid poteſt fides illa eum ſeruare?

15 Quòd ſi frater aut ſoror nudi fuerint, & egentes quotidiano victu:

16 Dicat autem eis aliquis veſtrûm, Abite in pace, caleſcite & ſaturamini: non tamen dederitis eis quæ ſunt apta corpori, quæ eſt vtilitas?

17 Ita quoque fides, ſi opera non habeat, mortua eſt per ſe.

18 Quinimò dicit aliquis, Tu fidem habes, & ego opera habeo: oſtende mihi fidem tuã ſine operibus tuis, & ego oſtendam tibi ex operibus meis fidem meam.

19 Tu credis Deum vnum eſſe: rectè facis:

& dæmonia credunt, & horrescunt.

20 Vis verò nosse, homo vane, fidem illam *quæ est* absque operibus, mortuam esse?

21 Abraham pater ille noster nónne ex operibus iustificatus est, *quum obtulisset Isaac filium super altare?

Gen. 22. 10.

22 Vides fidem administram fuisse operum ipsius, & ex operibus fidem perfectam fuisse?

23 Itaque impleta est Scriptura quæ dicit, *Credidit autem Abraham Deo, & imputatum est ei ad iustitiam, & amicus Dei vocatus est.

Gen 15.6 Rom. 4.3 Gal. 3.6.

24 Videtis igitur ex operibus iustificari hominem, & non ex fide tantum?

Iosuæ. 2.1

25 Similiter autem etiam *Rahab illa meretrix, annon ex operibus iustificata est, quum excepisset nuncios, & alia via emisisset?

26 Nam sicut corpus absque spiritu mortuum est, ita & fides illa *quæ est* absque operibus mortua est.

CAP. III.

3 Vt doceat linguam homini Christiano esse coercendam fidei & charitatis sanctæ repagulo. 9 commoda, & incommoda quæ ab ea prouenium ostendit. 15 & quid humana sapientia. 17 a cœlesti distet.

1 NE estote multi doctores, fratres mei, scientes fore vt grauius iudicium accipiamus.

f 2 In

2 In multi enim labimur omnes * Si quis Eccl. 4.
in sermone non labitur, hic perfectus est & 19.17.
vir, vt qui possit fræno moderari totum e- & 25.11.
tiam corpus.

3 Ecce, equis frena in ora immittimus vt obediant nobis, & totum corpus eorum circumagimus.

4 Ecce, naues quoque, quum tantæ sint, & ventis sæuis agantur, circumaguntur à minimo gubernaculo quocunque impulsus gubernatores voluerit:

5 Ita & lingua pusillum membrum est, & ese effert magnificè. Ecce, exiguus ignis quã tam materiam incendit.

6 Lingua etiam flamma est, & mundus iniquitatis: ita *inquam* lingua constituta est inter membra nostra, maculans totum corpus, inflammans orbem conditum, & inflammata à gehenna.

7 Omnis enim natura & ferarum & volucrum, serpentúmque & marinorum, domatur & domita est à natura humana:

8 Linguam autem nullus hominum domare potest: malum *est*: quod coërcere non possis: plena *est* veneno mortifero.

9 Per ipsam benedicimus Deo & patri, & per ipsam maledicimus hominibus qui ad similitudinem Dei conditi sant.

10 Et eodem ore procedit benedictio & maledictio. Non oportet, fratres mei, hęc ita fieri.

11 Nunquid fons ex eodem foramine fundit dulcem & amaram *aquam*?

12 Nunquid potest, fratres mei, ficus oleas

edere, aut vitis ficus? ita neque salsa dulcem aquam *potest* edere.

13 Quis sapiens ex scientia præditus *est* inter vos? demonstret ex bona conuersatione opera sua cum mansuetudine sapientiæ.

14 Quòd si inuidiam amaram habetis, & irritationem in corde vestro, ne gloriamini & ne mendaces estote aduersus veritatem.

15 Non est *enim* ista sapientia supernè descendens: sed terrena, animalis, dæmoniaca.

19 Vbi enim inuidia est & irritatio: ibi tumultuatio & omne opus prauum.

17 Quæ autem supernè *est* sapientia, primùm quidem pura *est*, deinde pacifica, moderata, obsequens, plena misericordiæ & fructum bonorum, absque disceptatione, sine simulatione.

18 Fructus autem iustitiæ seritur cum pace iis qui dant operam paci.

CAP. IIII.

1 *Enumerat incommoda quæ ex carnis operibus prouenium.* 17 *Animi submissionem.* 8 *subiungit & repurgationẽ.* 9 *à superbia,* 10 *detractione,* 14 *& ab obliuione propriæ infirmitatis.*

1 VNde bella & lites inter vos? nónne hinc, *nimirum* ex voluptatibus vestris? quæ militant in membris vestris.

2 Concupiscitis, & non habetis. inuidetis, & studiosè affectatis, nec potestis assequi: pugnatis & bellatis, nec obtinetis, propterea quòd

rea quòd non petitis.
3 Petitis & non accipitis eo quòd malè
tis, vt in voluptates vestras insumatis.
4 Adulteri & adulteræ, nescitis amicitiam
ndi, inimicitiam esse aduersus Deum:
cunque ergò voluerit amicus esse mundi,
nicus Dei constituitur.
5 An putatis Scripturam inaniter dicere, ad
diam fertur spiritus qui sedem posuit in
bis?
6 Sed maiorem offert gratiam, quia di-
Deus superbis resistit, demissis autem *Pro.3.34.*
gratiam. *1.Pet.9.4*
7 Subi cite igitur vos Deo: resistite dia- *Ephes.* 4.
lo, & fugiet à vobis. 27.
8 Appropinquate Deo, & appropinquabit
bis: emundate manus, peccatores: & puri-
te corda, duplices animo.
9 Sensu miseriæ tangimini, & lugete, &
us risus vester in luctum conuertatur, &
dium in mœrorem.
10 * Demittite vos in conspectu Domini, *1.Pet.5.6*
xaltabit vos.
11 Ne alij aduersus alios loquimini fratres:
loquitur contra fratrem, quique damnat
rem suum, loquitur contra Legem, & dā-
Legem; quòd si damnas Legem, non es
factor Legis, sed iudex.
12 Vnus est Legislator qui potest ser-
re & perdere: * tu quis es qui damnas *Rom.14.*
um? 4.
13 Age nunc, qui dicitis, Hodie vel cras
ficiscemur in illam vrbem, & agemus ibi
num vnum, & mercabimur & lucrabimur:

14 Qui ignoratis quid *futurum sit* postera die, quæ est enim vita nostra? vapor enim est qui ad exiguum *tempus* apparet, & deinde euanescit.

1. Cor. 4. 14. 15 Pro eo quod dicere debuistis, * Si Dominus voluerit, & viuamus, faciemus hoc aut illud.

16 Nunc autē gloriamini de arrogantijs vestris: omnis eiusmodi gloriatio mala est.

17 Igitur qui nouerit rectè facere, nec facit, huic peccato tenetur.

CAP. V.

1 *Diuini iudicij seueritatem diuitibus denunciat enumerata eorum superbia 7 vt pauperes audientes diuinū infœlicem exitum, 8 aquo animo afflictiones, 11 vt Iob, 14 etiam quum infirmantur, ferant.*

1 AGite nunc diuites, flete, vlulantes super miseriis vestris superuenturis.

2 Diuitiæ vestræ putrefactæ sunt, vestimenta vestra obnoxia tineis facta sunt:

3 Aurum & argentum vestrum ærugine vitiatum est, & ærugo eorum testabitur aduersum vos, & exedet carnes vestras vt ignis, thesaurum congessistis in vltimos dies.

4 Ecce, merces operariorum qui messuerunt regiones vestras à vobis intercepta, clamat: & clamores eorum qui messuerunt, in aures Domini Sabaoth introierunt.

5 In-

5 In deliciis vixistis super terram, & lasciuistis: enutristis corda vestra vt in die mactationis.

6 Condemnastis, occidistis iustum: non resistit vobis.

7 Patientes igitur estote, fratres, vsque ad Domini aduentum. Ecce, agricola expectat pretiosum fructum terræ, patienter eum exspectans, dum accipiat pluuiam matutinam & serotinam.

8 Patientes estote & vos, & stabilite corda vestra, quoniam aduentus Domini appropinquat.

9 Ne ingemiscite alius aduersum alium, fratres, vt ne condemnemini: ecce, iudex ante ianuam adstat.

10 Sumite, fratres mei, pro exemplari vexationis ac patientiæ, Prophetas qui loquuti sunt in nomine Domini.

11 Ecce, beatos pronuntiamus eos qui *aduersa* tolerant, tolerantiam Iob audistis, & finem Domini vidistis, nam valde misericors est Dominus ac commiserans.

12 * Ante omnia autem, fratres mei, ne iurate neque per cœlum, neque per terram, neque aliud vllum iusiurandum: sit autem vestrum est, est, & non, non, ne in condemnationem incidatis. *Mat. 5. 34.*

13 Affligitur aliquis inter vos? oret. æquo animo est aliquis? psallat.

14 Infirmatur quis inter vos? accersat presbyteros Ecclesiæ, & orent pro eo, * vngentes eum oleo in nomine Do- *Mar. 6. 13.*
mini,

14 Qui ignoratis quid *futurum sit* posterâ die, quæ est enim vita nostra? vapor enim est qui ad exiguum *tempus* apparet, & deinde euanescit.

1. Cor. 4. 14. 15 Pro eo quod dicere debuistis, *Si Dominus* voluerit, & viuamus, faciemus hoc aut illud.

16 Nunc autè gloriamini de arrogantiis vestris: omnis eiusmodi gloriatio mala est.

17 Igitur qui nouerit rectè facere, nec facit, huic peccato tenetur.

CAP. V.

1 *Diuini iudicij seueritatem diuitibus denuntiat, enumerata eorum superbia* 7 *vt pauperes admonentes de iniũ infœlicem exitum,* 8 *æquo animo afflictiones,* 11 *vt Iob,* 14 *etiam quum inferuntur, ferant.*

1 AGite nunc diuites, flete, vlulantes super miseriis vestris superuenturis.

2 Diuitiæ vestræ putrefactæ sunt, vestimenta vestra obnoxia tineis facta sunt:

3 Aurum & argentum vestrum ærugine vitiatum est, & ærugo eorum testabitur aduersum vos, & exedet carnes vestras velut ignis, thesaurum congessistis in vltimos dies.

4 Ecce, merces operariorum qui messuerunt regiones vestras à vobis intercepta, clamat: & clamores eorum qui messuerunt, in aures Domini Sabaoth introierunt.

5 In-

5 In deliciis vixistis super terram, & lasciuistis: enutristis corda vestra vt in die mactationis.

6 Condemnastis, occidistis iustum: non resistit vobis.

7 Patientes igitur estote, fratres, vsque ad Domini aduentum. Ecce, agricola expectat pretiosum fructum terræ, patienter eum exspectans, dum accipiat pluuiam matutinam & serotinam.

8 Patientes estote & vos, & stabilite corda vestra, quoniam aduentus Domini appropinquat.

9 Ne ingemiscite alius aduersum alium, fratres, vt ne condemnemini: ecce, iudex ante ianuam adstat.

10 Sumite, fratres mei, pro exemplari vexationis ac patientiæ, Prophetas qui loquuti sunt in nomine Domini.

11 Ecce, beatos pronuntiamus eos qui aduersa tolerant, tolerantiam Iob audistis, & finem Domini vidistis, nam valde misericors est Dominus ac commiserans.

12 * Ante omnia autem, fratres mei, ne iurate neque per cœlum, neque per terram, neque aliud vllum iusiurandum: sit autem vestrum est, est, & non, non, ne in condemnationem incidatis. *Matt. 5. 34.*

13 Affligitur aliquis inter vos? oret. æquo animo est aliquis? psallat.

14 Infirmatur quis inter vos? accersat presbyteros Ecclesiæ, & orent pro eo, * vngentes eum oleo in nomine Do- *Mar. 6. 13.*
mini,

15 Et oratio fidei ſeruabit laborantem, & erigétque eum Dominus: quòd ſi peccata cõmiſerit, remittentur ei.

16 Confitemini alij aliis offenſas, & orate alij pro aliis, vt ſanemini, multum *enim* valet deprecatio iuſti efficax

3. *Reg.* 17. 1. & *Luc.* 4. 25. 17 * Elias homo erat iiſdem quibus nos obnoxius, & precibus precatus eſt ne plueret, & non pluit ſuper terram annos tres & ſex menſes.

18 Et rurſum precatus eſt, & cœlum dedit pluuiam, & terra protulit fructum ſuum.

Mat. 18. 15. 19 Fratres, * ſi quis inter vos aberrarit à veritate, & conuerterit eum quiſpiam,

20 Sciat, eum qui auerterit peccatorem [illegible]b errore viæ ſuæ, ſeruaturum animam à [illegible]morte, & obtecturum multitudinem peccatorum.

EPI-

EPISTOLA PETRI APOSTOLI CATHOLICA. I.

CAP. I.

Magnificè extollit Dei gratiam in Christo, 7 qua fide recipitur, & spe possidetur. 10 de qua vaticinati sunt Prophetæ. Inde deducit exhortationem, 16 vt renuntiantes mundo 23 & priori vitæ, se Deo conforment.

PETRVS Apostolus Iesu Christi, aduenis dispersis per Pontum, Galatiam, Capadociam, Asiam & Bithyniam:

2 Delectis ex præscito Dei Patris ad sanctificationem Spiritus per obedientiam & aspersionem sanguinis Iesu Christi: gratia vobis & pax multiplicetur.

3 Benedictus *esto* Deus & Pater Domini nostri Iesu Christi, qui ex multa sua misericordia regenuit nos in spem viuam per resurrectionem Iesu Christi ex mortuis,

4 *Id est* ad hæreditatem quæ nec perire potest, nec contaminari, nec marcescere, vobis in cœlis seruatam.

5 Qui virtute Dei custodimini per fidem, ad salutem paratam patefieri, tempore vltimo.

6 Qua in re exultatis, tristitia paululum nũc (si opus est) in variis tẽtationibus affecti.

7 Vt exploratio fidei vestræ multo pretiosior *exploratione* auri, quod perit, & tamen per ignem exploratur, comperiatur *vobis esse* laudi & gloriæ & honori, quum patefiet Iesus Christus.

8 Quem quum non videtis, diligitis: quem quum nunc non cernatis, ei tamen credentes, exultatis gaudio ineffabili & glorioso:

9 Reportantes mercedem fidei vestræ, salutem animarum.

10 De qua salute inquisierunt, & *quã* scrutati sunt Prophetæ, qui *venturam* in vos gratiam prædixerunt.

11 Scrutantes in quem aut cuiusmodi temporis articulum prænuntius ille qui in ipsis erat spiritus Christi, declararet *euenturas* Christo perpessiones, & gloriã illas consequuturã.

12 Quibus patefactum est eos non sibi, sed nobis ea administrare, quæ nunc annuntiata sunt vobis per eos, qui vobis prædicarunt Euangelium per emissum è cœlo Spiritum sanctum, in quæ desiderant Angeli introspicere.

13 Quapropter succincti lumbis mentis vestræ, sobrij integrè sperate in eam quæ ad vos defertur gratiam in patefactione Iesu Christi.

14 Vt filij obedientes, qui vos non confor-
tis priſtinis quæ in ignorantia veſtra *vi-*
erunt cupiditatibus:
15 * Sed ſicut is qui vos vocauit ſanctus eſt, *Luc.1.75.*
& quoque ſancti in omni conuerſatione *Leuit. 11.*
ſdamini. *44.& 92*
16 Propterea ſcriptum eſt, * Sancti eſtote: *& 20.7.*
am ego ſanctus ſum. *Deut. 10.*
17 Itaque ſi patrem cognominatis eum qui *17.*
n perſonarum reſpectum iudicat ex cuiuſ- *Rom 2.11*
opere: cum timore verſamini commora- *Gal.1.6.*
nis veſtræ tempore:
18 Vt qui ſciatis vos non caducis *rebus* ar-
nto, vel auro fuiſſe redemptos ex vana ve- *1.Cor. 6.*
conuerſatione, ex patrum traditionibus *20.& 7.*
cepta: *23.*
19 * Sed pretioſo ſanguine, vt pote agni *Heb.9 14*
maculati & incontaminati, *nempe* Chri- *1.Ioh.1.7.*
Apoc.1.7
20 * Præordinati quidem ante iacta mun- *Rom. 16.*
fundamenta, patefacti verò vltimis tem- *25.*
ibus propter vos, *Eph 3.7.*
21 Qui per eum creditis Deo, qui excitauit *Col 2.26.*
a à mortuis, & gloriam ei dedit, vt fides *2.Tim. 1.*
ſpes veſtra in Deo eſſet. *19.*
22 Animabus veſtris purificatis, auſcultan- *Tit. 1. 2.*
veritati per Spiritum * cum charitate fra- *Inf 2 17.*
na ſimulationis experte, ex puro corde a- *Rom. 12.*
alios diligite impenſè. *10.*
23 Renati non ex ſemine mortali, ſed ex *Eph 4. 3.*
mortali, per ſermonem Dei viui & ma- *Eſa 44.6*
nis in æternum. *Eccl. 14.*
24 * Nam omnis caro *eſt* vt gramen, & om- *18.*
gloria hominis vt flos graminis: exaruit *Iac 1.10.*

gramen, & flos eius decidit.

25 Sed verbum Domini manet in æternum, hoc autem est verbum illud quod Evangelizatum est vobis.

CAP II.

1 Fideles verbo Dei renatos hortatur ad deponendam vitam quæ genituræ respondeat: 6 Ac retinebet eorum fides, allegat quid de Christo prædictum fuit. 11 Hortatur deinde vt obedientiam præstent magistratibus. 21 & patienter aduersa ferant Christi exemplo.

Rom.6.4 1 PRoinde * deposita omni malitia & omni
Eph.4.22 ni dolo & simulationibus & inuidentiis
Coloss. 3. & omnibus obtrectationibus,
18. 2 Vt modò nati infantes, lac illud sincerum
Heb.12 1. monis sincerum expetite, vt per illud adolescatis.

3 Si quidem gustatis quòd bonus sit Dominus.

4 Ad quem accedentes, qui est lapis viuus ab hominibus quidem reprobatus: apud Deum verò electus *ac* pretiosus:

5 Ipsi quoque, veluti viui lapides, ædificamini
Apoc 1.8 fiatis domus spiritualis,* sacerdotium sanctum, ad offerendum spirituales hostias, acceptas Deo per Iesum Christum.

6 Quapropter etiam continetur in Scriptura, * Ecce pono in Sion lapidem in imo
Esa. 28. 16. angulo, electum pretiosum: cui qui credit,
Rom. 9. non pudefiet.
33. 7 Vobis igitur est honori qui creditis: in-

origeris verò, * lapis, quem reprobarunt æ- *Psal.* 118.
ficantes, hic factus est caput anguli,& lapis 22.
quem impingitur,& petra offendiculi: *Mat.* 21.
8 *Nempe* iis qui offendunt ad sermonem, 24.
immorigeri, ad quod etiam positi fuerunt. *Actor.* 4.
9 *Vos autem genus electum, regale sa- 12
rdotium, gens sancta, populus quem *sibi* *Esa.* 8.
eus vt proprium vendicat: vt virtutes prædi- 14.
is illius qui vos vocauit è tenebris in ad- *Rom.* 9.
irabilem suam lucem. 33.
10 *Qui quòdam *eratis* non populus, nunc *Exod.* 19.
ii populus Dei: qui non consequuti miseri- 6.
rdiam, nunc estis misericordiã consequuti. *Osee.* 2.
11 Dilecti, precor, vt tanquam aduenæ ac 23.
egrini, abstineatis * à carnis cupiditati- *Rom.* 2.
s, quæ militant aduersus animam: 25.
12 *Et conuersationem vestram habeatis *Rom.* 13.
nestam inter Gentes, vt pro eo quòd lo- 14.
quuntur aduersus vos velut maleficos, * ex *Gal.* 5 17.
nis operibus *quæ* spectarint, glorificent *Infra* 3.
eum die visitationis. 16.
13 Proinde * subiecti estote cuiuis huma- *Mat.* 5.
ræ ordinationi propter Dominum: siue regi, 16.
tanquã superemineat: *Rom.* 13.
14 Siue præsidibus, vt qui per eum mit- 1.
antur tum ad vltionem maleficorum, tum
ad laudem rectè agentium,
15 Quoniam ita est voluntas Dei, vt bene
agendo, os obstruatis amentium hominum
ignorantiæ.
16 Vt liberi, ac non veluti malitiæ ve- *Suprà* 1.
lamen habentes libertatem, sed vt serui Dei. 22.
17 Omnes honorate, * fraternitatem dili- *Rom.* 12.
gite: Deum timete: Regem honorate. 10.

Ephes.6.5 Coloss.3.22. 18 *Famuli, subditi estote cum omni timore dominis, non solùm bonis & æquis, sed etiam prauis.

2.Cor.7.10. 19 *Hoc enim gratum est, si quis propter conscientiam Dei, suffert molestias iniustè afflictas.

20 Quæ enim est laus, si quum peccantes colaphis cæsi, *istud* tolleretis? sed si quum benefacitis, tamen afflicti tolleretis, hoc cedit vobis gratiæ apud Deum.

21 Nam ad hoc etiam vocati estis quoniam & Christus passus est pro nobis, relinquens vobis exemplar, vt insequeremini vestigia ipsius.

Esa.53.9. 1.Iohan.3.6. 22 *Qui peccatum non fecerat, nec inuentus fuerat dolus in ore ipsius:

23 Qui conuitiis affectus, non vicissim conuitiabatur: quum malis afficeretur, non minabatur, sed committebat *causam suam* ei qui iustè iudicat.

Esa.53.5. Mat.8.17. 24 *Qui peccata nostra pertulit in corpore suo super lignum: vt peccatis mortui, iustitiæ viueremus, cuius vibicibus sanati estis.

25 Nam eratis velut oues errantes, sed conuersi nunc estis ad pastorem & curatorem animarum vestrarum.

CAP. III.

1 *Ne mulieres Christiana viros suos licèt Ethnicos contemnant,* 5 *Piarum mulierum exemplum proponit.* 8 *Addit generales præceptiones.* 14 *Vt æquis animis sustineant persequutiones,*

16 *Et intrepidè respondeant de sua fide,* 18 *Id-*
que auspicijs Christi.

1 SImiliter * vxores subiectæ *si t* suis viris, *Colos. 3.*
2 Vt etiam siqui non obediunt Sermoni, 18.
per vxorum conuersationem absque Sermo- *Ephes. 5.*
ne lucrifiant, 22.
2 Vbi spectarint cum reuerentia *coniun-*
ctam castam conuersationem vestram.
3 * Quarum ornatus non sit externus ille *1 Tim. 2.*
in nodis capillorum, & circumposito auro, 9.
vel palliorum amictu.
4 Sed occultus ille cordis homo, situs in
incorruptione lenis ac quieti spiritus, qui est
coram Deo pretiosus.
5 Ita enim olim & sanctæ illæ mulieres
sperantes in Deo, ornabant sese, subiectæ suis
viris,
6 Sicut * Sara obediuit Abrahæ, domi- *Gen. 18. 12*
num eum vocans: cuius factæ estis filiæ, dum
benefacitis, etiam quum non terremini vllo
pauore.
7 Viri similiter, vnà versentur vt scienter
decet, vasi muliebri, vt infirmiori, tribuen-
tes honorem, vtpote quum vnà etiam hæ-
redes *sitis* gratiæ vitæ, ne interrumpantur preces
vestræ.
9 Denique omnes *estote* concordes mu-
no molestiarum sensu affecti, fraterna præ-
dili charitate, ad intimam misericordiam
proni, comes: *Pro. 17. 13.*
9 * Non reddentes malum pro malo, aut *& 10. 22.*
conuitiũ pro conuitio, sed cõtrà benedicẽtes: *Mat. 5.*
vt qui sciatis vos ad hoc vocatos esse vt be- 39.

nedictionis hæreditatem possideatis.

Rom. 12. 17. *1. Thess* 5. 15. 10 Itaque qui vult vitam diligere,& videre dies bonos,coerceat linguam suam à malo,& labia sua ne loquantur dolum.

Ps. 34. 13 10* Declinet à malo,& faciat bonum: quærat pacem,& persequatur eam.

Esa. 1 15. 12 Nam oculi Domini *sunt intenti* in iustos,& aures eius in deprecationem eorum: vultus verò Domini aduersum eos qui faciunt mala.

13 Et quis est qui affligat vos si bonitatis æmulatores fueritis?

Mat. 5. 10. 14* Sed & si *quid* perpetiamini propter iustitiam beati *tamen estis*: Cæterùm *timorem eorum ne timete,neque turbamini,

Esa. 8. 12. *S.* 13. 14. 15 Sed Dominum Deum sanctificate in cordibus vestris. *Estote* autem semper parati ad respondendũ cuilibet petenti rationem eius spei quæ in vobis est, cum lenitate & reuerentia:

16 Conscientiam bonam habentes, vt pro eo quod loquuntur aduersum vos tanquam malefícos, pudefiant qui increpant vestram bonã in Christo conuersationem.

17 Melius enim est vt bene agentes,si ita velit Dei voluntas, malis afficiamini, quàm malè agentes.

Rom 5. 6 *Heb.* 9. 15 *Gen.* 6. 14 *Mat* 24. 38. 18 * Nam & Christus semel pro peccatis passus fuit , iustus pro iniustis , vt nos ad Deũ adduceret mortificatus quidem carne, viuificatus autem Spiritu.

Luc. 17. 20. 19 Per quem etiam spiritibus qui sunt in carcere profectus prædicauit.

20 Olim immorigeris , * quum semel expecta-

peccabat Dei patientia in diebus Noe, quum appararetur arca, in qua paucæ (id est octo) animæ seruatæ sunt in aqua.

21 Cui rei nunc correspondens exemplar baptismi, nos quoque seruat (non quo carnis sordes abiiciuntur, sed stipulatio bonæ conscientiæ apud Deum) per resurrectionem Iesu Christi:

22 Qui est ad dextram Dei profectus in cælum, subiectis ipsi Angelis & potestatibus & virtutibus.

CAP. IIII.

Exemplum Christi profert, 6 nempe ad carnis mortificationem: 8 Charitatem inprimis commendans, 13 Redit inde ad patientiæ doctrinam. 17 Necesse enim esse vt initium correctionis ab Ecclesia fiat.

1 QVum igitur Christus passus sit pro nobis carne, vos quoque eadem cogitatione armamini, *nempe* quòd qui passus est carne, destitit à peccato:

2 Vt non amplius cupiditatibus hominum, sed voluntati Dei, quod reliquum est temporis in carne viuat.

3 *Satis est enim nobis quod anteacto vitæ tempore libidinem Gentium patrauerimus, quum incederemus in lasciuiis, cupiditatibus, insolentiis, comessationibus, compotationibus, & nefariis simulachrorum cultibus. *Eph.4.23*

4 Quamobrem *illi* non concurrentibus vobis ad eandem luxus profusionem, peregrina-

ri sibi videntur, blasphemantes:

5 Qui reddituri sunt rationem ei qui paratus est ad iudicandum viuos & mortuos.

6 Nam idcirco mortuis quoque prædicatum est Euangelium, vt damnarentur quidem secundum homines, *id est* carne, viuerent autem secundum Deum, *id est* Spiritu:

7 Omnium autem finis imminet. Estote igitur sobrij & vigilantes ad orandum:

8 Ante omnia verò charitatem alij in alios
Prou 10. propensam habentes. nam * charitas operiet
12. multitudinem peccatorum.
Rom. 12. 9 * Hospitales estote alij erga alios sine
13. murmurationibus.
Heb. 13. 2 10 Vt * quisque accepit donum, *ita* alius
Rom. 12 in alium illud subministrantes, vt boni dis-
6 pensatores variæ Dei gratiæ.
Psal 2. 11 Si quis loquitur, *loquatur* vt eloquia
14. Dei: si quis ministrat, *ministret* tanquam ex viribus quas suppeditat Deus, vt in omnibus glorificetur Deus per Iesum Christum, cui est gloria & imperium in secula seculorũ. Amen.

12 Charissimi, ne tanquam hospites exploratione illa per ignem quæ fit in vobis ad vestri experimentum, percellimini, vt si peregrinum aliquid vobis accideret.

13 Imò in eo quòd consortes estis afflictionum Christi gaudete: vt & quum patefiet eius gloria, gaudeatis exultantes.

Mat. 5. 14 * Si probris afficimini in nomine Chri-
10. sti beati estis: quoniam & ille gloriæ & ille Dei Spiritus super vos requiescit: *qui* quod ad illos quidem attinet, blasphematur, quod ad vos autem, glorificatur.

15 Sed

15 Sed enim nemo vestrûm malo afficiatur vt homicida, aut fur, aut maleficus, aut alienarum rerum inspector:

16 Sed si vt Christianus, ne pudefiat, imò glorificet Deum hac in parte.

17 Nam tempus *est* quo incipiat iudicium à domo Dei: quòd si primùm *incipit* à nobis, quis erit finis eorum qui non parent Dei Euangelio?

18 * Et si iustus vix seruatur, impius & peccator vbi comparebit? *Prou. 2. 31.*

19 Itaque qui malis afficiuntur voluntate Dei, tanquam fideli conditori commendent animas suas benefaciendo.

CAP. V.

Seniores admonet ne imperium vsurpent in Ecclesiam. 5 *Iuuenibus docilitatem & modestiam commendat,* 8 *Sobrietatem quoque & excubias aduersus hostem truculentum.*

1 PResbyteros qui inter vos sunt, precor ego vnà presbyter, ac testis afflictionum Christi, atque idem gloriæ patefaciendæ consors.

2 Pascite Dei gregem, qui penes vos est, illius inspectioni vacantes non coactè, sed libenter: non turpiter affectantes lucrum, sed prompto animo.

3 Neque vt dominantes cleris, sed vt qui sitis exemplaria gregis,

4 Vt quum apparuerit ille Pastorum Princeps, reportabitis immarcescibilem illam gloriæ coronam.

5 Similiter iuniores subiecti estote senioribus, & omnes vicissim subiicimini. Modestia estote intùs ornati. nam Deus superbis resistit, demissis autem dat gratiam.

Rom 12. 18. 6 * Demittite igitur vos sub potente manu Dei, vt vos tempore attollat:

Iacob. 4. 6. 7 * Omni cura vestra in eum coniecta: nam illi cura est de vobis.

Iac. 4. 10. *Psal* 55. 23. 8 ' Sobrij estote, vigilate. nam aduersarius vester diabolus, tanquam leo rugiens, obambulat, quærens quem deuoret:

Sapien. 12. 13. *Mat.* 6. 25. 9 Cui resistite firmè per fidem: scientes easdem afflictiones à vestra quæ in mundo est fraternitate impleri.

Luc. 12. 22. 10 Cæterùm Deus omnis gratiæ *author*, qui vocauit nos ad æternam suam gloriam in Christo Iesu, pauliſper afflictos, is *inquam* absolutos vos reddat, stabiliat, roboret, fundet.

Luc. 12. 31 11 Ipsi gloria & robur in secula seculorum. Amen.

12 Per Syluanum vobis fidum fratrem (vt existimo) paucis scripsi, adhortans vos, & testificans hanc esse veram gratiam Dei in qua statis.

13 Salutat vos ea quæ est in Babylone vobiscum electa *Ecclesia*, & Marcus filius meus.

Rom 16. 16. 14 * Salutate alij alios charitatis osculo.

1. *Cor.* 19. 20. Pax vobis omnibus qui estis in Christo Iesu. Amen.

2. *Cor.* 13. 12.

Epi-

EPISTOLA CATHOLICA PETRI APOSTOLI II.

CAP. I.

Postquàm Dei bonitatem, 5 & fidei bona commemorauit: 6 sanctitatem vitæ illis commendat. 12 Et quo plus ponderis habeat monitio, 14 se iam morti vicinum indicat: 16 Insuper etiam oculatum testem se esse asserit.

SIMON Petrus seruus & Apostolus Iesu Christi, iis qui çquè pretiosam fidem nobiscum sortiti sunt per iustitiam Dei nostri & seruatoris Iesu Christi:

2 Gratia vobis, & pax multiplicetur per agnitionem Dei, & Iesu Domini nostri.

3 Prout diuinæ vis ipsius omnia nobis donauit quę ad vitam & pietatem *pertinent*, per agnitionem illius qui vocauit nos ad gloriam ac virtutem:

4 Ex eo quòd maxima illa nobis ac pretiosa promissa donauit, vt per hæc efficeremini diuinæ consortes naturę, elapsi ex corruptio-

ne quę eſt in mundo per cupiditatem.

5 Ad hoc ipſum verò *vos* omni prætereà collato ſtudio, adiicite fidei veſtræ virtutem, virtuti verò ſcientiam,

6 Scientiæ verò continentiam, continentiæ verò tolerantiam, tolerantiæ verò pietatem,

7 Pietati verò animum in fratres propenſum, animo verò in fratres propenſo charitatem.

8 Hęc enim ſi vobis adſint & exuberent, nó inertes vos, nec infructuoſos efficient in Domini noſtri Ieſu Chriſti cognitione.

9 Nam cui hæc non adſunt, is cęcus eſt nihil procul cernens: oblitus ſeſe à veteribus peccatis ſuis fuiſſe purgatum.

10 Quapropter, fratres, potiùs ſtudete vocationem & electionem veſtram firmam efficere: hæc enim ſi feceritis nunquam impingetis.

11 Ita enim copioſè ſubminiſtrabitur vobis introitus in æternum regnum Domini noſtri & Seruatoris Ieſu Chriſti.

12 Quapropter non negligam vos de iſtis ſemper commonefacere, quamuis peritos & confirmatos in preſente veritate.

13 Iuſtum enim arbitror, quamdiu ſum in hoc tabernaculo excitare vos per commonefactionem.

14 Quum ſciebam breui futurum, vt depo- Iah 21.17
nam hoc tabernaculum meum; *Sicut Dominus noſter Ieſus Chriſtus declarauit mihi.

15 Sed & ſtudebo ſubinde vt vos poſtea poſt exitum meũ horum mentionem facere.

16 * Non

16 * Non enim arte compositas fabulas 1. Cor. 1.
sequuti, notam vobis fecimus Domini nostri 17. & 2.
Iesu Christi potentiam & aduentum, sed vt Cor. 1. 13.
speculis oculis nostris aspeximus illius maiesta-
tem.

17 Acceperat enim à Deo Patre honorem
& gloriam, voce ad eum delata huiusmodi à
magnifica illa gloria, *Hic est ille Filius meus Mat. 17. 5
dilectus, in quo acquiesco.

18 Et hanc vocem nos audiuimus è cœlo
allatam, quum essemus vnà cum eo in mon-
te sancto.

19 Et habemus firmissimum sermonem
propheticum: cui rectè facitis quòd attenda-
tis, velut lucernæ splendenti in obscuro loco
donec dies illucescat, & lucifer exoria-
tur in cordibus vestris.

20 * Si illud primum noueritis, nullam 2. Tim. 3.
prophetiam Scripturæ esse propriæ explica- 16.
tionis.

21 Non enim libidine hominis allata est
aliquando prophetia, sed acti à Spiritu sancto lo-
cuti sunt sancti Dei homines.

CAP. II.

1 *Exponit cur hæc monuerit supe iùs : nimi-*
rum propter falsos doctores, 3 quorum ne-
fandas artes ac interitum describit. 12 Bru-
tis animalibus, 17 & fontibus sine aqua
eos comparat, 20 quòd homines Deo conse-
cratos, ad pristinam immunditiem retra-
hant.

1 FVerunt autem etiam pseudoprophet
inter populum: vt etiam inter vos er
falsi doctores, qui subintroducent h
reses exitiales, etiam Dominũ qui illos me
catus est abnegantes, accersentes sibi ipsis ve
lox exitium.

2 Et multi sequentur corum exitia, p
quos via veritatis blasphemabitur,

3 Et per auaritiam fictis sermonibus v
negotiabuntur, quibus damnatio iam oli
non otiatur, & quorum exitium non dorm
tat.

Iob. 4. 18. Iud. 6. 4 Nam si Deus Angelis qui peccauera
non pepercit, sed in tartarum detrusos cate
nis caliginis tradidit, damnationi seruatos:

Gen. 7. 2 5 Et prisco mundo non pepercit, sed octa
uum * Noë, iustitię præconem seruauit, dilu
uio in mundum impiorum inducto:

Gen 19 13 6 Et ciuitates Sodomorum ac Gomorr
in cinerem redactas, subuersione damnauit
fecitque vt essent exemplar impiè victuris:

7 Et iustum Lot libidinosa nefariorum cõ
uersatione fatigatum eripuit.

8 (Iustus enim ille cũ habitaret inter eos
in dies animam iustam in quis *illorum* factis,
& videndo & audiendo excruciabat.)

9 Nouit Dominus pios è tentatione eripe
re, iniustos autem in diem iudicij *ipsos* pu
niendos seruare.

15 Maximè verò eos qui carnem sequentes,
in impura cupiditate incedunt, & dominatum despiciunt, *qui*, inquam, *vt sunt* audaces &
sibi placentes, non horrent dignitates conui
cijs incessere.

11 Quum

11 Quum ipsi Angeli qui sunt robore ac
testate maiores, non ferant aduersus eas a-
ad Dominum maledicum iudicium.
12 At isti, veluti animantia rationis exper-
quę naturali impetu feruntur, facta ad eũ
em vt capta intereant, ea vituperantes
ę ignorant, sua ipsorum corruptela interi-
nt,
13 Reportaturi mercedem iniustitię: vt qui
voluntate ducant quotidianas delicias:
es ac maculæ, qui fraudibus suis se oble-
nt, vobiscum epulando,
14 Oculos habentes plenos adulterij, & qui
ccando cessare nesciant, inescantes ani-
s instabiles, cor habentes ad auaritiam
rcitatum, execrandi homines:
15 Qui relicta recta via, aberrarunt, sequuti
em * Balaam *filij* Bosor, qui mercedem ini- *Num* 22.
ntis amauit: 23.
16 Sed redargutionem suæ transgressionis *Iud.* 11.
tinuit, nam subiugis asina muta, humana
ce loquuta, prohibuit prophetę dementiã.
17 * Isti sunt fontes aqua carentes, nebulæ *Iud.* 12.
rbine agitatę: quibus caligo tenebrarum
ternum seruata est
18 Nam prætumidam vanitatem loquen-
eos mescant per carnes cupiditatis lasci-
s, qui verè effugerant eos qui in errore ver-
ntur:
19 * Libertatem eis pollicendo, quum ipsi *Ioh.* 8. 35.
i sint corruptionis, siquidem à quo quis *Rom.* 6.
eratus est, huic etiam in seruitutem est ad- 20.
ctus.
20 * Nam si postquàm inquinamenta mun-

Mat. 12. 45. di per agnitionem Domini & Seruatoris nostri Iesu Christi effugerint, his rursum implicati superentur, facta est vltima eorum conditio deterior priore.

Heb. 6. 5

21 Satius enim fuisset eis non cognouisse viam iustitiæ, quàm cognita *illa* regredi à sancta doctrina ipsis tradita.

22 Sed accidit eis quod vero prouerbio dici solet,* Canis reuersus est ad suum ipsius vomitum, & Sus lota, ad volutabrum cœni.

Prou. 26. 11.

CAP. III.

1 Ostendit non frustrà hæc repeti, 3 Quia sæpè excitandi sint, 4 Ob periculum quod ab illis impendet. 8 Itaque pios monet ne carnis sensu, 12 Diem Domini metiantur. 14 Sed quasi præsentem sibi statuant, 15 In quo doctrina Paulum facit sibi socium & suffragatorem.

1 HAsce iam alteras vobis literas scribo dilecti, quibus sinceram mentem vestram per cõmonefactionem excito

2 Vt memores sitis verborum quæ prædicta sunt à sanctis Prophetis, & doctrinæ illius nostræ qui sumus Apostoli Domini & Seruatoris.

3* Illud primùm scientes, venturos extremis diebus irrisores, suis ipsorum cupiditatibus inceden tes:

2. Tim. 4. 3.

4 Et dicentes, Vbi est pollicitatio aduentus eius, nam ex quo *die* Patres obdormierunt

2. Tim. 2. 3

Iud. 1. 8.

gnia ita permanent ab initio creationis.
5 Illud enim sponte ipsos latet, cœlos iam
lim extitisse per Dei sermonem, & terram
aqua & in aqua consistentem.
6 Quamobrem is qui tum erat mundus, a-
inundatus periit.
7 Qui verò nunc *sunt* cœli ac terra, eodem
mone repositi, seruãtur igni in diem dam-
tionis & exitij impiorum hominum.
8 Vnum autem hoc ne vos lateat, dilecti,* *Ps.* 90. 4.
um diem apud Dominũ *perinde esse* vt mil-
nnos, & mille annos, vt vnum diem.
9 Non tardat Dominus qui promisit, ſ ve
nnulli tarditatem *hanc esse* ducunt, sed pa-
em est erga nos,* nolens vllos perire, sed *Ezech* 18.
nes ad resipiscentiam tendere. 31. & 33. 11.
10 Veniet autem, sicut fur in nocte, dies il- 1. *Tim.* 2.
Domini quo cœli cum stridore prẽteribũt, 4.
menta verò æstuantia soluentur, terráque *Mat.* 24.
quæ in ea sunt opera exurentur. 44.
11 Quũ igitur hæc omnia dissoluenda sint, 1. *Thess.* 5.
les oportet esse vos in sanctis conuersa-
quibus & pietatis officiis: 1.
12 Expectantes & properantes *ad* aduen- *Apoc.* 5. 5.
diei Dei, in quo cœli conflagrantes sol- & 26. 25.
mur, & elementa æstuantia liquescent.
13 * Sed cœlos nouos ac terram nouam se- *Esa.* 65.
dum promissum expectamus, in quibus 17. & 66.
ia inhabitat 22.
14 Quapropter, dilecti, hæc expectantes, stu- *Apoc.* 21.
e, vt immaculati & incontaminati ab eo 1.
riamini cum pace:
15 * Dominique nostri patientiam, salutem
itremini : sicut & charus frater noster *Rõ.* 2. 4.

Paulus pro sibi data sapientia scripsit vobis.

18 Vt qui in omnibus ferè epistolis loquatur de istis: inter quæ sunt nonnulla difficilia intellectu, quæ indocti parúmque stabiles detorquent, vt & reliquas Scripturas, suo ipsorum exitio.

17 Vos igitur dilecti, *istorum* præscij cùm sitis, cauete ne illorum nefariorum errore cum illis abducti, excidatis à propria stabilitate.

18 Sed crescite in gratia & agnitione Domini nostri & Seruatoris Iesu Christi: cui gloria & nũc & ad tempus sempiternum. Amen.

EPISTOLA CATHOLICA IOHANNIS. APOSTOLI I.

CAP. I.

1 *Sermonem illum æternum in quo est Vita, 4 & Lux, 7 annuntiare se testatur, 9 Et propitium fidelibus Deum fore, si gementes sub vitiorum onere, confugere discant ad ipsius misericordiam.*

1 QVOD

QVOD erat à principio, quod audiuimus, quod vidimus oculis nostris, quod spectauimus, & manus nostræ contrectarunt de sermone vitæ:

2 (Nam vita patefacta est, & vidimus & testamur, & annunciamus vobis vitam illam æternam, quæ erat apud Patrem, & patefacta est nobis)

3 Quod, *inquam*, vidimus & audiuimus, id annuntiamus vobis, vt & vos communionem habeatis nobiscum & communio nostra sit cum Patre & cum Filio eius Iesu Christo.

4 Et hæc scribimus vobis: vt gaudium vestrum sit plenum.

5 Hoc est igitur nuntium quod audiuimus ab ipso, & renuntiamus vobis, Deum lucem esse, nec tenebras in eo esse vllas.

6 Si dixerimus nos societatem habere cũ eo & in tenebris incedimus, mentimur, nec veritatem agimus.

7 Quòd si in luce incedimus, sicut ipse est in luce, communionem habemus cum eo inuicem, * & sanguis Iesu Christi Filij eius purgat nos ab omni peccato. *Heb.9. 28. 1. Pet. 1. 19.*

8 Si dixerimus nos peccatum nõ habere, nos ipsos fallimus, & veritas in nobis nõ est. *Apoc.2.5*

9 Si confiteamur peccata nostra, fidelis est & iustus, remittat nobis peccata nostra, & purget nos ab omni iniquitate. *1 Reg 8. 6. 2. Par.6. 36. Pro.20.9*

10 Si dixerimus nos non peccasse, mendacem facimus eum, & sermo eius non est in nobis.

CAP. II.

1 *Proposito Christo mediatore & aduocato, docet in vitæ sanctimonia sitã esse Dei cognitionẽ* 12 *quam cuiusuis ætatis & conditionis hominibus communem facit*, 14 *modò vni Christo adhæreant.* 15 *Tandem vbi ab cõtemptum mundi hortatus est*, 18 *suadet Antichristos fugiendos esse.* 24 *inhærendũ autem agnitæ veritati.*

FIlioli mei, hæc scribo vobis, ne peccetis. Quòd si quis peccarit, aduocatum apud Patrem habemus Iesum Christum iustum.

2 Et ipse est propitiatio pro peccatis nostris: nec pro nostris solùm, sed etiam pro totius mundi *peccatis*.

3 Et per hoc scimus nos eum nosse, si mandata ipsius obseruamus.

4 Qui dicit, noui eum, & mandata eius nó seruat, mendax est, & in eo veritas non est.

5 Qui autem seruat sermonem eius, verè in hoc charitas Dei adimpleta est: per hoc scimus nos in ipso esse.

6 Qui dicit se in eo habitare, debet, sicut ille ambulauit, ita & ipse ambulare.

7 Fratres, non nouum mandatum scribo vobis, sed mandatũ vetus, quod *videlicet* habuistis *iam inde* à principio. Vetus hoc mandatum sermo ille est quem audiuistis *iam inde* à principio.

8 E contrario mandatum nouum scribo vobis, quod verum est in ipso, & in vobis, quia tenebræ prætereunt, & vera illa lux iã lucet.

9 Qui dicit se in luce esse, & fratrem suũ odit, in tenebris est vsque adhuc:

10* Qui

10 *Qui diligit fratrem suum, in luce ma- *Infr. 3.14*
net, & offendiculum in eo non est:
11 Qui autem odit fratrem suum, in tene-
bris est, & in tenebris ambulat: & nescit quò
eat, quia tenebræ oculos ipsius obcæcarunt.
12 Scribo vobis, filioli, quoniam remissa
sunt vobis peccata propter nomen eius.
13 Scribo vobis patres, quoniam nostis eũ
qui à principio est. Scribo vobis, adolescẽtes,
quoniam malum illum vicistis.
14 Scribo vobis pueruli, quoniam nostis pa-
trem: Scripsi vobis, patres, quoniam nostis eũ
qui est a principio. Scripsi vobis, adolescẽtes,
quia fortes estis, & verbum Dei habitat in vo-
bis, & illum Malum vicistis.
15 Ne diligite mundum, neque ea quæ mũ-
do sunt: si quis diligit mundum, non est cha-
ritas Patris in eo.
16 Quoniam quicquid est in mundo, cupi-
ditas carnis, & libido oculorum, & fastus vi-
tæ, non est ex patre, sed mundo est.
17 Porrò mundus præterit, & cupiditas i-
pius: qui verò præstat voluntatem Dei, ma-
net in æternum.
18 Pueruli, vltimum tempus adest: & sicut
audiuistis Antichristum venturum, etiã nunc
antichristi multi cœperunt esse: vnde scimus
vltimum tempus adesse.
19 E nobis egressi sunt, sed non erant ex
nobis. nam si fuissent ex nobis, permansissent
vtique nobiscum, sed *egressi sunt ex nobis* vt pa-
teret non omnes esse ex nobis.
20 At vos vnctionem habetis à Sancto il-
lo *profectam*, & nostis omnia.

21 Nam scripsi vobis *idcirco* quòd veritatem ignoretis: sed quia eam nostis, & nullum mendacium esse ex veritate.

22 Quis est mendax nisi qui negat Iesum esse Christum illum? hic est antichristus. Qui *negat* patrem, & Filium *negat*.

23 Quisquis negat Filium, nec patrẽ habet. Qui confitetur filium, etiam Patrem habet.

24 Quod igitur audiuistis à principio, in vobis maneat. si in vobis manserit quod audiuistis à principio, vos quoque in Filio & Patre manebitis.

25 Hæc autem illa est promissio, quam ipse pollicitus est nobis, *nempe* vita illa æterna.

26 Hæc scripsi vobis de iis qui seducunt vos.

27 Sed vnctio quã vos accepistis ab eo manet in vobis, nec necesse habetis vt quisquã doceat vos: verum sicut eadem vnctio docet vos de omnibus, *quæ* & verax est, & non mendax: & sicut docuit vos, manebitis in eo.

28 Nunc igitur, filioli, manete in eo: vt quum patefactus fuerit, habeamus fiduciam, neque pudefiamus coram eo in ipsius aduentu.

29 Si scitis eum iustum esse, nostis, quicunque exercet iustitiam, ex ipso natum esse.

CAP. III.

1 *Inæstimabilem diuinæ adoptionis honorem commendans, 7 testandam est bonis operibus, vitanouitatem docet. 14 Cuius certum symbolum est charitas. 19 Deinde fiducian, 22 & Dei inuocationem subnectit.*

1 Videte

1 VIdete qualem charitatem dedit nobis Pater, *nempe* vt filij Dei vocemur, propterea mundus non nouit nos, quia non nouit eum.

2 Charissimi, nunc filij Dei sumus: sed nondum patefactũ est quod erimus: scimus autẽ fore vt quum *ipse* patefactus fuerit, similes ei simus: quoniam videbimus eum sicuti est.

3 Et quisquis habet hanc spem in eo *sit am* purificat se, sicut & ille purus est.

4 Et quisquis committit peccatum, etiam Legem transgreditur. nam peccatum est Legis transgressio.

5 Et scitis illum patefactum esse* vt peccata nostra tolleret, & peccatum in eo non esse. *Es.* 53. 6. *& 9. 11.*

6 Quisquis in eo manet, non peccat: quisquis peccat, non vidit eum, neque nouit eum. *1. Pet. 2. 22. 24.*

7 Filioli, nemo vos seducat, qui exercet iustitiam, iustus est, sicut ille iustus est.

8* Qui committit peccatum, ex diabolo est: quoniam à principio diabolus peccat. Ad hoc patefactus est Filius Dei, vt dissoluat opera diaboli. *Ioh. 8. 14*

9 Quisquis natus est ex Deo, peccatũ non committit: quoniã semen ipsius in eo manet: nec potest peccare, eo quòd ex Deo natus est.

10 Per hoc manifesti sunt filij Dei, & filij diaboli, quisquis non exercet iustitiam non est ex Deo, & qui non diligit fratrem suum.

11* Quoniam hæc est denuntiatio quã audistis à principio, vt diligamus alij alios.

12 Non sicut Cain, *qui* ex illo malo erat, & occidit fratrem suum. Cuius autem rei gratia occidit eum? quia opera eius mala erant, *Ioh 13. 34 & 15. 21. Gen. 4. 8.*

fratris autem eius iusta.

13 Ne miramini, fratres mei, si odit vos mundus.

14 Nos scimus nos translatos esse ex morte ad vitam, quia diligimus fratres: Qui non diligit fratrem manet in morte.

Suprà 2. 19. 15 * Quisquis odit fratrem suum, homicida est: & nostis nullum homicidam habere vitam æternam in se manentem.

Leui. 19. 17. 16 * Per hoc nouimus charitatẽ Dei, quòd *Ioh. 15. 13.* ille animam suã pro nobis posuit. nos igitur *Eph. 5. 2.* debemus pro fratribus animas ponere.

Luc. 2. 11. 17 * Qui verò habuerit mundanas facultates, & viderit fratrem suum egentem, & cluserit viscera sua coram eo, quomodo charitas Dei manet in eo?

18 Filioli mei, ne diligamus verbo neque lingua *sed* ùm, sed opere & veritate.

19 Et per hoc cognoscimus nos ex veritate esse, & coram ipso secura reddemus corda nostra.

20 Nam si nos condemnet cor nostrum, potentior est Deus corde nostro, & nouit omnia.

21 Charissimi, si cor nostrum nos non cõ-*Mat. 21. 22.* demnet, fiduciam habemus apud Deum.

22 * Et quicquid petierimus, accipimus ab *Ioh 15 7. & 16. 23* eo: quoniam præcepta eius custodimus, & ea quæ ipsi placent facimus.

Infr. 5. 24 23 * Hoc est igitur eius mandatum, vt credamus nomini filij eius Iesu Christi, & diligamus alij alios, sicut mandauit nobis.

Ioh. 13. 24 & 15. 12. 24 * Nam qui obseruat eius mandata, in eo habitat, & ipse in eo: & per hoc nouimus eũ habi-

habitare in nobis, nempe ex ſpiritu quem nobis dedit.

CAP. IIII.

1. Vbi quædam inſeruit de probandis ſpiritibus, 4 quia alij ex mundo. 5 alij ex Deo loquuntur, 7 ad Charitatem redit, 11 19 & Dei exemplo ad fraternum amorem hortatur.

1 Dilecti, ne cuiuis ſpiritui credite: ſed probate ſpiritus an ex Deo ſint: nam multi pſeudoprophetæ venerunt in mundum.

2 Ex hoc cognoſcite Dei Spiritum: quicunque ſpiritus profitetur Ieſum Chriſtum in carnem veniſſe, ex Deo eſt.

3 Atquicunque ſpiritus non profitetur Ieſum Chriſtum in carnem veniſſe, ex Deo nō eſt: ſed hic eſt ille *ſpiritus* Antichriſti, de quo audiſtis eum venturum fuiſſe, & *qui* iam nūc in mundo eſt.

4 Vos ex Deo eſtis, filioli, & viciſtis eos, quoniam potentior eſt qui eſt in vobis quàm qui in mundo eſt.

5 Ipſi è mundo ſunt, ideo mundana loquūtur, & mundus eos audit.

6 * Nos ex Deo ſumus: qui nouit Deum, audit nos: qui non eſt ex Deo, non audit nos: in hoc cognoſcimus ſpiritum veritatis & ſpiritum erroris. *ob.8.47*

7 Dilecti, diligamus alij alios: nā charitas ex Deo eſt: quiſquis diligit, ex Deo natus eſt, & nouit Deum.

8 Qui non diligit, non nouit Deum: nam

Deus est charitas.

Ioh. 3 16. 9 * Per hoc patefacta est charitas Dei in nos, quòd Filium illum suum vnigenitum misit Deus in mundum, vt viuamus per eum.

10 In hoc est charitas, non quòd nos dilexerimus Deũ, sed quòd ipse dilexerit nos, & miserit Filium suum vt esset propitiatio pro peccatis nostris.

11 Dilecti, si Deus nos ita dilexit, debemus & nos alij alios diligere.

Ioh. 1 12. 12 * Deum nemo spectauit vnquam si diligamus alij alios, Deus in nobis habitat, &
1. Tim. 6. charitas eius adimpleta est in nobis.
16.

13 Per hoc cognoscimus nos in eo habitare, & ipsum in nobis, quòd de scripto suo dedit nobis.

14 Nos verò spectauimus & testamur Patrem misisse Filium qui esset Seruator mũdi.

15 Quisquis professus fuerit Iesum esse filium Dei, Deus in eo habitat, & ipse in Deo.

16 Et nos cognouimus & credidimus charitatem quam habet Deus in nobis. Deus charitas est: & qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo.

17 Per hoc adimpletur charitas in nobis, vt fiduciam habeamus in die iudicij, quòd qualis ille est, *tales* & nos sumus in hoc mundo.

18 Metus non est in charitate: adimplera charitas foras eiicit metum: quoniam metus cruciatum habet, qui autem metuit, non est perfectus in charitate.

19 Nos diligimus eum quoniam ipse prior dilexit nos.

20 Si quis dilexerit, Diligo Deũ, & fratrem suum

...im oderit mendax est: qui enim non dili-
...t fratrem suum quem vidit, Deum quem
...n vidit, quomodo potest diligere?
...t Et hoc mandatum habemus ab eo, * vt Mat. 22. 30.
...i diligit Deum, diligat & fratrem suum.

CAP. V.

Ostendit fraternum amorem & fidem esse res cõiunctas. 10 Nullam autem haberi posse fidem Deo nisi credendo in Christum. 14 Hinc certa est inuocatio: 16 vt pro fratribus etiam valeant preces nostræ.

QVisquis credit Iesum esse Christum il-
...lum, ex Deo natus est: & quisquis di-
...t genitorem, diliget etiam eum qui ex eo
...atus est.
...Per hoc cognoscimus nos diligere filios
...i, quum Deum diligimus, & mandata eius
...mus,
...Hæc est enim charitas Dei, vt mandata
...seruemus: & mãdata eius grauia nõ sunt.
...Quoniam quicquid natum est ex Deo,
...cit mundum: & hæc est victoria quæ vicit
...ndum, *nempe* fides nostra.
...Quis est qui * vincit mundum, nisi qui 1. Cor. 15. 57.
...dit Iesum esse Filium Dei?
...Hic ille est qui venit per aquam & san-
...inem, *nempe* Iesus Christus: non per aquam
...m, sed per aquam & sanguinẽ: & spiritus
...t qui testificatur Spiritum veritatem esse:
...Nam tres sunt qui testificantur in cœlo,
...er, Sermo, & spiritus sanctus: hi tres vnum
...t.

Ioh. 3.16. 8 * Et tres sunt qui testificantur in terra Spiritus, & aqua, & sanguis: & hi tres in unum consentiunt.

9 Si testimonium hominum accipimus, testimoniũ Dei maius est: nam hoc est testimoniũ Dei, quod testificatus est de filio suo.

10 Qui credit in Filium Dei, habet testimonium in seipso: qui non credit Deo, mendacem eum fecit, quia non credidit testimonio quod testificatus est Deus de Filio suo.

11 Est autem hoc testimonium, *nempe* quod vitam æternam dedit nobis Deus: & hæc vita in Filio eius est.

12 Qui habet Filium, habet vitam: qui non habet Filium Dei, vitam non habet.

13 Hæc scripsi vos vitam æternam habere & vt credatis in nomen Filij Dei.

14 Et hæc est fiducia quam apud Deum habemus, * ipsum si quid petierimus secundum voluntatem eius, nos audire.

Sup. 3.22.

15 Quod si scimus eum audire nos, quicquid petierimus, scimus nos habere petitiones quas ab eo petiimus.

16 Si quis viderit fratrem suum peccare peccato *quod* non *est* ad mortem, petet, & dabit ei vitam, peccantibus *dico* non ad mortem. Est peccatũ ad mortẽ: non pro illo dico vt roget

Mat. 12. 31. 17 * Omnis iniustitia peccatum est: & est peccatum *quod* non *est* ad mortem.

Mar. 3. 29. 18 Scimus quòd quisquis natus est ex Deo non peccat: sed qui genitus est ex Deo, cõseruat seipsum, & Malus ille non tangit eum.

19 Scimus nos ex Deo esse, & mundum totum in malo iacere.

20 Sed

Sed scimus Filium Dei venisse,& * de- *Luc. 24.*
nobis mentem vt cognoscamus illum 45.
verax est: & sumus in verace illo, *id est* in
eius Iesu Christo, hic est verus Deus, &
æterna.

Filioli, cauete vobis ab idolis.

EPISTOLA IOHANNIS. II.

Scribitur hæc Epistola eximiæ ac præstanti dilectæ Fœminæ, 4 quæ filios in Dei timore reeducatos habeat. 6 hinc erat vt in charitate Christiana perseueret, 7 ne in Antichristos incidat: 10 quin potius eos omnino vitet.

SENIOR electæ dominæ, & liberis eius, quos ego verè diligo, nec ego solus, sed & omnes qui norunt veritatem.

2 Propter veritatem quę permanet in nobis,& nobiscum erit in æternum,

3 Sit vobiscum gratia, misericordia, pax à Deo Patre, & à Domino Iesu Christo Filio Patris cum veritate & charitate.

4 Gauisus sum valdè quod inuenerim ex filiis tuis qui integrè incedant, sicut man-

datum acceperimus à Patre.

5 Et nunc rogo te, domina, non vt mandatum nouum scribens tibi, sed quod habuimus à principio, vt diligamus alij alios,

Ioh 15.12. 6 Hæc autem est charitas, vt incedamus secundum mandata ipsius. Hoc est mandatum illud sicut audistis à principio, vt in eo ambuletis.

7 Nam multi impostores ingressi sunt in mundum, qui non confitentur Iesum Christum venisse in carne. Hic ille est impostor & Antichristus.

8 Attendite vosipsos, ne perdamus quæ operati sumus: sed vt mercedem plenam recipiamus.

9 Quisquis transgreditur, nec manet in doctrina Christi, Deum non habet: qui manet in doctrina Christi, hic & Patrem & Filium habet.

10 Si quis venit ad vos, & hanc doctrinam

Rom. 16. 17. adfert, * ne recipite eum domum, nec Aue ei dicite:

11 Qui enim dicit ei Aue, communicat operibus eius malis.

12 Quum multa haberem vobis scribendum, nolui per chartam & atramentum: sed spero *me* venturum ad vos, & præsenter præsentibus loquuturum, vt gaudium nostrum sit completum

13 Salutant te filij sororis tuæ electæ. Amen

EPI

EPISTOLA IOHANNIS TERTIA.

Hospitalitatem Gaij laudat, 9 & Diotrophis arrogantiam accusans, 10 Gaium monet vt benefaciendo perseueret. 12 Postremò Demetrium commendat.

SENIOR Gaio dilecto, quem ego verè diligo.

2 Dilecte, in primis opto vt prosperè agas & valeas, sicut prosperè agit anima tua.

Gauisus sum enim valde quum venissfratres, & testimonio suo commendasintegritatem tuam, prout tu integrè amas.

Maius istis gaudium nō habeo, quum vicerta audio filios meos integrè ambulare.

Dilecte, fideliter agis quicquid facis fratres & erga peregrinos.

Qui testimonio suo commendarunt tatem tuam in conspectu Ecclesiæ: quos bene facies si prosequutus fueris vt Deo dignum est.

Nam pro nomine eius profecti sunt nihil accipientes à Gentibus.

Nos ergò debemus recipere huiusmodi, vt administri simus veritati.

9 Scripſi Eccleſiæ: ſed qui primatum inter eos ambit Diotrephes, non recipit nos.

10 Propterea, ſi venero, ſuggeram ipſius facinora quæ facit, verbis improbis garriens in nos: quique etiam his non contentus, neque ipſe recipit fratres, & qui volunt recipere prohibet, & ex Eccleſia eiicit.

11 Dilecte, ne imitare quod malum eſt, ſed quod bonũ eſt. qui benefacit, ex Deo eſt: qui autem malefacit non vidit Deum.

12 Demetrio teſtimonium redditum eſt ab omnibus, & ab ipſa veritate: ſed & nos teſtimonium perhibemus, & noſtis teſtimonium noſtrum verum eſſe.

13 Multa poſſem ſcribere, ſed nolo per atramentum & calamum tibi ſcribere.

14 Spero autem fore, vt ſtatim te videam, & vt coram loquamur.

15 Pax tibi. Salutant te amici. Saluta amicos nominatim.

EPI

EPISTOLA CATHOLICA IVDÆ APOSTOLI.

Admonet pios vt sibi caueant ab eo hominum genere 4 qui ex Christi gratia lasciuiendi praetextum capiant, 5 ques non impunè laturos eius gratiæ contemptum 67 tribus exemplis demonstrat. 14 & Vaticinium Enoch profert. 20 Modum denique piis ostendit, quo omnes eorum machinas disiicere queant.

IVDAS Iesu Christi seruus, frater autem Iacobi, vocatis à Deo Patre, sanctificatis, & Iesu Christo seruatis,

2 Misericordia vobis & pax & charitas multiplicetur.

3 Dilecti, quum omne studium adhibeam, scribam ad vos de communi salute, necessehabui vobis scribere ad vos hortandos vt decertetis pro fide quæ semel tradita est sanctis.

4 Nam subrepserunt quidã homines, prius multo olim descripti ad hanc damnationẽ, impij Dei nostri gratiam transferunt ad lasciuiam, & solum illum herum Deum ac Do-

minum nostrum Iesum Christum negant.

5 Volo autem vos *ipsorum* commonefacere, vt qui semel hoc sciatis, Dominum, quum
Num. 14. 37. populum ex Ægypto liberasset, rursus * eos qui non credebant perdidisse:

2. *Pet.* 2. 4. 6 * Et Angelos qui non seruata sua origine reliquerunt suum domicilium, iudicium magni illius diei vinculis æternis sub caligine reseruasse.

Gen. 19. 24. 7 * Sicut Sodoma & Gomorrha, & his finitimæ ciuitates, simili modo atque illæ scortatæ, & carnem alienam sectatæ, propositæ sunt exemplo, ignis æterni pœnam sustinentes.

8 Similiter tamen & isti sopiti, carnem quidem polluunt: dominatum verò reiiciunt, dignitates conuitiis incessunt.

9 At Michaël Archangelus, quum aduersus diabolum certans, disceptaret de corpore Mosis, non ausus est illi impingere notam maledicti, sed dixit, Increpet te Dominus.

10 At isti, quæcunque non nouerunt, conuitiis incessunt: quæcunque verò naturaliter vt animantia rationis expertia, sciunt, in iis sese corrumpunt.

Gen. 4. 8. *Num.* 22. 21. 2. *Pet.* 2. 15. 11 Væ ipsis: nam viam * Cain ingressi sunt, & deceptione mercedis, qua deceptus fuit Balaam, effusi sunt, & * contradictione Core perierunt.

Num. 16. 1. 1. *Pet.* 2. 17. 12 Hi sunt in agapis vestris maculæ, instar, dum vobiscum conuiuantur, absque vllius metu seipsos pascentes, * nubes aquæ carentes, ventus circumactæ: arbores emarcidæ, infrugiferæ, bis emortuæ, eradicatæ.

13 Vndæ maris efferatæ, despumantes suas ipsorum

orum dedecora: ſtellæ erraticæ, quibus
ligo tenebrarum in æternum ſeruata eſt.
14 Prophetauit autem etiam de iſtis ſe-
nus ab Adam, Enoch, dicens, Ecce venit
ominus cum ſanctis millibus ſuis,
15 Vt ferat iudicium aduerſus omnes, &
ddarguat quicunque ex ipſis ſunt impij, de
ctis omnibus quæ impiè patrarint, déque
mnibus duris, quæ loquuti fuerint aduerſus
um peccatores impij.
16 Hi ſunt murmuratores, queruli, in cu-
itatibus ſuis incedentes: & * quorum os *Pſal. 17.*
itur prætumida, admirantes perſonas v- 10.
tis gratia.
17 Vos autem dilecti, memores eſtote ver-
um quæ prædicta fuerunt ab Apoſtolis
mini noſtri Ieſu Chriſti:
18 Quòd *videlicet* dixerunt vobis, * in ex- 2 *Pet* 3.3.
emo tempore futuros irriſores, qui in im- 2. *Tim.*3.
is ſuis cupiditatibus incederent. 1.
19 Hi ſunt qui ſeipſos ſegregant, anima 1.*Tim.*4.
Spiritum non habentes. 1.
20 Vos autem dilecti, ſanctiſſimæ veſtræ
dei ſuperſtruentes voſipſos, per Spiritum
anctum orantes.
21 Alij alios in charitate Dei conſeruate,
pectantes miſericordiam Domini noſtri
eſu Chriſti in vitam æternam.
22 Et alios quidem habito delectu com-
miſeramini:
23 Alios verò terrore ſeruate, ex flamma
apientes, odio habentes vel eam tunicam
quæ à carnis contactu ſit maculata.
24 Cæterùm ei qui poteſt vos ſeruare à

peccato immunes, & statuere in conspectu gloriæ suæ inculpatos cum exultatione:

14 *Id est* soli sapienti Deo, seruatori nostro, gloria & magnificentia & robur & potestas, & nunc & in omnia secula. Amen.

S. IOANNIS APOCALYPSIS.

CAP. I.

1 *Indicat doctrinæ genus quod hic tractatur,*
8 *nempe illius qui est principium & finis:*
12 *Deinde septem candelabrorum & stellarum*
20 *mysterium explicat.*

1 APOCALYPSIS Iesu Christi, quam dedit ipsi Deus, vt indicaret seruis suis quæ oporteat fieri cito, *is* verò missâ per Angelum suum, seruo suo Iohanni significauit:

2 Qui testificatus est sermonem Dei, & testimonium Iesu Christi, & quæcunque vidit.

3 Beatus qui legit, & *beati* qui audiunt verba Prophetiæ huius: & obseruant ea quæ in ea scripta sunt: tempus enim prope est.

Exod.3. 14. *psal.89.3* 1. *Cor.15.* 21.

4 Iohannes septem Ecclesijs quæ sunt in Asia: Gratia *sit* vobis & pax * à Qui est, & Qui erat, & qui venturus est: & a septem spiritibus qui in conspectu throni eius sunt:

5 Et à

5 Et à Iesu Christo,* *qui est* fidus ille testis, *Coloss. 1.*
primogenit⁹ ille ex mortuis, ac princeps re- *18.*
gum terræ: qui dilexit nos, & lauit nos à pec- *Heb. 9. 14*
catis nostris* per sanguinem suum. *1. Ioh. 1. 9.*

6 Et fecit nos* reges & sacerdotes Deo & *1. Pet. 2. 5.*
Patri suo, ei *inquam*, gloria & robur in secula *Esa. 3 15.*
seculorum Amen. *Mat. 24.*

7 * Ecce, venit cum nubibus, & videbit *10.*
eum omnis oculus, etiam qui eum transfixe- *Iudic. 1. 4*
runt: & plãgent coram eo omnes tribus terræ
etiam, Amen.

8 *Ego sum* A & O, *id est*, Principium & finis: *Infr. 21. 9*
dicit Dominus, *id est* Qui est, & qui erat, & Qui *13.*
venturus est, ille *inquam*, omnipotens.

9 Ego Iohannes, *qui* & frater vester *sum*, &
socius in afflictione & regno & tolerantia
Christi *Iesu*; eram in insula quæ vocatur Pat-
mos, propter sermonem Dei & testimonium
Iesu, Christi.

10 Fui *autem* Spiritu correptus die Domi-
nico, & audiui à tergo vocem magnam tan-
quam tubæ.

11 Dicentis, Ego sum A & O, primus ille &
vltimus, &, Quod vides, scribe in libro, & mit
te septem Ecclesijs quæ sunt in Asia, Ephesi, &
Smyrnæ, & Pergami, & Thyatiræ, & Sardibus,
& Philadelphiæ & Laodiceæ.

12 Conuersus sum igitur vt viderem vocẽ
quæ loquuta erat mecum. Conuersus autem
vidi septem candelabra aurea.

13 Et in medio septem candelabrorum
aureorum *quendam* similem filio hominis in-
dutum talari *veste*, & præcinctum ad mamil-
las zona aurea.

14 Caput autem eius & capilli *erant* candidi vt lana alba, tanquam nix,& oculi eius vt flamma ignis.

15 Pedes autem eius similes chalcolibano, veluti in fornace ardentes: & vox illius tanquam vox aquarum multarum.

16 Habebat autem in dextra sua stellas septem:& ex ore eius anceps gladius prodibat:& facies eius qualis sol in suo vigore lucet.

17 Quum autem vidissem eum, cecidi ad pedes eius vélati mortuus:tum imposuit mihi
Esa.41.4 dextram suã, dicẽs mihi,Ne metue,* ego sum
& 44.6 primus & vltimus.

18 Et qui viuo,sed fui mortuus,& ecce viuo in secula seculorum,Amen. & habeo claues inferorum & mortis.

19 Scribe quæ vidisti,& quæ sunt,& quæ post hæc sunt futura.

20 Mysterium septem stellarum,quas vidisti in dextra mea,& septem cãdelabra aurea: Septem stellæ Angeli sunt septem Ecclesiarũ: & candelabra septem quæ vidisti,septem Ecclesiæ sunt.

CAP. II.

1 Iubetur Iohãnes scribere quæ Dominus necessaria nouerat Ecclesijs,2 Ephesiorum,8 Smyrnẽsium,12 Pergamenorũ,18 Thyatirensium,25 Vt quæ ab Apostolis acceperunt,teneant.

1 ANgelo Ephesinæ Ecclesiæ scribe, Hæc dicit qui tenet septem stellas in dextra sua,qui ambulat inter septẽ candelabra aurea.

2 Noui

2 Noui opera tua, & laborem, & tolerantiam tuam, & quòd non possis ferre malos: & exploraris eos qui se dicunt Apostolos esse, & non sunt, & comperisti eos *esse* mendaces.

3 Et onere pressus fuisti, & sustines, & propter nomen meum laborasti, & non es defatigatus.

4 Sed habeo *aliquid* aduersum te, quòd charitatem tuam primam omiseris.

5 Memor esto itaq; vnde excideris, & resipisce, & priora opera facito: sin minus, veniam aduersum te citò, & mouebo candelabrum tuum è loco suo, nisi respueris.

6 Sed hoc habes, quòd odisti facta Nicolaitarum, quæ & ego odi.

7 Qui habet aurem, audiat quid Spiritus dicat Ecclesiis, victori dabo edere ex arbore vitæ, quæ est in medio Paradisi Dei.

8 Angelo verò Smyrnæorum Ecclesiæ scribe, Hæc dicit primus ille & vltimus, qui fuit mortuus, & viuit

9 Noui opera tua, & afflictionem & paupertatem (sed diues es) & blasphemiam eorũ qui se dicunt Iudæos esse, & non sunt, sed synagoga Satanæ.

10 Nihil eorũ metue quæ passurus es: ecce, futurũ est, vt mittat diabolus aliquos ex vobis in carcerem, vt exploremini: & habebitis afflictionem dierum decem. Esto fidelis vsque ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ.

11 Qui habet aurem, audiat quid Spiritus dicat Ecclesijs, Victor non lædetur à morte iecunda.

12 Angelo verò Pergamenſis Eccleſiæ, ſcribe, Hæc dicit qui habet rhomphæam illam vtrinque acutam:

13 Noui opera tua, & vbi habites, *nempe* vbi thronus eſt Satanæ: & *quòd* teneas nomen meum, neque negaſti fidem meam, etiam in diebus quibus Antipas Martyr ille meus fidelis trucidatus eſt apud vos, vbi Satanas habitat.

14 Sed habeo aduerſum te pauca, quòd habeas iſtic qui teneant doctrinam *Balaam, qui docebat Balac obiicere offendiculum coram filiis Iſrael, vt ederent ex iis quæ ſimulachris immolantur, & ſcortarentur. *Num.* 24. 24. & 25. 1.

15 Ita habes etiam tu qui teneant doctrinam Nicolaitarum: quod odi,

16 Reſipiſce: ſin minus, veniam aduerſum te citò, & pugnabo cum illis gladio oris mei.

17 Qui habet aurem, audiat quid Spiritus dicat Eccleſiis, Victori dabo edere ex Manna illo abſcondito, & dabo illi calculum album, & in calculo nomen nouum ſcriptum, quod nemo nouit, niſi qui accipit.

18 Angelo verò Thyatirenſis Eccleſiæ ſcribe, Hæc dicit Filius Dei qui habet oculos tanquam flammam ignis, & cuius pedes ſunt ſimiles chalcolibano:

19 Noui opera tua & charitatem, & ſubminiſtrationem, & fidem, & tolerantiam tuam, & opera tua, & vltima plura prioribus.

20 Sed habeo aduerſus te pauca, quòd permittis mulierem Iezabel, quæ ſe dicit prophetiſſam, docere & ſeducere ſeruos meos, vt ſcor-

scortentur, & edant ex iis quæ simulachris immolantur.

21 Et dedi illi tempus vt resipisceret à scortatione sua: & non resipuit.

22 Ecce, ego abiiciam eam in lectum: & eos qui adulterium committunt cum ea, in afflictionem maximam, nisi resipuerint ab operibus suis.

23 Et filios eius interficiam morte: sciéntque omnes Ecclesiæ me esse *scrutatorem renum & cordium; & dabo vnicuique vestrûm secundum opera sua. 1 Sam. 6. 7. Psal. 7.

24 Vobis autem dico & reliquis Thyatirensibus, quicunque non tenetis doctrinam hanc, & qui nõ approbastis profunditates Satanæ, vt aiunt: non imponã vobis aliud onus. 10 Ier. 11. 20 & 17. 10.

25 Tamen id quod habetis, tenete quousque veniam.

26 Nam si quis vicerit & obseruauerit ad finem vsque opera mea, dabo ei potestatem in Gentes:

27 *Et reget eas virga ferrea: & tanquam vasa fictilia conterentur, sicut & ego accepi à Patre meo. Psal. 2. 9

28 Et dabo ei stellam matutinam.

29 Qui habet aurem, audiat quid Spiritus dicat Ecclesiis.

CAP. III.

1 *Sequitur Epistola quinta ad pastores Ecclesiæ Sardinensium.* 6 *Philadelphensium,* 14 *& Laodicensium,* 16 *ne tepidi sint,* 20 *sed gloriæ Dei promouendæ operam dent.*

1 ANgelo autem Ecclesiæ quæ est Sardibus scribe, Hæc dicit qui habet septẽ

ſpiritus Dei, & ſeptem ſtellas, Noui opera tua, *nempe* quòd dicaris viuere, ſed mortuus ſis.

2 Eſto vigilans, & confirma reliqua moribunda, non enim inueni opera tua plena coram Deo.

3 Memento igitur quæ acceperis & audieris: obſerua igitur *illa* & reſipiſce. Quod ſi non vigilaueris, veniam ad te * tanquam fur, neque intelliges, qua hora veniam ad te.

Infrà 16. 15. 1. *Theſſ.* 5. 2. 2. *Pet.* 3. 10.

4 Habes *tamen* aliquot capita etiam Sardibus quæ non inquinarunt veſtimenta ſua: ideóque incedunt mecum albati: digni enim ſunt.

Infrà 20. & 21. 27. *Phil.* 4. 4

5 Qui vicerit amicietur veſtimentis albis neque vnquam delebo nomen eius ex libro vitæ, ſed profitebor nomen eius coram Patre meo, & coram Angelis eius.

6 Qui habet aurem, audiat quid Spiritus dicat Eccleſiis.

7 Angelo verò Philadelphienſis Eccleſiæ ſcribe, Hæc dicit Sanctus & verax ille, qui habet clauem Dauid: qui aperit, & nemo claudit: & claudit, & nemo aperit.

8 Noui opera tua: ecce, propoſui tibi oſtium apertum, nec quiſquam poteſt claudere illud quia nonnullam habes virtutem & obſeruaſti ſermonem meum, neque abnegaſti nomen meum.

9 Ecce præbebo eos qui ſunt ex ſynagoga Satanæ, *id eſt* eorum qui dicunt ſe Iudæos eſſe, nec ſunt, ſed mentiuntur, ecce, *inquam*, faciam vt ipſi veniant & adorent ante pedes tuos, & ſciant quòd ego dilexi te.

10 Quoniã obſeruaſti ſermonem tolerantiæ meæ:

tiæ meæ; ego quoque te liberabo ex tempore tentationis, quod venturum est in orbem vniuersum, ad explorandos incolas terræ.

11 Ecce venio citò, tene quod habes, vt nemo accipiat coronam tuam.

12 Si quis vicerit, faciam vt sit columna in templo Dei mei, nec foràs egredietur amplius, & inscribam ei nomen Dei mei, & nomen ciuitatis Dei mei, *id est* nouæ Hierusalem: quæ descendit è cœlo à Deo meo, & nomen meum nouum.

13 Qui habet aurem, audiat quid Spiritus dicat Ecclesiis.

14 Angelo verò Laodicensium Ecclesiæ scribe, Hæc dicit Amen, testis ille fidelis & verax, principium opificij Dei:

15 Noui opera tua, *nempe* te, neque frigidum esse, neque feruidum: vtinam frigidus esses aut feruidus.

16 Itaque quoniam tepidus es, nec frigidus nec feruidus, futurum est vt te euomam ex ore meo.

17 Nam dicis, Diues sum, & ditatus sum, & nullius egeo. Neque nosti te esse ærumnosum, & miserabilem, & pauperem, & cæcum & nudum.

18 Consulo tibi vt emas à me aurum igni exploratum vt diues fias: & vestimenta alba, vt induaris, nec appareat dedecus nuditatis tuæ, & collyrio inungas oculos tuos, vt videas.

19 Ego quoscunque amo, arguo & castigo, Ferue igitur & resipisce. *Pro. 3.12. Heb. 12.6.*

20 Ecce, sto ad ostium, & pulso: si quis au-

dierit vocem meam,& aperuerit ostium, ingrediar ad eum, & cœnabo cum eo, & ipse mecum.

21 Si quis vicerit, tribuam vt sedeat mecum in throno meo, vt & ego vici, & sedeo cum Patre meo in throno eius.

22 Qui habet aurem, audiat quid Spiritus dicat Ecclesiis.

CAP. IIII.

1 Alia narratur visio, 3 Diuina maiestatis gloriam continens, 8 quæ à quatuor animalibus 10 & viginti quatuor Senioribus celebratur.

1 POstea aspexi, & ecce, ostium *erat* apertum in cœlo, & vox prima quam audiueram tanquam tubæ loquentis mecum, dicebat, Ascende huc,& ostendam tibi quæ oportebat fieri posthac.

2 Statim igitur fui correptus à Spiritu: & ecce, thronus positus erat in cœlo: & *quidam* throno insidebat.

3 Is autem qui sedebat, à spectu similis erat lapidi iaspidi & sardio: & in circuitu throni erat iris aspectu similis smaragdo.

4 Et in circuitu sedis, sedilia viginti quatuor: & super sedilia vidi viginti quatuor Seniores sedentes, amictos vestibus albis:& habentes impositas capitibus suis coronas aureas.

5 Prodibant autem è throno fulgura & tonitrua & voces & septem lampades igneæ ardentes ante thronum, quæ sunt septem spiritus Dei.

6 Erat etiam ante thronum mare vitreum simile chrystallo: & inter thronum & quæ thronum ambiebant, quatuor animalia plena

ra oculis antè & retrò.

7 Animal autem primum erat simile leoni, & secundum animal simile vitulo, & tertium animal habens faciem sicut homo, & quartum animal simile aquilæ volanti

8 Et quatuor animalia singula per se habebant alas senas in circuitu, & intus plena erant oculis, die ac nocte sine intermissione dicentia, Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus ille omnipotens, Qui erat, Qui est, & qui venturus est.

9 Et quum tribuebant illa animalia gloriam & honorem & gratiarum actionem ei qui throno insidebat, illi, *inquam*, viuenti in sæcula sæculorum,

10 Procidebant viginti quatuor illi Seniores ante illum insidentem throno, & adorabant illum viuentem, in sæcula sæculorum, & abiiciebant coronas suas ante thronum, dicentes,

11 * Dignus es, Domine, qui accipias gloriam & honorem & virtutem: quia tu creasti omnia, & propter voluntatem tuam sunt.

CAP. V.

Librum septem sigillis obsignatum, 3 quem nemo aperire poterat, 6 Agnus ille Dei. 9 dignus qui ipsum aperiat, 12 omnium cœlestium voce decantatur.

DEinde vidi ad dextram eius qui insidebat throno, librum scriptum intus & a tergo, obsignatum sigillis septem.

2 Et vidi Angelum fortem prædicantem voce magna, Quis est dignus qui aperiat librum, & soluat eius sigilla?

3 Nemo autem poterat, neque in cœlo, neque in terra, neque subter terram, aperire librum, neque eum inspicere.

4 Flebam igitur ego multùm, quod nemo dignus inuentus esset qui aperiret & legeret librum, nec qui eum inspiceret.

5 Tum vnus ex Senioribus dicit mihi, Ne fleto: ecce, vicet Leo ille ex tribu Iuda, stirps illa Dauidis, vt aperiat librum, & soluat septem eius sigilla.

6 Aspexi igitur, & ecce inter thronum & quatuor illa animalia, & inter seniores illos, Agnus stans tanquam mactatus, habens cornua septem, & oculos septem, qui sunt septem Spiritus Dei emissi in omnem terram.

7 Is venit & accepit librum ex dextra illius throno insidentis.

8 Quumque accepisset librum, quatuor illa animalia, & viginti quatuor illi Seniores prociderunt coram Agno, habentes singuli citharas, & phialas aureas, plenas suffituum: quæ sunt preces sanctorum.

9 Et cecinerunt canticum nouum, dicentes, Dignus es qui accipias librum, & aperias eius sigilla: quoniam mactatus es: & redemisti nos Deo per sanguinem tuum, & ex omni tribu, & lingua, populo, & natione:

1. Pet. 2. 9 10 *Fecisti nos Deo nostro reges & sacerdotes: & regnabimus super terram.

11 Tum aspexi, & audiui in circuitu throni animalium & Seniorum illorum vocem Angelorum multorum, *numero millies centena millia, & decies centena millia.

Dan. 7. 10.

12 Dicentes voce magna, Dignus est Agnus ille

ille mactatus qui accipiat virtutem, & diuitias,& ſapientiam & fortitudinem, & honorem,& gloriam,& benedictionem.

13 Sed & omnem creaturam quæ in cœlo eſt,& quæ ſuper terram & ſub terra,& in mari,& quæ in eis ſunt omnia, audiui dicentia, ſeſſori throni & Agno benedictio, & honor, & gloria,& robur, in ſęcula ſęculorum.

14 Quatuor autem animalia illa dicebant, Amen,& viginti quatuor illi Seniores procidérunt in facies ſuas, & adoratunt eum qui viuit in ſęcula ſęculorum.

CAP. VI.

1 Aperit Agnus primum libri ſigillum, 14 ſecundum, 5 tertium, 7 quartum, 9 quintum, 12 & ſextum. Quibus apertis, cædes, fames, peſtis, ſanctorum querela, terræmotus, & varia cæli prodigia oriuntur.

1 POſtea aſpexi, quum aperuiſſet Agnus primum ex ſigillis, & audiui vnum ex quatuor illis animalibus dicens, tanquam vocem tonitrui, Veni & vide.

2 Aſpexi igitur, & ecce *aderat* equus albus: & qui inſidebat ei habebat arcum, & data eſt ei corona & prodiit vincens, & vt vinceret.

3 Quumque aperuiſſet ſigillum ſecundum, audiui ſecundum animal dicens, Veni & vide.

4 Et prodiit alius equus rufus: & ei qui inſidebat ſuper eum, datum eſt vt tollat pacem de terra, vt alij alios mactent: datúſque eſt ei gladius magnus.

5 Et quum aperuiſſet ſigillum tertium, au-

diui tertium animal dicens Veni & vidi, Aſpexi igitur,& ecce equus niger *aderat*, & qui inſidebat ei,habebat ſtateram in manu ſua.

6 Et audiui vocem inter illa quatuor animalia dicentem, Chœnix tritici denario, & tres Chœnices hordei denario: & vinum & oleum ne leſeris.

7 Quúmque aperuiſſet ſigillum quartum audiui vocem quarti animalis dicentem,Veni & vide.

8 Tum aſpexi, & ecce *aderat* equus pallidus, & eius qui inſidebat ei nomẽ erat Mors & infernus ſequebatur eum, datáque eſt eis in quadrantem terrę poteſtas trucidandi gladio, & fame, & morte, & per terreſtres feras.

9 Quum verò aperuiſſet ſigillum quintum, vidi ſub altare animas eorum qui mactati fuerant propter verbum Dei, & propter teſtimonium quod tuebantur.

10 Clamabãt autem voce magna,dicentes, vſquequò Domine qui ſanctus es & verax,nõ iudicas ac vindicas ſanguinem noſtrum de iis qui habitant in terra?

11 Tum datæ ſunt ſingulis ſtolæ albæ, & dictum eſt eis vt requieſcerent adhuc paulum temporis, vſquequò compleantur etiam conſerui eorum, & fratres eorum qui trucidandi ſunt ſicut & ipſi.

12 Deinde aſpexi quum aperuiſſet ſigillum ſextum,& ecce terræmotus magnus factus eſt: & ſol factus eſt niger vt ſaccus cilicinus, & luna tota facta eſt vt ſanguis.

13 Et ſtellæ cœli ceciderunt in terram, ſicut

ſicus

ctus abiicit grossos suos, quum vento magno concutitur.

14 Et cœlũ abscessit sicut liber qui conuoluitur: & omnes montes & insulæ è suis locis emotę sunt:

15 Et reges terræ, & proceres & diuites, & tribuni, & potentes, omnésque tum serui, tum ingenui absconderunt se in speluncis & in petris montium.

16 Et dixerunt montibus & petris, Cadite super nos, abscondite nos à conspectu eius qui insidet throno, & ab ira Agni. *Esa 2. 19. Osea. 10. Luc. 23. 30*

17 Nam venit dies ille magnus iræ illius: & quis poterit stare?

CAP. VII.

Grassantes in orbe Angeli, 3 inhibentur donec electi Domini, 5 ex omnibus tribubus signentur. 13 Deinde eorum qui Christi causa persequutionem sustinuerunt, 16 fœlicitas 17 & gaudium describitur.

POstea vidi quatuor Angelos insistentes quatuor angulis terræ, tenentes quatuor ventos terræ, ne flaret ventus super terram, neque super mare, neque in vllam arborem.

2 Et vidi alterum Angelum ascendentem ab ortu solis, habentem signum Dei viui: & clamauit voce magna quatuor Angelis quibus datum est nocere terræ & mari,

3 Dicens, Ne nocete terræ, neque mari, neque arboribus, quoad vsque obsignauerimus seruos Dei nostri in frontibus suis.

4 Et audiui numerum obsignatorum: centũ quadraginta quatuor millia *erant* obsignata

ex omnibus tribubus filiorum *Israël*.

5 *Ex* tribu *Iuda*, duodecies mille obsignata; ex tribu Ruben, duodecies mille obsignata: ex tribu Gad, duodecies mille obsignata:

6 Ex tribu Aser, duodecies mille obsignata: ex tribu Nepthali, duodecies mille obsignata: ex tribu Manasse, duodecies mille obsignata.

7 Ex tribu Simeon, duodecies mille obsignata: ex tribu Leui, duodecies mille obsignata: ex tribu Issachar, duodecies mille obsignata.

8 Ex tribu Zabulon, duodecies mille obsignata: ex tribu Ioseph, duodecies mille obsignata: ex tribu Beniamin, duodecies mille obsignata.

9 Postea aspexi & ecce *aderat* turba multa, quam numerare nemo posset ex omnibus gentibus & tribubus & populis & linguis: stabantque ante thronum & in conspectu Agni, amicti stolis albis: & palmæ in manibus eorum.

10 Et clamabant voce magna, dicentes: Salus à Deo nostro *est*, sedente super thronum, & *ab* Agno.

11 Omnes autem Angeli stabant in circuitu throni & Seniorum & quatuor animalium illorum, & procubuerunt in conspectu throni in facies suas, & adorarunt Deum,

12 Dicentes, Amen: benedictio, & gloria, & sapientia, & gratiarum actio, & honor, & virtus, & robur Deo nostro in secula seculorum. Amen

13 Tum me cōpellauit vnus ex illis Senio-

ribus,

tibus, dicens mihi, Isti qui amicti sunt stolis albis, quinam sunt, & vnde venerunt?

14 Et dixi ei, Domine, tu nosti. Et dixit mihi, Hi sunt qui venerũt ex afflictione magna: & lauerunt stolas suas, ac dealbarunt in sanguine Agni.

15 Ideò sunt ante thronum Dei, & seruiunt ei die ac nocte in templo eius: & qui insidet throno, habitabit cum eis,

16 * Non esurient ampliùs, neq; sitient ampliùs: nec in eos incidet sol, neque vllus æstus. *Es.* 49.10

17 Quoniam Agnus qui in medio throni est, pascet eos, & deducet ad viuos fontes aquarum, * & absterſurus est Deus omnem lacrymam ab oculis eorum. *Es.* 25.8. *Inf.* 21.4.

CAP. VIII.

1 Septimo ſigillo aperto, 3 Offeruntur Sanctorum preces per ſuffitus. 4 Procedunt ſeptem Angeli cum tubis, 4 Et quatuor primis clangentibus ignis decidit, 8 Mare turbatur. 10 11 Aquæ amarescunt, 22 Et ſtellæ obtenebrantur.

1 PORrò quum aperuisset sigillum septimũ factum est silentium in cœlo, media fere hora.

2 Et vidi septem illos Angelos qui astant coram Deo, quibus datæ sunt septem tubæ.

3 Tum alius Angelus venit, & stetit ante aram, habẽs thuribulum aureum: & dati sunt ei suffitus multi, vt offeret cum precibus Sanctorum omnium, super altare aureum quod est ante thronum.

4 Ascendit autem fumus suffituum cum precibus Sanctorum, è manu Angeli ad con-

ſpectum Dei:

5 Deinde accepit Angelus thuribulum,& impleuit illud igne altaris,abiecítque in terram:& facta ſunt tonitrua & voces & fulgura & terræmotus:

6 Et ſeptem Angeli qui habebant ſeptem tubas,præparauerunt ſe vt clangerent

7 Primus igitur Angelus clanxit, & facta eſt grando & ignis,miſta ſanguine,proiectáque ſunt in terram,& tertia pars arborum exuſta eſt,& omne fœnum viride exuſtum.

8 Deinde ſecundus Angelus clanxit:&quaſi mons magnus igne ardens proiectus eſt in mare:factáque eſt tertia pars maris ſanguis.

9 Et mortua eſt tertia pars creaturarum quæ erant in mari, animantia *dico*: & tertia pars nauium perierunt.

10 Tum Angelus tertius clanxit, & cecidit è cœlo ſtella magna,ardens velut fax,cecidítque in tertiam partem fluminum,&in fontes aquarum.

11 Nomen autem ſtellæ dicitur Abſinthiũ: verſa eſt igitur tertia pars aquarum in abſinthium: & multi homines mortui ſunt ex aquis,quòd amaræ factæ eſſent.

12 Deinde quartus Angelus clanxit,& percuſſa eſt tertia pars ſolis, & tertia pars lunæ, & tertia pars ſtellarum, ita vt obſcuraretur tertia pars eorum, & diei non luceret pars tertia,& noctis ſimiliter.

14 Et vidi, & audiui vnum Angelum volántem per medium cœli,dicenté voce magna, Væ,Væ,Væ incolis terræ,à reliquis ſonis tubæ trium illorum Angelorum qui clangent.

CAP.

CAP. IX.

Quinto Angelo clangente, 3 Locustæ vastatrices prodeunt. 13 Sextus autem clangens, 16 Equites edicit, 20 hunanũ genus deuastantes.

1 TVm quintus Angelus clanxit, & vidi stellam è cœlo cecidisse in terram, cui data est clauis putei abyssi.

2 Aperit igitur puteum abyssi: & ascendit fumus ex puteo vt fumus fornacis magnæ: & obscuratus est sol & aër à fumo putei.

3 Ex fumo autem exierunt locustę in terram: datáque est illis potestas, qualem habẽt potestatem terrestres scorpij.

4 Sed ipsis est dictum ne læderent gramen terræ, neque viride quicquam, neque vllam arborem: sed tantùm homines qui non haberent signum Dei in frontibus suis.

5 Datum autem est eis, non vt occidãt eos, sed vt crucientur mensibus quinque, *síque* cruciatus eorum vt cruciatus scorpij quum percusserit hominem.

6 * Itaque per eos dies homines quærent mortem, sed non inuenient eam: & desiderabunt mori, sed fugiet mors ab eis. *Sup. 6 18 Esa. 2. 19 Oe. 10. 8 Sap. 26. 6*

7 * Figuræ autem locustarum similes *erant* equis paratis ad prælium. *erántque* impositæ capitibus earum tanquam coronę similes auro, & facies earum vt facies hominum.

8 Et habebant capillos, vt capillos mulierũ & dentes earum vt leonum erant.

9 Habebãt etiam loricas, vt loricas ferreas: & sonitus alarum ipsarum vt sonitus curruũ equis multis currentibus ad bellum.

10 Sed & habebant caudas similes scorpionũ, erantq; aculei in caudis earum & earũ potestas *erat* nocere hominibus menses quinque.

11 Habet autem sibi impositum regem, Angelum abyssi, cui nomen Hebraicè Abaddon, Græcè autem Apollyon, *id est, perdens*.

12 Væ vnum abiit, & ecce veniunt adhuc duo. Væ postea.

13 Tum sextus Angelus clanxit, & audiui vocem quandam ex quatuor cornibus altaris aurei, quod est ante oculos Dei,

12 Dicentem sexto Angelo qui habebat tubam, solue quatuor illos Angelos vinctos ad magnum Euphratis flumen.

15 Soluti sunt igitur quatuor illi Angeli, parati ad horam & diẽ & mensem & annum, vt occidant tertiam partem hominum.

16 Et átque numerus equestris exercitus bis millies cẽtena millia: nam audiui numerum eorum.

17 Itémque vidi equos per visionem: & ipsorum sessores habentes thoraces igneos & hyacinthinos & sulphureos, erant autem capita equorum vt capita leonum & ex ore ipsorum prodibat ignis, & fumus & sulphur:

16 Ab his tribus occisa est tertia pars hominum, *nempe* ab igne, & fumo & sulphure, quæ prodibant ex ore ipsorum:

19 Potestas enim eorum in ore eorum est, & in caudis eorum: ná eorum caudę similes sũt serpentibus, habentes capita per quæ nocent.

20 Porrò reliqui homines qui occisi non sunt his plagis, non resipuerunt ab operibus manuum

manuum ſuarum, vt ne adorarent dæmonia
& ſimulachra aurea & argentea & ærea, & Pſ. 15 4.
lapidea & lignea, quæ neque videre poſſunt, & 133.11.
neque audire, neque ambulare.
21 Neque reſipuerunt ab homicidiis ſuis,
neque à veneficiis ſuis, neque à ſcortatione
ſua, neque à furtis ſuis.

CAP. X.

1 *Alius apparet Angelus amictus nube,* 2 *libellum apertum tenens,* 3 *inclamat:* 9 *& Iohanni,* 8 *oraculi iuſſis deuorandum tradit.*

1 TVm vidi alium Angelum fortem deſcendentem de cœlo amictum nube, ſupra cuius capite erat iris: facies autem eius erat vt ſol, & pedes eius vt columnæ igneæ.
2 Habebátque in manu ſua libellum apertum: & poſuit pedem ſuum dextrum ſuper mare, ſiniſtrum autem ſuper terram.
3 Clamauítque voce magna, ſicut Leo rugit: & quum clamaſſet, loquuta ſeptem tonitrua voces ſuas.
4 Et quum loquuta fuiſſent ſeptem tonitrua voces ſuas, ego ſcripturus eram: ſed audiui vocem de cœlo dicentem mihi, Obſigna quæ loquuta ſunt ſeptem tonitrua, & ne ea ſcribas.
5 Et Angelus quem vidi ſtantem ſuper mare & ſuper terram, ſuſtulit manum ſuam ad cœlum.
6 Et iurauit per eum qui viuit in ſæcula ſæculorum: qui creauit cœlum & ea quę ſunt in eo, & terram, & ea quæ in ea ſunt, & mare, &

ea quæ in eo sunt, tempus non fore amplius:

7 Sed in diebus vocis septimi Angeli, quũ futurum est vt clangat, consummandum esse mysterium Dei, sicut annuntiauit seruis suis Prophetis.

8 Et vox quam audieram è cœlo, rursum loquuta est mecum, & dixit, Abi, & accipe libellum illum apertum, *qui est* in manu Angeli stantis super mare & super terram.

9 Abij igitur ad Angelum, dicens ei, vt daret mihi libellum. Et dixit mihi, Accipe & deuora eum: & amaritudinẽ adferet ventri tuo, sed in ore tuo erit dulcis tanquam mel.

10 Accepi igitur libellum è manu Angeli & deuoraui eum: erátque in ore meo dulcis tanquam mel: sed quum deuorassem eum: amaruit venter meus:

11 Tum dicit mihi, Oportet te iterum prophetare coram populis, gentibus, linguis, & regibus multis.

CAP. IX.

1 *Templum metiri iubetur.* 3 *Dominus testes duos excitat: quos à bestia laniatos.* 9 *nemo terræ mandat.* 11 *Deus autem in vitam reuocatos, ad cœlum euocat.* 13 *Terrentur impij.* 15 *Et septimi Angeli tuba, resurrectionis* 18 *& iudicij nuncia, describitur.*

1 DAtus est autem mihi calamus similis virgæ: adstitítque Angelus, dicens: surge & metire templum Dei & altare, & eos qui adorant in eo.

2 Sed atrium quod extra templum est, exclude, & ne metiaris illud: nam datum est

Gen-

gentibus: & vrbem sanctam calcabunt mensibus, quadraginta duobus.

3 Sed dabo *illam* duobus illis testibus meis, qui prophetabũt diebus mille ducentis sexaginta, amicti saccis.

4 Hi sunt duę oliuę, & duo candelabra in conspectu Domini terræ posita.

5 Quod si quis velit eis nocere, ignis prodit ex ore ipsorum qui deuoret inimicos eorum: nam siquis velit eis nocere, ita oportet eum occidi.

6 Hi habent potestatem claudendi cœlum, ne pluat diebus prophetiæ ipsorum: & potestatem habent super aquas, conuertendi eas in sanguinem: & percutiendi terram omni plaga quotiescunque voluerint.

7 Porrò quum finierint suum testimoniũ, bestia illa ascendens ex abysso, geret aduersus eos bellum, & vincet eos, & occidet eos:

8 Et cadauera eorum iacebunt in plateis vrbis magnæ, quæ vocatur spiritualiter Sodoma & Ægyptus, vbi & Dominus noster crucifixus est.

9 Et videbunt *homines* ex tribubus & populis & linguis & gentibus, cadauera eorum per tres dies & dimidium, & cadauera eorũ non sinent poni in monumentis.

10 Et incolæ terræ gaudebunt super illis, & lætabuntur, & munera mittent alij aliis, quoniam hi duo Prophetæ cruciarint terræ incolas.

11 Sed post dies tres & dimidium spiritus vitæ à Deo *prodiẽs* ingredietur in illos: stabũtque *erecti* in pedes suos, & timor magnꝰ cadet

ſuper eos qui ipſos ſpectarunt.

12 Deinde audierunt vocem magnam de cœlo, dicentem ipſis: Aſcendite huc. Aſcenderúntque in cœlum per nubem: & viderunt illos inimici eorum.

13 Factúſque eſt in illa hora terræ motus magnus, & decima pars Vrbis cecidit, & occiſa ſunt in terræ motu capita hominum ſeptiesmille: & reliqui territi ſunt, & dederunt gloriam Deo cœli.

14 Væ ſecundum abiit, & ecce vę tertium venict citò.

15 Septimus igitur Angelus clanxit, & factæ ſunt voces magnæ in cœlo, dicentes, Facta ſũt regna mundi, *regna* Domini noſtri, & Chriſti eius, qui regnabit in ſecula ſeculorum.

16 Tum viginti quatuor illi Seniores qui in conſpectu Dei ſedent in ſedibus ſuis, prociderunt in facies ſuas, & adorarunt Deum,

17 Dicentes, Gratias agimus tibi Domine Deus omnipotens, qui es, & qui eras, & qui venturus es: quòd adeptus ſis poteſtatem tuã magnam, & regnum inieris.

18 Et iratæ ſunt Gentes, & aduenit ira tua, & tempus mortuorum, vt iudicentur, & des præmium ſeruis tuis prophetis, & ſanctis, & timentibus nomen tuum, paruis & magnis: & perdas eos qui perdunt terram.

19 Tunc apertum eſt templum Dei in cœlo, & viſa eſt Arca fœderis eius in templo eius: & facta ſunt fulgura & voces & tonitrua, & terræ motus, & grando magna.

CAP. XII.

1 *Mulieris 2 parturientis ſignum apparet, 4 cuius filio*

filio insidiatur Draco, 7 qui à Michaele deuictus 9 deijcitur. 13 Et quo magis vincendus excluditur, eò acrius suas non desinit multiplicare versutias.

1 VIsum est autem signum magnum in cœlo: Mulier *aderat* amicta sole, sub eius pedibus erat luna: & in capite corona stellarum duodecim:

2 Et prægnans, clamabat parturiens, & cruciabatur vt pareret.

3 Et visum est aliud signum in cœlo. Nam ecce, *adfuit* draco magnus rufus, habens capita septem & cornua decem: & in capitibus suis diademata septem.

4 Cuius cauda trahebat tertiam partem stellarum cœli, quas abiecit in terram: stetit autem is draco ante mulierem parituram, vt quum peperisset, filium eius deuoraret.

5 Peperit autem filium masculum, recturum omnes Gentes virga ferra: & raptus est filius eius ad Deum & thronum eius.

6 Mulier verò fugit in solitudinem, vbi habet locum paratum à Deo, vt illic pascant eã diebus mille ducentis sexaginta.

7 Et factum est prælium in cœlo, Michael & Angeli eius præliabantur cum dracone: & draco pugnabat & Angeli eius:

8 Sed non obtinuerunt, neque locus eorũ ampliùs inuentus est in cœlo.

9 Et proiectus est draco ille magnus, serpens ille antiquus qui vocatur diabolus & Satanas, qui seducit totum terrarum orbem, proiectus *inquam* est in terram, & Angeli eius cum eo proiecti sunt.

10 Et audiui vocem magnam dicentem in cœlo, Nunc facta est salus, & virtus, & regnum Dei nostri & potestas Christi eius: quia deiectus est accusator fratrum nostrorum, qui accusabat eos ante conspectum Dei nostri die ac nocte.

11 Sed ipsi vicerunt eum propter sanguinem Agni, & propter sermonem testimonij sui & animæ suæ prodigi fuerunt vsque ad mortem.

12 Propterea lætamini cœli, & qui habitatis in eis. Væ incolis terræ & maris: nam descendit diabolus ad vos, iræ magnæ plenus, vt qui sciant se paululum temporis habere.

13 Quum igitur vidisset draco se proiectum esse in terram, prosequutus est mulierem quæ pepererat masculum.

14 Sed datæ sunt mulieri alæ duæ aquilæ magnæ, vt volet à conspectu serpentis in desertum, in locum suum, vbi alitur per tempus, & tempora, & dimidium temporis.

15 Eiecit autem serpens ex ore suo post mulierem, aquam tanquam flumen, vt eam faceret rapi à flumine.

16 Sed succurrit terra mulieri, aperuitque terra os suum, & absorpsit flumen quod eiecerat draco ex ore suo.

17 Iratus est igitur draco aduersus mulierem, & abiit vt gereret bellum cum reliquis ex eius semine, custodientibus mandata Dei, & habentibus testimonium Iesu Christi.

18 Stetitque super arenam maris.

CAP. XIII.

1 *Describitur Bestia illa multiceps, 8 quæ maximam mundi partem in idololatriam seducit, 11 qua*

quæ ab alia bestia ascendente 15 confirmatur.

1 Vm vidi bestiam è mari ascendentem, quæ habebat capita septem, & cornua decem: & super cornua eius *erant* decem diademata, & super capita eius nomen blasphemiæ.

2 Eratque hæc bestia quam vidi, similis pardo, & pedes eius vt pedes vrsi, & os eius vt os leonis: dedit autem ei draco virtutem suam, & thronum suum, & potestatem magnam.

3 Et vidi vnum ex capitibus eius quasi lethaliter cæsum, sed ipsius plaga lethalis curata est: & admirans vniuersa terra, secuta est bestiam.

4 Et adorarunt draconem qui dedit potestatem bestiæ: & adorarunt bestiam, dicentes, Quis similis bestiæ? quis poterit pugnare cum ea?

5 Datumque est ei os loquens magna & blasphemias: & data est ei potestas agendi menses quadraginta duos:

6 Aperuit igitur os suum ad blasphemiam aduersus Deum, vt conuitiis afficeret nomen eius, & tabernaculum eius, & eos qui in cœlo habitant.

7 Sed & datum est ei bellum gerere cum sanctis, & eos vincere: & data est ei potestas in omnem tribum & linguam, & gentem.

8 Itaque adorabunt eam omnes incolæ terræ, quorum non sunt scripta nomina in libro vitæ Agni illius mactati, *iam inde* à factis mundi fundamentis.

9 Si quis habet aurem, audiat.

Gen.9.6. 10 Si quis in captiuitatem ducet, in captiMat.26. uitatem abiit:* si quis gladio occiderit, oportet eum gladio occidi: hic est patientia & fides sanctorum.

11 Deinde vidi aliam bestiam ascendentem è terra, habentem cornua duo similia Agni: sed loquebatur vt draco.

12 Ea verò potestatem prioris bestiæ omnem exercet in conspectu eius: & facit vt terra & ipsius incolæ adorent bestiam illam primam, cuius curata fuerit plaga lethalis.

13 Editque signa magna, adeò vt etiam ignem faciat è cœlo descendere in terram, in conspectu hominum.

14 Et seducit incolas terræ, propter signũ quæ datum est ei vt faciat in conspectu bestiæ: dicens incolis terræ vt faciant imaginẽ bestiæ quæ gladio vulnerata fuit, sed reuixit.

15 Datúmque est ei vt animaret imaginem bestiæ, vt etiam loquatur imago bestiæ, & faciat vt quicunque non adorarint imaginem bestiæ, occidantur.

16 Sed & facit vt omnes, parui & magni, diuites, & pauperes, liberi & serui accipiant characterem in manu sua dextra, aut in frontibus suis:

17 Et ne quis possit emere aut vendere, nisi qui habeat characterem aut nomen bestiæ aut numerum nominis eius:

18 Hic sapientia est. Qui intelligentia præditus est, computet numerum bestiæ, numerus enim hominis est: & numerus eius, sexcenta sexaginta sex.

CAP.

CAP. XIIII.

1 Agno ſtante ſuper montem Sion, 4 vnà cum caſtis ſuis cultoribus, 8 Angelus vnus Euangelium nuntiat. 8 Alius Babylonis caſum prædicit. 9 Tertius Beſtiam vitari monet. 13 Vox è cœlo beatos illos pronuntiat qui Domini cauſa moriuntur. 16 Mittitur poſtea falx Domini in meſſem, 18 & in vindemiam.

1 TVm aſpexi, & ecce, *aderat* Agnus ſtans ſuper montem Sion, & cum eo centũ quadraginta quatuor millia, habentia nomen Patris eius ſcriptum in frontibus ſuis.

2 Et audiui vocem è cœlo tanquam vocem aquarum multarum,& tanquam ſonum tonitrui magni: & vocem audiui citharœdorum pulſantium citharas ſuas:

3 Et canentium quaſi canticum nouum ante thronum,& ante quatuor illa animalia, & illos Seniores: neque quiſquam poterat diſcere canticum illud, niſi illa centum quadraginta quatuor millia, ij *videlicet* qui empti ſunt è terra:

5 Hi ſunt qui cum mulieribus non ſunt inquinati: virgines enim ſunt. hi ſequuntur Agnum quocunque ierit: hi empti ſunt hominibus, primitiæ Deo & Agno *ſacræ*:

4 Et in quorum ore non eſt inuentus dolus, ſunt enim inculpati ante thronum Dei.

6 Deinde vidi alium Angelum volantem per medium cœli, habentem Euangelium æternum, vt Euangelizaret incolis terræ, & omni genti & tribui,& linguæ, & populo:

7 Dicentem magna voce,* Timete Deum, & ei tribuite gloriam, nam venit hora iudicij *Pſ.133. 6.*

Act. 14. 25. eius: & adorate eum * qui fecit cœlum & terram & mare & fontes aquarum.

Esa 21. 9. *Ier.* 51. 8. *Infrà* 11. 2. 8 Et alius Angelus secutus est, dicens, * Cecidit, cecidit Babylon vrbs illa magna, quia vinum iræ scortationis suæ potandum præbuit omnibus gentibus.

9 Et tertius Angelus secutus est illos dicens voce magna, si quis adorauerit bestiam, & imaginem eius, & acceperit characterem in fronte sua aut in manu sua?

10 Bibet hic quoque ex vino iræ Dei, ex mero, *inquam*, infuso in poculum iræ ipsius: & cruciabitur igne & sulphure in cõspectu Angelorum sanctorũ, & ante conspectum Agni.

11 Et fumus cruciatus eorum ascendet in sęcula sęculorum; nec habebunt requiem die nec nocte qui adorant bestiam & imaginem eius, & si quis acceperit characterem nominis eius.

12 Hîc tolerantia sanctorum est: hîc qui obseruant mandata Dei & fidem Iesu.

13 Tunc audiui vocem è cœlo dicentem mihi, Scribe, Beati ab hoc tempore mortui, qui Domini causa moriuntur. Etiam, dicit spiritus: quoniam requiescunt à laboribus suis, & opera eorum sequuntur eos.

14 Aspexi autem, & ecce, *aderat* nubes candida, & super nubem sedebat *quidam* similis homini, habens impositã capiti suo cõronam aureã, & in manu sua falcem acutam.

15 Et alius Angelus prodiit è templo, cla-

Ioel. 3. 2. mãs voce magna ad eum qui insidebat nubi,

Mat. 15. 39. * Mitte falcem tuam, & mete: quia venit tibi hora vt metas: nam aruit * messis terræ.

16 Mi-

16 Misit igitur is qui insidebat nubi, falcem suam in terram: & demessa est terra.
17 Tum alius Angelus prodiit è templo quod est in cœlo, habens & ipse falcem acutam.
18 Et alius Angelus prodiit ab altari, habens potestatem in igne: & clamauit voce magna ad eum qui habebat falcem acutam, dicens, Mitte falcem tuam acutam, & vindemia botros vineæ terræ: nam maturæ sunt eius vuæ.
19 Misit igitur Angelus falcem suam acutam in terram, & vindemiauit vineam terræ, & misit in magnum illum lacum iræ Dei.
20 Et calcatus est lacus extra ciuitatem: exiuitque sanguis è lacu vsque ad frænos equorum per stadia mille sexcenta.

CAP. XV.

1 Apparent septem Angeli habentes plagas septem vltimas. 3 Victores Bestiæ Deum laudant. 6 Angelis septem, septem dantur diuini furoris phialæ.

1 DEinde vidi aliud signum in cœlo magnum & admirabile: Angelos septem habentes plagas septem vltimas, quoniam per illas expleta est ira Dei.
2 Et vidi tanquam mare vitreum mixtum igni: & eos qui victoriam reportabant ex bestia illa, & imagine eius, & charactere eius, et numero nominis eius, stantes apud mare vitreum, & habentes citharas Dei:
3 Qui etiam cantabant canticum Mosis serui Dei, & canticum Agni, dicentes, Magna & mirabilia sunt opera tua, Domine Deus omnipotens:* iustæ & veræ sunt viæ tuæ, Rex sanctorum.

Act. 14. 25. eius:& adorate eum * qui fecit cœlum & terram & mare & fontes aquarum.

Esa 21.9. *Ier.* 51. 8. *Infrà* 11.2. 8 Et alius Angelus sequutus est, dicens, * Cecidit, cecidit Babylon vrbs illa magna, quia vinum iræ scortationis suæ potandum præbuit omnibus gentibus.

9 Et tertius Angelus sequutus est illos dicens voce magna, siquis adorauerit bestiam, & imaginem eius, & acceperit characterem in fronte sua aut in manu sua?

10 Bibet hic quoque ex vino iræ Dei, ex mero, *inquam*, infuso in poculum iræ ipsius: & cruciabitur igne & sulphure in cõspectu Angelorum sanctorũ, & ante conspectum Agni.

11 Et fumus cruciatus eorum ascendet in sęcula sęculorum; nec habebunt requiem die nec nocte qui adorant bestiam & imaginem eius, & si quis acceperit characterem nominis eius.

12 Hîc tolerantia sanctorum est: hîc qui obseruant mandata Dei & fidem Iesu.

13 Tunc audiui vocem è cœlo dicentem mihi, Scribe, Beati ab hoc tempore mortui, qui Domini causa moriuntur. Etiam, dicit spiritus: quoniam requiescunt à laboribus suis, & opera eorum sequuntur eos.

14 Aspexi autem, & ecce, *aderat* nubes candida, & super nubem sedebat *quidam* similis homini, habens impositã capiti suo cõronam aureã, & in manu sua falcem acutam.

15 Et alius Angelus prodiit è templo, clamãs voce magna ad eum qui insidebat nubi, * Mitte falcem tuam, & mete: quia venit tibi hora vt metas: nam aruit * messis terræ.

Ioel. 3. 12. *Mat.* 15. 39.

16 Mi-

16 Misit igitur is qui insidebat nubi, falcem suam in terram: & demessa est terra.

17 Tum alius Angelus prodiit è templo quod est in cœlo, habens & ipse falcem acutam.

18 Et alius Angelus prodiit ab altari, habens potestatem in igne: & clamauit voce magna ad eum qui habebat falcem acutam, dicens, Mitte falcem tuam acutam, & vindemia botros vineæ terræ: nam maturæ sunt eius vuæ.

19 Misit igitur Angelus falcem suam acutam in terram, & vindemiauit vineam terræ, & misit in magnum illum lacum iræ Dei.

20 Et calcatus est lacus extra ciuitatem: exiitque sanguis è lacu vsque ad frænos equorum per stadia mille sexcenta.

CAP. XV.

1 Apparent septem Angeli habentes plagas septem vltimas. 3 Victores Bestiæ Deum laudant. 6 Angelis septem, septem dantur diuini furoris phialæ.

1 DEinde vidi aliud signum in cœlo magnum & admirabile: Angelos septem habentes plagas septem vltimas, quoniam per illas expleta est ira Dei.

2 Et vidi tanquam mare vitreum mixtum igni: & eos qui victoriam reportabant ex bestia illa, & imagine eius, & charactere eius, et numero nominis eius, stantes apud mare vitreum, & habentes citharas Dei:

3 Qui etiam cantabant canticum Mosis serui Dei, & canticum Agni, dicentes, Magna & mirabilia sunt opera tua, Domine Deus omnipotens:* iustæ & veræ sunt viæ tuæ, Rex sanctorum.

Ps.146.6 Ier.10.7. 4 * Quis non timebit te Domine, & glorificabit nomen tuum? nam solus sanctus es. Nã omnes gentes venient & adorabunt coram te: nam iudicia tua patefacta sunt.

5 Et post hæc aspexi, & ecce, apertum est templum Tabernaculi testimonij in cœlo:

6 Et prodierunt è tẽplo septem Angeli, habentes septem plagas, induti lino puro & candido, & præcincti circa pectora zonis aureis.

7 Et vnum ex quatuor animalibus dedit septem Angelis phialas aureas, plenas iræ Dei viuentis in secula seculorum.

8 Et impletũ est templum fumo *prodeunte* à maiestate Dei, & à virtute eius: nec quisquam poterat ingredi in templum donec explerentur septem plagæ septem Angelorum.

CAP. XVI.

2 *Et* 17 *Effundunt Angeli septem commissas sibi furoris diuini phialas: quibus effusis varia plagæ in orbe terrarum exoriuntur,* 18 *ad terrendos improbos,* 19 *& magnæ vrbis incolas.*

1 TVnc audiui vocem magnam è templo, dicentem septem Angelis, Ite, effundite septem phialas iræ Dei in terram.

2 Abiit igitur primus *Angelus*, & effudit phialam suam in terram: factúmque est vulnus malum ac noxium aduersus homines, qui habebant characterem bestia, & eos qui adorabant imaginem eius.

3 Deinde secundus Angelus effudit phialam suam in mare, factumque est quasi cruor cadaueris: & quodcunque animal viuebat in mari, mortuum est.

4 Tum

4 Tum tertius Angelus effudit phialã suã in flumina & fõtes aquarũ: & facta sunt sanguis.

5 Et audiui Angelum aquarum dicentem, Iustus es, Domine, Qui es, & Qui eras & Qui eris, quòd hæc iudicaris.

6 Quoniam sanguinem sanctorum & Prophetarum effuderunt, & sanguinem eis dediſti ad bibendum: digni enim sunt.

7 Et audiui alium è sanctuario dicentem, Etiam Domine Deus omnipotens, vera *sunt* & iusta iudicia tua.

8 Posteà quartus Angelus effudit phialam suam in solem, & datum est ei æstu affligere homines per ignem.

9 Et æstuauerunt homines æstu magno, & blaſphemarunt nomen Dei habentes potestatem in has plagas: neque resipuerunt vt tribuerent ei gloriam.

10 Tum quintus Angelus effudit phialam suam super thronum bestiæ illius: & factum est regnum eius tenebrosum: & mandebant linguas suas præ dolore.

11 Et blaſphemarunt Deum cœli præ doloribus suis & vlceribus suis: nec resipuerunt ab operibus suis.

12 Tum sextus Angelus effudit phialam suam in flumen illud magnum, *nempe* Euphratem: & exsiccata est aqua eius, vt pararetur via regum ab ortu solis *aduentantium*.

13 Et vidi ex ore draconis, & ex ore illius bestiæ, & ex ore pseudoprophetæ illius, tres impuros spiritus similes ranis *prodeuntes*.

14 Sunt enim spiritus dæmoniorum edentes signa, quíque abeunt ad reges terræ &

totius mundi, vt congregent eos ad prælium
Suprà 3.3 magni illius diei Dei omnipotentis.
Mat.24. 15 Ecce,venio * vt fur beatus qui vigilat &
44. custodit veſtimenta ſua,ne nudus ambulet &
Luc. 12. videantur pudenda ipſius.
39. 16 Congregauit igitur eos in locum qui vocatur Hebraicè Armageddon.

17 Tum ſeptimus Angelus effudit phialã ſuam in aërẽ: & prodijt vox magna è templo cœli à throno,dicens,Euit,

18 Factiq́ue ſunt ſonitus,& fulgura & tonitrua:& terræ motus factus eſt magnus, qualis nunquam fuit ex quo homines fuerunt ſuper terram,terræ motus *inquam* adeò magnus.

19 Et ditupta eſt vrbs illa magna in tres partes,& ciuitates Gentium ceciderunt,& Babylõ illa magna venit in memoriam ante Deum,
Iere. 25. * vt præberet ei poculum indignationis
15. iræ ſuæ,

20 Et omnis inſula fugit & montes non ſunt inuenti.

22 Et grando magna quaſi talentaria deſcendit è cœlo in homines: & blaſphemarunt Deum homines propter plagã grandinis:quoniam magna fuit plaga eius vehementer.

CAP. XVII.

1 Deſcribitur Meretrix illa magna,2 cum qua reges terræ ſcortãtur,6 ebria piorũ ſãguine: 7 & Beſtia quæ portat illã: myſterium vtriuſque,11 & exitium.14 Poſtremò Agni victoria.

1 ET venit vnus ex ſeptem Angelis qui habebant ſeptem phialas, & loquutus eſt mecum, dicens mihi, Heus tu oſtendam

dam tibi damnationem meretricis magnę ſedentis ſuper aquas multas.

2 Cum qua ſcortati ſunt reges terrę,& cuius ſcortationis vino inebriati ſunt incolę terrę.

3 Quúmque me per Spiritum in deſertum tranſtuliſſet, vidi mulierem inſidentem beſtiæ coccinæ, plenæ nominibus blaſphemiæ, habenti capita ſeptem,& cornua decem.

4 Erat autem mulier illa amicta purpura, & cocco,& inaurata auro, lapidibus pretioſis & margaritis: habens poculum aureum in manu ſua, plenum abominationibus & immunditia ſcortationis ſuæ.

5 Et in fronte ſua nomen ſcriptum, Myſterium, Babylon magna, mater illa ſcortationum & abominationum terræ.

6 Et vidi mulierẽ illã ebriã ſanguine ſanctorũ & ſanguine martyrum Ieſu: & miratus ſum, quũ viderem illá, admiratione magna.

7 Tunc dixit mihi Angelus, Quare miraris? ego dicam tibi myſterium mulieris,& beſtiæ quæ portat eam, quæ habet capita ſeptem & cornua decem.

8 Beſtia quam vidiſti, fuit, & non eſt: & aſcẽſura eſt ex abyſſo, & in exitium abitura: & mirabuntur incolæ terræ, (quorum nomina ſcripta non ſunt in libro vitæ à iactis mundi fundamentis) videntes beſtiam quæ erat, & non eſt,& tamen eſt.

9 Hîc eſt mens quæ habet ſapientiam. Septem capita, ſeptem montes ſunt, ſuper quos mulier ſedet.

10 Et reges ſeptẽ ſunt: quinque ceciderunt, unus eſt, & alius nondum venit,& quũ vene-

rit, oportet illum breue *tempus* manere:

11 Bestia autem quæ erat, & non est, is octauus est, & è septẽ illis est, & in exitium abit.

12 Decem autem cornua quæ vidisti, decem reges sunt qui regnum nondum acceperunt, sed potestatem tanquam reges vna hora accipient cum bestia.

13 Hi vnum consilium habent, & vires ac potestatem suam bestiæ tradent:

14 Hi cum Agno pugnabunt, & Agnus vincet eos: * quoniam Dominus dominorum est, & Rex regum: & qui cum eo sunt, vocati & electi & fideles.

Infrà 9. 16. *2. Tim. 6.* ℣.

15 Deinde dixit mihi, Aquæ quas vidisti, vbi meretrix sedet, populi sunt, & turbæ & gentes, & linguæ.

16 Et decem cornua quæ vidisti in bestia, hi odio persequentur meretricem, & solam reddent illam & nudam, & carnes eius comedent, & ipsam igne exurent.

17 Deus enim dedit in corda eorum, vt faciant quod placitum est ei, & vt consentant, déntque regnum suum bestiæ donec compleantur verba Dei.

18 Et mulier quam vidisti, est vrbs illa magna quæ habet regnum super reges terræ.

CAP. XVIII.

2 *Horrendum Babylonis excidium proponitur.* 11. 16. 18. *Lugent negotiatores terræ, qui ex pompa & luxu ipsius ditati sunt.* 20 *Exultant verò omnes Electi ex tam iusta Dei vltione.*

1 ET posthęc vidi alium Angelum descendentem è cœlo, habentem potestatem ma-

magnam: adeò vt terra resplenduerit gloria eius.

2 Exclamauit autem vehementer voce magna dicens, * Cecidit cecidit Babylon illa magna, & facta est domicilium dæmoniorũ, & custodia omnis spiritus impuri, & custodia omnis volucris immundæ & inuisæ. *Sup.* 14. 8. *Esa.* 21. 9. *Ierem.* 15.

3 Quia ex vino iræ scortationis eius bibe runtomnes gentes: & reges terrę cum ea scortati sunt, & mercatores terræ opibus delitiarum eius diuites facti sunt:

4 Et audiui aliam vocem è cœlo dicentẽ, Exite ex ea populemi, ne participes sitis peccatorum eius, & ex plagis eius accipiatis.

5 Nam accumulata peccata eius pertigerunt vsque in cœlum: & recordatus est Deus scelerum eius.

6 Reddite ei sicut & ipsa reddidit vobis: & duplicate ei duplum secundum opera eius: in poculo quod propinauit, propinate ei duplũ.

7 Quantum extulit sese & luxuriata est, tãtum date ei cruciatum & luctum: quia in corde suo dicit: Sedeo regina, nec sum vidua, nec luctum videbo.

8 Ideo vna die venient eius plagæ, mors & luctus, & fames: & igne exuretur, quia validus est dominus Deus, qui damnabit eam:

9 Tum flebunt eam, & plangent super ea reges terrę qui cum illa scortati & luxuriati sunt, quum viderint fumum incendij eius.

10 Procul stantes propter metum cruciatus eius & dicentes, Vah, vah, magna illa vrbs Babylon, vrbs illa valida, cuius vna hora venit iudicium.

11 Sed & mercatores terræ flebunt & lugebunt super eas: quoniam merces eorum nemo emit amplius

12 Merces auri & argenti & lapidis pretiosi, margaritarum, byssi, purpuræ, serici, & cocci, & omne lignum thyinum, & omne vas eburneum, & omne vas ex ligno pretiosissimo, & ære, & ferro, & marmore,

13 Et cinamomum, & suffitus, & vnguentũ, & thus, & vinum, & oleum, & triticum, & iumenta: & oues, & equos, & rhedas, & mancipia, & animas hominum.

14 Et fructus desiderij animæ tuæ abierunt à te, & omnia pinguia & præclara abierunt à te, nec amplius ea inuenies.

15 Harum, *in quam*, rerum mercatores diuites facti, procul ab ea stabunt propter metum cruciatus eius: flentes ac lugentes.

16 Et dicentes, Vah vah, ciuitas illa magna, quæ amicta erat bysso ac purpura, & cocco, & deaurata erat auro & lapidibus pretiosis, & margaritis: quínam vna hora vastatę sunt tantæ diuitiæ?

17 Sed & omnes gubernatores, & omnis in nauibus versantium turba, & nautæ, & quotquotex mari quęstum faciunt, longè stabant.

18 Et clamabunt, videntes fumum incendij eius, & dicent, Quæ similis *erat* vrbi isti magnæ?

19 Et iniecto capitibus puluere, clamabunt, flentes ac lugentes, & dicentes, Vah, vah, quòd vrbs illa magna, in qua omnes qui habebant naues in mari, diuites facti sunt, vna hora desolata est.

20 Exul-

20 Exulta ſuper eam cœlum, & ſancti Apoſtoli & Prophetæ, quoniam de illa ſumpſit pœnas Deus veſtræ vltionis cauſa.

21 Tum ſuſtulit quidam Angelus fortis lapidem inſtar molæ magnę, & proiecit in mare dicens. Ita cum impetu proiicietur Babylon vrbs illa magna, nec ampliùs inuenietur.

22 Et vox citharœdorum & muſicorum & tibia ac tuba canentium non audietur in te ampliùs: nec vllus artifex cuiuſcunque artis audietur in te ampliùs:

23 Et lux lucernę non lucebit in te ampliùs: & vox ſponſi & ſponſę non audietur ampliùs in te: cuius mercatores erant proceres terræ, & cuius veneficiis ſeductę ſunt omnes gẽtes.

24 Sed in ea ſanguis Prophetarum & ſanctorum inuentus eſt, & omnium qui mactati ſunt in terra.

CAP. XIX.

1 Laudant Cæleſtes Deum quòd vindicauit ſanguinem ſuorum è manu meretricis, 9 Beati ſcribuntur qui ad cœnam nuptiarum Agni vocati ſunt, 10 Angelus adorari ſe prohibet, 12 E cœlo ſummus ille Rex regum apparet. 12 Bellum geritur, 20 In quo apprehenditur Beſtia, 21 & in ſtagnum ardens deijcitur.

1 POſt hæc audiui vocem magnam turbæ multæ in cœlo dicentis, Halleluia, ſalus & honor, & gloria, & virtus Domino Deo noſtro eſt.

2 Quia vera & iuſta iudicia eius: & meretricem illam magnam quæ corrupit terram, fornicatione ſua, damnauit, & vindicauit ſan-

guinem seruorum suorum ex manu eius.

3 Deinde secundò dixerunt: Halleluia: & fumus eius ascendit in sæcula sæculorum.

4 Et prociderunt vigintiquatuor illi Seniores & quatuor illa animalia, & adorauerunt Deum insidentem throno, dicentes, Amen, Halleluia.

5 Tum vox è Throno prodiit dicens, laudate Deum nostrum omnes serui eius, & qui timetis eum parui & magni.

6 Et audiui tanquam sonitum turbæ multæ, & tanquam sonitum aquarum multarũ, & tanquam sonitum tonitruorum magnorum dicentium, Halleluia: quoniam regnum iniit Dominus Deus ille noster omnipotens.

7 Gaudeamus & exultemus, & demus gloriam ei: quia venerunt nuptię Agni, & vxor eius parauit se.

8 Et datum est ei vt amiciatur bysso pura & splendida: byssus enim iustificationes sunt Sanctorum.

Mat. 22. 2 9 Tum dixit mihi, *scribe, Beati qui ad cœnam nuptiarum agni vocati sunt, Et dixit mihi, Hæc verba Dei vera sunt.

10 Et procidi ante pedes eius vt adorarem eum, sed dixit mihi, Vide ne *feceris*: conseruus tuus sum, & fratrum tuorum qui habent testimonium Iesu, Deum adora: testimoniũ enim Iesu est spiritus prophetiæ,

11 Deinde vidi cœlum apertum, & ecce *adfuit* equus albus: & qui insidebat ei, vocabatur fidelis & verax, & *qui* iustè iudicat & pugnat.

12 Oculi autem eius erant tanquam flamma ignis, & in capite eius diademata multa, habebat

bebátque nomen ſcriptum quod nemo nouit niſi ipſe.

13 * Et amictus erat veſte tincta ſanguine: vocatúrque nomen eius Sermo Dei. *Pſ. 2.19.*

4 Exercitus autem qui ſunt in cœlo, ſequebantur eum aquis albis, veſtiti byſſo alba & pura.

15 * Ex ore eius prodibat gladius acutus, vt eo percuteret gentes: * ipſe enim reget eas virga ferrea: ipſe enim eſt qui calcat lacum vini furoris & iræ Dei omnipotentis. *Supr.17.14.* *1.Tim.6.25.*

16 Habebátque in veſtimento & in femore ſuo nomen ſcriptum, Rex regum, & Dominus dominantium.

17 Tunc vidi *quendam* Angelum ſtantem in ſole, qui clamauit voce magna, dicens omnibus auibus quæ volabant per medium cœli, Adeſte, & congregamini ad cœnam magni Dei.

18 Vt edatis carnes regum, & carnes tribunorum, & carnes fortium, & carnes equorum, & eorum qui ipſis inſident, & carnes omnium liberorum ac ſeruorum, paruorum ac magnorum.

19 Deinde vidi beſtiam illam, & reges terræ, & exercitus eorum congregatos ad gerédum bellum cum eo qui inſidebat equo, & cum ipſius exercitu.

20 Et comprehenſa eſt beſtia, & cum ea pſeudopropheta ille qui ediderat ſigna coram ea, quibus ſeduxit eos qui acceperunt characterem beſtiæ, & qui adorauerant imaginem eius: viui conjecti ſunt ambo in ſtagnum ignis ardens ſulphure.

21 Et reliqui reciſi ſunt gladio eius qui inſidebat equo, prodeunte ex ore ipſius:& omnes aues ſaturatæ ſunt carnibus.

CAP XX.

1 Angelus. 2 Satanam vinculis conſtringit ad mille annos, 8 quibus ſolutus Gog & Magog, id eſt occultos & apertos hoſtes, in Sanctos concitat, 11 ſed Domini vindicta coercet illorum inſolentiam 12 Aperiuntur libri ex quibus iudicantur mortui.

1 DEinde vidi Angelum deſcendentem è cœlo habentem clauem abyſſi,& catenam magnam in manu ſua.

2 Qui apprehendit draconem : ſerpentem *inquam*, illum antiquum , qui eſt diabolus & Satanas:& vinxit eum *ad* annos mille.

3 Coniecítque eum in abyſſum, quam occluſit & obſignauit ſuper eum,vt non ſeduceret ampliùs gentes,donec complerentur anni mille.nam poſtea oportet eum ſolui *ad* exiguum tempus.

4 Deinde vidi ſedes,& ſederunt ſuper eas, & iudicium datum eſt eis:& animas eorum qui ſecuti, percuſſi ſunt propter teſtimonium Ieſu, & propter ſermonem Dei : quíque non adorarũt beſtiam, neque imaginem eius,nec acceperunt characterem eius in frontibus ſuis,aut in manibus ſuis:viuéntque & regnabunt cum Chriſto mille annis.

5 Reliqui verò ex mortuis non reuiuiſcent donec impleti fuerint mille anni:Hęc eſt reſurrectio prima.

6 Beatus & ſanctus qui habet partem in reſurrectione prima,in hos *enim* ſecũda mors non habet poteſtatem : ſed erunt ſacerdo-

res Dei & Christi, regnabunt cum eo mille annis.

7 Quum verò expleti fuerint anni mille soluetur Satanas è carcere suo.

8 Et exibit vt seducat Gentes quæ sunt in quatuor angulis terræ, * Gog & Magog, vt cõgreget eos in prælium: quorum numerus est sicut arena maris. *Eze.39.2*

9 Ascenderunt igitur super latitudinem terræ, & circumierunt castra sanctorum, & vrbem dilectam: sed descendit ignis à Deo è cœlo, qui deuorauit eos.

10 Et diabolus qui seducebat eos, coniectus est in stagnum ignis & sulphuris, vbi *erat* & bestia & ille pseudopropheta: & cruciabuntur die ac nocte in secula seculorum.

11 Tum vidi thronum magnum candidum, & quendam ei insidentem, à cuius conspectu fugit terra & cœlum, quorum locus non est inuentus.

12 Et vidi mortuos magnos & pusillos stantes in conspectu Dei, & libri aperti sunt: & alius * liber apertus est, qui est *liber* vitæ: iudicaríque sunt mortui ex iis quæ scripta erant in libris: secundum opera ipsorum: *Sup. 9.2. Inf 21.17 Phil 4.3*

13 Et reddidit mare mortuos quos habebat: Mors quoque & infernus reddiderunt mortuos quos habebant: & iudicatum est de singulis secundum opera ipsorum.

14 Infernus autem ac mors coniecti sunt in stagnum ignis: quæ est mors secunda.

15 Et qui non inuentus est in libro vitę scriptus, coniectus est in stagnum ignis.

CAP. XXI.

2 *Nouam Hierusalem descendentem è cœlo, 9 Sponsam uxorem Agni, 12 ac illius structuram describit, 19 Pretiosis lapidibus ornatam, 22 Cuius Templum est Agnus.*

*Es.*65 17. 1 *&* 66. 12. 2. *Pet.* 3. 13. DEinde * vidi cœlum nouum, & terram nouam: primum enim cœlum & prima terra abierat: & mare non amplius erat.

2 Et ego Iohannes vidi sanctam ciuitatem Hierusalē nouam descēdentem è cœlo, à Deo paratam, vt sponsam ornatam viro suo.

2 Et audiui vocem magnam è cœlo, dicentē, Ecce, tabernaculum Dei *est* cum hominibus, & habitabit cū eis, & ipsi populi eius erūt, & ipse Deus cum eis erit, Deus ipsorum,

*Sup.*7.17 *Es.*25. 8. 4 * Et absterſurus est Deus omnem lacrymā ab oculis eorum: & mors ampliùs non extabit, neque luctus, neque clamor, neque dolor extabit amplius: quia præcedentia abierunt,

Es. 45.19 2. *Cor.*5. 27. 5 Et dixit is qui insidebat throno, * Ecce, noua facio omnia. Et dixit mihi, Scribe, nam hæc verba fidelia sunt & vera.

Sup 1.8. *Inf.*22.13 6 Et dixit mihi, Fuerunt: * ego sum Alpha & Omega, initium & finis. Ego sitienti dabo ex fonte aquæ viuæ gratis.

7 Victor possidebit omnia, & ero ei Deus, & ipse erit mihi filius.

8 Timidis autem, & incredulis, & execratis, & homicidis, & scortatoribus, & veneficis, & idololatris, & omnibus mendacibus, portio *assignata* est in stagno ardente igne & sulphure, quod est mors secunda.

9 Et venit ad me vnus ex septem illis Angelis

gelis qui habuerãt septẽ illas phialas plenas septem plagis vltimis, & locutus est mecum, dicens, Veni, ostẽdã tibi sponsam vxorẽ Agni.

10 Et sustulit me per Spiritum in montem magnum & sublimem, & ostendit mihi ciuitatem illam magnam, sanctam *inquam* illam Hierusalem, descendentem è cœlo à Deo.

11 Habentem gloriam Dei, & cuius lumen *erat* simile lapidi pretiosissimo, tanquam lapidi iaspidi instar crystalli splendenti.

12 Habebat autem murũ magnum & sublimem, habẽtem portas duodecim, & in portis Angelos duodecim, & nomina inscripta, quæ sunt nomina duodecim tribuũ filiorũ Israel.

13 Ab Oriente *erant* portæ tres: ab Aquilone, portæ tres: ab Austro portæ tres: ab Occasu portæ tres.

14 Et murus vrbis habebat fundamenta duodecim, in quibus *erant* duodecim nomina Apostolorum Agni.

15 Porrò is qui loquebatur mecum, habebat calamum aureum, vt metiretur ciuitatem & portas eius, & murum eius.

16 Vrbs ipsa verò quadrangularis sita est: cuius longitudo tanta est, quanta & latitudo, mensusque est ciuitatem illo calamo, ad stadiorum duodecim milia: suntque longitudo & latitudo & altitudo eius æquales.

17 Et mensus est murum eius, centum quadraginta quatuor cubitorum, mensura hominis quæ est Angeli.

18 Erat autem structura muri eius ex iaspide: ipsa verò vrbs aurum purum & simile vitro puro.

19 Et fundamenta muri vrbis omni lapide pretioſo ornata, fundamentum primum erat iaſpis: ſecundum, ſapphirus: tertium, chalcedonius: quartum ſmaragdus:

20 Quintum, ſardonyx: ſextũ ſardius, ſeptimum, chreſolithus: octauum, beryllus, nouũ, topazus: decimum, chryſophraſus: vndecimũ, hyacinthus: duodecimum, amethyſtus.

21 Duodecim autẽ portæ, duodecim margaritæ ſunt, & ſingulæ portæ ex ſingulis margaritis ſunt, & forum ciuitatis, aurum purum, tanquam vitrum perlucidum.

22 Nec tẽplum vidi in ea: Dominus enim Deus omnipotẽs, tẽplũ illius eſt, id eſt Agnus.

Eſa. 60. 19. 23 * Neque ciuitas iſta eget ſole vel luna, vt luceant in ea: nam gloria Dei illuſtrauit eam, & lucerna eius eſt Agnus.

Eſa. 60 1. 24 * Et gentes quæ ſeruatæ fuerunt, ambulabunt ad lucem eius: & reges terræ gloriam ſuam & honorem ad eam adferent.

Eſa. 60. 11. 25 * Nec portæ eius claudentur interdiu. nox enim non erit illic.

26 Et adferetur gloria & honor Gentium ad eam.

27 Non intrabit in eam quicquam quod inquinat, aut abominandum quicquam patrat, vel mendacium *loquitur*: ſed qui ſcripti ſunt in * libro vitę Agni.

Sup. 1. 5. & 10. 12. Phil. 4. 3.

CAP. XXII.

1 *Oſtenditur aqua viuæ fluuius 2 & arbor vitæ. 6 7. Sequitur prophetiæ huius concluſio 8 in qua Iohan. oſtendit veriſſima eſſe quæ hic continentur. 13 Et iam tertio repetit dictata hæc omnia ab eo eſſe qui eſt* Alpha & Omega.

Dein-

1 DEinde ostendit mihi purũ fluuiũ aquæ viuæ splendidũ tanquã chrystallum, procedentem ex throno Dei & Agni.

2 In medio *autem* foro eius,& ex vtraque parte fluminis, *erat* arbor vitę adferẽs fructus, duodecim per menses singulos edens fructũ suum,& folia sua ad inseruiendum Gentibus.

3 Nec vllum aduersus quenquam anathema erit amplius, sed sedes Dei & Agni in ea erit: & serui eius seruient ei.

4 Et videbunt faciem eius: & nomen eius in frontibus ipsorum *erit*.

5 * Et nox illic non erit, neque opus est lumine lucernæ, neque lumine solis:quoniam Dominus Deus illustrat eos: & regnabunt in sæcula sæculorum. *Esa.6.19.*

6 Tum dixit mihi, Hæc verba fida *sunt*, & vera:& Dominus Deus sanctorum Prophetarum misit Angelum suum, vt indicet seruis suis quæ oporteat fieri citò.

7 Ecce venio citò: beatus qui obseruat verba prophetiæ libri huius.

8 Ego verò Iohannes, *is sum* qui hæc audiui & vidi: Et quum audissem & vidissem, cecidi vt adorarem ante pedes Angeli qui mihi hæc ostendebat. * *Supr.* 16. 10.

9 *Is* verò dixit mihi. Vide ne *feceris*: conseruus enim tuus sum, & fratrum tuorum Prophetarum, & eorum qui obseruant verba libri huius. Deum adora.

10 Deinde dixit mihi, ne obsignaris verba Prophetiæ libri huius, tempus enim propè est.

11 Qui nocet, noceat adhuc:& qui sordidus

est, sordescat adhuc: & qui iustus est, iust
cetur adhuc: & sanctus, sanctificetur adhu

12 Ecce venio citò: & merces mea mec
Rom 2.6. est * vt reddã vnicuique prout opus ipsius
Supr.1.8. 13 * Ego sum Alpha & Omega, princip
& 21. 6. & finis, primus & vltimus.
Esa.41. 14 Beati qui præstant eius mandata
44.6. eis ius in arborem vitæ, & per portas in
diantur in ciuitatem.

15 Foris autem *erunt* canes, & venefi
scortatores, & homicidæ, & idololatræ
quisquis amat ac committit mendacium

16 Ego Iesus misi Angelum meum, v
vobis testificaretur in Ecclesiis. Ego sum
& progenies illa Dauidis, stella illa spl
da & matutina:

17 Et Spiritus & sponsa dicunt, Veni,
Esa. 55.1. audit, dicat, Veni, * & qui sitit, veniat,
vult, accipiat aquam vitæ gratis.

18 Enimuerò vnà testor cuiuis audiẽti
Prophetiæ libri huius, siquis adiecerit a
imponet ei Deus plagas scriptas in libr

19 Et si quis abstulerit *aliquid* ex ve
bri Prophetiæ huius, auferat Deus pa
iusè libro vitæ, & ex vrbe sancta, & ex
scripta sunt in libro isto.

20 Dicit qui testatur ista: Etiam ve
Amen. Etiam veni Domine Iesu.

21 Gratia Domini nostri Iesu Chri
omnibus vobis Amen.

FINIS NOVI TE-
STAMENTI.